This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

P Nath 3073 KG67

Harvard College Library

FROM THE BEQUEST OF

HENRY WARE WALES, M.D.

Class of 1838

FOR BOOKS OF INTEREST TO THE
SANSKRIT DEPARTMENT

TIJDSCHRIFT VOOR NEDERLANDSCH INDIË.

I.

TIJDSCHRIFT

VOOR

NEDERLANDSCH INDIË

VAN Dr. W. R. BARON VAN HOËVELL,

VOORTGEZET ONDER REDACTIE VAN

G. H. BETZ, Mr. P. P. VAN BOSSE, I. D. FRANSEN VAN DE PUTTE, Mr. C. VAN HEUKELOM, Mr. C. J. F. MIRANDOLLE, HENDRIK MULLER Szn. en Prof. P. J. VETH,

EN MET MEDEWERKING VAN

Een aantal andere Staatslieden en Geletterden.

DERDE SERIE.

1ste Jaargang.

EERSTE DEEL.

TE ZALT-BOMMEL, BIJ JOH. NOMAN EN ZOON.
1867.

P Neth 367.3

HARVARD COLLEGE
JUN 6 1916
LIBRARY
Wales fund

INHOUD.

Eerste Aflevering.

Bladz.

Het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, zijn verleden en zijne toekomst. Een woord van de Redactie aan de lezers 1

De Hervorming der Rechtsbedeeling in Indië, door Mirandolle.
I. De Politie-rol 14

De uitgifte van woeste gronden, door C. v. H.
I. 25

Het „machtspunt" der koloniale politiek van den dag, door A. 34

Een sieraad der liberale richting. 82

De onderhoorigheden van Madjapahit, door P. J. V. 88

Varia. — De hoofden in Rembang en de schorsing van het besluit van 5 Jan. 1866. — Het oordeel der Bantamsche hoofden over die schorsing. — De telegrafische verbinding van Java en Sumatra. — De politie te Samarang. — Vergelijking van den handel van Britsch-Indië met dien van Java en Madura. — Eene oude getuigenis omtrent de arbeidzaamheid der Javanen. — De oorsprong van het woord „Hoelajat." — Vulcaniciteit van Nieuw-Guinea. — De waarheid aangaande de bekende verwoesting der suikerrietvelden in Cheribon. 98

Tweede Aflevering.

De tusschenkomst van de Wetgevende Macht in Nederland in Koloniale Aangelegenheden, door van Bosse. 111

Stemmen van Inlanders. Bloemlezing uit de Samarangsche Couranten. Door D. H. 126

Oostersche vreemdelingen in Ned.-Indië, door Oei Pailo 140

De Hervorming der Rechtsbedeeling in Indië, door Mirandolle.
II. De Landraad 163

Losse kantteekeningen op den Eersteling van den Minister van Koloniën, door X. 175

Varia. — De koloniale staatkunde tegenover het Buitenland. — De wijziging der suikerregeling van 1863. — Is het beloofde onderzoek omtrent den grondeigendom een mystificatie? — Nog een brief uit Java over de schorsing van het besluit van 5 Jan. 1866. — Hoe de Minister van Kolonien denkt over den nieuwen Gouverneur-Generaal. — De koopmacht der bevolking van Java in verband met de cultures 185

Bladz.

Officiëele correspondentie. — Brief van den Minister van Koloniën aan de Redactie. — Antwoord van de Redactie aan den Minister van Koloniën. — Brief van den heer Fransen van de Putte aan den Minister van Koloniën. 198

Derde Aflevering.

De Houtbosschen in Nederlandsch-Indië. Particuliere industrie tegenover staats-exploitatie 203

De uitgifte van woeste gronden, door C. v. H.

II 240

III 245

IV 261

De Papilioniden van den Indischen Archipel, eene bijdrage tot de Zoölogische geographie. Door P. J. V. 266

Boekaankondiging. — *Bankwezen en banken in Britsch-Indië, eene geschiedkundige schets door N. P. van den Berg.* Door v. B. 278

Varia. — Het uitgeven van woeste gronden in Samarang. — De oorzaken van de gebreken der Javanen. — Erger dan monnikkenwerk! — Het koninklijk besluit van 12 Jan. 1867 en het middelbaar onderwijs in Nederlandsch-Indië. — Een gezant van den Koning van Siam. — Een nieuwe weg van Europa naar Japan en China. — De waarheid omtrent het woord „Hoelajat." — Een paar opmerkingen omtrent Maleische teksten over de geschiedenis van Atjih op Sumatra. — Aanmerkingen over de onderhoorigheden van Madjapahit. — Portugeesche woorden in de taal der Nederlanders in Indië en in het Moederland. 282

Vierde Aflevering.

Statistieke mededeelingen betreffende Ceylon, door P. J. V. . . . 297

Ontginning van woeste gronden in de Padangsche bovenlanden, door A. W. Verkerk Pestorius 317

Eene historische herinnering 333

De afscheiding van het materiëel der Nederlandsche en der Indische marine. 339

Boekaankondiging. — *De Gouvernements-kultures en de volksinstellingen.* Door M. — *Schets van het Nederlandsch Staatsbestuur, door Mr. L. E. Lenting.* Door G. H. B. 344

Varia. — Met welk recht kan men in Ned.-Indië van een koffie-monopolie spreken? — De verminking van een koninklijk besluit. — De vruchten van den vrijen arbeid voor de suiker-industrie. — De straatverlichting te Samarang. — Eene meeting te Samarang. — De hervorming van het bestuur der Straits-Settlements. — Plannen tot verkorting van den weg naar China. — Portugeesche titels op Timor. — Het vertrouwen dat de bevolking van Java in de Nederlandsche regeering stelt. 352

Vijfde Aflevering.

Nog iets over de Chineezen, door v. L. 363

De Engelsche nederzettingen aan de straat van Malakka, door D. C. Steyn Parvé.

Bladz.
Inleiding 371
I. 374
De denkbeelden van den Generaal van den Bosch over het Nederlandsch gezag op Sumatra.
Inleiding, door P. J. V. 385
I. Gesteldheid van Sumatra's Binnenlanden in het algemeen en van de onderworpen districten in het bijzonder 388
II. Het doel hetwelk men zich met opzicht tot Sumatra behoort voor te stellen. 389
III. Beoordeeling der middelen die aangewend kunnen worden om het oogmerk te bereiken. 394
IV. Ontwerp van instructie voor 's Gouvernements Commissaris op Sumatra 408
De discussiën over koloniale politiek bij de behandeling der begrooting voor 1867, door X. 415
Varia. — De Redactie van het Tijdschrift tegenover de quaestie van het batig slot. — *Over* Indië of *voor* Indië? — Nog iets uit Samarang. — De aanwerving van Chineesche koeli's. — Het vervoer van Chineesche koeli's. — Het vervoer der hadji's naar Mekka. — De herstelling van den eerbied voor het gezag. — Een vervalscht citaat. — De bosch-exploitatie in Britsch-Indië. — De invoer en de teelt van gambier op Java. 444

Zesde Aflevering.

De Dorpsinstellingen in Rusland, door N. G. Pierson.
Inleiding. 459
I. 461
II. 467
III. 474
IV. 476
De Engelsche nederzettingen aan de straat van Malakka, door D. C. Steyn Parvé.
II. 489
III. 493
Rottingslagen, door Mr. H. Beth 508
Carel Frederik Winter, door D. H. 523
In druk uitgegeven werken van wijlen C. F. Winter 529
Stukken van C. F. Winter in Tijdschriften 530
Gedeeltelijk uitgegeven en onuitgegeven stukken 531
Varia. — Het ontslag van den heer Keuchenius. — Het onderwijs in New-York en op Java. — Lessen van Willem Usselincx. — Is het waar dat de welvaart der Javanen door het cultuurstelsel toeneemt? — Het loon der inlandsche bevolking bij de Gouvernements- en bij de particuliere koffieculturr. — Een woord aan den heer Groen van Prinsterer. — Onderaardsche telegraafgeleiding. — Het meer van Toba. — De oorsprong der woorden *Benzoë*, *Betel*, *Kaaiman en Leguaan*. 532

HET TIJDSCHRIFT VOOR NEDERLANDSCH INDIË,

ZIJN VERLEDEN EN ZIJNE TOEKOMST.

Een woord van de Redactie aan de Lezers.

Het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië heeft thans den ouderdom van acht-en-twintig jaren bereikt. Die leeftijd laat zich splitsen in drie aanmerkelijk verschillende perioden. Een terugblik op deze tijdvakken schijnt niet overbodig op het oogenblik dat een vierde staat aan te vangen. Zelfs in den beperkten kring der redactie van een Tijdschrift willen wij de leiding en voorlichting der Geschiedenis niet versmaden. Daarom is ons gelaat, als dat van den God des jaars, deels naar het verledene, deels naar de toekomst gekeerd.

In 1838 werd dit Maandschrift in Nederlandsch Indië voor 't eerst uitgegeven, en 't werd aldaar geregeld gepubliceerd tot het jaar 1848, toen het, met zijnen redacteur, den heer Dr. W. R. van Hoëvell, naar Nederland vertrok, om hier in anderen vorm, maar ook met eene aanmerkelijk gewijzigde strekking, door dienzelfden redacteur te worden voortgezet.

Deze eerste tien jaren van zijn leven vormen voor het Tijdschrift eene afzonderlijke periode, die zich van de volgende onderscheidt, zoowel door het eigenaardige van den inhoud als door de lotgevallen die het ondervond. »Er zijn misschien weinig Nederlandsche periodieke geschriften", zoo begon de heer van Hoëvell den eersten jaargang, dien hij in Nederland uitgaf, »waarvan de geschiedenis in vele opzigten zoo belangrijk en leerzaam mag genoemd worden, als die van het Maandwerk, waarvan ik de eer heb thans de eerste in het Vaderland gedrukte aflevering mijnen landgenooten aan te bieden. Belangrijk is die geschiedenis om de zonderlinge omstandigheden, waarin dit Tijdschrijft dikwerf heeft ver-

keerd; nu eens hoog geroemd en uitbundig geprezen, dan weder gelaakt en veroordeeld; nu eens krachtig bevorderd en ondersteund, dan weder het voorwerp van bitteren wrevel, tegenwerking en zelfs vervolging; nu eens krachtvol bloeiende door de beschermende en koesterende stralen van de gunst der Indische Regeering, dan weder door hare afkeuring en verbolgenheid met een wissen ondergang bedreigd; maar altijd, door een algemeene medewerking van vele verdienstelijke mannen, overvloeiende van levenssappen, en geschraagd door de aanzienlijke geldelijke bijdragen van talrijke abonnés (*)."

En zoo was het. Om in 1838 een Tijdschrift in Indië te kunnen uitgeven, had men verlof noodig van het Gouvernement. 't Was een ongehoorde nieuwigheid. Niets werd in Indië gedrukt, dan de officiëele Javasche Courant, en nu en dan, meestal met tusschenruimten van vele jaren, een deel van de werken van het *Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen*. 't Was dus een vreemde klank, in die algemeene doodelijke stilte, toen het Gouvernement werd lastig gevallen met een verzoek om verlof tot uitgave van een Maandschrift, »ten doel hebbende de verspreiding in Indië van het belangrijkste uit de periodieke werken van Europa, en bestemd, om daarin op te nemen de bijdragen, welke in Indië zelf verkregen mochten worden, met betrekking tot de geschiedenis, natuurlijke historie, feesten, landbouw, nijverheid, zeden, gewoonten, ontdekkingen en wat dies meer zij." Maar al bestond er geen antecedent, toch was het Gouvernement liberaal genoeg, om dat verzoek toe te staan. Trouwens die liberaliteit kostte het geene groote zelfverloochening; want het geschiedde slechts onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat daarin niets zou worden opgenomen »hetgeen zou kunnen geacht worden strijdig te zijn met de wezenlijke bedoeling van het Maandschrift, namelijk verspreiding van kennis en beschaving, *met uitsluiting van Gouvernements en persoonlijke aangelegenheden*." Het verlof kwam dus hierop neder: publiceer uw Tijdschrift; amuseer het publiek met al wat gij wilt; maar onthoud u van alles wat zelfs maar den schijn heeft van beoordeeling van personen, ook in hun publiek leven, en van kritiek van het bestuur dat wij goedvinden in Indië te voeren.

Met de uiterste gestrengheid, met eene waakzaamheid die belette dat zelfs ook het kleinste vischje door de mazen kroop, ja wij durven zeggen met eene virtuositeit van kleingeestigheid die aan de censuur in de meest despotieke landen tot voorbeeld kon worden gesteld, werd dit gebod gehandhaafd. Vandaar dat in de lange reeks van boekdeelen, die in

---

(*) Zie: *Het Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië, in zijnen oorsprong, lotgevallen en tegenwoordige strekking geschetst;* voorkomende in *Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië*, Jaargang 1849, I, 1.

Indië gedurende tien jaren verscheen, niets wordt aangetroffen dat kan strekken om den aard van ons regeeringsstelsel in Indië te kenschetsen. Hoogstbelangrijk zijn die jaargangen voor de kennis van de zeden en gewoonten der inheemsche bevolking, van haren landbouw en nijverheid, van hare taal- en letterkunde; rijke schatten bevatten zij voor de aardrijkskunde en de geschiedenis van Nederlandsch Indië; onmisbaar zijn zij voor elken beoefenaar der zoogenaamde Indische wetenschap. Maar wie licht zoekt omtrent de beginselen die in het bestuur van Nederlandsch Indië gevolgd werden, omtrent den invloed dien het stelsel van regeering op de welvaart en het geluk der bevolking oefende, kan die eerste jaargangen van het Tijdschrift veilig ongelezen laten. Welverre dat het op wetgeving en bestuur eenigen invloed zou hebben kunnen oefenen, mocht het zelfs in het geheel over zaken van wetgeving en bestuur niet spreken. Elke uiting van gedachten over »Gouvernements-aangelegenheden" was verboden, en bij elken schijn zelfs van overtreding van dit verbod werd de redactie op ruwe wijze tot haren plicht teruggebracht.

In het zoo even vermelde eerste artikel van de eerste aflevering, die de heer van Hoëvell in 1849 publiceerde, heeft hij een zeer uitvoerig verhaal gegeven van de moeilijkheden en onaangenaamheden, die de redactie van de zijde der Regeering gedurende de tien jaren der uitgave van het Tijdschrift in Indië heeft ondervonden. Inderdaad, er was eene bijzondere volharding, eene buitengewone mate van standvastigheid en een onverflauwde ijver toe noodig, om, met trotseering van al die verdrietelijkheden, een arbeid vol te houden, die, in weêrwil zijner erkende nuttigheid, aan zoo veel miskenning was blootgesteld, alléén uit de vrees, dat het bestaande regeeringsstelsel, door aan de kritiek te worden prijs gegeven, langzamerhand zou worden ondermijnd. Kortzichtige staatkunde, die als altijd haar doel heeft voorbijgeschoten! Wanneer wij den tegenwoordigen toestand van de pers in Indië vergelijken met die eerste periode van het Tijdschrift, dan schijnt het bijna niet mogelijk dat wij er slechts een twintigtal jaren van verwijderd zijn. De meest despotische handhaving van geheimhouding en stilzwijgendheid heeft niet kunnen beletten, dat het zoo zeer gevierde, het zoo schoonschijnende koloniale stelsel van dien tijd in zijnen waren aard is bekend geworden, en van dat oogenblik af steeds toenemende afkeuring en veroordeeling ondervonden heeft.

De tweede periode van het Tijdschrift vangt aan met de komst van den redacteur, den heer van Hoëvell, in Nederland, en eindigt met zijn uittreden uit het politieke leven, dat met zijn aftreden als redacteur gepaard ging. Merkwaardig zijn de woorden waarmede hij zijne nieuwe positie tegenover het publiek kenschetst. »De overgang," zegt hij, »van den toestand waarin een schrijver in Indië verkeert, tot dien waarin

hij hier publiceert, is voor geen beschrijving vatbaar. Dáár zijne overtuiging geweld te moeten aandoen, kneden, buigen en plooien, zich wringen en kronkelen; hier openlijk voor zijne meening te mogen uitkomen, rondborstig zijne overtuiging te zeggen, en onbevangen de zaken voor te stellen zoo als men ze ziet; dáár bij elken regel dien men schrijft, zich te moeten afvragen, of deze uitdrukking en voorstelling den machthebbenden ook mishagen zou, hier alleen te vragen wat waarheid is; dáár, met hoeveel omzichtigheid en gedweeheid ook zich onderwerpende aan den wil van den oppermachtigen gebieder, toch nog dikwijls zijn ongenoegen en toorn te ondervinden, hier alleen wanneer de waarheid wordt te kort gedaan, den smaad en de veroordeeling van het publiek te vreezen. Inderdaad een gevangene die langen tijd de boeien heeft gedragen, moet ongeveer dezelfde gewaarwordingen hebben, wanneer hem de vrijheid wordt geschonken, als de publicist, die zich uit Indië naar Nederland verplaatst."

Deze vrijheid was oorzaak dat de inhoud en de strekking van het Tijdschrift nu aanmerkelijk werden gewijzigd. Wel bleef het nog gewijd aan de verspreiding van algemeene kennis van Indië; wel werd er nog menige hoogstbelangrijke bijdrage in opgenomen over de Indische taal-, land- en volkenkunde; wel verdient ook dit later gedeelte geraadpleegd te worden als een rijke bron voor de Indische wetenschap. Maar op den voorgrond trad thans juist datgene wat in Indië verboden was geweest, de behandeling van »Gouvernements en persoonlijke aangelegenheden." Het was nu in de eerste plaats aan de Staatkunde gewijd, en het werd bovenal een krachtig orgaan voor die Indische politiek, welke de redacteur van het Tijdschrift, de heer van Hoëvell, kort na zijne aankomst hier te lande in 1849 tot lid der Tweede Kamer gekozen, in het Parlement uiteenzette, aanbeval en tegen hen die tot dien tijd in Nederland bijna alléén aan 't woord waren geweest, inzonderheid tegen den heer J. C. Baud, verdedigde.

Wij vreezen niet door iemand tegengesproken te zullen worden, als wij beweren dat het Tijdschrift, in deze periode van 1849 tot 1862, op staatkundig gebied een krachtigen invloed heeft uitgeoefend, zoo wel in Indië als in Nederland, en dat de politieke toestand van Indië in den lateren tijd voor een groot deel aan de aanhoudende, consequente en diep ingrijpende werking van dat Tijdschrift, gevoegd bij de nimmer verflauwde werkzaamheid van zijnen redacteur in de Tweede Kamer, is toe te schrijven.

Welke was de Indische politiek, die het Tijdschrift in die periode aanbeval? Zij is in de reeds meermalen aangehaalde, eerste hier te lande uitgegeven aflevering door den heer van Hoëvell aldus geteekend:

»Het doel van ieder die 't Vaderland lief heeft, moet wezen om

Indië voor Nederland te *bewaren* en de bronnen van welvaart en rijkdom die er zijn, *voortdurend* te doen vloeien. Maar indien alléén *overmacht* en *overheersching* de grondslagen zijn waarop het bezit van die Koloniën en die rijkdommen berust, denkt gij dat het dan ongestoord zal blijven? denkt gij dat Indië tegenover Nederland eene uitzondering zal maken op alle volkeren die eenmaal voor de overmacht gebukt hebben, maar, het een vroeger, het ander later, zich aan de overheersching onttrokken? denkt gij, dat geweld en onderdrukking, ontzag en vrees, op den duur vaste waarborgen opleveren voor onze macht en grootheid en roem in den Archipel? Ik voor mij ben van het tegendeel overtuigd, en houde het voor onvermijdelijk dat eenmaal zeker ons bezit van Indië een einde neemt, zoo geen gemeenschappelijk belang de volkeren dier eilanden en Nederland aan elkander verbindt. Was dat gemeenschappelijk belang eene onmogelijkheid, dan zou er altijd evenveel onzedelijks, maar althans minder ongerijmds zijn in de stelling, om zoo lang mogelijk dat bezit door geweld te handhaven, en er zoo veel mogelijk partij en voordeel van te trekken. Maar dat gemeenschappelijk belang bestaat; het ligt zelfs voor de hand, en kan alleen voorbij worden gezien door hen, die bij een ander, tegenovergesteld, stelsel persoonlijk voordeel hebben.

»Dat Indië onmisbaar is voor het Vaderland stemmen alle partijen toe; maar verreweg het grootste gedeelte denkt daarbij alléén aan de millioenen van het »batig slot"; sommigen hebben daarenboven ook nog het oog op onze schoone koopvaardijvloot, die de Nederlandsche Handelmaatschappij jaarlijks met Oost-Indische producten bevracht, op de Nederlanders die in Indië goede en rijk bezoldigde ambten vinden, en op de rijkdommen waarmede nu en dan particulieren uit Indië naar Nederland terugkeeren.

»Voor mij heeft die onmisbaarheid veel ruimer beteekenis; want ik vind in Indië niet alleen deze wisselvallige, maar nog oneindig meer *onuitputbare* bronnen van materiëele voordeelen voor onze natie; en niet alleen het middel om hare welvaart te bevorderen en hare rijkdommen te vermeerderen, maar ook om hare zedelijke krachten te oefenen, hare intellectuëele eigenschappen te ontwikkelen, haar op te heffen uit de zwakheid en moedeloosheid waarin zij vervallen is, tot energie en grootheid. Dáár kunnen duizenden van ons volk voor den landbouw gronden verkrijgen, zoo uitgestrekt, zoo talrijk, zoo vruchtbaar als in geen land ter wereld, en die thans woest liggen en ongebruikt. Dáár kunnen voor den handel en de zeevaart nieuwe, tot dusverre in Europa nog ongekende wegen gevonden worden. Dáár heeft de industrie voor de toepassing van hare tallooze uitvindingen een nog niet ontgonnen, onafzienbaar veld. Dáár kunnen vele nijvere ambachtslieden, die thans in het Vaderland zuchten onder den druk der tijden, een onbezorgd bestaan zich

verschaffen. Dáár kan de geleerde zijn dorst naar wetenschap laven aan nieuwe en vreemde, nog nimmer geopende bronnen. Dáár kan de onderwijzer, de menschenvriend, de godsdienstleeraar, de zendeling bevrediging vinden voor zijne zucht om anderen te vormen, op te voeden en zedelijk gelukkig te maken. Dáár is voor het Christendom een breede weg geopend.

»Ziedaar het belang dat Nederland heeft bij Indië; maar wederkeerig heeft Indië ook belang bij Nederland. De voorstanders van de autocratie en het stelsel van overmacht en overheersching wijzen hier op de meerdere veiligheid van personen en goederen die de inboorlingen hebben onder ons bestuur, op de wreedheden en gruwelen waaraan zij vroeger, onder hun eigen Vorsten, waren blootgesteld, en in 't algemeen op de meerdere welvaart die zij in hun tegenwoordigen politieken toestand genieten. Bij eene oppervlakkige beschouwing klinken die woorden zeer fraai, hoewel er, bij een meer nauwkeurig indringen in de zaak, nog al wat op valt af te dingen. Doch ik wil toegeven dat het slechtste Europeesche bestuur nog beter is dan het beste inlandsche, en dat ook tegenwoordig ons regeeringsstelsel minder ongelukkigen maakt dan dat der inlandsche Vorsten. Maar is dit een belang aan de zijde van Indië dat tegen het onze opweegt, een belang, groot genoeg om er het vooruitzicht van ons voortdurend ongestoord bezit dier eilanden op te bouwen? Inderdaad, indien de Indiërs van ons niets anders te wachten hadden, indien wij hun niets beters konden geven, dan zou ik aan het behoud wanhopen!

»In mijne oogen kan onze verhouding tot Indië eene geheel andere, en ons bezit van het land voor de inwoners en inboorlingen aldaar oneindig weldadiger worden. Wij moeten onze meerdere kennis en wetenschap, onze verstandelijke overmacht niet alleen gebruiken om hen in bedwang te houden, maar vóór alles om hun de weldaden der beschaving te schenken. Van ons moeten zij datgene ontvangen waaraan zij behoefte hebben, waarvoor zij bestemd zijn, en dat zij eenmaal zeker, zoo niet door ons dan langs een anderen weg, zullen verkrijgen. Van ons en door ons moeten zij materiëele voordeelen genieten, moeten hunne middelen van bestaan ontwikkeld, hun landbouw verbeterd, hunne industrie aangewakkerd worden, en in ruime mate moeten zij de vruchten van hunnen arbeid inoogsten en in rijkdom en welvaart toenemen. De opheffing uit een staat van zedelijke vernedering en ellende tot dien van denkende en zelfstandige, zich ontwikkelende wezens, uit de slavernij der onderdrukking tot dien van individueele vrijheid, de beschaving van hunnen geest, de verbetering hunner sociale instellingen — al die weldaden moeten zij aan ons te danken hebben. Door ons moeten zij gebracht worden tot een maatschappelijken, zedelijken en godsdienstigen toestand, die de eigenschappen

en behoeften, welke zij als menschen met ons gemeen hebben, ontwikkelt en bevredigt en hen materieel en moreel gelukkig maakt. Indien dit het groote doel is dat wij in onze staatkunde, wel langzaam, bezadigd en voorzichtig, maar standvastig en onveranderlijk trachten te bereiken, dan hebben de Indiërs bij onze heerschappij een onwaardeerbaar belang."

Ziedaar het programma van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, toen het zich voor 't eerst op staatkundig gebied vertoonde. Door de aanhaling dezer woorden wil de tegenwoordige redactie niet te kennen geven dat zij op ieder punt onvoorwaardelijk de toenmalige zienswijze van den heer van Hoëvell deelt. Zij beaamt echter ten volle de algemeene strekking, zij juicht het toe dat de redacteur aan die algemeene strekking onveranderlijk is getrouw gebleven, en zij constateert met welgevallen de resultaten door hem verkregen.

Gedurende het veertiental jaren dat het Tijdschrift, gesteund door de parlementaire werkzaamheden van zijnen redacteur, koloniale hervormingen in den geest van zijn programma trachtte voor te bereiden en tot stand te brengen, heeft het zoowel in Nederland als in Indië zijnen invloed krachtig doen gevoelen.

In Nederland is in de eerste plaats de kennis van Indië, Indische toestanden en Indische behoeften toegenomen. Vroeger was die kennis het monopolie van het Ministerie van Koloniën, en door dat monopolie wist de Minister zijne positie als autocraat van Indië, met uitsluiting van elke inmenging der Staten-Generaal, te handhaven. Thans is dat anders geworden. Die kennis is een algemeen goed, verkrijgbaar voor ieder die ze verlangt. Zij is doorgedrongen tot alle klassen der maatschappij; zij is een element van hooger en middelbaar, ja zelfs van het volks-onderwijs. Zij heeft in de volksvertegenwoordiging, waar nog in 1850 eene discussie over Indië zoo iets vreemds en ongehoords was, dat de eigenaardige klank van Maleische en Javaansche woorden de hilariteit opwekte, thans een voorname, zoo niet de eerste plaats ingenomen. Zij heeft de aandacht van het Nederlandsche volk op Indië gevestigd en de publieke opinie meer en meer geleid tot veroordeeling van ons oude koloniale stelsel en tot een steeds krachtiger uiting van verontwaardiging over het onrecht jegens de Indische bevolkingen door dat stelsel gepleegd. Zij heeft de overtuiging algemeen ingang doen vinden dat eene hervorming noodzakelijk is, en dat die hervorming moet zijn juist in den geest en in de richting van het zoo even medegedeelde programma.

Wie zal ontkennen dat het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië zijn aandeel, en wel een belangrijk aandeel, in 't verkrijgen van deze uitkomsten heeft gehad?

Maar nog op eene andere wijze werkte het weldadig in Nederland. Op de maatregelen door de Regeering genomen, op de wetten voor Indië

in die periode tot stand gebracht, oefende het een rechtstreekschen invloed uit. Wij behoeven slechts de artikelen te herinneren over het in 1854 vastgestelde Regeeringsreglement. Al werd het Tijdschrift ook beschouwd als een oppositie-orgaan; al werd het ook als zoodanig met tegenzin door de Regeering bejegend, en vonden zijne stellingen en eischen in 't publiek belang bij allen die de Regeering steunden, tegenstand; toch zag zich het Gouvernement in vele gevallen genoopt eindelijk te doen wat dit oppositie-orgaan onafgebroken en met volharding als dringend noodzakelijk had aangewezen. Zoo sterk is de kracht der waarheid!

Maar nog veel meer zien wij de werking van het Tijdschrift, gedurende die veertienjarige periode, in Indië.

Zelfs de tegenstanders eener liberale koloniale politiek erkennen dat dit periodiek geschrift krachtig heeft medegewerkt om vele verouderde of nieuw opkomende misbruiken tegen te gaan en af te schaffen. De zoogenaamde »Varia", die elke aflevering besloten, en waarin verkeerde handelingen van bestuurders, of verongelijkingen bestuurden aangedaan, of daden van begunstiging en nepotisme van de machthebbenden, of feiten van onderdrukking en kwelling jegens de inlandsche bevolking, of hoe de misbruiken meer mochten heeten, met een zwarte kool werden geteekend, werden elke maand met gretigheid in Indië ontvangen en verspreidden een heilzamen schrik. Thans zijn de talrijke dagbladen, die in Indië verschijnen, de wachters tegen die misbruiken; maar in die periode van het leven des Tijdschrifts, toen de periodieke pers aldaar of nog niet bestond of aan banden was gelegd, vervulde het deze, wel pijnlijke en onaangename, maar tevens hoogstnuttige taak, met onverbiddelijke gestrengheid en met vruchtbare uitkomsten. Die »Varia" — hoe kon het anders? — hebben vaak scherpe veroordeeling ondervonden, en enkele malen is het gelukt die veroordeeling door de aanwijzing van onnauwkeurigheden en overdrijvingen te staven. Bij den verren afstand waarop de zaken voorvielen, bij de onmogelijkheid om dadelijk omtrent medegedeelde feiten nauwkeuriger onderzoek in te stellen, was dit onvermijdelijk. Om hieraan zooveel mogelijk te gemoet te komen, heeft de redacteur nooit geweigerd het woord aan verdediging of verklaring te leenen. Maar hij heeft zich, gelukkig! ook nooit door de eigenaardige moeilijkheden van dit gedeelte zijner taak laten afschrikken, wel wetende dat het kleine kwaad eener enkele onverdiende of wat sterk gekleurde aantijging, die bovendien doorgaans gemakkelijk te herstellen was, in geen vergelijking kon komen met het oneindig grooter goed, dat de kritiek der verkeerde handelingen niet sliep, en ze de straf der openbare tentoonstelling niet licht ontgaan zouden.

Maar belangrijk waren ook de resultaten van het Tijdschrift, als men let op de verbeteringen die door algemeene maatregelen van bestuur in het genoemde tijdvak in Indië zijn tot stand gebracht. Hoe groot zijn

aandeel in het verkrijgen ook van die verbeteringen geweest is, kan niemand verborgen zijn. Sla de jaargangen eens op die de afschaffing der bazar-belasting voorafgaan! Zie eens met hoeveel kracht en overtuiging het verderfelijke, het drukkende, het onverantwoordelijke van dat, aan Chineezen verpachte, middel van inkomst werd geschilderd! Bijna elke aflevering was een stormram tegen de bazar-pacht — en eindelijk is die noodlottige instelling, de bron van zooveel ellende voor de nijvere bevolking, onder de herhaalde aanvallen bezweken. In de latere jaargangen is de stormram met even gunstig gevolg tegen eene andere verderfelijke belasting, die op de visscherijen en vischvijvers, gericht. Niet minder heeft zich de kracht van het Tijdschrift geopenbaard in de opheffing der slavernij, die tot schande van Nederland nog altijd in Indië bestond. Het is tegen het monopolie in de Molukko's, als den slagboom tegen elke ontwikkeling dier eilanden, te velde getrokken — en het monopolie is verdwenen. Zoo is zijn naam verbonden aan schier elke hervorming en verbetering, waarin Indië zich in dat veertienjarig tijdvak mocht verheugen.

Wij vreezen niet te veel te zeggen, wanneer wij beweren dat de invloed van het Tijdschrift, bevorderd door de allengs toenemende medewerking van andere organen der pers, zoo in Indië als in Nederland, langzamerhand eene geheel andere meening omtrent onze ware koloniale belangen heeft doen geboren worden, zoodat eene oppositie, die in den aanvang eigenlijk slechts door een paar leden der Volksvertegenwoordiging werd gevoerd, eindelijk regeerende partij is geworden. Dit geschiedde in 1862, en met dit feit eindigt de tweede periode van het leven van het Tijdschrift.

De derde ving aan in 't begin van 1863, toen de heer van Hoëvell, die zich uit het parlementaire en publieke leven had teruggetrokken, de redactie van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië overdroeg aan den heer Dr. P. Bleeker, een man beroemd in de wetenschappelijke wereld, die in Indië, met bewonderenswaardige volharding en talent, zoo menige instelling tot bevordering van wetenschap en algemeen welzijn in 't leven had geroepen, en wiens politieke beginselen geheel instemden met het programma en de gansche strekking van het Tijdschrift.

Dat in het tijdvak waarin het Tijdschrift aan zijne leiding was toevertrouwd, de houding daarvan tegenover de Regeering eene gansch andere moest zijn, ligt voor de hand. Immers, de noodzakelijkheid van hervorming in het koloniale stelsel behoefde niet langer betoogd te worden tegenover een Gouvernement dat ontwikkeling en vooruitgang in Indië zoowel als in Nederland voorstond, en zoo het Tijdschrift nog menigen kamp te bestaan had tegen oude dwalingen, ingeworteld vooroordeel of bekrompen eigenbelang, thans was zijne plaats vooraan in de gelederen van hen die de liberale Regeering verdedigden en steunden.

Vooral gedurende de drie laatste jaren was de heer Bleeker in de elegenheid door openbaarmaking van talrijke, hoogst gewichtige officiëele bescheiden een licht te ontsteken, zoo helder als tot dusverre nooit het koloniale vraagstuk had beschenen. Die merkwaardige verzameling, op last van den Minister van Koloniën door den heer van Deventer voor de pers geschikt gemaakt, bevat onder andere de bouwstoffen waarmede thans eene volledige geschiedenis van het cultuurstelsel zou kunnen worden geschreven. De wording van dat stelsel, zijn ontwikkeling, overdrijving, ontaarding, geboekstaafd door de machthebbers zelven die daartoe medewerkten, dat alles ligt thans ontsluierd voor ieders oogen. Maar die oorkonden hadden bij hare verschijning meer dan zuiver wetenschappelijke waarde. Zij waren de bijlagen, de bewijsstukken van de Memorie van Toelichting der cultuurwet van 1865. Zij schenen als met den mond van hen die het nu in beginsel veroordeeld stelsel hadden beraamd of geschraagd, het tegenwoordig geslacht toe te roepen: versmaadt niet langer de lessen der wetenschap; leert, ook uit onze dwaling, de beginselen van ware staatkunde in eere te houden; erkent dat persoonlijke vrijheid, bevestiging van grondeigendom, zekerheid van recht, grondzuilen zijn, niet straffeloos te ondermijnen, van maatschappelijke orde en welvaart.

Helaas! men luisterde niet.

Ziedaar wat wij over het verleden van het Tijdschrift in zijne verschillende phases te herinneren hadden; spreken wij thans over zijne toekomst! Weder eene nieuwe periode vangt nu voor dat Maandschrift aan. De omstandigheden zijn veranderd, de taak van het Tijdschrift is dezelfde gebleven, maar uit een nieuwen toestand is de behoefte aan nieuwe middelen geboren. Zijn vroeger programma, in de hoofdzaak eenzelvig met de hervormingsplannen van het onlangs afgetreden Gouvernement, is door de tegenwoordige Regeering weder verloochend of op den achtergrond gedrongen. De conservatieve rigting is aan 't bestuur en het ontbreekt niet aan pogingen om, onder den indruk der politieke gebeurtenissen van den dag, den wensch naar hervorming op koloniaal gebied te smoren. In Indië heeft hoop en blijde verwachting voor onzekerheid en voor een donker verschiet plaats gemaakt.

Onder die omstandigheden heeft zich eene vereeniging gevormd, waarvan de namen der personen die haar uitmaken op het titelblad staan vermeld, en die zich met de redactie van het Tijdschrift voor de vierde periode, die het thans intreedt, heeft belast.

In een kort prospectus, ter verspreiding in Indië bestemd, heeft zij haar doel op de volgende wijze uitgedrukt:

»Het jaar 1866 schonk aan Nederlandsch Indië niet, wat het bij den

aanvang beloofde. In 't begin des jaars scheen de koloniale quaestie hare oplossing nabij te zijn; onvoorziene gebeurtenissen hebben haar in de oude onzekerheid teruggeslingerd. Nooit was er een tijdstip, waarop het dringender noodig was, voor de belangen van Nederlandsch Indië te waken; nooit een tijdstip, waarop de noodzakelijkheid meer werd gevoeld, dat door het aanbrengen van licht van alle zijden de oplossing der koloniale quaestie bevorderd werd; nooit een tijdstip, waarop Indië met meer belangstelling oog en oor hield gevestigd op hetgeen in Nederland over zijne aangelegenheden werd gedacht, gezegd en geschreven. Voor die belangen te waken, dat licht aan te brengen, die kennis mede te deelen, is het doel der vereeniging die zich thans heeft gevormd om het met roem bekende Tijdschrift van Dr. W. R. baron van Hoëvell voort te zetten en daaraan, zoo mogelijk, een nieuw leven in te storten (*).

»Het is echter niet het oogmerk der nieuwe redactie, hare aandacht uitsluitend op de Indische politiek te richten. Haar wensch is, elke degelijke bijdrage waardoor de kennis van Nederlandsch Indië kan bevorderd worden, in hare bladen op te nemen; niets wil zij buiten sluiten, dan wat, uit den aard der zaak, slechts voor de beoefenaars van bijzondere vakken geschikt is, en op algemeene belangstelling geen aanspraak kan maken. Aan kritiek van werken over Nederlandsch Indië, aan letterkundige overzichten, aan novellen die de natuur, de geschiedenis, de samenleving der Nederlandsch-Indische gewesten tot onderwerp hebben, zal zij gaarne eene plaats inruimen. De naamlijst harer medearbeiders, die zij in het eerst verschijnend nommer hoopt mede te deelen, zal aan hare lezers een waarborg geven, dat zij aan de verschillende gedeelten van haar programma zal kunnen voldoen."

Het plan dat de nieuwe redactie zich voorstelt, heeft alzoo zeer veel overeenstemming met dat van den heer van Hoëvell in de tweede periode van het Tijdschrift: de politiek zal op den voorgrond staan, maar tevens

---

(*) Tot het Nederlandsch publiek moest de redactie eenigzins anders spreken. In het prospectus in Nederland verspreid, zijn de tot dusver aangehaalde woorden door de volgende vervangen:

»Het jaar 1866 bleef in gebreke de koloniale quaestie tot eene oplossing te brengen; wat het in den aanvang beloofde heeft het door onvoorziene gebeurtenissen niet kunnen volbrengen. In de onzekerheid waarin vele onzer staatslieden nog steeds verkeeren ten aanzien der wijze waarop de belangen van Indië, en van Nederland met betrekking tot Indië, het best kunnen bevorderd worden, schijnt het meer dan ooit noodig de degelijke kennis van Nederlandsch Indië zooveel mogelijk algemeen te maken, en een helder licht te verbreiden over alles wat tot eene juiste beoordeeling der koloniale quaestie kan leiden. Dit is het hoofddoel der vereeniging die zich thans heeft gevormd om het met roem bekende Tijdschrift van Dr. W. R. baron van Hoëvell voort te zetten en daaraan, zoo mogelijk, een nieuw leven in te storten."

De volgende woorden zijn in beide stukken gelijkluidend.

zal niets worden buitengesloten wat tot bevordering der algemeene kennis van Indië kan strekken.

En ook wat de politieke richting betreft, blijft het programma van het Tijdschrift van 1849 in zijne algemeenheid het hare.

Maar de toestand is veranderd. De toepassing van dat algemeene programma op de behoeften van den tegenwoordigen tijd moet alzoo worden gewijzigd. In de achttien jaren die ons van 1849 scheiden, hebben gebeurtenissen plaats gegrepen, zijn begrippen ontstaan, werden toestanden geboren, die ten gevolge hebben dat men bij de eischen, toen gesteld, niet kan blijven staan, dat zij aanmerkelijk moeten worden gewijzigd en uitgebreid. Men veroorlove ons een enkel voorbeeld. In 1849 en de eerstvolgende jaren was het uiterste waartoe de meest radicale hervormingsgezinde het had gebracht, verbetering, maar tevens behoud, van het cultuurstelsel, en daarnevens vrijheid voor de vestiging en ontwikkeling van particuliere ondernemingen door Nederlandsch kapitaal en Nederlandsche industrie. Sedert dien tijd is het onderzoek naar den aard, de strekking en werking van het cultuurstelsel onophoudelijk voortgezet, en nu begon men in te zien dat het op den duur niet houdbaar was. Aan uitbreiding van Gouvernements-cultures viel niet meer te denken: integendeel, zij moesten van tijd tot tijd worden ingekrompen, en, naarmate men zich ernstiger bekommerde ten einde het stelsel van zijne gebreken te zuiveren, kwam de ondeugdzaamheid van het beginsel waarop het rustte, te helderder aan het licht. Het was niet langer te loochenen: voor grondige verbetering is het stelsel niet vatbaar. Het streven moet dus voortaan zijn, meer en meer terug te keeren tot den eenig waren en deugdelijken toestand waarin het Gouvernement zich bepaalt bij zijne verhevene taak van besturen en regeeren, en, door geregelde belastingen daartoe in staat gesteld, de uitoefening van landbouw en industrie aan particulieren overlaat.

Onze taak zal het zijn ook dat streven door onze vertoogen en mededeelingen te steunen en te bevorderen, terwijl wij in het algemeen eene politiek van vooruitgang en ontwikkeling op zedelijk en stoffelijk gebied voorstaan. Wij verlangen afschaffing van alle dwangcultures en van heerediensten, erkenning en regeling van het eigendomsrecht der inlanders op hun vaderlijken grond, met wering van gedwongen deelgenootschap in gemeenschappelijk grondbezit. Wij verlangen onbelemmerde toelating van Europeanen en gelegenheid ook voor hen om op gunstige voorwaarden grondbezit te kunnen verwerven. Wij verlangen de instelling van gemeentebesturen waar de plaatselijke gesteldheid die gedoogt, verbetering van het rechtswezen, ijverige en verstandige behartiging van het volksonderwijs. En bij dit alles eene oordeelkundige herziening van de zonderlinge reeks van heffingen, waaruit de schatkist thans, doch voor een

te gering gedeelte, voedsel put, opdat, bij een spaarzaam en ordelijk beheer der geldmiddelen, zoowel voor het financiëel belang van Indië als van Nederland behoorlijk worde gewaakt.

Maar hoe zullen die hervormingen tot stand worden gebracht? Er zijn er onder onze liberale bondgenooten die met al den ernst eener welgevestigde overtuiging, met het gezag van wetenschap en ervaring, verzekeren dat er slechts één weg is die tot het doel leidt. Laat, zeggen zij, de regeling van al die zaken aan het Indisch bestuur over; de Nederlandsche wetgever onthoude zich waar hem de noodige zaakkennis ontbreekt; de Volksvertegenwoordiging is weinig belangstellend, traag en omslachtig, geneigd tot partijschap; bij haar vindt Indië geen veilige toevlucht.

Er ligt in die verwijten overdrijving en groote onbillijkheid; maar in de stelling zelve een kern van waarheid die erkenning eischt.

Overdrijving en onbillijkheid, want men vergeet dat zonder de gewraakte »inmenging der Staten Generaal" nog altijd het stelsel der oude autocratie op den troon zou gezeten zijn, dat zonder haar weldra de reactionnaire neigingen in Nederland tot dadelijkheden zouden overslaan.

Men vergeet ook dat het hier geldt, niet de invoering van enkele hervormingen, maar het verlaten van een gansch stelsel van bestuur, waaraan zich nog eene menigte van belangen en herinneringen, met al den nasleep van diep gewortelde vooroordeelen, hechten, en dat onder zulke omstandigheden geen vaste gang aan het koloniaal staatsbestuur te geven is, waarvan de eerste grondslagen niet onder toejuiching der natie gelegd, en door medewerking harer vertegenwoordigers voor goed gevestigd worden.

Maar dan ook, en hier treedt de waarheid die wij in de beweringen van sommige onzer medestrijders zien, aan het licht; dan ook, met behoud der meest waakzame contrôle van de vertegenwoordiging, onthouding van regeling der koloniale zaken tot in bijzonderheden, hetzij door het Opperbestuur alleen, hetzij door den Nederlandschen wetgever, en herziening, zoo noodig (waarschijnlijk zal de noodzakelijkheid blijken) der samenstelling van het bestuur in Indië, opdat aan de Regeering in die gewesten niet slechts meer zelfstandigheid worde geschonken, maar tevens waarborgen worden verkregen voor eene goede behandeling van zaken door personen, toegerust met die grondige en veelzijdige kennis, welke voor wetgeving en bestuur een onmisbaar vereischte is.

Zoo aanvaardt dan de Redactie hare taak en hoopt in de medewerking van velen, vooral ook in Indië, een krachtigen steun, en in rijke vruchten harer pogingen tot bevordering van het wèlbegrepen en waarachtig geluk van Indië, eene schoone belooning te vinden!

DE HERVORMING DER RECHTSBEDEELING IN INDIË.

I.

DE POLICIE-ROL.

In de laatste jaren lag het zwaartepunt van elke regeering hier te lande in het koloniaal beleid. In vele opzichten moge dit minder wenschelijk zijn, noodzakelijk zal het zoo blijven tot de hangende koloniale quaestiën werkelijk zijn uitgemaakt.

Reeds in 1850 constateerde Dr. van Hoëvell (*Parlementaire Redevoeringen*, Deel I, blz. 67), bij gelegenheid dat hij aandrong op eene wet regelende het beleid der regeering in Nederl. Indië, »dat in onze overzeesche bezittingen eene slapheid, eene onzekerheid, bijna eene ontbinding en langzame slooping in zulk eene mate merkbaar was, dat elke dag uitstel van eene nieuwe regeling van ons staatsgebouw in den Archipel onherstelbare ongelukken na zich zou kunnen sleepen." Van eene wet op het beleid der regeering stelde die Vertegenwoordiger zich toen herstel van grieven voor, maar zijne hoop is in dit opzigt te leur gesteld, want ook thans nog, ofschoon reeds 12 jaren ons scheiden van het oogenblik waarop die wet werd vastgesteld, kunnen wij dezelfde getuigenis afleggen als Dr. van Hoëvell in 1850. Die wet, welke eene wet van beginselen bij uitnemendheid had behooren te zijn, is, niettegenstaande alle pogingen der toenmalige oppositie, eene wet van transactie geworden en heeft daardoor haar doel gemist. De kunst van regeeren eischt zeer zeker dat men transigeere omtrent de middelen waarmede en het tijdstip waarop de aangenomen beginselen zullen worden toegepast; bij het bepalen van de beginselen zelve is elke transactie niet alleen ongeoorloofd, maar met alle belangen strijdig. Aan dien geest van transactie, welke in 1854 de overhand behield, is het toe te schrijven dat de toestand in Indië met elk jaar meer gespannen wordt en dat de behoefte aan radicale hervormingen

zich allengs dringender doet gevoelen. Het stelsel om Java te exploiteeren ten behoeve der financiën van het moederland was houdbaar zoolang een ieder zweeg; nu de kennis van den waren toestand dier gewesten zich hier te lande meer en meer verspreidt, is dat stelsel onmogelijk geworden. De vraag, hoe gewichtig ook voor onze financiën, of de millioenen welke Java als directe bate voor Nederland afwierp, op den duur behouden kunnen worden, is op den achtergrond gedrongen door een geheel andere vraag, welke op dit oogenblik meer dan eenige andere de aandacht trekt, namelijk deze: kunnen wij door een rechtvaardig bestuur de aan onze zorg toevertrouwde gewesten tot welvaart en beschaving opleiden, en ons zoodoende het behoud verzekeren van die onschatbare bezittingen met alle daaraan verbonden indirecte voordeelen? Moest die vraag ontkennend worden beantwoord, dan zoude ons zelfstandig bestaan als Europeesche natie gevaar loopen. Maar gelukkig is het zoo ver niet gekomen. Niemand nog heeft, voor zoo ver ik weet, dergelijk ontkennend antwoord gegeven, en niemand ook heeft er aanleiding toe. Reeds zijn alle partijen het hieromtrent eens dat de hervormingen, noodig om de welvaart en beschaving der inlandsche bevolking te ontwikkelen, niet meer kunnen achterblijven, welke groote opofferingen ook aan hare invoering mogen verbonden zijn. Maar verder reikt de overeenstemming niet: mate en karakter van de noodige hervormingen en niet minder de vraag aan welke van deze de voorrang toekomt, blijven open punten van debat. Het laatste is trouwens niet minder natuurlijk dan het eerste. Elkeen dringt uit den aard der zaak het meest aan op de hervorming van datgene, wat hij door eigen ervaring als gebrekkig en onhoudbaar leerde kennen, en zoo is de lijst der noodig gekeurde veranderingen langzamerhand grooter geworden. Invoering van grondeigendom, regeling der heerediensten, vaststelling der handelstarieven, verandering van het belastingstelsel, vestiging van een kadaster, de wenschelijkheid van deze en zooveel andere hervormingen zal niemand meer ontkennen, en toch, het verschil van meening over de wijze waarop en het tijdstip wanneer die desiderata tot werkelijkheid zullen worden gebracht, is oorzaak dat de tegenwoordige toestand, hoewel algemeen veroordeeld, nog altijd blijft voortbestaan. Intusschen is er ééne koloniale aangelegenheid, welke zoo dringend doortastende verandering behoeft, dat daaromtrent geen verschil van meening bestaan kan: wij bedoelen de rechtsbedeeling onder de inlanders op Java en Madura. Elk die deze rechtsbedeeling kent, keurt ze zóó slecht, dat hij bijna geneigd zou zijn iedere verandering eene verbetering te achten, terwijl hij in geen geval aarzelt het bestaande eene schande te noemen voor eene beschaafde natie als de onze. En toch, wie zal den grooten invloed ontkennen, welken eene goede rechtsbedeeling op de beschaving en de welvaart van elk volk uitoefent?

Geleid door deze overwegingen wensch ik in de volgende bladzijden eene korte bijdrage te leveren tot de kennis der gebreken aan een gedeelte van het koloniaal rechtswezen eigen. Misschien doet zich later de gelegenheid voor die bijdrage door andere aan te vullen.

De werkkring der Residenten op Java, zoo als die laatstelijk werd geregeld bij besluit van 1859, Stbl. n°. 102, omvat velerlei: immers volgens dat besluit staan die ambtenaren in hunne residentie aan het hoofd, niet enkel van de uitvoerende, maar ook van de wetgevende en rechterlijke macht. Aangenomen dat de Regeering gelukkig slaagt in de keuze van personen en altijd mannen vinden kan die de geschiktheid hebben om de zoo uiteenloopende plichten aan de betrekking van Resident verbonden naar behooren waar te nemen, dan nog begrijpt iedereen dat bij dieżelfde uitstekende persoonlijkheden het een bij het ander moet achterstaan. In elk land, waar men althans de eerste schreden op den weg der beschaving heeft gedaan, is het een onveranderlijke regel van staatsrecht, het uitvoerend en wetgevend gezag van de rechterlijke macht af te scheiden. En op Java heeft men dezen regel veronachtzaamd, ofschoon die juist daar meer behoefte was dan ergens elders, omdat het uitvoerend gezag daar te lande bij al zijne andere functiën nog die van koopman en van planter voegt. Men zegt dat uit de archieven, te Batavia berustende, zou kunnen blijken dat de ontwerpers van de Indische wetgeving zich ten sterkste tegen dergelijke samenkoppeling hebben verzet, maar dat het thans geldende beginsel op uitdrukkelijk verlangen van J. C. Baud werd aangenomen. Eene goede rechtspraak werd niet licht geteld, maar zwaarder wogen de belangen van het cultuurstelsel, en die belangen vorderden éénheid van gezag. Wanneer door een ander recht gesproken werd, dan door hem die de bevolking naar de koffijtuinen of suikervelden dreef, zoude de gouvernements-industrie allicht schade lijden. Ziedaar waarvoor men een op zichzelf valsch beginsel koos. Dat de slechte gevolgen niet uitbleven, kan, zoo als wij zien zullen, uit meer dan één voorbeeld blijken.

Het inlandsche rechtswezen op Java wordt verdeeld in Districtsgerechten, Regentschapsgerechten, Landraden, Rechtbanken van ommegang en de zoogenaamde Policie-rol. Ik bepaal mij voor heden tot de laatste: want de rampzalige vruchten van het aangenomen stelsel zijn nergens duidelijker zichtbaar dan juist bij die laagste instantie, de Policie-rol.

Het Reglement op de rechterlijke organisatie bepaalt in art. 110, dat de Resident recht spreekt op alle aanklachten tegen inlanders en daarmede gelijkgestelde personen wegens overtreding van reglementen van policie, plaatselijke keuren enz., terwijl de wijze waarop die rechtspraak moet plaats hebben, geregeld is bij artt. 368 en volgg. van het Reglement op de uitoefening der policie, de burgerlijke rechtspleging en de

strafvordering onder de inlanders op Java en Madura. Al dadelijk merkt men op dat dezelfde Resident die, krachtens de hem gegeven wetgevende macht, de plaatselijke keuren heeft vastgesteld, en als hoofd der policie moet waken tegen de overtreding van die keuren, zoowel als van andere policie-reglementen, nu ook als rechter optreedt om de straf op te leggen aan den inlander, die zich volgens hem aan overtreding heeft schuldig gemaakt. Het is bijna onmogelijk meer waarborgen voor eene *partijdige* rechtspraak bijeen te brengen.

Maar wat zijn nu die policie-reglementen voor welker handhaving het hoofd der policie als rechter waken moet? Men vindt ze in het geheele Staatsblad verspreid, maar toch de voornaamste te zamen gebracht in het policie-reglement voor Soerabaja van 1829 (Stbl. n°. 8), een reglement dat later ook elders toepasselijk is verklaard. Het is genoeg een enkelen blik te slaan in dat reglement, om zich te overtuigen dat het is opgesteld met de blijkbare bedoeling om den resident-rechter zooveel mogelijk vrijheid van handelen te gunnen, opdat hij in het opleggen van straffen nimmer door wetsbepalingen zou belemmerd worden, wanneer het belang van rust en orde het straffen in zijn oog noodzakelijk maakt. Om deze stelling te bewijzen, is het niet noodig dat wij het geheele reglement doorloopen; het is genoeg art. 44 aan te halen, houdende strafbepaling tegen al wat strijdt met de goede zeden, orde en rust en *vatbaar is voor eene straf van enkele policie.* In de termen van art. 44 valt natuurlijk elke daad, die, naar het individueel gevoelen van den Resident, afkeuring verdient, zoodat wij hier eene miskenning aantreffen van den eersten hoofdregel van strafrecht, een regel, dien men nergens kan verwaarloozen zonder willekeur in de plaats te stellen van recht, namelijk het *nullum delictum, nulla poena sine praevia lege poenali.*

Nu is het natuurlijk dat de Resident, die geene rechtsgeleerde opvoeding genoten heeft, maar zich als administratief ambtenaar meer bijzonder op den bloei der koffijtuinen en suikervelden heeft toegelegd, eigenaardige begrippen is toegedaan over het al of niet strafwaardige van eenig feit, — begrippen welke uit den aard der zaak nog al afwijken van die door de schrijvers over het strafrecht gehuldigd. Daarenboven, als verantwoordelijk hoofd van het administratief gezag in de residentie, zal hij het steeds zijn eersten plicht achten orde en rust te handhaven, en elke daad, welke naar zijne opvatting die orde en rust in gevaar kan brengen, zal steeds in hem een streng beoordeelaar vinden, en allicht worden aangemerkt als eene zware overtreding, die streng moet worden gestraft. Huldigt die ambtenaar dan nog daarenboven de vrij algemeen aangenomen begrippen omtrent het prestige van den Europeaan en den eerbied dien de inlander, tot handhaving van ons moreel overwicht, aan elken Europeaan verschuldigd is, dan zal in zijn Code Pénal de misdaad

van *oneerbiedigheid* eene groote plaats innemen; wat kan er nu al niet onder die categorie gebracht worden, en welke aanklacht is onder die omstandigheden zóó dwaas, dat zij den aanklager tegen het toepassen van de strafwet waarborgt? Er zijn voorbeelden van Residenten die het begrip van prestige zoo hoog stelden, dat zij, altijd ter handhaving van het moreel overwicht, weigerden aanklachten te onderzoeken, welke door ter goeder naam en faam staande Europeanen werden ingediend. Naar hun inzien moesten tegenover den inlander dergelijke aanklachten onvoorwaardelijk geloofd en door een straf gevolgd worden. Anderen zijn van oordeel dat het gezag niet kan gehandhaafd worden, indien men klachten van minderen tegen meerderen gemakkelijk toelaat. Een zeker Resident was gewoon, indien dergelijke klachten bij hem inkwamen, die wel is waar te onderzoeken, en, bleken zij gegrond, de klagers wel zooveel mogelijk recht te doen wedervaren, — want hij was een eerlijk en rechtschapen man, — maar vooraf liet hij alle aanklagers met rottingslagen afstraffen, omdat, wat er ook zijn mocht van hunne aanklachte, zij zich in elk geval, door die klachte in te dienen, schuldig hadden gemaakt aan oneerbiedigheid jegens hunne meerderen. Daarenboven, door het indienen van dergelijke klachten aan te moedigen, zou men bij den inlander een geest van verzet opwekken, welke in zijne gevolgen hoogstnadeelig zoude kunnen worden voor de orde en rust in de Indische maatschappij.

Het ligt alzoo in den aard der zaak, dat op die zoogenoemde Policie-rol met de meest mogelijke goede trouw de onrechtvaardigste vonnissen worden geveld, en dat de strafoefening ter nauwernood op den naam van rechtspleging kan aanspraak maken. En nu zegge men niet, dat het hier slechts enkele misbruiken geldt. Neen, het zijn de noodzakelijke gevolgen van het stelsel zelf. Dat stelsel draagt de schuld, niet de personen die men met eene taak buiten hunnen werkkring en boven hunne krachten belast heeft. Een administratief ambtenaar kan zijn een kundig en rechtschapen man, die met de meeste goede trouw zijne functiën als rechter waarneemt, maar door zijne opleiding en werkkring ongeschikt voor die betrekking, zal hij ze steeds vervullen op eene wijze welke den naam van rechtspraak niet waardig is. En toch leeft hij misschien voort in de zoete overtuiging, dat hij zich ook als rechter loffelijk van zijnen plicht gekweten heeft, terwijl hij met zeker welbehagen verwijst op de orde en rust in zijne residentie heerschende, misschien ook wel op de groote vermindering van het aantal misdrijven in zijne residentie, dank zij de gestrenge policie welke daar door hem wordt uitgeoefend. Nog eens: de schuld ligt aan het stelsel, niet aan de personen; aan het weren van misbruiken valt daarom niet te denken: zij bestaan en moeten blijven bestaan, zoolang het stelsel zelf in wezen blijft. Ontelbare voorbeelden kunnen worden aangehaald ten bewijze dat de rechtsbegrippen van een

administratief ambtenaar, met een bijna despotisch gezag bekleed, op valsche beginsels steunen. Bij sommigen heerscht een zeker onbestemd gevoelen dat de heiligheid der justitie vordert geene misdaad ongestraft te laten, en op dien grond achten zij het beter een onschuldige of althans iemand wiens schuld niet bewezen is, te veroordeelen, dan de misdaad ongewroken te laten. Anderen, begrijpende dat hun vaderlijk gezag medebrengt den inlander allerlei begrippen van deugd en zedelijkheid in te prenten, zullen bij het ontstaan van brand bijv. hem straffen, bij wien de brand het eerst ontdekt wordt, ten einde hem zoodoende tot meer voorzichtigheid en grootere waakzaamheid aan te sporen. Weder anderen zijn van oordeel dat, wanneer ergens een misdaad gepleegd is, het goed kan zijn al de op wacht zijnde personen (orang gardoe) binnen zeker rayon te doen afstraffen, omdat zij niet behoorlijk gewaakt, en daardoor de misdaad mogelijk hebben gemaakt. Bij bijna allen staat boven het begrip van recht een zeker utiliteits-systeem, dat hen natuurlijk tot de grootste onrechtvaardigheden brengt. Het spreekt van zelf dat er in een dergelijk systeem ook ruimschoots gelegenheid bestaat voor personen, door booze hartstochten geleid, om van hunne almacht op de Policie-rol misbruik te maken, en dat dit werkelijk voorkomt is genoeg bekend, maar dan ligt de schuld meer aan de personen dan aan de organisatie, en alleen met deze laatste wensch ik mij hier bezig te houden. Slechts dit zij hieromtrent opgemerkt, dat in een goed geordend systeem van rechtsbedeeling dergelijke misbruiken zouden kunnen worden geweerd, en dat dit thans eene onmogelijkheid is.

Wil men inderdaad dat rechtspraak in de plaats trede van willekeur en onrecht, dan is vóór elke andere hervorming deze noodig: dat men het administratief gezag van het rechterlijke scheide, de rechtsbedeeling aan juridisch gevormde ambtenaren opdrage, en een nieuw reglement van policie vaststelle, houdende nauwkeurige omschrijving van de overtredingen met de daarop gestelde straffen, opdat niets aan de willekeur der rechters worde overgelaten.

Wij hebben intusschen nog eene andere grief: niet alleen dat de persoon die recht spreekt, en de wet die hij toepast, voor den inlander geenerlei waarborg opleveren, de wetgever heeft nog daarenboven de vormen der rechtspleging zoo ingericht, dat bijna elke contrôle van hoogere autoriteiten is buitengesloten.

Zoo mogelijk tweemaal in de week zal de Resident de zaken voor de Policie-rol bestemd afdoen. Het spreekt van zelf dat een ambtenaar met werkzaamheden overkropt en die zijne rechterlijke functiën als eene bijzaak beschouwt, dat *zoo mogelijk* tot het kleinst getal dagen zal inkrimpen. De zitting wordt gehouden met gesloten deuren, en de zaak behandeld zonder dat de rechter aan eenigen vorm van proces gebonden

is. De djaksa deelt den Resident den naam en de overtreding van den beklaagde mede; deze wordt zoo kort mogelijk verhoord, want in een paar uren moet men zeer vele zaken afdoen. Getuigen-verhoor is wel niet uitgesloten, maar in den regel acht men dit onnoodig; want òf de beklaagde erkent, en dan is hij schuldig, òf hij ontkent, en dan geeft de djaksa eene gemoedelijke verklaring van de toedracht der zaak, en de Resident spreekt het vonnis uit, dat, zonder appel, onmiddellijk wordt ten uitvoer gelegd. Ziedaar de eenvoudige loop van zaken onder gewone omstandigheden!

Op het gebied van strafwetgeving is het een eerste plicht van den wetgever, waarborgen te geven voor een bedaard onderzoek van elke zaak in het bijzonder. Welnu, die waarborgen ontbreken bij deze rechtspleging zoo ten eenenmale, dat het meer dan eens is voorgekomen dat de rechter, door grooten haast gedreven en begeerig om al de aangebrachte zaken zoo spoedig mogelijk af te doen, zich zoo ver vergiste, dat hij den aanklager in de plaats van den beklaagde straf oplegde. Gelukkig is de Javaan een lijdzaam wezen, dat zijne klachten, al zijn deze nog zoo gegrond, niet licht openbaar maakt.

De eenige contrôle welke de wet aanbiedt, bestaat in het voorschrift dat de naam van den beklaagde, de overtreding waaraan hij is schuldig verklaard en de straf die hem is opgelegd, op de Policie-rol moeten worden aangeteekend en dat het Hoog Gerechtshof ten allen tijde bevoegd is de overlegging van die rol te gelasten. Dat die geheel op zich zelf staande waarborg weinig beteekent, spreekt van zelf, daar de Resident de qualificatie der overtredingen zooveel mogelijk onder vaste, eenmaal aangenomen categoriën brengt, opdat de naar zijn oordeel lastige aanmerkingen van de rechterlijke macht, die, volgens hem, alleen leiden kunnen tot een tijdroovende correspondentie, zonder eenig nut hoegenaamd, zooveel mogelijk worden afgesneden. En toch, niettegenstaande die voorzorgs-maatregelen, zou de jurist bij het nalezen der Policie-rollen soms nog op de zonderlingste qualificatie van misdrijven stuiten. Zoo zoude hij in eene Policie-rol kunnen lezen, dat een man die een zwarten vogel begraven had voor de deur van een buurman met wien hij in onmin leefde, met rottingslagen gestraft werd, omdat het bedreven feit daarstelde het misdrijf van het bezigen van toovermiddelen ten nadeele van een derde; een misdrijf dat ook toepasselijk werd verklaard op twee anderen die hem behulpzaam waren geweest in het vangen van bedoelden vogel. Altijd in diezelfde Policie-rol voortlezende, zou de jurist op eene andere plaats vinden, hoe aan een man, die zich schuldig had gemaakt aan poging tot vadermoord, welke poging door omstandigheden niet van zijn wil afhankelijk mislukt was, dezelfde straf werd opgelegd als aan den ongelukkigen toovenaar met zijn zwarten vogel. Aan zulke juridische hoofden heeft men in Indië het rechterlijk gezag toevertrouwd!

Intusschen ook hier zij men billijk en wijte niet aan personen wat alleen aan het gebrekkige stelsel te wijten is. De ongelukkige organisatie brengt mede dat zeer dikwijls op de Policie-rol wordt afgedaan wat bij een geheel anderen rechter te huis behoort. Wat toch is het geval? Zoodra de Resident meent dat een bij hem aangebrachte klachte niet behoort tot zijne competentie als rechtsprekende op de Policie-rol, is hij verplicht die naar den Landraad of het omgaand gerecht te verwijzen. Bij de procedure in strafzaken voor de Landraden zijn zekere formaliteiten voorgeschreven, maar de Resident is President van den Landraad en oefent als zoodanig op de leden, uit den aard der samenstelling van dat collegie, een alles overwegenden invloed uit. Zooveel mogelijk zal hij dus elke zaak op de Policie-rol afdoen, liever dan haar naar den Landraad te verwijzen. Hij wint zoodoende tijd, vermijdt formaliteiten, en bespaart den beklaagde eene langdurige preventieve gevangenis, terwijl het volgens zijn oordeel toch volkomen op hetzelfde neêrkomt of hij als President van den Landraad, dan wel als hoofd der policie de veroordeeling uitspreekt; immers het is en blijft toch altijd dezelfde man die vonnis velt. Het verschil tusschen Policie-rol en Landraad ligt voor hem enkel in de zwaarte der op te leggen straffen, en daarom zal hij niet al die zaken naar den Landraad verwijzen welke volgens de bepalingen der wet bij die rechtbanken behooren, maar enkel de zoodanige, welke naar zijne meening leiden moeten tot het toepassen van een zwaarder straf, dan hij krachtens het policie-reglement kan uitspreken. De willekeur van den Resident, veel meer dan de wet, bepaalt voor welk forum de schuldige zal terecht staan, en zoo gebeurt het dan dat ook de Policie-rechter zich kapitale misdrijven aantrekt, wanneer hij van oordeel is dat om bijzondere omstandigheden op die misdrijven een lichter straf dan de wet bedreigt, kan worden toegepast. Ook in het voorschrift dat de zaken op de Policie-rol zonder vorm van proces worden afgedaan, en dat het aan het oordeel van den Resident is overgelaten die terechtzittingen te houden wanneer hij dit verkiest, ligt een groot gevaar voor eene goede rechtsbedeeling. Het is toch gebeurd dat een Resident, bij het onderzoek van eene zaak die tot de competentie van den Landraad behoorde, ontevreden over de houding der getuigen, zelfs ook wel van den beklaagde, misschien in de overtuiging dat er eene samenspanning bestond om de justitie te misleiden, plotseling verklaarde zitting te nemen als rechtsprekende in zake van policie-overtreding, en op staanden voet beklaagde en getuigen liet afstraffen, om na de voltrekking van het vonnis in zijne vorige functiën terug te treden en het onderzoek voort te zetten. En als dan na zulk eene strafoefening de verklaringen van beklaagde en getuigen geheel anders uitvielen dan eenige uren vroeger, verheugde hij zich er over dus op zijn manier de waarheid aan den dag gebracht en het recht gehandhaafd te hebben.

Eene tweede noodzakelijke hervorming zoude dus zijn dat de gewone regelen van strafvordering en die van bewijs ook op de procedure in zaken van policie-overtreding werden toegepast.

Men schatte die hervormingen niet gering omdat de straffen op de Policie-rol uitgesproken van weinig beteekenis zouden zijn; eene enkele verwijzing naar den aard dier straffen zal voldoende zijn om daaromtrent bij den lezer een geheel ander oordeel te vestigen.

Thans, nu, Gode zij dank! de straf der rottingslagen voor policie-overtredingen is afgeschaft, bestaan die straffen nog in blok-arrest voor 3 dagen, gevangenis-straf voor 8 dagen, en gedwongen arbeid aan publieke werken voor 3 maanden. Zij nu die eenigszins met het gevangeniswezen in Indië bekend zijn, en de verpeste holen hebben gezien waarin de Inlanders, zoowel preventief als wegens policie-overtredingen en andere misdrijven, worden opeengehoopt, zullen erkennen dat niets in Indië dringender eene radicale verbetering vordert dan dit gevangeniswezen, en dat dáár althans de straf van opsluiting niet onder de weinig beduidende geteld mag worden. Kortheidshalve verwijs ik hier naar het Weekblad van het Regt voor Indië, jaarg. 1865, n°. 124, waar men lezen kan dat de ruimte in de gevangenissen buiten alle verhouding staat tot het aantal gevangenen, zoodat in de gevangenis te Bangkalang zelfs zes maal meer gevangenen waren opgesloten dan de beschikbare ruimte toeliet. In den regel bedraagt het getal gevangenen het dubbel van dat waarvoor de gevangenissen zijn ingericht. Dat de gevolgen van zulk eene opeenhooping van menschen, vooral in het tropische klimaat verderfelijk, niet zijn achtergebleven, blijkt daaruit dat op Madura de meerderheid van de preventief-gevangenen nog voor hunne terechtstelling overleden was. Zelfs op de hoofdplaats Batavia was de sterfteverhouding onder de gevangenen die van 1 tot 5. Dat die toestand sinds de afschaffing der rottingslagen niet verbeterd is, spreekt van zelf, omdat nu toch het opleggen van gevangenisstraf veel meer moet voorkomen dan vroeger het geval was. Tegen het opleggen van boete als straf voor policie-overtredingen zouden op zich zelve geene bezwaren bestaan, maar bij het volkomen gemis aan waarborgen voor eene onpartijdige en rechtvaardige beoordeeling der aanklachten, stuit men hier nog op de onzedelijke bepaling dat van de opgelegde boete een derde den aanklager wordt uitgekeerd. Geen beter middel zeker dan dit om het indienen van allerlei valsche aanklachten uit te lokken!

Een ander bezwaar van niet weinig gewicht ligt hierin, dat sommige Residenten, dien eerbied voor de wet welke den rechterlijken ambtenaar eigen behoort te zijn, volstrekt missende, en zich niet geheel vereenigende met het systeem van straffen, zooals dit bij de wet is vastgesteld, daarvoor andere, naar hun oordeel meer doeltreffende, in de plaats stellen. Zoo werd eens eene Chineesche vrouw van eene gezeten familie wegens

eene lichte policie-overtreding veroordeeld om eenige dagen in een publiek huis door te brengen, en niet dan met zeer veel moeite was de rechter tot de overtuiging te brengen dat hij tot het opleggen van zulk eene straf geen bevoegdheid had. Dat het bepalen van dergelijke straf een veel onzedelijker handeling was dan de meeste policie-overtredingen die hij had veroordeeld, heeft de hier bedoelde Resident nooit begrepen. Eerst dan wanneer de rechtsbedeeling uitsluitend wordt opgedragen aan rechterlijke ambtenaren, en over dezen weder behoorlijke contrôle uitgeoefend, zal men tegen de herhaling van dergelijke schandalen gewaarborgd zijn.

Elke goede rechtsbedeeling hangt van drieërlei voorwaarden af: eene goede strafwet, behoorlijke vormen die afdoende waarborgen geven voor de juiste toepassing van de wet, en rechters die niet alleen den goeden wil maar ook de kunde bezitten, noodig om de wet ten uitvoer te leggen. Uit het vorenstaande nu blijkt genoegzaam, dat, wat althans betreft de rechtspraak in zaken van policie-overtredingen voor inlanders op Java,' deze drie vereischten ten eenenmale ontbreken. Dat dus in dien toestand elke verandering verbetering is kan licht worden toegegeven. Eene radicale hervorming is hier volstrekt noodzakelijk; iedereen erkent het, en toch blijft zij achterwege. De geldquaestie kan en mag hier geen belemmering zijn; want ofschoon de kosten bij eene betere organisatie zeker zullen toenemen, zoo kan dit verschil in uitgaven toch niet zeer groot zijn, niet zoo groot zeker, dat het zou kunnen opwegen tegen de goede resultaten welke door die meerdere uitgaven zullen verkregen worden. De vrees dat de eenheid van gezag zou verbroken worden, indien men den Resident zijne rechterlijke functiën ontnam, is ijdel. Het prestige van dien hoofdambtenaar zal niet verminderen indien hij ophoudt de bron van slechte vonnissen te zijn. Daarenboven het beginsel — gesteld dat het juist ware — is toch reeds opgeofferd, daar men de rechtspraak in zaken van misdrijf door inlanders gepleegd, waarop de dood of de straf daarop volgende gesteld is, aan het administratief gezag onttrokken en aan de rechtbanken van omgang opgedragen heeft. Het systeem van éénheid van gezag heeft men dus toch niet consequent kunnen volhouden, en de ondervinding heeft niet geleerd dat het ontzag van den inlander voor het administratief gezag daardoor is verkort.

Tegen eene radicale hervorming, gegrond op de eerste beginselen van staats- en strafrecht, kunnen geene bezwaren worden ingebracht; maar al was dit wèl het geval, en al mochten die bezwaren nog zoo wegen, zij mogen in geen geval gelden tegen de uitdrukkelijke bepaling der wet. »De bescherming van den inlander tegen willekeur van wien ook is de eerste plicht der Regeering", dus spreekt het Reglement op het beleid der Regeering van Neêrl. Indië, en al stond die bepaling niet met zoovele

woorden in die wet te lezen, als onbeschreven recht zoude zij even krachtig behooren te gelden. Tot nog toe is dit schoone voorschrift niet nageleefd. Om zich te verontschuldigen over die nalatigheid, heeft men gewezen op de moeilijkheden daaraan verbonden, vooral daar waar het er op aankomt den inlander te beschermen tegen inlandsche grooten. Aangenomen dat zulk eene verontschuldiging gelden mag en moet, aangenomen dus dat men vooreerst genoegen behoort te nemen met de treurige erkentenis van de Regeering dat zij niet bij machte is haren eersten plicht na te komen, dan nog kan zij in geen geval opgaan met betrekking tot de zaak welke ik hier behandeld heb, — dan nog kan zij het nooit vergoelijken dat de inlander, onder den naam van rechtsbedeeling, aan de willekeur van het administratief gezag is overgeleverd. Indien de Regeering het invoeren van eene andere rechterlijke organisatie nog langer achterwege laat, en dus de inlandsche bevolking nog langer aan de willekeur van hare eigene ambtenaren blootstelt, dan zal zij niet enkel meer van onmacht, zoo als tot heden, maar ook van onwil beschuldigd worden. En geene Regeering zal die beschuldiging op zich willen laden. Met allen die overtuigd zijn dat het bezit der overzeesche koloniën de zedelijke verplichting medebrengt om de aldaar gevestigde bevolking tot beschaving en welvaart op te leiden, hopen wij dat eene radicale hervorming van de rechtsbedeeling onder de inlanders niet langer zal achterblijven, maar dat deze Regeering, de woorden onderschrijvende welke een vorig Ministerie daaromtrent in de memorie van toelichting bij de cultuurwet ter neder stelde, zich haasten zal in dien geest te handelen. Er is maar één afdoend middel om misbruik tegen te gaan: men moet den inlander rechten verzekeren en waarborgen geven dat die rechten, bij zijne klachte over stoornis, door eene onpartijdige macht in den Staat zullen worden gehandhaafd.

MIRANDOLLE.

UITGIFTE VAN WOESTE GRONDEN.

---

1. Wetsontwerp tot regeling der uitgifte in erfpacht van gronden in Nederlandsch Indië.

2. De regeling der uitgifte in erfpacht van gronden in Nederlandsch Indië, door een wachtende. Gedrukt bij Gebr. van Es.

3. Wetsontwerp tot uitgifte in erfpacht van woeste gronden, enz., door E. C. Enklaar. Zwolle, Tjeenk Willink.

4. Vlugtige beschouwingen over het ontwerp van wet van 3 Sept. 1866. 's Gravenhage, H. C. Susan.

I.

»Zorg der Regeering voor de ontwikkeling van de bijzondere nijverheid »der Europeanen, bij voorkeur der Nederlanders, op Java, door hun de »woeste gronden, die noch voor de inlandsche bevolking, noch voor de »Regeering ter uitvoering van art. 56 van het regeerings-reglement, »benoodigd zijn, in huur, of, als dit verkieslijk is, in erfpacht, onder »aannemelijke voorwaarden af te staan."

Zoo luidde dat gedeelte van het door den heer Mijer den 4en Mei 1866 in de Tweede Kamer voorgedragen regeeringsprogramma, hetwelk in het boven aangehaald wetsontwerp, eerst door den heer Mijer als Minister van Koloniën, en na diens verzwinden door den heer Trakranen onveranderd ingediend, ontwikkeld is.

De gedachte schijnt vrij wel overeen te komen met die, welke aan de derde afdeeling van den eersten titel der zoogenaamde cultuurwet tot grondslag strekte, maar wellicht mag men het: duo cum faciunt idem, non est idem, hier niet geheel voorbijzien.

Het voorstel toch omtrent de woeste gronden in de cultuurwet opgenomen, berustte op de onderstelling, trouwens reeds in de eerste afdeeling tot waarheid verheven, dat de woeste gronden zijn staatsdomein, en

mitsdien was de bevoegdheid tot beschikking daarover niet twijfelachtig. Anders de heer Mijer: »Zijn er niet vele deskundigen", zoo vroeg hij den 8en Mei, »die beweren dat *alle* woeste gronden, die in westersche »landen de eigendom zijn van den Staat, op Javâ aan de bevolking toe»behooren; en dat dus daar het tegenovergestelde bestaat van hetgeen »wij hier en elders in Europa aantreffen? Is dit onderzocht?" Onzekerheid derhalve; maar hoe kan dan de tegenwoordige Regeering beschikking van staatswege voorstaan over zaken die wellicht bij onderzoek zouden blijken aan een ander toe te behooren? Welk toovermiddel kon de conscientie van den heer Mijer, zoo diep geschokt door het »lichtvaardig, willekeurig, onstaatkundig" ontwerp zijns voorgangers, eensklaps tot rust brengen, ook zonder verder onderzoek?

Ik laat dat echter voor het oogenblik daar: immers, het ware eene ijdele poging licht te zoeken bij hem die klaagt dat hij in het duister rondtast, of eenige duidelijke voorstelling te ontleenen aan de verwarde redeneeringen der Memorie van Toelichting. Genoeg, het ontwerp strekt tot verpachting van gronden.

Evenwel, met tweëerlei voorbehoud. Het eerste betreft gronden »voor de inlandsche bevolking benoodigd", gelijk de heer Mijer zich uitdrukte, en daaronder zal men te verstaan hebben niet alleen de gronden welke zich de inlanders reeds metterdaad hebben toegeëigend; maar ook, en voornamelijk, die welke onder litt. *b* en *c* van art. 2 worden aangeduid, te weten »gronden van welke het recht tot ontginning wordt geregeld", en »gemeene weidegronden." Wat is nu het ontginningsrecht? Gewis niet een recht op den grond, zoo lang niet de ontginning is geschied; na de ontginning echter het recht om in het bezit te blijven, tenzij de ontginner stuite op eens anders beter recht. Wat de Memorie van Toelichting noemt het »aloud recht van ontginning" is inderdaad geen recht, maar eenvoudig de allen gelijkelijk toekomende bevoegdheid om door zekere handeling een recht te verwerven. De onderstelling van een algemeen ontginningsrecht ten opzichte van alle woeste gronden, zou dan ook moeten leiden tot geheele onthouding van beschikking door den Staat over die gronden, en ten einde die noodzakelijke gevolgtrekking te ontgaan, neemt de Regeering hare toevlucht tot de leer dat het niet voldoende is dat er een recht besta, maar dat het ook moet worden uitgeoefend, eene leer waarvan zij den grondslag zoekt in de bekende »explicatie", in 1855 door het Indisch Gouvernement gegeven aan art. 62 van het regeeringsreglement, maar die, zoo ik mij niet bedrieg, daaruit niet te trekken is. De bedoeling der Regeering schijnt mij, volgens de Memorie van Toelichting, deze te zijn, dat over gronden door inlanders hetzij vóór, hetzij na de invoering der wet ontgonnen, door den Staat niet zal beschikt worden; maar, vooreerst drukt de wet zelve die bedoeling niet uit, en ten andere

is het, daar omtrent de regeling van het zoogenaamd recht van ontginning hoegenaamd niets wordt medegedeeld, niet te voorzien, welken invloed de bij art. 4 voorgeschreven ordonnantie op de uitgifte van gronden zal hebben, daargelaten nog dat de geheele wet onuitvoerbaar is zoolang zij niet bepaalt op welke gronden dat nader te regelen recht toepassing kan vinden. Onder het thans besproken voorbehoud vallen voorts de gemeene weidegronden, en het was vooral met het oog op deze, dat de straks genoemde, trouwens almede vrij gewrongen, explicatie van 1855 werd gegeven, ten einde voorvallen tegen te gaan als waarvan de schrijver der hierboven onder no. 2 vermelde brochure gewaagt. »Wij hebben bijge»woond", zoo verhaalt deze, »dat twee of drie aanvragen om ver van alle »dessa's verwijderde woeste gronden mislukten, omdat een den aanvragers »slecht genegene gezorgd had dat, toen de door den Resident benoemde »commissie op de aangevraagde plek verscheen om te onderzoeken of er »ook bezwaren tegen de uitgifte dier gronden bestonden, er een paar »karbouwen op liepen te grazen, beesten die dadelijk na het vertrek der »commissie weder werden weggehaald. Het resultaat was echter dat de »gronden als *gemeene weide* beschouwd en geweigerd werden."

Men ziet hieruit dat de rechten der bevolking wel eens zoo breed konden worden uitgemeten, dat het hoofddoel der wet onbereikbaar zou worden.

Niemand zal daarom de stelling op zich zelve betwisten dat over gronden welke tot levensonderhoud der inlandsche bevolking strekken, van staatswege niet mag beschikt worden, en terecht verklaarde Lord Canning in zijn besluit van 17 October 1861, ditzelfde onderwerp betreffende, dat »de »aloude rechten die, nu eens in eenvoudige, dan weder in ingewikkelde »vormen, aan velen der tot de laagste klasse van landbezitters behoorenden »toekomen, niet alleen niet gewelddadig mogen verstoord, maar ook niet »verwaarloosd of voorbijgezien moeten worden. Nauwgezette eerbiediging »daarvan is een der heiligste plichten van het Indisch Gouvernement, en »tevens zijn beste staatkunde." Die overweging echter heeft in Britsch Indië geleid tot de instelling (bij wet van het Indisch Gouvernement no. XXIII van 1863) van rechtbanken, bestemd om over verzet tegen de beslissing der administratie te oordeelen, en men heeft dus begrepen dat rechten slechts onder de hoede eener onafhankelijke autoriteit veilig zijn. Ten onzent evenwel schijnt men over het algemeen niet te kunnen inzien dat een recht niet veel te beteekenen heeft, wanneer geen middel tot handhaving is gegeven.

Het tweede voorbehoud is met het oog op hetgeen van dit ontwerp te wachten staat, van nog grooter gewicht. Het betreft »gronden ter uit»voering van art. 56 van het regeeringsreglement benoodigd" of, gelijk het ontwerp in art. 2, lit. *h*, spreekt, »benoodigd tot instandhouding der »op hoog gezag ingevoerde cultures"

Eigenlijk is het niet duidelijk waarom deze uitzondering in art. 2 is vermeld. Het wetsontwerp begint met den Gouverneur-Generaal bevoegdheid tot verpachting van gronden te verleenen, en moest nu, wel is waar, ook aanwijzen waar die bevoegdheid ophoudt, doch dit kan alleen geschieden door den aard der uit te zonderen gronden te bepalen. Terecht wordt dus de bevoegdheid uitgesloten ten opzichte van gronden waarover den Staat in het algemeen geen beschikking toekomt, zooals de gronden door inlanders ontgonnen; voorts ten opzichte der gronden waarover wel van rijkswege zou kunnen beschikt worden, maar die door hun eigenaardig karakter daartoe minder geschikt zijn, zoo als de bosschen van djati-hout; maar het al of niet »benoodigd" zijn voor Gouvernements-cultures is niet eene uiterlijk zichtbare eigenschap van den grond. Indien het ontwerp ware uitgegaan van de stelling dat het een iegelijk vrijstaat gronden te vragen, met bepaling tevens dat de aanvraag niet mag worden geweigerd dan om bepaalde redenen; wanneer dan voorts onder die redenen ware geteld de noodzakelijkheid om den grond voor Gouvernements-cultuur af te zonderen; er zou voor de uitzondering een gezonde reden hebben bestaan, die men thans te vergeefs zoekt. Immers de Gouverneur-Generaal is ten gevolge der hem verleende bevoegdheid niet verplicht alle gronden te verpachten, en het zou de uiterste onbillijkheid zijn te eischen dat een plek, tot verwisseling bij voorbeeld eener koffie-aanplanting volstrekt noodig, in stede van daartoe gebruikt te worden, in erfpacht werd afgestaan. Tegen de uitzondering op zich zelve is dus, zoo lang er Gouvernements-cultuur bestaat, niets anders in te brengen dan dat zij, gelijk hiervoor ontwikkeld werd, in het stelsel der wet niet past.

Maar daarmede is niet gezegd dat de uitzondering niet van hoogst gewichtigen aard is. De elasticiteit van den zin der bewoording laat aan de toepassing eene ruimte van beweging die vrij bedenkelijk is. Wanneer moet een gegeven stuk gronds aangemerkt worden als »benoodigd »tot instandhouding der op hoog gezag ingevoerde cultures," wanneer bij voorb. tot instandhouding der koffie-cultuur? Is het dan, wanneer het bestuur voornemens is in den loop van het jaar den grond te doen beplanten? of wanneer de noodzakelijkheid wordt voorzien van de beplanting in het volgend jaar te doen plaats hebben? Waarom niet, zoo men kan berekenen den grond over drie, vijf, tien jaren te zullen behoeven?

Overdrijving, zegt iemand wellicht. Maar wat heeft dan de ondervinding geleerd? Tegen het voorstel tot afstand van gronden, in het bekend rapport van Dubus de Ghisignies aangeprezen, droeg van den Bosch al terstond in zijn advies van 6 Maart 1829 een stelsel voor, waarbij »het »gezag zou worden dienstbaar gemaakt tot instandhouding en uitbreiding »der cultures," en waarin voor afstand van woesten grond nauwlijks plaats te vinden was. Van den Bosch verwachtte van zulken afstand weinig

of niets, doch wilde als »proeve om te beslissen welke producten alsnog »met voordeel door particulieren konden worden verbouwd," het Indisch bestuur geautoriseerd zien »om gronden gelegen tusschen de rivier Indra- »majoe en de westelijke punten van Java in vollen eigendom af te staan, »of wel voor een zeker aantal jaren te verhuren." Anderhalf jaar later was het oordeel reeds merkelijk ongunstiger. In de kabinets-missive, gedagteekend Buitenzorg 10 October 1830, door den heer Cornets de Groot als bijlage aan het belangrijk geschrift »Over het beheer onzer Koloniën" toegevoegd, leest men wel, dat »van de zijde der Regeering niets is verzuimd, »om de zaak aan te moedigen," maar tevens wordt die zaak eene *ziekte* genoemd, die aan haren natuurlijken loop moet worden overgelaten, maar van welke een noodlottige afloop blijkbaar te wachten staat. De voortgang was, wel is waar, »te onbeduidend om »eenige bezorgdheid te verwekken of maatregelen te vorderen," maar ook deze nadeelige strekking van het overbrengen van inwoners op woeste gronden wordt aangetoond, »dat die gronden voor de teelt van producten »voor de markt van Europa geschikt, verloren zijn." Bij het koninklijk besluit van 20 Maart 1831, strekkende tot goedkeuring der maatregelen van van den Bosch, werd evenwel de Indische Regeering gemagtigd om, naar aanleiding van art. 109 van het Regeerings-reglement bij voorkomende gelegenheid woeste gronden in eigendom, huur of erfpacht af te staan.

In November 1838 echter schrijft van den Bosch, »dat het stelsel van »cultuur geacht werd zich bezwaarlijk te verdragen met uitgiften van »land, waardoor buiten den kring van het dorpsgezag eene behoefte aan »arbeiders zou ontstaan, die veelal niet anders zou kunnen bevredigd »worden dan ten koste der werkzaamheden door het gezag aan de dor- »pelingen opgelegd", en hij acht het een bedenkelijk verschijnsel, »dat »men inzonderheid de keus schijnt gevestigd te hebben op gronden voor »de koffieteelt geschikt." (Verg. de Memorie van Toel. behoorende bij de cultuurwet en van Deventers Bijdragen, III, 97). In 1840 eindelijk wordt het Indisch bestuur uitgenoodigd de verhuringen van gronden voor de koffie-, suiker- en indigo-cultuur definitievelijk te staken.

Hier ligt dus de knoop. Naarmate voor instandhouding der op hoog gezag ingevoerde cultures met grooter angstvalligheid gewaakt wordt, in gelijke mate zal de afstand van woeste gronden worden beperkt.

Men lette nu nog op enkele punten van verschil. De cultuurwet verlangde uitgifte in erfpacht en gaf in het gewijzigd art. 19 een waarborg, althans voor zoo ver eene wetsbepaling waarborgen kan, dat die uitgifte jaarlijks zou geschieden, en wel naarmate de opname der gronden vordert; het tegenwoordig ontwerp schrijft alleen voor, dat de uitgestrektheid der te verpachten gronden jaarlijks worde bepaald, doch behoudt daarnevens, blijkens art. 1, het stelsel van verhuringen. Het voorschrift

van art. 5 is niet meer dan voorbereiding van een plaatselijk onderzoek: het verkrijgen van de noodige kennis der beschikbare, in de termen der wet vallende gronden, zal wellicht vrij wat tijds eischen. De tijd der pacht is van 99 tot 75 jaren teruggebracht. Omtrent de openbaarmaking der bijzondere voorwaarden van verpachting is niets bepaald, maar daarentegen is het stellen van een minimum van pachtschat bij de uitbesteding, bevolen.

En nu het bovenstaande samenvattende, zien wij voor ons een in ieder opzicht stelselloos ontwerp, — stelselloos vooral, omdat de eenige grondslag, waarop een ontwerp als dit kan en behoort te rusten, door den voorsteller zelven als bij voorbaat is ondermijnd. Vraagt gij den Minister Mijer welk recht heeft de Staat op de woeste gronden, hij antwoordt u in zijne Memorie van Toelichting ad art. 6: zij behooren tot het staatsdomein; maar in zijne redevoering van 8 Mei: ik weet het niet, want er zijn deskundigen die beweren dat alle woeste gronden aan de bevolking behooren, en niet eigendom van den Staat zijn. De schrijver der sub 3 aangehaalde »vluchtige beschouwingen" merkt dan ook terecht aan, dat in het ontwerp eene duidelijke aanwijzing der gronden welke tot het staatsdomein behooren, niet had mogen ontbreken. Maar, de redevoeringen van den heer Mijer latende hetgeen zij zijn, wat is van deze wet te wachten? Wij hebben daarbij op tweeërlei te letten; op de positieve voorschriften der wet, en op hetgeen zij aan het uitvoerend gezag overlaat; en op het laatste het meest.

Ten opzichte der wet zelve trekt ééne bepaling vooral de opmerkzaamheid. De cultuurwet, ofschoon aan verpachting boven eigendomsoverdracht de voorkeur gevende, trachtte nogtans, door een erfpacht voor 99 jaren te verleenen, een recht op den grond te vestigen, dat het eigendomsrecht zeer nabij zou komen. Thans is die tijd tot 75 jaren teruggebracht, hetgeen, ook in verband tot den minimum-pachtschat van art. 8, een dadelijk nadeel is, vergeleken met het stelsel der cultuurwet.

Ten opzichte der uitvoering. Drie wijzen van beschikking zullen nu volgens de wet den Gouverneur-Generaal vrijstaan: 1°. verkoop van kleine stukken gronds, bestemd tot uitbreiding van steden en dorpen en tot het oprichten van inrichtingen van nijverheid (art. 62 reg. regl.); 2°. uitgifte in erfpacht volgens dit ontwerp; 3°. verhuring (art. 1 van het ontwerp). In het voorbijgaan zij opgemerkt, dat de Indische Regeering ook recht van opstal pleegt te verleenen, niet slechts in de gevallen eigenlijk bedoeld in het Ind. Stsbl. van 1858 No. 98, en 1861 No. 45, maar ook tot bevordering van den aanleg van publieke werken, zoo als onlangs nog ten behoeve van den Pasoeroeanschen trekspoorweg. Mocht nu de Gouverneur-Generaal, of de Minister van Koloniën aan verhuring de voorkeur geven, de uitgifte in erfpacht zou wel eens kunnen achter-

wege blijven, al is de uitgestrektheid woeste grond nog zóo groot. Het oordeel der Regeering, hetzij in Nederland hetzij in Indië, over de instandhouding der Gouvernements-cultures en over hetgeen daartoe gevorderd wordt, is in deze zaak allesoverwegend. Immers het was niet geheel ten onrechte, dat de heer van den Bosch beweerde dat »het stelsel »van cultuur geacht werd zich bezwaarlijk te verdragen met uitgiften »van land" als waarvan nu sprake is, en orakelspreuken als deze: »ge»dwongen en vrije cultuur nevens elkander is bestaanbaar" (zie Bijbl. op het Ind. Stsbl. II, blz. 265) zijn tegen het hedendaagsch scepticisme niet bestand. De »bestaanbaarheid" zal immers slechts zoolang bestaan als de vrije onderneming de Gouvernements-cultuur niet overvleugelt, of de laatste niet, op zelfbehoud bedacht, de eerste òf vernietigt, òf althans in haar groei fnuikt en binnen zekere grenzen opsluit. Waar mededinging bestaat, is ook in zekere mate strijd, antagonisme; en, zoo de vrije nijverheid inderdaad eene hooge vlucht mocht nemen, zal botsing niet uitblijven. De Gouvernements-cultuur die tot arbeid dwingt, en de bijzondere nijverheid die zich door overeenkomsten met de werkende klasse arbeid verschaft, hebben steeds vijandig tegenover elkaêr gestaan. Of heeft men niet gezien dat de afstand van gronden uit dien hoofde gestaakt werd? Heeft men niet gezien dat aan het sluiten van overeenkomsten met de inlanders, in strijd met het regeerings-reglement, in strijd met de daarop gegronde publicatie van 1838, op allerlei wijze belemmering is in den weg gelegd? Dorst niet daarop doelende, nog in 1860 een Directeur der cultures aan den Gouverneur-Generaal schrijven; »bij het ge»heim besluit van 19 October 1840, lit. E 4, is als beginsel aangeno»men, dat de beschikking door particulieren over den arbeid der inland»sche bevolking tot nadeel strekt der Gouvernements-cultures, en uit dien »hoofde slechts bij uitzondering daar, waar overvloed van beschikbare »werkkracht is, mag worden toegelaten." (Zie gedrukte stukken der Tweede Kamer, *gebeurtenissen in Cheribon*, zitting 1861/62, CVII, nº. 62). En zijn niet ook voorstanders van vrije ondernemingen van dezelfde onderstelling uitgegaan? De heer Loudon bij voorbeeld, die het tot verwezenlijking van zijn, trouwens onmogelijk, stelsel noodig rekende, dat »de particuliere teelt" toch vooral niet »*vlak* naast het cultuurstelsel werd »geplaatst, daar de uitkomst bewezen heeft dat dit de strekking moet »hebben om het cultuurstelsel te benadeelen." (Zitt. Tweede Kamer 13 Mei 1861.) Zelfs de heer Uhlenbeck, die »de Gouvernements-cultures »als het ware door een wettelijk cordon afsluiten, en tegen alle moge»lijke inbreuken beschermen" wilde. (Mem. van Toel. bij het wetsontwerp van 6 Julij 1862.) En, heeft men ook, zoo sprekende, waarschijnlijk meer bepaald aan suiker-cultuur op de sawahs der inlanders gedacht, de redeneering geldt evenzeer ten opzichte van te ontginnen woeste

gronden. Denk aan de schaarschte van gronden voor koffie-cultuur waarover de regeeringsverslagen zoo dikwerf jammeren, aan den druk door de Gouvernements-cultuur op de bevolking gelegd, wel niet overal, maar toch in hooge mate daar, waar de inlander uren, uren ver naar de tuinen, en dan weder naar de pakhuizen te loopen heeft. Denk aan de weinig zorgvuldige behandeling der Gouvernements-aanplantingen, waardoor de boomen spoedig ophouden vrucht te dragen, de tuinen afgeschreven moeten worden, de bevolking al wederom een verderen afstand naar de nieuwe tuinen af te leggen heeft; — aan de onmogelijkheid om hierin afdoende verbetering te brengen, om de eenvoudige reden dat Gouvernements-ambtenaren in den regel volkomen ongeschikt zijn tot beheer van landbouw-ondernemingen, of, zoo zij al geschikt mochten zijn indien de zaak hen zelven aanging, dat landbouw-ondernemingen, vooral op zoo uitgebreide schaal, geheel ongeschikt zijn om door ambtenaren geleid te worden. Is het, bij overweging van dit alles (het gevaar van wat vroeger *morshandel* heette voorbijgaande) gansch ongerijmd te onderstellen, dat de Gouvernements-koffiecultuur den terugslag zal ondervinden van afstand van gronden op groote schaal, vooreerst door beperking van terrein tot uitbreiding, ten tweede door verloop van bevolking die boven den gedwongen, vaak te karig beloonden arbeid verkiezen zal hare sawahs aan te leggen op de particuliere, hetzij dan eigen of gepachte, landen in de nabijheid der koffietuinen, voor het onderhoud waarvan zij door den ondernemer behoorlijk betaald wordt?

Dit gevaar nu, hetwelk wel is waar de Gouvernements-cultuur niet terstond zal bedreigen, zoodra slechts eenige perceelen gronds in eigendom of erfpacht worden afgestaan, maar hetwelk toch hoogstwaarschijnlijk ontstaan zal, wanneer Europeesch landbezit zich uitbreidt, moet, dunkt mij, voor conservatieve staatslieden een schrikbeeld zijn, en ik zie die meening bevestigd in deze woorden, den 14^{den} Dec. 1860 in de Tweede Kamer door den heer Rochussen gesproken: »Verhuur van niet ontgon»nen gronden moet niet onbelemmerd worden toegelaten in de districten »en te midden van de dessa's voor de Gouvernements-cultuur bestemd; »maar wel in die meer woeste en min bevolkte streken, waar de vesti»ging van deze particuliere ondernemingen de Gouvernements-cultures niet »kan schaden of ondermijnen. Het zal noodig worden die streken op »Java, waar woeste gronden kunnen worden verhuurd, te doen aanwij»zen en buiten dezelve, althans in de nabijheid der Gouvernements-cul»tures, die verhuringen te weigeren," woorden, nog eens herhaald den 2^{den} Mei van dit jaar.

Zou iemand te ver gaan die beweerde dat, indien eens de heer Rochussen of iemand van zijne richting geroepen werd eene wet als deze uit te voeren, van afstand van gronden niet veel zou komen? En zou niet uit de woorden

van den zoo even genoemden geachten staatsman een zeer geschikte leiddraad zijn te spinnen voor eene Regeering die, vlottende op den stroom der publieke meening, zich schijnt te willen bewegen in de richting der vrijzinnigen, al schromende te ver van het kamp der conservatieven af te drijven.

Of de tegenwoordige Regeering zoo zal handelen, wie kan het gissen? Dit alleen weet men dat de onlangs afgetreden Minister van Koloniën, thans Gouverneur-Generaal, bij eene vroegere gelegenheid (11 Mei 1861) gesproken heeft in een geest die met de zoo even aangehaalde woorden van den heer Rochussen vrij wel overeenkwam. »Ik geloof," zeide hij, »dat de meening van den Minister (Loudon), dat ook op Java bepaalde »streken, waar geene schadelijke verwikkelingen met de Gouvernements»cultures te vreezen zijn, kunnen worden aangewezen voor de particu»liere industrie, juist is, en ik zie daarin een krachtig middel om de op »hoog gezag ingevoerde cultures in stand te houden en tevens de onder»nemingszucht van particulieren aan te moedigen." Woeste gronden zijn ongetwijfeld mede een goed veld voor ontwikkeling van bijzondere nijverheid, maar of de verwijzing van deze, al dadelijk uitgesproken, naar de streken door den heer Rochussen genoemd »meer woest en min bevolkt" getuigt van groote ingenomenheid met die nijverheid, is aan eenigen twijfel onderhevig.

Zeker is dat dit ontwerp aan eenig bestuur, hetwelk den afstand van gronden niet met hart en ziel wil, gelegenheid tot tegenwerking of onthouding in ruime mate aanbiedt; een gebrek waarin door verbetering der wet eenigszins kan worden voorzien, maar hetwelk toch ook door de beste wet niet geheel is weg te nemen. De heer Enklaar schijnt hierover anders te denken. »Indië," zegt hij, »moet meer en meer geregeerd worden naar »de wet; de Gouverneur-Generaal moet even als de Regeering in Neder»land eenvoudig de uitvoerder en handhaver der wet zijn, en zoo weinig »als slechts eenigszins mogelijk is, moet aan zijne willekeur zijn overge»laten," en iets later »weg zooveel immer mogelijk met besluiten en »ordonnantiën! De wet, en de wet alleen heersche, opdat een ieder wete, »waaraan hij zich te houden heeft en waarop hij plans en ondernemingen »voor de toekomst ontwerpen kan."

Laat ons zien in hoever die stellingen kunnen beaamd worden, in hoever zij op een ontwerp als dit toepasselijk zijn.

C. v. H.

HET „MACHTSPUNT" DER KOLONIALE POLITIEK VAN DEN DAG.

Welk eene verandering sinds Januari 1866 in de Indische toestanden, in onze koloniale politiek! Nu een jaar geleden twijfelde bijna niemand in Indië of in Nederland aan de aanneming, zij het dan ook eenigszins gewijzigd, van de zoogenaamde »cultuurwet." Willekeurige beschikking over personen en goederen der inlandsche bevolking — de grondzuil van het eens zoo hoog geroemde, doch thans beter gekende en daarom veroordeelde cultuurstelsel — zou vervangen worden door toekenning van individueelen grondeigendom; administratieve almacht zou plaats maken voor gewoon recht, *ook voor den inlander;* en die toekenning en regeling van den grondeigendom zouden den grondslag vormen voor een beter economisch stelsel voor Java.

En inderdaad, regeling van den grondeigendom is en blijft de noodwendige voorbereiding voor elke hervorming van ons vicieus stelsel van bestuur op dat eiland. Geen afdoende regeling of herziening der zoo nauw verwante stelsels van cultures, heerediensten, landrente, verponding, waarvan ieder de noodzakelijkheid erkent, is mogelijk, alvorens men de quaestie van den grondeigendom op Java tot oplossing heeft gebracht.

Men moge de beslissing over dat groote economische vraagstuk, om welke redenen dan ook, tijdelijk ophouden; men moge eene exceptie ontleenen aan de noodzakelijkheid van een voorafgaand opzettelijk onderzoek; men moge juridische moeilijkheden opwerpen en chicaneeren over de vraag of die eigendom Westersch zal wezen of Oostersch zal blijven, of hij zal beheerscht worden door het Burgerlijk Wetboek of door inlandsche gebruiken en instellingen, die men niet kent, en, voor zoo verre men ze kende, nooit geëerbiedigd heeft; — de behoefte aan die regeling zal zich met iederen dag meer doen gevoelen. Men zal voor den aandrang uit Indië moeten wijken, of wel — en dat spreekt helaas! meer tot de Nederlandsche natie dan de aanspraken der inheemsche bevolking op billijkheid en recht —

het opdroogen van de geldelijke hulpbronnen van het ineenstortende cultuurstelsel zal er toe dwingen naar andere bronnen van inkomsten uit te zien. Want ook elke herziening van ons belastingstelsel op Java zal wederom door eene beslissing in zake van den grondeigendom moeten worden voorafgegaan.

De voorbereiding van het samenstel van hervormingen, die het stelsel uitmaakten van den Minister Fransen van de Putte, had langen tijd geduurd, en had met recht ongeduld opgewekt; maar te gelijker tijd met of kort na de indiening der cultuurwet kwamen tal van andere maatregelen van hervorming ter kennisse van het publiek, die deden zien dat de tijd van voorbereiding gesloten, en die van handelen aangebroken was.

Achtereenvolgens werden bekend: de regeling en vermindering der heerediensten, de afschaffing der straf van rottingslagen, de afschaffing der cultuurprocenten van Europeesche ambtenaren en de reorganisatie van het binnenlandsch bestuur op Java, de tractementsverhooging der inlandsche hoofden, met gelijktijdige afschaffing der gedwongen persoonlijke diensten die de bevolking hun op last van het Gouvernement bewijst, de verordening op de toelating en vestiging van vreemde Oosterlingen, enz. enz.

Neêrlandsch Indië ging alzoo vol moed en vertrouwen op de toekomst het jaar 1866 in.

De cultuurwet komt aan de orde. De discussiën munten aanvankelijk uit door klaarheid; maar weldra ontstaat er verwarring, gevolgd door dichte duisternis. Daar valt een schot, om met den Hoogleeraar Buys te spreken, en toen de nevel opklaarde, bleek het, dat het schot gekomen was, niet uit het vijandelijke kamp, maar uit de rijen der medestanders, en dat niet slechts, wat in den oorlog meermalen gebeurt, door een ongelukkig schot eigene officieren getroffen waren, maar dat het leven was benomen aan den generaal en chef zelven.

Wat men eenige maanden te voren in Indië en in Nederland als onmogelijk beschouwd had, gebeurde: de man van de *gemoedelijke* en *opzettelijke onderzoekingen* en van de *schorsende overwegingen*, mr. P. Mijer, werd de opvolger van den heer Fransen van de Putte als Minister van Koloniën, en na eenige politieke goocheltoeren, die de stoutste kunstenaars op dat gebied beschaamden, doet hij, zij het dan ook met een brandmerk van de Nederlandsche vertegenwoordiging en van het Nederlandsche volk op het voorhoofd, zijn intocht als Opperlandvoogd in Neêrlandsch Indië, misschien weinige uren vóór den dag die bestemd was voor de invoering van het samenstel van hervormingen, die een nieuwen dageraad voor Java zouden hebben doen aanbreken.

Toen men in Indië de gebeurtenissen der laatste dagen van Mei per telegraaf uit het moederland vernam, was de verslagenheid groot en bijna algemeen, en onwillekeurig gaf zich de gedachte lucht: gelukkig dat er

reeds zoo veel gedaan is waarop het onmogelijk zal zijn terug te komen! En daarbij had men in de eerste plaats het oog op de ordonnantie van 5 Januari 1866, waarbij de gedwongen persoonlijke diensten aan de hoofden onvoorwaardelijk werden verboden.

Bij die ordonnantie werd in *'s Konings* naam aan de hoofden een billijk loon, aan de bevolking bescherming toegezegd; die plechtige belofte werd in wettigen vorm afgekondigd, en een lid der Regeering werd uitgezonden om de uitvoering voor te bereiden en te regelen. Meer nog! Om de teleurstelling te temperen, door de intrekking der cultuurwet veroorzaakt, heeft de Koning nog kort geleden een proclamatie doen uitvaardigen, waarin gewaagd wordt van Hoogstdeszelfs *weldadige zorg voor de trouwe, aan Nederland zoo zeer gehechte bevolking van Java, in overeenstemming met zijne nieuw opgetreden Regeering.*

En toch, uit naam van dienzelfden Koning is last gegeven om het voor de trouwe, aan Nederland zoo zeer verknochte bevolking van Java, meest weldadige besluit dat ooit van de Nederlandsche Regeering was uitgegaan, te *schorsen!*

Wij wenschen voor de lezers van het Tijdschrift van N. I. in dit artikel de geschiedenis van de ordonnantie van 5 Januari 1866, in hare wording, afkondiging, schorsing en lotgevallen tot op dit oogenblik uiteen te zetten, de stof daarvoor meestal ontleenende aan bekende officiëele bescheiden, maar als een aaneengeschakeld verhaal gerangschikt en geordend. — Wij vragen daarvoor eene plaats in het eerste nommer van de nieuwe serie van het Tijdschrift, omdat, naar ons oordeel, in het lot van die ordonnantie op dit oogenblik de gewichtigste vraag, of, om met den heer Heemskerk te spreken, het »machtspunt" der koloniale politiek is gelegen.

De noodzakelijkheid van eene betere bezoldiging van de inlandsche hoofden en ambtenaren op Java en Madura is steeds door de voorstanders van de meest verschillende richtingen op koloniaal gebied erkend.

Reeds in 1820 wees de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië van der Capellen op »eenige nog zeer aanzienlijke vermeerderingen van uitgaven, die geheel onvermijdelijk zijn, ons vroeger of later te wachten staan en onder welke ik slechts zal behoeven op te noemen de verhooging der tractementen van alle mindere inlandsche hoofden op dit eiland, een maatregel, welke in het nauwste verband staat met de staatkundige belangen van het Gouvernement."

In 1834 deelde de Gouverneur-Generaal ad interim, J. C. Baud, in

het verslag omtrent zijne reis over Java, het volgende mede: »De Cheribonsche regenten hebben allen geklaagd over de ongenoegzame bezoldiging der districtshoofden, eene klasse van ambtenaren, op welke de verplichting rust, om twee of drie paarden te onderhouden om de regenten bij hunne reizen te herbergen en om eene betamelijke staatsie te voeren, en die voor dit alles niet meer ontvangen dan *f* 25 *'s* maands, zoodat het eene bekende, maar in de gegeven omstandigheden stilzwijgend toegelaten daadzaak is, dat allen zich overgeven aan ongeoorloofde handelingen, om het ongenoegzame hunner inkomsten aan te vullen. Deze klachten, die zich niet enkel tot Cheribon bepalen, zijn thans een voorwerp van onderzoek; zij zijn dit reeds vele jaren geweest, maar schijnen te moeten worden gerangschikt onder die grieven, welker opheffing men om financiëele redenen gestadig heeft uitgesteld."

In denzelfden geest schreef vier jaren later Generaal van den Bosch, als Minister van Kolonien, geheel in overeenstemming met het advies van den toenmaligen Staatsraad in buitengewonen dienst J. C. Baud, aan den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië: »De lagere gedeelten van het inlandsch bestuur op Java, vooral de districtshoofden, zijn karig en ongelijk bezoldigd en reeds voorlang is de noodzakelijkheid eener voorziening daaromtrent erkend, zoowel uit een oogpunt van billijkheid, als om het hoog belang, dat in de tevredenheid en getrouwheid dezer klasse van inlandsche ambtenaren gesteld wordt."

Die woorden zijn te gewichtiger, omdat zij voorkomen in een schrijven waarbij bezuiniging dringend wordt aanbevolen, en waarin als regel voorgeschreven wordt alle vermeerdering van uitgaven, »die niet door staatkundige of andere zeer dringende redenen wordt aangeprezen, uit te stellen."

Als uitzondering op dien regel wordt dan de betere bezoldiging der inlandsche hoofden aangewezen.

Meermalen kwam ook in de Tweede Kamer der Staten-Generaal de noodzakelijkheid van de tractementsverhooging der inlandsche hoofden ter sprake.

Wij onthouden ons dit nader aan te toonen, onder verwijzing naar bijlage A tot den uitgewerkten en toelichtenden staat op hoofdstuk II der begrooting van Nederlandsch Indië voor het dienstjaar 1867 (gedrukte stukken, zitting 1865—66, n°. 107) ook omdat over de wenschelijkheid der tractementsverhooging van de inlandsche hoofden op zich zelve geen verschil van gevoelen bestaat.

Wilden zij toch van hunne bezoldiging leven, schreef de Resident van Samarang, de heer Potter, reeds in 1850, — en sedert dien tijd zijn op Java de prijzen van de eerste levensbehoeften énorm gestegen — dan zou een gedeelte der hoofden en ambtenaren »*in bekrompen omstandigheden verkeeren*," een ander gedeelte »*gebrek lijden*," wanneer hun werd belet »om in hun te kort aan inkomen langs bijpaden te voorzien."

Bestond omtrent dit punt op zich zelf dus geen verschil van gevoelen, wel is dit het geval omtrent het verband tusschen eene verbetering der bezoldiging van de inlandsche hoofden met een algemeen en onvoorwaardelijk verbod van alle gedwongen en onbeloonde diensten der bevolking aan de inlandsche hoofden op Java en Madura. Dit is steeds een der groote strijdvragen tusschen de richtingen van behoud en vooruitgang op koloniaal terrein geweest; van de beslissing van die vraag hangt, onzes inziens, de richting af, waarin ons koloniaal bestuur zich zal bewegen. Zoodra men een ruimen blik op den toestand van de inlandsche maatschappij werpt, wordt dit duidelijk. Bij de spraakverwarring, die door sommige voorstellingen is ontstaan, kan men het niet als overbodig beschouwen, met een woord den oorsprong van de gedwongen en onbeloonde diensten van de bevolking ten behoeve van de hoofden uiteen te zetten. De kortste en door eenvoud het meest uitblinkende verklaring geeft de Generaal van Swieten in de volgende bewoordingen:

»Wanneer men, zich grondende op de adat, de wettigheid der heerediensten erkent, dan moet ik vragen, wat brengt de adat mede? De Mohammedaansche wet geeft niet het recht tot het vorderen van heerediensten; de Koran verbiedt zelfs het vorderen van persoonlijke diensten van de geloovigen. De Hindoesche wet laat het heffen van die diensten ten behoeve van den Souverein, die eigenaar is van den grond, toe. De Souverein mag een zekeren arbeid als belasting vorderen van hen, die grond in bezit of gebruik hebben. Nu kan de Souverein zijn recht overdragen aan andere personen. Dit heeft op Java ook plaats gehad. Maar waar de overdracht van het recht tot het heffen van persoonlijke diensten plaats vond, geschiedde dit omdat de Souverein die hoofden in land wilde betalen."

Zoo was de toestand in het begin van deze eeuw over geheel Java. Toen Daendels evenwel deed afkondigen, dat alle inlandsche hoofden ambtenaren van den Koning van Holland waren, had hij tevens op het oog het misbruik der gedwongen en onbeloonde diensten te doen ophouden. Maar hem ontbraken de middelen, om de ambtenaren eene behoorlijke bezoldiging toe te leggen. Het is bekend, met welke financiëele beslommeringen hij gedurende zijn bestuur te kampen had. Het Engelsch tusschenbestuur besloot de heerediensten af te schaffen, maar gaf de hoofden daarvoor geenerlei vergoeding. De heer van Deventer verhaalt ons in zijne bekende en belangrijke Bijdragen tot de kennis van het landelijk stelsel, tot welk een staat van armoede de hoofden daardoor vervielen. Commissarissen-Generaal handhaafden de hoofden in hunne positie als ambtenaren; zij kenden evenwel aan de regenten en enkele aanzienlijke hoofden, bij gebreke van voldoende bezoldiging, bij uitzondering het recht tot het vorderen van bijzondere diensten toe. Art. 29 van de ordonnantie van 1820 (*Indisch Staatsblad*, n°. 22)

is algemeen bekend en houdt, als regel, een stellig verbod in. Eerst in 1832 heeft de Regeering, ten gevolge der invoering van het cultuurstelsel, toegelaten, dat eene ongeloofelijke uitbreiding aan het misbruik der gedwongen en onbeloonde diensten voor de hoofden werd gegeven. De macht dier hoofden werd onbeperkt uitgebreid, ten einde hen gunstig voor de gedwongene cultures te stemmen, die wij met het Europeesch ambtenaars-personeel niet hadden kunnen in het leven roepen. Tal van werkzaamheden en bemoeiingen werden toen aan de hoofden opgedragen. Elke beperking van hunne macht verviel. Aan de regenten werd de keuze gelaten om hunne bezoldiging gedeeltelijk in land, gedeeltelijk in geld te genieten, en men sloot het oog voor het verbod van landbezit van alle mindere hoofden. Maar bij het gemis aan eene eenigszins voldoende bezoldiging konden alle hoofden van dat landbezit alleen vruchten plukken, wanneer zij beschikten over de gedwongen diensten van de bevolking. Van daar de tegenwoordige toestand.

Deze voorstelling van den stand van zaken wordt volkomen bevestigd door hetgeen mannen van verschillende richting mededeelden.

Toen de heer Potter zijn rapport in 1852 indiende, verklaarde hij het volgende:

»Dat het bij de hoofden eene gewoonte is geworden om de bevolking en hare hulpbronnen aan hun eigenbelang dienstbaar te maken, is waar; maar even waar is het, dat juist deze gewoonte de hoofdoorzaak is van de rampen, die deze residentie hebben getroffen en andere residentiën zullen treffen, wanneer geene maatregelen van voorzorg worden genomen. Trouwens, de Directeur der cultures erkent dan ook zelf in zijnen brief van den 5den Juni 1851, no. 1668/15, dat, alhoewel knevelarijen en afpersingen geen vreemd verschijnsel zijn in Oostersche landen, zij daar echter grenzen vinden in de zwakheid van het inlandsch bestuur, terwijl die grenzen noodwendig moeten worden overschreden op Java, waar het inlandsch bestuur steun vindt in het krachtig centraal gezag van een Europeesch gouvernement. Maar wanneer dit niet kan worden tegengesproken, — en dit kan het, helaas! niet, — wanneer die hoofdambtenaar zelf tot de bekentenis moet komen, dat het bestuur van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement voor Java en den Javaan veeleer *ten vloek* dan ten zegen heeft gestrekt, is het dan niet meer dan tijd, om dien steun, waarvan het inlandsch bestuur een zoo gruwelijk misbruik heeft gemaakt en blijft maken, aan hetzelve te onttrekken?"

In het laatste nummer van dit Tijdschrift werd een rapport opgenomen, in 1850 door den heer van der Poel, als Inspecteur der cultures, aan de Indische Regeering ingediend, — een stuk dat onze lezers voorzeker nog voor den geest staat. Hetgeen hij, meer bepaald op bladzijde 385, nederschrijft, bevestigt evenzeer onze voorstelling van zaken.

Het tegenwoordige lid van den Raad van Ned. Indië, destijds Resident van Soerabaja, de heer O. van Rees, heeft in een rapport van 2 April 1863 dit onderwerp in het breede behandeld. Nadat hij de gedwongen onbeloonde diensten voor de dessa en de gouvernements-heerediensten beschreven heeft, diensten die hij aanmerkt als geschiedende in het algemeen belang, laat hij volgen:

»Op het »*algemeen belang*" dat daarmede gemoeid is, kan echter geen beroep worden gedaan voor die:

»*diensten, welke strekken tot gerief of voordeel van ambtenaren of hoofden, dan wel tot bijzondere einden*, bekend onder den naam van »*bijzondere*" diensten.

»Uit deze, zoo mede uit het gemeentelijk grondbezit en de cultuurdiensten, ontleent het inlandsche hoofd zijne buitensporige macht over de lijdzame bevolking, die zich gewillig bukt onder het juk van willekeur, dat haar is opgelegd."

Wil men zich een meer bepaald denkbeeld vormen van de werking, die deze kanker van de inlandsche maatschappij uitoefent, men stuit op de onoverkomelijke moeilijkheid om in cijfers op te geven, wat van de Javaansche bevolking gevorderd wordt. De willekeur is zoo onbeperkt, dat men alleen bij benadering tot cijfers kan geraken, en dat het aan de goede zijde in het karakter van de inlandsche hoofden zelven moet worden toegeschreven, indien het misbruik de krachten van de bevolking niet in allen deele te boven gaat.

In het eerste jaarlijksche verslag omtrent den staat en het beheer der koloniën, dat over 1849, door den toenmaligen Minister van Koloniën aan de Staten-Generaal overgelegd, komen deze woorden voor; »*waarin de heerediensten bestaan, is niet met volledige juistheid op te geven.*" In later tijd heeft men echter pogingen aangewend om tot eenige becijfering te geraken, ook in verband tot hetgeen de Regeering verricht heeft om uitvoering te geven aan art. 57 van het Regeerings-Reglement.

De voormalige Resident van Soerabaja begroot de gedwongen onbeloonde diensten voor de hoofden, in die residentie gevorderd, alleen *op* $2^1/_2$ *millioen dagdiensten per jaar.*

De heer van der Poel komt tot het resultaat, dat diezelfde persoonlijke diensten de bevolking in de residentie Pasoeroean van 2,720,965 dagdiensten per jaar berooven.

In een adres, in Juni 1864 aan de Regeering en de Staten-Generaal ingediend, beschrijft het Indisch Genootschap deze diensten ten behoeve van de hoofden aldus:

»Daaronder behoort de levering van materialen en het verrichten van den arbeid benoodigd tot opbouw en onderhoud hunner woningen, loemboengs en stallen; het leveren van brandhout en andere artikelen van

huishoudelijk gebruik; gras voor hunne paarden en alle benoodigdheden voor feesten; het bewerken hunner velden en het verrichten van staldienst en allerlei huishoudelijken arbeid; het eskorteeren der hoofden, die in den regel met gevolg reizen, en een tal van verrichtingen meer.

»Behalve de regenten hebben de overige hoofden ieder dagelijks 40, 30, 20 en minder dienstplichtigen te hunner beschikking. Wanneer men het getal inlandsche hoofden op Java alleen nagaat. dan volgt daaruit, dat dagelijks eenige honderdduizenden personen aan eigen arbeid worden ontrukt om, zonder vergoeding, voor de hoofden te arbeiden of te voldoen aan hunne zucht tot praal en staatsie."

Alle schrijvers over dit onderwerp komen in hunne ambtelijke rapporten of geschriften daarin overeen, dat deze gegevens slechts rusten op de *bekende* gedwongen diensten, maar dat men de cijfers veel hooger kan stellen, want dat contrôle onmogelijk is bij de onbeperkte macht over de bevolking, die het Nederlandsche Gouvernement na 1830, in verband met het stelsel van cultures, en bepaaldelijk ter aanvulling van een geheel onvoldoende bezoldiging in geld, aan de hoofden toekende.

Zoodra het kwaad zoodanige hoogte bereikt had dat rechtschapene mannen de hoop meenden te kunnen voeden, dat het Indisch Bestuur niet doof zou zijn voor eene op waarheid gegronde blootlegging van den toestand; zoodra zij niet meer vreesden dat al hunne pogingen tot het verkrijgen eener verbetering zouden afstuiten op »den nood van het moederland," dat steeds ruime bijdragen eischte, kwamen dan ook telkens nadrukkelijker vertoogen in.

Aan den heer Potter komt de eer toe onder meer eene krachtige poging bij den Gouverneur-Generaal Duymaer van Twist te hebben aangewend. Hij trachtte de overtuiging ingang te doen vinden, dat betere bezoldigng van de inlandsche hoofden op Java met de afschaffing der onbeloonde persoonlijke diensten te hunnen behoeve gepaard behoorde te gaan.

Reeds sedert jaren was bij allen die een billijk en rechtvaardig bestuur in Indië verlangen, de overtuiging gevestigd, dat alleen dan regeling en beperking van de Gouvernements-heerediensten mogelijk was, wanneer de hoofden en ambtenaren niet langer te hunnen behoeve willekeurig zouden kunnen beschikken over de krachten van de bevolking, en zij eene zoodanige bezoldiging zouden ontvangen, dat men niet langer verplicht was misbruiken door de vingers te zien, die men in de bestaande orde van zaken wel moest toelaten, hoezeer dit ook menig eerlijk hart tegen de borst stuitte. Immers eerst dan kunnen de Europeesche ambtenaren op medewerking van de inlandsche hoofden tot regeling en beperking der heerediensten rekenen.

In de Memorie van Toelichting tot het in 1854 vastgestelde ontwerp van wet op het Beleid der Regeering erkende het toenmalig Gouvernement toch, dat alleen de eindregeling »een bepaald antwoord zou kunnen geven op de vraag, wat heerediensten zijn." Bij de beraadslaging over het tegenwoordige art. 57 betoogde de heer van Hoëvell dan ook met kracht en klem, dat de hoofden des te meer diensten zouden vergen, naar mate de diensten voor den lande meer werden beperkt. De ondervinding heeft de volkomen juistheid van die zienswijze bevestigd. Hetgeen hij in 1854 zeide, dat alleen afschaffing van de gedwongen diensten voor de hoofden een einde aan het misbruik kan maken, is meer en meer bevestigd geworden door de ervaring van latere tijden. Die »bijzondere diensten" moeten dus in de eerste plaats, tegen vergoeding, worden afgeschaft, wil de bepaling van het Regeerings-reglement, dat de inlander behoort beschermd te worden tegen willekeur van wien ook, geene doode letter blijven.

Ten gevolge van de indiening eener memorie, in Juli 1850, door den Resident van Samarang, den heer Potter, strekkende om een nader onderzoek omtrent deze aangelegenheid te doen plaats hebben, volgde een contradictoir debat tusschen dien ambtenaar en de Directeuren van cultures en financiën. De hoogst gewichtige nota van 14 December 1852, waarin de argumenten, van beide zijden ingebracht, door den heer Potter ontwikkeld en gewogen worden, is door den Minister Fransen van de Putte, onder dagteekening van 31 December 1864, aan de Eerste Kamer der Staten-Generaal overgelegd, als bijlage tot de memorie van antwoord betreffende het IX^{de} hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1865. De heer Potter zag zijne pogingen echter verijdeld; want hoe zeer hij aantoonde, dat eene betere regeling van het belastingstelsel de inkomsten ontzaglijk zou vermeerderen, en dat de begrooting van uitgaven alleen daarom zulk een laag cijfer aantoonde, omdat men, op grond der beschikking van de hoofden en ambtenaren over de krachten der bevolking, de landrente niet durfde opvoeren, stuitte alles af op de vrees, dat het batig slot zou worden verminderd! Doof voor de vertoogen, die op onwederlegbare gronden tot aanbeveling eener herziening van het belastingstelsel werden ingebracht, hield de generale Directie van financiën aan den Gouverneur-Generaal in de allereerste plaats het argument voor, in de volgende woorden uitgedrukt:

»*Daaruit zal eene vermeerdering van uitgaven voortvloeien van ongeveer een paar millioenen, en tot het doen dier uitgave is de Regeering niet gerechtigd, in verband tot den op haar verstrekten last, om het batig slot ten behoeve van het moederland vooral geene vermindering te doen ondergaan.*"

Het millioenen-argument domineerde alles, zelfs het welbegrepen staatsbelang, om van rechtvaardigheid en de waardigheid der Regeering niet te spreken.

De toenmalige Gouv.-Generaal, die reeds op het punt stond een greep in het vroeger bestaande stelsel van afpersingen van de bevolking te doen, door afschaffing van de bazarpacht, en op dien maatregel nauwelijks hooger goedkeuring verkreeg, wees den aandrang van den heer Potter af.

Intusschen werd de aandacht van het Indisch bestuur telkens op deze hoogst gewichtige aangelegenheid gevestigd. En dit kon wel niet anders. Waar en in welk opzicht men op Java toch eene verbetering of hervorming tot stand poogde te brengen, telkens stuitte men af op de gedwongen diensten voor de hoofden en ambtenaren. In 1855 werd dan ook de publicatie van 6 November 1834 (*Indisch Staatsblad*, n°. 52) hernieuwd, waarbij een uitdrukkelijk verbod was gesteld om van de bevolking allerlei leverantiën van huishoudelijke benoodigdheden te vorderen, in de Indische maatschappij bekend onder den naam van »het kippenbesluit." Dat daaraan de hand niet kon worden gehouden bij handhaving van den geheelen vicieusen toestand, is echter duidelijk. Tractementsverhooging moest met elke verbetering gepaard gaan, zou hare handhaving mogelijk zijn.

De opvolgende Ministers van Koloniën, Mijer, Rochussen en Loudon, hebben de zaak der tractementsverhooging herhaaldelijk bij het Indisch Bestuur aanhangig gemaakt. In 1862 werd dan ook een voorstel ontvangen. Uit de memorie van beantwoording op de begrooting van Ned. Indië voor 1867 blijkt duidelijk, dat het Indisch Bestuur, de noodzakelijkheid eener tractementsverhooging erkennende, verlangde, dat de Regeering in Nederland de som aanwees en den kring omschreef, »waarbinnen het Indisch Bestuur zich met beleid en voorzichtigheid, doch tevens met de noodige vrijheid mocht bewegen." Die uitdrukking, in het door den heer Mijer met zijne gewone diplomatieke omzichtigheid gestelde stuk, — eene eigenschap, die hem bij de behandeling van dit onderwerp dubbel te stade kwam, — is zeer opmerkelijk, want zij bewijst de schroomvalligheid van het Indisch Bestuur om eene som te bepalen, vereischt om zijne herhaaldelijk uiteengezette beginselen in toepassing te brengen. En inderdaad is die angstvalligheid van het Indisch Bestuur op financiëel terrein zeer begrijpelijk. Men wachtte van het Opperbestuur het antwoord op de vraag: in hoever men een financiëel offer wilde brengen. Maar het Indisch Bestuur stelde tevens op den voorgrond, dat alleen eene zoodanige som kon

baten, die toeliet een algemeen verbod tot het vorderen van gedwongen diensten door de hoofden, benevens krachtige strafbepalingen tegen misbruik, uit te vaardigen. Dit zullen wij nader aantoonen.

In antwoord op een brief van den Minister Loudon en na de toezending van de ontwerp-cultuurwet van den Minister Uhlenbeck, werd in de uitgebrachte adviezen het verbod tot praesteeren van gedwongen diensten voor de hoofden met nadruk behandeld, en bij de adviezen over het ontwerp tot regeling van de grondslagen waarop landbouw-ondernemingen in Indië konden worden gevestigd, door den Minister Fransen van de Putte ingediend, kwam het Indisch Bestuur op dit onderwerp in het breede terug en legde daarbij op nieuw tal van stukken over, omtrent dit speciale punt ontvangen. Zelfs erkent de Minister Mijer op blz. 8 en 9 van de memorie van beantwoording tot de Indische begrooting voor 1867, met zoovele woorden, dat de Raad van Indië in 1862 wijst op de adviezen van *verscheidene Residenten* over dat onderwerp, die zich geenerlei hervorming zonder afschaffing van de gedwongen diensten voor de hoofden konden voorstellen. Hij schreef daarbij nog, dat het Indisch Bestuur reeds bij de voorstellen tot tractementsverhooging van 1862 meer bepaald melding had gemaakt van het rapport van den Resident van Kediri, die de schadeloosstelling aan de inlandsche hoofden te verstrekken onder bepaalde cijfers had gebracht.

De Raad van Indië had in zijn advies over de zoogenaamde cultuurwet van den Minister Fransen van de Putte het volgende gezegd: »Eerst dan, wanneer de bevolking weet, dat aan hare hoofden ten eenenmale uitdrukkelijk de bevoegdheid is ontzegd, om tot eigen gerief en voordeel te beschikken over haren arbeid en hare goederen, zal die bevolking wel zelve leeren zorgen dat zij niet langer blijft *la gent taillable et corvéable à merci.* Deze bewering wordt bevestigd door het feit, dat, wat men ook zeggen moge van het zedelijk overwicht van den Europeaan boven den inlander, geen particulier in de diepste binnenlanden er, enkele uitzonderingen daarlatende, op den duur in slagen zal om, zonder tusschenkomst van ambtenaren of hoofden, tot onevenredigen prijs te beschikken over den arbeid of de goederen der inlanders."

De Gouv.-Generaal had in 1862 geene bepaalde som aangewezen om de gedane voorstellen in werking te brengen, en dit versterkt te meer het gevoelen, dat wij hierboven hebben ontwikkeld, dat hij de som van *f* 1,300,000, globaal door den Raad van Indië genoemd, volstrekt niet voldoende achtte om het beoogde doel te bereiken. De regenten waren door het Indisch Bestuur van de tractementsverhooging uitgesloten. Omtrent enkele punten waren voorts die voorstellen niet volledig. Maar de adviezen van het Indisch Bestuur laten geen den minsten twijfel over omtrent hetgeen men noodzakelijk en wenschelijk achtte.

Het Indisch Bestuur meende, ondanks deze in 1862 gedane voorstellen, niet stil te mogen zitten. Aan de beslissing van het Opperbestuur was overgelaten, welke financiëele offers men zou mogen brengen. Was dit eenmaal vastgesteld, dan zou men kunnen nagaan, in welke mate alle misbruiken zouden kunnen worden geweerd. Maar in de onzekerheid, of aan de in het breede ontwikkelde beschouwingen omtrent een verbod tot het vorderen van gedwongen diensten gevolg zou worden gegeven, meende het Indisch Bestuur, dat het verplicht was art. 57 van het Regeerings-Reglement in toepassing te brengen. Het gaf een nieuw bewijs dat het misbruik wilde weren bij een besluit van 3 September 1864, n°. 1, waarbij de heerediensten werden geregeld. Men weet dat de hoofdgrondslagen van die regeling waren: terugkeer tot het beginsel dat de heeredienst rust op den grond, en dat de verplichting om in het algemeen belang diensten te verrichten, bepaald wordt tot één dag op zeven. Maar tevens meende het Indisch Bestuur den grootsten druk voor de bevolking, de gedwongen diensten voor de hoofden, niet onaangeroerd te mogen laten, en bepaalde: »dat door de hoofden van gewestelijk bestuur, vóór ulto. November 1864, zou worden gediend van consideratie en advies omtrent het denkbeeld, om voor het doen van diensten bij de inlandsche hoofden en bij andere inlanders van aanzien of rang een bepaald aantal huisgezinnen aan te wijzen, over wier diensten zij kunnen beschikken, zullende buiten dat vast aantal door hen geene inboorlingen onder welke benaming of in welke hoedanigheid ook tot het praesteeren van persoonlijke diensten genoodzaakt mogen worden."

Toen die ordonnantie ter kennis van de Regeering in het moederland kwam, overwoog het Opperbestuur dat daarvan het uitvloeisel moest zijn, dat nu voor het eerst ernstige uitvoering zou worden gegeven aan art. 57 van het Regeerings-reglement, dat periodieke herziening en trapsgewijze vermindering van alle persoonlijke diensten tot regel stelt; dat het intusschen duidelijk was dat, wanneer men nu in wezenlijkheid daartoe overging, dit eene aanzienlijke vermindering van het getal dergenen die tot diensten aan de hoofden verplicht waren, ten gevolge moest hebben; en dat derhalve, wanneer die maatregel niet gepaard ging met eene behoorlijke schadeloosstelling in geld aan de hoofden, de klachten wegens hunne onvoldoende bezoldiging en daaruit voortvloeiend misbruik van macht, die sedert zoovele jaren waren aangeheven, nog ernstiger zouden moeten worden. Het was op die gronden, dat de toenmalige Minister van Koloniën de toepassing van die ordonnantie, hoezeer zij op een wettelijk voorschrift gegrond was en op zich zelve op een alleszins heilzaam beginsel steunde, zonder gelijktijdige verbetering van de bezoldiging, noch staatkundig noch strikt genomen overeenkomstig met de billijkheid achtte. Geenszins om Indië van het

Plein te besturen, of om het Indisch Bestuur aan banden te leggen, maar op grond van die overwegingen, schreef de Minister van Koloniën in 1864 den Gouverneur-Generaal aan, voor de verdere uitvoering van dit gedeelte der maatregelen omtrent de persoonlijke diensten af te wachten, welke beslissing door het Opperbestuur zou worden genomen omtrent eene meer algemeene regeling van dit onderwerp, in verband met de verbetering der tractementen van de hoofden.

Op dat tijdstip toch had de Minister Fransen van de Putte de rapporten en voorstellen van het Indisch Bestuur aan een nauwgezet onderzoek onderworpen.

In de eerste plaats was hij in overleg getreden met de afdeeling Koloniën van den Raad van State, aangevuld met eenige buitengewone leden.

Voorts gaf de aanwezigheid van onderscheidene Indische hoofdambtenaren hier te lande den Minister de gelegenheid om zich als het ware door eenen kolonialen raad te omringen en hunne inzichten omtrent dit belangrijke onderwerp te leeren kennen. Hij raadpleegde den heer Prins, thans waarnemend Gouverneur-Generaal, de heeren van der Wyck, Nieuwenhuizen, van Deventer en Kinder de Camarecq. Op den 30sten Maart 1865 kwamen die heeren aan het Departement van Koloniën bijeen, en uit het proces-verbaal van die conferentie, door den heer Mijer met tal van stukken omtreut deze aangelegenheid aan het Departement gevonden, blijkt, dat de vraag: »kunnen de verplichte diensten aan de regenten en mindere hoofden en ambtenaren worden opgeheven", *toestemmend* werd beantwoord.

De daar aanwezige Indische hoofdambtenaren hadden in de verschillende deelen van Java, ook nog in den laatsten tijd, onderscheidene betrekkingen van meer of minder belang bekleed; zij waren met den inlander volkomen bekend; zij hadden Indië nog eerst onlangs verlaten en waren nog steeds in 's lands dienst of hadden dien zeer kort te voren vaarwel gezegd.

Zelden of nooit is dus eene gewichtige zaak meer veelzijdig toegelicht, beter overwogen en na rijper beraad beslist.

Ten gevolge van dat onderzoek besloot de Minister van Koloniën de verantwoordelijkheid voor de belangrijke geldelijke uitgaven, die uit een algemeen verbod van het vorderen van persoonlijke diensten door de hoofden zouden voortvloeien, op zich te nemen. Hij droeg de overtuiging met zich om, dat geene grootere weldaad aan de Javaansche bevolking kon worden bewezen, dan eene behoorlijke en volledige regeling van dit onderwerp, in verband met de tractementsverhooging. Nog was

hij vrij. Eerst in 1867 zou de wet het beheer en de verantwoording der koloniale geldmiddelen regelen. Hij kon den Koning machtiging verzoeken om aan het Indisch Bestuur vrijheid te laten de vereischte sommen op de Indische begrooting voor 1866 te brengen, en daartoe bestond aandrang. Maar hij besloot, in overleg met den Raad van State, den Koning voor te dragen *het beginsel vast te stellen*, dit ter kennis van het Indisch Bestuur te brengen, en de medewerking van de wetgevende macht in te roepen om hem de middelen te verstrekken tot uitvoering van hetgeen een nieuwen tijdkring in het bestuur van Java, volgens beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid, zou openen, terwijl inmiddels het Indische Bestuur, bekend met de inzichten van het Opperbestuur, al die maatregelen tot voorbereiding zou kunnen nemen, ook door overleg met de hoofden, die wenschelijk en noodig waren.

De Raad van State — het is genoegzaam bekend — schonk zijne volledige adhaesie aan het voorstel van den Minister aan den Koning. Dit blijkt duidelijk uit de mededeelingen, die de Minister aan het Indisch Bestuur deed.

En hoe werd nu in Indië de mededeeling opgenomen? Welken indruk maakte het daar, dat de Minister van Koloniën niet langer voor het financiëel bezwaar terugdeinsde en het Indisch Bestuur machtigde maatregelen tot voorbereiding te nemen, geheel overeenkomstig de beginselen, die het steeds had vooropgezet?

Bij dépêche van 24 October 1865 gaf de Minister aan den Gouv.-Generaal mededeeling van 's Konings besluit, nadat hij reeds te voren, bij brief van 6 Juni 1865, aan den Gouv.-Generaal had medegedeeld, dat hij bij den Koning had aanhangig gemaakt een rapport betrekkelijk de verhooging van de bezoldiging der inlandsche hoofden op Java en Madura, met gelijktijdige en daarmede in verband staande afschaffing van alle gedwongen diensten te hunnen behoeve, intrekking van het ambtelijk landbezit en regeling van de huisvesting; dat dit rapport op dat oogenblik, op 's Konings last, bij den Raad van State in overweging was, en dat hij die mededeeling deed »geenszins," schreef hij, »om vooruit te loopen op de beslissing, die te zijner tijd in deze gewichtige aangelegenheid zou worden genomen, maar tot persoonlijke voorlichting van den Gouverneur-Generaal, omdat het hier betrof maatregelen van de hoogste aangelegenheid voor de inlandsche huishouding."

Welk antwoord ontvangt het Opperbestuur?

De Minister Mijer heeft goedgevonden de adviezen van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië eene »gansch niet twijfelachtige adhaesie" te noemen. Bij de bekende diplomatieke omzichtigheid van den heer Mijer zou men daaruit gerust mogen afleiden, dat het Indisch Bestuur met warmte het genomen besluit toejuichte. Hij maakte zelfs ge-

wag van *»eene merkwaardige ontboezeming"*, die in den Raad van Indië opging. Welnu, dat advies van den Raad, uitgebracht den 29sten December 1865 en met *eenparige* stemmen vastgesteld, dat advies dat voor den heer Mijer lag, toen hij verklaarde omtrent de zaak in quaestie *geen bepaald advies* te bezitten, vangt aan met deze woorden:

„Voorzeker kan den Raad van Nederlandsch Indië geen aangenamer taak worden opgelegd, dan de opdracht om te dienen van consideratiën en advies over de wijze van uitvoering van een samenstel van maatregelen, die ten doel hebben om, bij eene sedert lange jaren gewenschte hervorming van het inlandsch bestuur op *Java* en *Madura*, de inlandsche bevolking te bevrijden van de willekeur en de daaruit voortvloeiende misbruiken, waaraan zij van de zijde van hare door of namens de Regeering aangestelde hoofden, onderworpen was.

„Eere zij den Koning, die zoo mildelijk de onbekrompene hand opende, om een staat van zaken te doen ophouden, die streed met recht en billijkheid, en die zich daardoor eene zuil van erkentelijkheid gesticht heeft in de harten van Zijner Majesteits inheemsche onderdanen hier te lande!

„Dank zij den Minister van Koloniën toegebracht voor zijne volhardende pogingen in deze gewichtige aangelegenheid, waardoor ook zijn naam tot bij het nageslacht in zegening zal blijven!

„Na aandachtige overweging van den inhoud der stukken, die bij de missive van den 1n Gouvernements-Secretaris van den 13n dezer, N°. 2442, aan den Raad zijn toegezonden, moet hij verklaren geene bezwaren hoegenaamd te zien in de uitvoering der door het Opperbestuur voorgeschreven maatregelen, des te minder, nu aan de Indische Regeering de noodige vrijheid is gelaten omtrent de toepassing.

„In menig opzicht zal nogtans aan die uitvoering overleg met de betrokken autoriteiten dienen vooraf te gaan.

„De vaststelling van het tijdstip van invoering op 1 Januari 1867 zal daarvoor te stade komen.

„Zeer terecht doet de Minister in zijne dépêche van 24 October opmerken, dat het tijdsverloop van een jaar voor het onderzoek en de voorbereidende regelingen, lang genoeg, maar niet te lang is."

En de Gouverneur-Generaal, kennis genomen hebbende van dit advies van den Raad van Indië, voorwaar »gansch niet twijfelachtig" in strekking en bewoordingen, schrijft zijnerzijds, onder dagteekening van 5 Januari 1866, het volgende aan den Minister;

»Met onverdeeld genoegen heb ik, even als de Raad van Nederlandsch-Indië, kennis genomen van de mij bij Uwer Excellenties dépêche van 24 October jl. medegedeelde maatregelen tot verhooging van de tractementen van de inlandsche hoofden en ambtenaren op *Java* en *Madura*, met gelijktijdige afschaffing van alle zoodanige bronnen van inkomsten, die de deur openstellen voor kwelling en knevelarij der bevolking. De warme bewoordingen, waarmede de Raad in den aanhef van zijn kopiëlijk hierbij gevoegd advies van 29 December jl., n°. VI, hulde brengt aan den Koning en zijnen dank aan Uwe Excellentie betuigt voor deze gewichtige beslissing, die zulk een onberekenbaren invloed op het lot onzer inheemsche bevolking zal uitoefenen, *maak ik geheel tot de mijne.*

»Ik voeg hierbij een afschrift van mijn besluit van heden, n°. 18, houdende de door mij, geheel overeenkomstig 's Raads advies, genomen maatregelen om de uitvoering, op het bepaalde tijdstip, van de door het Opperbestuur vastgestelde grondslagen der in te voeren hervormingen te verzekeren.

»Hoeveel er ook binnen een jaar tijds nog te regelen valle, vertrouw ik niettemin met de medewerking van alle betrokken autoriteiten, waarvan ik mij verzekerd houd, de zaak vóór 1 Januari 1867 tot een gewenscht einde te brengen. Ten overvloede heb ik de hoofden van gewestelijk bestuur op *Java* en *Madura* doen uitnoodigen den heer van Rees tot het volbrengen zijner zending de meest mogelijke medewerking te verleenen."

In de tweede plaats kondigde de Gouverneur-Generaal in de Indische *Staatsbladen* van 1866, n°s. 3, 5, 6 en 13, verschillende ordonnantiën af, waarbij de hervormingen werden vastgesteld en aan het lid van den Raad van Indië van Rees het bovenvermeld onderzoek ter uitvoering van de maatregelen werd opgedragen. Over dien stap van den Gouv.-Generaal is veel geschreven en gesproken, en wij komen daarop later terug. *Maar de heer Mijer, met al deze stukken onder de oogen, verklaarde dat het ontbreken van de kennis van de »bepaalde en onbewimpelde zienswijze van het Indisch Bestuur" voor hem »een bron van groote teleurstelling en ongelegenheid was."*

De Indische begrooting voor 1867 werd den 4den April 1866 aan de Tweede Kamer aangeboden en de belangrijkste stukken die daarbij behoorden, hadden betrekking tot den post van *f* 3,345,395, door den Minister aangevraagd tot verhooging van de tractementen der inlandsche hoofden en ambtenaren op Java en verder tot de reorganisatie van het Europeesch bestuur, daarmede ook weder in verband staande.

Die begrootingswetten werden den 26sten dier maand en volgende dagen in de sectiën der Kamer onderzocht. Het verslag, onder dagteekening van 14 Juni, draagt slechts de onderteekening van *vier* leden der Commissie van Rapporteurs, de heeren Heemskerk Bz., Dirks, van Mulken en Storm van 's Gravesande.

De heer Mijer, de vijfde Rapporteur, was inmiddels tot eene andere betrekking geroepen.

De Tweede Kamer had het ontwerp van wet tot vaststelling van de grondslagen waarop landbouw-ondernemingen in Nederlandsch-Indië zouden worden gevestigd, in beraadslaging genomen, en de aanneming van het bekende amendement Poortman, op art. 1 van dit wetsontwerp, had niet alleen de intrekking van die voordracht, maar onmiddellijk daarna de aftreding van het Ministerie ten gevolge.

Mr. P. Mijer, hoezeer *persoonlijke* redenen, volgens zijne aan de Eerste Kamer afgelegde verklaringen, zich daartegen aankantten, was als hoofd van het Kabinet opgetreden. Op den laatsten zondag der zoele Meimaand werd in het Stichtsche de overeenkomst getroffen, — of liever het verband bepaald tusschen de optreding van mr. P. Mijer als Minister van Koloniën en de aanstaande vervulling van de hooge betrekking van Gouverneur-Generaal van Ned. Indië. Men mag daarbij wel de vraag doen: waarom is Mr. P. Mijer, ondanks zoovele bezwaren en persoonlijke redenen, voor zoo korten tijd als Minister opgetreden? Hoe dit zij, in het programma van het Ministerie bekleedde de regeling van het koloniale vraagstuk de eerste plaats.

Mr. P. Mijer, het hoofd der conservatieve koloniale oppositie, de man die, volgens den heer Keuchenius, gedurende zes jaar elke hervorming op koloniaal terrein had bestreden en tegengehouden, en, volgens anderen, de meest impopulaire man was in geheel Nederlandsch Indië, was met het beleid der koloniale aangelegenheden belast. Dat was meer dan eene verandering van persoon, het gold hier eene verandering van stelsel. Maar het lag niet in de bedoeling van den opgetreden Minister dat ruiterlijk te doen. Hij wist te goed, behendig als hij is, dat het opsteken van de vaan van het behoud van een »wegstervend politiek systeem", om met den heer Groen van Prinsterer te spreken, een storm zou doen ontstaan en hem zijn doel zou doen missen. Als opposant mocht hij het meest gestrenge behoud prediken, hij wist te goed welke rol hij vervulde, — zooals hem eenmaal in de Tweede Kamer werd voorgehouden, — dan dat het hem ernst zou zijn geweest, dat stelsel weder in al zijne

gevolgen te willen toepassen, nu hij het bestuur in handen had genomen. Reeds zijne eerste redevoeringen in de Eerste Kamer der Staten-Generaal geven daarvan de meest overtuigende bewijzen. Gij hebt niet met de reactie te doen, sprak hij; *ik* ben niet verantwoordelijk voor hetgeen anderen eischen of zeggen; *gij* hebt met *mij* te doen. De heer Mijer had blijkbaar het besluit genomen tegenover de meerderheid van de Staten-Generaal eene conciliante politiek te volgen, zich in geen enkel opzicht te binden, maar, als het eenigszins mogelijk was, tusschen alle richtingen in te zeilen, en zoodoende zijne benoeming tot Gouverneur-Generaal mogelijk te maken, zonder dat eene der beide richtingen te veel aanstoot kreeg. Hij ontkende dan ook in de Eerste Kamer der Staten-Generaal dat tusschen zijne richting en die van den heer Duymaer van Twist eene onoverkomelijke klove lag, en hij reikte hem de hand, onder de betuiging, dat hij niet wilde weten van de richting, die reageerde tegen de beginselen van het Regeerings-Reglement. Op weemoedigen toon bijna voegde hij den heer van Twist toe: wat heb ik u gedaan, dat gij mij zoo onbarmhartig terugstoot? De Indische begrooting voor 1867, die de Tweede Kamer in behandeling kon nemen zoodra de Minister de Memorie van Beantwoording inzond, zou de toetssteen van deze politiek zijn.

De heer Mijer had, wij herhalen het, besloten niet te breken met de liberale meerderheid van de Tweede Kamer. Weldra was de Memorie van Beantwoording gereed en werd een gedeelte naar de griffie van de Tweede Kamer gezonden, *waarbij geen enkel* hoofdbeginsel van de oorspronkelijke Indische begrooting voor 1867 was aangerand. Wat beteekende het toch als zoodanig, dat de Minister goed vond eenige cijfers van het departement van burgerlijke openbare werken en van de onvoorziene uitgaven te verlagen?

De instelling van eene Directie van Justitie werd tot een punt van gemoedelijke overweging gemaakt, maar die der cultures werd niet weder in het leven geroepen, terwijl aan den titel van den Directeur van onderwijs en nijverheid een woord, *Eeredienst*, toegevoegd werd. Aan de suikercontractanten werden voorts eenige tonnen gouds aangeboden, geheel onvoldoende om eene behoorlijke regeling tot stand te brengen; maar artikel 17 van de regeling van 1863, de steen des aanstoots van de conservatieve partij, onophoudelijk aangevallen door den heer Rochussen, omdat daar in het beginsel van vrijen fabriekarbeid opgesloten ligt, werd gehandhaafd. De voorstellen tot reorganisatie van het binnenlandsch bestuur werden zoo goed als onveranderd overgenomen. Ook het geheele voorstel betrekkelijk de tractementsverhooging van de inlandsche hoofden en ambtenaren, waaraan door zijn voorganger het verbod van gedwongen diensten en leverantiën ten behoeve van de inlandsche hoof-

den en ambtenaren was verbonden, *werd onvoorwaardelijk gehandhaafd.*

Zoo lag reeds een gedeelte van de Memorie van Beantwoording ter griffie van de Tweede Kamer, toen eene wending plaats greep.

De conservatieve partij, onverwachts aan het Bewind gekomen, tegenover eene liberale Tweede Kamer, was zelve verlegen met hare overwinning. Ook zij begreep, dat zij enkele concessiën zou moeten doen. Maar in de eerste dagen van Juli 1866 verschenen in het *Dagblad van Zuidholland en s'Gravenhage* drie artikelen, getiteld: *De Indische begrooting en de Regeering*, waarin de eischen van de conservatieve partij ontwikkeld werden. Op één punt bovenal was het betoog klemmend. Het werd in de allereerste plaats vooropgezet in het nummer van 6 Juli 1866. Het conservatieve hoofdbeginsel, heette het, bestaat daarin, dat de inlandsche bevolking op Java door hare eigene hoofden en overeenkomstig de inlandsche gewoonten wordt bestuurd. Het besluit van den Gouverneur-Generaal van 5 Januari was »de omverwerping van een der conservatieve hoofdbeginselen op koloniaal gebied."

Voor dat beginsel had de heer Mijer steeds moedig gestreden en de heeren Schimmelpenninck en Heemskerk waren zijne bekwame bondgenooten geweest.

Het alternatief werd gesteld: intrekking of schorsing van een besluit, dat de conservatieve koloniale politiek »*vernietigde*," of de steun van de conservatieven zou den heer Mijer van dat oogenblik af ontzinken. Hij moest de Indische begrooting er bij de Kamers doorhalen, wilde hij Gouverneur-Generaal worden; maar aan de andere zijde had hij nog de medewerking van zijne conservatieve ambtgenooten noodig, om dat doel te bereiken. De positie werd moeilijk.

Mr. P. Mijer moet in die oogenblikken, bij de overweging van de verantwoordelijkheid die op hem rustte, en bij het besef dat bij zijn besluit de belangen van 13 millioen inlanders betrokken waren, een zwaren strijd hebben gevoerd. De Memorie van Beantwoording, die het stuk verving dat van de griffie der Tweede Kamer werd teruggehaald, en die onder dagteekening van 26 Juli 1866 ingezonden werd, draagt daarvan de duidelijke sporen. De stem van het partijbelang, om niet meer te zeggen, had gezegevierd en beheerschte het genomen besluit. Wel werd de ordonnantie van 5 Januari 1866 slechts, en dan nog maar ten deele, geschorst, en niet ingetrokken; wel werd in de Memorie van Beantwoording nog menige zinsnede aangetroffen, die de voorganger van den

Minister had kunnen onderschrijven; maar ten slotte werd mededeeling gedaan van het besluit, dat aan de eischen der reactie was toegegeven.

Het *Dagblad*, het orgaan van den heer van Herwerden en van diens richting, had terecht het machtspunt van het oogenblik in de zaak gezien, die wij hier behandelen. Het was inderdaad een levensbeginsel van de oud-koloniale partij, dat het Nederlandsch gezag op Java moet steunen op inlandsche hoofden en ambtenaren, die op de meest willekeurige wijze kunnen beschikken over den tijd, den arbeid en de krachten der inlanders, want dat is, volgens die richting, de *adat*.

Maar de heer Meijer had aan de Eerste Kamer reeds verklaard, dat hij niet tot die richting behoorde en niet verantwoordelijk was voor hare eischen. Toch schorste hij de ordonnantie van den G.-G. van 5 Januari 1866. »Hetgeen wij," schreef de heer des Amorie van der Hoeven, in het *Nieuw Bat. Handelsblad*, »zelfs niet hebben durven vreezen, is gebeurd." »Gelukkig," had die publicist toch kort te voren uitgeroepen, »dat de groote maatregel althans een *fait accompli* is!"

Gedurende zes weken erkende de Minister dat *fait-accompli*. Had naar zijn inzien eene conciliante conservatieve politiek gevorderd op de ordonnantie van 5 Januari 1866 terug te komen; had hij de overtuiging gekoesterd dat 's lands belang de uitvoering niet gedoogde; dan had mr. P. Mijer op den 30sten Mei, onmiddellijk na zijn optreden, intrekking, en niet schorsing, van dat besluit aan den Koning behooren voor te dragen. Maar gedurende zes weken erkende hij het *fait-accompli*, ofschoon hij als lid van de Tweede Kamer en als Rapporteur volkomen op de hoogte van den stand van zaken was. Eerst nadat het *Dagblad* op het machtspunt van het oogenblik had gewezen en intrekking of minstens schorsing van die ordonnantie tot *schibboleth* gesteld had, eerst na dat betoog van het orgaan der reactie nam mr. P. Mijer het besluit tot schorsing. Het is ruttig, dit feit te constateeren.

Het gold inderdaad een levensbeginsel der oud-koloniale partij. Daartegen staat immers het beginsel over dat de hoofden den inlander zullen besturen, maar zonder willekeur en met uitdrukkelijk verbod van knevelarij en afpersing: ons stelsel eischt, dat die hoofden en ambtenaren behoorlijk bezoldigd zullen worden, zoodat zij de staatsie zullen kunnen ophouden, aan eene Oostersche Maatschappij eigen; maar dat zij als ambtenaren van het Ned.-Indisch Gouvernement in de eerste plaats zullen medewerken om den inlander te beschermen tegen ieder, wie hij ook zij, die eenig onrecht jegens hem mocht willen plegen. Geene hervorming van het landelijk stelsel of van het belastingstelsel in het algemeen; geene ontwikkeling van landbouw-nijverheid en van de hulpbronnen van Indië; geene regeling van den grondeigendom of van uitgifte van woeste gron-

den zullen doel treffen, wanneer niet, in de eerste plaats, het onvoorwaardelijk verbod om gedwongen diensten voor de hoofden te vorderen, gepaard met eene betere regeling van de bezoldiging, wordt uitgevaardigd. Niemand die Java kent, stelt zich voor, dat alle misbruiken bij de afkondiging van dit verbod onmiddellijk en als met een tooverslag zullen verdwijnen. Evenmin is het doel, het prestige van de inlandsche hoofden te knakken, en te beletten dat bij feestelijke of plechtige gelegenheden huldebetoon plaats hebbe. De heer Duymaer van Twist heeft in dat opzicht de heilzame bedoelingen van den voorlaatsten Minister van Koloniën minder juist voorgesteld. Het doel moet zijn: contrôle van misbruik mogelijk te maken en den Javaan de overtuiging te verschaffen dat het Nederlandsch Bestuur hem in zijne rechten wil beschermen; want dan zal die lijdzame en goede bevolking, — daarvoor bestaan genoegzame bewijzen, — hare rechten waardeeren en doen gelden, terwijl zij thans in ons bestuur alleen ziet de machtigste en hoogste schakel van de keten eener ambtelijke hierarchie, die haar verdrukt *en naar willekeur behandelt.* Het is toch het Nederlandsch Gouvernement dat de hoofden niet voldoende in geld bezoldigt en hun dienstplichtigen toewijst, om in hun levensonderhoud te voorzien. Dat wilde de afgetreden Minister van Koloniën doen ophouden. Alleen daardoor kan men den weg banen om andere misbruiken te keer te gaan.

Bij de Memorie van Beantwoording van den Minister Mijer werd de post voor de tractementsverhooging bestemd, aanvankelijk op *f* 3,345,395 geraamd, tot *f* 2,000,000 verminderd.

De Minister van Koloniën Mijer wilde de bezoldiging van de inlandsche hoofden, waaronder nu ook de regenten begrepen werden, verhoogen, het ambtelijk landbezit intrekken en de huisvesting even als zijn voorganger regelen; maar hij had het algemeen en onvoorwaardelijk verbod tegen alle gedwongen of onbetaalde persoonlijke diensten aan de inlandsche hoofden en ambtenaren »aan nader onderzoek onderworpen", waarvan de uitkomst was geweest, dat het besluit van den Gouverneur-Generaal van 5 Januari 1866 tot uitvaardiging van dat verbod met 1 Januari 1867, zou worden geschorst. Het onderzoek had den Minister tot de overtuiging geleid, dat er op nieuw zou moeten worden onderzocht.

Mr. P. Mijer grondde dit besluit op de overweging, dat zoodanig verbod niet door het Indisch Bestuur was voorgesteld, ja zelfs, dat daartegen »bezwaren waren ingebracht!" Wel waren er »*sommige*" verklaringen ter gunste van de meening van den vorigen Minister èn afzonderlijk, èn bij de adviezen over de cultuurwet gevonden; ook bleek uit de ontvangen rapporten van de Residenten, dat zij op verschillende gronden het denkbeeld van het Indisch Bestuur tot *beperking* alleen van de bewuste diensten *afkeurden;* maar dit alles kon niet opwegen tegen het gemis

»*van de kennis van de bepaalde en onbewimpelde zienswijze van het Indisch Bestuur.*" Die kennis ontbrak, beweerde Mr. P. Mijer; en dit was voor hem »eene bron van groote teleurstelling en ongelegenheid." Onmiddellijk daarop laat hij intusschen de bekentenis volgen, dat hij aan het Departement de »gansch niet twijfelachtige adhaesie" heeft gevonden, door den Gouverneur-Generaal en den Raad van Indië ter nedergeschreven. Hij maakt gewag van de ordonnantie van 5 Januari 1866; maar een en ander beteekent niets! Jaren achtereen hadden mannen van verschillende richting, in onderscheidene betrekkingen geplaatst, op het nemen van dien maatregel aangedrongen; niet alleen »*sommige*" verklaringen, maar geheele stapels stukken bewijzen dat. Over geen gewichtig onderwerp was in Indië een advies uitgebracht, of telkens was het verbod, waarvan hier sprake is, in de laatste jaren met toenemenden aandrang op den voorgrond gesteld; toen de Koning een besluit in dien zin nam, spraken de hoogste autoriteiten eene taal, die van opgewondene ingenomenheid getuigt; maar — mr. P. Mijer vond niets, dat de »bepaalde en onbewimpelde zienswijze van het Indisch bestuur uitdrukte." Wij kunnen ons zijne teleurstelling en zijne ongelegenheid begrijpen, toen hij, op het Plein gezeten en in de hoop spoedig *buiten zorg* te zijn, die woorden moest nederschrijven, omdat de conservatieve koloniale politiek dat op dat oogenblik noodzakelijk maakte.

In zijne ongelegenheid had hij intusschen een gelukkige vondst gedaan, die eensklaps aan al zijne weifelingen een einde had gemaakt. Verrassend was inderdaad eene ontdekking, die hij ter elfder ure deed. Hij kreeg eene dépêche van den Gouverneur-Generaal te lezen, dd. 13 Maart jl., over de verkiezing en het ontslag van hoofden der inlandsche gemeenten. Daarin toch wordt, met betrekking meer bijzonder tot het denkbeeld der periodieke aftreding van de dessa-bestuurders, te kennen gegeven, dat de Gouverneur-Generaal zijne stem voegt »bij die van den Raad, om de invoering eener nieuwigheid te ontraden, die de dorpsbesturen van ons vervreemden en hunne gehechtheid aan ons schokken zou, juist op een oogenblik, dat op die gehechtheid zoo grooten prijs moet worden gesteld, *als tegenwicht tegen de ontevredenheid, die de onlangs te hunnen aanzien genomen maatregelen bij de algemeene inlandsche hoofden ongetwijfeld verwekken moeten.*"

De verklaring van deze uitdrukking, zooals de heer Godefroi die in de zitting van de Tweede Kamer van 31 Augustus ll. gaf, is alleszins aannemelijk, namelijk, dat het Indisch Bestuur, den maatregel met warmte toejuichende, evenwel het bezwaar niet over het hoofd zag dat sommige inlandsche hoofden minder tevreden zouden zijn, en dat het Indisch Bestuur, met het oog daarop, het niet wenschelijk kon achten terzelfder tijd over te gaan tot een anderen maatregel, de periodieke aftreding der dessahoof-

den betreffende, ten einde geene grootere ontevredenheid te doen ontstaan op een tijdstip waarop het overwegend belang van de bevolking eene groote hervorming had doen voorbereiden.

De heer Mijer heeft evenwel gemeend ophelderingen te moeten vragen, die door zijn opvolger ontvangen zijn. Daaruit blijkt dat de steller van de dépêche van den Gouverneur-Generaal, die phrase nederschrijvende, zich geheel en al vergist heeft in de bedoeling van den Raad van Indië. In geen advies van den Raad wordt dergelijke meening geuit en dat ligchaam is zelfs tegen die opvatting opgekomen. De heer Sloet van de Beele verklaart dan ook, dat hier een misverstand moet hebben plaats gehad, want dat hij niet kan nagaan, hoe die phrase in zijne dépêche voorkomt.

Wij moeten hierbij nog een paar opmerkingen voegen. Toen Mr. P. Mijer die zinsnede in de dépêche van den Gouverneur-Generaal las, lag het advies van den Raad van Indië, waarop de landvoogd zich beriep, als bijlage tot zijne dépêche, op het Departement van Koloniën. Nu doet zich de vraag voor: waarom heeft de Minister, lezende dat de Gouverneur-Generaal zich ten opzichte van die zinsnede met het advies van den Raad van Indië vereenigde, zich niet even de moeite gegeven, dat advies in te zien? Dan zou hem gebleken zijn, dat de Raad van Indië geen letter van dien aard had geschreven. Maar dan zou hem ook zijn eenig motief tot schorsing van de ordonnantie van 5 Januari 1866 ontzonken zijn.

Ten andere is het opmerkelijk, dat Mr. P. Mijer eene reden van schorsing en »eene bron van teleurstelling en verlegenheid" ziet in het onjuiste beweren, dat het Indisch Bestuur nooit bepaaldelijk over het verbod tot het vorderen van persoonlijke diensten voor de hoofden zou zijn gehoord. Hij mist een positief advies daaromtrent, zeide hij. Maar hij schorst de verordening van 5 Januari 1866 op grond van ééne enkele phrase in een advies, dat volstrekt niets met deze aangelegenheid gemeen had en over een geheel ander onderwerp was uitgebracht. Voorwaar eene zonderlinge houding voor een man, die zooveel hecht aan de uitdrukkelijke en onomwonden meening van het Indisch Bestuur.

Maar hoe dit zij, die enkele phrase woog op tegen de ontboezeming van den Raad van Indië, tegen de vorige dépêche van den Gouverneur-Generaal, tegen de adviezen van de Indische hoofdambtenaren, door den Minister Fransen van de Putte geraadpleegd. Zij was voldoende, om den heer Mijer te doen twijfelen »aan de ingenomenheid met de denkbeelden des afgetreden Ministers," en om hem te nopen »nadere ophelderingen te vragen, in afwachting waarvan hij den Koning voorstelde te bepalen:

»*a.* dat de uitvoering der vastgestelde maatregelen wordt geschorst,

voor zooveel betreft het onvoorwaardelijk verbod van verplichte diensten aan de inlandsche hoofden;

»*b.* dat eene beslissing ten aanzien van de beperking of het verbod van die verplichte diensten afhankelijk blijft van eene nadere overweging der te gemoet geziene mededeeling omtrent de uitkomsten der in Indië ingestelde onderzoekingen en van de van den Gouverneur-Generaal verzochte inlichtingen;

»*c.* dat de Gouverneur-Generaal. bij de toekenning der tractementsverhoogingen, slechts in zoover gebruik van de daarvoor toegestane sommen zal maken, als noodig is om de hoofden eene betere belooning te doen erlangen voor de in hunne betrekking aan het Gouvernement bewezen diensten, en zonder dat zoodanige verhooging eene compensatie behoeft in te sluiten van de diensten of leveringen, waarvan zij in meerdere of mindere mate of in het geheel het kosteloos genot zouden verliezen."

De Minister, getrouw aan zijn stelsel om, waar het eenigszins mogelijk was, te schipperen, trok dus niet *f* 2,000,000, maar slechts 13 ton ruim van den door zijn voorganger aangevraagden post af, onder voorgeven, dat hij ook aan de regenten eene betere bezoldiging wilde toeleggen.

Natuurlijk gaf die middenweg aanstoot aan eenige conservatieve leden, die aan het tweede onderzoek van de begrooting deelnamen, waartoe de Tweede Kamer besloot en waarvan het eindverslag op 20 Augustus 1866 werd vastgesteld. Zij vonden het evenzeer »strijdig met het vooropgestelde beginsel" als »vreemd," dat de Minister den maatregel van zijn voorganger *niet* ingetrokken, maar slechts voorloopig geschorst had; zij juichten overigens het beginsel zelf toe. Zij stelden het conservatieve begrip weder met kracht op den voorgrond. Maar krachtiger nog deden zich een tal van leden hooren, die de argumenten van den Minister punt voor punt wederlegden en op het hoogst gevaarlijke wezen, om op eene toezegging terug te komen, zoo kort geleden op de meest openbare en plechtige wijze aan de inlandsche bevolking gedaan.

Onder die omstandigheden naderde de dag van de discussie over de Indische begrooting. Hetgeen de behandeling van dit hoofdbeginsel vooraf ging, werd door een ieder als een voorspel beschouwd. Daar zou strijd gevoerd worden waar dit belangrijke onderwerp ter sprake zou komen; want daar zouden de twee groote richtingen op koloniaal terrein een beslissend treffen hebben. Daar moest de heer Mijer eene beslissende

keuze doen en pal staan; want hoezeer hij slechts ten opzichte van dit ééne punt gereageerd had, zeide de heer van Heukelom te recht, dat het een allergewichtigst beginsel was dat op het spel stond. In de zitting van den 31sten Augustus ll. werd de ernstige strijd door den heer Godefroi aangevangen, die door de heeren van Heukelom en Kappeyne van de Coppello, gesteund door menig ander lid, met buitengewone klem werd voortgezet.

De heer Mijer stond inderdaad aanvankelijk pal en scheen zijn besluit nu voor goed te hebben genomen. Hij hield in de eerste plaats vol, dat het Indisch Bestuur geen bepaald advies had uitgebracht over de vraag, of met de tractementsverhooging behoorde gepaard te gaan het onvoorwaardelijk verbod om gedwongen diensten voor de hoofden te vorderen. Hij beriep zich daaromtrent op een gezegde van den heer Keuchenius, die van den aanvang af dat hij in 's lands raadzaal zitting heeft genomen, het stelsel in al zijne gevolgen heeft verdedigd, dat Indië in Indië moet worden geregeerd, en die zelfs daarin zoover gaat, dat hij aan den Gouverneur-Generaal niet alleen uitvoering van elk beginsel, maar zelfs eerst het vaststellen van de beginselen van bestuur en daarenboven de uitvoering opgedragen zou willen zien, zoodat hij, met het oog op artikel 57 van het Regeerings-Reglement, in den Gouv.-Generaal de eenige bevoegde macht ziet om regelingen omtrent de persoonlijke diensten van welken aard ook te maken. Die ijverige strijder voor de belangen van Indië duidde het den vorigen Minister euvel, dat hij, krachtens de hem verstrekte gegevens, aan den Koning had voorgesteld den Gouverneur-Generaal te machtigen om dat verbod uit te vaardigen tegen ruime schadeloosstelling aan de hoofden, waartoe het Indisch Bestuur een jaar tot voorbereiding was gelaten, terwijl de Minister inmiddels de gelegenheid zou hebben door de Staten-Generaal de noodige middelen te doen goedkeuren. De heer Mijer klemde zich aan het beweren van den heer Keuchenius vast, dat het Indisch Bestuur het bedoelde punt niet bepaald zou hebben overwogen; hem althans was dit niet bekend. Toch zijn wij van meening, dat het voormalige lid van den Raad van Indië zich heeft vergist. Op de ontwerpen der Indische begrooting voor 1867, aan den Minister Fransen van de Putte ingezonden, zijn immers de door hem aangevraagde sommen door het Indisch Bestuur uitgetrokken, ter uitvoering ook van dit speciale punt.

In de tweede plaats verdedigde de heer Mijer in zekeren zin de wettigheid van de gedwongen diensten ten behoeve van de hoofden, »die men niet met een pennestreek kon wegschrappen." Even als vele anderen speelde hij met woorden, om de heerediensten in het algemeen belang, en de gedwongen onbeloonde diensten ten behoeve van de hoofden gepraesteerd bij gemis aan eene behoorlijke bezoldiging, met elkander te

verwarren. »Ambtenaren van het Gouvernement zijn ze," — riep hij uit, »maar meer dan dat; zij hebben geestelijk gezag!" De regenten vooropschuivende, alsof er alleen sprake was van deze hooge inlandsche ambtenaren, deed hij uitkomen, welke diensten zij aan het Nederlandsch gezag hadden bewezen. Hij liet zich zoover vervoeren, dat hij, voorzeker nog in de meening dat hij het hoofd van de conservatieve koloniale oppositie, en niet de Minister was die op het punt stond eensklaps den troon te Buitenzorg te gaan beklimmen, eene parodie gaf op zijn eigen kortstondig bestuur, dat zich gekenmerkt heeft door de proclamatie over het landbezit en het gebeurde bij de Indische begrooting; want hij veroorloofde zich eensdeels eene aardigheid op hetgeen men in een »mooie proclamatie" kan zeggen, en zeide verder tot de Tweede Kamer der Staten-Generaal: »Mijne heeren, van die mystificatie houd ik niet, ik houd van waarheid." (*Bijblad*, II, blz. 908). Met de grootste gemoedelijkheid betoogde hij, dat men hem den tijd moest laten tot een onderzoek. Overigens bleef de Minister op het terrein der algemeenheden en beantwoordde met geen enkel woord verscheidene kernachtige vragen, hem door den heer Godefroi gedaan, die het politiek en financieël belang van den maatregel van den vorigen Minister krachtig verdedigd had en ook het gezag van wijlen den heer J. C. Baud ter gunste daarvan had ingeroepen. »Geef de traktementsverhooging," sprak hij, »en gij zult later nog veel grooter offers tot afschaffing van de gedwongen diensten moeten brengen; want die afschaffing is een plicht en wordt geëischt door de waardigheid van ons gezag."

Een onderzoek! zeide de heer van Heukelom; gij moet alles onderzoeken en beslist inderdaad niets. Zijt gij zoo vreemd aan onze koloniale belangen? Hebt gij geen systeem? Waarop steunt het recht om gedwongen bijzondere diensten te vorderen? Hij deed de onderscheiding uitkomen, die men ook bij de vaststelling van het Regeerings-Reglement ten opzichte van heerediensten en bijzondere diensten in het oog had willen houden. Het geldt hier een groot en heilrijk liberaal beginsel en daartegen wilt gij reageeren. Hij bracht de zaak terug tot het ware standpunt. Het was hier niet te doen om eene beslissing over het behoud of de afschaffing van heerediensten, maar om alleen de vraag: of het Nederlandsch Gouvernement de inlandsche hoofden langer op onvoldoende wijze wilde bezoldigen en, uitsluitend met het oog op een financieël belang, hun de meest willekeurige beschikking laten over de krachten en den tijd van de bevolking. Hij ontdeed de gedwongen diensten voor de hoofden van al hetgeen ten onrechte daarmede in verband was gebracht, en beriep zich op tal van officiëele stukken van kundige mannen. Hij toonde aan, welk het ware karakter van de gedwongen onbeloonde diensten voor de hoofden was. Met den heer van Rees keerde hij het argument, dat die

diensten niet drukkend waren, eenvoudig tegen den Minister en vroeg hem: is u de omvang van die diensten bekend? Dat lid van den Raad van Indië betoogt toch in zijn rapport van 2 April 1863, dat, individueel genomen, de gedwongen onbeloonde diensten voor elken Javaan niet zoo drukkend zijn, in dien zin, dat de hoofden aan elken man geen arbeid opleggen die zijne krachten verre te boven zou gaan; maar tal van inlanders worden dagelijks voor allerlei onbeloonde diensten opgeroepen, zoowel door hoogere als lagere hoofden, ten einde allerlei zaken te verrichten. Het gevolg is, dat de opkomst somtijds gevorderd wordt *eens* om de *twee* dagen, onverschillig of de personen dienstplichtig zijn al dan niet. Daaruit volgt, dat, al is hetgeen van elk man gevergd wordt op zich zelf niet boven zijne krachten, deze onbeloonde diensten uiterst drukkend zijn. Hij schreef uitdrukkelijk: »Die diensten zijn in zoover voor de betrokken bevolking niet zwaar te noemen, omdat het aanzienlijk getal personen daarvoor afgezonderd niet in verhouding staat tot de hoeveelheid te verrichten werk, zoodat allen weinig te doen hebben." Maar welk eene ontzettende verspilling van tijd en werkkrachten hiervan het gevolg is, moet een ieder duidelijk zijn.

De heer Kappeyne van de Coppello bracht den strijd tevens op staatsrechtelijk terrein over. Hij betwistte aan den Minister het recht om de ordonnantie van den Gouverneur-Generaal te schorsen en hield vol, dat, zoolang de verordening niet was ingetrokken, ze wettig van kracht blijft. Het koninklijk besluit tot intrekking van de verordening behoorde het onderwerp nader te regelen, of wel eene wet, wilde men de koloniale ordonnantie krachteloos maken. De Gouverneur-Generaal, betoogde hij, kan eene verordening niet schorsen zonder de medewerking van den Raad van Indië; weigert dat lichaam zijne medewerking, dan blijft de publicatie van 5 Januari 1866 van kracht.

De quaestie in het hart aantastende, betoogde de heer Kappeyne dat de heer Rochussen in zijne tegenwoordige phase het conservatieve standpunt innam, waarop de heer J. C. Baud zich, in 1854, tegenover den heer van Hoëvell had geplaatst; maar met dit onderscheid, dat het hoofdbezwaar, toen door Baud geopperd, vervallen was, terwijl die staatsman in beginsel de gedwongen diensten ten krachtigste veroordeeld had. De heer Rochussen was toch weder teruggekomen op het beweren, dat de gedwongen diensten op de adat rusten, en dat de Javaan die gaarne praesteert. Maar hij had Baud voornamelijk nagezegd: »Bij afschaffing van gedwongen diensten, moet men beginnen met de heerediensten ten behoeve van den Staat." Nu is het evenwel onbetwistbaar, dat het staatsbelang in alle landen ter wereld de ingezetenen individueel tot het dragen van zekere lasten en zelfs tot het praesteeren van zekere persoonlijke diensten verplicht. »Wij koesteren de overtuiging, dat zoo een liberaal Ministerie

een dergelijk voorstel had gedaan, de conservatieve oppositie den Minister zou hebben bestreden en afschaffing van gedwongen diensten ten behoeve van de hoofden en ambtenaren zou hebben aangeprezen, even als zij nu het omgekeerde voorstond, terwijl de Minister Mijer vroeg: waarom wilt gij niet tevens de cultuur-percenten voor de hoofden afschaffen? Maar de ondervinding heeft geleerd en het gezond verstand pleit voor de stelling, dat elke vermindering van heerediensten voor den lande doelloos is, zoolang de hoofden en ambtenaren het recht hebben om over de bevolking te beschikken; want zij alleen profiteeren van den meerderen tijd, die ter beschikking van den minderen man wordt gelaten."

Maar het hoofdargument van den heer Baud, toen hij zijne stelling verdedigde, — dit merkte de heer Kappeyne terecht op — was gelegen in de vraag: is het edelmoedig van den Staat voor zich gedwongen diensten van de bevolking te vorderen, en de slecht bezoldigde hoofden datzelfde te verbieden?

Daargelaten nu hetgeen de Staat sedert 1854 gedaan heeft tot regeling en afschaffing van heerediensten, strekte de maatregel van den Minister Fransen van de Putte tot volledige en ruime schadeloosstelling voor de hoofden en ambtenaren. De Staat betoonde zich edelmoedig en bracht een belangrijk offer ten behoeve van 13 millioen zijner onderdanen. De minister Fransen van de Putte had juist op grond van het bezwaar, terecht door den heer Baud geopperd, geene vermindering van de gedwongen diensten ten behoeve van de hoofden willen toelaten, zonder dat zij tevens eene behoorlijke bezoldiging ontvingen.

Ook de heer Keuchenius, hoezeer hij ook door de verzekeringen van den heer Mijer op een dwaalspoor was gebracht, voegde zich in hoofdzaak bij zijne bestrijders; hij zeide hoegenaamd niet verwonderd te zijn dat deze Minister op den maatregel van zijn voorganger was teruggekomen; maar hij vooral wees op het gevaar dat daarin gelegen was, omdat men hier stond tegenover een *fait accompli.*

Hij verzocht de Kamer dringend het Indisch Bestuur de fondsen te verstrekken om op 1 Januari 1867 de tractementsverhooging van de inlandsche hoofden te doen plaats hebben, maar wilde aan den Gouverneur-Generaal overlaten, de bevolking van de gedwongen diensten ten behoeve van de hoofden te ontheffen.

Hij stelde daarop eene motie van orde voor, luidende: »de Kamer, van oordeel zijnde dat de vermindering en eindelijke afschaffing der heerediensten aan den Gouverneur-Generaal behoort te worden overgelaten, gaat over tot de orde van den dag."

De heer van Swieten meende dat die motie het gevoelen van de Kamer niet juist teruggaf, en te veel aan den Gouverneur-Generaal overliet. Hij stelde daarom de volgende motie voor:

»De Kamer, van oordeel dat de vervanging van de heerediensten door invoering of verhooging van belasting wenschelijk is, gaat over tot de orde van den dag."

Geene van die motiën lokte echter eene bepaalde beslissing uit omtrent het punt, waarover de strijd liep, en daarom achtte de heer van Heukelom zich verplicht de volgende motie voor te stellen:

»De Kamer, kennis genomen hebbende van de mededeelingen van den Minister van Koloniën, en van oordeel dat in 's lands belang de uitvoering van het besluit van den Gouveneur van Nederlandsch-Indië van 5 Januari 1866 (*Indisch Staatsblad*, No. 3) ook wat betreft het verbod tegen het vorderen van gedwongen diensten door ambtenaren en hoofden raadzaam is, gaat over tot de orde van den dag."

Het was alsof de liberale Haarlemsche kiezers het gewicht van het oogenblik beseften; want zij hadden zoo even den heer Geertsema naar de Tweede Kamer afgevaardigd, om de liberale meerderheid van die Kamer nog te versterken. Volkomen op de hoogte van de zaak, kon hij, toen hij in het strijdperk trad, dan ook geheel het beweren van den heer Mijer ontzenuwen, dat het Indisch Bestuur zijne zienswijze niet had doen kennen. Hij wees hem op de warme ontboezeming van den geheelen Raad, niet, zoools de heer Mijer had geschreven, »in den Raad van Indië" geuit. Hij legde hem tevens de vraag voor: Zijt gij niet reeds in het bezit van het verslag van het lid van den Raad van Indië, den heer van Rees, omtrent zijne reis over geheel Java, ten einde de uitvoering van den maatregel in overleg met de hoofden voor te bereiden, en blijkt daaruit niet, dat geene bedenkingen bestaan? Bij wien zult gij nu gaan onderzoeken, vervolgde hij; zal de Minister nu nogmaals aan hen die den inlander tot dusverre gedwongen diensten lieten verrichten, de vraag stellen, of zij volkomen tevreden zijn met het verbod daartegen, of de daarvoor toegelegde schadeloosstelling voldoende achten? En zou eenige bedenking van die zijde opwegen tegen het nauwgezette contradictoir onderzoek, dat sedert jaren plaats gehad heeft, en tegen de duidelijk uitgesproken opinie van de hoogst geplaatste Indische ambtenaren? Neen, sprak de heer Geertsema, de Minister heeft bezwaar tegen het beginsel; anders is zijne handelwijze onverklaarbaar. De gedwongen diensten zijn reeds in 1854 door de groote meerderheid veroordeeld, en het verschil tusschen de meerderheid en de minderheid in de toenmalige Tweede Kamer liep slechts over het juiste tijdstip, waarop men tot afschaffing diende over te gaan. De Minister reageert dus tegen het Regeerings-Reglement; had hij zijn stelsel, de Kamer mocht ook hare meening hebben.

Van alle zijden gedrongen, gevoelde de heer Mijer de onhoudbaarheid van zijne positie en de zwakheid van zijne argumentatie. Hij moest in zijne rede van 3 September jl. erkennen, dat hij het geheele betoog

van den heer Godefroi onaangeroerd had gelaten. Hij erkende verder dat zijn stelsel altijd geweest was, dat hij de hoofden eene tractementsverhooging wilde toekennen, afgescheiden van de vraag, of zij dan persoonlijke diensten zouden mogen blijven vorderen. Maar hij sloeg nu een geheel anderen toon aan dan in zijne eerste rede. Hij beklaagde zich over miskenning van zijne goede bedoelingen tegenover de inlandsche bevolking. Men had hem verweten, dat hij de gedwongen diensten wilde perpetueeren. En wat had hij gedaan? Hij had het besluit van den Gouverneur-Generaal van 5 Januari 1866 immers niet ingetrokken! Het was slechts geschorst. Hij vroeg tijd van beraad, om een onderzoek in te stellen ten opzichte van dat *ééne* punt, terwijl hij al het overige had toegegeven. Hij zeide (*Bijblad* II, bladz. 93): »Maar, Mijnheer de Voorzitter, ik doe al de stappen van mijn voorganger op één na, dien ik nog overweeg. Het is een waar ongeluk in deze discussie, dat men zich niet plaatst op het ware terrein van overleg, dat men in zijn oordeel onbillijk is, en maar altijd zegt: »omdat gij niet alles geeft wat wij met den vorigen Minister zouden wenschen, geeft gij ons niets." Dat ééne punt wilde hij nog slechts onderzoeken; daarvoor had de man, wien de heer van Heukelom toevoegde dat hij 34 jaren in de koloniën had doorgebracht en daar jaren lang de hoogste betrekkingen had bekleed, tijd van beraad noodig. 't Was »onbillijk" hem dat niet te vergunnen. Een »gemoedelijk" man behoorde eerst te overleggen, »of hij wel nakomen kon, wat een ander beloofd had;" hij verbeeldde zich, »dat dit niet meer dan billijk en eerlijk" was. De heer Geertsema had hem hard behandeld, riep hij uit; maar hij »zou zoo zacht mogelijk antwoorden." »Het woord *nooit*," — sprak hij — »is in deze aangelegenheid niet over mijne lippen gekomen"; als het regeeringshandelingen geldt, mag geen rechtschapen man het bezigen, want tijden en omstandigheden kunnen veranderen. Hetgeen hij van de handelingen van zijnen voorganger handhaafde, waren reeds zulke sterke grepen, dat de conservatieven hem toeriepen: »gij gaat te ver!" en omtrent het eenige punt van verschil verzocht hij slechts tijd om te onderzoeken. Opmerkelijk was die verandering in de houding van den Minister, zoo zelfs, dat de heer van Heukelom in zijn wederantwoord constateerde, dat hij zich mocht verheugen »dat er meer overeenstemming zichtbaar was." Maar die afgevaardigde, de heer Godefroi en de overige sprekers toonden met onwederlegbare logica aan, dat er niets beslist werd, juist omdat het groote cardinale punt onbeslist werd gelaten, 't welk de heer Mijer nog steeds noodig had te overwegen en te onderzoeken.

Indien men den gang van de discussie en de houding van den heer Mijer nagaat, dan zou men het bijna als zeker moeten beschouwen, dat de Tweede Kamer den Minister zou hebben genoopt op zijn besluit terug

te komen. Wellicht koesterde Mr. P. Mijer heimelijk dien wensch en geeft dit de verklaring van zijne zonderlinge houding; want men had inderdaad geen grootere dienst aan den aanstaanden Gouverneur-Generaal kunnen doen dan *lui forcer la main*. Maar ongedacht en onverwacht daagde hulp voor den Minister op. De heer Thorbecke stelde een vierde motie van orde voor en hield daarbij eene redevoering, die eigenlijk geheel »bezijden de quaestie" was. Die motie luidde:

»De Tweede Kamer, van oordeel dat afkoopbaarstelling van Gouvernementsheerediensten evenzeer in het Nederlandsche belang als in dat der inlandsche bevolking gevorderd wordt, en dat voorts ook alle gedwongen diensten aan de hoofden behooren op te houden, gaat over tot de orde van den dag."

De Gouvernements-heerediensten, wij hebben het reeds gezegd, vormen eene andere soort van verplichtingen die op de bevolking rusten, en daarvan was op dat oogenblik geene sprake, evenmin als van het beginsel van afkoopbaarstelling. Werd door sommigen al beweerd, dat de afschaffing van de gedwongen diensten ten behoeve van de inlandsche hoofden en ambtenaren verder zou gaan, dan de regeling bij art. 57 van het Regeerings-Reglement bedoeld, hetgeen wij ontkennen, daar het van periodieke vermindering uitdrukkelijk gewag maakt, — niemand kan ontkennen, dat de afkoopbaarstelling der heerediensten in het algemeen belang eene nieuwe wettelijke regeling van het onderwerp zou eischen.

Wij wenschen het beginsel van afkoopbaarstelling der heerediensten thans niet te bespreken. Maar wij zijn van meening dat wie dit beginsel voorstaat in de eerste plaats moet verlangen, dat een algemeen en onvoorwaardelijk verbod worde uitgevaardigd om persoonlijke diensten voor de hoofden te vorderen. Ons Gouvernement wijst de dienstplichtigen immers aan de hoofden toe in plaats van eene voldoende bezoldiging. Koopen sommigen zich vrij, dan rust de druk op de overigen; want de hoofden hebben nu recht op een zeker getal dienstplichtigen. De afkoop zal dus door de hoofden worden tegengewerkt, tenzij zij vooraf beter bezoldigd zijn en geen recht op persoonlijke diensten hebben; dan is hun belang geheel buiten het spel. De heer Thorbecke wilde den Minister echter een tijd van beraad gunnen, ten einde het verbod tot het vorderen van gedwongen diensten te overwegen. Hij deed een beroep op zijne welwillendheid om het door hem aangegeven denkbeeld te verwezenlijken, een beroep dat de heer Mijer in beleefde vormen afwees, hoezeer hij zijnen dank aan den heer Thorbecke te kennen gaf, omdat hij de motie van den heer van Heukelom bestreed.

De heer Thorbecke zag in de inlandsche hoofden op Java, even als de Minister, *iets meer* dan ambtenaren van het Gouvernement. In 1854 heeft de heer van Hoëvell, bij de behandeling van het Regeerings-Regle-

ment, er evenwel reeds op gewezen, dat de hoofden door het Gouvernement worden bezoldigd, ontslagen en verplaatst, terwijl de bevolking in elk zoodanig geval niet dat *iets meer* ziet, hetgeen ook de heer Thorbecke aan de hoofden wil toekennen. Erfelijkheid bestaat in wezenlijkheid in de praktijk niet; de hoofden, zeide de heer van Heukelom den heer van Hoëvell na, regeeren alleen krachtens de aanstelling die zij van het Gouvernement ontvangen. Geestelijk gezag oefenen zij in geenen deele uit. De heer van Heukelom sommeerde den Minister hem daarvoor eenig bewijs te geven. Hij zeide, dat de Javaan even goedmoedig en ongeloovig zou glimlachen, als men hem een regent als eene soort van opperpriester voorstelde, als de Nederlander, zoo men beweerde, dat de Minister van Justitie, belast met de zaken der R. K. Eeredienst, Paus in Nederland was. De eenige vraag dus, die men in het oog behoorde te houden, was deze: behoort het Nederlandsche Gouvernement zijne ambtenaren in geld, dan wel ten deele in geld en ten deele door de bevoegdheid om willekeurig over de krachten van de bevolking te beschikken, te bezoldigen?

Wij wenschen bij dit punt nog een oogenblik stil te staan, want inderdaad beheerscht dit de geheele quaestie. De heer Potter heeft dit punt ook in 1850 en 1852 met bijzonderen nadruk behandeld. Hij zeide in zijne rapporten:

»De invloed dien de hoofden nu op de bevolking uitoefenen, ontspruit uit slaafsche vrees, en deze vindt — zooals de Directeur der cultures te recht opmerkt — haren oorsprong in de ondersteuning welke de hoofden nu ondervinden van het centraal gezag van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement, waaromtrent de bevolking, en niet ten onrechte, in het denkbeeld verkeert, dat vandaar alle knevelarijen en vexatiën uitgaan; en vanhier dan ook dat zij slechts zelden klaagt, dat zij alles lijdelijk duldt en zich zelfs den hongerdood getroost. Dat de invloed op misbruik van gezag gegrond, gevolgelijk uit eene onzuivere bron voortgevloeid en op die wijze uitgeoefend, echter niet onbeperkt is, daarvan heeft de Javasche oorlog het bewijs geleverd.

»Immers bij het uitbreken van den opstand in de regentschappen Demak en Radja Kwessie (sedert hernaamd Bodjo Negoro) zijn wel de regenten en mindere hoofden aan het Gouvernement trouw gebleven, doch in weêrwil van dien heeft de bevolking de zijde der muitelingen gekozen en zich vijandig tegenover het Nederlandsch gezag en hare hoofden geplaatst; en op goede gronden mag worden verondersteld, dat, bijaldien, tijdens kommer en gebrek hier overal heerschende waren, door een inlander van énergie een oproerkreet ware aangeheven geworden, de geheele bevolking zich rondom dien persoon zou hebben geschaard, en de invloed der inlandsche hoofden — voortgevloeid uit eene vrees, die

de bevolking dan van zich zou hebben afgeworpen, — ontoereikend bevonden geworden zijn om den opstand te dempen. Zou het onrechtvaardig gevonnisd zijn, wanneer de schuld daarvan der Regeering ware toegerekend?

»Dan, hoe dit ook zij, uit het vorenstaande blijkt, dat het Gouvernement zich op den invloed der hoofden, zooals die thans werkt, en met de basis, waarop die nu rust, het minst kan verlaten juist dan, wanneer het dien het meest behoeft; en grooter bewijs zal er dan ook wel niet noodig wezen om te betoogen, dat die invloed niet op misbruik, maar op een goed en ten voordeele der bevolking aangewend gezag en daardoor ontsproten genegenheid, niet op afkeer, maar op liefde behoort te rusten.

»Wat van eenen zoodanigen ommekeer het gevolg zal wezen, daarvan strekt Demak al weder ten toonbeeld. Onder den uit slaafsche vrees ontsproten, door onderdrukking verkregen invloed van den vorigen regent is dat landschap te gronde gegaan, terwijl het zich onder den, op een rechtvaardige behandeling gegronden invloed van den tegenwoordigen regent heeft hersteld van de rampen, die het hebben geteisterd; en mocht de vaan des oproers door invloed van buiten daar immer weder worden opgestoken, dan voorzeker zal de Regeering niet alleen op de hoofden, maar tevens op de bevolking kunnen rekenen."

En verder:

»Wil men de inlandsche ambtenaren niet alleen als zoodanig, maar tevens als hoofden beschouwen, dan is er aan de ellende van den gemeenen man geen einde te zien; want zoodoende plaatst men den armen Javaan in een vierledig aspect, namelijk: jegens het Gouvernement als belastingschuldige en dienstplichtige, en hier is het dan ook bovenal, dat het gebrekkige van het admodiatie-stelsel, waartegen ook de Directeur der cultures in zijne bovengemelde missives herhaalde malen te velde trekt, blijkt. Trouwens wat is er anders te verwachten van een stelsel dat, zoo het al ooit eenige waarde bezat, sedert lang verouderd en uit zulke vreemde bestanddeelen te zamen gesteld is? Na de overname dezer kolonie van de Engelschen in het jaar 1816 is in overweging genomen, of tot het onder de voormalige Compagnie geregeerd hebbende contingent-stelsel teruggekeerd, dan wel het, gedurende het Engelsch tusschenbestuur ingevoerde, meer liberale belastingsstelsel, waarbij de gemeene man van heerediensten vrijgesteld en aan de willekeur der hoofden onttrokken wordt, bestendigd zou worden. Noch tot het eerste, noch tot het laatste had men den moed. Wel heeft men het revenu-stelsel behouden, echter zonder de heerediensten af te schaffen; wel heeft men de inlandsche ambtenaren bezoldigd, doch zoo karig, dat men wel genoodzaakt is geweest hun oogluikend toe te laten om hun tekort aan inkomen op den gemeenen man te verhalen, waarbij later nog is gekomen het stelsel van verplichte cultures. En zoo is een wangedrocht geboren dat, met de

adat tot leidsvrouw, euvel gaat aan alle gebreken van de stelsels, waaraan het zijn aanwezen verschuldigd is, zonder een van hunne goede hoedanigheden te bezitten, en onder den invloed waarvan de Javaan onmisbaar heeft moeten verarmen; terwijl het volstrekt onmogelijk is geworden, om de belastingen in billijkheid te regelen, doordien in de gegeven omstandigheden niemand weet, ja zelfs bij nadering niet eens kan gissen, wat de inlandsche bevolking nu opbrengt.

De heer van der Poel schreef in 1849 daaromtrent:

»Met opzicht tot de inlandsche hoofden, kan ik niet veronderstellen, dat heden ten dage niet eindelijk bij de Regeering geheel en al zou zijn geweken de bekommering, welke zoo lang geheerscht heeft, voor de gevolgen, die het wettig ontnemen van onwettig door hen genoten voordeelen na zich zou sleepen; of dat men nog niet tot de overtuiging zou zijn gekomen, dat de voorstelling, die sommigen zich nog maken van den invloed der inlandsche hoofden, de regenten niet uitgesloten, niet dan eene chimère is."

In zijn advies van 31 Januari 1864 schreef de Resident van Pasoeroean bovendien nog: »Voor het geval dat men op het denkbeeld mocht komen, dat door die maatregelen de invloed en het gezag der inlandsche hoofden gekrenkt zal worden, breng ik eeniglijk in herinnering, dat vóór 1831, dat is vóór de invoering van het cultuurstelsel, de inlander in zijne verhouding tot zijne hoofden nagenoeg in denzelfden toestand verkeerde, waarin men hem thans wil terugplaatsen, en evenwel de invloed der inlandsche grooten zoo groot was, dat daarmede het thans vigeerende stelsel tot stand gebracht is."

De heer O. van Rees, het is genoeg bekend, sluit zich volkomen daarbij aan, en vreest evenmin dat het prestige van de hoofden in het minst zou lijden.

Nu zal niemand ontkennen dat overleg met de hoofden wenschelijk en zelfs noodig is, opdat zij eene billijke schadeloosstelling ontvangen. Maar zoo al eenige hoofden de gedwongen diensten wilden blijven vorderen, de geschiedenis bewijst, dat het verbod om over diensten van de bevolking zonder belooning te beschikken, eenvoudig is eene restauratie en niets meer, ditmaal echter aan zoodanige voorwaarden verbonden, dat handhaving van het verbod mogelijk is. De heer Duymaer van Twist is het met het beginsel dan ook eens, maar betwijfelt min of meer, of het in de uitvoering spoedig de heilzame vruchten zal dragen, die men daarvan verwacht. Een onvoorwaardelijk verbod om *vrijwillig* diensten aan hoofden te bewijzen, kan evenwel in niemands bedoeling liggen. En inderdaad is een verbod van onbeloonde gedwongen diensten, die gevorderd worden op grond dat het Gouvernement die dienstpraestatie gelast als een gedeelte van het middel van bestaan dat men de hoofden voor

hunne diensten verzekert, geheel iets anders dan vrijwillig huldebetoon. Zoolang eene Oostersche maatschappij bestaat, zal zeker praalvertoon daaraan eigen zijn. Wil nu de inlander uit aangeboren eerbied voor het gezag en gehechtheid aan zijne hoofden, bij feestelijke gelegenheden of om dergelijke redenen, zich rondom zijn hoofd scharen, wie zal het afkeuren? Maar dit heeft niets gemeens met de macht, die eene bron van willekeur en misbruik is, het gevolg van Westerschen invloed, die de inlandsche hoofden thans uitoefenen. In de Vorstenlanden, zeide de heer van Heukelom terecht, heeft de Sultan zijne grooten en ook zijne hofbedienden vroeger in gedwongen diensten en heffingen betaald. Hij heeft ze afgeschaft en laat de bevolking eene belasting in geld betalen. Iedereen vaart wel bij dien maatregel en het prestige van de inlandsche hoofden is niet minder groot.

De heer Thorbecke opperde overigens nog een constitutioneel bezwaar tegen de motie van den heer van Heukelom. Een koninklijk besluit had de uitvoering eener verordening van den Gouverneur-Generaal geschorst en nu zou de aanneming van de motie van den heer van Heukelom een bevel voor het Opperbestuur zijn, dat de Kamer onverwijlde uitvoering van de geschorste ordonnantie verlangde. Terecht merkte echter de heer Godefroi op, dat men de kracht van het *fait accompli* bij die voorstelling van zaken geheel over het hoofd zag. Geene handeling was meer geschikt om den eerbied voor ons gezag in Indië te schokken, dan de schorsing van eene plechtige en met de meest mogelijke openbaarheid gedane belofte, dat de bevolking met 1 Januari 1867 ontheven zou worden van drukkende gedwongen diensten en dat daarentegen de Regeering de hoofden beter zou bezoldigen. Mijne motie, zeide de heer van Heukelom, is geen bevel, maar de uitdrukking der meening van de Kamer, en zij staat in onmiddellijk verband met de aanvrage van middelen, die de Regeering aan de Staten-Generaal heeft gedaan. Bovendien was de feitelijke toestand, dat de schorsing van die ordonnantie van den Gouverneur-Generaal in Indië nog niet had plaats gehad. Nu zou de Kamer alleen den wensch te kennen geven, dat de Minister de zaak haren loop zou laten. De Minister had toch nog geen eigenlijk besluit genomen; hij verlangde slechts tijd van beraad om te overwegen, of hij zich met de gedane belofte zou vereenigen. Mocht nu de Kamer door het uiten van een wensch niet eenigen invloed op die overweging oefenen? Alleen dan, wanneer men motiën van orde beschouwt in het licht waarin zij in den laatsten tijd hier te lande door zekere partij gesteld zijn, kan men dit ontkennend beantwoorden. De Staten-Generaal, door de Grondwet geroepen om wettelijke regelen voor Indië te stellen, hebben voorzeker het recht om aan de Regeering ophelderingen te vragen over de uitvoering van koninklijke besluiten en om hunne meening daarover

te doen kennen. Ziet men zelfs in het Opperbestuur, als regel, den wetgever voor Indië, wel nu, dan nog mogen de Staten-Generaal hunne meening over koninklijke besluiten tot regeling van bepaalde onderwerpen openbaren. Zelfs de conservatieve partij heeft omtrent een onderwerp, dat niet bij de wet is geregeld en waarvan de leiding ongetwijfeld evenzeer aan de uitvoerende macht is overgelaten, — het verleenen van concessiën om publieke werken aan te leggen, — meermalen eene uitspraak van de meening der Tweede Kamer uitgelokt.

Maar hoe dit zij, de heer van Heukelom meende te mogen ontkennen, dat de heer Thorbecke en hij hetzelfde doel beoogden, zooals deze vooropstelde; want die spreker steunde den Minister, die den maatregel schorste welke de liberale richting op koloniaal terrein als een levensbeginsel beschouwde. En daaromtrent verlangde de heer v. H. eene beslissing. Hij noemde de betuiging van den heer Thorbecke eene *protestatio actui contraria* en beriep zich op hetgeen de heer Geertsema had gezegd:

»Ik wensch, Mijnheer de Voorzitter, te eindigen met dezelfde woorden, waarmede de heer Sloet tot Oldhuis de toelichting van zijn amendement op art. 57 van het Regeerings-reglement besloot: »*de stemming over deze motie zal uitmaken aan welke zijde is de ware belangstelling in het lot van den Javaan.*"

De heeren Keuchenius en Godefroi hadden herhaaldelijk in den loop van de discussie het gewicht van het *fait accompli* doen uitkomen. Staan wij daarbij nog even stil.

De afkondiging van de ordonnantie van 5 Januari 1866, waarbij met 1 Januari 1867 de invoering van den maatregel was bevolen, heeft, zoowel in de gewisselde stukken als bij de beraadslaging, een belangrijk element van discussie uitgemaakt. Er waren leden die deze handeling van den Gouverneur-Generaal zeer sterk gispten. Bij de discussie heeft de heer Rochussen omtrent dit punt opheldering van den Minister gevraagd; hij wilde weten, welke aanschrijving naar Indië was afgezonden, en in hoever de Gouverneur-Generaal kon geacht worden te hebben gehandeld in strijd met de inzichten van het Opperbestuur. In de Mem. van Beantwoording had de heer Mijer zich bepaald tot de verklaring, dat aan het Indisch Bestuur, vóór zijn optreden, onder dagteekening van 8 Maart 1866, was te kennen gegeven, »dat zijne verrichtingen niet geheel met de bedoelingen van het Opperbestuur waren overeen te brengen." Bij de behandeling van het ontwerp van wet betreffende de ondernemingen van landbouw-nijverheid op Java, had de toenmalige Minister, zooals

ook reeds in het voorloopig verslag der Kamer werd herinnerd, het volgende gezegd:

»Het is volstrekt de bedoeling niet geweest om op de beslissing der Kamer vooruit te loopen. Had dit in de bedoeling der Regeering gelegen, dan had zij, — want de Regeering ontving de begrootingen voor 1866 en 1867 gelijktijdig, — die posten kunnen brengen op de begrooting voor 1866, welke niet aan de beslissing der Kamer is onderworpen. Ik wil intusschen wel erkennen, dat het niet de bedoeling der Regeering is geweest, dat die ordonnantie op Java zou zijn gepubliceerd vóór de vaststelling der begrooting. Van hier was alleen voorbereiding voorgeschreven." (*Bijblad* van 1866, zitting van 9 Mei, bladz. 645).

Bij de discussie op 1 September l. l. besprak de heer Dullert nu nader dit punt, en verlangde opheldering van den Minister van Koloniën, vooral naar aanleiding van hetgeen nog de heer Keuchenius had gezegd, die de ordonnantie van 5 Januari 1866, minst genomen, praematuur had genoemd. Zeer terecht merkte de heer Dullert op, dat de Gouverneur-Generaal gehandeld had overeenkomstig zijne bevoegdheid, en dat hij in geen geval blaam verdiende. Het was toen dat de heer Mijer de opheldering mededeelde, die wij vroeger hebben afgeschreven, omtrent hetgeen de Minister over de bedoeling van zijne mededeelingen aan den Gouv.-Generaal had geschreven. De landvoogd had, bij brief van 3 Juni 1866, aan het Opperbestuur geantwoord, dat toen hem werd medegedeeld »dat de zaak beslist was," hij meende die ook als eene besliste zaak in Indië te kunnen uitvoeren. Hij schreef: »Ik kon moeilijk onderstellen dat dit beslist zijn nog niet als definitief beschouwd moet worden. Ik neem echter aan, dat ik te dien aanzien in dwaling heb verkeerd." De heer Mijer nam daarbij de volkomene goede trouw van den Gouverneur-Generaal aan, *en de Koning*, zeide hij, *heeft dan ook in de afkondiging berust.*

Dit was niet het geval bij sommige leden van de Tweede Kamer. Vooral de heer van Nispen drukte hierop met bijzondere kracht en was onverbiddelijk. Hij ontwikkelde de stelling dat, zoo al niet voor den vorigen Minister, dan toch door den Gouv.-Generaal, handelingen waren gepleegd die eene inbreuk maakten op de rechten van de vertegenwoordiging, want dat men nu inderdaad voor een *fait accompli* stond: de belofte was aan de Indische bevolking gedaan dat de tractementen verhoogd en de gedwongen diensten afgeschaft zouden worden, en hij keurde dit zoo sterk af, dat dit, naar zijne meening, voor de Staten-Generaal eene voldoende reden moest zijn om de middelen aan de Regeering te onthouden om die belofte na te komen, ten einde in het vervolg Ministers en Gouverneurs-Generaal tot waarschuwing te strekken. Wij moeten tegen dergelijke logica opkomen, — nog geheel daargelaten de vraag, of de Gouverneur-

Generaal overeenkomstig zijne bevoegdheid, ja zelfs of hij goed gehandeld heeft. Wij begrijpen niet hoe de heer van Nispen van Sevenaer, een schrander man, dergelijke stelling kan hebben verkondigd. Wij zijn minder dan iemand geneigd om te kort te doen aan de rechten van 's lands vertegenwoordiging: dit is geheel in strijd met onze richting; maar wij zijn van meening dat rechtvaardigheid boven alles behoort te gaan. Wie kan in dit geval hebben misdreven? Voorzeker niemand dan de vorige Minister van Koloniën of de Gouverneur-Generaal, aangenomen namelijk dat zij inbreuk hadden gemaakt op de rechten van de vertegenwoordiging, hetgeen wij ontkennen; maar in geen geval heeft de lijdzame en goede bevolking van Java schuld. Waren nu de Staten-Generaal van meening dat handelingen waren gepleegd, in strijd met hunne rechten, waarvoor de Minister of wel de Gouverneur-Generaal ter verantwoording hadden behooren te worden geroepen, — het stond aan ieder lid van de Tweede Kamer vrij eene enquête te provoceeren. Bleek het dan dat hier werkelijk een schuldige was, dat krenking van belangen of rechten had plaats gehad, dan zou een parlementaire blaam of zelfs de toepassing van de wet op de ministeriële verantwoordelijkheid het middel zijn geweest, om de gekrenkte belangen of rechten te handhaven en te straffen; dan zou de politieke dood van één persoon eene ruime genoegdoening zijn geweest. En de toekomst van Vaderland en Koloniën zou geen gevaar loopen, al werd een politiek doodvonnis over een enkel staatsman uitgesproken, hoe verdienstelijk hij mocht zijn. Maar wat de heer van Nispen wilde, was niet billijk en tevens in de hoogste mate onstaatkundig. Omdat toch een Minister of Gouverneur-Generaal eene vermeende inbreuk zou hebben gemaakt op de rechten van de vertegenwoordiging, wilde die heer aan de Regeering de middelen onthouden, die noodig waren om eenen alleszins heilzamen maatregel uit te voeren. Wreekte hij daardoor de Staten-Generaal niet op dengeen die niets misdreven had, op dertien millioen inlanders op Java, die voorzeker niet de minste schuld hadden aan eenige handeling van Minister of Gouv.-Generaal?

Intusschen heeft de Gouverneur-Generaal van Ned. Indië, naar wij meenen, volkomen binnen de perken van zijne bevoegdheid gehandeld. Hij heeft de hem toegezonden bevelen van het Opperbestuur omtrent een verbod, in te gaan met 1 Januari 1867, om ten behoeve van hoofden en inlandsche ambtenaren gedwongen onbeloonde diensten te vorderen, waartegen aan die hoofden eene behoorlijke en voldoende bezoldiging werd toegezegd, als in beginsel vastgesteld, afgekondigd, en daaraan door aanplakking op bazars, pasanggrahans, en negeri-woningen, in één woord, op elke mogelijke wijze openbaarheid gegeven. Maar nu ziet men geheel en al het karakter van den wetgever over de Koloniën voorbij, wanneer men in die afkondiging eene ongeoorloofde daad ziet, omdat de Staten-

Generaal de fondsen nog niet hadden toegestaan. Wij zeggen niet dat de regeling van de betrekking tusschen het Opperbestuur en het Indisch Bestuur, in verband met de wet op het beheer en de verantwoording der koloniale geldmiddelen, geenerlei moeilijkheid kan doen ontstaan, en wij zullen wellicht dit onderwerp later meer speciaal behandelen. Tot dusverre is intusschen regel geweest dat de Gouverneur-Generaal de bevelen van het Opperbestuur, waarmede hij zich vereenigde, nadat daarover een gunstig advies van den Raad van Indië is verkregen, laat afkondigen. Hij was volkomen bekend met de inzichten van het Opperbestuur; in Indië was men met de maatregelen ingenomen en zelfs was tot voorbereiding van de uitvoering een lid van den Raad van Indië in commissie gesteld.

In Nederland heeft in den regel de macht die de beginselen vaststelt, te beslissen over de middelen, voor de uitvoering vereischt. Daar bestaan dus minder kansen dat de middelen niet zullen worden toegekend voor hetgeen de wetgever verordend heeft. Toch zijn de Staten-Generaal bevoegd om, hoezeer zij de wet op het middelbaar onderwijs en de geneeskundige wetten hebben helpen vaststellen, hun oordeel te vellen over de daaruit voortvloeiende uitgaven.

Maar in Indië is regel, dat de koninklijke Opperbestuurder de wetgever is, of wel het Indisch Bestuur, waar regeling niet aan de wet of uitdrukkelijk aan den Koning is voorbehouden. De Gouverneur-Generaal was dus volkomen bevoegd de ordonnantie van 5 Januari 1866 te laten afkondigen, onverminderd het recht van de Staten-Generaal om de gelden al of niet toe te staan, voor de uitvoering vereischt. Brengt nu zoodanige verdeeling van bevoegdheid en rechten bezwaren in de toepassing teweeg, dan ligt dit uitsluitend aan den aard en aan het bijzondere gewicht, dat maatregelen van het Indisch Bestuur kunnen hebben. Maar daarom kan de bevoegdheid van het Indisch Bestuur niet worden weggecijferd.

De levendige strijd over het hoogst gewichtige beginsel, dat bij de Indische begrooting voor 1867 domineerde, eindigde voorloopig den 1sten September met de verwerping van al de motiën van orde. De motie door den heer van Heukelom voorgesteld, werd verworpen door de geringe meerderheid van 35 tegen 32 stemmen, en onder de tegenstemmers bevonden zich de leden die de motie, door den heer Thorbecke geopperd, meer bepaald ondersteund hadden, alsmede de heer Keuchenius. De motie, door den heer Thorbecke voorgesteld, werd met 47 tegen 20 stemmen verworpen, terwijl die van de heeren van Swieten en Keuchenius

hetzelfde lot ondergingen, de eerste met 49 tegen 18 stemmen, en de laatste met 63 tegen 4. Zoo werd dan het voorstel van den heer van Heukelom verworpen door velen die bepaaldelijk verklaard hadden omtrent het beginsel volkomen met den vorigen Minister van Koloniën homogeen te zijn. De heer Keuchenius deed dit later uitkomen en verklaarde den 6den September, dat 46 van de 75 leden der Tweede Kamer de handelwijze van den heer Mijer afkeurden.

Maar met die verwerping der motiën had de heer Mijer het pleit niet gewonnen. Op den 6den September kwam het artikel in beraadslaging (onderafdeeling 15, betreffende het binnenlandsch bestuur), waaronder de *f* 2,000,000 uitgetrokken waren, die de Minister voor de verhooging van de bezoldiging van de inlandsche hoofden en ambtenaren aanvroeg. De twee partijen stonden hier op nieuw lijnrecht tegenover elkander. De heer van der Linden, die de motie van Heukelom mede had verworpen, stond nu op en stelde van zijne zijde voor, het artikel terug te brengen tot het bedrag, waarop het door den Minister Fransen van de Putte aan de Kamer was voorgedragen.

Met kracht drong hij nu op de afschaffing van de gedwongen diensten ten behoeve van de hoofden aan, en ondersteunde zijn voorstel door eene uitnoodiging om den Minister de middelen te verstrekken tot hetgeen de groote meerderheid van de Kamer verlangde, omdat de heer Mijer toch slechts een tijd van beraad vroeg en zijn onderzoek wellicht ter gunste van het verbod zou kunnen uitvallen, in welk geval hij zich zelf van voldoende middelen had beroofd, om aan den maatregel volledige toepassing te geven.

Neen, sprak de heer Rochussen, wij moeten tusschen twee stelsels kiezen, en niet tusschen beiden trachten door te gaan. De Minister vraagt zeven tonnen gouds meer dan hij noodig heeft om tot tractementsverhooging over te gaan, zonder afschaffing van gedwongen diensten; de regenten hebben geene aanspraak op hoogere bezoldiging, wanneer zij gedwongen diensten mogen blijven vorderen, en daarom stelde hij voor het artikel met zevenhonderd duizend gulden te verminderen. Met klem betoogden de heeren van Heukelom en Godefroi hunnerzijds echter, dat elke penning, tot tractementsverhooging toegestaan, slechts strekken zou, om nog veel grooter offers door den Staat in de toekomst te doen brengen, wanneer men daaraan niet de afschaffing van de gedwongen diensten verbond, terwijl zonder dat de bevolking in geen enkel opzicht gebaat zou worden. Wat baatte het aan iemand, die in zijn stand *f* 250 per maand noodig had en die *f* 50 bezoldiging in geld per maand ontving, zoodat hij nog *f* 200 per maand van de bevolking moest vorderen, *f* 50 per maand meer toe te leggen? Hij zou toch verplicht zijn gedwongen diensten te vergen. Contrôle is volstrekt onmogelijk zonder een onvoorwaardelijk

verbod. Wat zou nu het gevolg zijn van eene partiële tractementsverhooging, niet gepaard met zoodanig verbod? Het antwoord is natuurlijk: dat de Staat zich doelloos een belangrijk offer zou getroosten en dat de bevolking dezelfde drukkende lasten zou blijven dragen. Elke gulden was dus weggeworpen die op zoodanige wijze werd besteed. Het was op die gronden dat de heer van Heukelom, namens een aantal leden, verklaarde, volgaarne aan het amendement van den heer van der Linden zijne stem te zullen geven, onder voorwaarde dat van dat krediet geen gebruik zou worden gemaakt, tenzij tevens de gedwongen diensten werden afgeschaft. Dan werd de termijn van beraad van den Minister niet verkort. Ware het den heer Mijer nu eenigermate ernst geweest met de bewering, dat hij slechts een nader onderzoek wilde instellen; had alleen de gemoedelijke overweging, dat het Indisch Bestuur nogmaals behoorde te worden gehoord, een bezwaar opgeleverd, — voorzeker had hij gretig de gelegenheid moeten aangrijpen om de zaak zoodanig te regelen, als de heer van Heukelom wenschte. Niets verplichtte hem toch om van het aangeboden krediet gebruik te maken, en hij had dus naar hartelust kunnen overwegen en onderzoeken, zoolang hij wilde. Maar duidelijker dan ooit kwam nu uit, dat hij het conservatieve beginsel in den ruimsten omvang in toepassing wilde brengen; aan regenten, hoofden en mindere ambtenaren eene tractementsverhooging geven; maar aan die hoofden de meest willekeurige beschikking laten over de bevolking. Hij verzette zich toch tegen het amendement, weigerde de toezegging te geven die de heer van Heukelom verlangde, en zette het woordenspel omtrent persoonlijke en Gouvernements-heerediensten voort. Te vergeefs zette de heer Keuchenius op den voorgrond, dat de teleurstelling van de hoofden groot zou zijn, wanneer de tractementsverhooging verviel, hetgeen hij nog bedenkelijker achtte dan de aan de bevolking gedane belofte te schorsen, terwijl hij den Minister waarschuwde, dat hij het een en het ander op het spel zette. De Minister was daardoor niet te bewegen, hoezeer ook de heer Godefroi opmerkte, dat de teleurstelling over de schorsing der afschaffing van de gedwongen diensten voor rekening kwam van dengeen, die den staat van zaken, die nu geboren zou worden, had geprovoceerd. Er bleef na de weigering van den Minister om de belofte af te leggen, die de heer van Heukelom gevraagd had, slechts één middel over om de zaak op een zuiver standpunt te brengen, namelijk elke tractementsverhooging voor de hoofden te schrappen, en daartoe deed de heer van Heukelom, na eenig overleg met den heer Godefroi, het voorstel. Bij aanneming van dat voorstel, zeiden zij, zal de Regeering de gelegenheid hebben om in den loop van het jaar een nader voorstel te doen, terwijl de Minister, wordt het amendement van den heer van der Linden aangenomen, daarvan het gebruik zal maken dat wij niet wenschen.

De aanstaande landvoogd had op nieuw gelegenheid gedurende 24 uren de gevolgen van zijne handelingen te overdenken; want in de zitting van 6 September staakten de stemmen (29 tegen 29) over het amendement van den heer van Heukelom, en den volgenden dag werd de discussie hervat. De Minister trachtte toen op de Kamer de verantwoordelijkheid terug te werpen van de teleurstelling, die de hoofden zouden ondervinden, werd het amendement aangenomen. Terecht antwoordde de voorsteller, dat de teleurstelling van de bevolking bij den Minister in geen enkel opzicht scheen te wegen.

Het is bedenkelijk, zeide de heer Keuchenius, en in strijd met het prestige van ons gezag, om, waar een lid van den Raad van Nederlandsch Indië, in naam van den Gouverneur-Generaal, over geheel Java had gereisd en met hoogere en lagere hoofden in overleg was getreden omtrent het bedrag hunner bezoldiging, de Indische Regeering in de verplichting te brengen op nieuw iemand af te vaardigen, ten einde aan die zelfde hoofden te verklaren, dat hunne tractementen niet meer met *f* 200 of met *f* 100, zooals besproken was, zullen worden vermeerderd, maar slechts met *f* 100 of *f* 50, doch daarentegen hun, ter vergoeding van dat mindere bedrag, dat nu zal worden uitgekeerd, bij voortduring vrijheid wordt gelaten om over de krachten en diensten der Indische bevolking te beschikken.

Noch die gemoedelijke taal, noch het bijna zekere uitzicht dat de toekomende Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië tegenover een tal ontevredene hoofden en ambtenaren en eene niet minder ontevredene bevolking zou staan, kon den heer Mijer tot eenige concessie bewegen, en het gevolg daarvan was, — (het amendement van der Linden was den vorigen dag met 40 tegen 17 stemmen reeds verworpen), — dat het voorstel van den heer van Heukelom in de zitting van 7 September met 30 tegen 29 stemmen werd aangenomen.

Dat was het votum van vertrouwen dat mr. P. Mijer van de Tweede Kamer verkreeg. Maar tevens werd op deze wijze de treurige triumf gevierd van de conservatieve partij. Wel heeft de heer Mijer in de Eerste Kamer der Staten-Generaal den 15^{den} September medegedeeld, dat hij per keerende mail naar Indië had geschreven, »dat de Regeering het er niet bij zou laten" en een »nader voorstel aan de Staten-Generaal zou doen," hetgeen iedereen in zoodanigen zin opvatte, dat de heer Mijer zelf daartoe zou overgaan. Maar den volgenden dag zag men een nieuw Minister van Koloniën optreden.

Wat verder in het moederland gebeurd is, behoeven wij hier niet mede te deelen.

Op Java werden de tijdingen omtrent hetgeen hier te lande gebeurd is, met grievend leedgevoel ontvangen. Welke de indruk was, doet ons de Indische pers zien. Mr. des Amorie van der Hoeven schreef in het *Nieuw Bat. Handelsblad* (mail-editie van 29 October, N°. 28): »Een gevoel van verslagenheid en moedeloosheid maakte zich meester niet alleen van de voorstanders der vrijzinnige beginselen, maar ook van de weinige Europeesche ingezetenen die het stelsel der behoudspartij zijn toegedaan, bij de gedachte dat de man der »schorsende overpeinzing" ons op nieuw zou komen storten in den afgrond van weifeling en onzekerheid, waaruit wij ons *eindelijk* opgeheven waanden."

Het bericht werd voorts door de Indische bladen medegedeeld, dat de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, de heer Sloet van de Beele, die op het punt stond het gezag in handen van den Vice-president van den Raad van Indië neder te leggen, in afwachting van de komst van zijnen opvolger, gebruik gemaakt zou hebben van de bevoegdheid, hem bij art. 22 van het Regeerings-reglement gegeven, om het Koninklijk bevel tot schorsing van de ordonnantie van 5 Januarij 1866 zijnerzijds te schorsen, en een beroep gedaan had op eene nadere beslissing des Konings.

Dat bericht was evenwel minder juist. De afgetreden landvoogd heeft, krachtens de wettelijke bepalingen, het Koninklijk bevel ter kennis van den Raad van Indië gebracht, en had nog geen advies ontvangen toen het tijdstip van zijn aftreden aanbrak.

Zooals de stand der zaak op dit oogenblik is, kan de ordonnantie van 5 Januarij 1866 niet worden uitgevoerd; want het Indisch Bestuur heeft geen beschikking over de noodige fondsen.

Het is toch niet denkbaar dat òf de tijdelijke Gouverneur-Generaal òf de nieuw optredende landvoogd zich op hunne verantwoordelijkheid een krediet zullen openen, buiten de eerste bij de wet vastgestelde Indische begrooting, na al wat omtrent deze zaak gebeurd is.

Vóór 1 Januari 1867 *moet* dus in Indië een maatregel worden genomen. Wiens naam daaraan verbonden zal zijn, is geheel onverschillig. Maar de verantwoordelijkheid van de daad en van al hare gevolgen rust op Mr. P. Mijer. Wellicht zal de schorsing van de ordonnantie van 5 Januari 1866 de daad zijn, waarmede hij zijn blijde inkomst te Batavia zal vieren. Maar het zal een wolk zijn, die de glans van den Oosterschen hemel boven zijn hoofd verduistert.

Wij moeten ten slotte nog melding maken van een feit, dat tot dit onderwerp betrekking heeft. Tijdens de verkiezingen, in het begin van de maand November jl., werd het gerucht in eenige conservatieve bladen verspreid, dat uit Indië een rapport bij de Regeering was ontvangen,

waarin een hoofdambtenaar de Regeering kennis had gegeven, dat onder de hoofden ontevredenheid was ontstaan, ten gevolge van het besluit om met 1 Januari 1867 de gedwongen diensten af te schaffen. De zaak is deze. De heer Kinder de Camarecq was van 1863—65 met verlof in Europa gekomen, en op Java teruggekeerd was hij korten tijd aan het hoofd van het gewestelijk bestuur van Cheribon geplaatst en daarna tot hoofdinspecteur van de culturès benoemd. Hij had zijn verloftijd in Europa veelal te Dresden doorgebracht. Duitscher van geboorte, maakten de gebeurtenissen, die in het begin van de maand Juni uit Europa werden bericht, zulk een indruk op hem, dat hij, naar het schijnt, een algemeenen oorlog te gemoet zag, waarin Nederland betrokken kon worden.

Hij zond een rapport aan het Indisch bestuur op, waarin hij, aannemende dat wellicht enkele regenten met de maatregelen, die tegen Januari daaraanvolgende in werking zouden treden, minder ingenomen zouden zijn, de vraag stelde: of het wel raadzaam was, met het oog op de tijdsomstandigheden, juist nu eenigen maatregel tot hervorming te nemen, en of het niet beter ware de invoering daarvan één jaar uit te stellen, ook in verband tot de teleurstelling, die de intrekking van het wetsontwerp houdende de vaststelling der grondslagen waarop landbouw-ondernemingen konden worden gevestigd, speciaal wat de regeling van den grondeigendom betrof, op Java had te weeg gebracht?

De Raad van Indië bracht over dit rapport een zoo scherp afkeurend advies uit, dat de heer Kinder de Camarecq zich meende te moeten verantwoorden. Hij betoogde dat geenszins de ministeriëele verandering in Nederland, maar de algemeene politieke toestand in Europa hem had bewogen zijn rapport te stellen. Bij eenen eventueelen algemeenen oorlog was het van groot belang geen enkel hoofd op Java eenigerlei reden tot ontevredenheid te geven. De heer de Camraecq schijnt, in zijne gedrukte gemoedsstemming, reeds het *zündnadel-geweer* op Java te hebben zien verschijnen.

De heer Mijer heeft in de Eerste Kamer der Staten-Generaal den 15den September verklaard: »de Regeering laat deze zaak niet liggen."

Ook bij de indiening van de staatsbegrooting voor 1867 heeft de Minister van Financiën de Tweede Kamer gewezen op een voorstel dat men nader zou kunnen verwachten; want in de zitting van 22 September jl. besprak hij den financiëelen toestand en de vermoedelijke bijdrage van Nederlandsch-Indië over 1867 en zeide toen: »En nu is het niet onwaarschijnlijk dat het overwegend belang eener verbetering van de bezol-

diging der inlandsche hoofden en ambtenaren in Nederlandsch-Indië alsnog tot belangrijke verhoogingen van de Nederlandsch-Indische begrooting voor 1867, en dus ook tot de vermindering van de daarop uitgetrokken bijdrage aan de Nederlandsche schatkist, leiden zal."

Nog bij eene andere gelegenheid is dit onderwerp behandeld. De Tweede Kamer had van de Regeering krediet-wetten voor de begrooting van 1867 gevraagd en besloten alle algemeene politieke en financiëele discussiën tot later uit te stellen. Bij de behandeling van de wet op de middelen op den 21sten December jl., meende de heer Rochussen den post: »*Bijdrage van Nederlandsch-Indië*" echter niet te mogen laten voorbijgaan, maar bij den nieuwen Minister te moeten aandringen om een voorstel te doen tot verhooging van de tractementen van de inlandsche hoofden en ambtenaren op Java, »waarop door hen gerekend was." Natuurlijk voegde hij daarbij, dat daarin niet moest worden begrepen de afschaffing der gedwongen diensten.

Toen stond de heer Keuchenius op en sprak:

»Mijnheer de Voorzitter, ik heb slechts even het woord gevraagd om mij in zoo verre te vereenigen met het voorstel van den heer Rochussen, als ook ik, niet alleen wensch, maar zelfs dringend noodig acht, dat in de verhooging der tractementen van de inlandsche hoofden voorzien worde. Ik voeg er evenwel dezen wensch bij — en in dit opzicht verschil ik met dien geachten spreker — dat met die verhooging der tractementen van de inlandsche hoofden tevens gepaard ga de nakoming van de aan de inlandsche bevolking gedurende een jaar lang gedane toezegging van onthefling der heerediensten ten behoeve van die hoofden. Het heeft mij zeer verwonderd dat tot op dit oogenblik van de zijde van de Regeering nog geene maatregelen genomen zijn, om op de eene of andere wijze in het lot van de inlandsche hoofden en bevolking te voorzien. Rust op deze Kamer, of liever op de ontbonden Kamer, de beschuldiging, die nog niet is uitgewischt, dat zij inbreuk heeft gemaakt op de rechten van de Kroon, zoo acht ik mij verplicht hierbij nadrukkelijk te verklaren dat, naar mijne meening, door deze Regeering, meer dan door eenige andere, inbreuk is gemaakt op den eerbied, dien de inlandsche bevolking, de inlandsche hoofden en de Europeesche maatschappij in Nederlandsch-Indië aan de Nederlandsche heerschappij verschuldigd zijn. Het is daarom dat ik dringend verzoek dat tot handhaving van ons gezag in Nederlandsch-Indië maatregelen genomen worden tot regeling der hier bedoelde onderwerpen."

De Voorzitter der Kamer herinnerde, dat het besluit genomen was discussiën over koloniale politiek te laten rusten, en het was met het oog daarop dat de Minister van Koloniën antwoordde:

»Mijnheer de Voorzitter, ofschoon ik volkomen beäam hetgeen ten slotte

door u is gezegd, en begrijpende dat dergelijke politieke beschouwingen op het oogenblik niet aan de orde zijn, zou ik toch gaarne een enkel woord zeggen, omdat ik niet zou wenschen dat mijn stilzwijgen verkeerd wierd geïnterpreteerd. Ik wensch alleen te constateeren, dat het wel degelijk in de bedoeling van de Regeering ligt om in eene verbeterde bezoldiging van de inlandsche hoofden op Java te voorzien; dat, indien zij niet reeds nu een daartoe strekkend voorstel doet aan de wetgevende macht, dit een gevolg is van de omstandigheden die hebben medegebracht dat ik zou vermeenen, dat al hetgeen op dit oogenblik van deze plaats zou geschieden, wellicht zou ingrijpen in maatregelen die in Indië reeds kunnen genomen zijn, maar die nog niet te mijner kennis zijn gebracht."

»Ik kan aan de beide geachte sprekers de verzekering geven, dat het mijne ernstige bedoeling is om dat gewichtige onderwerp zoo spoedig mogelijk in behandeling te nemen. Tot deze mededeeling meen ik mij voor het oogenblik te moeten bepalen."

Uit dit antwoord van den Minister blijkt dat hij bericht uit Indië wacht, alvorens maatregelen voor te stellen om de schuld af te doen, die, volgens den heer Duymaer van Twist, »sedert 30 jaren op Nederland rust."

Intusschen kunnen de berichten uit Indië, wij hebben dit reeds gezegd, niets anders bevatten dan eene schorsing van de ordonnantie van 5 Januari 1866. Hetgeen in Indië gebeuren moet, is met zekerheid te bepalen.

Wij verwachten dan ook van den Minister Trakranen eene beslissing. Nadat hij de inlichtingen uit Indië op het schrijven van zijn voorganger, in de maand Juli naar Java opgezonden, ontvangen heeft, is de zaak bij het Departement van Koloniën in staat van wijzen. Thans bestaat zelfs de eenige grond niet meer, dien de heer Mijer voor zijne schorsende en overpeinzende politiek aanvoerde.

Het kan voor den Minister Trakranen geenszins de vraag zijn, wat hij zou gewenscht of gedaan hebben, indien hem de leiding onzer koloniale aangelegenheden een jaar geleden ware toevertrouwd. Het geldt thans de vraag, of de Minister, die in de zitting van de Tweede Kamer van 26 September jl., bij de behandeling van het adres van antwoord, als zijn Regeerings-programma voorgesteld heeft: »Ik verlang de krachtdadige handhaving van het Nederlandsch gezag in de overzeesche bezittingen van den Staat" en daarbij voegde: »met eerbiediging evenwel van de verkregen rechten," plechtig in 's Konings naam gedane beloften al dan niet zal ten uitvoer leggen. Een verstandig conservatief Minister, die niet toegeeft aan de onhoudbare begrippen van de oud-koloniale partij, zal dan ook de middelen voor het samenstel van maatregelen, door den heer

Fransen van de Putte voorbereid, aan de Staten-Generaal aanvragen. De gronden, door den heer Keuchenius bijgebracht, zijn toch onwederlegbaar.

Wanneer wij nagaan wat de Indische pers van dezen Minister zegt, dan worden wij in die verwachting versterkt. De heer des Amorie van der Hoeven schrijft in zijn blad (mail-editie van 25 October, N°. 28):

»Tegen den nieuwen Minister van Koloniën hebben wij, in de gegeven omstandigheden, geen gewichtige bezwaren. Wellicht *kon* dit kabinet moeilijk eene betere keus hebben gedaan dan die van den heer Trakranen, een *gentleman*, die in geen geval onder de reactionnairen kan worden gerekend, en dien het, zoo geen onjuiste inlichtingen ons bedriegen, evenmin aan welbespraaktheid als aan studie ontbreekt."

Een *gentleman* zal voorzeker beseffen, dat eene Regeering haar woord, plechtig gegeven, gestand behoort te doen.

Geen verstandig conservatief zal de gedwongen onbeloonde diensten voor de hoofden in bescherming nemen. Mannen als de heer Potter braken daarover reeds in 1850 den staf. Geen eerlijk conservatief zal alle solidariteit van de elkander opvolgende Regeeringen in dit opzicht ontkennen. Wie het wel meent met de belangen van het moederland en koloniën zal zich wachten om aan het prestige van ons gezag, dat deze Minister zich in de eerste plaats voorstelt te zullen handhaven, eene onherstelbare afbreuk te doen. In zoodanig geval toch zou de inlander op Java geen enkele reden meer hebben om aan de goede trouw van zijne beheerschers te gelooven, en zou, naar onze overtuiging aan ons zedelijk overwicht een doodsteek zijn gegeven. De Regeering heeft nu den tijd gehad tot nadere overweging en beraad; zij heeft uit Indië de meest bevredigende ophelderingen ontvangen omtrent den eenigen grond van weifeling; zooals de stand der zaken thans is, kan en mag die niet blijven. Hoofden en bevolking zullen op 1 Januari van het ingetreden jaar 1867 op de meest schromelijke wijze zijn teleurgesteld. En moge Java's bevolking al lijdzaam zijn en gedwee, het is een gevaarlijk spel op den duur op dien karaktertrek te speculeeren; want men kon zich wel eens op de meest onverwachte wijze tegenover eene of andere gebeurtenis geplaatst zien, die van Moederland en Koloniën geheel andere offers zou kunnen vergen dan hetgeen billijkheid en rechtvaardigheid, alsmede het staatsbelang, ten opzichte van den besproken maatregel eischen. Wanneer men de geschriften en officiëele stukken nagaat, die over de gevolgen van de intrekking van de landverhuringen in de Vorstenlanden van Java het licht hebben gezien, dan treft men menige bladzijde aan, die eene beteekenisvolle vingerwijzing mag genoemd worden voor het tegenwoordig oogenblik.

Moge de Regeering spoedig aan de Staten-Generaal een voorstel doen, om aan een maatregel uitvoering te geven, die een einde zal maken aan

willekeur en afpersing, alleen daarin gegrond dat de Nederlandsche Staat zijne ambtenaren niet behoorlijk bezoldigt.

De liberale richting moet daarop blijven aandringen. Zij mag niet rusten vóórdat dit pleit beslecht is; 't geldt een levensbeginsel; 't is het machtspunt van het oogenblik. Geene tijdelijke teleurstelling mag haar terughouden; want, zooals de heer Geertsema in de zitting van 1 September zeide, de heer van Hoëvell had aanvankelijk slechts eene kleine schare rondom zich en zij werd meerderheid. Ook nu zal de liberale richting ten opzichte van het door ons besproken onderwerp weder meerderheid moeten worden. Maar zij is dan ook verplicht rusteloos er naar te streven dat dit overwegende belang zegeviere, opdat alsnog waar worde hetgeen de Raad van Indië schreef, toen hij de zaak beslist achtte:

»Eere zij den Koning, die zoo mildelijk de onbekrompen hand opende, om een staat van zaken te doen ophouden, die streed tegen recht en billijkheid, en die zich daardoor eene zuil van erkentelijkheid gesticht heeft in de harten van Zijner Majesteits inheemsche onderdanen hier te lande!'

Mochten op den Minister Trakranen de woorden toepasselijk worden die daarop volgen! Alleen dan zal hij vrede kunnen hebben met zijn geweten en zal het koninklijk woord, den 17den September tot de Staten-Generaal gesproken, meer en meer waar kunnen worden, dat »een mild, rechtvaardig en krachtvol bestuur, gegrond op de handhaving van Ons Hoog gezag," het vertrouwen van de volken onder onze heerschappij geplaatst in de Nederlandsche Regeering zal bevestigen.

's Gravenhage, A.
31 December 1866.

EEN SIERAAD DER VRIJZINNIGE RICHTING.

De met de laatste mail aangekomen Indische dagbladen vermelden met leedwezen het afsterven van den Resident van Pasoeroean, H. A. van der Poel.

»De vrijzinnige richting," zegt zeer terecht het Nieuw Bataviaasch Handelsblad, »verliest in hem een harer sieraden; zijne kunde, eerlijkheid en onafhankelijkheid werden zelfs door zijne staatkundige vijanden erkend."

En zoo is het inderdaad. Van der Poel was in een anderen werkkring naast van Hoëvell een van de baanbrekers der vrijzinnige koloniale politiek; hij was een van de eersten die, toen er nog meer dan gewone moed toe behoorde, de gordijn oplichtte die voor het zwarte boek van het cultuurstelsel hing en op het vicieuse van ons geheele stelsel van Regeering in Neêrlandsch Indië wees.

Ofschoon ons de stof ontbreekt voor eene volledige biographie, achten wij het niet onbelangrijk eenige bijzonderheden mede te deelen, die dezen verdienstelijken ambtenaar nader zullen doen kennen.

Zoo iemand had van der Poel zich zelven gevormd. Op *zeer* jeugdigen leeftijd in Indië gekomen, verloor hij zijne ouders, en moest hij zich met zeer weinig en slecht onderwijs tevreden stellen.

Het is eene karakteristieke bijdrage tot de kennis van wat in diè dagen voor het onderwijs werd gedaan, dat de Gouverneur-Generaal van der Capellen hem eene toelage van *f* 10 per maand verleende tot het aanleeren van de inlandsche talen.

Kort daarna trad van der Poel in zeer ondergeschikte betrekking in dienst, maar toen in 1824 de Javasche oorlog was uitgebroken, voldeed hij aan de roepstem van den Gouv.-Generaal tot vrijwillige dienstneming, en maakte als gewoon huzaar den geheelen oorlog mede. — Uit eene ziekte, als gevolg van de vermoeienissen daarbij doorgestaan, hield hij

eene hardhoorendheid, die hem zijn geheele leven bijbleef en niet zonder invloed op zijne loopbaan was.

In 1830 trad hij in den burgerlijken dienst terug, en wel bij de landelijke inkomsten en cultures, en was dus in de gelegenheid om het cultuurstelsel in zijne wording van nabij gaande te slaan.

De opmerkingen en voorstellen die zijn rustelooze geest hem ingaf, vielen niet altijd in den smaak van zijne superieuren. Zoo ontstond er menig verschil, dat spoedig tot persoonlijke veete oversloeg, tusschen van der Poel en den toenmaligen resident van Samarang, — en trachtte deze de verwijdering van v. d. Poel uit de residentie Samarang te bewerken. Op het gedrag of de bekwaamheden van den jongen ambtenaar viel geen gegronde aanmerking te maken, en daarom motiveerde de Resident de wenschelijkheid van de verplaatsing naar een bureau op het physieke gebrek van van der Poel, bewerende dat hij kanon-doof was.

Van der Poel werd als 2e kommies bij de Directie der middelen en domeinen overgeplaatst, doch het uitsluitend bureau-werk en de aard der werkzaamheden bevielen hem geenszins.

De Directeur der cultures woonde in dien tijd te Buitenzorg. Van der Poels besluit is fluks genomen. Hij vraagt verlof en reist naar Buitenzorg, wacht het oogenblik af waarop hij 's namiddags den Directeur der cultures in zijne voorgalerij ziet zitten en treedt binnen. Hem wordt een stoel aangeboden, en naar zijn naam gevraagd. Dien zou hij straks zeggen — en inmiddels ving hij met den Directeur een gesprek aan, dat een half uur duurde. Met ongeloofelijke inspanning — want het was niet te loochenen dat hij zeer hardhoorend was — volgde van der Poel het gesprek, zorgde het meest zelf te spreken, maar antwoordde met juistheid, zonder eenig verkeerd à propos.

Aan het einde van het bezoek richtte hij het woord tot den Directeur: »Gij hebt nu een onderhoud van een half uur gehad met den kanon»dooven van der Poel, en kunt nu zelf oordeelen of hij om die reden »ongeschikt is om bij de landelijke inkomsten en cultures te dienen."

Weinige dagen daarna werd van der Poel in rang en ancienneteit bij de landelijke inkomsten en cultures hersteld en geplaatst in de residentie Pasoeroean; deze episode kenschetst den man.

Na langen tijd als controleur te hebben gediend, werd van der Poel achtereenvolgens Assistent-resident van Demak en Grobogan en van Ngawi. Gedurende zijn aanwezen in het eerste gewest waarschuwde hij, als het ware met een voorspellenden geest, tegen de overdrijving der heerediensten en de misbruiken van het landelijk stelsel. In het laatste wees hij op de verkeerde toepassing van het cultuurstelsel, meer bijzonder bij de suikercultuur in de residentie Madioen.

In 1847 werd van der Poel tot Inspecteur van cultures in de 2de af-

deeling (Midden-Java, hoofdplaats Samarang) benoemd; in dezen werkkring vooral toonde hij zijne uitstekende gaven en zijne uitnemende kennis van hetgeen men de »inlandsche huishouding" noemt. Zijn geheele aanleg was nog meer berekend voor onderzoek en kritiek, dan voor uitvoering.

Daarvan getuigen vooral de twee laatste bijlagen van het bekende werk van van Deventer, ook medegedeeld in het nummer voor December 1866 van dit Tijdschrift.

Het moet alleen aan de stoute wendingen in de koloniale politiek in het jaar 1866 worden toegeschreven, dat de openbaarmaking dezer *bijzonder merkwaardige* stukken niet meer de aandacht van het in Indische zaken belangstellend publiek getrokken heeft. Maar zij zijn niet verloren. Zoo lang het groote koloniale vraagstuk onbeslist blijft, mag de lezing dier stukken aan ieder, die aan de hand der historie van het jongst verleden zich een voorstelling van het heden en de naaste toekomst van Indië wil vormen, bijzonder worden aanbevolen.

Onder het eerste stuk staat de dagteekening van 15 November 1849, — merkwaardig tijdstip in de geschiedenis van ons stelsel van bestuur op Midden-Java, daar zich in November 1849 de eerste kenteekenen vertoonden van de rampen die Midden-Java, en vooral de daardoor bijzonder bekend gewordene afdeelingen Demak en Grobogan, moesten teisteren.

Van der Poel was Inspecteur in de 2de afdeeling, in Midden-Java. Op hem rustte dus in de eerste plaats de plicht, om de Regeering opmerkzaam te maken op het misnoegen — het volksverloop — den naderenden hongersnood — en hij schoot in die plichtsbetrachting geen dag, geen uur te kort.

In November en December 1849 toch, schilderde van der Poel in gloeiende, aan hartstochtelijkheid grenzende kleuren, in zijne rapporten aan den Directeur der cultures en aan den Gouverneur-Generaal, den bestaanden toestand en het naderend gevaar.

Hij werd niet gehoord. — Dat was te veel voor zijn vurig gemoed, en telkens door inkomende berichten en door inspectiereizen meer overtuigd van de ontzettende ramp die Demak en Grobogan trof, liet van der Poel niet na, misschien met voorbijzien van de omzichtigheid die hij aan zijn ambtelijk standpunt verschuldigd was, zich over den bestaanden toestand en het onbegrijpelijke *laissez faire* der Regeering in het publiek uit te laten.

Toen ook dit niet hielp, ging de onvermoeide en onverschrokken Inspecteur, op het laatst van Januari — zonder verlof — naar Batavia, om zijne schriftelijke rapporten over den bestaanden hachelijken toestand en de noodzakelijkheid van voorziening mondeling bij de Regeering toe te lichten. — Duizenden Javanen waren inmiddels als slachtoffers van ons wanbestuur den hongerdood gestorven.

Zijne komst te Batavia werd hem door den Directeur der cultures zeer

euvel geduid; doch zelfs de bedreiging met ontslag of wachtgeld deed van der Poel niet wankelen in de vervulling zijner roeping, om, wat er ook gebeuren mocht, de Regeering de oogen te openen.

Bijna drie weken reeds had van der Poel te vergeefs op een gehoor bij den Opperlandvoogd aangedrongen, toen een thé dansant ten hove gegeven werd; en de Inspecteur van cultures, eene uitnoodiging daartoe ontvangen hebbende, zoo als aan zijn ambtelijken rang toekwam, liet deze gelegenheid om den landvoogd te naderen niet ongebruikt voorbijgaan.

In de ruime zalen van het paleis te Weltevreden trachtte van der Poel zich telkens op den weg van den Opperlandvoogd te vinden, — langen tijd te vergeefs, totdat eindelijk de Gouverneur-Generaal, hem naderende, op de hem eigene joviale en luchthartige wijze zeide: »*Zoo mijnheer van der Poel, ik wacht u morgen te* 10 *ure aan het paleis om over poten en planten te praten.*"

Dit werd wegens de hardhoorendheid van van der Poel vrij luid gezegd en door vele omstanders verstaan, even als het den tijd en den man kenmerkende antwoord van van der Poel:

»*Excellentie, er is op dit oogenblik geen sprake van poten of planten; maar of er nog menschen in het leven zullen blijven, die poten en planten kunnen.*"

De mondelinge vertoogen van van der Poel — zijn verzoek om een lid van den Raad van Indië of den Directeur der cultures naar Demak te zenden, en hem uit 's lands dienst te ontslaan, indien het bleek dat zijne mondelinge en schriftelijke rapporten niet overeenkomstig de waarheid werden bevonden — bleven die van een roepende in de woestijn. Hij vond geen gehoor. Men hield hem nu eenmaal voor een vrijheidskraaier, een liberaal — ja voor iemand die verdacht werd van in correspondentie te staan met van Hoëvell en Sloet tot Oldhuis.

Nog duizendtallen van Javanen stierven den hongerdood, alvorens, bij de bekende besluiten van Mei en Augustus 1850, de regent van Demak en de resident van Samarang ontslagen werden, en door het energiek optreden van den nu overleden pangéran van Demak en van den resident Potter een keerpunt kwam in de volksrampen van Demak en Grobogan.

Nu elk rapport van den nieuwen resident van Samarang de logenstraffing van die van zijnen voorganger behelsde, en de waarheid bevestigde van de ernstige vertoogen en waarschuwingen van den Inspecteur der 2e afdeeling, zou men onderstellen dat diens diensten zouden gewaardeerd, en daarvan een ijverig gebruik zou gemaakt zijn.

Het tegendeel was waar. Al kon men de onverbiddelijke feiten niet meer loochenen, al trachtte men herstel aan te brengen waar men kon, — alsof het geweten de Indische Regeering en de Directie der cultures beschuldigde, niet vroeger naar de waarschuwende stem geluisterd te

hebben, — men liet den Inspecteur werkeloos gedurende ruim 18 maanden te Samarang, zonder hem ééne *enkele* commissie op te dragen, en met herinnering der bepaling dat hij, zonder aanschrijving van hooger hand, het initiatief tot inspecties niet mocht nemen.

Er was zelfs nog sprake van ontheffing uit zijne betrekking of ontslag uit 's lands dienst, maar waarschijnlijk deinsde men voor de gevolgen daarvan terug bij de ontwakende publieke opinie, — en met het oog op de liberale koloniale partij, die zich in het Nederlandsch Parlement, voorgelicht en aangevoerd door van Hoëvell, begon te laten gelden.

Toen in Mei 1852 de nieuwe Gouverneur-Generaal het bewind aanvaardde, en de heer van Nes — die van der Poel als controleur en assistent-resident van nabij gekend had — als Vice-president van den Raad van N.-Indië was opgetreden, werd van der Poel tot het werkzame leven teruggeroepen. Reeds dadelijk werd hij met den heer van Nes en den Directeur der cultures in commissie gesteld voor de herziening van het landelijk stelsel, waarvan het gevolg was de nota, Bijlage D. van het werk van v. Deventer. — Zonder de ziekte en het vertrek naar Europa van den Vice-president, had waarschijnlijk die commissie meer praktische gevolgen opgeleverd.

Intusschen hadden de bekende moeilijkheden in het bestuur der Residentie Bezoeki, waarbij toen nog de geheele Residentie Probolinggo behoorde, in het begin van 1852 het ontslag van den toenmaligen Resident ten gevolge, en van der Poel werd tot zijn opvolger benoemd.

Nadat in 1855 de afscheiding van Probolinggo met verheffing tot zelfstandige Residentie haar beslag had bekomen, nam van der Poel om redenen van gezondheid en met het doel om zijne kinderen ter school te brengen, een tweejarig verlof naar Europa.

Na een afzijn van bijna een halve eeuw, zag hij het vaderland onder geheel andere omstandigheden terug; hij kon zich noch met het klimaat, noch met de zeden en gewoonten verzoenen, en na weinige maanden keerde hij per overlandmail naar Java terug, nadat hij, op voordracht van den Minister Mijer, — aan wien hij een afschrift zijner bekende stukken over het landelijk stelsel aanbood, — tot Ridder van den Nederlandschen Leeuw benoemd was. Daar de betrekking juist weêr open was, werd hij herbenoemd tot Resident van Bezoeki — en nu omstreeks 4 jaren geleden werd hem het bestuur der belangrijke Residentie Pasoeroean opgedragen, welke betrekking hij nog bekleedde, toen hij den 6den November jl. te Batavia overleed, waar hij heen gereisd was om persoonlijk afscheid te nemen van den vertrekkenden Gouv.-Generaal Sloet van de Beele.

Van der Poel werd met de Residenten van Cheribon en Soerabaja door den Gouv.-Generaal Sloet aangewezen, om advies uit te brengen over de zoogenaamde cultuurwet van den Minister Fransen van de Putte,

in welke adviezen voorzeker vele bewijzen zullen voorkomen van zijne veelzijdige kennis van Indië.

In het Voorloopig Verslag over het IX^de hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1867 wordt de wensch geuit, dat de Regeering den arbeid van den heer van Deventer zal aanvullen en voortzetten. Wordt aan dien wensch voldaan, dan hopen wij dat onder die »nieuwe bijdragen" niet zullen ontbreken de rapporten van den Inspecteur der cultures van de 2^e afdeeling van 1848—1851 over den toestand van Midden-Java en de zooeven genoemde adviezen over de cultuurwet van 1865..

Die stukken zouden een bewijs te meer leveren dat het *Nieuw Bataviaasch Handelsblad* niet te veel zeide, toen het verklaarde: »*dat de vrijzinnige richting door het afsterven van* van der Poel *een harer sieraden verloren heeft.*"

DE ONDERHOORIGHEDEN VAN MADJAPAHIT.

In het jaar 1846 gaf de heer Ed. Dulaurier in het *Journal Asiatique*, naar een Maleisch handschrift der *Royal Asiatic Society* te Londen, bevattende eene kroniek der vorsten van Pasei op Sumatra, eene lijst uit der onderhoorigheden van het rijk van Madjapahit op Java, op het tijdstip waarop dit ook Pasei noodzaakte zijn gezag te erkennen. Die lijst bevat 35 namen, die echter niet allen gemakkelijk te herkennen waren, eensdeels omdat zij in het HS. misvormd waren, anderdeels omdat vele plaatsen in den Archipel geheel gelijkluidende namen hebben, andere alleen door de vokalen verschillen, die het Maleische schrift gewoonlijk achterwege laat. De heer Dulaurier poogde de ligging der opgenoemde landschappen aan te wijzen, maar miskende daarbij de geographische orde door den schrijver in de optelling gevolgd, ofschoon de invoeging in den Maleischen tekst vóór n°. 28, dat de nu volgende gewesten ten Oosten van Madjapahit liggen, eene aanduiding daarvan bevat. Nog in denzelfden jaargang van het *Journal Asiatique* gaf prof. Pijnappel in een brief aan den heer Dulaurier, door de geographische orde, die hij te recht erkende, geleid, eene betere verklaring van onderscheidene namen, maar bleef, ten gevolge van de misvormingen van het Maleische HS. en van de ongelukkigerwijze opgevatte meening dat de lijst zich niet tot de Molukken uitstrekte, met sommige verlegen. In het *Journal of the Indian Archipelago* voor 1848 gaf de heer Logan, in eene noot op blz. 604, een afschrift der lijst waarin hij door gelukkige verbeteringen eenige der landen, die nog zoek waren, terecht bracht. In 1849 gaf de heer Dulaurier, in het eerste stuk zijner *Collection des principales Chroniques Malayes*, bovengenoemde kroniek van Pasei in haar geheel in het licht. Aan het einde is de lijst opgenomen in eene gedaante die van de vroegere in het *Journal Asiatique*, door verbeteringen zoowel in de volgorde als in de schrijfwijze der namen, aanmerkelijk verschilt. Wat het eerste punt betreft is Siatan, dat vroeger als n°. 21 (of eigenlijk, daar Dulaurier

Pasei zelf als n°. 1 had medegeteld, als n°. 20) voorkwam, in de latere uitgave n° 2 geworden. Het blijkt niet of de heer Dulaurier tot deze transpositie aanleiding vond in de nadere inzage van het handschrift, hetzij van de lijst of van de kroniek zelve, die op blz. 98 zijner uitgave aan Siatan werkelijk de tweede plaats geeft, dan wel of hij daartoe genoopt werd door de erkenning der geographische orde, in verband met de door Logan voorgestelde en ongetwijfeld juiste verklaring van dien naam. In ieder geval is die transpositie zeker, wijl daarmede, zooals later blijken zal, de goede volgorde in het eerste en grootste deel der lijst geheel is hersteld. De heer Dulaurier heeft dat, na de opmerkingen van Pijnappel en Logan en in verband met de verbeteringen die hij op hun voetspoor, of als vrucht van het nader onderzoek van het handschrift, in de schrijfwijze der namen heeft gebracht, moeten inzien. In de tweede uitgave zijn (kleine spelverscheidenheden daargelaten) al de namen in het eerste deel der lijst correct geschreven op één na, en de geographische orde der optelling is nu zoo blijkbaar, dat zij ons een zeker hulpmiddel biedt om dien éénen nog gebrekkigen te herstellen. In het tweede deel der lijst, de landen ten Oosten, die slechts acht namen bevat, kan met de verbetering van ééne letter een tot dusver miskende naam terecht gebracht en door eene kleine transpositie de geographische orde hersteld worden. Zulk een transpositie heeft, dunkt mij, weinig bezwaar, wanneer zij, gelijk in dit geval, tot eene onberispelijke uitkomst leidt: een slordige afschrijver kan lichtelijk een overgeslagen naam later op een verkeerde plaats hebben ingevoegd. Maar bovendien wordt zij door de kroniek zelve, blz. 99, waar de namen juist in de orde waarin ik ze gelezen wil hebben voorkomen, ten volle bevestigd.

De heer Lassen heeft in het vierde deel zijner *Indische Alterthumskunde*, verschenen in 1861, voor de geschiedenis van den Indischen Archipel gebruik gemaakt van de lijst, zooals zij door Dulaurier in het *Journal Asiatique* was uitgegeven en verklaard, zonder zich om de verbeteringen van Pijnappel, Logan en van Dulaurier zelven in zijne uitgave der *Chroniques Malayes* te bekommeren. Hij heeft dien ten gevolge de vroegere dwalingen van Dulaurier herhaald; bovendien heeft hij vele namen door wanspelling of drukfouten schier onkenbaar gemaakt. Alleen den naam Djemadja heeft hij terecht gebracht, wat trouwens Pijnappel en Logan reeds voor hem gedaan hadden. In zijne poging om den bedorven naam no. 24 te verbeteren, is hij zeer ongelukkig geweest. De juiste verbetering van dien naam is aangewezen door den heer van der Tuuk in een noot op blz. 116 van het werkje: *Lassen's Geschiedenis van den Indischen Archipel*, door Dr. A. W. de Klerck. Dezelfde schrijver heeft ook in het voorbijgaan twee of drie andere fouten van Lassen aangewezen, maar de lijst niet tot het voorwerp van opzettelijke

studie gemaakt; zijne scherpzinnigheid en kunde zouden anders niet in gebreke zijn gebleven de geheele waarheid te ontdekken.

Na hetgeen zoo vele voorgangers gedaan hebben, is er weinig verdienste in de volgende verklaring der lijst. Zij is echter vollediger dan eenige vroegere en maakt uit de verschillende voorgestelde en grootendeels reeds door Dulaurier aangenomen verbeteringen, met toevoeging van een paar nieuwe, een geheel dat zoo goed ineen sluit, dat de verklaring van ieder onderdeel daardoor ten krachtigste gesteund wordt.

De namen volgen naar verbeterde schrijfwijze en rangschikking elkander dus op:

1 Timbalan (Tambelan). 2 Siatan (Siantan). 3 Djemadja. 4 Boengoeran. 5 Serasan. 6 Soebi. 7 Poelau Laut. 8 Tioman (Timoan). 9 Poelau Tinggi. 10 Karimata. 11 Blitong. 12 Bangka. 13 Lingga. 14 Rio. 15 Bintan. 16 Boelang. 17 Sambas. 18 Mampawah. 19 Soekadana. 20 Kotawaringin. 21 Bandjermasin. 22 Pasir. 23 Koetei. 24 Broenei. 25 Djambi. 26 Palembang. 27 Oedjong Tanah. En wat de eilanden ten Oosten betreft: 28 Bandan (d. i. Banda). 29 Séran (d. i. Ceram). 30 Larantoeka. 31 Bima. 32 Soembawa. 33 Salaparang (d. i. Lombok). 34 Bali. 35 Balembangan.

De volgorde is geheel dezelfde als in de *Chroniques Malayes*, behalve dat daar Séran en Larantoeka tusschen Salaparang en Bali staan, wat op zich zelf reeds blijkbaar foutief is, daar tusschen Salaparang of Lombok en Bali geen ander eiland gelegen is en zij slechts door eene smalle zeeëngte gescheiden zijn. De namen zelve zijn ook zoo als ze bij Dulaurier voorkomen, met twee uitzonderingen. In plaats van Broem.k (*) lees ik met den heer van der Tuuk Broenei, om de dubbele reden dat van elders bekend is dat Broenei onder Madjapahit behoorde, en dat het als zoodanig in de optelling, die van Sambas af zuidwaarts en zoo verder het beloop der kust van Borneo volgt, van zelf na Koetei moest verwacht worden. Ook is de correctie zelve eenvoudig en aannemelijk, zoo als ieder zal toegeven die met het Maleische schrift bekend is. De tweede correctie betreft den naam n°. 30, bij Dulaurier 33. Laatstgenoemde had daaruit vroeger Gorontalo gemaakt, en wordt daarin door Lassen gevolgd. Pijnappel heeft echter de juistheid dezer verklaring terecht betwijfeld. De lezing van het HS. zelve is daarmede in strijd. Wel had Dulaurier die in het *Journal Asiatique* op Gorontalo doen gelijken door G.r.ntoel. te schrijven, doch eene nadere inzage van het HS. moet hem overtuigd hebben dat dit K.r.ntoek. heeft. Want dus schrijft hij in de *Chroniques Malayes*,

(*) Om geen Maleische karakters noodig te hebben, schrijf ik voor de in het Maleisch ontbrekende klinkers hier en elders slechts een stip.

en zeker niet als emendatie, daar ook hieruit geen in den Indischen Archipel bekende naam is te maken. Ik lees hiervoor met vertrouwen Larantoeka, overtuigd dat geen kenner van het Arabisch schrift die vervanging van een K door een L eene te gewelddadige verbetering zal achten.

Ik ga thans over tot eenige opmerkingen over de bijzondere namen en hunne volgorde.

De schrijver begint zijne optelling met de door Madjapahit bezette punten op de eilanden tusschen Sumatra, het Maleisch schiereiland en Borneo. In de eerste plaats vermeldt hij de hoofdeilanden van eenige groepen in de Chineesche zee, thans nog staande onder het gezag van den Sultan van Lingga. Hiertoe behooren de zeven eerste namen der lijst, waarover het volgende fragment eener optelling van de onderhoorigheden van Lingga, uit de beschrijving der residentie Riouw van den heer E. Netscher (in het *Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap*, D. II, bl. 142), een alleszins voldoend licht verspreidt:

»3°. Een gedeelte der Anambas-eilanden, staande onder het gebied van den datoe orang-kaja van *Djemadja*, het voornaamste der tot deze groep behoorende eilanden.

»4°. Een ander gedeelte der Anambas-eilanden, beheerd wordende door den pangéran van *Siantan*, en van veel grooter uitgebreidheid dan het overige gedeelte van dien archipel.

»5°. De Groot-Natoena-eilanden, onder bestuur van den datoe orang-kaja van *Boengoeran*, een groot eiland van dien naam.

»6°. De Noord-Natoena-eilanden, beheerd door den datoe orang-kaja van *Poelau Laut;* deze groep bestaat slechts uit zes kleine eilandjes.

»7°. De Zuid-Natoena-groep, bestuurd door den datoe orang-kaja van *Soebie*, het grootste dezer onbelangrijke groep.

»8°. De Zeeroovers- of Serasan-groep, bestaande uit negen zeer kleine eilandjes, onder het beheer van den datoe orang-kaja van *Serasan*.

»9°. De Tambelan-eilanden, beheerd door den petinggi van *Tambelan*, eene aanzienlijke groep vrij groote eilanden."

Hier vinden wij dus juist dezelfde zeven namen bij elkander, als die der eilanden waar thans nog de hoofden des bestuurs in de Archipels der Chineesche zee gevestigd zijn, die wij aan het hoofd van onze lijst ontmoeten. Wij vinden onder de titels dezer hoofden nog die van *pangéran* en *petinggi* vermeld, als ware het om ons den Javaanschen oorsprong van hun gezag te herinneren. Ik voeg hierbij dat wij in Maleische kronieken bepaaldelijk gewag vinden van Siantan als aan de heerschappij van Madjapahit onderworpen. Volgens de *Hang Toeah* werd het door den vorst van Madjapahit aan den Maleischen admiraal van dien naam geschonken, volgens de *Schadjara Malajoe* gaf de vorst van Madjapahit het met Indragiri op Sumatra als een huwelijksgift aan Sultan Mansoer Schah van

Malaka, toen deze zijne dochter tot vrouw nam. Niemand die deze bijzonderheden kent, zal, geloof ik, nog geneigd zijn, met Lassen het Poelau Laut onzer lijst aan Borneo's Zuid-Oosthoek te zoeken, uit Serasan Serang in de residentie Bantam op Java te maken, en Siantan in Bisetan te veranderen.

Met betrekking tot de namen dezer zeven eilanden, zooals zij op onze lijst voorkomen, merk ik nog op dat *Timbalan* de naauwkeurige schrijfwijze schijnt te zijn van den naam der eilanden die wij gewoonlijk Tambelan noemen. Timbalan is een Maleisch woord en beteekent *evenwicht*. Crawfurd zegt, zoowel in zijn *Malay Dictionary* als in zijn *Descriptive Dictionary of the Indian Archipelago*, in voce, dat *Timbalan* de goede Maleische vorm voor Tambelan is. Eene overlevering die den naam Timbalan verklaart, vermeldt de heer Netscher, in het *Tijdschrift van het Bat. Gen.*, D. XIII, bl. 23. In plaats van Siantan, zooals wij gewoon zijn het hoofdeiland der Anambas te noemen, heeft de lijst Siatan. Dit kan een schrijffout zijn, maar ik heb dien vorm ook op sommige kaarten gevonden. Van de schrijfwijze van den naam Soebi bij Dulaurier, met twee *wau's* en een *hamza* boven de eerste, kan ik slechts rekenschap geven door aan te nemen dat Soebi eene samentrekking van Si-oebi is.

De volgorde dezer namen is op onze lijst niet onberispelijk, maar verklaarbaar, wanneer wij aannemen dat de schrijver, met de Tambelaneilanden beginnende, verder alleen de drie hoofdgroepen: Tambelan-, Anambas- en Natoena-eilanden in het oog houdt, maar de afzonderlijke eilanden, tot iedere groep behoorende, opnoemt, zonder daarbij op de juiste volgorde naar de ligging te letten.

Op deze Archipels der Chineesche zee laat de lijst twee eilanden volgen die nabij de kust van het Maleisch Schiereiland gelegen zijn. Zij zijn met Poelau Auer de voornaamste en eenig bevolkte van een keten van eilanden die thans tot het gebied van Pahang behooren. Tioman (want dit is, volgens Crawfurd, *Descriptive Dictionary* in v. *Timoan*, de ware schrijfwijze, en Timoan of Timun een verbastering) is het grootste, Poelau Tinggi het zuidelijkste van deze groep.

De lijst maakt nu van Tioman en Poelau Tinggi een grooten sprong naar een andere eilanden-groep, op de Westkust van Borneo gelegen, t. w. de Karimata-eilanden, maar gaat dan ook vandaar zeer regelmatig westwaarts en noordwestwaarts voort naar Blitong (Biliton), Bangka, Lingga, en zoo naar den Riouw-Archipel, waar drie punten worden opgenoemd, Rio (juistere schrijfwijze voor het bij ons gebruikelijke Riouw), Bintan en Boelang. Rio is de bekende, van ouds in de geschiedenis van den Archipel beroemde handelsplaats op Tandjong-Pinang, dat, wel is waar, als een landpunt van Bintan beschouwd wordt, maar toch eigenlijk daarvan door eenige kreken geheel wordt gescheiden, zoodat het alle recht heeft nevens het grootere eiland Bintan afzonderlijk genoemd te worden. Boe-

lang is een weinig bekend, meer westwaarts gelegen eiland, door Battam van Bintan gescheiden. Nu kan men zeker in plaats van Bintan ook Banten uitspreken, den waren vorm van den naam van het bekende Bantam op Java, en men kan bij Boelang des noods aan Bolang Mogondo, Bolang Oeki of Bolang Itam, staatjes van het Noordoostelijk schiereiland van Celebes, denken; maar wanneer men de twee op Rio volgende namen terugvindt in twee eilanden in zijne onmiddellijke nabijheid gelegen, en eenmaal heeft opgemerkt dat de schrijver der lijst, althans in het algemeen of groepsgewijze, de geographische orde volgt, dan wordt het ongerijmd hier met Dulaurier in het *Journal Asiatique* en met zijn naschrijver Lassen aan de genoemde landschappen op Java en Celebes te denken.

Na de eilanden in de Chineesche zee en die tusschen Borneo en Sumatra te hebben afgehandeld, gaat de schrijver der lijst tot het groote eiland Borneo zelf over, en noemt in volkomen goede orde, het beloop der kusten volgende, achtereenvolgens Sambas, Mampawah, Soekadana, Kotawaringin, Bandjermasin, Pasir en Koetei op. Dat vroeger Dulaurier dit laatste voor Koedoes op Java hield, werd veroorzaakt door een schrijffout hetzij door zijn Maleisch HS. of door hemzelven begaan, waardoor in plaats van de *ja* op het einde een *sin* was geschreven. Ook kan tot die vergissing hebben bijgedragen dat door een fout van het HS., of van Dulaurier's afschrift in het *Journal Asiatique*, Koetei vóór Pasir stond. In de *Chroniques Malayes* heeft Dulaurier de door Pijnappel aangewezen misslagen verbeterd, wat echter Lassen niet voor het herhalen van zijne vroegere dwaling behoed heeft.

Men verwacht nu nog den naam van Broenei, het bekende koninkrijk aan Borneo's Noordkust, vooral omdat van elders bekend is dat dit onder de onderhoorigheden van Madjapahit werd gerekend. Het wordt onder de veroveringen van Angka Widjaja opgenoemd bij Raffles, *History of Java*, II, p. 132; en in oude Chineesche berichten, in Sal. Muller's *Bijdragen tot de kennis van Sumatra*, bl. 64 en 66, aangehaald, wordt gezegd dat de bevolking van Broenei de voorschriften van Sakja, d. i. Boeddha, volgde, en dat het land eigenlijk aan Java behoorde. Dien ten gevolge maak ik geene zwarigheid den nu op de lijst volgenden naam Broem.k, waaruit Lassen op de gewelddadigste wijs den naam van het delta-eiland der rivier van Koetei, Pamaroeang, zocht te halen, volgens den wenk van v. d. Tuuk als *Broenei* te lezen. Ik behoef hier wel nauwelijks te vermelden dat men op Borneo alom in de plaatselijke overleveringen, in overblijfselen der oudheid en in de gebruiken en taal der bevolking de sporen van een uitgebreiden invloed der Hindoe-Javanen aantreft, die de mededeelingen der lijst omtrent de verbreiding van het gezag van Madjapahit over dit eiland op merkwaardige wijze bevestigen. Zie mijn *Borneo's Wester-afdeeling*, D. I, blz. 45, 46, 182—186.

De lijst gaat nu over tot Sumatra en noemt daar als onderhoorigheden

van Madjapahit Djambi en Palembang. Daar de sporen van de Hindoes op Sumatra zich schier over alle deelen van dat eiland uitstrekken, is het bij den eersten opslag bevreemdend dat slechts deze twee landschappen genoemd worden. Maar wij weten thans met zekerheid, door de ontcijfering eeniger inscripties door Dr. Friederich (zie zijn *Over inscripties van Java en Sumatra*, in Deel XXVI der *Verhandelingen van het Batav. Gen.*), dat reeds in de zevende eeuw onzer jaartelling in de Padangsche bovenlanden een Hindoerijk bestond, waarvan de hoofdzetel was in Tanah-Datar. Het is volstrekt niet bewezen dat die Sumatrasche Hindoes van Java derwaarts zijn gekomen, en ik acht het veel meer waarschijnlijk dat de Hindoesche zeevaarders, even als die van alle andere vreemde natiën westwaarts van den Archipel gelegen, het eerst op Sumatra zijn aangeland, en dat zij zich vandaar over het Maleisch Schiereiland en Java verspreid hebben. In ieder geval is er geen reden om den uitgebreiden invloed der Hindoes op Sumatra uitsluitend aan Madjapahit toe te schrijven. De Javaansche berichten gewagen wat Sumatra betreft alleen van veroveringen en vestigingen van Madjapahit op de Oostkust en zijn in zoo verre met onze lijst in overeenstemming. Alleen moet worden opgemerkt dat zij onder die veroveringen bepaaldelijk Indragiri opnoemen (Raffles t. a. p., bl. 120; vgl. het boven bij Siantan aangehaalde uit de *Schadjara Malajoe*). 't Is dus eenigzins bevreemdend dat deze naam op de lijst wordt gemist, en ik ben niet afkeerig van het vermoeden dat hij door de slordigheid eens afschrijvers is uitgevallen. Nog moet worden opgemerkt dat Pasei tot de onderhoorigheden van Madjapahit behoorde, maar in de lijst niet genoemd is, omdat zij juist een aanhangsel vormt tot de kroniek die de verovering van Pasei vermeldt, en omdat zij bepaaldelijk de landen noemt die Madjapahit tijdens de verovering van Pasei bezat.

De laatste naam in het eerste deel der lijst, Oedjong Tanah, d. i. *landpunt*, wordt in de Maleische kronieken bestendig gegeven aan den Zuidoosthoek van het Maleisch Schiereiland, thans kaap Romania, en het aangrenzende gebied. Het is moeilijk te bepalen hoever zich die naam uitstrekt; misschien wordt het eiland Singapoera daaronder begrepen en is het daarom niet afzonderlijk genoemd. De Maleische kronieken berichten dat zekere Sri Tri Boeana uit Palembang, vergezeld door een schaar van landverhuizers, die hem als opperhoofd erkende, naar Oedjong Tanah overstak en Singapoera stichtte. Die verhuizing wordt doorgaans als de oorsprong der Maleiers voorgesteld, te onrecht, omdat niet alleen op het Maleisch schiereiland en de naburige eilanden, maar op het geheele middengedeelte van Sumatra en eigenlijk ook in Atjih de bevolking uit Maleiers bestaat. Die naam Maleiers schijnt eerst later, tijdens de invoering van den Islam, ontstaan te zijn (zie v. d. Tuuk, *Bataksch Leesboek*, St. IV, bl. 43), en die zoogenaamde Maleiers, die met Sri

Tri Boeana uit Palembang verhuisden, waren wel niets anders dan Hindoe-Sumatranen, die bij anticipatie Maleiers genoemd worden (*). Later raakten de vorsten van Singapoera en Oedjong Tanah met Madjapahit in oorlog en werden cijnsbaar aan dat rijk (Raffles, t. a. p., bl. 120). Over de nog latere verhuizing der vorsten van Singapoera naar Malaka bestaan verschillende tradities, waarin ik mij hier niet wil verdiepen. Zij leidde tot het verloopen en eindelijk verval van Singapoera, waarschijnlijk vóór het tijdstip waarop onze lijst betrekking heeft. Doch dit behoeft niet te verhinderen dat de Hindoe-Javanen op Oedjong Tanah gevestigd bleven of er suprematie over bleven oefenen. Over Hindoe-overblijfselen op het Maleisch schiereiland zie Lassen, *Ind. Alterthumsk.*, IV, bl. 543.

Wij komen nu tot het tweede deel der lijst, de landen ten Oosten, en vinden daarin, na de transpositie hierboven voorgesteld, eene geregelde opsomming van het Oosten naar het Westen. Het eerst worden Bandan en Séran genoemd, beiden in den Molukschen Archipel. Het lijdt geen twijfel dat daardoor de Banda-eilanden en Ceram verstaan worden. Dat *Bandan* de inlandsche vorm van den naam *Banda* is, leert ons de heer van der Tuuk in de aantcekeningen op Lassen, blz. 82, en ofschoon Crawfurd (*Descript. Dict.* in voce) *Sérang* als den juisten vorm voor Ceram opgeeft, schijnt mij dit slechts eene verwarring met Sérang op Java te zijn. Raffles, t. a. p., bl. 89, vermeldt reeds in de vroegste geschiedenis van Java een prins Aroe Bandan, die uit de Molukken gekomen was, en op bl. 132 noemt hij Banda en Siram, met het laatste ongetwijfeld Ceram bedoelende, onder de veroveringen van Madjapahit. Ik merk op dat te dier plaatse ook Ternate vermeld wordt, dat echter op onze lijst ontbreekt. Dit bericht omtrent Ternate wordt eenigszins bevestigd door de overlevering bij Lassen, *Ind. Alterthumsk.*, IV, bl. 535, dat het Boeddhismus, waarvan op Tobi of Lord North's-Island, noordoostwaarts van Halmaheira, nog sporen voorhanden zijn, van Ternate derwaarts is overgebracht. Dat Ternate op de lijst niet voorkomt, bewijst, gelijk andere gevallen van dien aard, óf dat haar vervaardiger eenige punten heeft over het hoofd gezien, óf dat zij door de afschrijvers is verminkt. Maar het gezegde omtrent Ternate bevestigt dat werkelijk het gezag van Madjapahit tot de Molukken was doorgedrongen en maakt dus de voorgestelde verklaring der namen Bandan en Séran te zekerder. Bij Bandan aan eene plaats op het Maleisch schiereiland te denken, waarvan Dulaurier in het *Journal Asiatique* niet afkeerig was, is met het oog

(*) De schrijver der *Schadjara Malajoe*, bl. 83 der uitgave van Dulaurier, zegt dat eene rivier in Palembang oudtijds *Malajoe* heette en wil daarmede zeker den naamsoorsprong der Maleiers verklaren. Dit is wel niets meer dan een etymologische mythe.

op de vermelding van dezen naam onder de landen ten Oosten en geheel gescheiden van Oedjong Tanah, bijna ongerijmd te noemen.

Tot de kleine Soenda-eilanden overgaande, vermeldt de lijst het eerst Larantoeka. Deze plaats ligt op het oostelijk uiteinde van Flores en behoorde vroeger aan Portugal, doch is bij het traktaat met dat rijk omtrent de grenzen zijner bezittingen in den Archipel van 20 April 1859 aan Nederland afgestaan. Daar de lezing Larantoeka op eene verbetering van het HS. steunt, zooals boven is aangewezen, schijnt het mij van belang op te merken dat de verbreiding van het gezag van Madjapahit ook over Flores van elders vaststaat, daar bij Raffles, t. a. p., bl. 132, ook Ende onder zijne onderhoorigheden genoemd wordt. Larantoeka schijnt vroeger tot de onderhoorigheden van Ende behoord te hebben. Dat Larantoeka volkomen in de volgorde past, is klaar. Sporen van de Hindoes op Flores zijn mij echter niet bekend; doch dit doet niets af, daar onze kennis van dat eiland in het geheel nog uiterst gebrekkig is.

Nu volgen Bima en Soembawa, het eerste het oostelijkste, het andere het westelijkste rijkje van het eiland Soembawa. Ook bij Raffles, t. a. p., blz. 132, wordt Soembawa onder de onderhoorigheden van Madjapahit vermeld, terwijl het *Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap*, Dl. X, bl. 374, Dl. XI, bl. 157, bijzonderheden bevat over Hindoe-beelden op dat eiland gevonden.

Salaparang is de ware inlandsche naam van het eiland Lombok (zie Pijnappel, *Geographie van Ned. Ind.*, § 172). Omtrent zijne onderwerping aan Madjapahit zijn mij geene andere getuigenissen bekend; maar des te beter staat die vast wat het nu volgende Bali betreft. Zie Raffles, t. a. p., bl. 121, 126.

De laatste naam op onze lijst is Balembangan. Dulaurier, in het *Journal Asiatique*, denkt daarbij aan het bekende eiland van dien naam ten N. O. van Borneo, en Lassen is slordig genoeg hem ook hierin te volgen, niettegenstaande bij het geringste nadenken de waarheid in het oog springt, gelijk dan ook beide schrijvers op dit punt reeds door Pijnappel en door van der Tuuk (blz. 110, 116) zijn terecht gewezen. Er is namelijk niets anders bedoeld dan Balembangan op Oost-Java, een rijkje juist tusschen Madjapahit en Bali, ten O. van het eerstgenoemde, gelegen, en dat dus de lijst der landen ten Oosten, die van het Oosten naar het Westen voortgaat, te recht besluit. De redeneering van Dulaurier in het *Journal Asiatique*, dat het Javaansche Balembangan niet kan bedoeld zijn omdat over »landen ten Oosten van Java" gehandeld wordt, is zeer bevreemdend: daar van Madjapahit gesproken wordt, beteekent »landen ten Oosten" natuurlijk ten Oosten van Madjapahit. Maar men zal er misschien bezwaar in vinden dat, nu alle andere landschappen van Java die Dulaurier vroeger, en nog in 1861 Lassen op onze lijst vonden (Sérang,

Bantam, Koedoes en ook Soerabaja, dat door verbeterde lezing voor Soebi heeft plaats gemaakt) van die lijst zijn verdwenen, daarentegen nu een andere naam uit het oostelijk deel van dat eiland eene plaats daarop erlangt. Dit bezwaar is dadelijk op te lossen. Even ongepast als de vermelding op onze lijst zou zijn van eene onderhoorigheid, niet van Madjapahit, maar van Padjadjaran, t. w. Bantam, of van de stad Sérang nevens het rijk Bantam waartoe zij behoort, of van plaatsen die nimmer rijkszetels geweest zijn en zoozeer deel uitmaakten van Madjapahit, dat zij niet als vreemde veroveringen konden voorkomen, zooals Koedoes en Soerabaja, even gepast is de vermelding van Balembangan, een rijkje dat lang zijne onafhankelijkheid bewaarde, meermalen tegen Madjapahit de wapenen opnam, en, ofschoon ten laatste overwonnen, zijne eigen vorsten bleef behouden. Zie Raffles, t. a. p., bl. 121, 128.

De veroveringen van Madjapahit op Timor, op het zuidelijk schiereiland van Celebes (Mangkasar en Gowa), op de Soeloe-eilanden en op Manilla (zie Raffles, t. a. p., bl. 142,) zijn aan onze lijst geheel onbekend. Toch wordt onze kennis van de verbreiding der Hindoe-Javanen over den Archipel door haar uitgebreid en bevestigd, terwijl haar historisch gezag, gelijk wij gezien hebben, op de meeste punten door plaatselijke overleveringen of nog bestaande overblijfselen van de Hindoes wordt bevestigd.

P. J. V.

VARIA.

In een brief uit Rembang dd. 6 November jl., waarvan men ons welwillend inzage gaf, komt het volgende voor:

»De regent van Bodjonegoro, wel verre van eenig denkbeeld van verzet te hebben gehad tegen de ordonnantie van 5 Januari 1866, zooals men te Batavia ten onrechte verteld heeft, is terstond begonnen om zich voor te bereiden op de afschaffing der verplichte diensten, door het getal personen dat voor zijn dienst opgeroepen werd, maandelijks te verminren. Al de overige hoofden in dat regentschap hebben zijn voorbeeld gevolgd.

»Hetzelfde hebben ook enkele andere regenten gedaan; de Regeering zal hen nu kunnen dwingen meer dienstplichtigen tot eigen gerief op te roepen.

»Op de laatste maandelijksche bijeenkomst van al de inlandsche hoofden ter hoofdplaats, werd natuurlijk de te verwachten schorsing van het besluit van 5 Januari 1866, met al de gevolgen van dien, druk besproken.

»De hoofden in het algemeen, en de districtshoofden in het bijzonder, waren zeer mismoedig dat het uitzicht op de lang beloofde tractementsverhooging weêr zoo goed als verdwenen was; zij hadden er na de reize van den heer van Rees zoo vast op gerekend dat die verhooging met 1 Januari zou ingaan, dat zij er alles naar hadden ingericht. De teleurstelling was groot en algemeen. Bij het verbod tegen het vorderen van persoonlijke diensten hadden zij zich nedergelegd, omdat zij bij de voorgestelde tractementsverhooging daarin ruim konden voorzien door vrijwilligers.

»Als proeve van het oordeel der hoofden over deze zaak verdient vooral het volgende opmerking. Eenigen gaven hunne groote verwondering te kennen, dat de tractementsverhooging voor de Residenten, Assistent-Residenten en vooral de nog al aanmerkelijke voor de Controleurs met 1 Januari doorging, maar die voor hen achterwege bleef. Zij hadden toch gehoord, dat men in Nederland in de laatste jaren altijd de partij had opgenomen

voor de inlandsche hoofden en voor de bevolking, en konden zich daarom niet begrijpen, dat de tractementsverhooging voor de Europeesche ambtenaren gevolg zou hebben en die voor de inlandsche hoofden niet, en dat evenmin de bevolking ontlast zou worden van den druk der diensten aan de hoofden, zooals haar plechtig was toegezegd.

»Wij achten dit eene *zeer merkwaardige opmerking*, die den Minister van Koloniën wel tot nadenken moet stemmen, en kunnen onze verwondering niet onthouden dat deze *naïve* maar *beteekenisvolle opmerking* bij de discussie van de Indische begrooting voor 1867 niet in de Tweede Kamer der Staten-Generaal gemaakt is".

Uit Bantam schrijft men ons over hetzelfde onderwerp het volgende:

»Er wordt onder de hoofden op eene zonderlinge wijze over de schorsing van den maatregel tot tractementsverhooging gesproken, en het is zeker dat het prestige der Regeering veel geleden heeft; zij moeten ons dan ook wel voor dwazen aanzien."

In het Algemeen Overzicht van het *Bataviaasch Handelsblad* van den 15den November komt het volgende voor:

»Niet onbelangrijk mag geacht worden het bericht, dat de telegrafische »gemeenschap van Java met de twee zuidelijkste provinciën van Sumatra, »de Lampongsche districten en Palembang, verzekerd is door het gelukkig »leggen van den diepzee-kabel van Anjer naar Telok Betong, dwars over »straat Sunda; men beweert dat de arbeid aan de verlenging der lijn »van Lahat naar Benkoelen en Padang is moeten gestaakt worden uit »gebrek aan fondsen, die eerst uit Nederland zouden moeten aangevraagd »worden. Indien men dat in Nederland toejuicht als een bewijs van nauw»keurig toezicht der wetgeving over de uitgaven in Indië, hier keurt men »dat ten sterkste af als eene belemmering voor de Regeering, om te ver»richten wat in 's lands belang hoog noodig is."

Wij verheugen ons zeer over het tot stand komen van de telegrafische verbinding van Java met Sumatra, die wij als een hoogst nuttige en wenschelijke zaak beschouwen, en wenschen daarom de aandacht van de lezers van dit Tijdschrift er bij te bepalen, en tevens, door de geschiedenis van die nieuwe telegrafische verbinding in Indië in korte woorden te

schetsen, het Opperbestuur te verdedigen tegen het ongegronde verwijt, dat aan het slot van het boven overgenomen bericht van het Bataviaasch Handelsblad aan dat Bestuur wordt toegevoegd.

Indië heeft vele en billijke klachten tegen het Opperbestuur, of beter gezegd tegen het tot dusverre vigeerende regeeringsstelsel; dit Tijdschrift heeft nooit geschroomd dit te verkondigen en door bewijzen te staven, en wil zulks ook in den vervolge doen. Maar Indië onthoude zich van ongegronde en onverdiende beschuldigingen, opdat niet door de overdrijving de aandacht van de wezenlijke grieven worde afgetrokken.

In 1859 werd, zoo als bekend is, door de Nederlandsche Regeering de onderzeesche kabel gelegd van Batavia over Banka naar Singapore, met een embranchement van Banka naar Palembang. — Men beschouwde toen de telegrafische verbinding van Europa over Britsch Indië en Rangoon naar Singapore en over Java en oostelijk gelegen eilanden met Australië als zeer aanstaande.

In dit vooruitzicht verheugde men zich in Nederland terecht, en, zeker als men zich waande van het gelukken der verbinding van Batavia met Singapore, was reeds de gedenkpenning ontworpen, om die verbindtenis voor het nageslacht te vereeuwigen. — De Nederlandsche maagd en eene Javaansche schoone hielden een koord aan de uiteinden in de handen, als zinnebeeldige voorstelling der telegrafische verbinding van Indië en Nederland. — Aan de keerzijde zou beschreven staan dat dit merkwaardige feit plaats vond onder de Regeering van Koning Willem III en onder het bestuur van den Minister van Staat, Minister van Koloniën, J. J. Rochussen.

Terwijl men over de moeilijkheid peinsde, om, daar in het brons het verschil van kleur tusschen de blanke Nederlandsche maagd en de bruine Javaansche schoone niet zou uitkomen, toch duidelijk te maken wat men wilde voorstellen, kwam de ongelukkige tijding dat, na slechts weinige woorden te hebben overgeseind, de kabel gebroken was, en de grootsche onderneming als mislukt moest worden beschouwd.

Het plan van den gedenkpenning werd opgegeven.

In 1862 was men in onderhandeling met een representant eener Engelsche maatschappij, waarmede men een voorwaardelijk contract aanging voor de telegrafische verbinding van Java met Singapore.

Dewijl die ondernemers niet aan de gestelde voorwaarden konden voldoen, en niet, zooals men ondersteld had, in het bezit waren der concessie Rangoon-Singapore, zoo werd met ultimo 1863 dit contract opgezegd en de onderhandelingen afgebroken.

In den loop van 1864 ontving het Opperbestuur rapporten over het nuttige der in Neêrlandsch-Indië gedane uitvinding, om de onderzeesche kabels te bekleeden met *gemoeti* — een soort van Indisch touwwerk —

en het voorstel om als proef een gedeelte van den opgevischten kabel te leggen van Soerabaja naar Madura.

De toenmalige Minister van Koloniën achtte het verkieslijker, wanneer men tot eene proef kwam, te trachten Java met Sumatra te verbinden, door den kabel te leggen op het smalst van straat Sunda, van Anjer naar Telok Betong.

De moeilijkheid van het leggen van een kabel over den koraalgrond in straat Banka en de wateren van Riouw, en het minder wenschelijke om die onderneming in handen eener vreemde maatschappij te geven, hadden den Minister dikwijls doen denken over de mogelijkheid om Singapore grootendeels over land te naderen, en te gelijker tijd eene verbinding met onze voornaamste posten op Sumatra tot stand te brengen.

Hij maakte daarom gebruik van het aanwezen in Europa van de Heeren Ophuizen, vroeger Resident van de Lampongsche districten en laatstelijk van Palembang, en Stijman, Resident van de Padangsche bovenlanden, om met die heeren de mogelijkheid te bespreken eener telegrafische verbinding van Telok Betong over Palembang, Lahat, Benkoelen, Padang, Fort de Kock, met Siak en Bengkalis aan de Oostkust, vanwaar het geen noemenswaardig bezwaar kan opleveren een kabel naar Singapore of Poeloe-Pinang te leggen tot aansluiting aan de ontworpen lijn Rangoon-Singapore. Die hoofdambtenaren, die hunne geheele carrière op Sumatra gemaakt hadden, en dus bij uitstek bevoegd waren om te oordeelen, vermeenden dat noch het terrein, noch de wilde beesten, te groote moeilijkheden zouden opleveren.

Dit plan werd aan de Indische Regeering medegedeeld, die, na onderzoek, zich daarmede hoogelijk ingenomen betoonde, en voorstellen deed geheel overeenkomstig dat plan, waarmede het Opperbestuur zich natuurlijk geheel vereenigde.

In het najaar van 1865 mislukte de poging om den kabel tusschen Anjer en Telok Betong te leggen, maar ging men intusschen op den wal van Sumatra voort met de lijn Telok Betong-Palembang.

Wij achten de thans gelukte telegrafische verbinding van Java met Sumatra van groot belang, zoowel wat de gemeenschap van onze voorname posten op Sumatra met den zetel der Indische Regeering betreft, als met het oog op de internationale verbinding met Singapore, Rangoon, Britsch-Indië, Europa. — Wij achten dit een *hoogst belangrijk feit*, en al vinden wij het onnoodig, waar de feiten zelve zoo duidelijk spreken, om gedenkpenningen hun ter eere te slaan, de onvermoeide pogingen van onze Indische Ingenieurs, vooral van den Hoofd-Ingenieur Bosse, en de ijver waarmede de Gouverneur-Generaal Sloet van de Beele het plan voorstond, verdienen hoogen lof, terwijl wij door het getrouw verhaal van het gebeurde, zonder dat het noodig is er één

enkel woord bij te voegen, meenen aangetoond te hebben, dat ditmaal het Bataviaasch Handelsblad ten onrechte het Opperbestuur beschuldigd heeft.

Zijn er te weinig of te laat fondsen aangevraagd, aan wien de schuld? Maar bovendien kan, dewijl het initiatief tot het geheele plan door het Opperbestuur genomen was, voor de Indische Regeering, zoo noodig, geenerlei bezwaar bestaan, de noodige fondsen voorloopig uit de onvoorziene uitgaven aan te wijzen.

Te Samarang hebben, ten gevolge van onvoldoende policie, de ingezetenen zich vereenigd om hunne bezittingen zelven tegen diefstal te beveiligen. Men mag niet aannemen dat die toestand te wijten is aan onbekwaamheid of onwil van den Resident om als hoofd der policie zijn plicht te vervullen. Immers, ware dit het geval, dan had die ambtenaar òf nooit benoemd òf ontslagen behooren te worden.

De volgende gevolgtrekkingen liggen echter voor de hand. De organisatie der policie, zoo als die thans op Java is, behoort, als onvoldoende, te worden hervormd en aan andere handen toevertrouwd. En waar 52 ingezetenen zich weten te vereenigen om op eigen kosten een corps op te rigten van 78 inlandsche wachters, door 2 Europeesche opzieners aangevoerd, daar zijn ook alle elementen voorhanden om goed georganiseerde gemeentebesturen op te richten, die voor het algemeen plaatselijk belang oneindig beter zullen waken, dan thans aan de hoofden van gewestelijk bestuur schijnt mogelijk te zijn.

Diezelfde Resident van Samarang laat die wachters oppakken, vervolgt de ingezetenen die hen in dienst hebben genomen als rustverstoorders, en veroordeelt ten slotte drie van hen, die zich bij brief tot hem gewend hadden met het verzoek om een mondeling onderhoud, ieder tot *f* 100 boete en, bij niet-betaling, tot 4 dagen gevangenisstraf, *op grond dat requesten op zegel behooren geschreven te worden.* Nogtans hadden zij zich niet bij request, maar bij brief tot hem gewend, en zijn, bij het reglement op het zegel, brieven uitdrukkelijk van het zegelrecht vrijgesteld.

Wat zullen wij hiervan zeggen? De rechtspraak der Residenten op Java schijnt niet veel beter te zijn dan hunne policie!

Dat Britsch-Indië somtijds de prooi is van groote volksrampen, die wellicht gedeeltelijk te wijten zijn aan de zorgeloosheid der bevolking en

een overdreven schroom der Regeering om zich te bemoeien met de bijzondere belangen eener volksmenigte, die niet geleerd heeft zich zelve te helpen, daarvan kon het pas verstreken jaar op nieuw getuigenis geven. Maar de geschiedenis heeft ook geleerd dat de toepassing van een geheel ander, een schier tegenovergesteld stelsel Java niet altijd voor zulke volksrampen heeft kunnen behoeden, en dat de Regeering er soms maar al te blind is geweest voor de verderfelijke gevolgen harer eigen maatregelen en het oor moedwillig voor waarschuwende stemmen heeft gesloten. Het blijft echter waar dat de hongersnood in Britsch-Indie in 1866 een donkere schaduw werpt op het bestuur van dat land.

Maar wij moeten ons daardoor niet laten misleiden omtrent de vruchten van het liberale stelsel, daar vooral in de laatste jaren gevolgd, en niet blind zijn voor den verbazenden vooruitgang die er zich, in weêrwil van tijdelijke moeilijkheden, in het algemeen openbaart. Niets kan daarvan een treffender getuigenis geven, dan de verwonderlijke toeneming van den handel in het zesjarig tijdvak 1859—1865, blijkbaar uit de officiëele mededeelingen der Britsche Regeering in het afgeloopen jaar. Onderscheidene dagbladen, ook in Ned. Indië, hebben die cijfers overgenomen, zoodat zij zeker aan het meerendeel onzer lezers bekend zijn, maar wat zij niet gedaan hebben, en wat wij thans willen doen, is de cijfers der handelsbeweging van Java en Madura, zoo na mogelijk uit hetzelfde tijdvak, daar nevens stellen, om eene vergelijking gemakkelijk te maken. Om daaraan nog meer behulpzaam te zijn, herleiden wij in de Britsche opgaven de ponden sterling tot guldens, het pond à *f* 12 gerekend.

Britsch-Indië.

Jaren.	Uitvoer.	Invoer.	Tot.d.handelsbeweg.
$18^{59}/_{60}$	*f* 315,767,076	*f* 291,415,620	*f* 607,182,696
$18^{60}/_{61}$	» 376,517,112	» 281,089,812	» 657,606,924
$18^{61}/_{62}$	» 412,235,823	» 267,364,632	» 679,600,455
$18^{62}/_{63}$	» 554,823,720	» 271,430,976	» 626,254,696
$18^{63}/_{64}$	» 759,828,288	» 325,552,320	» 1,085,380,608
$18^{64}/_{65}$	» 788,420,916	» 338,662,320	» 1,127,083,236

Java en Madura.

1859	*f* 106,520,808	*f* 65,487,980	*f* 166,008,788
1860	» 104,456,479	» 69,341,412	» 173,797,891
1861	» 109,079,352	» 76,644,140	» 185,723,492
1862	» 110,516,899	» 64,805,341	» 175,322,240
1863	» 109,162,388	» 64,273,247	» 173,435,635
1864	» 123,094,798	» 66,846,412	» 189,941,210

Deze cijfers zullen aan onze lezers stof genoeg tot denken leveren, al onthouden wij ons van verdere toelichting.

De vraag of de Javaan geneigd is zonder dwang te arbeiden, indien hij van de vruchten van zijnen arbeid verzekerd is, kan het best beantwoord worden door getuigenissen voorafgaande aan den tijd, waarop die vraag een partij-quaestie is geworden. Het schijnt daarom niet onbelangrijk thans nog eens te herinneren wat daarover voorkomt in een werkje van den heer A. de Wilde, den voormaligen eigenaar van Soekaboemi, dat in 1830 te Amsterdam verscheen onder den titel; »*De Preangerregentschappen op Java gelegen.*" Ziehier wat men daar leest, blz. 144 v.

»Over het algemeen genomen kan men de regentschapsvolken van geene traagheid en onverschilligheid omtrent hun lot vrij kennen, doch dit gebrek moet meer in den staat van onderdrukking waarin zij leven, dan wel in hunnen aard en hun karakter gezocht worden.

»Zoo zij, door eene zachte overreding, tot het uitbreiden hunner bezittingen worden aangespoord, laten zij zich gewillig daartoe leiden, en doen zulks in het vervolg van zelf, zoodra zij zien dat dit hun een beter bestaan oplevert, en zij van de vruchten huns arbeids het genot hebben. Deze overtuiging was op het landgoed Soekaboemi in het oog loopend. Het eerste jaar reeds nadat wij daarvan eigenaren geworden waren, werd aan den gemeenen man bekend gemaakt, dat, buiten het koffieproduct, hetwelk aan den lande geleverd werd, al wat zij uit den grond teelden of door eigen industrie verdienden, hun volle eigendom was; dat zij aan de landeigenaren niets meer dan een vijfde gedeelte hunner hoofdproducten, als padi en kapas, hadden op te brengen, en dat zij aan de districts- en mindere hoofden niets hoe genaamd ook hadden af te leveren, zonder daarvoor, even als van elk ander, behoorlijk betaald te worden. Dit werkte zoodanig, dat in weinige jaren al de ledige stukken gronds, welke iedere sawah-maker nog bij zijne rijstvelden liggen had, bewerkt en mede tot sawah's aangelegd werden. Anderen kwamen vragen om hier of daar eene waterleiding aan te leggen, waardoor zij dezen of genen ledigen grond van water wenschten te voorzien, om sawah-velden aan te kweeken. Hieraan werd steeds gereedelijk voldaan, en de uitkomst was voor grondeigenaren en 's lands ingezetenen allervoordeeligst.

»Het blijkt dus dat de Javaan zoo lui en traag van aard niet is, als dit somtijds wel wordt opgegeven. En zoo men het klimaat in aanmerking neemt, mag men zeggen, dat hij even zooveel werk verricht, als in Europa door een arbeider gedaan wordt."

Onder de geschriften, waartoe de cultuurwet van den Heer Fransen

van de Putte aanleiding heeft gegeven, is er een dat den titel draagt: »Hoelaijat of grondontginning in Ned. Indië, en de rechten daaruit geboren." In mijne aankondiging dier brochure in »de Gids" voor April 1866, schreef ik over haren titel het volgende: »»Hoelaijat," zegt de schrijver, »is de Maleische benaming van den rechtstitel, dien de inlanders hebben toegekend aan den grond, krachtens recht van eerste »ontginning in gebruik bij den ontginner of zijne nakomelingen." Intusschen komt dat woord in geen mij bekend Maleisch Woordenboek »voor, kan het evenmin voor een uit het Arabisch overgenomen woord »gehouden worden, en heb ik het nooit aangetroffen in eenig geschrift, »waarin over grondbezit in den Indischen Archipel gehandeld wordt. Het »zonderlinge van het woord houdt gelijken tred met het zonderlinge van »de leer, in deze brochure verkondigd. Intusschen, even als die leer »niet allen grond mist, is ook het woord ongetwijfeld niet uit de lucht »gegrepen. Ik vermoed, dat het eene samentrekking is van het Mal. »*oeloe* (of *hoeloe*) begin, en het Arab. *haijât*, leven. Het woord zou »dan oorsprong of begin des levens beteekenen, en wanneer men zich »herinnert dat de Mohammedaansche rechtstaal woeste gronden met den »naam van *doode* gronden bestempelt, en aan het ontginnen van den »grond den naam van *levend maken* geeft, dan zal men zich kunnen »voorstellen, dat het bedoelde woord in zwang is gekomen om *grond»ontginning* aan te duiden."

Naar aanleiding dezer aanteekening ontving ik voor eenigen tijd eene terechtwijzing van den heer H. A. Mess, Assistent-resident der IX en XIII Kotta's, te Solok in de Padangsche bovenlanden, in een brief dd. 26 Augustus 1866, waaruit ik het volgende letterlijk overneem:

»In de bij de Maleiers hier ter Sumatra's Westkust in gebruik zijnde »en uit het Arabisch vertaalde *Kitab Pakihi* en *Kitab Tapsir* staat de »ontginning van woeste gronden bekend onder den naam van *Awaloe'l»haijât*, zoodat *hoelaijat* eene verbastering schijnt te zijn van gemeld »Arabisch woord. *Awaloe'l-haijât* is *begin van leven*. Door ontginning »wordt dus in woeste of, zooals de Maleiers zeggen, *doode* gronden het »eerste leven gebracht.

»Volgens die hiervoren gemelde boeken is de eerste ontginner *wettig eigenaar* van den grond.

»Om die gronden te kunnen ontginnen is hij die dat doen wil, verplicht »zich hiertoe tot den radja, onder wiens gebied die gronden liggen, te »wenden, om dezen van zijn voornemen kennis te geven, welke radja »wederom niet het recht heeft om dit verzoek af te slaan. Hieruit moet »men dus opmaken, dat die kennisgeving slechts als eene formaliteit moet »worden beschouwd.

»Op Sumatra wijders, doordien de Sumatraan gelaten is in zijn huis-

»houdelijke en politieke rechten, vervangen de penghoeloe's (hoofden der »onderscheidene soekoe's in een landschap) den radja, zoodat men zich hier »slechts te wenden heeft tot die penghoeloe's."

Wanneer men des schrijvers verklaring van het woord *hoelaijat* met de mijne vergelijkt, zal men opmerken dat ik reeds volmaakt denzelfden zin aan dat woord had toegekend. Daar evenwel het eerste lid van dat woord meer overeenkomt met het Maleische *hoeloe*, dan met het Arabische *awaloe*, dat hetzelfde beteekent, heb ik van *hoelaijat* een hybridisch, half-Maleisch, half-Arabisch woord gemaakt. Nu het blijkt dat *awaloe'l-haijât* in zijn geheel een bij de Maleiers bekende rechtsterm is, kan ik toegeven dat *hoelaijat* in zijn geheel uit den Arabischen term is verbasterd. Met dat al geloof ik dat, in den mond des volks, in dien term *awaloe* met het meer bekende en hetzelfde beteekenende *oeloe* of *hoeloe* kan verwisseld en daardoor de verdere verbastering tot *hoelaijat* voorbereid zijn.

Voor 't overige bevestigt het schrijven van den heer Mess dat ook op Sumatra's Westkust het recht des ontginners, geheel volgens de voorschriften van het Mohammedaansche recht, wordt erkend en geëerbiedigd.

Ik neem deze gelegenheid waar om den heer Mess voor zijn verplichtend en leerzaam schrijven openlijk mijn warmen dank te brengen.

P. J. V.

In eene voorlezing over de physische geographie van den Indischen Archipel van den beroemden Engelschen natuuronderzoeker Wallace, waarvan ik eene vertaling leverde in den Jaargang 1865 van dit Tijdschrift, D. II, blz. 1 vv., wordt op blz. 11 gezegd, dat Nieuw-Guinea vrij is van vulkanen en aardbevingen. Aan eene vriendelijke hand dank ik de aanwijzing dat de ondervinding der laatste jaren deze uitspraak van den schrijver heeft gelogenstraft. Het Arfak-gebergte nabij Doreh is in het voorjaar van 1864 onder het uitbraken van rook en vuur plotseling vanéén gescheurd. Te Doreh heeft den 22sten Mei 1864 eene hevige aard- en zeebeving gewoed.

P. J. V.

Het is algemeen bekend dat tijdens het onderzoek naar de vrije suikercultuur in de residentie Cheribon, opgedragen aan den Heer Kleyn van de Poll, door den Java-bode een bericht werd geplaatst dat in Juli 1860, op last van den Resident, honderd bouws suikerriet door menschen en buffels waren vernield. Het bericht eener zoo barbaarsche handeling tot handhaving van het cultuurstelsel heeft, zoowel in Nederland als in Indië,

veel gerucht gemaakt en den heer Kleyn van de Poll aan vele scherpe aanmerkingen en verwijten blootgesteld. Intusschen was de voorstelling van den Java-bode geheel verkeerd wat den oorsprong, en zeer overdreven wat den omvang der aangerichte schade betreft. Dit blijkt uit de stukken betrekkelijk de »gebeurtenissen in Cheribon," die in de zitting van 1861—62 aan de Staten-Generaal zijn overgelegd, maar *alleen voor de leden* onder verplichting van geheimhouding zijn gedrukt. Dit had plaats tijdens het kortstondig bestuur van den heer Uhlenbeck. Daar over deze stukken uit den aard der zaak nooit verslag is uitgebracht (wat alleen had kunnen geschieden zoo daartoe na de opheffing van het geheim nog een voorstel was gedaan), is het aanvankelijk door overdreven geruchten omtrent de feiten misleide publiek ten opzichte van de ware toedracht nimmer ingelicht. Er bestaat dus eenig gevaar dat het overal verkondigde en algemeen (ook door mijzelven blijkens mijne artikelen in »de Gids" over de cultuurwet) voor waar gehouden feit, dat in 1860 in Cheribon honderd bouws suikerriet op last van den Resident door buffels zijn vertrapt, zonder tegenspraak aan de geschiedenis zal worden overgeleverd. Ofschoon thans het geheim omtrent die Cheribonsche stukken sedert lang is opgeheven, hebben die stukken, daar zij niet meer voor de politiek van den dag kunnen dienen, geene aandacht meer getrokken, en zijn vermoedelijk de meeste exemplaren reeds als scheurpapier gebruikt of onder stapels oude papieren bedolven.

Nadat ik door den heer Kleyn van de Poll op de onjuistheid mijner voorstelling van de Cheribonsche gebeurtenissen was opmerkzaam gemaakt, heb ik mij beijverd een exemplaar der Cheribonsche stukken machtig te worden en ben daarin ten laatste niet zonder eenige moeite geslaagd. Het is mij uit die stukken gebleken dat de heer Kleyn van de Poll eene uiterst moeilijke taak te vervullen had, en daarbij met beleid en gematigdheid is te werk gegaan; maar dat hij, gelijk te verwachten was, juist door die gematigdheid aan geene der partijen heeft voldaan. Ofschoon de stukken leeren dat er weinig grond bestond om, gelijk men gedaan heeft, over de *schandalen* van den vrijen arbeid in Cheribon te schreeuwen en den vorigen Resident de Serière te bezwaren, valt het echter niet te ontkennen dat het onderzoek omtrent de fabrieken Kali-sapoe en Kali-tandjong misbruiken heeft aan het licht gebracht, die in het belang van den vrijen arbeid zelven correctie vorderden. De blootlegging dier misbruiken is natuurlijk den heer Kleyn van de Poll zeer kwalijk genomen door hen die uit de misbruiken voordeel trokken; maar niet minder is hij aan den anderen kant om zijne gematigdheid en afkeer van gewelddige maatregelen blootgesteld geweest aan berisping en miskenning van de zijde van den Directeur der cultures, die, naar het schijnt, in eene fanatieke woede tegen den vrijen arbeid ontstoken was.

Het komt mij voor dat er alsnog in het belang der historische waarheid, de eer der betrokken personen en de juistere kennis van Indische toestanden en belangen, groote behoefte bestaat aan eene meer nauwkeurige uiteenzetting der Cheribonsche gebeurtenissen, op de thans toegankelijke officiëele stukken gebaseerd. Doch dat is geene gemakkelijke taak, daar de zonderlinge orde (of liever wanorde) waarin die stukken aan de Kamer zijn aangeboden, het onderzoek in hooge mate bemoeilijkt.

In afwachting der gelegenheid om aan dit onderwerp recht te doen wedervaren, heb ik gemeend reeds voorloopig aan den heer Kleyn van de Poll verschuldigd te zijn, openlijk mede te deelen wat in die stukken omtrent de vernieling van suikervelden voorkomt. Men zal daaruit zien dat, gelijk men zegt, van een mug een olifant is gemaakt.

In een brief van den heer Kleyn van de Poll, gedagteekend Cheribon 4 Aug. 1860, en sub n°. 128 onder de stukken opgenomen, lees ik het volgende:

»Eergisteren heb ik ontvangen het telegram van den Gouvernements-»Secretaris van dien dag, n°. 116, volgens hetwelk de Regeering in-»lichting verlangt over een artikel in den *Java-Bode*, inhoudende dat »dezer dagen alhier 100 bouws suikerriet voor particulieren aanplant op »hooger last door de bevolking zouden zijn vernield, dat aan haar zou »zijn verboden voor particuliere fabrikanten suikerriet aan te planten »en het genoten voorschot voor den bedoelden aanplant terug te geven.

»Ik kan Uwer Excellentie niet ontveinzen dat dit telegram mij innig »veel leed heeft gedaan, niet zoozeer omdat ik daaruit zag, hoever de »boosaardigheid durft gaan, en welke onwaarheden zij durft verspreiden — »ik was daarop wel eenigszins voorbereid — maar omdat de Regeering, »zij het ook slechts voor een oogenblik, waarde heeft kunnen hechten »aan zoodanig *naamloos* couranten-artikel. Ik heb gisteren dat artikel »in den *Java-Bode* zelf gelezen, en kan met geene woorden zeggen, »hoeveel afkeer de schrijver daarvan mij inboezemt. Overigens kan mij »dit artikel niet treffen. Het bewustzijn van strikt rechtvaardig gehan-»deld te hebben en in niets van den rechten en wettigen weg te zijn »afgeweken, maakt mij sterk om iederen aanval van laster of kwaad-»willigheid met gerustheid af te wachten."

De schrijver gaat nu voort zijne handelingen omtrent de suikerfabrikanten uiteen te zetten, en komt daarna op de vernieling der suikervelden met de volgende woorden terug:

»Nu is 't wel mogelijk dat de bevolking, toen zij vernam dat zij tot »geene aanplanting van riet *verplicht* was (dwang was daar niet geheel »vreemd), hier of daar de rietstekken weêr uit den grond genomen heeft »om dien grond voor de aanplanting van aardvruchten en andere tweede »gewassen te benuttigen. Ik heb daaromtrent geen last gegeven, evenmin

»mededeelingen ontvangen, doch zal nu door twee rechtschapen en onpar-»tijdige mannen, den regent van Koeningan en den controleur der afdee-»ling Ploembon, Hora Siccama, daarnaar een nauwkeurig onderzoek laten »doen en, zoo noodig, van den uitslag bericht zenden."

Dit onderzoek heeft werkelijk plaats gehad, en de uitslag is medegedeeld in eene *Nota ten aanzien der particuliere suikeronderneming Kali-sapoe*, dd. 31 Aug. 1860 (no. 139 der stukken), in de volgende woorden:

»De commissie, bestaande uit den regent van Koeningan, den secretaris »der residentie en den controleur van de afdeeling Ploembon, heeft, onder »dagteekening van 28 dezer, een rapport uitgebracht, en daarbij overge-»legd, behalve een brief van den regent van Cheribon en een verhoor »van het betrokken districtshoofd, 37 processen-verbaal van verhoor van »dessa-hoofden en leden der bevolking . . . . . .

»Uit dat rapport . . . . . blijkt thans afdoende dat het strijdig met de waarheid is:

»*a.* dat aan de bevolking ten strengste zou zijn verboden om voor »particuliere fabrikanten suikerriet te planten, en dat dien ten gevolge »alle arbeid op velden voor die fabrikanten is gestaakt geworden;

»*b.* dat de bevolking last zou hebben gekregen om genoten voorschotten »niet terug te geven; en

»*c.* dat er eene uitgestrektheid van 100 bouws suikerriet door men-»schen en buffels zoude zijn vernield.

»Ten aanzien van dit laatste punt constateert de Commissie dat de ge-»heele aanplanting voor Kali-sapoe slechts heeft bedragen 13 bouws, »dat die aanplanting niet meer door de bevolking is onderhouden, los-»loopend vee daarin beschadiging heeft gebracht, en hetgeen werkelijk is »uitgeroeid, zich bepaalt tot ruim een kwart-bouw.

»De Commissie heeft zich echter niet tot de onderneming Kali-sapoe »alleen bepaald. Zij heeft ook naar dezelfde punten te Kali-tandjong (waar »de luitenant-Chinees Ijoe Ong Pauw zonder vergunning of geregistreerde »contracten suikerriet liet planten) onderzoek gedaan, en daar bevonden »dat er in het geheel geplant was 21 bouws; dat ook door gebrek aan »zorg en onderhoud en losloopend vee daarin beschadiging is gebracht, »en dat hetgeen werkelijk uitgeroeid is een halven bouw bedraagt, zoodat »derhalve in het geheel de uitroeiing zelve loopt over een uitgestrektheid »van $^3/_4$ bouw."

Wij willen geene verdraaiing van feiten in het belang van welke richting ook. Aan de voorstanders der liberale richting in koloniale politiek mag niet kunnen worden toegevoegd: »C'est ainsi qu'on écrit l'histoire."

P. J. V.

DE TUSSCHENKOMST VAN DE WETGEVENDE MACHT IN NEDERLAND IN KOLONIALE AANGELEGENHEDEN.

De tusschenkomst van de Staten-Generaal in koloniale aangelegenheden wordt in Indië, dikwijls met zekere warmte, besproken en gelaakt.

De klacht over eenzijdigheid, partijdigheid, over onvolledige kennis van de Indische belangen, wordt niet alleen in de periodieke drukpers, maar ook in andere geschriften aangetroffen. Groote voorstanders van de voor Indië noodzakelijke hervormingen wraken de medewerking van de Volksvertegenwoordiging, waar het Indische belangen geldt. Soms in zeer krachtige termen: de wet die de vaststelling van de Indische begrooting aan de wetgevende macht opdroeg, werd eens genoemd »een wangedrocht, dat de hebzucht tot moeder, onverstand en onkunde tot vaders heeft"!

Het gaat met den parlementairen regeeringsvorm als met vele andere maatschappelijke instellingen. Hoe sterk werd er, voor vijf en twintig of dertig jaren, naar verlangd! In het tijdperk van 1815 tot 1848 had Nederland ruime gelegenheid, te ondervinden wat de gevolgen waren van het destijds bestaande regeeringsstelsel. Eene Volksvertegenwoordiging, door de oude oligarchie uitsluitend samengesteld, stond ongewapend en bijna machteloos tegenover de Regeering. De hoeksteen van het constitutioneele gebouw, de politieke verantwoordelijkheid van de Ministers, ontbrak: de Vertegenwoordiging bekleedde de plaats, welke velen haar thans weder willen aanwijzen. En wat was het meest gewichtige gevolg van de conservatieve politiek van die dagen? Het schoone Koninkrijk der Nederlanden, dat zoo vele elementen van kracht bezat; — dat geroepen scheen om in de negentiende eeuw de plaats te bekleeden, welke de Zeven Provinciën in vroegere eeuwen innamen, — dat althans, indien de Regeering destijds hare roeping begrepen had, eenen machtigen invloed in Europa had kunnen uitoefenen, ook in dezen veel bewogen tijd, —

het werd vaneen gereten, en zijne bestanddeelen drijven thans machteloos rond op den stroom van de Europeesche politiek.

Ook na die ontbinding van het eerste Koninkrijk der Nederlanden bleef het conservatisme hier tegen den stroom oproeien en zag rustig toe dat België voorging, dat België in meer dan één opzicht het oude Nederland voorbij streefde. Het eerste tijdperk van onze staatkundige geschiedenis na 1813 werd waardiglijk besloten door de gedwongen leening van het jaar 1844. Die heroïeke remedie was noodig om eindelijk aan de natie de oogen te openen.

Die ondervinding wordt meer en meer vergeten: het tegenwoordig geslacht kent haar meerendeels slechts bij overlevering. Toen zij te weeg bracht dat eindelijk in 1848 de grondslag van den parlementairen regeeringsvorm werd gelegd, verviel de openbare meening in een uiterste. Zóóveel had men gehoord van de voordeelen daarvan, dat men daarin het *panacée* tegen alle maatschappelijke kwalen dacht te vinden. Eerst nu zou het Nederland wel gaan! nu zouden de sluimerende krachten zich vertoonen en ontwikkelen: het duizendjarig Rijk nam voor Nederland een aanvang!

Velen zagen voorbij dat ook de instellingen van 1848 menschenwerk, dus geenszins volmaakt, waren. Men lette niet op de kracht van de banden die, in het staatkundige, het heden aan het verleden verbinden. Enthusiasten dachten niet aan de spreekwoordelijke apathie van onzen volksaard, waar het publieke belangen geldt. Zij vergaten dat het onmogelijk is plotselingen geheelen ommekeer te brengen in den geest van een volk, dat meer dan dertig jaren lang geleerd had, niets te doen tot ontwikkeling van individueele kracht, 't zij op intellectueel, 't zij op stoffelijk gebied, en alles zonder uitzondering van de hooge Regeering te vragen en te wachten.

En nu van lieverlede de ervaring verkregen wordt, dat lange jaren noodig zijn, eer staatsinstellingen, in wetten geschreven, in den geest des volks diep genoeg zijn ingedrukt, — nu men ontwaart dat die instellingen geen *panacée* tegen alle maatschappelijke kwalen zijn, — dat cholera en veepest ook onder dien regeeringsvorm kunnen heerschen, dat handels- en financiëele crises zich ook daaronder voordoen, — dat menschelijke zwakheden en hartstochten ook daaronder invloed kunnen oefenen, — nu begint zekere onverschilligheid de plaats in te nemen van de vroegere ingenomenheid. Ware die ingenomenheid nog even sterk geweest als vroeger, het politieke vraagstuk, dat in October aanleiding gaf tot de ontbinding van de Tweede Kamer, zou algemeen beter begrepen zijn geworden; het zou geheel overbodig zijn geweest te betoogen, dat de Vertegenwoordiging volkomen in haar recht is, wanneer zij de Ministers ter verantwoording roept over de wijze waarop zij het gezag, hun door de Kroon toevertrouwd, uitoefenen.

Indien teleurstelling, wrevel over de nederlaag welke de liberale staatkunde op koloniaal terrein heeft geleden, de publieke meening in Indië ongunstig hadden gestemd over de inmenging van de Volksvertegenwoordiging in de koloniale aangelegenheden, men zou dit gereedelijk kunnen beseffen. Maar men maakte reeds bezwaar vóórdat de jongste gebeurtenissen nog aanleiding hadden gegeven tot de klacht, »dat de koloniale belangen, tot ongeluk der Koloniën, het slagveld opleveren, waar op de politieke partijen in het Moederland elkander bestrijden." Men wraakte de tusschenkomst van de Vertegenwoordiging geheel; men verweet haar, gelijk straks werd gezegd, eenzijdigheid in het oordeelen. Men mat de langzaamheid en den omslag harer werking ten breedste uit; men ontkende hare bevoegdheid om over Indische belangen te beslissen. Vroeger bestreed men de autocratie van den Minister van Koloniën; thans wil men ook het wetgevend gezag uitsluiten.

Het verwijt van eenzijdigheid, tot de wetgevende macht gericht, is inderdaad onrechtvaardig.

Heeft Indië zich dan zoo zeer te beklagen over 't geen de Wetgeving voor Indië verrichtte? Kan men zich in Indië bezwaard toonen over de gevolgen die de openbare behandeling van koloniale aangelegenheden had? Alleen aan dat licht der openbaarheid is de grootere mate van kennis te danken, die reeds nu in Nederland over Indische toestanden verkregen is en die zooveel verandering in de meening van velen te weeg heeft gebracht; — aan dat licht alleen dankt Indië al wat reeds gedaan is; — aan dat licht alleen zal Indië te danken hebben, wat nog verder zal worden verricht.

Men denke zich de tijden terug, toen het schier eene misdaad was, in de Staten Generaal over de Koloniën te spreken: toen althans de belangstelling in Indië in den boezem der Vertegenwoordiging zoo goed als niet bestaande was. Toen Indië geldelijke bijdragen aan het moederland begon te leveren, week die onverschilligheid. Men verlangde meer te weten dan men wist, meer dan de Regeering verlangde bekend te maken. Het is waar, de belangstelling grondde zich enkel op het eigenbelang van Nederland, van zijn handel, industrie en scheepvaart. Jaren strijds waren intusschen noodig om het zóó ver te brengen, dat aan die zucht naar kennis, op het eigenbelang gegrond, voldoening werd gegeven.

Met zelfvoldoening verklaarde de Regeering toen, dat de Indische administratie in een *glazen huis* was geplaatst. Van welke soort dat glas was, leerde latere ondervinding, toen het er bij voorb. op aan kwam een verschil van 116 millioen op te helderen, dat tusschen de opgaven van de verkregen baten door de Indische autoriteiten en die door het Departement van Koloniën gedaan, bleek te bestaan; een verschil dat ook nu nog niet *geheel* is opgehelderd.

Eerst na 1848 verhieven zich krachtige en welsprekende stemmen voor de Indische belangen. De Verslagen over den toestand van Indië openden eene bron van kennis, tot dien tijd met angstvallige zorg gesloten. De debatten daarover, en over eene reeks van belangen en feiten waarbij Indië betrokken was, openden veler oogen. De polemiek over de Indische belangen gevoerd, de menigte geschriften van allerlei aard die het licht zagen, de stemmen die uit Indië opgingen, werkten krachtig mede. De publieke meening begon te veranderen: men begon in te zien dat Indië nog *iets* meer was dan een domein of pachthoeve, die enkel in het belang van Nederland moest geëxploiteerd worden.

Het regeeringsreglement voor Nederlandsch Indië moest door de wet worden vastgesteld. Aan veler wenschen beantwoordt het maar half. Doch men mag het vragen, indien deze grondwet voor Nederlandsch Indië in 1854 door de Regeering eenzijdig vastgesteld had moeten worden, zoude het die bepalingen hebben behelsd, welke er nu in voorkomen? zouden de rechten der ingezetenen zóó geregeld zijn geworden? zou de vrijheid van drukpers er in gewaarborgd zijn geweest? Men mag het betwijfelen!

Evenmin heeft Indië zich over de wettelijke regeling van het muntwezen te beklagen. — Het tarief van rechten op den in- en uitvoer, door de wet vastgesteld, had voorzeker vrijgeviger kunnen zijn: veler verwachting hier te lande werd op dit punt wel eenigszins teleurgesteld. Eene ruimere toepassing voor Indië van de beginselen die in de handelswetgeving van het Moederland zijn gehuldigd, zou wenschelijk geweest zijn. Indien echter het Kabinet in 1863 geen grootere plaats aan die beginselen meende te mogen inruimen, en daardoor het bewijs gaf dat het de openbare meening op dit punt voor alsnog niet genoeg ontwikkeld achtte om een stap verder te kunnen doen, is het dan waarschijnlijk dat eene autocratische Regeering, eigener gezag, verder zou hebben kunnen of durven gaan?

Indien derhalve sedert 1848 de voornaamste vraagpunten rakende het bestuur en beheer van Indië ernstig en openbaar zijn onderzocht, — indien er zoo veel reeds gedaan is tot bevordering van eene gewenschte oplossing, — indien zelfs het cultuur- en het consignatie-stelsel hier te lande besproken en aan critiek onderworpen zijn kunnen worden, — indien, in beide, zeer wezenlijke verbeteringen zijn aangebracht, — waaraan is dit te danken, zoo niet aan de tusschenkomst en ijverige medewerking der Volksvertegenwoordiging?

Last not least, indien deze tusschenkomst, gelijk vóór 1848, had ontbroken, zou dan het in 1866 opgetredene conservatieve Kabinet niet meer hebben gedaan, dan het nu raadzaam achtte? Wat de conservatieve partij, toen zij oppositie was, verlangde, — beteugeling van de losbandige

drukpers in Indië, herziening van art. 56 van het regeeringsreglement, en wat niet al meer! — zeer weinig daarvan is nu in het programma der conservatieve Regeering overgenomen. Zou dit ook geschied zijn, indien de Regeering geheel vrije hand had behouden? indien zij door de comptabiliteitswet niet genoodzaakt ware geweest, Indische belangen in het openbaar te bespreken, en het oordeel der Vertegenwoordiging over de Indische begrooting in te roepen?

Dat alles zal men wel niet ontkennen. Doch de bezwaren die de langzame gang der werkzaamheden in de Staten-Generaal oplevert, de onvoldoende mate van kennis hunner leden blijven hun gewicht behouden. Men verlangt nu meer in Indië. Indië, zoo vraagt men, moet in Indië geregeerd worden. Het Indische belang wordt niet krachtig genoeg in de Staten-Generaal verdedigd; waar strijd van belangen ontstaat, is het belang van het Moederland te zeer overwegend.

Die tegenwerpingen zijn niet geheel ongegrond. Alles afdoende zijn ze intusschen niet.

De menigte en de omvang van de werkzaamheden der wetgevende macht hebben, onwederlegbaar, ten gevolge dat de zaken niet spoedig worden afgedaan; de wijze van werken der Tweede Kamer is daarbij zeer ongeschikt om spoed te bevorderen. Doch dit nadeel wordt in elk geval opgewogen door het voordeel der grootere stabiliteit van de verordeningen, die eenmaal door de wet zijn geregeld. Heeft die, ook voor Indië, geen hoog gewicht?

De onvoldoende mate van kennis der koloniale aangelegenheden, die bij de Staten-Generaal ondersteld wordt, levert geen overwegend bezwaar op. Het is geenszins geheel gegrond. Volkomen wetenschap, in *alle* bijzonderheden, is niet bij alle leden der Kamers voorhanden. Vindt men die echter bij allen die in Indië zijn, bij allen die, korter of langer, in Indië hebben geleefd? *Die* kennis van de algemeene belangen van Indië, welke noodig mag worden geacht om over wetsontwerpen te oordeelen die van alle zijden bezien en toegelicht worden, ontbreekt in geenen deele meer; dit is ook eene vrucht van de talrijke discussiën over Indische belangen, welke sedert achttien jaren plaats vonden. Voor hen die licht zoeken, zijn genoegzame bronnen geopend om de noodige kennis te verkrijgen. Het bezwaar, zoo het aanwezig is, betreft geenszins Indië alleen. Hoe kan men zich eene Vertegenwoordiging voorstellen, wanneer het een vereischte ware dat hare leden *allen* volkomen kennis moesten hebben van *al* de bijzonderheden van *alle* zaken waarover beslist moet worden?

Evenmin kan Indië zich op goede gronden beklagen dat de tusschenkomst van de Staten-Generaal getuigt van de zucht om de belangen van het Moederland altijd hooger te stellen dan die van Indië. Straks is

gewezen op hetgeen het gevolg is geweest van die tusschenkomst. Indien de politiek, welke in Indië onder den naam van *batig-slot*-politiek bekend staat, sedert 1848 de heerschende ware geweest, zoude de wetgevende macht gehandeld hebben gelijk zij nu deed? Zeker, de eerste Indische begrooting die door de wet werd vastgesteld, onderging meer dan ééne verandering welke in Indië ongevallig moet zijn. Kan men echter zeggen dat die veranderingen het werk waren van eene Volksvertegenwoordiging die alleen op de stoffelijke belangen van het Moederland zag? Heeft zij hare toestemming tot nuttige uitgaven geweigerd? Als eene weigering van dien aard zal men toch wel niet de reductie beschouwen van den post voor de tractementen der inlandsche hoofden aangevraagd. De gronden waarop deze reductie werd voorgesteld en aangenomen, toonen het tegendeel aan.

Evenwel, het is moeilijk te ontkennen dat Indië te veel van uit het Moederland wordt geregeerd en gereglementeerd. De wensch naar grooter uitgebreidheid van bevoegdheid voor de Indische Regeering is geenszins onbillijk te achten. Het is de vraag hoe men dien wensch heeft op te vatten.

Is hij de uitdrukking van het verlangen der Europeesche maatschappij in Indië, dat men haar de regeling der Indische belangen toevertrouwe, zoo als men in Nederland zelf aan provinciale- en gemeentebesturen de regeling hunner eigene huishouding vrij laat, dan is daarvoor veel te zeggen. Men gaat dan van de onderstelling uit dat die regeling plaats vindt behoudens het toezicht van de Regeering in het algemeen belang, en naar regelen door de wet gesteld.

Aldus opgevat, zal, hier te lande althans, de vraag alleen deze zijn, of het nuttig is die algemeene regelen door de wet te stellen, dan wel of zij, even als vóór 1848, uitsluitend door het uitvoerend gezag moeten gesteld worden. Daarover heerscht toch vooral hier te lande verschil van gevoelen. Wanneer de Europeesche maatschappij in Indië zich het verledene herinnert, zal haar gevoelen wel niet twijfelachtig zijn, en zal zij zich gewis scharen aan de zijde van hen die dergelijke regeling aan de wetgeving willen opgedragen zien. Wat de autocratie verricht, heeft men in Indië ondervonden.

Op dat terrein zouden de nu uiteenloopende meeningen gereedelijk te vereenigen zijn. Over de grens van bevoegdheid welke de Wetgeving zich zou behooren te stellen, — wat zij aan zich zelve zou meenen te moeten voorbehouden, en wat zij aan de Indische Regeering zou moeten overlaten, — kan natuurlijk verschil van gevoelen bestaan: in de eerste plaats over het vaststellen der begrooting. Maar over het wezen der zaak zou men het licht eens worden.

Het schijnt echter wel dat de organen der openbare meening in Indië

verder verlangen te gaan. Ik hecht geen waarde aan de overdrachtelijke voorstelling van hunne meening, alsof het te doen ware om den band tusschen het Moederland en Indië te verbreken, en een parlementairen regeeringsvorm in Indië in te voeren. Maar men verlangt toch, klaar en duidelijk, dat de wetgevende macht over Indië, zoo niet geheel, dan toch grootendeels naar Indië zelf worde overgebracht; dat de groote vraagstukken betreffende het beheer van Indië aldaar en niet in het Moederland zullen worden beslist. Men verlangt — aldus werd de wensch onlangs geformuleerd, — instellingen van gelijksoortigen aard als die welke in Britsch-Indië bestaan: een Gouverneur-Generaal met eenen executieven raad, benevens eene wetgevende vergadering, beide door den Koning te benoemen.

De vervulling van dien wensch komt mij voor als nog voor onbestaanbaar te zijn met het welbegrepen belang van Indië zoowel als van Nederland.

Van Indie. — Wanneer men op Java dien wensch uit, ziet men ééne zaak geheel voorbij, dat de Europeesche bevolking in Britsch Indië veel grooter is dan die van Nederlandsch Indië; dat de keus van personeel aldaar oneindig ruimer is, en dat derhalve de samenstelling, van een wetgevenden raad vooral, in Britsch Indië oneindig lichter valt dan in Nederlandsch Indië. Zal een wetgevende raad aan zijne roeping beantwoorden, dan moet hij zeer zeker niet uitsluitend of grootendeels uit ambtenaren bestaan. Hij moet ook niet te klein in getal wezen. En althans zou men mogen verlangen dat de leden van dien raad Nederlanders, immers Nederlandsche ingezetenen van Nederlandsch Indië waren, en dat geen vreemdelingen, die door onverbreekbare banden aan hun Vaderland gebonden zijn, daarin zitting konden nemen. Moesten al deze voorwaarden bij de samenstelling van een wetgevenden raad worden vervuld, ik zou durven twijfelen of de keuze wel ruim genoeg zou wezen. Volgens de statistieke opgaven nopens de bevolking van Nederlandsch Indië bedraagt het aantal Nederlanders en Europeanen in Nederlandsch Indië geboren, op Java wonende en van het mannelijke geslacht, ongeveer 8500, waarvan 3000 in 's lands dienst, 160 in contract met het Gouvernement, 3500 in handel of industrie werkzaam, en de overigen buiten beroep zijn. Neemt men nu in aanmerking, dat onder deze getallen begrepen zijn, behalve de ambtenaren, vele personen van ondergeschikten rang in de maatschappij, handelsbedienden b. v., ouden van dagen, gepensionneerde ambtenaren en jonge lieden, dan is, geloof ik, het gevoelen genoegzaam gerechtvaardigd, dat de keuze der leden van dusdanigen raad zeer beperkt zou wezen. Des te meer, naardien deze getallen hen aanwijzen die over geheel Java verspreid zijn. De aard der maatschappelijke betrekkingen van zeer velen zou hun volstrekt verbieden, groote reizen te doen, van de uiteinden van Java naar Batavia, om zittingen van een wetge-

venden raad bij te wonen; slechts bij uitzondering zou dit kooplieden te Samarang of te Soerabaja gevestigd, industriëelen in Bezoeki of Banjoewangi wonende, gelegen komen. Maar al te zeer zou men zich genoopt vinden, bij voorkeur, zoo niet bij uitsluiting, de keuzen te vestigen op ingezetenen van Batavia alleen. Bij het groot verschil van belangen, zou dit al licht tot klachten over eenzijdigheid voeren.

Een nog grooter bezwaar is het volgende. De Europeesche maatschappij in Indië staat tegenover de oneindig talrijker inlandsche. Beider belangen zijn, in honderden opzichten, lijnrecht met elkander in strijd. Geeft men nu aan eene vergadering uitsluitend uit Europeesche elementen samengesteld, het wetgevend gezag in handen, welken waarborg heeft dan de inlandsche bevolking, dat hare rechten en belangen behoorlijk behartigd zullen worden? De drukpers moge in Indië overvloeien van betuigingen van welgezindheid voor den inlander, men mag niet voorbijzien dat tot dusverre de Europeaan, in Indië gevestigd, in den regel één hoofddoel heeft, d. i. zich ten spoedigste een vermogen te verwerven, dat de arbeid of de behoeften van den inlander hem moeten verschaffen, ruim genoeg om hem in staat te stellen zoo spoedig mogelijk te repatriëeren. Met allen eerbied voor de welwillendheid van de in Indië gevestigde Europeanen jegens de inlanders, geloof ik toch dat die wel eens op zware proeven gesteld zou kunnen worden, als het hun eigen belang gold. Men denke, bijvoorbeeld, aan de mogelijkheid dat een wetgevende raad in Indië geroepen werd om vrijelijk te beslissen over de regeling der betrekkingen tusschen de eigenaars van particuliere landen en de daarop wonende inlanders. Welligt bedrieg ik mij hierin, en zou ik verschooning hebben te vragen voor de hypothese dat zulke menschelijke zwakheid ook in Indië aangetroffen kan worden, en dat niet alle Europeanen in Indië op dit punt Brutussen of Cato's zijn. Zoolang men echter hier te lande kan waarnemen, dat vele Europeanen uit Indië teruggekeerd, waar het inlanders en op Java geboren kleurlingen betreft, uitdrukkingen bezigen, waaruit men gereedelijk kan afleiden dat in Indië groot verschil bestaat in den maatschappelijken rang naarmate van de kleur der huid, is het moeilijk aan te nemen dat de volstrekte onpartijdigheid eener vergadering van Europeanen in Indië door alle kleurlingen als boven bedenking verheven beschouwd zou worden.

Er ontbreekt nog een ander gewichtig element in Indië: eene krachtige publieke opinie.

Kan men wel aannemen, dat eene zoo weinig talrijke Europeesche maatschappij, in een land waar de bronnen van intellectueele ontwikkeling nog zoo gering in aantal en omvang zijn, en bij eene vrij eenzijdige richting van de leden dier maatschappij, de publieke opinie genoegzame kracht en vrijheid van uiting heeft, om den noodigen invloed

en de contrôle op de handelingen van eenen wetgevenden raad uit te oefenen?

Gewis, het ontbreekt in Indië geenszins geheel aan heldere hoofden, aan denkers. De periodieke drukpers bewijst dit. Evenzeer blijkt het uit menig geschrift dat in Indië het licht zag. Intusschen, men zie niet voorbij dat al deze geschriften, de geheele drukpersbeweging in Indië, hunne *raison d'être* ontleenen aan ééne en dezelfde omstandigheid: aan de diep gevoelde behoefte naar hervorming en verbetering in Indië. Daarvoor pleiten allen: verandering is noodig. Maar hoe ze te bewerkstelligen? In welke richting? Wat moet er gedaan worden? De antwoorden op die vragen uit Indië loopen doorgaans hemelsbreed uiteen. Zooveel hoofden, zooveel zinnen. Het bestaande, en wel vooral de batig-slotpolitiek, wordt bestreden; die moet afgebroken worden. Maar hoe en in welke richting moet er worden opgebouwd? Van eene algemeen gevestigde publieke opinie daarover is nog geenszins gebleken.

Er is nog veel in Indië te doen, voordat men ernstig kan denken aan een eigenlijk wetgevend gezag aldaar. Het Europeesch element moet, om daartoe te geraken, nog zeer veel worden uitgebreid. Op tweeërlei wijze moet dit geschieden: door veel ruimer gelegenheid te geven tot het vestigen van industriëele ondernemingen, vooral van landbouwkundige; door aanzienlijke vermeerdering van het Europeesch personeel van ambtenaren. Een paar voorbeelden wil ik noemen.

Dringend is de behoefte aan betere rechterlijke instellingen: in elke residentie behooren rechters gevonden te worden, geheel onafhankelijk van de willekeur der administratieve gezaghebbers. Evenzoo moet het personeel der ambtenaren met de geldelijke administratie belast, veel uitgebreid, en de vereeniging van de meest heterogene takken van beheer in ééne en dezelfde oppermachtige hand van de Residenten worden vermeden. Daartoe echter moet dat personeel nog opgeleid worden: rechterlijke autoriteiten, in de binnenlanden vooral, behooren de taal en zeden der inlanders goed te kennen. Bij de behandeling van het reglement op het beleid der Regeering is de uitbreiding van ambtelijk personeel druk besproken. Men weet dat de heer J. C. Baud een groot tegenstander was van die uitbreiding van Europeesch personeel: zijn gevoelen dreef destijds boven. Doch wanneer men den gang der zaken op Java gadeslaat, nagaat wat eigenlijk de rechterlijke instellingen voor de inlanders zijn en hoe zij werken, — wanneer men overweegt hoe het met de financiëele administratie, inzonderheid met het belasting-wezen geschapen is, — wanneer men, na aandachtig onderzoek, erkennen moet, dat in deze beide opzichten althans de toestand alles behalve verbeterd is, en dat de oude sleur blijft voortduren, zal men al licht tot het besluit komen dat vermeerdering van personeel hoogst wenschelijk mag worden geacht.

Men stelt zich in Indië voor dat een ruimer aandeel in de wetgevende macht Indië meer onafhankelijk zou maken van de wisseling der meeningen in het Moederland. Ik acht dit gevoelen ongegrond. Als de benoeming van de leden van den wetgevenden raad (en dit ligt toch in de bedoeling) van het Ministerie van Koloniën afhing, terwijl natuurlijk de Gouverneur-Generaal bij voortduur door het uitvoerend gezag zou worden benoemd, is het bezwaar dat men vreest, niet te keeren. Het tegenwoordig Kabinet heeft een voorwendsel tot ontbinding van de Tweede Kamer gezocht en gevonden in de omstandigheid dat deze gebruik maakte van een onbetwistbaar recht der Vertegenwoordiging. Zou een conservatief kabinet een liberalen kolonialen wetgevenden raad ontzien, wanneer de keuze der leden van zijn goedvinden afhing?

Dit wat Indië betreft. Wat het Nederlandsche belang betreft, men is in Indië te zeer geneigd de bezwaren voorbij te zien welke het verledene oplevert. Men kan bestaande toestanden niet met een tooverslag veranderen. De betrekkingen tusschen Nederland en Indië zijn, door lang verloop van tijd, zoodanig in elkander geweven, dat zij onmogelijk, zonder groote schade voor beide, van elkander te scheiden zijn. De Europeesche maatschappij in Indië kan zich onmogelijk staande houden zonder materiëele hulp van het Moederland. Vanwaar zal zij de daartoe noodige krijgsmacht erlangen? Jaarlijks is een toevoer van 1000 à 2000 Europeesche militairen voor het Indische leger noodig. De Nederlandsche marine alleen beschermt de Europeesche maatschappij ter zee in den Archipel. De jaarlijksche aanvoer van intellectueele kracht uit Nederland is volstrekt onontbeerlijk. Indië kan nog niet in zijne behoeften op intellectueel terrein voorzien. Nederland daarentegen heeft nog den bijstand der Indische geldmiddelen noodig. Men kan dit betreuren: men zegge vrij dat die noodzakelijkheid juist niet de schoonste bladzijde van onze geschiedenis is. Maar het feit is daar. Men moge het betreuren dat het consignatie-stelsel den ouden Nederlandschen handelsgeest heeft vernietigd, dat de Duitsche handelsteden de Nederlandsche ver voorbij zijn gestreefd; dat de bloei van den handel van Hamburg en Bremen op oneindig vaster grondslag is gevestigd dan de onze, omdat hij een natuurlijke, geen kunstmatige is: het feit bestaat, en kan niet eensklaps worden uit den weg geruimd. Men moet de actualiteit wel in het oog houden. Om tot grondige verbetering te komen, moet de publieke opinie meer en meer worden ingelicht. Men moet de overtuiging der natie leiden enontwikkelen. Maar dit vordert tijd. Veel is reeds gedaan: het kan niet genoeg herhaald worden. Men wachte zich echter van al te driftig aandringen, dat zóó licht aanleiding kan geven tot schadelijke reactie, omdat de publieke opinie nog niet genoeg is ontwikkeld, en verouderde begrippen nog te algemeen zijn verspreid; men vrage van den tegenwoordigen tijd niet wat de toekomst alleen geven kan.

Dat het Moederland de suprematie over zijne Indische bezittingen uitoefene, ligt in den aard der zaak. Trouwens, dit wordt ook in Indië toegegeven. Met dat denkbeeld is de instelling van eene eigenlijke wetgevende magt in Indië echter onbestaanbaar.

Wellicht intusschen bedriegt men zich hier te lande in de opvatting van den wensch daarnaar, die uit Indië wordt vernomen: wellicht is men het, in het wezen der zaak, meer eens dan het schijnt. Wellicht is het verschil meer gelegen in de afbakening van de juiste grens der bevoegdheid van de Indische Regeering. Is dit het geval — het werd straks reeds opgemerkt — dan is vereffening van dat verschil niet onmogelijk.

De klacht dat Indië te veel uit Europa wordt geregeerd en gereglementeerd, is geenszins ongegrond, ook dit is straks reeds toegegeven. De inmenging van de wetgeving in *al* de bijzonderheden van de Indische huishouding zou ik nog schadelijker achten dan die van het Departement van Koloniën.

Mijn denkbeeld over hare bemoeiingen is eenvoudig dit: dat aan haar de beslissing van de groote vragen betreffende het bestuur en beheer van Nederlandsch Indië behoort te worden opgedragen, voor zooverre die vragen nog niet door het regeeringsreglement of andere wetten beslist zijn, terwijl de toepassing der beginselen, hunne uitwerking, de regeling der zaak in bijzonderheden, aan de Indische Regeering behoort te worden overgelaten.

Zoo kan ik mij voorstellen dat de wet bepalingen vaststelle omtrent de rechterlijke instellingen voor de inlanders, en dat zij ook daarvoor het beginsel van scheiding der administratieve en der rechterlijke macht vestige; zonder dat zij daarom de rechterlijke organisatie voor geheel Indië in al hare bijzonderheden regele. Zelfs de tijd van invoering van zoodanig beginsel zou aan de Indische Regeering overgelaten behooren te worden; 't geen vooral voor vele buitenbezittingen van locale omstandigheden moet afhangen.

Bovenal is het noodig dat de groote vraag nopens de cultures in beginsel door den Wetgever worde beslist; zoo mede de gewichtige vragen die daarmede in verband staan. Op dit begrip was het ontwerp van wet gebouwd, dat in Mei 1866 in de Tweede Kamer in discussie kwam, doch dat, ongelukkigerwijze, toen niet tot wet verheven is kunnen worden. Daarin werden de groote beginselen vastgesteld, de algemeene regelen aangegeven: de taak der uitvoering dier wet, aan de Indische Regeering opgedragen, zou eene zeer ruime zijn geweest.

Even als de wet het muntwezen en het handelsstelsel voor Indië regelde, zal zij moeten beslissen over de groote vraag of belasting in arbeid dan wel in geld van den inlander behoort gevorderd te worden;

zonder dat daarom de verordeningen, krachtens welke de belastingen geheven zouden worden, door de wetgevende macht zouden moeten worden vastgesteld. De vraag, of heerediensten al dan niet afkoopbaar moeten worden gesteld, of dat die afkoopbaarheid nuttig en wenschelijk moet worden geacht, kan door de wet worden beslist, zonder dat zij daarom de wijze van afkoop in alle bijzonderheden behoeft te regelen, wanneer tot afkoopbaarstelling mocht worden besloten; men zou dit aan de Indische Regeering moeten overlaten.

Aldus stel ik mij, in groote trekken, de afbakening van de grenzen voor. Achtte men het noodig dat in Indië een zekere wetgevende raad bestond, met wien de Gouverneur-Generaal in overleg zou moeten treden voor het vaststellen van de verordeningen welke noodig zouden zijn tot uitvoering van de wet, — dat men b. v. die verordeningen vaststelde in een collegie, waarin de leden van den Raad van Indië, de hoofden der Departementen van algemeen bestuur, en wellicht nog eenige notabiliteiten zitting hadden, — ook dit zou eene aanbevelenswaardige zijde kunnen hebben. Het beginsel is trouwens reeds in het regeeringsreglement nedergelegd, in zooverre de machtsoefening van den Gouverneur-Generaal, op het gebied der wetgeving, door art. 29 van dat reglement, verbonden is aan de voorwaarde van overeenstemming met den Raad van Indië.

De verordeningen, op die wijze vastgesteld, zouden op ééne lijn gesteld kunnen worden met die welke hier te lande door provinciale Staten en gemeentebesturen, binnen de grenzen hunner door de wet afgebakende bevoegdheid, worden gemaakt, en derhalve ook, even als deze, vatbaar zijn om door den Koning, krachtens zijn grondwettig recht van Opperbestuur, van wege strijd met de wet of met het algemeen belang, buiten werking te worden gesteld. — Langs dien weg zou aan de Indische Regeering eene voldoende mate van regelend gezag worden geschonken, met behoud van de noodzakelijke oppermacht van het Moederland.

Er is echter een gewichtig punt, waarover de gevoelens niet zoo spoedig te vereenigen zullen zijn: de regeling van de Indische financiëele aangelegenheden, vooral de jaarlijksche vaststelling der Indische begrooting. De inmenging der wetgeving wordt, met opzicht tot dit onderwerp, met de meeste warmte bestreden. Toch geloof ik dat de tijd nog niet daar is, waarop dit geheel aan de Indische Regeering kan worden overgelaten.

Men schrijft dit gevoelen, in Indië, bovenal toe aan de *batig-slot*-politiek. Bij meer dan ééne gelegenheid heb ik mij gesteld in de rijen van hen die de medewerking der wetgeving ten aanzien der Indische financiën krachtig verdedigden. Doch de politiek die Indië slechts beschouwt als een vruchtgevend staatsdomein, is nooit de mijne geweest. Evenmin was zij de politiek van den Minister van Koloniën die de comptabiliteitswet voor Nederlandsch Indië voordroeg en verdedigde. Het verwijt dat

baatzucht de voorname beweegreden was van de aanneming van het gewraakte beginsel, is dus, vooral in zijne algemeenheid, ten eenenmale ongegrond.

De gronden voor het ook door mij verdedigde gevoelen, moet men elders zoeken.

Vooreerst in Nederland zelf. Hier vooral geldt, wat boven werd gezegd, dat men acht moet geven op de actualiteit. Hoe men de zaak beschouwe, de Nederlandsche schatkist kan de Indische bijdragen nog niet missen. In die omstandigheid vindt de richting die zich tegen elke hervorming in Indië verklaart, haar krachtigste argument om de publieke opinie te ontrusten en in het harnas te jagen tegen hen die de hervorming noodig achten. Geen krachtiger tegenspraak is daartegen mogelijk dan die, welke zich grondt op de omstandigheid dat de Vertegenwoordiging, jaarlijks, geroepen wordt kennis te nemen van de Indische toestanden, van de eischen van de Indische huishouding; dat zij, jaarlijks, over dit gewichtig onderdeel van de algemeene staatshuishouding moet *beslissen*: derhalve, de zedelijke verantwoording moet dragen van tekortkomingen welke Indië aan het Moederland ten laste zou kunnen leggen; maar dat zij tevens de belangen van het Moederland, te gelijk met zijne verplichtingen jegens Indië, in overweging kan nemen. De overdreven vrees voor de gevolgen van hervormingen in Indië wordt daardoor het best teruggewezen. De Vertegenwoordiging wordt jaarlijks in de gelegenheid gesteld, tegen onberaden handelingen te waken, of handelingen die als onberaden worden voorgesteld, zorgvuldig te onderzoeken.

Maar Nederland heeft een zeer rechtmatig, zeer gewichtig belang bij een goed beheer van de Indische financiën. Wat men ook tegen de batig-slot-politiek aanvoere, de eisch is in geenen deele onbillijk, dat Indië, indien het daartoe bij machte is, in de kosten zijner huishouding voorzie. Tot die kosten behoort ook onder andere de uitgaaf voor de zeemacht, welke het Moederland ten behoeve van Indië verstrekt, eene uitgaaf die uit de Nederlandsche staatsbegrooting wordt gekweten. Niets billijker dan dat die uitgaaf, langs een omweg, door Indië worde terugbetaald. En, waar het Moederland jaarlijks zoo groote bijdragen aan stoffelijke hulp en aan intellectueele kracht aan Indië levert, zou het daar onbillijk zijn te vorderen dat Indië ook eenig aandeel drage in de algemeene lasten?

Indië is dan toch een onderdeel van het geheel, van het Koninkrijk der Nederlanden. Zijne financiëele huishouding is, voor dat geheel, van zeer groot belang.

Maar nu levert de geschiedenis van de Indische financiën meer dan één bewijs op, dat de zienswijze omtrent de financiëele huishouding in Indië

vrij wat verschilt van die welke men in Nederland voor de juiste houdt. Toen de Indische financiën geheel in Indië werden beheerd, onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal van der Cappellen, was de uitkomst alles behalve bevredigend. En ten huidigen dage nog stuit men op meer dan één verschijnsel, dat, in onze oogen althans, aantoont welk verschil van zienswijze bestaat. Ik herinner alleen het feit dat heden, in het begin van 1867, nog geene rekening over het beheer der Indische financiën bekend is van latere dagteekening dan over het jaar 1861; ik herinner de overgroote moeite die het inheeft, volkomen opheldering te verkrijgen over sommige, toch hoogst belangrijke vragen rakende dat beheer.

Hoe is het gesteld met het Indische belastingwezen? De heer E. de Waal heeft daarvan eene beschrijving gegeven, die geenszins geschikt is om hoogen dunk te geven van de zorg welke in Indië aan dit belangrijk onderwerp wordt gewijd.

Herhaaldelijk, ik zou haast zeggen tot vervelens toe, is aangetoond dat Indië tegenwoordig voor zijne staatsuitgaven evenzeer behoefte heeft aan de voordeelen welke het cultuurstelsel oplevert, als het Moederland. Heeft men in Indië die betoogen veel aandacht waardig gekeurd, wanneer op afschaffing van het cultuurstelsel werd aangedrongen? Heeft men zich aldaar wel zeer ernstig bezig gehouden met de vraag, welke nieuwe bronnen van inkomsten geopend zouden moeten worden, wanneer de winsten van het cultuurstelsel wellicht zouden verdwijnen? Maakt die gewichtige vraag een onderwerp van beschouwing uit?

Dat zij die in het Moederland hunne zorg aan de instandhouding van het financiëele staatshuishouden wijden, dergelijke verschijnselen niet voorbij zien, kan hun redelijkerwijze niet ten kwade worden geduid. Geen vruchtbaarder bron van verwarring in den staat, dan een slecht geregeld financiëel beheer. Men raadplege de geschiedenis, men zie in het buitenland rond, om zich daarvan te overtuigen.

Maar tegenover dat recht, dat ik voor de wetgeving meen te moeten blijven vorderen, staat haar plicht om de belangen van Indië in geen enkel opzicht achter te stellen bij het belang van het Moederland. De klachten die in dit opzicht in Indië zijn aangeheven, zijn volkomen gegrond. De karigheid die men aan den dag legt op het gebied der openbare werken in Indië, steekt te scherp af bij de weelde welke in dit opzicht in Nederland heerscht Ik zal te dezer plaatse niet treden in het onderzoek van de volstrekte noodzakelijkheid die bestaan heeft of nog bestaat, om den kring van het Nederlandsche gezag in den Indischen Archipel meer en meer uit te breiden. Maar zeker, de sommen daartoe besteed, zouden oneindig nuttiger aangelegd zijn geworden, indien men die had bestemd voor werken tot irrigatie, voor de veel te

lang uitgestelde verbetering van de haven te Samarang, of eindelijk voor den aanleg van één of meer spoorwegen op Java.

Om de noodzakelijkheid der vervulling van dien plicht bij den Wetgever levendig te houden, is geen middel meer geschikt dan de jaarlijksche openbare behandeling van de koloniale aangelegenheden. Men verspreide licht, men doe de behoeften kennen. Langs dien weg alleen is het mogelijk de publieke opinie meer en meer ter gunste van de Indische belangen te stemmen, en de stem der zelfzucht tot zwijgen te brengen.

Dat overigens, ook wat de Indische begrooting betreft, de wetgeving niet in al te veel bijzonderheden moet afdalen, zal ik gaarne en volmondig toestemmen. Ik heb mij in vroegere ambtelijke betrekking bevlijtigd de overdrijving te keeren, die hier te lande meer vorderde dan door de Regeering bij de eerste voordracht der Indische begrooting werd gegeven. Ik geloof dat ruim, zeer ruim zelfs, aan de eischen is voldaan: voor mij zelven zou ik mij met nog minder tevreden hebben gesteld. Ook in dit opzicht moet de regel gelden: de Wetgever heeft slechts in zeer groote trekken te regelen. Is dit geschied, dan legge men de Indische Regeering niet noodeloos aan banden, maar late haar eene rechtmatige vrijheid in de beschikking over de beschikbaar gestelde globale sommen, behoudens (hetgeen trouwens van zelf spreekt) de rechten van het grondwettig Opperbestuur der Kroon, en dus het toezicht over de uitgaven, bij voorbeeld ten aanzien van de vaststelling van tractementen en pensioenen, door de Kroon uit te oefenen: een algemeen toezicht dat behouden moet blijven, zal de geldelijke verantwoordelijkheid van den Minister van Koloniën iets beteekenen.

Eene uitbreiding van bevoegdheid der Indische Regeering op den boven omschreven voet, komt mij voor te beantwoorden aan de eischen der actualiteit. Is eenmaal het groote pleit beslist, — is eenmaal de overtuiging gevestigd, dat het stelsel van exploitatie van Indië ten profijte van het Moederland een verderfelijk stelsel is, een stelsel Nederland in de negentiende eeuw onwaardig, — dan zal de toepassing van de geschetste beginselen ongetwijfeld hoe langer hoe minder bezwaar opleveren.

VAN BOSSE.

STEMMEN VAN INLANDERS.

BLOEMLEZING UIT DE SAMARANGSCHE COURANTEN.

> **Men mag aannemen dat de beschaving onder de inlanders en met deze gelijkgestelde personen nog zoo weinig is doorgedrongen, dat men nog voor een lang verloop van jaren het gevaar met de thans voorgestelde bepalingen zal kunnen keeren.**

Bovenstaande woorden, genomen uit de Nota tot Toelichting van het in November 1856 afgekondigde Drukpers-reglement voor Ned. Indië, waren bestemd ter verklaring, waarom in dit reglement geene bepalingen worden aangetroffen, die tusschen geschriften in de Oostersche en die in de Westersche talen onderscheid maken. *Ça sent Mr. Mijer à une heure de distance.* De inlanders en daarmeê gelijkgestelde personen zijn nog te onbeschaafd om hen te vreezen; maar wacht, mocht het ongeluk willen dat de beschaving meer doordrong, dan zullen wij hen anders raken; er zou dan gevaar ontstaan, en dat gevaar zou niet meer door de thans voorgestelde bepalingen kunnen gekeerd worden. Wij zullen dan, gebruik makende van de macht die wij aan ons zedelijk overwicht ontleenen, wel iets vinden, om onder dat troepje ontzag te houden. Maar, zal men zeggen, de rotting is thans afgeschaft. Met den rotting zijn echter niet alle hulpmiddelen uit ons tuighuis verdwenen; wij vinden daar nog ketting, blok, krakal, verbanning, strop, kogel, en de nieuwste uitvindingen van lateren tijd kunnen er nog bijgevoegd worden. Maar weest toch niet ongerust, zeide Mr. Mijer tien jaren geleden; die inlanders enz. zijn zoo onbeschaafd, dat wij nog voor een lang verloop van jaren het gevaar kunnen keeren met de thans voorgestelde bepalingen, waarin tusschen geschriften in Oostersche en die in Westersche talen geen onderscheid wordt gemaakt. Het spreekt dus van zelf dat, wanneer er, in weêrwil van de bedoelde onbeschaafdheid, gevaar ontstond, het, bij ontstentenis van bepalingen, gekeerd zou moeten worden door de maatregelen welke het *bon plaisir* van deze of gene autoriteit zoude in het leven roepen.

Wie die eenige jaren in Indië geleefd heeft, trilt niet van verontwaardiging wanneer hij hoort van het *bon plaisir* van O. I. ambtenaren en zich daarbij herinnert de hemeltergende onrechtvaardigheden die hij heeft moeten aanzien en soms zelf verduren? Ontelbaar zijn de voorbeelden die men zou kunnen aanhalen om te getuigen van het misbruik dat dikwijls onbeschaafde, en nog meer onervaren O. I. ambtenaren gemaakt hebben van de macht welke de Regeering, *faute de mieux*, in hunne handen moest geven. Zelfs daar waar de wet sprak, nam willekeur en luim menigmaal hare plaats in, en niet zelden trof men Residenten en adsistent-dito aan die slim, of liever brutaal genoeg waren om zich op eenig wetsartikel te beroepen, wanneer zij, de voorschriften van gezond verstand ter zijde stellende en billijkheid met voeten tredende, eene zaak of een persoon wilden vernietigen of treffen. En, helaas! zulke feiten zijn niet te bespreken als lang verleden dingen, het zijn niet enkel de dagen van *tempoe dolo* die daarvan voorbeelden opleveren; nog heden leveren waanwijze, aanmatigende, over het paard getilde menschen in hunne hoedanigheid van O. I. ambtenaren daarvan staaltjes. Lest heugt best, zegt het spreekwoord, en daarom zullen wij, tot staving van ons beweren, eene kleine geschiedenis vertellen, ontleend aan de Samarangsche couranten met de laatste overlandmail hier aangebracht. Dat geschiedenisje staat echter niet in verband met den titel van dit stuk, welke hoofdzakelijk doelt op eene rubriek waaronder de Samarangsche courant stukken overneemt van door inlanders aan eene laag-Maleische courant ingezonden artikelen.

Te Samarang wordt veel gestolen, misschien niet meer dan overal elders, maar de bestolenen trekken zich daar de zaken aan en hebben het goede denkbeeld om zoo mogelijk de dieverijen te weren door wacht te houden over hunne bezittingen. De organisatie der Samarangsche politie is slecht, of wel hare uitvoering deugt niet; althans het stelen, inbreken enz. neemt toe. Klachten en aangiften blijven zonder gevolg, de daders worden niet ontdekt, en het gaat te Samarang als in den Haag: een dief die niet gevat wordt, zet zijn bedrijf met toenemende stoutheid voort. De Hollanders op Java hebben dit boven hunne t'huis gebleven landgenooten vóór, dat een voor het algemeen belang goed en nuttig denkbeeld spoedig in praktijk gebracht wordt. De zaak is noodig; het kost moeite, geld, verantwoordelijkheid om haar tot stand te brengen; welaan hier zijn wij en hier is ons geld! Zoo deden eenige bestolen kooplieden te Samarang. Toen zij de overtuiging hadden dat al hun aangeven en klagen niet baatte, besloten zij de ambtenaren voor de politie niet meer lastig te vallen en zelven voor de bewaking hunner panden en goederen te zorgen. Zij stelden wakers aan en plaatsten lantaarns. Aan den Resident gaven zij kennis van hetgeen zij als veiligheids-comité

wilden verrichten. Deze kennisgeving geschiedde bij zeer beleefden *brief*, waarin zij den Resident verzochten, van zijne warme belangstelling in alles wat de goede orde en veiligheid van Samarang betreft, ook te doen blijken door den onderteekenaren dag en uur te willen opgeven waarop hij hun een persoonlijk onderhoud kon gunnen.

Dat de handelingen van het veiligheids-comité niet in des Residents smaak vielen, zijn de heeren spoedig gewaar geworden. Hunne nachtwakers werden als landloopers opgepakt en gevangen gezet. Of de op hun last en hunne kosten ontstoken lantaarns werden uitgedoofd en weggerukt, wordt niet vermeld; doch het is waarschijnlijk: want de politie duldt geen licht dan haar eigen licht, dat gelijk staat met duisternis. Hiermede had men echter de heeren van het veiligheids-comité niet persoonlijk getroffen, en politie-ambtenaren, zooals Samarang die bezit, hebben te veel eerbied voor het prestige van de hooge Regeering die zij vertegenwoordigen, dan dat zij het door koopluî ongestraft zouden laten aanranden. De Resident schijnt het moeilijk gevonden te hebben de heeren van het veiligheids-comité om de zaak zelve te straffen: dit is wel beproefd, maar niet gelukt; doch het: »geef mij een regel schrift en ik laat u hangen", werd nu gewijzigd in toepassing gebragt. De brief der heeren van het comité, die *natuurlijk* niet op zegel was geschreven, werd door den Resident bestempeld met den titel van verzoekschrift; de griffier van den landraad, die het openbaar ministerie bij het residentsgerecht waarneemt, stelt tegen de briefschrijvers de beschuldiging in, dat zij de zegelwet hebben overtreden door hun brief niet op een zegel van een halven gulden te schrijven, zooals voor verzoekschriften bepaald is, en de Resident, *rechtdoende!* veroordeelt bij verstek ieder der drie onderteekenaren van den brief tot eene boete van *f* 100 of vier dagen gevangenis en de kosten.

Het geschiedenisje is hiermede uit. Het komt u, Hollander, als eerlijk man ongeloofelijk voor, niet waar? Gij verwondert u dat een hoofd van gewestelijk bestuur zijne macht zoodanig misbruikt en de laagheid begaat om wraak te oefenen op zoo kleingeestige wijze over de kwetsing die zijne ijdelheid moest ondergaan, toen hij niet straffen kon daar waár hij met straf bedreigd had. Vergeet niet dat hier de groote heer Resident met Europeanen, chefs van eerste kantoren, te doen had, en bedenk dan eens wat hij zich tegenover Javanen wel zal veroorloven. Is er iets hatelijker dan de willekeur van ijdele, kleine despoten te moeten verduren? Is er iets meer geschikt om minachting voor machthebbenden te verwekken, dan wanneer zij, onder valsche voorwendsels en verdraaide wets-verklaringen, tot ellendige plagerijen hunne toevlucht nemen, ter wraakoefening over vermeende aanranding van hun gezag? Het aantal voorbeelden van misbruik van macht, onrechtvaardige vervolgingen, hate-

lijke kwellingen, kleingeestige plagerijen, op Java gepleegd, zou eindeloos zijn en boekdeelen kunnen vullen, wanneer men zich alles herinnerde wat men daaronder heeft geleden en zien lijden. Sedert de laatst verloopen tien jaren is in dit opzicht, onloochenbaar, veel ten goede veranderd, zelfs zoo veel, dat iemand die zich onbevangen de Indische toestanden van vóór twaalf en meer jaren voor den geest brengt, zich verwonderen moet dat in betrekkelijk zoo korten tijd het gansche karakter en wezen der Indische maatschappij, Europeesche en Oostersche, eene wijziging heeft ondergaan, waaraan hij, ware ze hem voorspeld geworden, niet zou hebben kunnen gelooven.

Wanneer tegenwoordig verkrachting van wet, recht en billijkheid veel minder dikwijls voorkomen dan vroeger, zoo is dit hoofdzakelijk te danken aan de openbaarheid, welke de drukpers in het leven heeft geroepen.

Het mag recht zonderling klinken dat in Indië deze openbaarheid zich meer en meer uitbreidde, dat de drukpers zich ter dege met alle publieke aangelegenheden is gaan bemoeien, juist sedert dat land met het beruchte drukpers-reglement van den heer Mijer is begiftigd. En toch is dit werkelijk het geval. Dat ongelukkig product van wetgeving werd op Java met verontwaardiging en bespotting ontvangen. Men kon niet gelooven dat het ernstig gemeend was: het kwam toch van den man die in 1848 te Batavia eene revolutie wilde maken om den inwoners van Ned. Indië het recht van drukpers-vrijheid te verzekeren, — een recht dat destijds velen reeds in stilte hadden begeerd, maar dat nog niemand gewaagd had te eischen, en waarvan vele zoogenaamde inlandsche kinderen (waartoe de heer Mijer, indien wij ons niet bedriegen, behoort), — verklaarbaar genoeg daar op Java de »koningin der aarde" haar macht nog nooit had getoond, — zoo weinig begrepen, dat zij het opvatten als een kosteloos abonnement op de Javasche courant. Toen ter tijd zou eene verordening, die de zaken der drukpers met vele beperkingen, preventieve en repressieve bepalingen, strafbedreigingen enz., regelde, misschien nog als eene gunst ontvangen zijn. Maar acht jaren later was de Indische maatschappij de boe-mannen-politiek reeds zoo ver ontwassen, dat het fameuse drukpers-reglement in 1856 op het publiek den indruk maakte van een jas zonder man er in of een geweer zonder loop in een boomgaard.

Al spoedig bleek dan ook de onmogelijkheid om het reglement uit te voeren. Van tijd tot tijd is het ter sprake gekomen, een enkele maal heeft men het zeer onoordeelkundig in zijne gestrengheid toegepast, maar overigens is men verstandig genoeg het te laten rusten, en gaan de zaken der drukpers in Indië dan ook haar gang als of er geen reglement bestond. Met de borgstellingen neemt men het zoo nauw niet, in couranten en tijdschriften blijft de onderteekening der schrijvers van hoofd- en

andere artikelen achterwege, en drukkers en uitgevers nemen eenvoudig al wat er in staat voor hunne rekening, even onbezorgd omtrent hunne persoonlijke aansprakelijkheid, als een lid van de Tweede Kamer die honderd millioen Indisch geld voor staatsspoorwegen in Holland stemt.

Oppervlakkig moge het zonderling klinken, maar niettemin is het waar, dat een streng en van strafbedreigingen overvloeiend reglement, waarin het preventief zoowel als het repressief stelsel in al zijne overdrijving is opgenomen, misschien juist door deze overdrijving, heeft medegewerkt, om, in strijd met de bedoeling des wetgevers, de drukpers in Indië eene vlucht te doen nemen, die men bijna zou meenen dat boven de kracht gaat van eene maatschappij zoo klein als de Europeesch-Indische. Het reglement kon geen ontzag of vrees inboezemen; zoodra het in werking was gekomen werd het dan ook overtreden en de bedreigde straffen werden niet toegepast. Het aantal kleine en groote couranten in Ned. Indië is sedert de afkondiging van het reglement aanzienlijk vermeerderd, en al die couranten en courantjes polemiseeren, critiseeren, vilipendeeren naar hartelust. Het drukpers-reglement slaapt daarbij op twee ooren en niemand schijnt het te willen wakker schudden. Of zou het dood zijn? Dit staan wij nu binnen kort te vernemen. De vader van de wet heeft plotseling al zijn pas opgevat werk in den steek gelaten, misschien enkel uit liefde tot zijn kind, dat nog niets gedaan heeft om Ned. Indië te verlossen van het booze, dat de vader in alle zucht naar vrijheid, zelfstandigheid en ontwikkeling meent te herkennen. Zal de ontwerper van het drukpers-reglement het nu uitvoeren, hij dient dan wel eerst licht te verspreiden over dit gewrocht der duisternis, en al heel spoedig zal hij bemerken dat zijn werk herziening en aanvulling vordert; want al is er nog geen lang verloop van jaren geweest sedert het werd afgekondigd, toch is er op Java al zoo veel veranderd, dat het gevaar met de in 1856 vastgestelde bepalingen niet meer zal kunnen gekeerd worden.

Tien jaren beteekenen niet veel voor de ontwikkeling en beschaving van een volk en de heer Mijer zal nu moeten erkennen dat hij in 1856 weinig wist omtrent de mate van beschaving die tot de inlanders is doorgedrongen, of hij zal *moeten* gelooven dat er wonderen gebeurd zijn. (Aan wonderen zal hij wel gelooven, nu hij Gouverneur-Generaal is.) Immers, de man, die in 1856 de inlanders zoo gering schatte, dat hij te hunnen aanzien, in verband tot de drukpers, met geene of slechte wetten meende te kunnen volstaan; die zich niet bekommerde om die domme, vreesachtige schepsels; die hun het cultuur-stelsel ten zegen en zaligheid toerekent; die na jaren langen strijd uitgeroeide misbruiken weder herstelt; diezelfde man zal in 1867 staan tegenover eene Europeesche bevolking die openlijk den staf over hem breekt, en eene inlandsche be-

volking die eene opinie heeft niet alleen, maar zelfs hare organen om die opinie te verkondigen.

Met die tien is het »lang verloop van jaren" toch nog wel niet voorbij, en O! groote wetgever, let op de dingen die gebeuren en lees de *Slompret Malajoe*, een blaadje in het laag- of keuken-Maleisch (de »brabbeltaal," zooals van der Tuuk het noemt), dat wekelijks te Samarang verschijnt, en maak uwe banbliksems gereed, want zie! daar begint het al: die domme Javanen redeneeren als heele verstandige menschen, en slim ook. Wat zal mr. Mijer nu doen? Zal hij, getrouw aan zijne cultuurstelsel-verheerlijking, ieder blijk van beschaving en ontwikkeling onder de inlanders blijven beschouwen als een naderend gevaar voor het overheerschende ras? Dit zou consequent zijn aan de beginselen in den laatsten tijd door hem verkondigd. Maar mr. Mijer is een man van talent en rijk aan zelfverloochening: de toestanden veranderd vindende, zal hij de grootheid van ziel hebben om zijne beginselen op te offeren, en wie zijn verheven karakter en staatsmanswijsheid kent, zal zich niet verwonderen wanneer het binnen eenige maanden ruchtbaar mocht worden, dat hij aan den chef in de Rose (helaas! echter niet zeer kleurvaste) koloniale-wetten-ordonnantiën-en-besluiten-fabriek op het Plein, plannen heeft ingediend, om op Java vrijheid van drukpers te octroyeren en, zijn fameus schorsingsbesluit schorsende, aan de ordonnantie van 5 Januari 1866 uitvoering te geven. Het *fait accompli* heeft veel overtuigingskracht, en het is niet onwaarschijnlijk dat mr. Mijer uit zijn voorraad van systemen thans dat der accommodatie zal kiezen, ten einde bij den gewijzigden toestand van Java's Europeesche en inlandsche bevolking op den troon van Insulinde te blijven zitten.

Het contrast tusschen het verledene en het tegenwoordige is verbazend groot, en men mag dengenen die in de emancipatie van het individu louter gevaar ziet, niet hard vallen, wanneer hij met leedwezen en bezorgdheid de veroveringen, door de drukpers gemaakt, gadeslaat. Terwijl toch vroeger zelfs de vermetelste Europeaan het niet waagde iets te drukken, waarop de plaatselijke autoriteit haar *fiat* niet had geschreven, zoodat de Regeering nooit eenige aanmerking op hare daden vernam, wordt tegenwoordig ieder harer besluiten, ieder harer daden, door openbare kritiek gelouterd, en, wat het verschrikkelijkst is, naast de Europeesche pers daagt eene inlandsche op, die reeds in hare kiem het beginsel vertoont dat in de Hollandsche tot rijpheid is gekomen, in weêrwil van dreigende drukpers-reglementen, verbanningen, opsluitingen, boeten enz. enz.

Men heeft slechts aandachtig de stukjes door *Mas* en *Radens* in de *Slompret Malajoe* (Maleische trompet) te lezen, om tot de overtuiging te komen dat bij de inlanders de lust tot openbare critiek wakker is. Wel zijn hunne mededeelingen en opmerkingen zeer bescheiden niet alleen, maar zelfs nog

al loftuiterig voor alles wat van de *kandjeng goebernemen* (de geëerde Regeering) uitgaat: zij vinden alles mooi en goed en lief en prettig; maar hoe lang zal dat duren? Geen »lang verloop van jaren," dat is, bij den snellen gang van zaken in Indië, zeker. Van lieverlede zullen de inlanders het nut en gemak van de drukpers leeren kennen en ten slotte, evenals overal elders in de wereld geschiedt, zich veelvuldig van dat middel bedienen om openbaarheid te geven aan al de feiten en gevoelens waarvoor zij die noodig en wenschelijk achten. Voor ieder die menschenkennis heeft, zal er niets verwonderlijks in zijn, dat ook de inlanders, wanneer eenmaal het gebruik maken van de drukpers hun zoo gemeenzaam zal zijn geworden als het eten van *nassi* en *dendeng*, evenals de blanke en beschaafde Hollanders, niet altijd de juiste maat bij dat gebruik zullen houden. Een door wijsheid en rechtvaardigheid krachtig bestuur kan echter aan de pers, dien krachtigen hefboom tot maatschappelijken vooruitgang, eene goede leiding geven, en zal daardoor meer nut stichten dan door met geweld den domper op het licht te zetten, dat zich onder geen domper hoe groot en hoe zwaar ook laat uitdooven.

Wij laten thans eenige vertalingen uit het Maleische blaadje volgen. Als teekenen des tijds verdienen zij, hoe betrekkelijk onbeteekenend overigens, wel opmerking. Zij toonen dat de Javanen wel degelijk denken en dat zij hunne gedachten, al is het met eene zekere naïveteit, al vrij wel weten uit te drukken.

N°. 1 is een stukje dat voor de andere tot inleiding mag dienen. De *Raden* veroorlooft zich goed te vinden!

N°. 2, handelende over een onderwerp van natuurkundigen aard, is een onschuldig stukje en kan gerangschikt worden onder »kunsten en wetenschappen," eene rubriek die voor ettelijke jaren bij het Indische budget niet bestond. Tractementen voor beoefenaren der wetenschap werden toen uitgetrokken onder den post van »onvoorziene rampen en buitengewone ongelukken." Maar (en dit is zeer gevaarlijk!) het stukje getuigt van beschaving.

N°. 3. Verslag over een examen eener inlandsche school, waarbij een *Raden* zoo maar een Regent in de waardeering van *kandjeng goebernemen* durft aanbevelen!

N°. 4. Een onpraktische, maar van veel goedhartigheid getuigende raad om politie-zaken te voorkomen.

N°. 5. Iets over goudsmeden en *hadji's*, waaruit men ten minste zien kan dat niet alle inlanders de *adat* van blinde priestervereering zijn toegedaan.

N°. 6. Een artikeltje waarin veel sarcasme zou liggen, als de laatste regel in dezer voege werd aangevuld: »en waaruit het batig slot moet komen."

N°. 7 is als eene toelichting op 3° en 8° van het onder N°. 4 aangehaalde stukje, en leert:

Hoe de Regeering voordeelen met opium behaald
Met kleêren uit de militaire magazijnen betaalt.

N°. 8 is een stuk om kippenvel van te krijgen. Daar heb je 't nu al! Een *wedono* die zich verstout eenen contrôleur te verwijten dat hij de étiquette niet kent of niet in acht neemt!

N°. 9, na de onwaarde van certificaten van goed gedrag aan bedienden verstrekt, te hebben aangetoond, philosopheert heel aardig over de verborgenheden van het menschelijke hart. De raad om eigen ondervinding en eigen denken te verkiezen boven aanbevelingen van anderen, is een directe aanval op het autoriteits-geloof, dat voor vrij onderzoek de vlag moet strijken.

N°. 1.

Raden Bei Atmo Redjo, Wedono van Djamboe, verklaart, dat het hem pleizier doet vernomen te hebben, dat de Slompret Malajoe nog al veel gelezen wordt; want dat het volgens hem van het hoogste belang is, dat de menschen weten wat er in andere streken omgaat. Men krijgt daardoor ook kennis van veel zaken die men nog niet weet, en het lezen scherpt het oordeel en is nuttig voor ieder van welken rang of stand, zoo meent hij.

Daarom vindt hij het ook zoo goed, dat het Gouvernement overal scholen gaat oprichten, zoodat later zelfs de kinderen van koelies daar naar toe kunnen gaan en knap worden, en het Javaansche volk op die manier zich zal kunnen ontwikkelen.

N°. 2.

Wanneer wij de groote zee aanschouwen, die uit duizenden en duizenden rivieren altijd door nieuwen aanvoer krijgt van water en nooit schijnbaar vermeerdert, nooit het omliggende land overstroomt, en wij denken dan bij ons zelven hoe dat mogelijk is, dan staan onze gedachten eerst stil en onwillekeurig roepen wij uit: »Wat zijt gij grootsch, Natuur! en machtig tevens!"

Maar het Opperwezen heeft den mensch zijn verstand niet gegeven om daarbij te blijven berusten; de mensch moet de geheimen der natuur trachten te doorgronden en, even als een kind al meer en meer houdt van zijnen vader, die hem wijze lessen geeft en hem voorgaat en leidt op den weg der kennis en ervaring, zoo zullen ook de kinderen der natuur, de menschen, hunne moeder moeten liefhebben, die eene onuitputbre bron is waaraan zij hunnen dorst naar kennis kunnen lesschen, — eene bron die nooit uitdroogt, nooit teleurstelt.

En wanneer wij dan verder doordenken over dien ontzaglijken watervloed, en nagaan hoe de kracht der zon het water der zeeën en rivieren vervormt tot dampen, in den aanvang zoo dun, dat het oog des menschen in de waarneming daarvan te kort schiet; hoe die dampen, al hooger en hooger geklommen en meer en meer verdicht, als zichtbare nevels de toppen der bergen omhullen en weldra, als wolken, drijven door het oneindige luchtruim; hoe de koude der hoogere atmospheer die wolken weder als regen doet vallen op de aarde, die ze inzuigt en dan terug geeft aan bronnen en beken, en hoe deze laatsten zich spoeden naar het strand van de zee en hun overvloed uitstorten in den schoot dier onmetelijke diepte; dan is ons de loop van het water duidelijk, en wij begrijpen dat er evenwicht heerscht tusschen de dampen die optrekken en het water dat wegvloeit.

Dit is één bewijs van de regelmatige werking der natuur, die wij zooveel mogelijk moeten trachten te doorgronden; want hare studie verheft den mensch, zuivert zijn geest, loutert zijn gemoed en geeft hem reine genoegens, zooals geene andere studie geven kan.

N°. 3.

In de Slompret Malajoe lezen wij de volgende vermelding van het examen in de inlandsche school, gehouden te Koedoes en door den verslaggever Raden Bei Tjondrodiwirsoh bijgewoond:

»Te 9 ure des morgens werd er op den 23sten Dec. ll. te Koedoes een openbare les gehouden in de Javaansche school, waar 82 kinderen bijeen waren; deze school was de pendoppo van de regentswoning aldaar. Daar de Assistent-Resident ziek was, werd deze plechtigheid door den Contrôleur geopend, terwijl eene groote menigte volks door hare aanwezigheid van belangstelling blijk gaf.

»Het eerst werden de schriften bekeken en vergeleken met die van Juni en December 1864 en bemerkte men daarin groote vorderingen.

»Toen werd overgegaan tot het onderzoek in de vaardigheid van lezen en gaven de leerlingen blijken van in het lezen van Maleische en Javaansche karakters niet onervaren te zijn en te begrijpen hetgeen zij gelezen hadden, behalve een paar kinderen, welke pas van het onderricht waren komen gebruik maken.

»Vervolgens werden er eenige voorstellen ter oplossing gegeven betreffende gewone- en tiendeelige breuken, de vier hoofdregels en een weinig algebra, en het was vermakelijk te zien, hoe vlug en goed het grootste deel der leerlingen zich van hunne taak kweet.

»Voldoende waren tevens de vorderingen in de aardrijkskunde; er waren zelfs twee jongens, Soemardei en Soemitro, 13 en 14 jaren oud, die in October begonnen waren met het leeren teekenen van landkaarten. Den Indi-

schen Archipel konden zij vlug teekenen, wel niet bijzonder fraai, maar dit is niet te verwonderen, daar zij nog zoo kort onderricht hadden genoten.

»Uit gebrek aan leerboeken liet de Javaansche taal nog al iets te wenschen over, doch de Regent heeft zelf een boekje geschreven, onder den titel »Paromasastra", dat zeer bevattelijk is en waarin de kinderen nu sedert eene maand zich oefenen.

»Na afloop der les brachten de kinderen zingende hunnen dank toe aan den Regent, die daarna de jeugd hartelijk toesprak, haar vermanende met lust en ijver op den ingeslagen weg voort te gaan.

»Reeds vroeger had ik veel over het onderwijs, te Koedoes aan de Javaansche kinderen gegeven, hooren spreken, betreffende zijne doelmatigheid en den ijver waarmede het wordt doorgezet; maar hetgeen ik dienaangaande met eigen oogen gezien heb, overtrof mijne verwachting en ik aarzel niet te verklaren, dat de Javaansche school te Koedoes waarschijnlijk de beste van geheel Java is.

Moge het Gouvernement den Regent op prijs stellen, die zoo zeer de beschaving van zijn volk ter harte neemt!"

N°. 4.

Voor zoover Mas Soeroprodjo, Wedono van Rembes, heeft kunnen nagaan, sleepen de ondervolgende zaken dikwijls vele ongelukken en misdrijven na zich, die der politie veel moeite en hoofdbrekens veroorzaken:

1°. Vechten of schelden;
2°. Verliefdheid:
3°. Steelzucht;
4°. Ongenoegen tusschen man en vrouw;
5°. Te weinig onderzoek van klachten;
6°. Armoede;
7°. Speelzucht;
8°. Opium schuiven;
9°. Slechte verstandhouding tusschen hoofden en ondergeschikten.

Daar zijn nog meer oorzaken, maar de genoemde komen het menigvuldigst voor, en men kan wel zeggen dat alle misdaden daarin hunnen grond vinden.

Om nu de politie-zaken, die bij de districts-hoofden worden onderzocht, zooveel mogelijk te verminderen, waardoor veel tijd en moeite zou worden gespaard, zorge ieder dessa-hoofd in zijnen kring, dat hij zooveel hij kan genoemde oorzaken leere kennen en daardoor de gevolgen verijdele.

Met zachte woorden brenge hij de menschen op den goeden weg; ongenoegen en huiselijke oneenigheid moeten worden gestild en bijgelegd;

speel- en steelzucht moeten worden tegen gegaan; het opiumschuiven moet, als een verachtelijk iets, worden geweerd; — en maken zich al soms menschen aan het een of ander kwaad schuldig, dan brenge het hoofd de misdadigers voor den priester, en doe hen zweren dat zij het niet weêr zullen doen.

De menschen der bergen hebben nog eerbied voor den eed!

Zoodoende zullen de beginselen van veel kwaad in de geboorte worden gesmoord.

N°. 5.

Raden Bei Dandang, Wedono van Soekara Pangon, schrijft in een opstel over goudsmeden en hadji's het volgende:

»Over het algemeen heeft de politie veel moeite met het opsporen van gestolen gouden of zilveren voorwerpen; wellicht komt het daarvan, dat de Chineezen nog al veel goudsmeden bij zich in huis hebben, die er niet tegen opzien gestolen goudwerken om te smelten en zoo doende onkenbaar te maken. Nog erger zijn in dit opzicht de hadji's, wier bestaan en rijkdom verkregen worden door het helen van ontvreemde goederen. Daarom zou het, voor de richtige surveillance der politie, goed zijn de goudsmeden en hadji's te vereenigen in afzonderlijke kampongs, met verbod van huisvesting bij andere personen, evenals thans de kampongs der dansmeiden zijn ingericht. — Men zou ook zoo kunnen handelen ten opzichte der Mooren.

»De goudsmeden hebben reeds van vroegere tijden den naam van schelmen verkregen en worden in de Javaansche godsdienstleer aangeduid met den naam van »dieven, die in hun huis blijvende stelen" (maling timpooh). Wat de hadji's betreft, deze zijn de ergsten van allen, en bijna geen landraadzitting gaat er voorbij, waar niet de eene of andere hadji wegens diefstal terecht staat; voornamelijk zijn zij sterk in het stelen van horologiën.

»De Javaansche negorijen kennen daarom ook maar twee soorten van lieden, die rijk zijn: 1°. de Chineezen; 2°. de hadji's.

»De Chineezen werken veel en worden daardoor wellicht vermogend, maar de hadji's doen niets en worden ook rijk; daarom zegt men, dat deze laatsten een kaalkoppigen duivel aanbidden, die hun het geld geeft. Dit is ten minste zeker, dat de hadji's niets verstandiger of geleerder zijn dan de eenvoudige landbouwers, die veel werken en arm blijven."

N°. 6.

Zoo als onze lezers zich misschien nog zullen herinneren, heeft zich in

der tijd eene stem verheven, ten doel hebbende de wederinvoering van den titel van Penatoes voor kleine hoofden die zich verdienstelijk hebben gemaakt, en werd daartegen aangevoerd, dat die hoofden wegens hunne geringe kennis, daar zij van niets anders weten dan van ploegen en planten, met dien titel zouden prijken als een modderschuit met een vlag. Dat gezegde neemt zekere W. K. M. T. D. P. euvel op en hij geeft zijn gemoed aldus lucht:

»Gij, die durft schimpen op den Javaanschen landbouwer, weet gij niet dat hij de kern uitmaakt der Javaansche maatschappij? Weet gij niet dat alle hoofden, van den Regent af tot aan den Petinggi, onbruikbaar zouden zijn in dienst van het Gouvernement, wanneer zij niet goed bekend waren met den landbouw, zooals die op Java gedreven wordt?

»Hoe komt het toch dat gij den Javaan zijne domheid durft verwijten, omdat hij landbouwer is?

»Het is waar, vele Javanen kunnen niet schrijven en geen Hollandsch spreken, wat wel te bejammeren is; maar ontbreekt hun daarom de aanleg?

»Thans nog spreekt gij over de onwetendheid der Javanen; maar wacht eens, wanneer het Gouvernement zoo voortgaat met het oprichten van instellingen voor onderwijs, hoe spoedig die onwetendheid zal veranderen. Want de lust om zich te ontwikkelen ontbreekt niet, *wel* de gelegenheid.

»Duizendmaal dank worde daarom den lande toegebragt, dat het zich het lot van Java's jeugd aantrekt; want daardoor zal Java's toekomst schitterend zijn, en gelogenstraft zal de schrijver worden, die den Javaan minacht en scheldt, omdat hij den grond bearbeidt waarvan hij leven moet."

No. 7.

Wat men ook te vergeefs moge zoeken in de verschillende negorijen van Java, opiumkitten voorzeker niet.

Wanneer de menschen, die gewoon zijn een schuifje te nemen, voorbij zulk een huis komen, dan mist het niet, wanneer ze een paar duiten op zak hebben, of ze moeten even binnengaan, en zich te goed doen, zooals zij het noemen; maar is het goed, wat ze daar vinden, wel dien naam waard?

Ik heb altijd medelijden, wanneer ik iemand een opiumkit zie binnen gaan, die door zijn uiterlijk verraadt dat hij dagelijks moet werken om aan den kost te komen, en door zijne duiten op die wijze te verspillen nimmer gelukkig kan zijn met zijne vrouw en kinderen, voor wier onderhoud hij zorgen moet, maar, zoo handelende, onmogelijk doen kan; want de opium is — duur.

Maar dat beseffen de schuivers in geenen deele. Wat maken niet de koelies, die met hunne vrachten van verre komen, een spoed, wanneer zij een amfioen-huisje in het gezicht krijgen! Dan wordt alle vermoeidheid

vergeten, sneller wordt hun tred, totdat zij die woning bereikt hebben, en hunnen last afwerpende gaan zij binnen en weldra.... zuigen zij met volle teugen den damp in, die, na kortstondige opgewektheid, soms spoediger hun lichaam sloopt.

Ook onder de Javaansche soldaten zijn vele schuivers, en van waar moeten die menschen het geld halen, dat hun die liefhebberij kost?

Zouden er niet velen zijn, die het goed van het Gouvernement verkoopen, wanneer zij geld willen gebruiken, of als dit niet mogelijk is, andere slechte streken te baat nemen om aan duiten te komen?

Velen zullen dit met mij toestemmend beantwoorden; wat mij betreft, ik spreek altijd over hetgeen ik met eigen oogen dagelijks zie.

Want niettegenstaande er bevolen is, dat niemand goederen van militairen mag koopen, zie ik dikwijls, voornamelijk opvarenden van prauwen enz. handeldrijven met soldaten over militaire kleedingstukken, die zij — de zeeluî — gaarne hebben, wegens de goedkoopheid en deugdzaamheid.

Voornamelijk geschiedt die handel in de opiumkitten, waar de matrozen zeker zijn steeds te vinden hetgeen van hunne gading is.

De berichtgever, Zeingam van Njamploengan, hoopt dat de politie wat beter mag letten op die huisjes van pleizier.

N°. 8.

Mas Soero Prodjo, Wedono van het district Rembes, beantwoordt zijnen vriend, Mas Darmo Koesoemo te Boeloong, die vroeger een artikel had geschreven over het al of niet betamelijke, dat er in gelegen is, wanneer een Contrôleur een Wedono op den grond laat zitten, in plaats van hem tot zetel een stoel aan te bieden. Hij zegt dat hij zulk een geschrijf moet afkeuren, omdat het niet goed is de gemoederen te verbitteren, en dat het wel bij Gouvernements besluit zal zijn voorgeschreven, welke vormen een Contrôleur behoort in acht te nemen tegenover een Wedono. Mogen er Contrôleurs zijn welke die hoofden een stoel aanbieden, dan vindt Mas Soero Prodjo dat zeer beleefd, maar gebeurt dat niet, dan hebben zij, die Wedono's, toch geen reden van klagen, want het is de Javaansche adat dat een mindere voor zijn meerdere op de hurken gaat zitten, en even goed als een Wedono, van welke afkomst hij ook mag zijn, verplicht is voor den Patéh op den grond plaats te nemen, dient hij zulks ook te doen voor een Contrôleur, tenzij hem eene andere zitplaats wordt aangeboden.

Reeds meerdere stukken zijn omtrent die zit-quaestie geschreven, allen naar aanleiding van een artikel van zekeren Sasmito van Samarang, die vraagt, waarom in gezelschap, b. v. op een suikerfabriek, een Contrôleur zijn Wedono op den grond laat zitten, en hem zoodoende beschaamd maakt

in de oogen der opzieners en ander personeel, dat met den Contrôleur op stoelen zit, en verder vraagt of het geen straf als het ware voor de inlandsche hoofden is, wanneer ze met een Contrôleur moeten uitgaan en op een ongeschikte plaats [tampat trada karoewan] overnachten, zonder dat zij iets te eten krijgen. Voorts zegt hij dat het in de residentie Soerabaja voor de inlandsche hoofden [wat de behandeling betreft] beter is dan te Samarang.

N°. 9.

[Van dit artikel, dat rijkelijk lang is, nemen wij hier alleen het slot over.]

»Het is precies hetzelfde of de hun dienst presenteerende lieden zoo'n stuk produceeren of niet; want wie durft die attesten vertrouwen? wie er voor instaan dat zij echt zijn en waarheid behelzen?

»En daarenboven is het door duizenden voorbeelden bewezen, dat hij die den eenen dag goed en wel zijn pligt vervult en zulks jaren lang gedaan heeft, soms eensklaps op onverklaarbare wijze van gedrag verandert, van welk raadsel de sleutel in het hart van den persoon verborgen blijft.

»Om derhalve niet bedrogen te worden, raad ik een ieder aan die nieuwe bedienden wil huren, niets te vertrouwen op attesten, maar af te gaan op hun uiterlijk voorkomen, hun manier van zijn, hun gedrag en werk, en hen dienovereenkomstig te beloonen en te vertrouwen.

»Reeds menigeen is door den fraaien inhoud dier bewuste certificaten gefopt."

Deze staaltjes van drukpers-voortbrengselen staan tot het groote werk van *de* drukpers, als derde macht in den Staat, gelijk een zuigeling tot een volwassen man; maar wanneer men de thans op dit gebied aan de inlanders gelaten vrijheid niet besnoeit of intrekt, dan zullen nader te leveren proeven ongetwijfeld bewijzen, dat de beschaving niet zoo weinig tot de inlanders is doorgedrongen, als mr. Mijer vóór tien jaren voorgaf te gelooven.

Drukpers, vrijheid, ontwikkeling, beschaving, het zijn alle teêre punten in het leven van een volk, dat bij goeden natuurlijken aanleg zijne eerste schreden doet naar zelfstandigheid in het maatschappelijk bestaan. Die schreden met liefde en wijsheid te leiden, met vermijding zooveel mogelijk van dwang, is eene eervolle, hoogst gewichtige, maar moeilijke taak, waartoe vooral eerlijkheid en standvastigheid vereischt worden. Mogen wij hopen dat mr. Mijer die zal vervullen?

D. H.

OOSTERSCHE VREEMDELINGEN IN NED. INDIË.

Het was in vroegere en latere jaren steeds een vraagstuk, waarover de meeningen zeer uiteenliepen, of vreemde oosterlingen in Nederlandsch Indië behooren te worden toegelaten. De argwanende en bekrompene politiek van vroegere eeuwen, toen het streven van de Oost-Indische Compagnie louter was in Indië handelswinsten te behalen, moest medebrengen, dat men niet alleen den Europeaan, maar ook elken vreemden oosterling met een minder gunstig oog beschouwde; want men kon in hem alleen een concurrent zien. Maar toch noopte datzelfde handelsbelang vreemde oosterlingen niet uit te sluiten, ook omdat daaronder energieke en ondernemende rassen gevonden werden, die in sommige behoeften voorzagen, wier bevrediging anders hoogst moeilijk zou zijn geweest. Wij vinden oostersche vreemdelingen en bepaaldelijk Chineezen te Batavia van het tijdstip van den bouw dezer stad af. Men schatte in 1725 hun aantal op 100,000 zielen. Zij werden echter steeds met een ongunstig oog beschouwd en bij het minste teeken van verzet behandelde men die vreemdelingen op de meest onbarmhartige wijze. Wij behoeven slechts te wijzen op de verschrikkelijke gebeurtenis van 1740, die, volgens alle historieschrijvers, eene onuitwischbare bloedvlek in onze geschiedenis heeft nagelaten en waardoor de naam van Valckenier eene treurige vermaardheid heeft verkregen. Daendels volgde mildere beginselen ten opzichte van de afstammelingen der Chineezen. Maar in later tijd is de Nederlandsche Regeering weder teruggekomen tot het stelsel van de Oost-Indische Compagnie en dat kon wel niet anders. Eene staatkunde die Nederlandsch-Indië deed beschouwen als een citroen, waarvan men de beste sappen moest uitpersen, omdat men van meening was, dat men toch op den duur die kostbare bezittingen niet zou behouden, — eene staatkunde die het cultuurstelsel in het leven riep, ten einde in den nood van het Moederland te voorzien, en tot verwaarloozing van de buitenbezittingen aanleiding gaf, — eene Staatkunde, in één woord, die een stelsel van exploitatie invoerde, in

plaats van de milde beginselen, door Commissarissen-Generaal vastgesteld, moest wel medebrengen dat men den oosterschen vreemdeling alleen wilde dulden, voor zoover hij kon medewerken om dat exploitatiestelsel te schragen, en hem daarbij slechts als een noodzakelijk kwaad beschouwde. Ook toen moesten argwaan en afgunst van de zijde van het bevoorrechte ras levendig worden, wanneer personen van vreemden oorsprong dreigden zich in onze bezittingen te vestigen, naast den Europeaan en den inlander. Men weerde daarom zooveel mogelijk de oostersche vreemdelingen, bovenal uit de binnenlanden van Java, en trachtte hen in bepaalde wijken op de strandplaatsen te vereenigen. Zoo is dan ook in 1837 (*Indisch Staatsblad*, n°. 58) aanvoer van Chineesche nieuwelingen bepaaldelijk verboden, en ofschoon bij besluit van 29 Augustus 1846 (*Indisch Staatsblad*, n°. 24) eene aanschrijving werd gedaan, waarbij aan de op Java gevestigde Chineezen niet meer zoo algemeen verboden werd zich in de binnenlanden te vestigen, heeft de politiek van vroegere tijden ten opzichte van oostersche vreemdelingen bijna tot op den huidigen dag bestaan. Men schildert de gevolgen van hunne toelating in onze bezittingen met zwarte kleuren af, en laat daarbij nu eens maximen van hooge staatsmanswijsheid, dan weder belangstelling voor den inlander als argumenten gelden.

Een billijk en rechtvaardig bestuur van onze Overzeesche Bezittingen eischt intusschen dat men zich niet door groote woorden laat afschrikken en dat men onderzoeke, in hoever die argumenten met eene gezonde staatkunde overeen te brengen zijn. Naar onze overtuiging is de Chineezen-vrees niets anders dan een overblijfsel van vooroordeel en verouderde begrippen, volkomen gelijk te stellen met de kreten die in minder verlichte tijden tegen de Joden in Europa werden aangeheven. Wij zullen aantoonen, dat die vrees ijdel is. De belemmeringen die men den oosterschen vreemdeling in Nederlandsch Indië in den weg legt, behooren in geen verlicht regeerings-stelsel te worden bestendigd.

Het Regeerings-Reglement past de benaming van »vreemde oosterlingen," slechts eenmaal en wel in art. 73 voorkomende, niet toe op eenig inboorling van een der eilanden van den Indischen Archipel onder ons bestuur, want het spreekt te hunnen aanzien overal van »Inlanders." De vreemde oosterling is de Mahomedaan of heiden; personen in Azië, buiten onze bezittingen, uit Europeesche of Amerikaansche ouders geboren, worden nooit onder den naam begrepen.

De vraag, in hoeverre wij gerechtigd zijn, afgescheiden van andere beschouwingen, om eene speciale wetgeving ten opzichte van vreemde oosterlingen, of meer eigenlijk oostersche vreemdelingen, te maken, wordt reeds zeer vereenvoudigd door verschillende tractaten, met andere natiën gesloten, waaraan de Regeering verplicht is de hand te houden, en waarvan

wij in geen geval zouden mogen afwijken dan na eene herziening op dezelfde wijze, waarop ze zijn tot stand gekomen.

Met *Siam* en *Perzië*, met *Marokko*, met de *Britsche* Regeering en met *Turkije* zijn overeenkomsten gesloten, welke ten aanzien van hunne onderdanen geene vrijheid van handelen meer laten.

In het met *Siam*, het meest nabij onze koloniën gelegen rijk, gesloten tractaat (*Indisch Staatsblad*, 1863, N°. 20) is overeengekomen, dat wederzijds voor de schepen en onderdanen der beide natiën volkomene en algeheele vrijheid van handel en scheepvaart zal bestaan, op den voet der meest begunstigde natie. Aan het slot van artikel 2 is verder in dat tractaat gestipuleerd, dat *Siamsche* onderdanen in Nederlandsche bezittingen geheel dezelfde bescherming en hulp zullen ontvangen, die aan de meest begunstigde natie zullen zijn toegestaan, en zooals die in *Siam* aan Nederlandsche onderdanen worden verleend.

Omtrent het verblijf der Siameezen in Nederlandsche bezittingen is niets bepaald, maar wel bij artikel 5 omtrent dat der Nederlanders in *Siam*, aan welke het alleen te *Bangkok* vergund is te wonen, ten ware hun voor eene vestiging elders speciaal verlof van de Siamsche autoriteiten mocht zijn gegeven, terwijl zij vrijheid hebben door het geheele koninkrijk *Siam* te reizen en handel te drijven.

Hieruit volgt, naar onze wijze van zien, — en bij voorkomende gevallen is reeds gebleken dat de autoriteiten in Indië hetzelfde gevoelen aankleven, — dat de Siameezen in onze bezittingen moeten worden toegelaten op den voet der meest begunstigde natie, dus even als vreemde Europeanen, en dat op hen de bepalingen voor de toelating van vreemde oosterlingen, waar die meer beperkend zijn, niet kunnen worden toegepast.

Zij zijn dus bij het tractaat gelijk gesteld met Europeesche natiën.

Dit is ook het geval met *Perzische* onderdanen, ten gevolge van het met *Perzië* gesloten tractaat (*Indisch Staatsblad*, 1858, N°. 70.)

Ook onderdanen van *Marokko*, al mogen zij Mahomedanen, en dus volgens de wet vreemde oosterlingen zijn, moeten in Indië op denzelfden voet worden toegelaten, volgens het tractaat in *Indisch Staatsblad*, 1859, N°. 49, opgenomen.

Tevens volgt uit artikel 1 van het *Londensche* tractaat (*Indisch Staatsblad*, 1825, N°. 19), dat inboorlingen van *Britsch Indië*, zelfs aldaar gevestigde Arabieren en Chineezen, zoo die door de *Britsche* Regeering als hare onderdanen worden beschouwd, in Nederlandsch Indië op den voet van de meest begunstigde natie moeten worden toegelaten.

En nu het tractaat met *Turkije*. Wij wenschen daarop meer bijzonder de aandacht te vestigen, omdat men steeds spreekt van het weren der Arabieren en Chineezen, terwijl wij ten opzichte van verreweg de meeste Arabieren reeds bij tractaat de gelijkstelling met den Europeaan hebben vastgesteld.

Het *Staatsblad* van het Koninkrijk der Nederlanden van 1862, N°. 124, bevat de *wet* van den 22sten Juni 1862, houdende goedkeuring van eenige bepalingen van het handels- en scheepvaartsverdrag met Turkije gesloten. Art. XXI, tweede lid, bepaalt uitdrukkelijk, dat dit tractaat ook voor Egypte geldt.

Art. XIX zegt nu met zoovele woorden: »Tous les droits, privilèges et immunités accordés maintenant ou qui pourront être accordés plus tard *aux sujets*, aux bâtiments, au commerce et à la navigation *de toute Puissance étrangère* dans les États *et possessions de sa Majesté le Roi des Pays-Bas*, ou dont la jouissance pourra y être tolérée, *seront également accordés aux sujets*, aux bâtiments, au commerce et à la navigation de la Porte Ottomane, qui en auront de droit l'exercice et la jouissance."

Hieruit volgt, dat *alle* onderdanen van het Turksche rijk, Egypte ingesloten, behooren te worden behandeld als personen in Indië met Europeanen gelijkgesteld. De Arabieren zijn bijna allen, zeer enkele onafhankelijke stammen uitgezonderd, onderdanen van het Turksche rijk, van Perzië, Marocco, Britsch-Indië of Frankrijk, waarmede wij evenzeer een tractaat hebben gesloten. Vanwaar ontleenen wij nu de bevoegdheid ten opzichte van Arabieren eene exceptioneele wetgeving te maken? Wij hebben daartoe evenmin het recht als ten opzichte van de onderdanen van de neger-republiek Liberia of van de Hawaii-eilanden, welke wij bij tractaat gebonden zijn op den voet van de meest begunstigde natie te behandelen. Wij mogen hun geene meerdere beperkingen opleggen dan een Franschman of Brit. De vraag is niet, met wie men gecontracteerd heeft. De goude trouw en ons direct belang zullen toch wel medebrengen, dat eene kleine natie zich stipt houdt aan de naleving van alle tractaten en die in milden zin toepast.

Uit deze eenvoudige aanduiding der feiten volgt, dat wij alleen ten opzichte van Chinezen en van zeer enkele Arabieren vrijheid van handelen hebben. Tegen den Chinees vooral worden dan ook bezwaren ingebracht. Is nu het staatsbelang al of niet gebaat door de toelating van Chineezen en Arabieren? en brengt eene gezonde staatkunde mede aan die vreemdelingen voor hunne nederzetting en vrije beweging op Java en de buitenbezittingen belemmeringen in den weg te leggen? Wij beantwoorden die vraag bepaald ontkennend, en wel, in de eerste plaats, met het oog op den feitelijken toestand.

Wanneer wij de bevolkings-statistiek nagaan, dan zien wij, dat in 1862 op Java 155,158 Chineezen, 6343 Arabieren en 26,185 andere oostersche vreemdelingen, als Mooren of Klingaleezen, Bengaleezen (1) enz.,

(1) Het betrekkelijk aanzienlijk getal der oostersche vreemdelingen, die noch Chineezen, noch Arabieren zijn, kan niet enkel uit Klingaleezen en Bengaleezen bestaan; maar ook vreemdelin-

aanwezig waren. Op de buitenbezittingen vinden wij het Chineesch element alleen in de Wester-afdeeling van Borneo, op Banka en Riouw vrij sterk vertegenwoordigd, want men telt daar 24,578, 17,224 en 17,657 Chineezen. Op Celebes en onderhoorigheden vindt men nog niet 4000, ter Westkust van Sumatra evenals ook in Palembang nog niet 3000, in de Zuid- en Ooster-afdeeling van Borneo ongeveer 1800 Chineezen, terwijl 1400 Chineezen in de residentie Menado voorkomen. De Arabieren komen het meest voor in Palembang, waar het verslag van 1862 een cijfer van 1740 aangeeft, terwijl in de Wester-afdeeling van Borneo 1020 en in de overige buitenbezittingen te zamen slechts 344 gevestigd zijn. Op Java is het Chineesch element in meerdere of mindere mate in elke residentie aanwezig. Bijna $^1/_3$ gedeelte van het geheele cijfer bevindt zich in de residentie Batavia, waar in 1862 46,127 Chineezen op de bevolkingsstaten voorkwamen, voornamelijk in de stad en het westerkwartier. In het aangrenzende Buitenzorg vindt men een cijfer van 10,487, Cheribon volgt daarop met 13,315 personen, die tot de Chineesche bevolking gerekend worden, alsmede Rembang met 12,616 en Samarang met 12,356 Chineezen. In Japara vindt men ongeveer 9000 en in Soerabaja 8000 personen van die natie. Het getal Arabieren is het sterkst in Soerabaja, waar men in 1862 1395 vond, terwijl in de residentie Batavia 799 aanwezig waren. Op Madura echter vindt men naast 6,524 Chineezen 1039 Arabieren. Voor het overige zijn de Arabieren in zeer kleinen getale over Java verspreid, terwijl men zelfs in sommige residentiën slechts enkele individuen of geene aantreft.

Wij hebben reeds gezegd, dat sedert 1837 de aanvoer van Chineezen op Java verboden was. Nu is wel is waar die bepaling in 1844, in 1846 en in 1863 tijdelijk buiten werking gesteld, terwijl ook in de laatste jaren Chineesche ambachtslieden, die dadelijk werk konden vinden, werden toegelaten; maar dit verklaart nog in geenen deele de toeneming van het aantal Chineezen van 95,000 in 1837 tot 155,000, te minder omdat een deel der Chineezen, die het gelukt was zich in de binnenlanden te vestigen, zich met de oorspronkelijke bevolking hebben vermengd. De feitelijke toestand is dan ook, dat wellicht de grootste helft van het aantal zoogenaamde Chineezen, die zich op Java bevinden, afstammelingen zijn van ouders, die zich door aanhuwelijking met inlandsche vrouwen voortgeplant hebben. Indien dergelijke personen zich in eenigen Europeeschen staat gevestigd hadden, zouden de kinderen sedert lang burgers van den staat zijn. Die afstammelingen van Chineezen en inlandsche vrouwen hebben niet meer de energie van de oorspronkelijke Chineezen. Java is hun Vaderland

gen uit andere deelen van den Archipel, zooals Maleiers, Boegineezen enz., worden op Java onder den naam van vreemde oosterlingen begrepen, zooals blijkt uit *Ind. Staatsblad* 1835, No. 37.

en Daendels maakte reeds een onderscheid tusschen Chineezen en Pernakkan-Chineezen. Hij vergunde de laatsten zich op den landbouw toe te leggen, en vandaar wellicht dat men in Cheribon Chineesche landbouwers vindt. Uit een staatkundig oogpunt is voorzeker de Pernakkan-Chinees volstrekt niet te vreezen.

Welke is nu de positie der oostersche vreemdelingen in Nederlandsch-Indië? De Arabier behoort tot een zeer ondernemend en krachtig ras. De kustvaart bovenal wordt door hem gedreven. De Chinees grijpt alles aan om geld te verdienen. Sluw, werkzaam, geduldig en uiterst matig, zoolang de zorg voor de toekomst dit vordert, meer intelligent dan de inlander van den Indischen Archipel, gelukt het hem zeer dikwijls tot zekere welvaart te komen, ondanks de talrijke belemmeringen die wij hem in den weg leggen. Wij hebben den oosterschen vreemdeling verboden, zoo hij niet reeds sedert overoude tijden hier of daar gevestigd was, zich met het landbouw-bedrijf bezig te houden. Woeste gronden mag hij niet huren. Bij de suikerregeling is hij van de mededinging voor groote ondernemingen van landbouw-nijverheid uitgesloten. Maar wij hebben de anomalie laten bestaan, dat de Chinees landbezit in sommige residentiën heeft kunnen verkrijgen, en vandaar dat in de Ommelanden van Batavia en in het Buitenzorgsche een zoo groot aantal Chineezen gevestigd is.

Nu weten wij wel dat sommigen beweren, dat het Chineesch landbezit in zich zelf onvoordeelig en voor den inlander schadelijk is. Maar indien het eene waarheid mocht zijn, dat de landen van de Chineezen minder goed beheerd worden dan die van Europeanen, dan zou zoodanige verwaarloozing op den duur verarming en algeheel verval moeten ten gevolge hebben. Wat meer is, sommigen beklagen zich over de stijgende prijzen der landerijen en schrijven die aan de concurrentie van den Chinees toe. Nu kan de Chinees toch wel geen hooger prijs dan de Europeaan voor landen betalen, zoo hij van zijn goed minder voordeel weet te trekken. Hoezeer de Chineezen voorts als bloedzuigers worden uitgekreten, moeten hunne meest erkende tegenstanders toch getuigen, dat de inlanders in de binnenlanden van Java gaarne voor hen arbeiden, en dit zelfs voor minder loon dan voor Europeanen doen. Daarom is het onaannemelijk, dat menschen die er zich zoo goed op verstaan met den inlander om te gaan, in hun eigenbelang den inlander niet zouden sparen, opdat zij niet spoedig algemeen gehaat zouden zijn. Eene andere vraag is, of de wetgeving ten opzichte van de Chineezen, vooral op het stuk van erfrecht, niet dringend verbetering vereischt, opdat niet telkens majoraten ontstaan. Ook te hunnen opzichte komt de noodzakelijkheid uit om met de verschillende soorten van wetgeving te breken. Men brenge den Chinees onder het burgerlijk- en handelsrecht van den Europeaan; maar men belemmere hem niet in zijne vrijheid van beweging en sluite hem niet in ghetto's op.

Dan zal men uit een chaos van moeilijkheden komen, die nu telkens ontstaan. Het blijft intusschen eene groote anomalie, dat hij die in sommige gedeelten van Java landheer is en souvereine rechten mag uitoefenen, elders als daglooner zelfs geen deel mag nemen aan den landbouw van den inlander.

Dien ten gevolge moesten handel en ambachtsnijverheid den Chinees op Java middelen van bestaan verschaffen. Nu is het ontwijfelbaar dat zoo de Chineesche bevolking eensklaps Java verliet, dit eene der grootste rampen zou zijn, die Java zouden kunnen treffen. »De oostersche vreemdeling is," zeide de Minister van Koloniën in 1854, bij de behandeling van het Regeerings-Reglement, »de trechter van den handel," en hij is als zoodanig een onmisbare tusschenpersoon tusschen den Europeeschen groothandel en den inlandschen consument.

Voor de opkomst der vrijhavens in den geheelen Archipel is het een bepaald vereischte, dat de toelating der Chineezen en andere oostersche vreemdelingen aldaar aan niet meer beperkingen onderworpen worde, dan die der andere handelaren.

Eene oppervlakkige inzage van de lijst der in Nederlandsch Indië te huis behoorende schepen en vaartuigen in het Naamregister doet zien, dat de eigenlijke handel in Nederlandsch Indie geheel wordt gedreven met schepen, toebehoorende aan oostersche vreemdelingen. Van de schepen, toebehoorende aan Europeanen, worden de meesten toch gebezigd, niet voor den handel, maar voor transporten van rijst, zout, gouvernementsgoederen en hout. Zoo koopwaren worden medegegeven, is dit meestal slechts eenvoudig transport, geen werkelijke handel. Behalve dat de oostersche vreemdelingen ook geen onbelangrijk aandeel aan de Gouvernements-transporten nemen, zijn zij het, die den inlandschen handel, die levensader van den Indischen Archipel, voeden.

Terwijl de Europeanen zich slechts met zaken in het groot of met transporten inlaten, ontzien de vreemde oosterlingen geen moeite noch gevaar, komen overal, achten niets te gering en brengen honderden voorwerpen van inlandsche consumptie in den handel, om welke de Europeesche handelaar zich niet bekommert, ja die hij nauwelijks kent.

De binnenlandsche handel op Java steunt daarenboven geheel op hun kapitaal en op hunne bedrijvigheid. Zij hebben de teelt van suiker, peper, tabak, thee en meer op Java gebracht of mogelijk gemaakt. De Chineesche suikermolens hebben den eersten stoot gegeven aan de suikercultuur op Java, en toen de kruistocht tegen den vrijen arbeid ook in Cheribon ondernomen werd, was eene der grieven daartegen dat Chineesche huurlingen tot het landbouwbedrijf werden toegelaten, buiten de aangewezene wijken. Het later ingesteld onderzoek bracht echter feiten aan het licht, die deden zien, welke voordeelen de Chinees aan de Gouvernementscultu-

res verschafte. Een der Residenten deed toch uitkomen, dat de Chineezen in Cheribon een aantal katjang-olie-molens bezitten en dat de verwijdering van die Chineezen het onmiddellijke gevolg zoude hebben, dat die tak van industrie vervallen zou, tot enorme schade van de gouvernementssuikercultuur, die daardoor van de noodige mestspecie beroofd zou worden.

Op de hoofdplaatsen, waar de Chineezen verplicht zijn met ambachtsnijverheid hun brood te verdienen, oefenen zij veelal de beroepen van timmerlieden, smeden, schilders, wagenmakers, blik- en koperslagers uit.

Werpen wij een blik op de buitenbezittingen, dan vinden wij den mijnbouw weder in handen van den oosterschen vreemdeling. Nog zou de delfstoffen-rijkdom van Banka en Billiton in den schoot der aarde bedolven zijn, zonder den Chineeschen mijnwerker. Op Borneo's Westkust is het alweder de Chinees die goud graaft. In de residentie Riouw was de vestiging van oostersche vreemdelingen van overwegend belang; want alleen aan de Chineezen heeft Tandjong-Pinang zijn bloei te danken, en belemmerde men daar de vestiging van oostersche vreemdelingen, dan zou dit den ondergang van die thans bloeiende plaats na zich sleepen.

Zou het nu niet ongerijmd zijn dergelijk element op den duur belemmeringen in den weg te leggen? Is het niet in strijd met het welbegrepen staatsbelang en uiterst onrechtvaardig den Chinees en Arabier uit te krijten als eene plaag van den Indischen Archipel? Moet men niet veeleer trachten dergelijk element te benuttigen tot ontwikkeling van onze bezittingen?

Men antwoordt daarop met het beweren, dat de Chinees een geheel vreemd element is, dat zich tusschen den Europeaan en den inlander dringt, en dat de geschiedenis en de ondervinding leeren, dat talrijke Chineesche nederzettingen voor het Europeesche gezag gevaarlijk zijn. Men wijst daarbij op de woelingen en oorlogen op Java en op het verzet van de Chineezen ter Westkust van Borneo. De Chinees zuigt voorts den inlander uit en zou een geboren sluikhandelaar zijn. De Arabier is even gevaarlijk, zoo niet erger, voegt men daarbij, want als Mahomedaan oefent hij invloed uit op de bevolking op Java en elders, terwijl hij het godsdienstig fanatisme tegen ons gezag opwekt.

Wat het laatste betreft zijn wij van meening, dat een billijk en rechtvaardig bestuur van Nederlandsch Indië, alsmede ontwikkeling van den inlander, de krachtigste middelen zijn om de goede zijde van het Europeesch bestuur algemeen te doen waardeeren en aan dweepzucht de wapens te ontnemen. Geef den inlander onderwijs en de macht der Arabieren zal voor goed gebroken worden! Het kleine getal Arabieren in den Archipel zou ook een krachtig tegenwicht vinden in eene meer verlichte staatkunde. Aan de vestiging van Europeanen worden nog, naar onze wijze van zien, onhoudbare belemmeringen in den weg gelegd. Met groot genoegen

hebben wij daarom in het verslag der Tweede Kamer over het wetsontwerp omtrent de uitgifte van woeste gronden gezien, dat het besluit van 27 October 1860 (*Indisch Staatsblad*, 1861, N°. 40) als onwettig wordt beschouwd, voor zooverre aan hoofden van gewestelijk bestuur de macht wordt verleend over vestiging van Europeanen in de binnenlanden te beslissen. Eene milde herziening van dat besluit, die reeds door den vorigen Minister van Koloniën aanhangig was gemaakt, achten wij dringend noodzakelijk. Maar hoe meer het Europeesch en het Chineesch element zich in Indië zouden vestigen, des te minder zou de invloed van den Arabier te vreezen zijn.

En wat de toelating van Chineezen betreft, daaromtrent koesteren wij geene de minste bezorgdheid, mits men regelen van billijkheid en rechtvaardigheid te hunne opzichte in acht neme. Op Java, waar men den Chinees vooral uit de binnenlanden wil weren, te midden van millioenen inlanders, is hij zeker weinig te duchten, tenzij men hem als pachter van 's Gouvernements middelen zeker gezag over de bevolking toekent. Sedert dertig jaren heeft het Chineesch element bij geene enkele gelegenheid woelingen verwekt, maar integendeel blijken van trouw en gehechtheid aan het Nederlandsch gezag gegeven. Ja, toen, een paar jaren geleden, onlusten in de residentie Tagal ontstonden, hebben de Chineezen in de eerste plaats de partij der orde gekozen en zich rondom den Resident geschaard. Op Borneo's Westkust hebben de feilen van het Europeesch bestuur grootendeels aanleiding gegeven tot den bloedigen oorlog, die daar gevoerd is. Ook moet men niet vergeten, dat daar de Chineezen, tijdens het herstel van het Nederlandsch gezag, schier onafhankelijke republieken vormden en zich weinig om de inlandsche vorsten bekreunden. Het was dus natuurlijk dat onze hoofdgelden en onze handelsbeperkingen hun onwelkom waren; maar zulk een toestand kan niet geboren worden, daar waar zij zich uit eigen beweging onder de bescherming van het Nederlandsch gezag stellen. Nergens elders is dan ook gebleken, dat ons gezag iets van den Chinees te duchten heeft. Geven de Chineezen die tegenwoordig overal, in Britsche en Fransche koloniën, als landbouwers arbeiden, blijken van een oproerigen geest? Ontvangt men niet de meest gunstige berichten omtrent de immigratie van Chineezen in Demerary en bovenal in Suriname? Het jongste rapport van den Gouverneur dier kolonie luidt bij uitstek gunstig omtrent de Chineezen. Is in Australië en Californië iets gebleken van een slechten geest onder de Chineezen? Dit alles doet zien dat de vrees voor een opstand van Chineezen een hersenschim is. Maar nog zonderlinger klinkt van de zijde van de conservatieve richting het andere argument, dat men bovenal tegen den Chinees aanvoert, wanneer men het schrikbeeld van politieken aard niet afdoende acht. De Chinees zou den inlander knevelen en tot een bedorven ras,

vol ondeugden, behooren. Maar men vergeet dat onzè staatkunde tegenover inlander en vreemden oosterling de oorzaak is van het kwaad. Wij hebben een net van verbodsbepalingen rondom de Chineezen op Java geslagen. Het is algemeen bekend dat zich onder hen zeer vermogende lieden bevinden, die hunne fortuin aan handelskennis te danken hebben en die in goede trouw voor niemand behoeven onder te doen. Wij hebben echter allen die tot deze ijverige en volhardende bevolking behooren, uitgesloten uit nijverheid en landbouw, waar dit eenigszins mogelijk was. Maar aan de andere zijde heeft men zich niet ontzien, om den Chinees den toegang tot de binnenlanden te geven, om hem tot een werktuig van exploitatie van den inlander te maken, waar dit in ons stelsel te pas kwam. Het is niet te betwisten, dat de Chineezen begaafder en meer ontwikkeld zijn dan de inlanders. Maar juist daarom zijn zij steeds gebezigd als de handlangers van het Gouvernement. De Europeaan heeft dit voorbeeld gevolgd en hen gebruikt als pachters en huurders van landerijen.

Het Gouvernement heeft den Chinees toegelaten als pachter van onderscheidene middelen, en door de mazen van het net, dat hem belette zijn kapitaal te beleggen en zijne handelskennis aan te wenden, is de Chinees overal in het binnenland gedrongen, maar nu bekleed met zekere macht tegenover de bevolking en zelfs tegenover den Europeaan, die hem in de gelegenheid stelde tot knevelarij en onrechtmatige handelingen. De bazar-pacht, de opium-pacht en de visch-pacht waren of zijn in handen van Chineezen. Op den huidigen dag nog wordt de amfioen-pachter allerwege in onze bezittingen met zekere onderscheiding behandeld, en op den dag van de jaarlijksche verpachting verschijnt de Resident in staatsiecostuum, ten einde den hoogsten bieder te omstralen met den glans van zijn gezag. Uitgesloten uit landbouw en nijverheid en uit de binnenlanden geweerd, grijpt de Chinees nu gretig de verpachting der middelen aan om zich overal te kunnen vestigen en zelf of door zijne bedienden handel te drijven. Zijn de bazar- en visch-pachten verdwenen, de opiumpacht blijft over. Dezelfde Regeering, die den Chinees uit staatkundige beweegredenen of in het belang der bevolking zegt te weren, schenkt hem daardoor toegang, macht en aanzien.

En gesteld nu eens dat het gelukken mocht de verboden kringen voor het verbruik van opium nauwer en nauwer toe te halen, zoodat ook dit middel om zich van de strandplaatsen te verwijderen den Chineezen ontviel, welke zal dan de positie zijn van duizenden menschen? In de ambachts-nijverheid zullen niet allen een voldoend middel van bestaan vinden, en men zal dus eene bevolking in de hoofdplaatsen verzamelen, die door armoede tot toenemende verbastering zal vervallen en een element van ontevredenheid zijn. Er valt niet aan te denken, die bevolking van Java te verwijderen; want het grootste gedeelte heeft geen ander Vaderland en

bestaat uit Pernakkan-Chineezen, wier voorouders Java reeds als hun geboorteland beschouwden. En wat heeft de Europeaan, die den Chinees steeds uitkrijt wegens zijne gebreken en ondeugden, aan de andere zijde gedaan om het zedelijk belang van den vreemden oosterling of van zijne afstammelingen te bevorderen? Men tracht het verbruik van opium onder de inlanders tegen te gaan; maar aan den Chinees wordt niet gedacht. Hij is leergraag en zorgt steeds voor het onderwijs van zijne kinderen. Waar hun de gelegenheid wordt geboden, laten de meervermogenden hunne kinderen de Europeesche scholen bezoeken. Wat heeft nu het Gouvernement gedaan voor het onderwijs en de zedelijke ontwikkeling van den Chinees? Het is ons onbekend. Zoo zij niettemin fortuin en eene positie verkrijgen, hebben zij dit aan zich zelven of aan het eigenbelang van den Europeaan te danken, maar waarlijk niet aan onze welwillendheid. Kan het dan bevreemding wekken, dat hunne slechte hoedanigheden zich onder ons regeerings-stelsel en onder zulke omstandigheden ontwikkeld hebben, en heeft men het recht om hun daarvan een zoo scherp verwijt te maken? Zulk een stelsel moest wel wrange vruchten dragen.

Op de buitenbezittingen is het Chineesch element onmisbaar om tot ontwikkeling te geraken. De stroom der landverhuizing richt zich naar alle hemelstreken. Borneo bovenal heeft behoefte aan meer bevolking, om de schatten te oogsten die in en van den grond te verkrijgen zijn. Dat uitgestrekte eiland en andere bezittingen kunnen door den Nederlander en zijn kapitaal nimmer op voldoende wijze ontwikkeld worden met de tegenwoordige bevolking; want daarvoor zijn meer nijvere handen noodig. Maar wij beperken den oosterschen vreemdeling in zijne vrijheid van beweging, zoodat de stroom onze bezittingen voorbijgaat. Kolonisatie van Europeanen is welligt onmogelijk en voorzeker oneindig kostbaarder. De voortreffelijkheid van het Chineesch element is intusschen sedert vele jaren aangetoond. In zijn bekend werk over Borneo haalt professor Veth het volgende aan:

»De ouden wisten te koloniseeren," zegt een schrijver, die hen op Borneo heeft waargenomen, »in onze dagen mag men vooral op de Chineezen wijzen. Men sla hen gade, zelfs waar zij met de meeste moeilijkheden hebben te kampen gehad: op de Westkust van Borneo, b. v., waar ze, gedrongen tusschen de Maleiers, die zich aan alle kusten van den Archipel hebben nedergezet, en tusschen de door dezen binnenwaarts gedreven inboorlingen, zich toch door hunne industrie regelmatig hebben weten te vestigen, aanzienlijke plaatsen op te richten, geheele landstreken te ontginnen, en, te midden der hinderpalen door ons later aldaar gevestigd bestuur opgeworpen, zonder eenige bescherming van de Regeering in hun Moederland, zonder kapitalen, enkel door hunne schrander-

heid en ondernemingsgeest, zich een ruim bestaan en daarenboven groote voordeelen voor hunne betrekkingen in China hebben weten te verschaffen. Zij vermengen zich daar met inlandsche vrouwen en het volgend geslacht is reeds geheel tot hunne zeden en gebruiken gevormd. Het oprichten van eene school in elk dorp, hoe klein ook, is eene hunner eerste zorgen. Men zou te vergeefs zoeken naar een Chinees, die niet lezen of schrijven kan, en toch hebben ze geene schoolopzieners en houden geene openings-aanspraken! Verwonderlijke natie, voorwaar! die wij in vele opzichten wel mogen bestudeeren." (1)

Men beweert echter ook dat de Chineezen op de buitenbezittingen een gevaarlijk element zijn. Maar daarentegen is het een erkend feit, dat, zoo zij zich niet in onze buitenbezittingen bevonden, deze, behalve Sumatra, sedert lang ondragelijke lastposten zouden zijn, waarvan wij het bezit om financiëele redenen zouden moeten opgeven. Een ieder is tegenwoordig in de gelegenheid de begrooting in te zien. Daaruit blijkt, dat verreweg het grootste gedeelte van de inkomsten van de buitenbezittingen door de Chineesche bevolking wordt opgebragt. De verpachte middelen, als slachting van varkens, de opium, de Chineesche spelen, vormen de elementen van de opbrengst der middelen. Overal waar het getal Chineezen zeer gering is, blijkt uit de begrooting dat de inkomsten niet te vergelijken zijn met die van andere landschappen, waar een grooter getal oostersche vreemdelingen gevonden wordt, ook daar, waar de inlander zich van het gebruik van opium onthoudt. Wij zijn bereid om dit, des gevorderd, door cijfers te staven.

Indien dus de Chineezen en Arabieren, de eenige oostersche vreemdelingen die zich in grooteren getale in Nederlandsch Indië vestigen, al eenige moeilijkheden kunnen veroorzaken, dan staan daartegen zoovele voordeelen over, dat dit ruimschoots opweegt tegen denkbeeldige of wezenlijke bezwaren. Indien wij den Chinees gelegenheid geven zijn kapitaal en zijne vlijt in landbouw en nijverheid aan te wenden, dan is dit een middel om een krachtigen stoot te geven aan de ontwikkeling van de hulpbronnen van Indië. Thans is de Chinees bij voorkeur opiumpachter en smokkelaar, omdat wij hem de binnenlanden versperren en hem beletten zijne kapitalen op betere wijze voordeelig te beleggen. Eenige jaren geleden ontdekte men, dat in Rembang de smokkelhandel in opium op groote schaal werd gedreven. Het Indisch Bestuur besloot in 1854 alle Chineezen te concentreeren op de hoofdplaatsen Rembang, Lassem en Toeban. Slechts aan weinigen werd nog vergund zich elders in de residentie te vestigen, zoodat ruim 10,000 Chineezen op die drie plaatsen moesten wonen. Onmiddellijk ondervond men daarvan de gevolgen, want aan handel en

(1) Uittreksel uit eene Memorie van den Gen.-majoor H. J. J. L. ridder de Stuers.

nijverheid was een gevoelige slag toegebracht. De financiëele gevolgen voor het Gouvernement zouden zich meer en meer hebben doen gevoelen, indien niet da vrije tabakskultuur de ontwikkeling van die residentie had bevorderd, zoodat de Chineezen in het opkoopen van tabak eenige vergoeding vonden voor de concentratie op eenige punten. Hieruit kan men opmaken, dat, indien het Gouvernement den Chinees de gelegenheid verschaft om op wettige wijze mede te werken tot ontwikkeling van de hulpbronnen van onze bezittingen, hij daarvan gebruik maakt en zijn karakter niet zoo onherstelbaar bedorven is, dat men moet wanhopen van den Chinees iets anders te maken dan opiumpachter en smokkelaar. Bij een milder en billijker regeerings-stelsel zal men ook de gelegenheid hebben om, wanneer misbruiken door hen gepleegd worden, die met kracht tegen te gaan, zonder dat een hoofd van gewestelijk bestuur of eenige andere autoriteit behoeft terug te deinzen voor het nemen van energieke maatregelen, uit overweging dat de welvaart van een of ander gewest daardoor in andere opzichten zou kunnen lijden.

In het vorige jaar is, na langdurige overweging, uitvoering gegeven aan de artikelen 73 en 105 van het Regeerings-Reglement ten opzichte van vreemde oosterlingen. Het *Indisch Staatsblad*, N°. 56 en 57, bevat twee verordeningen omtrent de »*Oostersche vreemdelingen*," wat hunne toelating en de vereeniging in afzonderlijke wijken betreft. Die verordeningen luiden als volgt:

Bepalingen op de toelating in Nederlandsch-Indië van Oostersche vreemdelingen of met inlanders gelijkgestelde personen, niet behoorende tot de ingezetenen van den Nederlandsch-Indischen Archipel.

IN NAAM DES KONINGS!

De Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië,
Den Raad van *Nederlandsch Indië* gehoord;
Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, Salut!
doet te weten:

Dat Hij, ter voldoening van artikel 105 van het Regerings-Reglement de voorwaarden wenschende te regelen, waaronder Oostersche vreemdelingen in *Nederlandsch-Indië* zullen worden toegelaten;

Lettende op de artikelen 20, 29, 31 en 33 van evengenoemd reglement;

Heeft goedgevonden en verstaan:

I. Vast te stellen de volgende bepalingen op de toelating in *Nederlandsch-Indië* van Oostersche vreemdelingen of met inlanders gelijkgestelde personen, niet behoorende tot de ingezetenen van den Nederlandsch-Indischen Archipel.

Art. 1. Oostersche vreemdelingen kunnen bij hunne aankomst in *Neder-*

landsch-Indië in de voor den algemeenen handel geopende havens worden toegelaten.

Art. 2. Onverminderd het bepaalde bij art. 2 van het besluit van 22 Maart 1837, n°. 2 (Staatsblad n°. 7), zijn Oostersche vreemdelingen, op een boete van ten hoogste *f* 25 verpligt binnen 24 uren na hunne aankomst aan wal, zich ten kantore van het hoofd van het plaatselijk bestuur aan te melden, onder vertoon van hunne paspoorten of geleidebrieven, zoo zij daarvan voorzien zijn, en met opgave van het doel hunner komst.

Aan hen, die aan deze verpligtingen voldaan hebben, wordt eene toelatingskaart uitgereikt voor den tijd, dien zij geacht worden voor het doel hunner komst te behoeven, echter voor niet langer dan *zes* maanden.

In de havens voor den algemeenen handel geopend, waar geen gouverneur, resident of assistent-resident zijne standplaats heeft, wordt de aldaar met het burgerlijk gezag bekleede kontroleur of gezaghebber, voor zoo ver de werking van deze verordening betreft, als hoofd van plaatselijk bestuur aangemerkt.

Art. 3. Het hoofd van het plaatselijk bestuur is bij het verleenen van die toelatings-kaart bevoegd te vorderen, dat twee te goeder naam staande ingezetenen zich borg stellen voor de voldoening der kosten, die het verblijf van den Oosterschen vreemdeling en zijne terugzending binnen drie jaren na zijne aankomst, der Regering mogten veroorzaken.

Art. 4. De toelatings-kaart verleent aan haren bezitter het regt zich tijdelijk te vestigen in de wijk, die ter plaatse van aankomst den Oosterlingen van denzelfden landaard ter bewoning is aangewezen.

Tot vestiging buiten die wijk wordt, op verbeurte eener boete van *f* 25 tot *f* 100, de vergunning vereischt van het hoofd van het plaatselijk bestuur.

Bij weigering dezer vergunning wordt door het hoofd van plaatselijk bestuur, onder vermelding van redenen, hiervan mededeeling gedaan aan het hoofd van gewestelijk bestuur.

Art. 5. Zonder vergunning van het hoofd van het plaatselijk bestuur mag de Oostersche vreemdeling, die tijdelijk is toegelaten, zich niet verder dan tien palen van de plaats van zijn verblijf verwijderen.

Tot het bezoeken van plaatsen in een aangrenzend gewest gelegen, wordt bovendien de vergunning vereischt van het hoofd van gewestelijk bestuur aldaar, en bij verdere reizen, die van den Gouverneur-Generaal.

Worden deze vergunningen geweigerd, dan is in het geval bij alinea 1 bedoeld, het bepaalde bij de laatste alinea van artikel 4 van toepassing; terwijl in het geval van alinea 2 gelijke kennisgeving geschieden moet aan den Gouverneur-Generaal.

Overtreding van het 1e en 2e lid van dit artikel wordt gestraft met eene boete van *f* 25 tot *f* 50, en indien daartoe redenen zijn, wordt de toelating ingetrokken.

Art. 6. Tot langer verblijf dan waartoe de toelatings-kaart vrijheid geeft, wordt vereischt eene schriftelijke vergunning tot inwoning te verleenen op *Java* en *Madura* door den Gouverneur-Generaal en elders door den hoogsten gewestelijken gezaghebber, die, bij weigering der vergunning, onder mededeeling van redenen daarvan kennis geeft aan den Gouverneur-Generaal.

Deze vergunning wordt aangevraagd door tusschenkomst van het hoofd van plaatselijk bestuur, dat den belanghebbende heeft toegelaten; met overlegging

tevens van eene verklaring van het hoofd van den landaard, waartoe de verzoeker behoort, ten blijke dat deze genoegzame middelen van bestaan bezit of door werkzaamheid kan verkrijgen, dan wel, wanneer zulks door het hoofd van plaatselijk bestuur gevorderd wordt, van eene akte van borgtogt als die in artikel 3 bedoeld.

Bij het beschikken op verzoeken om vergunning tot inwoning van Oostersche vreemdelingen, volgen de hoogste gewestelijke gezaghebbers de hun daaromtrent door den Gouverneur-Generaal gegeven bevelen.

Art. 7. Oostersche vreemdelingen die na ommekomst van den tijd der voorloopige toelating *Nederlandsch-Indië* niet vrijwillig verlaten, of aan wie vergunning tot inwoning wordt geweigerd, kunnen des noods door de openbare magt tot vertrek worden gedwongen.

Art. 8. De Oostersche vreemdelingen die, krachtens bekomen vergunning tot inwoning, ingezetenen zijn geworden van *Nederlandsch-Indië*, mogen zich vestigen op alle plaatsen, waar wijken zijn aangewezen voor den landaard waartoe zij behooren.

Art. 9. De bepalingen, betreffende de toelating en vestiging van Oostersche vreemdelingen in de residentiën *Soerakarta*, *Djokdjokarta* en *Madura* worden hierbij gehandhaafd.

De hoofden van gewestelijk bestuur in die gewesten zijn niettemin bevoegd aan Oostersche vreemdelingen, die reeds in het bezit zijn van eene vergunning tot inwoning, toe te staan zich in het belang van handel en nijverheid op de hoofdplaatsen dier gewesten of waar elders eenige wijk ter bewoning voor vreemde oosterlingen mogt zijn aangewezen, te vestigen.

Het hoofd van gewestelijk bestuur, door wien zoodanige vergunning geweigerd wordt, doet, onder vermelding van redenen, hiervan mededeeling aan den Gouverneur-Generaal.

Art. 10. De akten van borgtogt bedoeld in de artikelen 3 en 6 kunnen op ongezegeld papier worden gesteld.

De toelatings-kaarten en de vergunningen tot inwoning, reizen als anderzins, worden kosteloos uitgereikt.

Art. 11. De bepalingen van deze verordening zijn niet van toepassing op Oostersche vreemdelingen, die ingevolge de traktaten op den voet der meest begunstigde natie in *Nederlandsch-Indië* moeten worden toegelaten.

Op deze personen zijn van toepassing de bepalingen, vervat in het koninklijk besluit van 27 Oktober 1860, n°. 68 (Staatsblad 1861, n°. 40), en in de ordonnancie, opgenomen in het Staatsblad 1861, n°. 41.

Art. 12. Alle met deze verordening strijdende bepalingen zijn bij deze ingetrokken.

II. Te bepalen, dat deze verordening den 1sten Oktober 1866 in werking treedt.

Bepalingen op het vereenigen in afzonderlijke wijken van de in Nederlandsch-Indië gevestigde vreemde Oosterlingen of van alle in Nederlandsch Indië gevestigde personen van oostersche afkomst, oorspronkelijk aan Nederlandsch-Indië vreemd.

IN NAAM DES KONINGS!

De Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië,

Den Raad van *Nederlandsch-Indië* gehoord;

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, Salut!

doet te weten:

Dat Hij, de opvolging van artikel 73 van het Regerings-Reglement willende verzekeren;

Lettende op de artikelen 20, 29, 31 en 33 van evengenoemd reglement;

Heeft goedgevonden en verstaan:

I. Vast te stellen de volgende bepalingen op het vereenigen in afzonderlijke wijken van de in *Nederlandsch-Indië* gevestigde vreemde Oosterlingen of van alle in *Nederlandsch-Indië* gevestigde personen van oostersche afkomst, oorspronkelijk aan *Nederlandsch-Indië* vreemd.

Art. 1. Op alle plaatsen, waar Hem zulks noodig voorkomt, worden door den Gouverneur-Generaal wijken voor vreemde Oosterlingen aangewezen.

Art. 2. Voor vreemde Oosterlingen is de vestiging in de voor hunnen landaard bestemde wijken verpligtend.

Voor vestiging buiten die wijken op de plaatsen bij artikel 1 bedoeld, wordt vereischt eene nadere vergunning van het hoofd van plaatselijk bestuur, die, bij weigering daarvan, kennis geeft aan het hoofd van gewestelijk bestuur.

Art. 3. In het belang van landbouw en nijverheid of van 's lands pachten en openbare werken, zijn de hoofden van gewestelijk bestuur bevoegd, aan vreemde Oosterlingen te vergunnen zich op plaatsen, waar hun geene wijken aangewezen zijn, tot wederopzeggens toe neder te zetten.

Deze vergunning wordt, even als die bedoeld in het 2e lid van artikel 2, kosteloos uitgereikt.

Art. 4. De vreemde Oosterlingen, die op het tijdstip van de uitvaardiging dezer verordening buiten de voor hen bestemde wijken, in dessa's, op dessagronden, op partikuliere landerijen of wel op andere plaatsen zijn gevestigd, blijven aldaar toegelaten.

Deze toelating geldt tevens voor hunne afstammelingen of regtverkrijgenden bij versterf.

Art. 5. Het hoofd van gewestelijk bestuur is niet bevoegd aan vreemde Oosterlingen, die op grond van artikel 2, 2e lid, vergunning gekregen hebben, of krachtens artikel 4 dezer verordening bevoegd zijn, zich buiten de voor hen bestemde wijken te vestigen, te gelasten hun verblijf derwaarts over te brengen.

Art. 6. Vreemde Oosterlingen, die zich in strijd met deze verordening vestigen buiten de voor hunnen landaard aangewezen wijken, verbeuren eene boete van *f* 25 tot *f* 100.

Zij zijn verpligt, op eerste aanzegging, hunne woonplaats naar een dier wijken over te brengen en kunnen des noods door de openbare magt daartoe worden gedwongen.

II. Te bepalen, dat deze verordening den 1sten Oktober 1866 in werking treedt.

Regeling van dit onderwerp, zelfs dan wanneer men geen meer vrijzinnig beginsel ten grondslag had willen nemen, was noodzakelijk. Sedert 1859 was de zaak aanhangig geweest. Herhaaldelijk waren moeilijkheden

ontstaan over de toelating van Chineezen in de binnenlanden, zoo als ook blijken kan uit den bundel stukken over de suikercultuur in Cheribon, door den Minister Uhlenbeck aan de Staten-Generaal overgelegd. Ook de Kamer van Koophandel en Nijverheid te Batavia had in 1865 een uitvoerig advies aan de Indische Regeering ingediend, waarbij met kracht werd aangedrongen op afschaffing of herziening van het verbod, in 1837 uitgevaardigd, waarmede de mildere bepalingen van 1846 in strijd waren. Voor ambachtslieden was het verbod reeds sedert vele jaren eene doode letter; maar het was aan de afwisselende inzichten van opvolgende Regeeringen overgelaten om aan de uitzondering eene min of meer gestrenge toepassing te geven, terwijl herhaaldelijk afwijkingen plaats gehad hebben.

Wanneer wij nu de beide verordeningen inzien, die het onderwerp thans regelen, namelijk de toelating en de vereeniging van *oostersche vreemdelingen* (een alleszins juist opschrift; want een Balinees is op Java en Borneo wel degelijk een vreemde oosterling, maar hij is ingezetene van den Nederlandsch-Indischen Archipel en dus geen vreemdeling), dan zien wij daarin wèl een stap op den goeden weg, maar dan beantwoorden die verordeningen niet aan onze wenschen en aan hetgeen, naar onze overtuiging, een gezond regeerings-beleid eischt.

In plaats van het verbod tot toelating van oostersche vreemdelingen vestigt art. 1 van *Indisch Staatsblad*, 1866, N°. 56, het beginsel van toelating in alle voor den algemeenen handel geopende havens. Het gewicht van dat beginsel is niet te miskennen. MEN HEEFT DAARDOOR GEBROKEN MET HET STELSEL VAN 1837 en dit is van zeer groot belang. Maar wij betreuren dat de verdere regeling van dit onderwerp niet op zoo milde wijze heeft plaats gehad, als zij in beginsel beslist is.

Art. 73 van het Regeerings-Reglement vordert, dat, zooveel doenlijk, de vreemde oosterlingen in bepaalde wijken zullen worden gevestigd, onder het bestuur van hunne eigene hoofden. De Regeering was dus, naar veler meening, niet bevoegd tot opheffing van de ghetto's, hoezeer daartegen bij ons de meest ernstige bezwaren bestaan. Verspreiding van den oosterschen vreemdeling schijnt ons toch, uit een staatkundig oogpunt, verre verkieselijk, boven een stelsel waardoor men hen concentreert en aan een eigen bestuur onderwerpt, ook omdat zij daardoor eene eigene organisatie behouden, minder zullen afwijken van eigenaardige zeden en gewoonten, en zich steeds in het land der vreemdelingschap zullen gevoelen.

Intusschen bevatte art. 3 van de verordening omtrent de *vestiging* van oostersche vreemdelingen het correctief. Daarbij werd aan de hoofden van gewestelijk bestuur de bevoegdheid gegeven de vestiging van vreemde oosterlingen *buiten* de aangewezen wijken toe te laten, »in het belang van handel, landbouw en nijverheid, of van 's Gouvernements pachten en werken." Nu rijst de vraag, waarom men het beginsel van vrije toela-

ting, in art. 1 gevestigd, vervolgens aan zoovele formaliteiten verbindt en zoo velerlei beperkingen op het algemeen beginsel toelaat, wanneer in art. 3 toch weder een voorschrift voorkomt, dat wij hoogelijk prijzen, waardoor aan alle hoofden van gewestelijk bestuur de macht tot onbeperkte toelating van vreemde oosterlingen wordt gegeven? Het is toch onbetwistbaar, dat wanneer zij aan vreemde oosterlingen buiten de wijken vestiging kunnen vergunnen in het belang van alle takken van volksbestaan — handel, landbouw en nijverheid — van verpachtingen en openbare werken, geene beperking van eenigerlei aard behoort over te blijven. Die vergunning omvat alles; zij zet de deur wijd open en de bedoeling van art. 1, in verband met art. 3, is duidelijk: men wilde het verbod van 1837 intrekken en vervangen door het milde beginsel van toelating. Maar dan had men dit beginsel niet aan de vervulling van zoovele formaliteiten moeten vastknoopen. Dit keuren wij af als een overblijfsel van een verouderd stelsel, dat, ja, zich bij milde toepassing zou oplossen in een weinig last en moeite voor de Indische autoriteiten en oostersche vreemdelingen, maar dat in handen van eene reactionnaire richting er toe kan leiden om aan de heilzame werking van de verordeningen belemmeringen in den weg te leggen.

De vergunning tot toelating wordt afhankelijk gesteld van eene borgstelling voor den tijd van *drie* jaren, — een vrij langen termijn, — waarvoor het wellicht moeilijk zal zijn altijd *twee* borgen te vinden. De oostersche vreemdeling, eenmaal tijdelijk toegelaten voor den tijd van slechts *zes* maanden, moet daarna nogmaals verlof van den Gouverneur-Generaal of van den hoogsten gewestelijken gezagvoerder verkrijgen, op aanzoek van het hoofd van het plaatselijk bestuur en van zijn eigen hoofd, ten einde zich te mogen vestigen in de wijken op alle plaatsen, waar het aan oostersche vreemdelingen vergund is te wonen. Maar bovendien is een verboden kring rondom het ghetto getrokken; want de oostersche vreemdeling mag zich, zonder vergunning van het hoofd van het plaatselijk bestuur, niet verder dan 10 palen van de plaats van zijn verblijf verwijderen, terwijl hij zelfs geene plaats in een aangrenzend gewest mag bezoeken zonder verlof van het hoofd van het gewestelijk bestuur aldaar, en, wil hij verdere reizen doen, daartoe eene speciale vergunning van den Gouverneur-Generaal moet ontvangen. Het komt ons voor, dat die macht van voorzorgen inderdaad bijzonder groot is tegenover iemand, die in elk geval vreemdeling is. Het Regeerings-Reglement geeft aan het Indisch Bestuur, zelfs tegenover den inlander, reeds meer dan voldoende middelen aan de hand om personen, die gevaarlijk geacht kunnen worden voor rust en orde, te weren. Het handelsbelang wordt niet bevorderd, wanneer men den oosterschen vreemdeling zoo velerlei beperkingen in de vrijheid van beweging oplegt. De verordeningen van 1866 laten daar-

enboven bijna alles over aan de afwisselende inzichten van het Indisch Bestuur en wij hebben, helaas! de ondervinding, dat mannen van zeer verschillende richting met hunne voorgangers, op ongedachte wijze, tot de hoogste betrekking in Nederlandsch Indië kunnen geroepen worden.

Veel, zeer veel wordt aan de hoofden van plaatselijk en gewestelijk bestuur overgelaten. Wij zouden de voorkeur geven aan bepaalde en vaste regelen, boven dergelijke bepalingen waardoor een Resident naar zijne zienswijze eene verordening zeer mild, en een ander die uiterst bekrompen zal opvatten.

Daarentegen is het zeer nuttig dat de Residenten, bij weigering van het verlof tot vestiging of tot het doen van reizen, verplicht zijn daarvan kennis te geven aan den Gouverneur-Generaal. Dit zal willekeurige beschikkingen van de zijde der hoofden van gewestelijk bestuur voorkomen en gelegenheid geven van hunne beslissing in hooger beroep te komen bij 's Konings landvoogd. Die bepalingen zijn dus van groot nut. De Gouverneur-Generaal zal door zijne besluiten eenheid en regel in de toepassing brengen.

Maar daarom zouden wij ook in de geheele regeling veel minder bezwaar gezien hebben onder het bestuur van den Minister die de verordeningen in overleg met den toenmaligen Gouverneur-Generaal vaststelde, dan onder de bestaande omstandigheden. De vorige Minister, Fransen van de Putte, heeft toch in eene in 1860 uitgegevene brochure verklaard, de Chineezen-vrees niet te deelen, terwijl de tegenwoordige Gouverneur-Generaal, Mr. P. Mijer, zich, hoe vreemd dit ook zijn moge, steeds als een anti-Chinees heeft doen kennen.

Al de formaliteiten, voor de vestiging van oostersche vreemdelingen in de binnenlanden thans voorgeschreven, behooren zich, naar wij meenen, in het welbegrepen staatsbelang te bepalen tot eenige weinige voorwaarden, duidelijk omschreven, en niet afhankelijk van iemands bijzondere inzichten.

Dat art. 4 van de verordening betrekkelijk de vereeniging van oostersche vreemdelingen in bepaalde wijken, de toelating daarbuiten bestendigde voor hen die daartoe vroeger vergunning verkregen hadden, alsmede van hunne afstammelingen en rechtverkrijgenden, is slechts eene bepaling van orde; want het kon toch wel niet aangaan den oosterschen vreemdeling, die het erf zijner vader bewoonde, of zijne erfgenamen te dwingen een ghetto te bewonen, wanneer daartoe geene enkele reden bestond. Het doet ons intusschen genoegen die uitdrukkelijke bepaling aan te treffen, omdat zij aan elke mogelijke willekeurige toepassing van art. 73 van het Regeerings-Reglement, door wien ook, voor goed den bodem inslaat. Daardoor toch krijgt de oostersche vreemdeling een duidelijk omschreven recht, dat zelfs velleïteiten uitsluit om met hem om te

springen, zooals men in vroeger tijden gedaan heeft. In onze dagen zou een kreet van verontwaardiging opgaan, wanneer men den Pernakkan-Chinees van zijn erf verdreef of, waar hij landbouwer is, tot den bedelstaf doemde, door hem zijn middel van bestaan te ontnemen. De dagen zijn, naar wij hopen en vertrouwen, ook voor de Chineezen in Nederlandsch Indië voorbij, waarin feiten konden voorvallen, zooals de heer van Deventer ons ten opzichte van de voor de invoering van de theecultuur in Krawang in 1832 aangevoerde Chineezen verhaalt. Toen werden 360 Chineezen in hun Vaderland aangeworven voor de theecultuur op Java. Men voerde hen naar een établissement te Tjilangkap, waar zij met 200 bannelingen werden vereenigd. In plaats van 6 Spaansche matten per maand, die hun toegezegd waren, kregen zij *f* 4 per maand. Zij werden als misdadigers behandeld, even als de bannelingen, en aan dezelfde tucht onderworpen. Algemeen misnoegen en ontevredenheid ontstond en ten slotte brak een oproer onder hen uit. Zij doodden de Europeanen die zij ontmoetten en verbrandden 's Gouvernements eigendom, maar roofden niets en maakten zich hoogstens meester van eenige wapenen; wel een bewijs, dat men hier niet met eene rooverbende of lieden uit de slechtste klasse der Chineezen te doen had; het laatste werd beweerd om de behandeling te vergoêlijken, die hun aangedaan was. De militaire macht maakte spoedig een einde aan deze beweging, die aan 25 Europeanen en 200 Chineezen het leven kostte. Aan de overgebleven Chineezen werd genade verleend en zij bleven op Java. Maar tijdens het oproer waren in een geheel ander gedeelte van Krawang 12 Chineesche theemakers en een timmerman »door een misverstand" afgemaakt. (1) Zoo zijn de oostersche vreemdelingen vroeger behandeld.

Is nu in 1867 het vooroordeel tegen den oosterschen vreemdeling geweken? In geenen deele. Met voldoening zien wij dat men hem tot ontginning van woeste gronden bij de aangebodene voordracht wil toelaten. Maar uit het verslag van de Tweede Kamer blijkt dat verscheidene leden in de afdeelingen verklaard hebben, »dat zij vreemde oosterlingen geheel uitgesloten wilden zien." Wij lezen daar de apodictische stelling: »de Chineezen en niet minder de Arabieren moeten uit de binnenlanden van Java, waar zij een slecht element onder de bevolking uitmaken, zooveel mogelijk worden geweerd." Weren van Chineezen! Bedoelt men hiermede den oorspronkelijken Chinees, of wil men zelfs den Pernakkan-Chinees, op Java geboren en daar sedert tal van geslachten inheemsch, waaronder landheeren, mannen met groot kapitaal en energie, beletten een stukje woesten grond te ontginnen? De heer Pahud betwijfelde reeds in 1854 of men den Pernakkan-Chinees niet meer rechten moest toeken-

(1) Zie onze October-aflevering, 1865, blz. 328—330.

nen dan den vreemden oosterling. De heer Rochussen echter achtte het niet twijfelachtig, dat de afstammeling van een Chinees een Chinees bleef. »Eenmaal burgemeester, altijd burgemeester", zou dus ook hier gelden, maar in omgekeerden zin. Dit zouden wij het toppunt van onrechtvaardigheid achten. De afstammeling van een Europeaan, hoe verbasterd ook, blijft, volgens die leer, een lid van het overheerschend ras. Maar de Nederlandsche Staat, die den vreemdeling in Europa steeds tot toevluchtsoord diende, zou in Indië het beginsel huldigen, dat nijvere en onontbeerlijke ingezetenen te allen tijde verstooten werden door hun geboorteland en daar als in het land der vreemdelingschap bleven omdolen, al zijn zij niet minder ijverig en energiek dan de Europeaan en beter bestand tegen het klimaat, — al maakt het bewustzijn, dat bescherming van persoon en eigendom daar veel beter dan in het land hunner afstamming verzekerd is, hen tot de krachtige en natuurlijke bondgenooten van de Europeesche heerschappij! Wij zeggen het den tegenwoordigen redacteur van het *Nieuw Bataviaasch Handelsblad* na (mail-editie van 29 October, 1864), toen hij den schrijver van *twee brieven over de Chineezen en hun landbezit op Java* bestreed, dat alleen wangunst en vooroordeel den kreet tegen de Chineezen doen opgaan. De Europeaan is niet onvoorwaardelijk zooveel beter dan elke Chinees. De Madurees wordt op Java toegelaten en men beschouwt hem daar als eene aanwinst; maar in zijn eigen land knevelt en zuigt hij anderen uit, zooals bekend is, veel erger dan de Chinees, en hij verdringt bovendien den Javaan, hetgeen de Chinees in geen geval doet. Wij zijn verre van alle Chineezen in Nederlandsch Indië en hunne daden in bescherming te willen nemen. Maar het is belachelijk hunne nijverheid en hun kapitaal te willen weren en in hen alleen bloedzuigers te zien. Zooveel is zeker, dat de inlandsche bevolking bijna nooit over Chineesche landheeren klaagt, en dat het Gouvernement van hen en van contractanten of aannemers van dien landaard zeer weinig last ondervindt. Nu moge men dit aan hunne sluwheid en beginselloosheid toeschrijven, waardoor zij hunne overtredingen steeds weten te bedekken; het valt niet te ontkennen, dat zij voor den inlander een vreemd element zijn, en het is daarom onbegrijpelijk, dat hij tegenover hen geen recht zou trachten te verkrijgen. En wat Arabieren aangaat, zoo wij vreemde Europeesche nijverheid en Europeesch kapitaal uitsluiten, dan kunnen wij ook den Arabier keeren; maar volgens de tractaten is hij veelal met den Europeaan gelijkgesteld.

Onze overtuiging is, dat wij geen recht hebben in Japan aan te dringen op toelating van vreemdelingen, wanneer wij den oosterschen vreemdeling in onze bezittingen aan allerlei beperkingen onderwerpen en nauwelijks dulden. Eene gezonde staatkunde, ons financiëel belang en de behoefte aan ontwikkeling van onze Koloniën vorderen dringend, dat wij

het verouderde vooroordeel voor goed ter zijde stellen en ons niet door denkbeeldige bezwaren laten terughouden om in Indië de deur wijd open te zetten voor oostersche vreemdelingen. Chineesche muren tot uitsluiting van hen, die kapitaal of nijvere handen aanbrengen, behooren niet meer tot onzen tijd. De argumenten tegen onze zienswijze aangevoerd, zijn even weinig beteekenend, als de gedrochtelijke voorstellingen of het geschilderde geschut, waarmede de oude Chineesche krijgskunst vijanden schrik wilde aanjagen. Zij passen alleen in eene argwanende en afgunstige politiek van exploitatie. Daarom verlangen wij de meest milde toepassing van de ordonnantiën van 1866, die slechts een stap zijn op een weg waarop wij verder behooren te gaan, willen wij van de goede hoedanigheden van het vreemde element onder de bevolking van onze overzeesche bezittingen partij trekken, zoo als ons welbegrepen belang dat medebrengt. Tevens behoort men elke gelegenheid aan te grijpen tot herziening van de vroegere beperkende bepalingen, wat betreft landbouw en nijverheid, en dus ook in de eerste plaats de vaststelling van het wetsontwerp tot uitgifte van woeste gronden in erfpacht, om eene nieuwe schrede te doen op den weg van eene goede staatkunde tegenover den oosterschen vreemdeling. Bewijst de toepassing, dat de verordeningen van 1866 nog te beperkend zijn, — en wij blijven die meening toegedaan, — dan is herziening noodzakelijk. Men heeft in art. 73 Regeerings-Reglement de verplichting tot behoud van de ghetto's gezien. Er zijn, die eene andere meening voorstaan, en wel dat de wetgever, die voorschrijft de afzonderlijke wijken »zooveel doenlijk" in stand te houden, zelf erkend heeft dat het niet altijd doenlijk zou zijn. De wet belet ons dus niet de meest milde behandeling van oostersche vreemdelingen. De Wetgever heeft art. 73 geplaatst aan het slot van de afdeeling handelende over de »gewestelijke en plaatselijke besturen." Daaruit zou volgen dat het voorschrift, om hen in wijken en onder het bestuur van hunne eigene hoofden te vereenigen, waar dit kan geschieden, alleen geschreven zou zijn om aan de oostersche vreemdelingen evenals aan de inlanders de verzekering te geven, dat zij volgens hunne zeden en begrippen, door eigene hoofden, zouden worden bestuurd. Nu is het tamelijk onverschillig, beweren de voorstanders van die meening, welke wenschen of beschouwingen door het voormalig hoofd van de conservatieve partij zijn ontwikkeld. De vraag geldt boven alles: wat brengt het staatsbelang mede? Eene vrijzinnige Regeering zou zich evenmin kunnen gebonden achten aan hetgeen de heer van Hoëvell in vroegere tijden gezegd heeft, indien zijne beschouwing van een wetsartikel niet meer aan de eischen des tijds beantwoordde, als men ten opzichte van art. 73 Regeerings-Reglement gebonden is aan eene toelichting van den heer Baud. De wet moet nageleefd worden, niet de officieuse interpretatie, en dan ziet men in art. 73 geen onvoorwaardelijk gebod om alom in Nederlandsch Indië de wijken

voor oostersche vreemdelingen te laten bestaan, ook waar de plaatselijke omstandigheden of hooger belangen de opheffing vorderen.

Die uitlegging achtte de vorige Minister onaannemelijk en wellicht zullen volgende Regeeringen evenzeer bezwaar zien die aan te nemen. Maar dan gaan wij een stap verder in onze eischen. Het Regeerings-Reglement is niet eene wet van Perzen en Meden. Waar de ondoelmatigheid van bepalingen van het Regeerings-Reglement blijkt, behoort herziening en verbetering plaats te hebben. Mocht art. 73 geacht worden in strijd te zijn met het staatsbelang en aan de vrije vestiging van oostersche vreemdelingen in onze bezittingen in den weg te staan, dan behoort die belemmering voor de ontwikkeling van Indië en voor de toepassing eener gezonde staatkunde, te worden opgeheven door tusschenkomst van de macht die het Regeerings-Reglement in het belang van Moederland en Koloniën vaststelde, en die in dat belang verplicht is, door den tijd als noodzakelijk bewezen veranderingen en verbeteringen aan te brengen.

OEI PAYLO.

DE HERVORMING DER RECHTSBEDEELING IN INDIË.

II.

DE LANDRADEN.

Indien men recht heeft het Nederlandsch regeerings-stelsel in Indië een schoon gebouw te noemen, dat in al zijne deelen een harmonisch geheel oplevert, dan verdienen zij die dat stelsel willen hervormen en veranderen, ten volle den naam van sloopers; maar wanneer het daarentegen mocht blijken dat het geheele gebouw op hoogst gebrekkige wijze werd samengesteld, dan zal men de pogingen om het te hervormen en te veranderen niet alleen zachter en billijker beoordeelen, maar ook erkennen dat het de plicht is van elken zaakkundige om de gebreken die hij meent te hebben opgemerkt in het licht te brengen, en op hunne verbetering aan te dringen. Wat er nu ook zij van de overige deelen van het regeerings-stelsel, dat het rechtswezen voor de inlanders op Java in de eerste plaats hervorming behoeft, is, hopen wij, reeds duidelijk gebleken uit de schets van de rechtspraak op de zoogenaamde policie-rol, welke wij in het vorige nommer van dit tijdschrift mededeelden. Bepaalt zich het kwaad tot die rechtspraak alleen of openbaart het zich eveneens, zij het dan ook in gewijzigde vormen, bij die rechtbanken welke in de rechterlijke hierarchie een hoogeren rang innemen? Het hier volgende overzicht van de organisatie der Landraden en hunne werkzaamheid kan misschien iets bijdragen ter beantwoording van de bovengestelde vraag.

De dagelijksche rechter voor den inlander op Java en Madura, zoowel in burgerlijke- als in strafzaken, is de Landraad. Die raad is samengesteld uit den Resident of bij gebreke van dezen den Assistent-resident als voorzitter, twee of drie Regenten of andere voorname hoofden als leden, en den griffier; terwijl de zittingen worden bijgewoond door den hoofd-Panghoeloe of een anderen priester die hem vervangt, als adviseerend lid, en den hoofd-Djaksa of Djaksa, als waarnemend het Openbaar Ministerie. De jurisdictie en de competentie van die rechtbanken, zoowel in civilibus

als in criminalibus, zijn vrij wel bepaald, en zelfs is de wijze van procedeeren bij wettelijke bepalingen vastgesteld, zoodat kan worden aangenomen dat, terwijl men bij de organisatie van de policie-rol alles aan de willekeur van het administratief gezag heeft willen overlaten, men wel degelijk getracht heeft de rechtspraak der Landraden aan die willekeur te onttrekken en op de basis van recht en wet in te richten. Dat die poging echter zeer slecht is gelukt heeft nu de ondervinding van ongeveer 18 jaren bewezen, en hij die de rechtspraak der Landraden als uiterst gebrekkig en onvoldoende voorstelt, zal bij zaakkundigen zeker geen tegenspraak ontmoeten. Het geldt hier dus de vraag, welke fouten in de tegenwoordige organisatie voorkomen, om met vermijding van deze, en onder behoud van het bestaande voor zoover dit goedkeuring verdient, tot een beteren toestand te geraken. Het minst komen de gebreken van de organisatie der Landraden aan het licht bij de burgerlijke procedure. En geen wonder! Het begrip van recht en de wil om zijne rechten op legale wijze te handhaven, zijn onder ons bestuur bij den Javaan zeer weinig ontwikkeld. Daarenboven zal, zoo lang men den Javaan datgene onthoudt wat bij eene landbouwende bevolking de eerste basis van rijkdom uitmaakt, — de grondeigendom namelijk, — de aanleiding tot dergelijke gedingen zeer zeldzaam moeten zijn. Geschillen over het mijn en dijn kunnen niet veelvuldig zijn, waar niet veel mijn en dijn voorkomt. Volgens de officiëele statistiek waren er in 1861 op Java door eenige duizenden Europeanen en vreemde oosterlingen voor de Raden van Justitie 1104 burgerlijke zaken aanhangig gemaakt, terwijl door de millioenen inlanders slechts 922 zaken voor de Landraden gebracht waren. Deze cijfers zijn waarlijk welsprekend genoeg. Indien dus de klachten over de rechtspraak van den Landraad in burgerlijke geschillen minder luide zijn, dan ligt de oorzaak daarvan niet in hare meerdere voortreffelijkheid, maar, gedeeltelijk althans, in den weinig ontwikkelden maatschappelijken toestand, waardoor die gebreken minder aan den dag komen. Evenwel ook hier bestaan gebreken, maar deze zouden met kleine veranderingen kunnen worden weggenomen.

Niemand zal het voorzeker afkeuren dat de rechtspraak over den inlander is opgedragen aan zijne eigene hoofden, vooral niet wanneer men let op het voorschrift, in de Algemeene Bepalingen van Wetgeving opgenomen, dat de Landraden recht zullen spreken ingevolge de godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken der inlanders, voor zooverre die niet in strijd zijn met de algemeene beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid. Dat voorschrift verdient onverdeelde goedkeuring en past geheel in ons regeerings-stelsel, dat den inlander volgens zijne eigene wetten en gewoonten wil besturen. Bekendheid met die godsdienstige wetten en volksinstellingen kan bij niemand beter dan bij de inlandsche hoofden worden verondersteld.

Maar niet altijd kunnen die gebruiken worden nageleefd, en terecht heeft men dan ook als uitzondering er bijgevoegd, *voor zooverre zij niet in strijd zijn met algemeen erkende beginselen van rechtvaardigheid en billijkheid.* Wie zal dat echter beoordeelen? De inlandsche leden der Landraden zullen uit den aard der zaak over dat punt geen bevoegd oordeel kunnen vellen. Alweder zeer terecht is daarom het praesidium van die rechtbanken aan een Hollandsch ambtenaar opgedragen. Doch in de keuze van dien ambtenaar heeft men gedwaald, en hier dezelfde fout begaan waarop in ons vorig opstel gewezen werd, de fout namelijk van het administratief en het rechterlijk gezag in denzelfden persoon te vereenigen. In de eerste plaats wordt daardoor de verhouding tusschen den voorzitter en de leden van die rechtbank geheel verbroken. Terwijl toch in ons stelsel van bestuur, volgens hetwelk de bevolking door hare eigene hoofden wordt geregeerd, aan de ééne zijde die bevolking geheel aan hare hoofden wordt onderworpen, zoo vorderen wij aan de andere zijde dezelfde onderworpenheid van die hoofden aan ons gezag. Ten gevolge daarvan zullen de inlandsche leden van den Landraad in hunnen voorzitter niet zien den *primus inter pares*, aan wien zij hun gevoelen mogen en moeten openbaren, maar den almachtigen vertegenwoordiger van het Ned. Indisch Gouvernement, onder wiens directe bevelen zij staan en van wiens beschikking hun lot geheel afhankelijk is. En de Javaan is veel te fijn diplomaat om niet gaarne zijne overtuiging op te offeren, wanneer hij slechts even gissen kan dat dit den machtigen voorzitter aangenaam zijn kan. Zoo wordt dus uit den aard der zaak de invloed welken die stemhebbende leden behoorden uit te oefenen, geheel vernietigd.

Maar daarenboven, de voorzitter zal zijne functiën niet wel te allen tijde naar behooren kunnen waarnemen. De vraag die hij te beantwoorden heeft, wat namelijk algemeen erkende beginselen van rechtvaardigheid zijn, en wanneer die in strijd geraken met de godsdienstige wetten en volksinstellingen van den inlander, behoort zeker niet tot de gemakkelijkste die men een rechterlijk ambtenaar kan voorleggen, en eischt een veel grondiger bekendheid met het wezen van het recht dan men vorderen kan van een ambtenaar die zich nooit met rechtsvragen heeft bezig gehouden. Eene groote schrede op de baan van den vooruitgang zou daarom gedaan zijn, indien men het praesidium der Landraden aan rechterlijke ambtenaren toevertrouwde. Eene betere rechtspraak zou daarvan het gevolg moeten zijn, daar in dat geval de inlandsche leden der Landraden hunne onafhankelijkheid als rechters zouden terugkrijgen, en de toepassing van de algemeen erkende beginselen vna rechtvaardigheid, die thans veel te wenschen overlaat, met meer vertrouwen van hen zou kunnen worden verwacht.

De opdracht van rechtspraak aan een rechterlijk ambtenaar, in plaats van aan het administratief gezag, moge reeds in burgerlijke geschillen wen-

schelijk zijn, in strafzaken is zij volstrekt onmisbaar. Het strafrecht grijpt te zeer in het publiek recht dan dat men met eene rechtspraak zonder waarborgen voor eene onpartijdige en strikte toepassing der wet vrede hebben kan. Reeds in 1839 beweerde Mr. P. Mijer (Tijdschrift voor Neêrl. Indië, 2e jaargang, Dl. I, blz. 292) zeer terecht:

»Tegen het willekeurige en het gebrek aan ware kennis van de civiele »wet bestaat er des noods een behoedmiddel in het natuurlijk oordeel »en in het gevoel van billijkheid aan ieder mensch eigen; en het kan »alzoo gebeuren dat een rechtschapen man wel eens eene met de wet »strijdige, doch zelden eene onbillijke uitspraak zal doen. In de toepassing »daarentegen van de lijfstraffelijke wet heeft datzelfde geen plaats, en »zoo daarbij de straf niet min of meer is bepaald, zullen ook in de »applicatie aanmerkelijke afwijkingen plaats hebben, daar deze zal afhangen »van de zachtere of hardere geaardheid van den rechter, van zijne jaren, »van de omstandigheden waarin hij zich bevindt, en zelfs van de luimen »waarvan zoo weinig menschen vrij zijn; en als een gevolg hiervan zal »dezelfde misdaad met oneindig verschillende straffen worden geboet."

De waarborgen waarvan Mr. P. Mijer in 1839 het gemis betreurde, zijn bij de rechtspraak der Landraden nog immer niet aanwezig, en waar men getracht heeft daarin eenigszins door wettelijke bepalingen te voorzien, worden die voorschriften door de organisatie zelve van die rechtbanken meestentijds krachteloos gemaakt.

De samenstelling der Landraden is in burgerlijke en in strafzaken dezelfde; alleen dan wanneer een vreemde oosterling, die in burgerlijke geschillen, met eenige weinige uitzonderingen, aan de rechtspraak van de Raden van Justitie is onderworpen, doch in strafzaken voor den Landraad terecht moet staan, als beklaagde optreedt, woont het hoofd zijner natie de zitting bij. Vroeger waren de vreemde oosterlingen ook in burgerlijke zaken aan de rechtspraak der Landraden onderworpen; doch daar de tusschenhandel, de kustvaart en vele kleine industriën in hunne handen zijn, waardoor zij dagelijks in aanraking komen met den Europeaan, zoo bleek het al zeer spoedig dat ten opzichte van dezen de rechtspraak der Landraden niet voldoende was. Bij besluit van December 1855 werd daarom bepaald, dat de Raden van Justitie in alle geschillen waarin die vreemde oosterlingen als gedaagden werden gewikkeld, zoo lang die niet in het personenrecht hun oorsprong hadden, recht zouden spreken. De werking van dat besluit wordt door allen geprezen, en eene uitbreiding daarvan zou wenschelijk zijn..

In strafzaken bleef de Landraad zoowel voor vreemde oosterlingen als voor inlanders de dagelijksche rechter, wiens competentie aan de ééne zijde begrensd wordt door de rechtsmacht der districts- en regentschaps-gerechten en van den Resident rechtsprekende op de politie-rol, terwijl

die aan de andere zijde haar grenzen vindt in de competentie van het ommegaand gerecht. Zij omvat dus de geheele rechtspleging met uitzondering van de geringe policie-overtredingen en de zware misdaden waarop de doodstraf of de straf daaraan grenzende moet worden toegepast.

De gevallen waarin de beklaagde naar het ommegaand gerecht moet worden verwezen, zijn in de wet duidelijk omschreven, en die verwijzing zal in den regel ook plaats hebben daar en wanneer de wet dit voorschrijft. Minder duidelijk en juist zijn de grenzen getrokken waar de bevoegdheid van den Resident alleen rechtsprekende op de policie-rol ophoudt, en de gevolgen welke deze leemte in de wet met zich brengt, zijn in het vorig nummer van dit tijdschrift aangetoond. Thans kunnen wij volstaan met eene aanwijzing hoe de zaken door den Landraad behandeld worden, wanneer zij eenmaal naar deze rechtbank zijn verwezen.

Wanneer bij den rechter zelven de waarborgen voor onpartijdigheid en rechtskennis geheel ontbreken, dan baat het niet of men goede bepalingen in de wet nederlegt, daar die *niet* of slecht zullen worden nageleefd. Reeds is aangetoond hoe de goede verhouding tusschen de leden van den Landraad en den Resident-president door hunne maatschappelijke positie geheel verbroken is, zoodat, onder den schijn van een rechtbank die uit meerdere leden is samengesteld, inderdaad de President alleen recht spreekt. Zoo dat in burgerlijke zaken te betreuren is, in strafzaken zijn de gevolgen van nog meer ernstigen aard. De President heeft reeds als Resident en hoofd der policie de zaak voorloopig onderzocht, en nadat hij gewichtige vermoedens had verkregen van de schuld des beklaagden, dezen naar de terechtzitting van den Landraad verwezen. Geheel onpartijdig is hij dus niet en kan hij ook niet zijn. Men heeft een alleen rechtsprekend rechter, van wien men weet dat hij reeds vóór het begin der terechtzitting ernstig vermoeden had dat de beklaagde schuldig was. Maar van hoeveel gewicht dit ook moge zijn, zou men toch nog kunnen aannemen dat eene verstandige en onpartijdige leiding der instructie op de terechtzitting zelve in die vooraf opgevatte meening wijziging zou kunnen brengen. Daarvan is echter in waarheid niet veel te wachten; in de eerste plaats reeds omdat het dikwerf gebeurt dat de voorzitter de taal der getuigen en van den beklaagde niet geheel machtig is. Eenigermate kan daarin voorzien worden door een tolk, maar een ieder die weet van hoeveel gewicht het is, juist op de fijne nuances der uitdrukking van getuigen te letten om tot de waarheid te geraken, zal erkennen dat vertolking altijd een hoogst gebrekkig middel blijft. Alsof dit echter nog niet genoeg ware, wordt in den regel bij de Landraden de functie van tolk aan het Openbaar Ministerie, den Djaksa, opgedragen. Ongelukkiger keuze dan deze is wel niet mogelijk, indien men althans eenigen prijs stelt op onpartijdige rechtspraak. Meestal zal het Openbaar

Ministerie eer geneigd zijn aan de schuld van den beklaagde te gelooven, dan aan zijne onschuld; dit zou echter niet voldoende zijn om daarom eene verkeerde vertolking in het nadeel van den beklaagde te veronderstellen, indien bij de inlandsche ambtenaren die het Openbaar Ministerie waarnemen, de juridische begrippen eenigszins meer onwikkeld waren dan thans het geval zijn kan. Gewoonlijk zal de Djaksa er veel te veel prijs op stellen dat de verklaringen ter terechtzitting afgelegd, overeenstemmen met die welke hij in zijn voorloopige instructie heeft opgeteekend; hij ziet daarin het bewijs hoe zorgvuldig en nauwgezet de zaken door hem worden onderzocht, en het tegenovergestelde zoude al licht aan zijne bekwaamheid kunnen doen twijfelen. Vele Djaksa's hebben dan ook de gewoonte bij eene eenigszins gewichtige zaak des daags te voren eene generale repetitie met al de getuigen te houden, om verzekerd te zijn dat allen hunne rol goed hebben ingestudeerd en het proces-verbaal der terechtzitting zooveel mogelijk conform zal zijn aan dat van hunne voorloopige instructie. Geheel onpartijdig kan zulk een man, zonder dat nog aan eenig boos opzet te denken valt, niet zijn.

De organisatie van het Openbaar Ministerie bij de inlandsche rechtbanken is echter van dien aard, dat er nog een geheel andere grond van vrees voor partijdigheid bestaat. In de laatste dagen is veel gesproken over de slechte bezoldiging van de inlandsche hoofden op Java en van de oneerlijke praktijken die daarvan het gevolg moeten zijn. Een van die slecht bezoldigde hoofden is zeker de Djaksa. Op grond nu dat zijne karige bezoldiging hem niet toelaat op een voor zijn rang passenden voet te leven, heeft men hem emolumenten toegelegd en daaronder een gedeelte der boeten die op overtredingen zijn vastgesteld. Dat aandeel nu kan soms in eene enkele zaak grooter zijn dan zijn tractement over een of meer jaren bedraagt. Zijn belang bij eene veroordeeling is in die gevallen niet gering, en men vordert van den man die bij eene veroordeeling zulk een overwegend belang heeft, eene onpartijdige vertolking! Gaarne willen wij aannemen dat er Djaksa's gevonden worden die, niettegenstaande dit alles, hun plicht als tolk eerlijk en nauwgezet zullen waarnemen; maar iedereen zal bekennen, dat hunne vertolking weinig waarborgen voor onpartijdigheid aanbiedt. Slecht voorgelicht en niet geheel onbevooroordeeld als de voorzitter is, kan de kans niet zeer groot zijn dat men van hem eene onpartijdige rechtspraak te wachten heeft. Eene zeldzame rechtskennis zou hem meer dan eenig rechter te stade komen, om onder zulke omstandigheden de wet juist toe te passen. Maar welke wet? Tot nog toe bezit Indië alleen de *hoop* van eenmaal een gecodificeerd strafrecht voor den inlander te zullen ontvangen. Slechts op enkele zeer weinige onderwerpen zijn in afzonderlijke wetten of besluiten strafbepalingen vastgesteld. En zoo zijn het thans nog uit- en inheemsche codices, placaten, publicatiën, wetten, costumen, gebruiken, beschre-

ven rechten en adviezen, zoo als men zulks bij de oud-Hollandsche criminalisten verhandeld vindt, welke tot eene bepaling van het lijfstraffelijk recht samenloopen en volgens welke de crimineele justitie in Nederlandsch Indië tot heden toe wordt bedeeld (1).

Welke kennis van dat alles kan men verwachten bij een administratief ambtenaar, die van oud-Hollandsch en Romeinsch regt, Bataviasche statuten enz. nooit iets anders dan den naam gekend heeft. De sacramenteele bewoording die in elk vonnis gevonden wordt: *volgens de hier te lande vigeerende bepalingen van strafrecht*, beteekent dan ook niets anders dan: strafbepalingen toegepast naar het vrije inzicht der Residenten, die als *code pénal* niet veel anders volgen dan hetgeen hun gezond verstand hun zegt dat billijk en behoorlijk is. Hunne rechtskennis zal dus gewoonlijk weinig waarborg voor eene goede rechtspraak geven, maar integendeel gemis aan zuivere rechtsbegripoen hen dikwijls op een gevaarlijk dwaalspoor brengen.

Eerbied voor de wet, blijkbaar in eene strikte toepassing van die wet zonder eenige bijbedoelingen, is het kenmerk van een goed rechter. Van hem die geene andere dan rechterlijke functiën bekleedt, mag die eerbied voor de wet verwacht worden; maar niet van hem die in verdere bedieningen geroepen wordt ook andere belangen voor te staan. Bij den administratieven ambtenaar met rechterlijk gezag bekleed, zal dikwijls zeker begrip van algemeen belang, zucht om voor alles orde en rust te handhaven, of iets dergelijks, het begrip van eenvoudige toepassing der wet doen ter zijde schuiven en op zijn uitspraak invloed oefenen. Bijna nimmer zal hij volkomen overtuigd zijn dat rechtspraak nog iets anders beteekent dan het ontdekken of straffen van schuld. Dit laatste staat bij hem op den voorgrond; eenen beklaagde te moeten vrijspreken wegens gebrek aan bewijs, acht hij eene zedelijke nederlaag, en niets laat hij onbeproefd om, wanneer hij eenmaal van de schuld overtuigd is, ook het bewijs van schuld te leveren. Op zijne beschouwingen omtrent het leerstuk van het *bewijs*, heeft dit grooten invloed. Hetzelfde wat bij mindere beschaving der volkeren plaats greep, heeft ook plaats bij juridisch minder ontwikkelde individuen. Aan bekentenis wordt eene eerste, bijna de eenige plaats als bewijs ingeruimd, en om tot die bekentenis te dwingen worden soms middelen gebezigd, die in barbaarsche tijden te huis behooren en aan de pijnbank doen denken. De rotting bekleedde daarin natuurlijk de eerste plaats, maar op verre na de eenige niet; want onthouding van slaap, mishandeling van geliefde nabestaanden, in één woord al de gruwelen van vroegere tijden, zijn op Java onder ons bestuur onder den naam van rechtsbedeeling toegepast.

(1) Themis 1848, jaarg. IX, bl. 191.

Een zoodanig rechter acht veroordeeling slechts volkomen gemotiveerd door bekentenis, en mocht men al eens middelen gebezigd hebben aan welke de wet niet gedacht heeft, om tot die bekentenis te geraken, welnu de beklaagde bleek immers schuldig te zijn, en had het zich zelf te wijten wanneer zijne eerste ontkentenis het gebruik van die middelen noodig maakte. *Habet quod sibi imputet.* Om dergelijke handelingen te keer te gaan, zal het niets baten dat nu en dan eene strafvervolging ter zake van misbruik van gezag, of hoe men dat misdrijf wil qualificeeren, wordt ingesteld. Alleen dan wanneer men de rechtspraak aan rechters toevertrouwt die geleerd hebben dat van hen iets anders gevorderd wordt, dan schuldigen tot bekentenis te dwingen, zullen dergelijke misbruiken geen plaats meer hebben. Zij zullen steeds in zwang blijven zoo lang een rechter, dus handelende, in den waan verkeert, dat hij zich inderdaad op loffelijke wijze van zijn plicht kwijt. Niet altijd echter kan het bewijs door bekentenis verkregen worden; soms is dat alleen mogelijk door middel van getuigen. Maar getuigen zijn menschen die kunnen worden omgekocht, of die aan het bevel om op de terechtzitting te verschijnen, wel eens ongehoorzaam kunnen zijn. Daartegen behoort gewaakt te worden, en niet zelden is men er toe overgegaan al de getuigen, soms ook maar alleen de gewichtigste, tegelijk met den beklaagde, praeventief in hechtenis te houden. Dan was men zeker dat men ze *bij de hand* had, wanneer zij noodig mochten zijn. Het gevolg van zulke willekeurige handelingen is dan ook niet uitgebleven, en menig Javaan zal, wanneer het toeval hem getuige maakt van eenig misdrijf, zich — tot niet gering bezwaar van de instructie — schuil houden als hadde hij zelf het misdrijf gepleegd.

Trekken wij al het voorgaande samen, dan blijkt het, dat de inlander die als beklaagde voor den Landraad terecht staat, in plaats van afdoende waarborgen voor eene billijke rechtspraak te vinden, tegenover zich heeft een bevooroordeeld rechter, die slecht wordt voorgelicht omtrent het behandelde op de terechtzitting, die geheel onbekend is met de strafwet welke hij moet toepassen, en die uit verkeerden ijver en met de beste bedoelingen tot de meest ongeoorloofde handelingen zijn toevlucht zal nemen, indien hij van oordeel is dat de beklaagde, hoewel schuldig, weigert te bekennen. De vraag kan zich voordoen of onder dergelijke gegevens het in enkele gevallen maar niet raadzaam is, schuldig of onschuldig, terstond schuld te belijden en den gevreesden rechter zoodoende in goeden luim te houden.

Is nu de rechtspraak van elken Landraad even slecht? Misschien niet; maar er bestaat geen enkele waarborg dat zij goed zijn *moet*, en zoolang willekeur de plaats van recht inneemt, dan mogen er uitzonderingen bestaan, maar deze zijn geene verontschuldigingen voor den algemeen slechten toestand. Zoolang het mogelijk is dat een Resident, voorzitter van den

Landraad, gemakshalve de getuigen gevangen houdt, of den beklaagde door lichamelijke pijniging tot bekentenis dwingt, of door een Djaksa die den vorigen dag met zijne getuigen heeft gerepeteerd, omtrent de verklaringen op de terechtzitting wordt ingelicht, — zoolang er geen geschreven strafrecht bestaat en de rechter wetten moet toepassen die hij niet kent en waarvan hij nooit gehoord heeft, — zoolang noemen wij die rechtspraak een schande voor eene beschaafde natie en dringen wij met kracht op hervorming aan.

Het schijnt dat de Wetgever reeds vooraf heeft ingezien, dat er bij een dergelijke rechtspraak groote behoefte bestaat aan contrôle en dat dus aan de gewone rechterlijke macht de einduitspraak behoort te worden voorbehouden. In zaken van overtreding waarop een geldboete is gesteld van meer dan *f* 500 of eene andere zwaardere straf, heeft men hooger beroep bij de Raden van Justitie, terwijl de vonnissen in zaken van misdrijf allen onderworpen zijn aan revisie door het Hoog Gerechtshof.

Tegen het middel van appel kan geene bedenking bestaan. De zaak wordt in dat geval op legale wijze door eene rechtbank uit rechtsgeleerden samengesteld afgedaan, en geen enkele waarborg voor eene goede rechtsbedeeling is den beklaagde onthouden. Onverklaarbaar moet het voor den inlander zijn dat, wanneer het eene geldquaestie betreft, zijne rechten beter gewaarborgd zijn, dan wanneer bij het vonnis *a quo* ter zake van misdrijf lijfstraf tegen hem is uitgesproken. Bij de procedure in appel voor de Raden van Justitie worden beklaagde en des gevorderd ook getuigen opgeroepen, terwijl de gelegenheid tot mondelinge verdediging openstaat. Bij de revisie daarentegen is het wel een hoogere rechter die de zaak onderzoekt en afdoet, maar deze spreekt recht op de stukken alleen, zonder nader verhoor van beklaagde of getuigen. Tegen dat middel van revisie, zooals het op Java bij de wet is vastgesteld, zijn reeds zoo dikwerf en zoo gegronde bezwaren aangevoerd, dat het niet noodig is daarover hier uit te weiden. De voorname grief is en blijft dat de rechter, alleen op de stukken recht sprekende, al de voorlichtingen mist, welke het oraal debat kan opleveren. Dit bezwaar, altijd zeer gewichtig, weegt dubbel zwaar bij revisie van de vonnissen door de Landraden gewezen. De eigenliefde van den administratieven ambtenaar, als rechter opgetreden, wordt aangenaam gestreeld wanneer het hoogste rechterlijke collegie zijn vonnis komt bevestigen. Die eigenliefde is natuurlijk en kan hem aansporen, door inspanning van alle krachten dat gewenschte resultaat te bereiken. Zulk eene inspanning is zeker loffelijk en kan stellig hare goede zijde hebben; maar het gebeurt toch wel eens — bij de Landraden even goed als overal elders op de wereld — dat men de juiste middelen om zijn doel te bereiken voorbij ziet, en zich met minder goede behelpt. Zoo is het de gewoonte bij sommige Landraden om het proces-verbaal der

terechtzitting niet staande die terechtzitting of terstond daarna op te maken, maar daarmede te wachten totdat het vonnis gereed is. Met een weinig goeden wil zullen dan de verklaringen der getuigen treffend passen bij de overwegingen van het vonnis, en de hoogere rechter zal alleen kunnen bewonderen de juiste gevolgtrekkingen door den rechter afgeleid uit verklaringen, die zoo volkomen met de overwegingen van het vonnis overeenstemmen. Hij die van oordeel is dat hier eene zware beschuldiging tegen de Landraden wordt ingebracht, bedenke dat zij niet zoo zeer de personen als wel de organisatie treft. Wanneer men van personen de vervulling eener bediening vergt die boven hunne krachten gaat, zullen zij hunne taak niet alleen slecht vervullen, maar tevens alles aanwenden om hun werk zoo goed mogelijk te doen schijnen. Zoo zij dwalen, dan kome dit niet te hunnen laste, maar wel ten laste eener Regeering die onmogelijke eischen doet.

In het *Indisch Weekblad van het Recht*, jaargang 1866, No. 175, wordt eene merkwaardige bijdrage geleverd tot staving van ons beweren, dat men van de Landraden, zooals zij tegenwoordig zijn georganiseerd, geene naleving der wettelijke bepalingen te wachten heeft. In art. 317 *Inlandsch Reglement* is bepaald, dat binnen 14 dagen na de uitspraak, met gelijktijdige overlegging der stukken, het oorspronkelijk vonnis aan het Hoog Gerechtshof ter revisie zal worden opgezonden. In den regel wordt het proces-verbaal der terechtzitting door den Landraad veel later opgemaakt en verzonden, zoo zelfs dat het Hoog Gerechtshof zich eenmaal genoodzaakt zag alle geloof te ontzeggen aan een proces-verbaal dat eerst zes maanden na de uitspraak was opgemaakt. Met het middel van revisie als eenige contrôle op een zoo slecht georganiseerd rechtswezen als dat der Landraden, zullen alle pogingen van het Hoog Gerechtshof om in dien chaos van willekeur aan alle misbruiken een einde te maken, vruchteloos zijn. Indien dan ook het *Indisch Weekblad van het Recht* juist is ingelicht, zoude, sedert de hoogste rechter met meerdere gestrengheid de tekortkomingen der Landraden aan den dag bracht, zulk een algemeene *cri de détresse* bij het administratief gezag zijn opgegaan, dat de Regeering het voornemen moet hebben opgevat, niet — gelijk men wellicht zou verwachten — om de rechtspraak aan het administratief gezag te ontnemen, maar om voor het vervolg aan den hoogsten rechter slechts een oordeel over het vormelijk gedeelte der gevoerde procedure toe te kennen, opdat zoodoende de zaken der Landraden in revisie spoediger kunnen worden afgedaan. Men zou dus erkennen dat de toestand allerellendigst is, maar, liever dan dien te verbeteren, zou men trachten dien te verbergen en hem daardoor natuurlijk nog veel ellendiger maken. Een Fransch schrijver noemde Java onlangs *une caserne administrative*, een juist beeld inderdaad, en in geen opzicht juister dan met betrekking tot

het inlandsche rechtswezen. Uit die administratieve kazerne moet de inlander worden verlost, en wel in de eerste plaats in het belang zijner rechtsveiligheid. Administratieve willekeur en rechtspraak zijn niet te vereenigen, en het is eene bekrompen staatkunde in die vereeniging waarborgen te zoeken voor een krachtig gezag. Zonder rechtvaardigheid kan het gezag geen eerbied inboezemen en willekeur bij de rechtsbedeeling sluit rechtvaardigheid uit. De tijden zijn voorbij toen men het gezag dat op willekeur steunde, krachtiger oordeelde dan een gezag dat recht en wet tot basis had, en de leer dat sedert de invoering van wetboeken elk krachtig bestuur onmogelijk is gemaakt, telt ook voor Indië nog maar weinige discipelen meer. De tegenwoordige toestand is niet te verdedigen en zou onmogelijk tot onzen tijd hebben stand gehouden, indien geen dikke sluier zijne talrijke verkeerdheden bedekt had. Afscheiding van rechterlijk en administratief gezag is de hoofdvoorwaarde van elke hervorming; wordt deze ingewilligd en dus elke rechterlijke betrekking aan enkel rechterlijke ambtenaren opgedragen, dan zoude de verdere organisatie van het inlandsche rechtswezen, althans voorloopig, kunnen bewaard blijven zooals die thans is, en men voor het overige met de invoering van een strafwetboek voor inlanders kunnen volstaan. Misschien zoude het wenschelijk zijn dat de rechterlijke ambtenaren voor het inlandsch rechtswezen bestemd, een afzonderlijk kader uitmaakten, en dat men van dit kader vergde, niet alleen kennis van ons recht, maar ook van de inlandsche gebruiken en instellingen, voor alles echter van de inlandsche taal.

Tweeledig was het doel van ons schrijven: want behalve de dringende behoefte aan hervorming hebben wij vooral het feit willen constateeren, dat die onmisbare hervorming zonder groote moeite en ook zonder groote geldelijke offers mogelijk is. Zal zij nog lang achterwege blijven? Wij weten het niet, maar kunnen het niet gelooven. Wij kunnen het niet gelooven, omdat de man aan wien thans het bestuur over Nederlandsch Indië is toevertrouwd, beter dan iemand de bestaande fouten kent en ook beter dan iemand weet op welke wijze zij moeten worden uit den weg geruimd. Wij kunnen het niet gelooven dat eene betere rechterlijke organisatie voor den inlander nog lang zou achterwege blijven, nu de beslissing voor alles afhangt van een landvoogd, die reeds in 1839 de heillooze gevolgen van slechte rechtsbedeeling in deze woorden heef gekarakteriseerd:

»Indien goede wetten en eene daarop berustende onpartijdige rechtsbedeeling

»terecht in alle beschaafde landen worden gehouden voor den krachtigsten »steun van eene welgevestigde regeering, voor het eenige middel om het »politiek gezag te houden binnen de palen voor hetzelve afgebakend, en »voor den zekersten waarborg welken een Staat aan deszelfs ingezetenen kan »verleenen voor het behoud en de veiligheid van deszelfs personen, rech- »ten en bezittingen, zij zijn zulks in hoogere mate in al die verschillende »opzichten in volkplantingen of van den moederstaat ver afgelegene be- »zittingen, welke, onttrokken aan het onmiddellijk toezicht van dien Staat, »zoo lichtelijk het voorwerp worden van willekeur, waarvan de heillooze »gevolgen en uitwerkselen alleen door een krachtdadige handhaving en »toepassing der wetten kunnen worden voorgekomen. Het gemis daarvan »was in alle tijden en onder alle regeeringen de voornaamste oorzaak »van en aanleiding tot regeeringloosheid, dwinglandij en onderdrukking, »terwijl daarentegen het aanwezen en het bestaan van goede wetten en »eene onafhankelijke rechterlijke macht steeds beschouwd werd, het meest »afdoend bewijs te zijn voor de zelfstandigheid van een volk en de wijsheid »van deszelfs Regeering."

MIRANDOLLE.

LOSSE KANTTEEKENINGEN OP DEN EERSTELING VAN DEN MINISTER VAN KOLONIËN.

Wij ontvingen de regeerings-antwoorden op de verslagen der Tweede Kamer over de wetsontwerpen betreffende hoofdstuk IX der staatsbegrooting voor 1867, *departement van Koloniën*, en tot vaststelling van het koloniaal batig slot van 1864, te laat om die stukken aan zoo »nauwgezette en gemoedelijke overweging" (officiëele stijl) te onderwerpen, als wij zouden wenschen te doen.

Deze stukken zijn evenwel van groot belang. De Staten-Generaal en de natie leeren uit die stukken het stelsel van den Minister van Koloniën kennen. De weinige woorden door hem bij de discussie over het adres van antwoord op de Troonrede, den 26sten September van het vorige jaar, als 't ware incidenteel gesproken, te midden van een levendig algemeen debat over de handelingen van het Kabinet, konden niet wel als een programma worden aangemerkt. Algemeene woorden beteekenen ook niet veel. Over Indische zaken zijn nog al algemeenheden van allerlei aard geschreven en gezegd. Wij zijn van meening, dat de dagen der algemeene beschouwingen gesloten behooren te zijn en dat daden behooren te volgen om Indië te hervormen en de dringend vereischte verbeteringen in den toestand te brengen. Wij zouden den Minister dan ook om zijn minder gelukkig début niet hard vallen. Ieder débutant is, uit den aard der zaak, minder *à son aise*. Ook voor een Minister mag men dan de indulgentie van het publiek inroepen, wanneer hij voor het eerst op staatkundig terrein treedt.

Thans hebben wij evenwel te doen met een geschreven, dus wel overdacht stuk, handelende over velerlei gewichtige punten van koloniaal beleid, waaromtrent de inzichten van den Minister gevraagd zijn.

Geven de overgelegde stukken ons een antwoord op de gestelde vragen?

Enkele kantteekeningen kunnen wij hier slechts nederschrijven; de tijd dringt; meer kunnen wij voor ditmaal niet in deze zaak doen.

— Onze totaal-indruk is in weinige woorden samen te vatten: òf de tegenwoordige Minister is niet op de hoogte van zijne gewichtige taak, òf hij is reactionnair; misschien zijn beide stellingen even gegrond en bewijsbaar.

— Wat wilt gij doen om in Indië de noodige hervormingen tot stand te brengen? vraagt de Tweede Kamer.

Antwoord: nauwgezette handhaving der wetten (eerste algemeenheid); handhaving van orde en gezag (tweede phrase); het »beramen" van alle zoodanige maatregelen, die de welvaart der schoone overzeesche bezittingen van den Staat kunnen verhoogen (derde algemeenheid); dus is deze Minister nog verder van een vast systeem omtrent sommige punten, dan zijn voorganger: de laatste »overwoog en zou onderzoeken;" de Minister zal »beramen" hetgeen dan een opvolger wellicht weder zal moeten overwegen en onderzoeken.

— Omtrent eenige punten zijn wij gelukkiger. De Minister belooft: 1°. Verbetering van rechtswezen en policie, met behoud van de macht der hoofden, ook waar die onvermijdelijk tot willekeur en knevelarij leidt, zoo als hij zelf schrijft; 2°. herziening van concessiën voor mijnontginningen; 3°. zorg voor het onderwijs, en 4°. handhaving van de gouvernements-cultures, met uitgifte van woeste gronden.

Daarentegen gedoogt »de maatschappelijke toestand van Java" geen individueel grondbezit; geen verbod tot het praesteeren van gedwongene onbeloonde diensten aan de hoofden; geene gemeenteraden.

Wij weten dus iets omtrent hetgeen de Minister wil en niet wil.

— De Minister acht ééne zaak boven alles urgent: de regeling van de gouvernements-suikercultuur. Daarin schijnt zich, voor hem, het hoofdelement eener hervorming van Indië te concentreeren.

Mr. des Amorie van der Hoeven schrijft in het *Nieuw Bat. Handelsblad* (maileditie 15 December, n°. 33):

»De suiker-fabriekanten en geannexeerde kooplieden te Soerabaja hebben niet kunnen nalaten aan den heer Trakranen een schrijven te richten van zeer vleienden aard, waarin zij hun sympathie met zijn programma betuigen, natuurlijk *vooral* wat de gouvernements-suikercultuur betreft. Die heeren verkeeren, misschien te goeder trouw, in den waan dat de ziekelijke staat der suiker-industrie op Java en de betrekkelijk zeer onbeduidende som van ± 30 milliocn (waarvan de fabriekanten voor twee jaren 40 millioen, en in dit jaar 50 millioen hebben gemaakt; 't volgend jaar zal het 60 millioen heeten enz.; hoe slechter de zaken gaan, hoe hooger de waarde hunner fabrieken schijnt te stijgen), daaraan ten koste gelegd, de *ware* koloniale quaestie zouden uitmaken, met wier oplossing Nederland en Ned. Indië zullen staan of vallen."

Die publicist spreekt van »fabriekanten en geannexeerde kooplieden."

Zouden wij ook aan een »geannexeerden" Minister van Koloniën moeten denken?

Handhaving, zooveel doenlijk, van de gouvernements-cultures; dit is het *schibboleth*; krachtige handhaving. In eene beschouwing over art. 56 — een geheel nieuw thema! — heet dat beginsel te zijn »*voorgeschreven*," terwijl uitgifte van gronden aan particulieren den Gouverneur-Generaal slechts zou zijn *vrijgelaten*. De toon van den Minister is schamper tegen de particuliere industrie, die »het meest wel zou varen" bij afstand van de gouvernements-cultures. Alzoo bestendiging van het stelsel van exploitatie, dat »niet schaadt" aan den landbouw van den inlander, mits slechts zorg worde gedragen, dat »geene werkkrachten worden verspild", en het Bestuur zich late gelegen liggen aan »het toezicht op eene oordeelkundige verdeeling van den arbeid."

Onderwijs en krachtige handhaving van de bestaande cultures, ook bij uitbreiding daarvan; voorbereiding tot geestes-ontwikkeling, maar handhaving van dwangarbeid, karig beloond; welk een uitnemend middel tot verheffing van den mensch! Voegt men daarbij de toelichting, dat de stelling: »het individu gaat op in den Staat" de beteekenis heeft, dat de Staat almachtig moet heerschen, daar waar eenige duizenden Europeanen geen recht hebben zich de vertegenwoordigers van de Indische maatschappij te noemen en de inlander »door de gewapende macht" aan ons gezag gehoorzaamt, dan kan men met dat systeem zeer ver komen op den weg der reactie.

Is dat evenwel de oplossing van de koloniale questie, door deze Regeering toegezegd?

»Zooveel doenlijke" instandhouding van dwangcultuur; de particuliere industrie worde slechts geduld, waar zij de gouvernements-cultures niet kan schaden. Is dat de bedoeling van art. 56 van het regeeringsreglement? Wie dat beweert, heeft nooit de toelichting van die wet en van dat artikel door den heer J. C. Baud gelezen.

De Minister is nog jeugdig op staatkundig terrein. Hij heeft den tijd nog niet gehad de retroacta goed na te gaan. Maar een Minister van Koloniën diende toch wel art. 60 van het regeerings-reglement te kennen.

Een Minister dient te weten, dat het cultuurstelsel niet in het belang van den inlander, maar wegens den nood van het Moederland tot stand kwam. De heer J. C. Baud wist daarvan wel een en ander, want naast van den Bosch besprak hij zijn eigen werk.

Een Minister dient te weten dat een zijner voorgangers, de heer Elout, in zijne aanteekeningen op de *pro memoria* van Baud schreef: »gedurende mijn verblijf op Java heeft er een lange tijd bestaan, dat er geene aanmoedigingen noodig waren, en dat er van alle zijden sui-

ker geteeld werd, zouder eenige de minste hulp of premie van de Regeering."

De Minister kon weten dat de Eerste Kamer in haar verslag over het regeerings-reglement schreef: »Over 't algemeen heeft men zijne tevredenheid uitgedrukt dat deze voordracht de strekking heeft om langzamerhand en met voorzichtige schreden de ontwikkeling van de vrije teelt tegenover het cultuurstelsel, en van den vrijen arbeid tegenover bezwarende persoonlijke diensten te bevorderen."

— Neen, roept de Minister uit, ik laat mij »niet wegsleepen door theoriën;" tusschenkomst van het Bestuur is noodig, of gij brengt »aanzienlijke schade aan Staat en bevolking."

Maar is de Minister dan blind voor de werkelijkheid?

Hij heeft te Batavia de *Nederlandsche Handel-Maatschappij* na de vaststelling van het regeerings-reglement gediend en zal zich op *zijne* bevinding beroepen. Wij hebben eenig ontzag voor verkregene ervaring. Maar de heer Keuchenius schreef eerst een commentaar op het regeerings-reglement en na dien tijd diende hij op Java *den Staat*, in de hoogste betrekking na den Landvoogd. Hij sprak in de zitting van de Tweede Kamer van 28 Augustus 1866:

»Het cultuurstelsel als stelsel van exploitatie, hoedanig het dertig jaren lang geweest is en nog is, kan slechts dan bestaan, wanneer één man regeert, wanneer alle anderen blindelings uitvoeren, wanneer niemand spreekt, wanneer ook het geweten zwijgt.

»Zelfs dan, wanneer nauwelijks iemand gesproken heeft, maar het geweten begint te kloppen, dan is de staatsman, wien dat stelsel zijne grootste ontwikkeling te danken heeft, de eerste om u toe te roepen: keer terug tot dat regeerings-stelsel, hetwelk onder alle hemelstreken het beste is, en dat wij plichtmatig ook in Indië zouden hebben behooren te volgen, indien de nood van het Moederland niet gedwongen hadde daarvan af te wijken.

»Al luidde art. 56 van het regeerings-reglement: »De op hoog gezag ingevoerde cultures zullen onveranderd en ten eeuwigen dage worden gehandhaafd;" de bepaling zoude telkens meer van hare kracht verliezen, naarmate de overige bepalingen van het regeerings-reglement getrouwer werden uitgevoerd....

»Treedt de Minister nu op met de belofte van het cultuurstelsel te zullen *handhaven*, dat is, in den zin van het bekende *nous maintiendrons*, van het te zullen doen blijven, van het te zullen bestendigen, uitbreiden en ontwikkelen, dan geloof ik, dat hij zich zelven met eene ijdele hoop vleit en, onder weêrstreving van zijne overige wenschen, voor Nederland en Indië eene groote teleurstelling voorbereidt.

»Wilt gij een regeerings-stelsel, dat berust op getrouwe en eerlijke

uitvoering van het regeerings-reglement, dat met uw verlangen naar evangeliepredikíng en christelijke beschaving overeenkomstig is, dat aan Indië bovendien en Nederland met de meest duurzame voordeelen ook de langste rust belooft, zeg dan niet: «ik wil het cultuurstelsel handhaven;" maar zeg: »ik kan, ik mag het cultuurstelsel, gelijk het tot hiertoe was, niet langer handhaven; art. 56 van het regeerings-reglement gebiedt mij te streven naar eenen toestand, waarin dat cultuurstelsel niet meer bestaanbaar is; de geheele ontwikkeling der Indische maatschappij, het belang der inlandsche bevolking en der Europeanen daar gevestigd, de behoeften van Indië zoowel als de rechten en verplichtingen van Nederland wijzen op de noodzakelijkheid der loslating van een stelsel, dat slechts als een stelsel van overgang of voorbereiding heeft kunnen dienen; ik zal dus trachten die uitkomst te bereiken en ik wil het doen met de minste schokken, nauwkeurig acht gevende op al de door het cultuurstelsel, onder zijne meer dan dertigjarige werking, geboren toestanden; de rechten en verplichtingen, uit dat stelsel voortgevloeid, eerbiedigende; de behoeften van Indië en Nederland raadplegende, en tevens voor de handhaving der betrekkingen van beiden en van het Nederlandsch gezag wakende...

»Moest ik kiezen tusschen het stelsel: krachtige bevordering van de particuliere nijverheid, met handhaving van de op hoog gezag ingevoerde cultures; of het stelsel: krachtige handhaving der op hoog gezag ingevoerde cultures, met bevordering der particuliere nijverheid; ik zoude aan het eerste, zoowel in het belang van Nederland, als in dat van Indië de voorkeur geven.

»Met beide stelsels wordt het doel dat men zich voorstelt, gemist, of, waar men het geheel in het oog houdt, slechts ten halve bereikt; met beide stelsels gaan de op hoog gezag ingevoerde cultures langzaam doch zeker te gronde; maar het eerste biedt meer waarborgen aan voor de duurzame handhaving der rust, en het opent intusschen nieuwe en rijke bronnen van volkswelvaart, waarvan ook Nederland de voordeelen plukken zoude.

»Wanneer de Minister van Koloniën handhaving der cultures wil, begrijp ik niet, hoe te gelijker tijd krachtig de particuliere nijverheid bevorderd, het onderwijs uitgebreid, het Evangelie gepredikt kan worden."

— Door welke middelen wil de Minister nu het dwangstelsel dienstbaar maken aan de belangen van den inlander en van den Staat?

Omtrent de suikercultuur zegt hij ons eene wettelijke regeling toe, maar laat zich niet uit over den vrijwilligen fabriekarbeid. Zijn voorganger had dat punt reeds »overwogen" en handhaafde art. 17 der regeling van 1863. De Minister heeft bij de overneming van de politiek des heeren Mijer, verzuimd diens overtuiging op dat punt over te nemen. Waarlijk jammer, want de heer Mijer had niet veel vaststaande meeningen over te geven!

— Omtrent het jongste besluit van 7 November 1866, waarbij hij, met het oog op de uitbesteding van de fabrieken Krian en Waroe, aan de vroegere contractanten bij uitbesteding voorkeur schonk, heeft de Minister de Kamer onjuist ingelicht.

De Minister zegt evenwel dat hij die voorkeur weder in het leven roept, omdat »de Regeering verplicht is contracten ter goeder trouw na te leven." Waarlijk, eene prijzenswaardige regeerings-maxime! »De regeling van 1863 kan daaraan niet te kort doen." Voorzeker niet! Maar de Minister zal dan toch wel eenigermate met de suikercontracten bekend zijn. De Handelmaatschappij heeft immers de fabrieken Poegoe, Gemoe en Tjipiring in Samarang onder haar beheer; zij is daarvoor tot de suikerregeling van 1863 toegetreden. Bovendien is zij nog in *vijftien* suikercontracten op Java zwaar geldelijk geïnteresseerd, hetgeen meestal plaats had tijdens de Minister zich in dienst van de Ned. Handelmaatschappij op Java bevond. De Minister weet — of kon weten — dat de oude contracten in een slotartikel deze bepaling inhouden: »Bij het einde van het loopende contract, en nadat de grondslagen, waarop later gecontracteerd zal worden, zullen zijn vastgesteld, zal het Gouvernement bij voorkeur met den contractant ter andere zijde overeenkomen tot verlenging van het voor zijne onderneming bestaande contract, mits daartegen uit zijne vroegere handelingen in het algemeen, *geheel ter beoordeeling van het Gouvernement*, geene bedenkingen kunnen worden ontleend."

Deze bepaling geeft rechtens geene de minste voorkeur; zij is toch zoo rekbaar, dat geen recht, van welken aard ook, daaraan te ontleenen valt. En nu zal men niet kunnen beweren, dat billijkheid en goede trouw de Regeering verplichten, de voorkeur toch te handhaven; want aan de oude contractanten is, nadat »de grondslagen *waren* vastgesteld," in 1860 de hun op die grondslagen beloofde verlenging aangeboden en sommigen hebben die geweigerd: zij hebben de voordeelen niet aan de bevolking willen toekennen, die haar daarbij verzekerd waren, en gedurende enkele jaren al de winsten willen trekken, die uit hun vroeger contract voortvloeiden. Welnu, de vroegere Regeering heeft hen voor dat geval duidelijk gewaarschuwd. De heer Rochussen heeft, in de zitting van de Tweede Kamer van 15 October 1860, bij gelegenheid van de behandeling van de conclusiën der rapporten van de commissie, in wier handen de stukken omtrent de door hem ontworpene suikerregeling en de dading omtrent de onderneming Pangka waren gesteld, woordelijk gezegd (1):

»Men vergeet, dat de contracten niet verlengd worden op de vroegere voorwaarden; dat hooger loon voor de bevolking, grooter aandeel voor

(1) Bijblad II, blz. 55, zitting 1860—61.

het Gouvernement is bedongen: men vergeet dat die voor den fabriekant zooveel minder voordeelige voorwaarden moeten worden toegepast op de nog loopende contracten, derwijze dat een deel der voordeelen, die de contractant anders ongestoord kon genieten tot aan de expiratie van zijn contract, moet opgeofferd worden om eene verlenging te verkrijgen.....

»Ik moet er nog bepaald op wijzen dat bij de nieuwe regeling het stelsel van uitbesteding in beginsel is aangenomen; dat het zal worden toegepast

1°. op de ondernemingen, voor welke de contractanten de verlenging op den voet der regeling niet zullen verlangen;

2°. op alle nieuwe ondernemingen;

3°. op al de bestaande welke na de thans opengestelde verlenging op nieuw zullen expireeren."

Wat had de latere Regeering na de suikerregeling van 1863 te doen? Moest zij op nieuw een voorkeur aanbieden? Was het »te kort doen" aan goede trouw, wanneer de opvolgende Regeering de bedoeling van den ontwerper van de regeling van 1860 naleefde? Of had zij eene voorkeur moeten creëeren, zooals deze Minister nu, ten nadeele van elke concurrentie en dus van 's lands belang?

Maar deze Minister is zoo bezorgd voor niet-particuliere industriëelen op Java! En de Handelmaatschappij heeft zooveel belang bij eene gunstige suikerregeling!

— De koffiecultuur zal worden gehandhaafd, krachtig gehandhaafd, tijdens het onderzoek, ook door intrekking van het besluit van 25 Juli 1866, waarbij het braakliggen van afgeschreven koffiegronden gedurende tien jaren wordt afgeschaft. 't Is niet genoeg dat machtiging van de Regeering wordt vereischt om de bevolking te veroorloven de cultuur, als zij hoogerop gaat, te volgen. De gronden zullen braak blijven liggen; het tegendeel heeft »eene gevaarlijke strekking."

Evenzeer is ingetrokken de bepaling, dat de Javan voor nieuwe tuinen niet verder dan 4 palen van zijne woonplaats zal behoeven te loopen. Vanwaar ontleent de Minister nu het bewijs, dat, in verband met die reactionnaire besluiten, de belooning ad *f* 12.50 per pikol voldoende is te achten, als »ten minste gelijke voordeelen opleverende als de vrije teelt"? Neen, hier is wel degelijk overdrevene zorg tegen »schadelijke opdrijving" van het loon! Alleen in dat opzicht zien wij hier »handhaving van de bestaande wetten." De grootste bezwaren tegen de koffiecultuur zijn onmiskenbaar gelegen in den afstand van de koffietuinen van de woning van den planter. 't Is ongerijmd eene belooning van *f* 12.50 of *f* 13.— per pikol voldoende te achten, als de Javaan dagreizen moet doen om de tuinen, die toch eerst na het vijfde jaar vrucht geven, aan te leggen en te onderhouden. De intrekking van de besluiten, in het vorige jaar

genomen, zet de deur wijd open voor terugkeer tot een tijd, dat de Javaan 60 à 80 palen moest loopen om den koffietuin te bereiken. De Minister ontkent niet dat dit feit waar is; hij laat dat in het midden, maar zegt: »dat ligt niet aan het stelsel, maar aan de wijze van exploitatie." Ontneemt hij evenwel niet allen waarborg tegen de schromelijkste overdrijving, door zelfs het gebod in te trekken dat de Javaan niet verder dan 4 palen zal behoeven te loopen om nieuwe tuinen aan te leggen? »Onbepaalde uitbreiding" van het koffiestelsel ligt echter niet in de bedoelingen van den Minister. Hij heet het eenvoudig »ondoenlijk, de juiste grenzen aan te wijzen, waarbinnen uitbreiding zich zou moeten bepalen."

Recht vaderlijk is die zorg voor den inlander. »Het individu gaat op in den Staat" wil zeggen, dat de Indische maatschappij niet bestaat uit de »gelukzoekers," volgens den heer Wintgens, aanbidders van het gouden kalf. De inlander vormt de Javaansche maatschappij; de Regeering treedt voor haar op — door wegcijfering van art. 60 van het regeeringsreglement en uitbreiding van het koffiestelsel!

— Neen, de Minister zal meer doen. De inlandsche hoofden wenscht hij beter te bezoldigen. Er zal eene betere justitie en politie komen in Indië, en maatregelen zullen worden genomen »ten einde paal en perk te stellen aan de knevelarijen, waaraan zij (de inlandsche hoofden) zich ten aanzien van de inlandsche bevolking schuldig maakten." (§ 3, blz. 4 der mem. van beantw.) En hoe zal dat nu plaats hebben? Men zou ongetwijfeld meenen door uitvoering te geven aan 's Konings plechtig afgekondigde belofte, dat de gedwongene onbeloonde diensten voor de hoofden zullen zijn afgeschaft. Geenszins. De Minister acht het in den tegenwoordigen »maatschappelijken toestand noodzakelijk" de heerediensten voor de hoofden naast de cultuurdiensten te handhaven! Regeling en vermindering, »kan het zijn, later afschaffing der heerediensten." Wat zal regelen en zoogenaamd verminderen baten, indien de hoofdbron van knevelarij wordt bestendigd? Hoe zal de Minister contrôle doen uitoefenen?

Verwacht de Minister in ernst de aanneming van zijn wets-voorstel, om een paar millioen gulden 's jaars weg te werpen? Of wil hij de hoofden zoo ruim bezoldigen, dat zij geene redenen zullen hebben om gedwongene diensten te vorderen? Waarom zijn die dan noodzakelijk »in den tegenwoordigen maatschappelijken toestand?"

— Het »machtspunt" van de koloniale politiek van het oogenblik is overigens beslist. De Minister erkent ten volle de juistheid van *al* hetgeen in ons vorig nummer daaromtrent geschreven werd. Maar hij weigert overlegging van de rapporten van de heeren van Rees en Kinder de Camarecq, »dezer *geheime* stukken." Wij zijn weder in de dagen van *geheime*, *extra-geheime*, *geheim*^{2} stukken. De publieke zaak

wordt weder in een mat-glazen paleis behandeld, al is 't nu aan den anderen hoek van 't Plein, en ondanks de pogingen van voorgangers om in den geest des tijds groote glazen in te zetten. Zal de heer E. de Waal thans niet als onze bondgenoot optreden tegenover dergelijke vaderzorg van eene Regeering, die zich en zich alleen beschouwt als de vertegenwoordigster van eene maatschappij, die zij onbeperkt beheerschen moet?

— De Regeering zal echter zorg dragen voor de voedingsmiddelen van den Javaan. De conservatieve partij geeft zoo hoog op van hare belangstelling in irrigatie en waterwerken. Maar toen een conservatief Minister aan het bewind kwam, was zijn eerste werk — en niet dat van die ondeugende Tweede Kamer — de begrooting van openbare werken in Indië met een millioen gulden te verminderen!

— Toen de heer van Hoëvell in de Tweede Kamer op eene kadastrale opneming van Java aandrong, heette het in de *Tjaraka Wolanda*, het toenmalig orgaan der koloniale conservatieven: de grondeigendom is de kardinale quaestie.

Deze Minister zegt: eerst kadastreeren, dan eigendom toekennen en de heffing van de landrente verbeteren; dat zal »vele jaren" duren. Staan wij inmiddels met verbetering stil!

Wij herinneren pro memorie aan het feit, dat grondeigendom in Europa gevestigd werd naarmate de duisternis der middeneeuwen verdween. Maar 't kadaster is het werk van Napoleon I, en eerst in 1822 en later kwam het hier te lande tot stand.

De klachten over het communaal grondbezit zijn »overdreven." En de toenemende stijging der rijstprijzen, terwijl millioenen bouws onbebouwd liggen en de toeneming van de bevolking geen gelijken tred houdt met de productie!

— De Minister van Koloniën is weinig homogeen met zijn ambtgenoot voor Financiën. Vermindering van uitgaven in Indië, zegt hij toch, is niet wel aan te nemen. De Minister van Financiën verlangt evenwel vermeerdering van de inkomsten uit Indië en vermindering van de uitgaven. (*Bijblad*, 1865—66, I). Geen enkel ander middel is evenwel den Minister van Koloniën tot bereiking van dat doel bekend dan — de Gouvernements-cultures. Kadastrale opmeting tot verbetering van de heffing der landrente vereischt »vele jaren." Herziening van de verordeningen op zegel- en successie-rechten zal »geen beduidenden invloed uitoefenen." Van nieuwe belastingen spreekt de Regeering niet. Maar de suikercultuur *kan* niet meer opleveren. De Minister zal wellicht beproeven een paar suiker-contracten in dwangarbeid meer uit te geven, in strijd met het Regeerings-reglement; 't zal niets beteekenen, al mocht hij daarin slagen tegenover hetgeen men zal moeten loslaten. Alleen de gedwongene

koffieteelt, met niet aan te wijzen grenzen van uitbreiding, blijft over Maar daaromtrent wil de Minister wachten op de resultaten van de enquête!

Zou bevoordeeling van particuliere nijverkeid, — wij wagen 't die »theorie" te verkondigen, — niet wellicht een beter middel zijn dan krachtige — neen, onmogelijke — instandhouding der aan de tering lijdende cultuur voor het Gouvernement?

Loffelijk in alle opzichten is de handeling van de Regeering, al heeft die een jaar later plaats dan de liberale voorgangers geprojecteerd hadden, om de bevrachtingen openbaar uit te besteden. Daarvan zijn heilzame vruchten voor de schatkist en de reederijen te wachten. Evenzeer prijzen wij de voorgenomene stappen tot verdere vermindering der assurantie-premiën. Maar opmerkelijk is het voornemen van den Minister om niet te raken aan het consignatie-stelsel. Er is meer. De Minister doet te gemoet zien, dat de in Indië te verkoopen hoeveelheid suiker, als een gevolg van zijne regeling, zal worden *ingekrompen*. De Nederlandsche Handelmaatschappij zal dus bij geene der door den Minister geprojecteerde plannen betrokken zijn. Beurtbevrachting, assurantie-premiën en makelaars-courtage worden nader geregeld. Maar — *ne touchez pas à la reine!* Er worde minder suiker in Indië verkocht. Natuurlijk denkt deze Regeering ook niet aan weder-invoering van de gedwongene kaneel-, peper- of indigo-cultuur; zij eischen weinig ruimte of 't waren zoo kleine kistjes! De Handelmaatschappij kon er niet veel op winnen. Men ziet uit dit alles hoe moeilijk het is van het ééne schip in het andere over te stappen, zonder de oude tradities mede te nemen.

Wij resumeeren: mr. des Amorie van der Hoeven verklaart in zijn blad (mail-editie van 29 November jl., nº. 31), dat elk woord, door hem over den Minister van Koloniën geschreven, toen hij een gunstig oordeel over zijn optreden uitsprak, door hem teruggenomen wordt.

Hij plaatst die woorden onder de *errata*.

Onder welke rubriek moeten wij de jongste regeerings-bescheiden brengen? Wellicht aan 't begin van het einde.

X.

VARIA.

Dezer dagen, bij gelegenheid van het bespreken van de quaestie der afdamming van de Oosterschelde, werd van verschillende zijden het gemis betreurd van een dagblad in eene algemeen gelezen wordende, vreemde taal, dat zich met de bespreking van Nederlandsche belangen bezig hield; men staafde dat beweren door de verkeerde voorstellingen die er omtrent de Scheldequaestie in de meeste Fransche, Engelsche en Duitsche dagbladen voorkwamen.

Maar vooral met het oog op den bestaanden toestand in onze Koloniën, zou het zeer wenschelijk zijn, dat het Buitenland beter voorgelicht werd, en althans kennis droeg van de stappen op den weg van vooruitgang, door ons in den laatsten tijd gedaan.

Onze koloniale staatkunde van monopolie en uitsluiting, de erfenis der Oost-Indische Compagnie, staat in geheel Europa met een zwarte kool aangeteekend, terwijl wij van 1830 tot nog voor weinige jaren ons best deden van die ongunstige reputatie niets te verliezen.

Het gevolg daarvan: overdréven veroordeeling van ons koloniaal beheer, kon niet uitblijven. Nog onlangs kwam ons daarvan een sterk sprekend bewijs onder de oogen, dat ons aanleiding geeft tot eenige opmerkingen.

Wij bedoelen het in de *Revue des deux Mondes* van 1 December jl. voorkomende artikel over »de Engelsche Koloniën in den Maleischen Archipel." Het artikel bevat eene zeer lezenswaardige beschrijving van Pinang, Malacca, Singapore en Sarawak, die ons over het algemeen zeer juist voorkomt; en daardoor viel ons te meer in het oog, het strenge oordeel over ons systeem in de volgende weinige woorden vervat:

»Au sud et à l'est (de Borneo) les Hollandais en occupent une partie, où ils ne se préoccupent que de leurs intérêts commerciaux. Les résidences de Pontianak et Banjermassin, de même que celles de Java et Sumatra, sont en quelque sorte des fermes dont la métropole s'efforce de tirer le plus fort produit possible, sans se soucier beaucoup de dé-

velopper chez les aborigènes des germes de civilisation. Ceux-ci sont heureux sous leurs maîtres étrangers comme le seraient des esclaves soumis à un régime doux et humain.

»Il leur est interdit de quitter le pays natal; par compensation, l'immigration chinoise, qui viendrait leur disputer leurs terres, est réprimée. Les habitants des possessions hollandaises vivent donc ainsi qu'ont vécu leur pères, sans devenir d'une génération à l'autre ni pires ni meilleurs."

En wat verder, aan het slot van het artikel, waar de schrijver het feit bespreekt, dat men dikwijls aan kolonisten verwijt dat zij de oorspronkelijke inboorlingen verdringen en doen verdwijnen, merkt hij op dat zulks in gematigde luchtstreken waar moge zijn, maar dat in den Maleischen Archipel, en in het algemeen binnen de tropen, dit het geval niet is, omdat de Europeanen in den regel er niet blijven en zich niet voortplanten, terwijl de oorspronkelijke bevolking toeneemt; en, als ware het een afdoend bewijs, roept hij uit: »à Java, le peuple, bien qu'écrasé de travail et d'impôts par les résidants hollandais, n'est pas après tout en voie de diminution."

Wij zien daar in weinige woorden, in het meest gelezen wordend tijdschrift der wereld, — de batig-slot-politiek beoordeeld en veroordeeld. En het gevaarlijke er van is, dat, bij al de waarheid die er in gelegen is, overdrijving en onjuistheden hand aan hand gaan.

Zoo behoeven wij aan de lezers van dit tijdschrift niet aan te toonen, dat het oordeel over het Nederlandsch bestuur op *Borneo* onrechtvaardig is. Borneo levert geen batig slot op, er bestaan monopoliën noch dwangcultuur, en voor een groot gedeelte zelfs geen differentiëele rechten, — Nederland verbiedt nergens aan de inwoners van den Indischen Archipel om hun land te verlaten, wanneer zij dat goedvinden.

En toch, wij behoeven de reden van dat ongunstig oordeel over ons koloniaal systeem niet verre te zoeken: wat van Borneo niet juist is, is van Java en Sumatra maar al te waar. — Het cultuur- en consignatiestelsel, het koffie-monopolie, verbod om handel te drijven buiten de weinige voor den algemeenen handel opengestelde havens, belemmerende bepalingen voor het vestigen van vreemdelingen, ja van Nederlanders in Indië, verbod van aanvoer van vreemde oosterlingen, hooge differentiëele rechten, — in één woord het stelsel van exploitatie, uitsluitend ten behoeve van het Moederland, met voorbijzien van het welbegrepen belang van Indië zelf, waartegen dit tijdschrift sinds jaren te velde trok, is de natuurlijke oorzaak van het oordeel in den vreemde over ons koloniaal systeem.

Wanneer men in het algemeen een blik op onze stelling in Europa slaat, dan moet het ieder in het oog springen, dat ons welbegrepen belang medebrengt, zoowel in Europa als in Indië, eene liberale staatkunde ook op nijverheids- en handelsgebied te volgen, voor goed te breken

met monopoliën, uitsluitingen, differentiëele rechten enz., opdat de vreemdeling Insulinde niet beschouwe als eene begeerlijke prooi. — Het volgen van eene dergelijke staatkunde zal meer afdoen om onze onafhankelijkheid te bewaren, dan de 50 millioen gulden 's jaars, die wij hier en in Indië aan onze weerbaarheid ten koste leggen, en de vele millioenen meer die men daar nog voor aanvraagt en genegen schijnt in te willigen. Het mindere aan oorlog en marine ten koste te leggen, als gevolg van eene liberale staatkunde, zou in de plaats kunnen treden van de eventueele verliezen die het batig slot door eene meer vrijzinnige wijze van het bestuur onzer koloniën zou lijden.

Maar ook wanneer men uitsluitend het oog wendt naar onze bezittingen in den Indischen Archipel, — de beweging in de Straits-settlements, waarover het artikel in de *Revue des deux Mondes* eene belangrijke bijdrage levert, aan den éénen kant, de ontwikkeling van Noord-Australië aan den anderen kant gadeslaat, — Cochin-China, China en Japan van jaar tot jaar ziet breken met de oude tradities van uitsluiting, monopolie en verbod, — zal het dan mogelijk zijn in onze bezittingen alleen den vooruitgang tegen te houden?

Wij hebben om de wenschelijkheid en noodzakelijkheid van vrijzinnige hervormingen in ons koloniale stelsel te betoogen, ditmaal uitsluitend het oog gevestigd op onze internationale verhouding; wij zwijgen daarom thans van hetgeen wij aan de inheemsche bevolking en de Europeesche ingezetenen van Indië verschuldigd zijn, wat trouwens herhaaldelijk in dit tijdschrift behandeld is en behandeld zal worden; maar wij gelooven dat het een verstandige wenk is, der overweging onzer staatslieden overwaardig, die van de Kamer uitgegaan is in het Voorloopig Verslag over de Wet tot regeling der uitgifte in erfpacht van gronden in Nederlandsch Indië:

»*Ook met het oog op het oordeel, dat dikwijls buiten 's lands over* »*ons koloniaal beheer geveld wordt, vordert eene wijze staatkunde* »*daarin zoo vrijgevig mogelijk te zijn. — Onze stelling in Europa zou* »*daardoor zeer worden verbeterd.*"

In de Nederl. Staats-Courant van den 22sten November 1866, n°. 276, komt een koninklijk besluit voor ter wijziging van de bekende suikerregeling van 1863, dat tot nog toe zeer weinig de aandacht en belangstelling heeft getrokken. Althans de dagbladen hebben het bijna onopgemerkt laten voorbijgaan; alleen in het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer over de Begrooting zijn daaromtrent eenige opmerkingen gemaakt en vragen aan den Minister van Koloniën gesteld. In afwachting van het licht dat daarover

van die zijde zal ontstoken worden, wenschen wij de aandacht onzer lezers op de bepalingen van dit besluit te vestigen en in verband met de vroegere regelingen en besluiten toe te lichten.

Toen zich, na de vaststelling van het Reglement op het beleid der Regeering in Neêrlandsch Indië, krachtige aandrang in de Vertegenwoordiging vertoonde, om, tot wering van misbruik en gunstbetoon, de uitgifte van cultuurcontracten aan vaste regelen te onderwerpen, dat is: aan de publieke mededinging over te geven, gaf de toenmalige Minister van Koloniën aan den Gouv.-Generaal last, om in alle te verlengen of nieuw te sluiten contracten de bepaling op te nemen, dat aan den contractant een recht van praeferentie werd toegekend, bij eventueele verlenging nadat de algemeene grondslagen, naar welke de Gouverments suikercultuur wordt in stand gehouden, zouden zijn vastgesteld, en indien de contractant, geheel ter beoordeeling der Regeering, tot geenerlei bezwaren had aanleiding gegeven.

De fabrikanten namen die toezegging der Regeering, hoe onbestemd ook, dankbaar aan, al begrepen zij er op het oogenblik de reden niet van, die later duidelijk werd.

Aan die belofte werd door de Regeering gestand gedaan bij het koninklijk besluit, openbaar gemaakt in de Staats-Courant van 15 Juni 1860, waarbij aan alle suiker-contractanten op Java de gelegenheid geopend werd, tot de voorwaarden in dit besluit vervat, toe te treden, terwijl er de uitdrukkelijke bepaling in voorkwam, dat bij niet-toetreding alle rechten op voorkeur, vroeger toegezegd, waren vervallen.

Overeenkomstig die bepaling luidde dan ook art. 1 van de suiker-regeling van 26 Julij 1863 als volgt:

»De ondernemingen tot bereiding van suiker in overeenkomst met de »Regeering van Nederlandsch Indië, waarvan de ondernemers alle aan»spraak op verlenging hebben verloren, door niet toe te treden tot de al»gemeene grondslagen, openbaar gemaakt in de Nederlandsche Staats»Courant van 15 Juni 1866, worden tegen het verstrijken der loopende »overeenkomsten, in het openbaar uitbesteed voor den tijd van tien jaren.

»Als niet toegetreden worden mede beschouwd die ondernemers, welke »op hunne toetreding zijn terug gekomen."

De ondubbelzinnige en algemeen als rechtvaardig erkende bepaling van de regeling van 1860, dat de fabrikanten, die niet tot de algemeene grondslagen toetraden, alle aanspraak op verlenging verloren, deed vele contractanten, hoewel noode, er toe overgaan, om eenige zeer voordeelige contracts-jaren, met een billijk gesteld fixum van levering, op te offeren, ten einde niet van de verlenging te worden uitgesloten.

Zoo handelden met weinige anderen niet de Erven Kruseman, eigenaren van de fabriek *Waroe*, en P. v. Vlissingen Jr. c. s., eigenaren van de

fabriek *Krian*, beide in Soerabaja gelegen. De laatsten hadden *Krian* voor den contracts-tijd verhuurd, en de huurders wilden in geene wijziging van voorwaarden toestemmen; de eersten vermeenden dat de opofferingen door het opgeven van het meer voordeelige contract van 1861—1866 te groot waren, dan dat zij konden toetreden; beide zonder twijfel zeer geldige redenen, maar ontleend aan het persoonlijk belang der eigenaren..

Er werd dus tot de uitbesteding der contracten van *Krian* en *Waroe* besloten, en de voorwaarden in de Java- en Staats-Courant publiek gemaakt. — Het liberaal bestuur wees alle verzoeken van de erven Kruseman en de HH. v. Vlissingen af. — Bij mr. P. Mijer, oud-voorstander en strijder voor de uitgifte van contracten, niet bij *gunst* — wel foei, neen! — maar bij *keuze*, kwamen de belanghebbenden met kracht op hun vermeend recht van voorkeur terug; — doch mr. P. Mijer wist wel dat het verleenen van *Pangka*-gunsten eene zaak is, die niet in den smaak van de Nederlandsche natie en der Vertegenwoordiging valt. — Hij vond de zaak belangrijk, zou die in *gezette overweging* nemen, om na een *gemoedelijk* en *nauwgezet onderzoek* een besluit te nemen, dat hij hoopte dat de belangstellenden bevredigen zou, en... zoo als men weet mr. P. Mijer trad *onderzoekende*, *schorsende* en *overwegende* af als Minister van Koloniën.

En nu zien wij op eens zijn opvolger als Minister van Koloniën, den 18den October — de maand van ontbinding, van heftigen verkiezing-strijd ook in de hoofdstad, — den Koning een voordracht doen, waarvan het besluit van 7 November 1866 het gevolg is, en waarbij aan belanghebbenden het door niet-toetreding tot de voorwaarden van 1860 verbeurde recht van praeferentie op nieuw wordt toegekend.

Zeer te recht komt men naar ons inzien in het Voorloopig Verslag over hoofdstuk IX der Staatsbegrooting tegen die handeling op. — »Wie zal »toch," zegt men daar, »zijnen tijd en geld willen besteden aan de opname »der fabrieken en het bijeenbrengen der voor het drijven daarvan noodige »kapitalen (1), wanneer hij weet, dat er meer begunstigde personen met »hem zullen mededingen?"

En zoo is het inderdaad, — en wij betreuren zeer dien maatregel van de Regeering, omdat het van algemeene bekendheid is, dat er vooral voor *Krian* veel concurrentie zou zijn, — terwijl het nu te voorzien is dat het Gouvernement zich zal moeten tevreden stellen met het aantal pikols suiker, dat de met *voorkeur begunstigden* wel zullen gelieven in te schrijven.

En terecht merkt men dan ook in het Voorloopig Verslag op, dat, wan-

(1) Vooral het kapitaal benoodigd voor de overneming van de fabriek volgens alinea C art. 2 der voorwaarden van 1863.

neer de tegen het voorjaar van 1867 aangekondigde uitbesteding der suiker-fabrieken *Krian* en *Waroe* ongunstig mocht uitvallen, daaruit thans geene nadeelige gevolgtrekkingen tegen het stelsel van inschrijving mogen gemaakt worden.

Nog grooter bezwaar hebben wij tegen de overige bepalingen van 7 November 1866.

De Regeering neemt daar aan om bij de voorwaarden van uitbesteding een minimum te bepalen van het aantal pikols, voor elken bouw aanplant aan de Regeering te leveren.

Wij zouden tegen het stellen van een minimum geen bezwaar hebben, wanneer het voor alle ondernemingen eens en voor altijd werd vastgesteld, en dan zoo laag mogelijk, b. v., 1 pikol per bouw. Was de uitslag van de uitbesteding dan, dat de ondernemers zelfs niet een pikol per bouw tegen den contracts-prijs aan het Gouvernement konden leveren, alsdan was ook zeker het meest afdoende bewijs verschaft, dat de Regeering geenerlei belang heeft, om daar de gedwongen suiker-cultuur in stand te houden, en kon zij daar den gedwongen aanplant doen ophouden.

Volgens het besluit bepaalt nu de Regeering het minimum. De contractant heeft geenerlei belang om in te schrijven; want luidt het artikel:

»Ingeval noch bij de openbare inschrijving, noch bij de daarop vol»gende heruitbesteding, het afgekondigde minimum wordt bereikt, is de »Gouverneur-Generaal bevoegd de onderneming, behoudens inachtneming »van bestaande rechten van voorkeur (ook dan nog NB.!), voor hoogstens »tien jaren op zoodanige voorwaarden uit te geven, als hem in het be»lang van den lande en van de betrokken bevolking oorbaar zullen voor»komen."

Veronderstel nu dat het minimum eenigszins hoog voor de waarde door den Gouv.-Generaal wordt vastgesteld; de inhebber van het contract heeft dan geenerlei belang om in te schrijven, en de Gouv.-Generaal is geheel en al vrij om naar hartelust bij keuze te handelen.

Wat meer is, de Gouv.-Generaal is in dat geval geheel en al vrij in het stellen der voorwaarden; hij is zelfs niet gebonden aan de in het belang der bevolking gemaakte algemeene bepalingen, in de regelingen van 1860 en 1863 voorkomende, als: de aanplant dessa's-gewijze, het over niet meer beschikken dan $^1/_5$ der sawahs van elke dessa, beperking van den aanplant tot 400 bouws, de bepalingen omtrent waterverbruik, de bepalingen omtrent vrijen fabrieksarbeid. — *Hij geeft de contracten uit op zoodanige voorwaarden als, volgens zijne subjectieve opvatting, hem in het belang van den lande en der betrokken bevolking oorbaar zullen voorkomen.*

Wij zijn door deze bepaling teruggevoerd tot den goeden ouden tijd van voor 1860. — Wij verwachten dan ook een krachtig protest van de

zijde der Kamer, en in de eerste plaats van den voorsteller der bekende motie van 10 Mei.

»*Dan, moet ik zeggen,*" sprak toen de heer Wintgens, »*dan krijgt de* »*vraag die wij nu behandelen, voor mij nog een meer gewichtig ka-* »*rakter; dan zie ik bevoorrechting van den een boven den ander als* »*een beginsel van regeering verkondigd; en dan wordt nog meer drin-* »*gend het verlangen dat vaste regelen zullen worden gevolgd.*"

In de zitting van de Eerste Kamer der Staten-Generaal van den 7den Juni 1866 zeide de Minister van Koloniën, mr. P. Mijer, in antwoord vooral aan den heer Duymaer van Twist, van de proclamatie sprekende, die Z. M. in Hoogstdeszelfs weldadige zorg voor de trouwe, aan Nederland zoo zeer gehechte bevolking van Java, in overeenstemming met zijne nieuw opgetreden Regeering had laten afkondigen, omtrent de gebruiksrechten der inlandsche bevolking op den grond het volgende:

»En nu de proclamatie. Welke is hare waarde en strekking? — Het »was wel te denken, dat van die proclamatie door sommigen zou ver- »klaard worden: *verba et voces, praeterea nihil.* Zoo schijnt het, toch »is het zoo niet. Hare duidelijke strekking is om, behalve erkenning »van rechten en eerbiediging van deze, het belangrijk vraagstuk over »het grondbezit van den inlander op Java te maken tot een punt van »opzettelijk onderzoek en overweging."

Toen, evenals door den Heer Duymaer van Twist in de 1e Kamer, later door den Heer Keuchenius in de 2e Kamer met onverbiddelijke logica werd aangetoond, dat óf die verzekering in de proclamatie gegeven niets zou beteekenen, — óf dat het met het cultuurstelsel, althans met de suikercultuur gedaan was, wees mr. Mijer opnieuw en met nadruk op dat onderzoek.

Dat onderzoek moge schatten kosten, wagenvrachten papier mogen vol geschreven worden, het resultaat zal zijn: dat de inlander een recht op den grond heeft, waarvan men niet kan uitvinden of het eigendom is of bezit, om de afdoende reden dat bij den inlander het verschil onbekend is.

Naarmate, ten behoeve van het cultuurstelsel, minder of meer willekeurig over de gronden der inlanders beschikt is, — naarmate in sommige streken verstandiger, rechtvaardiger, van het recht van den inlander meer doordrongen Europeesche en vooral inlandsche ambtenaren bestuurd hebben, zal men bij het onderzoek minder of meer juist besef

van eigendom van den grond bij den inlander aantreffen, maar het onderzoek zal ons daaromtrent niets wijzer maken dan wij nu reeds zijn.

Maar wij laten dat daar, en wenschen thans alleen te constateeren, dat, volgens bij ons ingekomen zeer vertrouwbare berichten, op het einde van November in Indië nog geen last was ontvangen tot het instellen van een dergelijk onderzoek.

Mr. P. Mijer veroorloofde zich in de zitting van den 21sten Augustus 1866 (Bijblad, 908[4]) eene aardigheid over wat men in eene mooie proclamatie zeggen kan en liet daarop volgen: »*Mijne Heeren, van die »mystificatie houd ik niet, ik houd van waarheid.*"

Kan immer de proclamatie, op voordracht van Mr. *P. Mijer* op Java afgekondigd, beter gekenschetst, maar tevens strenger geoordeeld worden, dan in de bovenstaande woorden van Mr. P. Mijer zelven, — vooral nu wij vernemen dat nog geen last ontvangen is om het onderzoek in te stellen?

Aan de volgende mededeeling uit een particulier schrijven uit Batavia verleenen wij gaarne eene plaats in onze Varia.

»Op mijne reis over Java was ik in de gelegenheid vele inlandsche hoofden te spreken, en bijna allen waren zeer ingenomen met de beloofde tractementsverhooging en met de bepalingen van de ordonnantie van 5 Januari 1866, die zij billijk en rechtvaardig achtten. Tegen het afschaffen van de persoonlijke diensten ten behoeve van de hoofden, heb ik hen geen bezwaren hooren in het midden brengen; allen begrepen dat zij met de hun beloofde bezoldiging in staat waren die heeredienstplichtigen te vervangen door vrijwilligers. Een der Regenten verhaalde mij, dat hij vroeger altijd drie heeredienstplichtigen voor het in order houden van zijn lampen had noodig gehad, maar nu een bekwamen lampenjongen had, en dat dit veel beter was. — Wel heb ik eenige bezwaren gehoord over het afnemen van het ambtelijk landbezit, en zeker woog dit bij de meesten zwaarder, dan het verbod tegen de gedwongen persoonlijke diensten.

»Intusschen ook daar was men overheen, en reeds op verscheidene plaatsen waren de velden van de hoofden in het begin van November aan de bevolking afgestaan, ten einde de aanplanting van padi te kunnen voorbereiden. Niemand in de binnenlanden geloofde toch, dat de Regeering op die maatregelen zoude terugkomen.

»En toch las ik te Cheribon komende In de Java-courant het bekende besluit, waarvan de considerans luidt als volgt:

»*dat hij, in aanmerking nemende, dat bij de wetten van 19 Sept.*

»1866 (*Staatsblad v. N. I. n°.* 122), *houdende vaststelling der begrooting* »*van Nederlandsch Indië voor het dienstjaar* 1867, *geen fondsen zijn* »*aangewezen, om uitvoering te geven aan de voorgenomen verhooging* »*van de bezoldiging der inlandsche hoofden en beambten en de daarmede* »*gepaard gaande maatregelen in het belang der inlandsche bevolking,* »*bedoeld bij de ordonnantie van* 5 *Januari* 1866, *Staatsblad n°.* 3. »*Lettende op de depêche van den Minister van Koloniën van* 8 *Augustus* »1866, *enz. enz.*

»Wanneer in later tijd de geschiedenis van Neêrlandsch Indië wordt beschreven, en men boekstaaft dan den considerans van dit besluit, bij de wetenschap dat jaren achtereen millioenen schats door de Koloniën aan het Moederland zijn opgebracht; wat zal dan het oordeel van den geschiedschrijver moeten zijn over hen, die de schuld dragen dat geene fondsen waren aangewezen om uitvoering te geven aan maatregelen waarvan sedert jaren de billijkheid erkend was, — en dat men geen gevolg wilde geven aan *de daarmede gepaard gaande maatregelen in het belang der inlandsche bevolking*, door eene vorige Regeering beraamd, aan die bevolking toegezegd en wettig afgekondigd, — omdat zij niet passen in het exploitatie-stelsel?

»Het is alsof de Indische Regeering, gedwongen als zij was om tot de schorsing over te gaan, in de merkwaardige woorden van den considerans van het besluit het meest krachtige en welsprekende protest tegen die schorsing heeft willen geven.

»In de tweede plaats trof mij in het besluit de datum van den ministeriëelen brief — 8 Augustus 1864. Derhalve werd eerst ruim twee maanden nadat mr. P. Mijer Minister van Koloniën geworden was, over deze belangrijke aangelegenheid naar Indië geschreven.

»De verslagenheid over de schorsing van die besluiten is bij de hoofden en bevolking, die vast op de tractementsverhooging en vermindering van lasten gerekend hadden, algemeen, en hun oordeel over de Nederlandsche heerschappij verre van gunstig.

»Als een staaltje diene het volgende. De Regent van ...., met mij de verschillende voorgenomen en tot stand gebrachte hervormingen besprekende, kwam er rond voor uit, dat hij zeer was ingenomen geweest tegen de afschaffing van de rottingslagen, vooral als policiestraf; hij voorzag daarvan veel *soesah*. Maar de ondervinding had hem geheel in het ongelijk gesteld: alles marcheerde even goed zonder den rotting, en hij zag daarom ook niet meer tegen verdere hervormingen op, nu hij de uitkomst gezien had.

»Als men nu maar ook niet, zeide hij op eens, het besluit tot afschaffing van de straf van rottingslagen intrekt; — dat zou ik gevaarlijk ach-

ten, want de kleine man is er nu aan ontwend, en zou meer pijn hebben en het harder vinden dan vroeger.

»Maar, voegde hij er bij, ik heb nog al moed dat men dat besluit niet weêr intrekt. — *Het heeft geen geld gekost.*"

Woorden van eene treffende beteekenis, — die wij aan de overweging van de lezers van dit Tijdschrift en in de eerste plaats van den Minister van Koloniën aanbevelen.

Aan een ander schrijven ontleenen wij de volgende curieuse passage:

»Vreemd dat ik u nu nog eene niet onaardige bijdrage omtrent de benoeming van onzen nieuwen Toean Besaar (Gouverneur-Generaal), kan leveren! Althans, hoewel de Hollandsche Couranten met allerlei beschouwingen over die benoeming gevuld waren, heb ik er die bijzonderheid in gemist, voor de waarheid waarvan ik toch gerust durf instaan.

»Eenige weinige dagen voor de benoeming van den Heer N. Trakranen tot Minister van Koloniën, vervoegde hij zich bij een bekend Indisch staatsman, die reeds vroeger zeer voor de betrekking van Gouverneur-Generaal was in aanmerking gekomen. — De Heer Trakranen deed mededeeling van zijne aanstaande optreding als Minister van Koloniën, en voegde er bij dat nu moest overgegaan worden tot de benoeming van een Gouverneur-Generaal van Neêrlandsch Indië. Er was sprake van Mr. P. Mijer, maar hij achtte die benoeming niet wenschelijk, onstaatkundig; de Heer P. Mijer was de rechte man niet en zeker de meest impopulaire man in Indië. Hij kwam daarom vragen of de aangesprokene zich eene benoeming tot Gouverneur-Generaal zou laten welgevallen.

»Hoewel de bedoelde staatsman (wie hij was zult gij zonder moeite kunnen raden) bezwaren had, schenen deze echter niet onoverkomelijk, en er was grond om te verwachten dat verdere onderhandelingen tot een goed einde zouden voeren, toen hij, weinige dagen later, zonder iets verder van den heer Trakanen gehoord te hebben, de benoeming van Mr. P. Mijer tot Gouverneur-Generaal in de *Staats-courant* las.

Die *onstaatkundige* benoeming van den meest *impopulairen* man in Indië was gecontrasigneerd door.... den Minister van Koloniën Trakranen.

(De Redactie zag te minder bezwaar in de opneming van deze curieuse bijzonderheid, omdat zij, vooral in hare nieuwe hoogst vereerende verhouding tot het hoofd van het Departement van Koloniën, er op rekent

eene rectificatie te ontvangen, zoo het bovenstaande niet geheel juist mocht zijn, wat zij echter ten hoogste betwijfelen moet. Voor dat geval echter zal zij die rectificatie gaarne eene plaats verleenen in haar eerstvolgend nummer.)

Algemeen wordt het verbruik van katoenen kleedingstoffen een der beste gegevens geacht voor de beoordeeling van de welvaart der tropische volken, daar het hunne koopmacht aanduidt, die weder in onafscheidelijk verband staat tot hunne productie.

Wij vestigen als zoodanig de aandacht onzer lezers op de volgende uitvoeren van *ruwe en gebleekte katoenen stoffen* (Plain Cloth) en *katoenen weefgarens* van Engeland naar:

	Calcutta.		Bombay.	
	Plain Cloth. Yards.	Garens. £.	Plain Cloth. Yards.	Garens. £.
1857	200,705,512	10,688,863	111,516,737	2,835,644
58	377,847,580	18,345,480	221,823,804	8,636,612
59	459,722,963	20,019,485	265,567,788	12,846,875
60	365,232,911	16,392,451	209,238,779	4,076.212
61	353,493,894	13,629,154	224,644,640	5,486,708
62	230,794,143	9,124,715	141,865,932	4,806,101
63	206,220,529	10,945,557	203,284,560	6,140,685
64	188,130,545	8,122,509	150,900,371	5,898,309
65	266,677,127	7,318,300	141,173,542	4,091,957
66	322,366,856	11,023,196	213,139,623	6,498,644
	Madras.		Ceylon.	
	Plain Cloth. Yards.	Garens. £.	Plain Cloth. Yards.	Garens. £.
1857	6,238,989	2,179,491	13,508,588	365,560
58	11,501,559	4,506,005	16,939,460	576,296
59	17,244,887	5,979,146	20,066,411	492,450
60	13,378,029	4,989,595	17,885,326	512,919
61	10,782,340	3,668,886	15,080,099	250,702
62	3,921,297	1,610,038	14,443,815	452,684
63	11,125,387	3,881,062	15,776,243	678,649
64	7,733,664	2,213,475	7,587,435	207,931
65	10,290,236	2,345,858	13,630,888	314,977
66	15.388,325	4,755,261	20,278,509	796,243

	Singapore.		Java.	
	Plain Cloth. Yards.	Garens. ℔.	Plain Cloth. Yards.	Garens. ℔.
1857	24,191,225	1,964,295	12,628,670	651,290
58	31,129,982	2,097,970	18,364,240	1,082,150
59	42,473,207	4,029,646	28,377,992	1,323,385
60	66,313,624	3,392,327	35,581,883	1,399,705
61	32,452,178	1,568,717	24,195,744	741,065
62	21,612,009	1,265,828	13,732,018	524,912
63	21,403,410	1,877,210	8,135,055	680,635
64	19,610,141	1,281,492	7,541,574	294,925
65	32,340,731	1,132,785	14,698,875	452,910
66	48,422,146	1,808,877	36,483,880	733,831

De uitvoeren van ons land naar geheel Nederlandsch-Indië van door certificaten van inlandschen oorsprong gedekte gelijksoortige weefsels bedroegen in Yards:

In 1857	15,879,078	In 1862	39,035,762
58	24,787,434	63	11,671,858
59	31,852,023	64	14,559,879
60	40,935,217	65	15,367,447
61	39,824,451	66	46,510,328

Indien wij deze cijfers te zamen tellen dan verkrijgen wij voor den uitvoer in de laatste tien jaren naar:

Calcutta	Yards	2,971,192,060	Garens ℔	125,609,710
Bombay	»	1,883,155,826	»	»	61,367,752
Madras	»	107,604,713	»	»	36,128,817
en dus voor Britsch-Indië	»	4,961,952,599	»	»	223,106,279
voor Ceylon	»	155,196,774	»	»	4,648,411
» Singapore	»	339,948,653	»	»	20,419,147
» Nederl.-Indië	»	480,163,808	»	»	7,884,808

Zou er ook eenig verband bestaan tusschen deze cijfers en ons, door velen nog zoo hoog geroemd cultuurstelsel?

Zou de koopmacht der bevolking van Java en Sumatra, die wij uit deze cijfers leeren kennen, niet daarenboven in eng verband staan met de betaling van *f* 12½ voor de pikol koffie, die aan de Regeering, *dat is aan de natie*, al sedert jaren meer dan *f* 40.— opbrengt?

Aan de bevolking van Java werd eenmaal plechtig toegezegd, dat zij

voor de koffie zou ontvangen $^{2}/_{5}$ van den *marktprijs*, minus *f* 3.— voor het transport van het binnenland naar de strandplaatsen, dus minstens *f* 21.

De productie van Java van koffie die aan de Regeering *moet* worden afgeleverd, bedraagt jaarlijks gemiddeld 1,000,000 pikols. De Nederlandsche natie onthoudt dus, tegen recht en billijkheid, aan de producenten dier koffie gemiddeld jaarlijks ACHT EN EEN HALF MILLIOEN GULDEN!!

Weinige jaren geleden betaalde de Regeering de pikol koffij met maar elf gulden. Wij hebben dus in de tien jaren die ons thans bezig houden, aan de koffieproducenten op Java (van Sumatra, waar de gedwongen koffiecultuur de landrente vervangt en geene beloften gedaan zien, willen wij zwijgen) meer dan VIJF EN TACHTIG MILLIOEN GULDEN onthouden!!

O, gezegend Batig Slot!

Zou de handel op Java en in Nederland, zou onze katoen-industrie, onze scheepvaart, onze scheepsbouw, ons assurantiewezen, zouden al die takken van bedrijf en meer andere, er niet belang bij hebben, dat de Regeering eindelijk eens, althans in deze materie, de oud-Hollandsche eerlijkheid en goede trouw betrachtte jegens de bevolking van Java?

Zouden de vijf en tachtig Millioen Gulden, die alleen door deze praktijk in de laatste tien jaren in onze schatkist vloeiden, niet meer welvaart hebben verspreid ook in Nederland, indien wij ze niet onrechtvaardig hadden onthouden aan de bevolking die ze wettig toekwamen?

Nogmaals, zou er ook eenig verband bestaan tusschen het cultuurstelsel en den aankleve van dien en de bovenstaande uitvoeren van katoenen weefsels naar Nederlandsch Indië?

Z.

OFFICIËELE CORRESPONDENTIE.

De Redactie van het Tijdschrift werd vereerd door een brief van den Minister van Koloniën, die haar den indruk gaf dat het Januari-nommer levendige belangstelling bij dien hoogen staatsdienaar heeft opgewekt. In haar antwoord aan den Minister heeft zij dan ook niet verzuimd den wensch uit te drukken dat de Minister hare pogingen met zijn veelvermogenden invloed ondersteune, en haar door toezending van belangrijke officiëele stukken en andere bijdragen in staat stelle het Tijdschrift meer en meer aan zijne roeping te doen beantwoorden. Zij heeft, in die verwachting, besloten eene bijzondere rubriek onder het opschrift: OFFICIËELE CORRESPONDENTIE tot opname der met den Minister gewisselde en verder te wisselen brieven in te richten.

Ter opening der nieuwe rubriek geeft de Redactie thans: 1°. den brief van den Minister, gedagteekend 24 Januari 1867, kabinet, litt. F[1]; 2°. het antwoord der Redactie, gedagteekend 4 Februari, en 3°. eene missive van haar medelid den heer Fransen van de Putte aan den Minister van Koloniën, gedagteekend 6 Februari.

I.

Aan de Redactie van het Tijdschrift voor Ned. Indië.

Het Januarij-nommer dezes jaars van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* bevat een artikel, ten opschrift dragende: »Het »machts-

punt" der koloniale politiek van den dag", en een geschiedenis behelzende van de ordonnantie van 5 Januarij 1866, waarvoor de Redactie zegt de stof meestal te hebben ontleend aan »bekende officiëele bescheiden, maar als een aaneengeschakeld verhaal gerangschikt en geordend."

Het opstel geeft dan ook inderdaad (b. v. b. op bl. 48 en 49, en 77) aanhalingen uit en mededeelingen aangaande niet door de Regeering openbaar gemaakte officiëele bescheiden, waarop mijne aandacht is gevallen uit dit oogpunt, dat uit de Gouvernements-archieven, naar het schijnt, stukken verstrekt — of mededeelingen gedaan zijn, waartegen de kieschheid niet minder dan de ambtelijke eed zich strengelijk aankanten.

Niet dan zeer ongaarne verdenk ik eenig Indisch ambtenaar bij mijn Departement van eene zoo laakbare indiscretie. Maar als van zelve moet toch verdenking op hen rusten, zoolang de naam des inzenders of schrijvers bij mij niet bekend is.

Uit dien hoofde gevoel ik mij dan ook aangespoord om aan de Redactie beleefd maar dringend het verzoek te rigten, om mij, indien mogelijk, te willen aanwijzen — of wel behulpzaam te zijn in de opsporing van — dengene, door wien de meer bedoelde niet officiëel-openbaar gemaakte officiëele bescheiden zijn — of wel zouden kunnen zijn medegedeeld of verstrekt.

De Minister van Koloniën,
(get.) Trakranen.

II.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Koloniën.

Wij hadden de eer Uwe missive van den 24sten Januari, kabinet, Litt. F_1, te ontvangen, en ontwaarden daaruit met groot genoegen

dat het eerste nommer der nieuwe Serie van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië Uwer opmerkzaamheid niet ontgaan is, en dat vooral het daarin opgenomen artikel van den Heer A., tot opschrift voerende: »het »»machtspunt" der koloniale politiek van den dag" uwe bijzondere belangstelling heeft opgewekt. Ook ons schijnt dat opstel, daar het eene, onzes inziens zeer getrouwe, geschiedenis behelst van de ordonnancie van 5 Januari 1866, van het bevel tot schorsing dier wettelijk afgekondigde verordening, en voorts van de omstandigheden waaronder Uw ambtsvoorganger eerst als Minister van Koloniën, daarna als Gouverneur-Generaal optrad, Uwe overweging evenzeer als die van het gansche publiek alleszins te verdienen.

Het bevreemdt ons dan ook in geenen deele dat het verlangen om den schrijver of inzender van dat belangrijk stuk te leeren kennen bij U levendig is geworden, doch het is U ongetwijfeld bekend dat de kennis der namen van medewerkers welke de Redactie goed vindt slechts door een teeken of door eene enkele letter aan te duiden, behoort tot die praerogatieven eener Redactie, welke zij in het algemeen belang met de grootste zorgvuldigheid behoort te handhaven.

Met groote voldoening bespeurden wij uit Uw schrijven dat de juistheid der mededeelingen, in het bedoelde stuk voorkomende, door U niet wordt gewraakt, en dat de daarin opgenomen uittreksels uit officiëele stukken geen afwijkingen van den oorspronkelijken tekst vertoonen.

Indien dit het geval ware (en dergelijke omstandigheden doen zich wel eens voor, zonder dat de Redactie van een tijdschrift daartegen iets vermag), zouden wij U gaarne tot rectificatie der begane misstellingen de noodige ruimte in een onzer eerstvolgende nommers hebben aangeboden, gelijk wij te allen tijde bereid zullen zijn onze medewerking te verleenen, zoo dikwerf deze wordt ingeroepen tot verspreiding van het volle licht over alle regeeringsdaden, waarvan de kennis en juiste waardeering van zoo uitnemend publiek belang zijn, als de onderwerpen behandeld in het opstel hetwelk tot Uw schrijven aanleiding gaf.

Uit dien hoofde gevoelen wij ons dan ook aangespoord om aan U beleefd, maar dringend, het verzoek te richten om ons, indien mogelijk, te willen aanwijzen, of wel behulpzaam te zijn in de opsporing van zoodanige nog niet officiëel-openbaar gemaakte officiëele bescheiden, als tot voorlichting van een belangstellend publiek dienstig zouden kunnen zijn. Ook andere bijdragen Uwerzijds, waardoor het doel van het Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië kan worden bevorderd, zullen ons hoogst welkom zijn, en wij geven U ten overvloede de verzekering dat gij voor dat geval evenzeer op onze bescheidenheid kunt rekenen en Uwe geheimen bij ons in veiligheid kunt beschouwen, als thans de schrijver van het door U bedoelde artikel door ons in bescherming wordt genomen tegen

hen die tot het geheim zouden willen doordringen, waarvan de opheffing aan niemand behalve aan hem alleen vrijstaat.

De Redactie van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië,

(*get.*) G. H. Betz,
P. P. van Bosse,
I. D. Fransen van de Putte,
C. van Heukelom,
Mirandolle,
Hendrik Muller Szn.,
P. J. Veth.

III.

Aan den HoogEdelGestrengen Heer N. Trakranen,
Minister van Koloniën.

Hoog Edel Gestrenge Heer!

Ik heb kennis genomen van uwe missive aan de Redactie van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië van 24 Januari 1867, Kabinet, Litt. F., en tot het antwoord U.H.Ed.G. door de Redactie in haren brief van 4 Februari gegeven medegewerkt, omdat mijns inziens de redactie als zoodanig geen ander bescheid mocht geven.

Persoonlijk echter ben ik vrij, U.H.Ed.G. inlichtingen te verschaffen ten aanzien van mededeelingen in het Tijdschrift, waartoe ik zelf mocht hebben medegewerkt, en gaarne maak ik thans van die bevoegdheid gebruik, om ter uwer kennis te brengen, dat ik aan den schrijver van het in uwen brief bedoeld artikel heb verstrekt de uittreksels uit de adviezen van den Raad van Indië en van den Gouverneur-Generaal, welke op blz. 48 en 49 van het Januari-nummer voorkomen.

Dit is door mij gedaan om het gebeurde met de ordonnantie van 5 Januari 1866 te stellen in het volle licht en te ontdoen van het geheimzinnig waas, hetwelk door de halve publiciteit, aan die indische adviezen door uwen ambtsvoorganger gegeven, daarover was verspreid.

Indien ik tijdens de behandeling der begrooting voor Ned. Ind. lid der Tweede Kamer was geweest, ik zou, in het belang vooral der zoo jammerlijk teleurgestelde inlandsche bevolking, reeds toen aan de Vertegenwoordiging de ophelderingen hebben verschaft, waartoe ik thans den schrijver van het artikel heb in staat gesteld.

Hetgeen op bldz. 77 van het Januari-nummer voorkomt, is uit geenerlei officiëele bescheiden geput, maar eene mededeeling ontleend aan particuliere brieven uit Indië afkomstig, van personen *die niet in 'slands dienst zijn.* Het geldt eene zaak die in Indië van algemeene bekendheid was.

Ik hoop dat deze opheldering voor H.H.Ed.G.. eene treffende waarschuwing moge zijn, om in het vervolg de Indische ambtenaren en de ambtenaren van uw Departement niet lichtvaardig meer te verdenken.

Ik heb van hen te vele bewijzen van ijver, *trouw* en eerlijkheid ondervonden, om het niet van mijn plicht te rekenen, zooveel nog in mijn vermogen ligt, te vrijwaren tegen beleedigende vermoedens.

Ik maak, Mijnheer de Minister! gaarne van deze gelegenheid gebruik, om H.H.Ed.G. de verzekering mijner hoogachting te geven.

(*get.*) I. D. Fransen van de Putte.

DE HOUTBOSSCHEN IN NEDERLANDSCH-INDIE.

PARTICULIERE INDUSTRIE TEGENOVER STAATS-EXPLOITATIE.

Wanneer men aan een bosch in de tropische gewesten denkt, dan paart zich aan dat denkbeeld dat van een kwistigen plantengroei, oneindigen rijkdom en verscheidenheid, welige vruchtbaarheid en kostbaarheid der voortbrengselen. Een bosch onder het tropisch klimaat doet ons dadelijk denken aan iets kolossaals in omvang en weelderigheid. En waarlijk niet geheel zonder recht; want de handel tusschen Indië en het Westen ontsproot uit de behoefte, die de westerling allengs meer en meer gevoelde, aan het verkrijgen van de geurige specerijen, de vruchten van achter-Aziatische bosschen en tuinen, de bron van rijkdom, ja, maar ook van groote rampen voor de volkeren van het verre Oosten. Zonder het verbod om specerijen uit de havens van Zuid-Europa te halen, waren onze voorouders misschien niet zoo licht uitgelokt geworden om de gevaarvolle en roemrijke tochten te ondernemen, die den grond gelegd hebben tot onze heerschappij in den Indischen Archipel.

Daar groeit en tiert toch de sierlijke kruidnagelboom, ongemeen fraai, statig van hoogte en met welig groen blad, met een trosbloesem van kelkjes, die de kleur hebben van den perzikbloesem. Daar vindt men den notenmuskaatboom, zwaarder van groei en breed van blad, met witten klokvormigen kelk als bloesem, in wiens midden een roodachtige knop het vruchtbeginsel aanwijst, dat later de muskaatnoot wordt. Daar bloeit de kaneelboom naast den sagopalm en den harsboom.

Maar het is ons doel niet bij de specerijbosschen en -tuinen stil te staan

en daarvan de ongelukkige geschiedenis op te halen; zij is door anderen geschreven. Die boomen van den Molukschen Archipel in het bijzonder hebben hunne historie, die onzen lezers voorzeker bekend is en eene treurige bladzijde in de annalen van de Oost-Indische Compagnie beslaat. De zegeningen die de tropische natuur over den bodem had uitgestort, werden den bewoners ten vloek en eene oorzaak van oorlogen, twisten, verdrukking en armoede.

Wij willen evenmin stilstaan bij de verscheidenheid aan vruchtboomen van anderen aard, die de Indische Archipel oplevert. De klapperboom moge de goudmijn van de Javaansche bevolking zijn, wier dessa's bij voorkeur onder zijne lommer verscholen liggen; de sagoboom, de broodboom van de Molukken, moge op zich zelf der bespreking overwaardig wezen; zij liggen buiten den kring onzer tegenwoordige beschouwing. Evenmin willen wij spreken over het tal van smakelijke, verfrisschende of voedzame boomvruchten, die in Indië in 't veld groeien, die nog zoozeer voor veredeling vatbaar mogen worden geacht, en waarmede Java niet het minst is bedeeld. De manggistan, de pisang, de pompelmoes, de oranje- en china's-appel, de doerian, de mangga, de nangka, de djamboe, het Bantamsche appeltje en honderd andere vruchten van Java mogen hooge waarde bezitten, wij gaan hen thans met stilzwijgen voorbij. Ook den kina- en koffijboom, de brood- en harsboomen, den mangkoedoe- of verfboom, de vergif- en kapokboomen, en zoo vele anderen die voedingsmiddelen en grondstoffen voor de nijverheid leveren, laten wij thans onopgemerkt ter zijde.

Wij willen namelijk ditmaal met onze lezers het houtbosch binnentreden. Reeds hebben wij den waringin op de opene pleinen voor den dalm van inlandsche vorsten en hoofden gadegeslagen. De fraaie tamarindeboom trok onze aandacht reeds op sommige groote wegen en in de straten der plaatsen, die wij doortrokken om tot de houtbosschen door te dringen. Elders zagen wij tjemara- en kanarieboomen aan wegen of pleinen tot sieraad strekken, of rustte ons oog op de dadapboomen, zoo onmisbaar in de koffijtuinen om de koffijstruik tegen de felle zonnehitte te beschermen. Maar geen van die allen kan thans meer dan een blik in 't voorbijgaan van ons verwerven.

Wij dringen voort tot in het hart van het houtbosch, rijk aan boomen die voor den scheepsbouw, de kustvaart, de visscherij, voor timmer- en meubelhout geschikt zijn. Als meubelhout treffen wij in den Archipel al dadelijk het heerlijkste ebbenhout aan. De Moluksche eilanden en de kusten van Nieuw-Guinea zijn daarvan rijkelijk voorzien, en volgens den heer C. L. Blume mag dat hout tot het voortreffelijkste, 'twelk eenig land ter wereld oplevert, gerekend worden. »Daaronder verdienen vooral de boomen, welker hout door de inlanders *Kajoe-Arang*, *Kajoe-Arang*

Oetan en *Kajoe-Wale* genoemd wordt, de opmerkzaamheid," zegt hij 1). Daarnaast groeit, ook op Java hier en daar, het zoo kostbare sapanhout. Niet minder voortreffelijk is het sawoehout, dat veelvuldig op Celebes, Bima en Bali wordt aangetroffen. Als meubelhout komt op Java verder bovenal in aanmerking het soeren- en sonohout. Als timmerhout neemt de djatiboom ongetwijfeld de eerste plaats in, maar mogen toch ook het wali-koekoen, het woengoe en het rasamala genoemd worden. Als brandhout wijzen wij u alleen op het kasambi-, klampis-, m'lokko-, trangkoeloe- en toetoophout. Wij zullen ons evenwel niet verdiepen in eene opsomming van alle boom- en houtsoorten in den Archipel; wij zouden daarin toch te kort schieten, want de kennis daarvan is nog onvolledig.

De bosschen waar de djatiboom het weligst groeit, vindt men op Bali, Sumbawa en eenige nabijgelegene kleine eilanden, maar vooral op Oost-Java: zij onderscheiden zich door eene eigenaardigheid die den Europeaan verrast. Men kan zich toch geen tropisch bosch voorstellen zonder eeuwig groen en ontzaglijke verscheidenheid. Maar het djatibosch krijgt in een gedeelte van het jaar een somber voorkomen, want die reusachtige boom verliest in de warme maanden zijne bladeren, die eerst in 't begin van den westmoeson weder ontluiken. Die reusachtige boomen, met hun rijzige gestalte, ver uitstaande takken, ongemeen groote bladeren en groote bloemtrossen, maken, tot een woud vereenigd, een somber effect; want zij verdringen dan bijna geheel alle andere boomsoorten. De djatiboom heeft 80, ja 100 jaren noodig, om tot vollen wasdom te komen; maar men treft er van nog hooger ouderdom aan, zelfs tot 100 voet hoog en meer dan 6 voet in omtrek beslaande.

Geven alle deskundigen aan den djatiboom onder het timmerhout den voorrang, men stelle het wali-koekoen niet laag. Het is door hardheid geschikt om tot assen van buffelkarren te worden verwerkt, en wordt door sommigen zelfs gelijk gesteld met het uitmuntende Moluksche en Celebesche ijzerhout, omdat beide soorten zoozeer tegen water en vochtigheid bestand zijn, dat daarvan ook ankers voor inlandsche vaartuigen vervaardigd worden. De heer Blume vestigt dan ook daarop zeer bijzonder de aandacht. Wij kunnen niet beter doen dan zijn wensch onderschrijven, dat van den onmetelijken rijkdom dien de Indische bosschen bevatten, niet slechts in de koloniën, maar ook hier te lande meer partij mocht getrokken worden, dan tot nog toe geschied is. »Sommige dier houtsoorten zijn bij uitnemendheid voor fijn meubelwerk geschikt en behoeven in fraaiheid voor het werkhout in West-Indië niet onder te doen, ja, zij overtreffen dit vaak door hare vreemde en grillige schakeering.

1) *Over eenige Oost-Indische houtsoorten, in verband met de verwoestingen, door den paalworm of andere schelpdieren hier te lande en elders aangericht*, 1859.

Andere zijn van bijzondere waarde voor de vervaardiging van machineriën of enkele deelen daarvan, van wagens en rijtuigen, van affuiten voor zwaar geschut, van laden van allerlei vuurwapenen, van muzijkinstrumenten, in één woord, van de meest verscheidene voorwerpen van kunst en nijverheid. Het lijdt dan ook geen twijfel, dat daaronder vele soorten zijn, die, indien zij meer bekend waren, op de Europeesche markten gereeden aftrek vinden en het verkeer met onze overzeesche bezittingen aanmerkelijk verlevendigen zouden. Maar tot nog toe kent bijna niemand hier te lande die voortbrengselen, veel minder hunnen aard en hunne geschiktheid voor bijzondere bedrijven; niemand weet ze op hunne waarde te schatten, daar slechts weinige stalen daarvan, meestal door bloot toeval, uit de koloniën herwaarts worden gebracht en dan als eene soort van rariteiten ongebruikt blijven liggen. Zelfs het djatihout maakt hierop bijna geene uitzondering, ofschoon het voor den bouw van schepen voor de groote vaart in de Indische wateren alle andere houtsoorten in deugdzaamheid te boven gaat en, gelijk ik vroeger zeide, als bouw- en timmermateriaal in het algemeen het beste eikenhout evenaart, ja, in de meeste gevallen overtreft."

Op welke wijze is door de Nederlanders vroeger de schat geëxploiteerd, die door de natuur over geheel den Indischen Archipel is verspreid? Wij treffen omtrent dit onderwerp niets aan, dan sterk sprekende bewijzen van wanbestuur. De geschiedenis van het boschwezen toont op de meest treffende wijze de nadeelen van monopolie en staatsexploitatie, die geheel onvermogend zijn om de hulpbronnen van onze overzeesche bezittingen te ontwikkelen. Met de memorie van toelichting over hoofdstuk IX der staatsbegrooting voor 1867 in de hand, kan men der tegenwoordige regeering het meest afdoende tegenbewijs leveren, dat particuliere ondernemingsgeest, wel verre van schadelijk voor den Staat en den inlander te zijn, alleen Indië tot bloei en welvaart kan brengen. De geschiedenis doet zien dat staats-exploitatie in elk opzicht nadeelige gevolgen voor alle belangen heeft gehad. De houtbosschen in Indië zijn onder het vroegere stelsel verwaarloosd en verwoest. In Nederlandsch-Indië, waar millioenen en millioenen reusachtige boomen aangetroffen worden, geschikt voor scheepsbouw, timmer- en meubelhout, heerschte steeds gebrek aan hout; en terwijl de bosschen van Java en de naburige eilanden hout aan het Oosten en het Westen zouden kunnen leveren, moesten wel eens Engelsche ondernemers in de nijpende behoefte dier landen zelve voorzien. En bij dat alles is het bestaan van dit geschenk der natuur, zelfs daar waar de boomen geene kostbare vruchten opleverden, die de begeerlijkheid van den westerling opwekten, een onlijdelijke druk voor de bevolking en eene bron van achteruitgang en armoede geworden, zooals ook de tegenwoordige Minister van Koloniën openlijk erkent.

De Oost-Indische Compagnie is door den drang der omstandigheden souverein geworden; haar doel is het behalen van handelswinst geweest: wij willen het haar dus niet te zeer euvel duiden dat zij ten opzichte van het boschwezen in de verplichtingen van den souverein te kort schoot. Hare inrichting en de denkbeelden die haar beheerschten mogen in ons oog eene anomalie zijn; een en ander moge de gruwelen niet vergoêlijken, ter wille van de vrucht van den notenboom en de peperrank in de Molukken en elders bedreven; — zij zijn althans verzachtende omstandigheden, omdat zij in den geest der tijden gegrond waren. Even als de Compagnie in andere opzichten slechts het oog had op hetgeen haar direct belang medebracht, lette zij ook onder alle houtwerken alleen op den djatiboom. De regenten, zegt de memorie van toelichting tot het wets-ontwerp tot regeling der grondslagen waarop landbouw-ondernemingen in Nederlandsch-Indië kunnen worden gevestigd, moesten djatihout »als contingent" leveren. De bosschen werden geheel verwaarloosd en op de buitenbezittingen dreef men enkel handel in de boschproducten, die de bevolking inzamelde en ten verkoop aanbood. Op Java is dan ook reeds in die tijden het boschwezen in verval gekomen, en menig kostbaar bosch is verdwenen, terwijl de kale kalkgronden aanwijzen, waar die bosschen gebloeid moeten hebben. De Compagnie schijnt aan Chineezen veroorloofd te hebben, ten behoeve van den aanbouw van vaartuigen voor de kustvaart, vooral in Rembang, hout te kappen, en het gevolg daarvan is geweest, dat geheele bosschen vernield en de kuststreek van hout beroofd werd. Geenerlei toezicht had toch plaats.

Toen ons gezag zich uitbreidde, heeft de Nederlandsche regeering, in de rechten van den souverein tredende, de bosschen, die niet eigendom van gemeenten of particulieren waren, en bepaaldelijk de djatibosschen, tot staatsdomein verklaard. In alle opvolgende regeerings-reglementen vinden wij dit uitdrukkelijk bepaald en voorschriften omtrent die bosschen gegeven. Daendels, die in zoovele opzichten verbeteringen invoerde, vond »de rijke bosschen," — zegt hij in zijne memorie (blz. 11) — »geheel en al zonder eenig opzicht, overgelaten aan de bescheidenheid van den gouverneur en de residenten, die derzelver inkomsten als emolumenten van hunne bedieningen aanmerkten. Het jaarlijksche provenu voor den resident van Rembang werd op 35 à 40,000 rijksdaalders en voor dien van Cheribon op 17,000 berekend." Daendels bracht het beheer der bosschen op geheel nieuwen voet. De blandongs-volkeren (inlanders die gedwongene diensten in de bosschen moesten verrichten), wier toestand, zegt hij op blz. 51 van zijne memorie, »de ellendigste onder de Javanen geweest is," wier voedsel uit wilde wortelen en eenige weinige vruchten bestond, ontvingen rijstvelden en werden onttrokken aan het gezag der residenten en regenten. Zij werden bij besluit van 17 Mei

1809 »aan eigene hoofden gesubordonneerd, generaallijk aan het collegie van hout-administratie, en speciaal aan dat lid, in wiens departement de blandongs zijn gelegen, zonder van iemand buiten dezelve eenige orders te ontvangen." Boven dat collegie stond een inspecteur-generaal.

De verbetering was evenwel niet afdoende. Daendels hield vast aan het stelsel van staats-exploitatie. Wellicht kon hij op dat tijdstip niet veel verder gaan dan hij deed, de omstandigheden in aanmerking genomen. Wellicht stond zijne nog veel te »kostbare en omslachtige regeling," zooals de heer Mr. D. Levyssohn Norman in zijn bekend werk (*De Britsche heerschappij over Java*, blz. 161—164) zegt, »in verband met een ontwerp van Daendels, dat echter in de pen bleef, om op Java twintig oorlogschepen te doen bouwen tot versterking der Hollandsche marine". Dirk van Hogendorp had reeds vroeger op zoodanigen maatregel aangedrongen. Zooveel is zeker, dat vaste regelen omtrent den houtkap werden voorgeschreven; de jaarlijksche aanplant werd op 100,000 djatiboomen bepaald, kortom met kracht werd een betere toestand voorbereid. Meer dan voorbereiding was het evenwel niet, hoewel aan verbetering en het wegruimen van misbruiken de eerste hand was gelegd. De werkzaamheden in de bosschen zouden van 1 Februari tot den laatsten November duren, en werden nu bij afwisseling verricht door de helft van het blandongs-volk, dat van verdere gedwongene diensten, behalve die op de stapelplaatsen, was vrijgesteld. De blandongs-volkeren moesten echter het trekvee leveren; maar zij ontvingen nu per man één katje rijst daags, eene bepaalde hoeveelheid zout en eenige betaling voor het geleverde hout. Die belooning was echter nog uiterst karig, zooals Raffles (in zijne *History of Java*) getuigt. De hoedanigheid van het gevelde hout was dan ook slecht en ongeschikt voor den scheepsbouw, terwijl de bij tarief vastgestelde prijzen, waarvoor het gouvernement dat hout leverde, veel te hoog waren, zoodat de kustvaart bij gebrek aan vaartuigen kwijnende bleef. 1)

Raffles erkende het vele goede in de regelingen door Daendels tot stand gebracht, maar wijst terecht op het monopoliseerend karakter daarvan. De houtstapelplaatsen namen steeds in omvang toe, en toch bleef er gebrek aan hout heerschen, terwijl de regeering geringe voordeelen van de bosschen trok. De Engelschen vonden dan ook alom eene groote hoeveelheid djatihout in voorraad. Zij ruimden dien tegen veel lager prijs op en wel tegen de helft van het vroeger bij tarief gevorderde. In 1810 had het djatihout den lande slechts 12,590 J.-ropijen opgebragt; in 1812—13 maakte het Engelsche tusschenbestuur daarvan 368,251.36 J.-ropijen en later circa 100,000 ropijen.

»Overeenkomstig de proclamatie van 15 October 1813 2), werd reeds

1) Raffles, Deel I, blz. 183. 2) Levyssohn Norman, t. a. p.

den 26sten October een reglement voor het bosch- en hout-departement uitgevaardigd. Het bestuur werd op spaarzamen voet ingericht, waartoe men des te eerder kon geraken, nadat de administratieve functiën van den superintendent tot het boschrijke landschap Rembang waren beperkt, terwijl de daar buiten gelegen bosschen, met de daartoe behoorende dessa's, welke vroeger onder het collegie van administratie stonden, onder het bestuur van die residentie gebracht werden, waartoe zij ressorteerden. Uit de residentie Rembang zou men, bij voorkeur, al het noodige hout trekken. Het loon der blandongs werd tegen de verschuldigde landrenten in rekening gebracht. De superintendent bekwam het recht, om jaarlijks uit de andere residentiën het noodige aantal blandongs op te vorderen, waarvoor dezen eveneens voor dat jaar van de betaling der landrenten werden vrijgesteld. Als voortzetting dezer organisatie, kan men beschouwen de verordening van 21 Februari 1814, waarbij den inlanders die zich met den scheepsbouw bezig hielden, verlof werd gegeven, om in alle bosschen, tot op 12 mijlen van het strand, na tusschenkomst der daartoe aangewezen ambtenaren, het noodige hout te vellen, tegen eene vergoeding aan het Gouvernement van 5, 7 of 10 Sp. dollars, naar gelang het voor prauwen moest dienen die 1, 2 of 3 kojans konden inladen, of bij andere vaartuigen tegen een vergoeding van 10 pct. van de waarde. Deze personen kwamen meestal met de bewoners van naburige dessa's overeen, om dit werk voor hen, tegen vasten prijs, te verrichten."

In 1816 werden de verkoopprijzen door het Engelsch tusschenbestuur nog meer verminderd en het ruimde ten slotte al den voorraad op.

De regelingen, door dat bestuur getroffen, werden niet gunstig beoordeeld in het rapport van den Commissaris-Generaal Elout, van 27 September 1819 1). Hij zegt: »Het is daarmede gelijk met de landrenten zelve gegaan: overhaasting heeft den waren stand der zaak voorbijgezien en onnauwkeurigheden en verwarringen aangebracht, welke de inlandsche bevolking, tot kappen der houtwerken gebruikt, drukten, tot veel kwade praktijken, tot eene ongeregelde behandeling van de bosschen aanleiding gaven en de voordeelen van den lande verminderden."

De vrije aankap werd daarom reeds in 1817 weder beperkt en het algemeen beheer der bosschen opgedragen aan één directeur en twee inspecteurs. Vreemd mag het heeten, dat Commissarissen-Generaal, die overigens zulk een helderen en ruimen blik in den toestand van Nederlandsch Indië en van Java bovenal geslagen hebben, in 1819 (besluit van 9 Januari, *Indisch Staatsblad*, No. 18), in strijd met de door hen afgekondigde algemeene beginselen van bestuur, weder de verplichting op

1) *Bijdragen tot de kennis van het koloniaal beheer*, 's Gravenhage 1851, blz. 58.

de boschvolkeren en omliggende dessa's legden, om gedurende acht maanden van het jaar al de werkzaamheden, aan de houtbosschen verbonden, te verrichten, alsmede om het daarvoor noodige trekvee te leveren. Daardoor werd de regeling in het leven geroepen, die tot voor korten tijd in de residentie Rembang in zwang was. De bevolking, die blandongdiensten verrichtte, werd evenwel door Commissarissen-Generaal van de betaling van landrente vrijgesteld. Maar dit, zeggen alle officiëele stukken, »is in onbruik geraakt!" De bevolking in Rembang betaalde allengs wel degelijk weder landrente. Bij de hoogst ingewikkelde wijze, waarop de belooning voor blandong-diensten plaats had, werd het toch twijfelachtig, of zij, die tot den arbeid geroepen werden, of hun trekvee afstonden, eigenlijk wel daaraan geëvenredigde vrijstelling van landrente genoten. Voor den Staat was die wijze van verrekening ook onvoordeelig, daar de houtaankap geene voordeelen opleverde. Van lieverlede is men dus in de boschdistricten weder landrente gaan heffen. De uiterst karige belooning, in 1819 vastgesteld, bedroeg voor het volk bij de blandongs: 16½ cents daags voor de hoofden, 8½ cents voor de kappers en 21 voor de drijvers. De verstrekking van rijst en zout is daarbij weder ingevoerd. Het Indisch bestuur heeft de belooning later ook eenigermate verbeterd en bij besluiten van 1864 en 1865 werd zij gebracht op 30 cents daags voor een span trekdieren, 12 voor de drijvers en kappers en 20 voor de hoofden, dat is altijd uiterst karig en zonder eenige evenredigheid tot den arbeid. Ook hier zou eene behoorlijke belooning onmogelijk zijn geweest, zonder zware verliezen voor de schatkist, hetgeen veelal met elken gedwongen arbeid het geval zal zijn.

In 1822 wijzigde de heer van der Capellen het in 1817 aangenomen stelsel in zooverre, dat voorwaardelijk de vrije aankap van hout in door het Gouvernement aan te wijzen bosschen aan de ingezetenen werd toegestaan. Het schijnt dat die Landvoogd in zijne plannen tot verbetering van het landelijk stelsel, ter uitvoering van de eerste provisioneele regeling der landrente in 1818, ook nauwkeurige opneming van de bosschen begrepen had, want in 1825 werd bevolen, »met den meesten spoed, de schetsen en andere bescheiden," welke van de gedane kadastrale opmetingen in Kadoe en Rembang aanwezig waren, »behoorlijk in kaart en samenhang te brengen," en verder met de opneming voort te gaan. Daaronder was als *zesde* punt begrepen: »de opneming van de ligging van zware bosschen, zoo van djati-, als van ander hout." Onmiddellijk daarop kwamen bevelen uit het Moederland om bezuinigingen in Indië in te voeren; uiterlijk met 31 December 1825 moesten ingetrokken worden: »de kostbare metingen, in sommige gedeelten van Java, *en laatstelijk in de bosschen aangevangen* 1)." Vervolgens werd eene andere bezuiniging door den

1) Van Deventer, *Bijdragen;* zie ons Maart-nummer van 1865.

Commissaris-Generaal du Bus de Ghisignies ingevoerd, en wel in 1826. De directie voor het boschwezen werd opgeheven en van dien tijd af werd het beheer der houtbosschen op Java geheel en al aan de zorg van de residenten overgelaten, dat is, in andere woorden, gedurende eene reeks van jaren onbeheerd gelaten; want de hoofden van gewestelijk bestuur, overladen met arbeid voor de cultures, het bestuur, rechtswezen, politie en zooveel meer, zonder kennis van het boschwezen, en zonder voorlichting, konden daarop wel niet bijzonder het oog houden. Alleen in Rembang, waar de houtkap voor het Gouvernement bleef bestaan, moest men daarop wel eenigszins letten, en het ontbrak niet aan bepalingen, die niet nageleefd werden. In 1829 werd dan ook een nader reglement voor het beheer der bosschen, het aanplanten, voortkweeken en vellen van djatihout *op geheel Java* vastgesteld; het was eigenlijk meer eene handleiding voor de residenten, te raadplegen bij het beheer der bosschen, dan eene organieke wetgeving, die het geheele boschwezen omvat. Maar dat ook dit reglement niet werd nageleefd, blijkt onder meer uit het rapport van den heer J. C. Baud over zijne in 1834 gedane inspectiereis, waarin hij omtrent Rembang betuigt, dat de blandongs »zeer tevreden zijn," nu zij tegen verstrekking van rijst en zout, maar ook tegen »*vrijstelling der landrente*," — die echter, zooals wij gezien hebben, weldra wegens de ingeslopene misbruiken, even als de belasting op het bedrijf, kort nadat de vrijstelling was verleend, weder geheven werden — het boschwerk verrichten. De heer Baud voegde echter daarbij 1):

»De instandhouding der bosschen van djati-hout schijnt mij toe nadere voorzieningen te vorderen, daar het heerschend begrip, dat zij nog voor eeuwen voldoende zijn en zich in allen gevalle van zelf reproduceeren, aanleiding geeft tot het verwaarloozen der zoo dikwijls, en laatstelijk bij het besluit van den Commissaris-Generaal van den 14^{den} December 1829 n°. 2 (*Staatsblad* n°. 125), bevolene aanplantingen; die, zoo zij al niet gevorderd worden om de bosschen voor geheele vernietiging te bewaren, in allen gevalle het eenige middel zijn, om voor een genoegzamen voorraad hout op genaakbare plaatsen te zorgen. De boorden der Solosche rivier, in het regentschap Blora, leveren overvloedige gelegenheid tot die aanplantingen op, en ik zal de noodige bevelen geven, om die te bewerkstelligen."

Het boschwezen vormde jaren lang geene afzonderlijke directie meer, maar was een tak van bestuur bij de directie der cultures. Het beheer der houtstapelplaatsen was aanvankelijk bij de directie der producten en civiele magazijnen gebleven, hetgeen eene hoogst ingewikkelde administratie teweegbracht. Eerst in 1865 werd het beheer ook der stapelplaat-

1) Van Deventer, *Bijdragen*, blz. 56 van ons Maart-nummer, 1866.

sen bij eerstgenoemde directie overgebracht. Ten gevolge van de reorganisatie, bij de begrooting voor Nederlandsch-Indië voor 1867 tot stand gebracht, zullen èn houtbosschen èn stapelplaatsen onder de leiding van het departement van binnenlandsch bestuur komen.

Welke resultaten gaf het tot dusverre gevolgde stelsel van eigen beheer der gouvernementsbosschen en gedwongen diensten?

In een adres van Samarangsche handelaren, in 1850 aan de Indische regeering ingediend, werd geklaagd, »dat door het eigenaardige van het beheer der houtbosschen het verkrijgen van het noodige djatihout voor den scheepsbouw hoogst moeilijk, ja bijna onmogelijk was, en dan nog slechts voor zeer dure prijzen, en nimmer met zekerheid voor de noodige hoeveelheden en dimensiën."....

»Uitgestrekte houtbosschen worden, onder de bestaande bepalingen, bij gebrek aan wegen, vooral in de residentiën Soerakarta, Madioen en Rembang, nimmer geëxploiteerd, en men vindt er omgevallen en zoo wegrottende boomstammen, en in zulk eene groote menigte, dat daarvan geheele vloten zouden zijn te bouwen."

Zoo klaagde de handel en hij had reden daartoe; want de kustvaart, het transportwezen en de visscherij hadden steeds gebrek aan hout of moesten buitensporige prijzen daarvoor betalen. Niet het minst klaagden de ondernemers van landbouw-inrichtingen, of zij moesten, bij wijze van gunst, aan de noodige houtwerken worden geholpen.

Het Gouvernement, eigenaar der beste houtbosschen, was echter niet beter voorzien, terwijl zijn eigendom steeds in waarde verminderde. Ondanks de uitgestrekte bosschen in het Rembangsche, in Japara, Samarang, Soerabaja, Madioen, Kediri, de Preanger regentschappen, Krawang, Pasoeroean, Probolinggo, Bezoeki en Banjoewangi, — duizenden vierkante palen in omtrek, met djatihout begroeid, behalve zoovele andere uitmuntende of bruikbare houtsoorten, — had het Gouvernement gebrek aan goede houtwerken en kon het (buitengewone werken zelfs buiten aanmerking gelaten) in de behoeften voor de publieke gebouwen, de bruggen, de genie, de artillerie, de marine, ter nauwer nood voorzien, hoewel men verschillende inbreuken op het stelsel van staats-exploitatie toeliet, en in later tijd den vrijen arbeid eenigermate aanmoedigde of particuliere krachten te hulp riep. De waarde van de houtwerken die de regeering verkreeg, was, volgens fabrieksprijs, niet grooter dan de uitgaven voor het boschwezen. Baten wierpen de bosschen dus niet af, ofschoon, op Java alleen, eene waarde van honderden millioenen guldens aan hout, voor den uitkap geschikt, voorhanden is.

Het stelsel om de bevolking van Java te dwingen tot den houtkap en tot de levering van haar vee voor den uitsleep, droeg de wrangste vruchten voor den Staat. De rijke bosschen werden letterlijk bij wijze van roofbonw

geëxploiteerd. Jaarlijks geschiedde tot 1853 de aankap van houtwerken op eisch, d. i. men gaf het getal en de afmetingen der noodige houtwerken voor elk departement op, en de aankap geschiedde dienovereenkomstig, maar eigenlijk in het wilde. Om een stuk van eene bepaalde afmeting te verkrijgen, kapte men boomen, die, als zij na den aankap bleken niet aan de gestelde eischen te voldoen, op de plaats liggen bleven en verlaten werden; dan kapte men in het bosch weder andere boomen, zoo lang totdat men er eindelijk in geslaagd was een balk of plank van de bepaalde afmetingen te verkrijgen. Dikwijls velde men prachtige boomen, ver boven de gevraagde afmetingen, die dan noodeloos klein gehakt werden, terwijl men kort daarna weder het woud moest binnendringen om juist soortgelijke boomen te vellen, als men zooeven verkapt had, dewijl nu hout van groote afmeting vereischt werd. Men moest met spoed aan de eischen en behoeften van den dag voldoen, en de blandongs trachtten zich met nog grooter spoed van de ondragelijke en karig beloonde taak te kwijten, zonder te letten op de verwoestingen, die aangericht werden. 't Gold immers slechts 's lands domein!

Een ander gevolg van den aankap op eisch was, dat men te voren niet kon nagaan, wat voor een volgend jaar geveld moest worden. Men had den tijd niet om de heinde en verre in de bosschèn verspreide boomstammen, die aan de aanvraag konden voldoen, vooraf te ringen of te cerneeren. Deze bewerking bestaat hierin, dat men vóór het invallen van den westmoeson de schors en het spint aan het ondereinde van den stam tot op het hout doorkapt; de ring moet minstens vijf nederlandsche duimen breed zijn. Dan kan men een jaar later goed droog hout verkrijgen. Laat men dit na en draagt men geene bijzondere zorg bij het vellen, dan scheuren niet zelden de levend gekapte boomen bij den val en worden onbruikbaar voor het doel. Zoo verspilde men de schoonste boomen.

In den regel werd dan ook meer hout gekapt dan noodig was, en terwijl in het eene bosch of perceel de omgevallene boomen voldoende zouden geweest zijn om in de behoefte te voorzien, werd een ander geruïneerd. Wij overdrijven in geen enkel opzigt; hetgeen wij schrijven, blijkt uit tal van officiëele bescheiden. Bij de enquête over den toestand van de marine, door de Tweede Kamer gehouden, zijn feiten van dien aard geconstateerd. In 1840 had in Rembang eene opneming van regeeringswege plaats, en toen bleek, dat alleen in de bosschen van Blora en Bodjonegoro niet minder dan 12,566 stuks houtwerken van den aankap van vroegere jaren verspreid lagen, waarvan, volgens schatting, reeds een vierde tot gedeeltelijke ontbinding was overgegaan. En hoeveel zal niet in de bosschen van Java vernield zijn, om voor de fundeering van de vesting Willem I niet minder dan 50,000 balken te leveren? Ontzaglijk veel werd toch verwoest, om betrekkelijk weinig te verkrijgen. Eerst na

1853, toen dringende vertoogen de regeering sinds lang de overtuiging hadden moeten verschaffen, dat aankap op eisch ontzettend kostbaar en hoogst nadeelig voor de bosschen was, is men van lieverlede overgegaan tot perceelsgewijze exploitatie, waarbij de aankap meer geregeld geschiedde. Het gevelde hout van verschillende afmetingen werd naar de houtstapelplaatsen gevoerd, waar het voor het gebruik van de verschillende departementen van algemeen bestuur bijeengebracht werd. Maar hoe ging het daar toe? Tegen den tijd dat het hout derwaarts afgevoerd was, kwamen, en komen nog, ambtenaren den nieuwen voorraad inspecteeren. Ieder koos hetgeen hem het best voorkwam; ja, 't was eene soort van wedloop om het eerst te worden bediend. En het overschot, dat geen der departementen kon gebruiken, bleef voor handel en nijverheid of dagelijksch gebruik over, tegen zeer hoogen prijs, 25 percent hooger dan de getaxeerde waarde.

Nooit kon de exploitatie van gouvernementswege dan ook in de behoeften voorzien. Reeds in 1820 werden tariefsprijzen bepaald, voor kleine houtwerken te besteden, die de bevolking uit vrije beweging zou uitsleepen. In 1858 en 1859 werd nader bepaald, tegen welke vergoeding, beneden tariefsprijs, de bevolking hout kon uitsleepen en aan den lande leveren.

Maar toen de cultures voor de Europeesche markt meer en meer uitgebreidheid verkregen, werd het eene volstrekte onmogelijkheid, bij het stelsel van staats-exploitatie, in de behoeften aan hout voor de oprichting van fabrieken, schuren, pakhuizen, woningen enz. te voorzien. De gedwongen cultures werden in dat opzicht eene ramp te meer voor de bevolking en eene oorzaak van verwoesting van den houtrijkdom op Java op groote schaal.

In 1817 was de aankap van hout in 's gouvernements bosschen afhankelijk gesteld van eene vergunning van het bestuur. In 1822 was men voor korten tijd verder gegaan en had aan »elk en een iegelijk" het kappen en wegvoeren van hout vergund in de door het bestuur aan te wijzen djatibosschen, onverminderd de bevoegdheid van dessa-bewoners om hout voor eigen huisgebruik en ten dienste van den landbouw in alle, ook in de voor het bestuur gereserveerde, bosschen te kappen.

Toen later de bosschen aan de zorg(!) van de residenten werden overgelaten, werd van die vrijheid op zoo roekelooze wijze misbruik gemaakt, dat de regeering weder maatregelen van beperking moest nemen. Tal van besluiten vullen het *Indisch Staatsblad*, om de bosschen te sluiten, den aankap van vergunning van de hoofden van gewestelijk bestuur afhankelijk te maken, roekelooze verwoesting te verbieden en onderhoud van de bosschen te bevelen. Maar in de toepassing bleven die bevelen eene doode letter. Men gelastte contrôle waar alle middelen tot con-

trôle ontbraken. Er bestond toch geen geregeld boschbeheer; er waren geene wetenschappelijk gevormde mannen om uitkap, onderhoud en instandhouding te bewaken. Het was voor de hoofden van gewestelijk bestuur niet mogelijk de reglementen na te komen.

Het ergste was intusschen dat de gedwongen cultures de noodzakelijkheid deden ontstaan om van alle verordeningen omtrent het beheer en de instandhouding van de bosschen af te wijken. Zonder fabrieken, pakhuizen, droogloodsen en meer kon geen contractant aan zijne verplichtingen voldoen; in vele gevallen ook niet zonder brandstof. Tal van contracten bevatten dan ook de vergunning tot aankap in de djatibosschen van alle benoodigde houtwerken. De bevolking moest die aan de contractanten leveren. Maar daarenboven is zij gedwongen geweest tot den aankap en den uitsleep van al de houtwerken die vereischt werden tot de oprichting der fabrieken en gebouwen voor alle landbouw-ondernemingen, bij alle proeven met alle cultures op Java genomen. Wij zullen slechts op één voorbeeld wijzen. Bij resolutie van 10 December 1832 werd o. a. voor de residentie Madioen bepaald, »dat de bevolking, afgezonderd voor de blandong-diensten, zal leveren plus minus *acht duizend balken*, en dat nader zal worden bepaald, of aan deze bevolking, even als aan die welke zich met de cultuur bezig houdt, vergoeding zal worden gegeven 1)." Die materialen moesten dienen om zes suikerfabrieken en twee indigofabrieken te bouwen. Zoo ging het overal. Materialen moesten worden geleverd en de bosschen moesten die verschaffen. Het bestuur heeft de bevoegdheid der residenten ten opzichte van het boschwezen bij menige verordening beperkt, maar toen er contractanten voor de ondernemingen waren gekomen, zag men zich wel verplicht hun het onmisbare hout toe te staan. Het bestuur verbood onvoorwaardelijk den aankap in de residentie Rembang, en telkens hief het dat verbod op ten behoeve van tabaks-contractanten, van scheepswerven en andere particuliere inrichtingen, wanneer men gelukkig genoeg was de gunst van de machthebbenden te verwerven. Het doel der wettelijke bepalingen was geheel in strijd met de praktijk. In 1853 verklaarde de Raad van Indië dan ook met ronde woorden dat er aan nieuwe verordeningen omtrent het boschwezen geene behoefte bestond. Maar men was »daarvan eerst algemeen af»geweken, nadat zucht tot verkrijging van producten, geschikt voor de »Europeesche markt, aangedreven heeft tot daarstelling van een aantal »industriëele ondernemingen in het binnenland, in welker behoeften is »voorzien door vergunningen van aankap van hout, des te schadelijker, »omdat die niet verbonden waren aan de verplichting tot aanplant, en dus »meer uitroeiing dan exploitatie der bosschen hebben ten gevolge gehad."

1) Van Deventer, *Bijdragen*. Zie ons October-nommer, 1865, blz. 299.

Het spreekt van zelf, dat de levering van de ontzaglijke hoeveelheid materialen voor alle gouvernements-ondernemingen voor de bevolking een onbegrijpelijke druk was. Maar daarna moest den contractanten steeds hout geleverd worden, en zoo werden de bosschen, 's lands rijkdom, voor de bevolking een vloek. De contractant liet toch door de hem geleverde arbeiders het hout uitsleepen, zoo hij vergunning daartoe verkreeg. Kan men er zich dan ook over verwonderen, dat de bevolking, waar zij kon, de bosschen vernielde? Alle begrip van geregelde exploitatie verdween. De aankap werd letterlijk vernielingswerk. Ontelbare boomen werden, zonder eenige retributie aan de schatkist, omgekapt en als brandhout verstookt. Er kon geene sprake meer zijn van eenig behoorlijk toezicht op aankap en aankweeking, ondanks de talrijke bevelen van het Gouvernement. Clandestiene verwoestingen konden niet nagegaan of geconstateerd worden, of werden eerst opgemerkt, als het kwaad gesticht was. Onberekenbare nadeelen zijn daardoor aan de bosschen in verschillende residentiën toegebracht. Geheele bosschen zijn verdwenen; dit is op officiëele wijze geconstateerd: andere bosschen zijn zoozeer gehavend, dat zij thans bezwaarlijk voor geregelde houtvellingen in aanmerking kunnen komen.

De particuliere industriëel, die echter hout noodig had, hing af van de willekeur van het hoofd van gewestelijk bestuur en kon dikwijls, ondanks de bereidvaardigheid om hooge prijzen te betalen, niet krijgen hetgeen hij behoefde. Wat er over vergunningen tot houtaankap tusschen particulieren op Java en hoofden van gewestelijk bestuur geschreven is, zou tal van wagenvrachten vullen, indien men die stukken uit de archieven lichtte. Zonder hout toch was geene landbouw-onderneming mogelijk. En hetgeen de contractant kon eischen, werd anderen dikwijls geweigerd. Het arsenaal van resolutiën omtrent het behoud der bosschen gaf daartoe gereedelijk aanleiding, ja noodzaakte de ambtenaren daartoe.

Voor de welvaart van Java en zijne bevolking waren de blandong-diensten noodlottig. Daarin ligt eene der hoofdredenen van den achteruitgang van den veestapel. Wij hebben hierboven reeds gezien, dat de regeering de belooning in latere jaren aanmerkelijk verhoogde. Maar hoe men die ook opvoerde, zij bleef beneden den arheid. Ziedaar weder een bewijs dat willekeurige beschikking over de arbeidskrachten, den tijd en de eigendommen van eene bevolking hare grenzen heeft; want terwijl de uitsleep van hout ter nauwer nood in de behoeften van het bestuur voorzag, wogen de uitgaven slechts even de waarde van de verkregen houtwerken op. Ging men nu daarboven, wat de belooning betreft, dan werd de gouvernements-exploitatie in de bosschen op Java, die eene waarde van honderden millioenen guldens aan goed kapbaar hout opleveren, finantiëel bepaald nadeelig!

Hoe was het met die belooning gesteld, zelfs toen zij het hoogst was opgevoerd? De memorie van toelichting op het wetsontwerp tot vaststelling der grondslagen waarop landbouw-ondernemingen in N. I. zouden worden gevestigd, geeft het volgende antwoord:

»Behalve de geheel onvoldoende betaling van den handenarbeid, valt de zware last der levering van het trekvee in het oog. »Het is," zegt de Raad van Indië in zijn advies van 29 April 1864, n°. XL, »een gruwel, waaraan niet spoedig genoeg een einde kan worden gemaakt;" en inderdaad, hoe zwaar de verplichting drukt, is na te gaan uit hetgeen daarover door den contrôleur van Blora wordt gemeld: de huur van een span ploegvee van 's morgens 6 tot hoogstens 10 ure in den voormiddag bedraagt gewoonlijk 40 à 50 cents, welk span dan gecenseerd wordt zoodanig vermoeiend werk te hebben verricht, dat geen eigenaar in deze afdeeling te bewegen zoude zijn, het nog in den namiddag voor het beploegen van velden te verhuren. Stelt men nu den prijs van het verstrekte rantsoen rijst en zout op 8 cents, dan betaalt het Gouvernement voor een span trekbeesten niet meer dan 20 cents, hetgeen een verschil geeft van 11 en 21 cents met hetgeen de bevolking verdienen kan bij verhuur onderling.

»Dit geeft op zich zelf reeds een belangrijk verschil, maar het wordt nog grooter, indien men in aanmerking neemt:

»1°. dat bij verhuur onder elkander het vee slechts gedurende de ochtenduren dienst behoeft te doen, terwijl het bij de blandongs bijna den geheelen dag door, met slechts een kleinen rusttijd, gebruikt wordt, en dus ook gedurende de warme uren, waarin de bevolking het daaraan anders niet durft bloot te stellen, zelfs niet om het te laten grazen;

»2°. dat het werk, dat het vee bij onderlingen verhuur praesteeren moet, aan hetzelve geen nadeel hoegenaamd veroorzaakt, terwijl de blandong-diensten zeer bezwarend zijn en geheel strijdig met den aard der buffels, die niet geschikt zijn om als trekbeesten groote afstanden af te leggen, vooral niet op een steenachtigen weg, gelijk die van de stapelplaats Bliembing naar Ngareng, waardoor ze dikwerf kreupel worden;

»3°. dat de plaatsen, waar de blandong-diensten gepraesteerd moeten worden, van de meeste dessa's zoo ver zijn afgelegen, dat de beesten zelfs tot 5 dagen noodig hebben om het traject af te leggen, zoodat de bevolking dier dessa's voor eene betaling van 15 dagen — zijnde de tijd voor de verwisseling bepaald — het gebruik van haar vee gedurende 25 dagen (10 dagen voor de heen- en terugreis) mist;

»4°. dat de blandong-werkzaamheden zoo nadeelig zijn voor het vee, dat het, na afloop daarvan, een geruimen tijd noodig heeft om van de geleden vermoeienissen te bekomen, terwijl, wanneer dezelfde buffel gedurende den loop van een werksaizoen 4 malen heeft moeten uitkomen,

hetgeen het geval is wanneer de eigenaar geen anderen buffel bezit of dien wil sparen, deze dan in den eerstvolgenden westmoeson voor de beploeging der velden ongeschikt is;

»5°. dat in den regel ieder huisgezin met de levering van niet meer dan één buffel wordt belast, zoodat van ieder span gewoonlijk twee geleiders uitkomen en de betaling van ieder dus slechts $10^1/_2$ cents is, plus het rantsoen rijst en zout, terwijl ieder kapper $8^1/_2$ cents geniet, plus hetzelfde rantsoen."

Maar er is meer. Zooals wij gezien hebben wordt de mannelijke bevolking uit een zeker aantal districten om de vijftien dagen opgeroepen om, onder geleide en toezicht van de inlandsche hoofden, de aangewezen boomen te vellen en aan de sleepwegen te verzamelen. Daarbij moet vee geleverd worden, ten einde het hout naar de stapelplaatsen te sleepen of naar de meest nabijzijnde rivier te voeren, waar het verder afgevlot wordt. De arbeid in de bosschen, onder een tropisch klimaat en in de bedompte, moerassige en drukkende atmosfeer van die streken, eene rijke bron van koortsen, was des te afmattender, omdat vroeger geene eigenlijke houthakkers, maar gewone landbouwers daartoe gebezigd werden. Het sleepen der balken en boomen, somtijds langs geheel ongebaande wegen, moet uiterst nadeelig zijn en is dikwijls doodelijk voor het gebezigde vee. Gedurende vijftien dagen, behalve de verre en niet minder vermoeiende heen- en terugreis van de dessa naar het bosch, moeten de dieren onafgebroken dienst doen. Men berekent, dat zij elken dag gemiddeld ongelijke lasten sleepen over eene lengte van 6 palen of 9 Nederlandsche mijlen. Maar zij moeten dan weder, na volbrachten arbeid, denzelfden afstand afleggen, om den volgenden dag weder te beginnen.

In de nabijheid van de kapplaatsen bestaat niet altijd gelegenheid om het vee te drenken, en de weiden zijn alras afgegraasd door de menigte daar bijeengedreven buffels. Daarom moet het vee, na den verrichten zwaren arbeid van den dag reeds geheel afgemat, nog groote afstanden afleggen voordat het voedsel bekomen en zijn dorst lesschen kan. Het is een feit, dat de blandong-diensten voor het vurigste vee het nadeeligst zijn. Hebben de buffels kracht genoeg om den arbeid te verrichten, dan moeten dieren, die gedurende twee jaren daarvoor zijn gebruikt, eenigen tijd in rust gelaten en daarna voor slachtvee verkocht worden. Is het dier zwakker, dan bezwijkt het. Niet altijd toch was de last der te sleepen balken evenredig aan de trekkracht der voorgespannen buffels. Menigmaal bezweken de dieren dan ook onder het sleepen en vielen dood neder. Maar de eigenaar van het vee ontving geenerlei vergoeding voor het verlies dat hem trof!

Natuurlijk zonden de landlieden de slechtste dieren naar de blandongs.

Gelukkig evenwel de Javaan, die eene keuze uit zijn vee kon doen. Maar vele inlanders bezitten slechts één enkel trekdier en moesten dit eenige dier, hun geliefd en onmisbaar hulpmiddel bij den landbouw, aan de heerediensten in de bosschen ten offer brengen. Wij herhalen de meest bepaalde verzekering, dat wij niet overdrijven, wanneer wij hierbij voegen, dat zij, die hun vee moesten afstaan, dikwijls gedwongen waren drachtige koeien te leveren of koeien die pas geworpen hadden, met een zeer jong kalfje nog bij zich. Hoe noodlottig dit voor den veestapel was, dewijl die dieren door overmatigen arbeid en ontbering dood in de bosschen en op de wegen nedervielen, behoeft nauwelijks herinnering. En dit kon men niet door bevelen van hoogerhand beletten, want het vereischte aantal trekdieren moest uit zekere districten worden bijeengezameld. Het van meer verwijderde streken te laten komen, vergrootte de reizen en de bezwaren. Bovendien waren niet alle Javanen tot blandongdienst verplicht en zou men door uitzonderingen te maken den druk slechts verplaatst en verergerd hebben.

Men wane nu niet, dat het bezwaar zeer gering werd, toen de regeering, door de aanstelling van boschpersoneel in de laatste jaren, het toezicht op de bosschen, die jaren achtereen aan vernieling en roof ter prooi waren gelaten, weder in het leven riep, zoodat particulieren of contractanten niet meer naar willekeur konden laten kappen. Toen werd de druk minder groot, maar hij was nog ondragelijk, al werd het grofste misbruik gekeerd. Overal waar nog blandong-diensten bestaan, drukken zij loodzwaar. Zoolang de regeering in Indië den uitsleep ten behoeve van den lande liet voortduren, bestonden er uitgebreide blandong-diensten; want er moet hout zijn voor allerlei werken en takken van dienst. In 1864 zijn, volgens de opgave van den resident van Rembang, de veeeigenaren in de afdeelingen Toeban, Bodjonegoro en Blora genoodzaakt geweest een totaal van 282,225 span trekbeesten, met 188,150 drijvers, te leveren. De adsistent-resident van Bodjonegoro gaf voor die afdeeling eene nog welsprekender statistiek. Met de levering van trekvee zijn daar alle veeëigenaars belast, dessahoofden en de leden van het dessabestuur alleen uitgezonderd; het aantal dezer eigenaren bedraagt 2760, die 7651 buffels bezitten. Welnu, in 1864 moesten zij 215,000 stuks buffels voor blandong-diensten leveren, zoodat ieder hunner verplicht was in den blandongtijd één trekdier af te staan gedurende 77 dagen.

Kan het verwondering wekken, dat, bij de beduchtheid om, zoo zij vee bezaten, onmiddellijk voor de levering van trekdieren in aanmerking te komen, de landlieden in vele districten op Java werden weêrhouden om hunne spaarpenningen tot het aankoopen van vee te besteden? Moet men niet tot de conclusie komen, dat de blandongs eene der voornaamste oorzaken zijn van den kwijnenden toestand van den veestapel in sommige

streken van Java en bepaaldelijk in de boschdistricten? Volgens de ambtenaren in de residentie Rembang beschouwen alle hoofden de blandongs als een beletsel tegen de uitbreiding en toeneming van den veestapel. De blandong-diensten en in het bijzonder de levering van trekvee zijn dan ook uiterst gehaat. Alle hoogere autoriteiten beschouwen de afschaffing daarvan als eene weldaad voor de bevolking.

»Verhooging van loon," aldus drukte de Raad van Indië zich meermalen uit, »is slechts een palliatief; de levering van vee voor de blandongs is een gruwel, waaraan niet spoedig genoeg een einde kan worden gemaakt."

Ten koste van zooveel leed voor de bevolking verkreeg het Gouvernement geenerlei voordeel uit de bosschen en kon het niet op voldoende wijze in de behoeften van handel en nijverheid voorzien. Die stand van zaken moest wel de aandacht trekken. Reeds in 1842 deed de toenmalige directeur der cultures Praetorius het voorstel om tot verbetering van het boschwezen een bekwaam personeel op te leiden. In die dagen van bijzondere zorg voor het »batig slot" kon aan de daaraan verbonden uitgaven natuurlijk niet worden gedacht. Eerst in 1849 erkende men, dat de verwaarloozing van 's lands bosschen op Java voor een groot gedeelte veroorzaakt werd door gemis aan deskundig personeel, met de houtvesterij vertrouwd, onder welks onmiddellijke leiding het beheer der bosschen behoort plaats te hebben. Op hetgeen vroeger in dit opzicht was afgebroken, moest men langzamerhand ten deele terug komen. Sedert 1849 zijn enkele in Europa geoefende wetenschappelijke ambtenaren en een twaalftal te Karlsruhe, in Baden, opgeleide jongere ambtenaren naar Java uitgezonden en met het beheer belast, behalve het mindere inlandsche personeel, dat gereorganiseerd is, en het personeel bij de houtstapelplaatsen en bij de twee houtzaagmolens te Ngareng en te Batavia. De kosten voor het boschwezen zijn allengs gestegen, en op de begrooting van uitgaven voor 1867 vinden wij daarvoor eene som van *f* 1,097,043 aangevraagd, waarvan *f* 50,000 tot verhooging van de bezoldiging der inlandsche ambtenaren bij het boschwezen bestemd zijn.

De oud-koloniale politiek begreep eindelijk dat de staats-exploitatie der bosschen, met blandong-dienst en gedwongen levering van vee, een verkeerd stelsel was. Ondanks den uitsleep van klein hout door de bevolking, een overoud recht; ondanks de later aan de bevolking gelaten vrijheid om hout te kappen en tegen zekere prijzen aan het Gouvernement te leveren, werd de toestand niet beter. Men scheen daarom genegen een anderen weg in te slaan. Maar de conservatieve politiek hinkt steeds op twee gedachten. Zij riep de hulp van de particuliere industrie in, maar op hare wijze. Houtcontracten werden (het eerst in 1840) bij gunst (of, laat ons met Mr. P. Mijer spreken, bij keuze) uitgegeven. De uitgifte van vier houtcontracten was intusschen reeds een bewijs, dat men tot

de erkenning was gekomen, dat met rechtstreeksche exploitatie van gouvernementswege niet in de behoefte aan houtwerken kon worden voorzien. De vier contracten golden voor den aankap van hout in de bosschen onder het district Kaliwoengoe, afdeeling Kendal (Samarang), in 1864 geëxpireerd; het district Lengkier (Soerabaja), in 1865 geëxpireerd; in een gedeelte der bosschen van Singen-lor en Singen-kidoel (Samarang), en in de afdeeling Blitar (Kediri). Zij vormen een soort van middenterm tusschen staats-exploitatie en particuliere exploitatie. De Staat sluit met den contractant eene soort van vennootschap. De laatste mag met eigene middelen eene bepaalde of onbepaalde hoeveelheid houtwerken in een district kappen, waarvan een derde of een vijfde aan het gouvernement moet worden geleverd. De uitkomsten van dit gebrekkige stelsel waren reeds niet geheel ongunstig. Volgens de regeerings-verslagen is geen bepaald resultaat op te maken; want nu eens ontbreekt in de mededeelingen uit Indië de opgave van de waarde der verkregen houtwerken, dan weder van de kosten (tractementen van het personeel, enz.), die van de opbrengst der door het gouvernement verkregen waarde zouden moeten worden afgetrokken. Alleen van een contract met een ondernemer in Soerakarta gesloten, tot levering van alle gekapte houtwerken, behalve die, welke beneden eene bepaalde afmeting blijven, werd een balans in het regeeringsverslag over 1863 gegeven. De zuivere bate over 1862 wordt berekend *f* 16,829.12^5 en over 1863 *f* 3,056.55 te hebben bedragen. Deze overeenkomsten zullen na expiratie (de laatste vervalt in 1873) niet vernieuwd en met de perceelen overeenkomstig het reglement van 1865 gehandeld worden.

Intusschen zijn aan het stelsel van contracten tot levering van een gedeelte der houtwerken die verkregen worden, aan de regeering, velerlei bezwaren verbonden. Zij vereischen gestadige aanraking van gouvernements-ambtenaren met de contractanten en leiden voortdurend tot verwikkelingen over het aandeel, dat het gouvernement toekomt. Dit kan wel niet anders; want natuurlijkerwijze moeten telkens geschillen ontstaan over dergelijke leverantiën in natura. De ontevredenheid die bovendien uitgifte van dergelijke contracten bij wijze van gunstbetoon moest opwekken, noodzaakte allengs van dit halfslachtige systeem af te zien. Het was een liberaal regeeringsstelsel voorbehouden, afdoende verbetering en een zuiver stelsel in te voeren.

Sedert jaren was op eene behoorlijke organisatie van het boschwezen aangedrongen en daarover correspondentie gevoerd. De Minister Mijer maakte in 1857 het Indisch bestuur opmerkzaam op de noodzakelijkheid eener bespoediging van de destijds reeds in overweging zijnde plannen tot reorganisatie van het boschbeheer in Nederlandsch-Indië. In 1858 meende de Minister Rochussen deze belangrijke aangelegenheid met aandrang aan de aandacht van den Gouverneur-Generaal te moeten aanbe-

velen. Het was op zijn aandrang, dat de Indische Regeering, bij besluit van den Gouverneur-Generaal van 6 Maart 1860, N°. 16, eene commissie benoemde, bestaande uit de heeren T. H. der Kinderen, Waanders en E. von Roessler, ten einde een reglement voor het beheer en de exploitatie der houtbosschen op Java en Madura en al wat daarop betrekking heeft te ontwerpen. Die commissie toog aan den arbeid. Ongeveer te gelijkertijd, in 1859, werd besloten tot opneming en kaarteering van 's Gouvernements-djatibosschen op Java. In 1862 werd aan dien arbeid echter een krachtiger stoot gegeven, nadat ook de Minister Uhlenbeck, tijdens zijn bestuur, met grooter nadruk op een bepaald voorstel van het Indisch Bestuur omtrent eene algeheele reorganisatie had aangedrongen. De commissie deed in 1862 bepaalde voorstellen. Maar zij bleef hechten aan het denkbeeld van exploitatie van 's lands bosschen onder de onmiddellijke leiding van regeerings-ambtenaren en voor rekening van het Gouvernement. Had eene veeljarige ervaring evenwel niet op de meest overtuigende wijze geleerd, dat die wijze van exploitatie alleen nadeel opleverde? Het was slechts mogelijk geweest een zeer klein gedeelte van het staats-domein, bij ondragelijken druk der bevolking, die niet kon worden volgehouden, te exploiteeren. In de behoefte aan houtwerken werd niet behoorlijk voorzien; hout was en bleef schaarsch en duur op Java, zoowel voor den publieken dienst als voor de bijzondere nijverheid en voor dagelijksche behoeften. Bleef men bij het stelsel van staats-exploitatie, dan zou alweder het toelaten van tal van uitzonderingen onvermijdelijk noodzakelijk zijn, waardoor, zooals gebleken is, het behoud der bosschen in de waagschaal werd gesteld. Maar bovendien stegen de uitgaven voor het boschwezen bij eene betere organisatie van het toezicht en beheer, alsmede de uitzending van deskundig personeel, aanmerkelijk, terwijl de regeering geenerlei geldelijk voordeel trok van de onschatbare waarde, in de bosschen aanwezig. Dat stelsel was in de krachtigste bewoordingen door de hoogste autoriteiten in Indië veroordeeld. Die nadeelen waren gebleken onafscheidelijk te zijn van eene rechtstreeksche exploitatie van Gouvernementswege. Zou het nu niet onverantwoordelijk zijn geweest bij zulk een stelsel te volharden? Behoorde men niet om te zien naar middelen om een der belangrijkste domeinen van den Staat meer winstgevend te doen zijn, terwijl het geene andere baten afwierp dan de waarde van hout voor de landsinrichtingen en den verkoop van enkele houtwerken aan de stapelplaatsen, die de kosten van uitsleep en beheer bijna niet overtroffen, en dat nog wel omdat de belooning van de bevolking steeds veel te laag was, de welvaart van den heerendienstplichtige door de blandong-diensten geknakt werd en de veestapel daaraan letterlijk werd opgeofferd? Deze overwegingen werden nog versterkt door de resultaten van de opneming der bosschen op Java en de taxatie der voor

aankap onmiddellijk geschikte houtwerken, in verband met een doelmatig beheer, strekkende tot behoud en ontwikkeling van de waarde der houtbosschen.

Toen is immers nog duidelijker gebleken, dat de zoo weelderige tropische natuur Java bij uitstek met kostbaar hout gezegend heeft. In de afdeelingen Grobogan, Patti, Blora, Rembang, Bodjonegoro, Toeban, Sidajoe, Lamongan, Soerabaja, Modjokerto, Berbek en Ngawi treft men aaneengeschakelde uitgestrekte djatibosschen aan. De commissie heeft eerst in de residentiën Japara, Samarang, Rembang, Soerabaja, Madioen en Kediri niet minder dan *tienduizend* vierkante palen bosschen opgemeten en in kaart gebracht, terwijl de opmeting in de residentiën Krawang, Bezoeki, Probolinggo en Pasoeroean, volgens de *Javasche Courant*, in 1866 heeft plaats gehad, zoodat de kaarten in bewerking zijn.

De opneming en taxatie der djatibosschen in de afdeelingen Rembang, Blora, Toeban en in het district Tinawoen, afdeeling Bodjonegoro, allen in Rembang, had geleerd, dat deze bosschen alleen eene uitgestrektheid hebben van *achthonderd* vierkante palen. Volgens de deskundigen zou het Gouvernement met gedwongen arbeid en levering van trekbeesten hoogstens bij machte zijn daarvan per jaar *acht* vierkante palen, dus $^1/_{100}$ste gedeelte, perceelsgewijze te exploiteeren. Men lette hierbij wel op, dat in deze residentie de staats-exploitatie zich bij uitnemendheid heeft geconcentreerd. Krachtiger bewijs voor de onmacht en de nadeelen van staatsexploitatie kan niet geleverd worden en de Minister van Koloniën die zich op bijtenden toon tegen de particuliere industrie in Indië uitlaat, geeft zich zelven het meest afdoende démenti, wanneer hij in hetzelfde staatsstuk de schitterende resultaten, door de particuliere nijverheid voor alle belangen verkregen, aan 's lands vertegenwoordiging mededeelt. Hij keert zijne eigene wapenen tegen zich zelven.

De Minister Fransen van de Putte gaf aan het Indisch bestuur als zijne gevestigde overtuiging te kennen, dat alleen door particuliere exploitatie op groote schaal de waarde der Indische houtbosschen productief kon worden gemaakt. Op geene andere wijze dan door het inroepen van den bijzonderen ondernemingsgeest, het bijzonder kapitaal en de bijzondere nijverheid, onder behoorlijke leiding en toezicht van deskundigen en onder oordeelkundige voorwaarden, kon er aan gedacht worden, rechtstreeksche voordeelen voor de schatkist te verkrijgen, alle billijke eischen te bevredigen en voor de bevolking eene bron van winstgevende bedrijvigheid te openen, in plaats van de drukkende verplichte diensten, die aan hare welvaart knaagden. Het Indisch bestuur, voornamelijk de afgetreden Gouverneur-Generaal Sloet van de Beele, vereenigde zich gereedelijk met die denkbeelden. Op grond van het daarover gevoerde overleg kondigde de Gouverneur-Generaal, door den Koning gemachtigd, bij ordon-

nantie van 10 September 1865 (*Indisch Staatsblad*, No. 96) een *Reglement* voor het beheer en de exploitatie der houtbosschen van den lande af, vergezeld van een besluit *(Ind. Stbl.*, No. 97*)* tot vaststelling van twee handleidingen: *a.* voor het kappen, keuren en meten van djatihout in de bosschen, en *b.* voor het aanplanten en voortkweeken van djatibosschen.

Deze uitvoerige regelingen en voorschriften omvatten zoowel alle djati- als wildhoutbosschen, eigendom van den lande. In verband hiermede, hield het ontwerp van wet tot vaststelling van de grondslagen, waarop landbouw-ondernemingen in N. I. zouden kunnen worden gevestigd, een hoofdstuk in omtrent de bosschen, waardoor de bij besluit vastgestelde regelingen bevestigd werden.

De djatibosschen werden verdeeld, wat het beheer en de exploitatie betreft, in twee categoriën, in die, welke onder geregeld beheer en geregelde exploitatie gebracht waren, en in de zoodanige, ten aanzien waarvan dit nog niet was geschied. Het was toch noodzakelijk geleidelijk te werk te gaan en te zorgen dat, terwijl het stelsel langzamerhand en naar goede en gezonde regelen werd ten uitvoer gelegd, inmiddels aan de behoeften van den publieken dienst behoorlijk werd voldaan.

De onder geregeld beheer gebrachte bosschen werden, bij koloniale ordonnanties, in boschdistricten verdeeld.

De exploitatie geschiedt, volgens art. 9, »*uitsluitend door middel van de particuliere industrie.*" Dit kan op tweeërlei wijze plaats hebben, als: *a.* voor bijzondere rekening, zonder eenige verplichte levering aan den lande, tegen betaling eener jaarlijksche retributie in geld, berekend naar de geschatte waarde van het in het perceel voorkomende hout en naar den duur der concessie; of *b.* ten behoeve van den lande, tegen betaling van zekere som voor kap- en sleeploon per kubieke el. Deze hoofdbepaling brak dus voor goed met het stelsel van blandong-diensten en verplichte levering van trekdieren. Zij brak evenzeer met het halfslachtige stelsel van uitgifte van contracten bij keuze, tegen levering van een gedeelte van den aankap aan het gouvernement. Naarmate de perceelen zouden zijn opgemeten, getaxeerd en in kaart gebracht, zouden de concessiën achtereenvolgens worden uitbesteed, en kon de particuliere industriëel, voor goed geld en onder toezicht van het boschpersoneel, op voorwaarden die het behoud en de aankweeking der bosschen moesten verzekeren, hout aankappen. Die industriëel kreeg een bepaald omschreven perceel ter exploitatie; het hout, daaruit verkregen, werd zijn eigendom; hij verkreeg duidelijk omschreven rechten, mits hij de even bepaald omschreven verplichtingen nakwam. De aankap wordt in den regel voor tien jaren vergund, volgens duidelijke voorschriften.

De tijd zal komen, dat alle bosschen op deze wijze aan de particuliere

industrie zijn overgegeven. Maar inmiddels moest de regeering zorg dragen, dat in de behoefte aan houtwerken voor 's lands dienst, vooral aan kromhouten en andere bijzondere houtwerken voor het departement van marine, voorzien werd, daar waar de aankap nog niet geregeld door particulieren plaats had en zij zich nog niet bij dezen het noodige kon aanschaffen. Ook dit zal voortaan plaats hebben in vrijen arbeid, tegen betaling van loon naar het werk dat vereischt wordt. Daartoe strekken de bepalingen, die in de tweede plaats vastgesteld zijn. De aankap zal zonder eenig bezwaar voor de bevolking geschieden. Mocht de aankap ten behoeve van het gouvernement daar waar die nog onvermijdelijk bij aanneming plaats moet hebben, eenige meerdere uitgaven te weeg brengen dan bij het bestaan van blandong-diensten en gedwongen leveringen, dan staat daartegenover de zekerheid dat de welvaart van de bevolking en dus ook 's lands inkomsten zullen toenemen; de bevolking, die zich met den houthak, het uitsleepen en het vervoer bezig houdt, zal toch een goed loon weten te bedingen en welvarend worden, terwijl landbouw en veeteelt ontzaglijk bevoordeeld worden bij afschaffing van de vroegere drukkende verplichtingen. Maar 's lands schatkist vindt bovendien tegenwoordig eene belangrijke bron van inkomsten in de bosschen.

Voor de djatibosschen die nog niet onder geregeld beheer zijn gebracht, de tweede categorie, zijn thans ook meer bepaalde en tot behoud strekkende voorschriften gegeven. Er zijn in de binnenlanden van Java bosschen, die van alle gemeenschapsmiddelen verwijderd zijn. Afvoer van belangrijke houtmassa's daaruit zou kostbaar, ja schier ondoenlijk zijn. Het komt er voornamelijk op aan zorg te dragen, dat die bosschen niet verwoest worden, en dat zij inmiddels hout geven voor de in de nabijheid ontluikende inlandsche en Europeesche bedrijvigheid. De eerste schrede tot eenige ontwikkeling doet toch onmiddellijk de behoefte aan hout gevoelen voor woningen, vaartuigen, gereedschappen en meer. Het reglement bepaalt daarom, dat de inlanders, de ingezetenen der dessa's in wier gebied de bosschen gelegen zijn, zonder eenige betaling, hout van zekere afmetingen (ter lengte van minder dan 5 Ned. ellen en eene mindere zwaarte dan 15 Ned. duimen in doorsnede, in ronden toestand, aan den voet des stams drie voeten boven den grond gemeten) zullen mogen kappen. Het oude gebruik, dat de inlander tevens omgevallen hout, dat als timmerhout niet bruikbaar is, alsmede afval mag verzamelen, ter bekoming van brandhout en bereiding van houtskool, wordt verder gehandhaafd. Het beheer dier bosschen is opgedragen aan de hoofden van gewestelijk bestuur. Maar het reglement stelt elke vergunning tot aankap in die bosschen door particulieren afhankelijk van eene schriftelijke vergunning van den Gouverneur-Generaal en van voorwaarden, geschikt om misbruik te voorkomen. De Staat zal voor dergelijke vergun-

ning eene behoorlijke vergoeding moeten genieten; want aan 's lands kas zal voor de gekapte houtwerken een vierde van de waarde, volgens 's Gouvernements tariefsprijs, moeten worden uitgekeerd. Het vervoer mag niet plaats hebben zonder pas.

Deze afdeeling houdt voorts nog de bepaling in, dat de hoofden van gewestelijk bestuur de bevolking kunnen gelasten in de niet onder geregeld beheer staande bosschen voor 's lands werken hout te kappen. Dit schijnt eene inbreuk op het algemeen aangenomen beginsel, om alleen vrijwilligen arbeid in de bosschen te bezigen. Zoolang intusschen geene algemeene regeling van de heeredienstplichtigheid plaats gehad heeft, moest wel zorg gedragen worden, dat het Gouvernement, in geval van nood, uit de nog niet onder geregeld beheer gebrachte bosschen hout kon bekomen voor den publieken dienst. Het spreekt van zelf, dat, naardien de bosschen allengs meer en meer onder geregeld beheer komen, hier van eene tijdelijke uitzondering op het vastgestelde beginsel sprake is. Maar de verplichting voor het hoofd van gewestelijk bestuur om den last tot aankap schriftelijk te geven en dien aan de goedkeuring van een der hoofden van de departementen van algemeen bestuur te onderwerpen, is een waarborg, dat daartoe niet lichtvaardig zal worden overgegaan. Intusschen zal die bepaling, in ons oog, bij eene nadere regeling der heerediensten wijziging behoeven, en wellicht geheel moeten vervallen of tot gevallen van zeer buitengewonen en dringenden aard beperkt worden.

Was het noodig alle bosschen, zonder onderscheid, wat den aankap betreft onder dezelfde bepalingen te brengen, de onderscheiding in djatibosschen en wildhoutbosschen was evenzeer onvermijdelijk. De hoofdzaak bij de djatibosschen behoort te zijn: instandhouding in hunne waarde en zoo mogelijk vermeerdering. Bepaalde voorschriften komen daaromtrent in het reglement van 1865 voor. Het is een plicht van de regeering, voortvloeiende uit art. 61 van het regeerings-reglement, voor de instandhoudiug van 's lands djatibosschen te waken. Jaarlijks zal de directeur der cultures (of het betrokken hoofd van het departement van algemeen bestuur, onder wien de houtbosschen ressorteeren) een plan van cultuur voor die bosschen hebben voor te dragen. Onderhoud en kunstmatige bij- of aanplanting geschiedt in vrijen arbeid. Dit is geen zwaar werk en zal voorzeker op dezen voet, onder de leiding van deskundige ambtenaren, goede vruchten dragen. Natuurlijke voortplanting komt in de eerste plaats in aanmerking en zal steeds de hoofdzaak wezen; maar aan het boschpersoneel is als eene der voornaamste verplichtingen opgedragen voor het behoud en de waardevermeerdering van 's lands domein zorg te dragen.

Voor de wildhoutbosschen schijnt het beginsel op den voorgrond te moeten staan, dat zij tegen noodelooze vernieling moeten worden be-

schermd. De boschambtenaren zullen daarom moeten beoordeelen of de instandhouding en uitbreiding om redenen van bijzonderen aard nuttig en noodig is. Maar hier kan niet onvoorwaardelijk het beginsel van instandhouding worden voorop gesteld, wat het bosch als zoodanig en op zich zelf betreft. Een betrekkelijk onbeduidend bosch kan immers een terrein innemen, zeer geschikt om te worden besproeid en dus, als het ware, aangewezen zijn om in vruchtbare sawah's te worden herschapen. Daarbij moet ook gelet worden op de vermeerdering van de bevolking, die behoefte aan uitbreiding van den voedingsakker kan krijgen. In zoodanige gevallen brengt het belang van regeering en bevolking mede, het wildhoutbosch te doen verdwijnen en den bodem voor akkerbouw en veeteelt geschikt te maken. Nu evenwel ook de wildhoutbosschen onder geregeld beheer gebracht zijn, zullen de boschambtenaren waken tegen ontwouding, waar die niet kan geschieden zonder het algemeen belang te schaden. Wordt het behoud van een wildhoutbosch gevorderd, dan is aan de hoofden van gewestelijk bestuur, nu voorgelicht door deskundigen, opgedragen, niet enkel om voor de instandhouding van het bosch te zorgen, maar tevens om te trachten door aanplant van bruikbare houtsoorten de waarde van het bosch te verhoogen. In de wildhoutbosschen mag daarom geen sono-, djati-, soeren-, wali-koekoen-, rasamala-, marabo-, woengoe-, weroe-, trangoeloen-, manting- en babanhout gekapt worden. Maar voor 't overige is den inlander het kappen geoorloofd van alle soorten van eene mindere lengte dan 6 Ned. ellen en eene mindere zwaarte dan 18 Ned. duimen doorsnede, in ronden toestand, aan den voet des stams drie voeten boven den grond gemeten, alsmede afvoer van omgevallen hout en afval. Geen particulier mag nogtans in de wildhoutbosschen hout kappen zonder schriftelijke vergunning van het hoofd van gewestelijk bestuur, die ook, even als voor de niet onder geregeld beheer gebrachte djatibosschen, tot aankap ten behoeve van den lande in bijzondere gevallen schriftelijken last geeft. Bij aankap door particulieren bepaalt art. 49 van het reglement welke vergoeding in 's lands kas behoort te worden gestort en regelt verder de daarbij in acht te nemen voorschriften.

Reeds waren bij eene andere verordening, van 28 April 1864 (*Ind. Stbl.*, n°. 64 *a*), strafbepalingen tegen houtdiefstallen vastgesteld. De ondervinding zal moeten leeren, of die strafbepalingen voldoende zijn om, ook in verband met de bepaling dat voor het vervoer van djatihout een pas vereischt wordt, clandestienen aankap tegen te gaan en eene behoorlijke boschpolitie te verzekeren. Dergelijk voorschrift was noodzakelijk, omdat aan den particulier door den pas het veilig bezit verzekerd wordt van het wettig door hem verkregen hout. Bovendien is de formaliteit licht na te komen en er is daanvan geene noemenswaardige stremming van de vrije beweging te voorzien.

Op deze algemeene grondslagen, in verband met de regelen voor den aankap en het aankweeken der djatibosschen op Java en Madura gesteld, alsmede de organisatie van het boschpersoneel, waarover nader, was nu een volledig stelsel gegrondvest. De opneming der boschperceelen ving aan en men gaat daarmede nu steeds voort. Maar thans zou eene proeve met het stelsel van uitbesteding gedaan worden. De Minister Fransen van de Putte deed aanschrijving om zoo spoedig mogelijk tot de uitgifte van enkele boschperceelen over te gaan. Met oordeel en beleid steunde de Gouverneur-Generaal de inzichten van den Minister. Den 29sten November 1865 had de eerste openbare aanbesteding, na voorafgaande aankondiging, te Rembang plaats. Het gold twee boschperceelen in die residentie. Het eerste was groot vier vierkante palen en gelegen te Randoe Blatoeng. De waarde van het kapbare hout was geschat op een minimum van *f* 26,136 's jaars. Het tweede was groot twee vierkante palen en gelegen te Sedan: het werd geschat op eene waarde van *f*11,620 's jaars. En ziet, de uitkomst was, dat de verpachting plaats had tegen eene jaarlijksche retributie van *f* 60,213 voor het eene en *f* 15,425 voor het andere perceel! Voor die sommen, jaarlijks aan 's lands kas te betalen, werden de perceelen voor den tijd van tien jaren aan particuliere ondernemers toegewezen.

Dat was het eerste resultaat van het stelsel om particuliere nijverheid en particulier kapitaal voor de bosch-exploitatie in te roepen. Maar de verdere uitkomst overtreft de stoutste verwachting. Zij doet alle aarzeling, zelfs bij den tegenwoordigen Minister van Koloniën verdwijnen. Op de vraag omtrent den stand der zaak, in het voorloopig verslag der Tweede Kamer over het wets-ontwerp tot definitieve vaststelling van hoofdstuk IX der staatsbegrooting voor 1867 gedaan, deelt de Minister in de memorie van antwoord daaromtrent het volgende mede:

»Naar de hepaling van art. 9, lit. a, zijn uitbesteed:

»het boschperceel Randoe Blatoeng, afdeeling Blora, residentie Rembang, groot 4 vierk. palen, voor *f* 60,213 's jaars, gedurende tien jaren . . . . . *f* 602,130

»het boschperceel Sedan, afdeeling en residentie Rembang, groot 2 vierk. palen, voor *f* 15,425 's jaars, gedurende tien jaren . . . . . » 154,250

»het boschperceel Temajang, afdeeling Bodjonegoro, residentie Rembang, groot 2 vierk. palen, voor *f* 40,120 's jaars, gedurende vijf jaren. . . . . » 200,600

»het boschperceel Sitimendak, afdeeling Kendal, residentie Samarang, groot 211$^2/_5$ bouws of $^2/_3$ vierk. paal, voor *f* 40,116 's jaars, gedurende twee jaren . . . . » 80,232

»het boschperceel Gedangan, afdeeling Demak, residen-

tie Samarang, groot 1528$^{3}/_{10}$ bouws of ongeveer 4$^{1}/_{2}$ vierk. palen, voor *f* 60,500 's jaars, gedurende tien jaren . . *f* 605,000

»het boschperceel Banglé, regentschap Berbek, residentie Kediri, groot 6$^{1}/_{3}$ vierk. palen, voor *f* 91,426 's jaars, gedurende tien jaren . . . . . » 914,260

»of ongeveer 20 vierkante palen voor eene totale som van » 2,556,472

»dat is ruim *f* 127,000 per vierk. paal, zoodat, naar dezen maatstaf berekend, de 2000 vierk. palen onder geregeld beheer gebrachte djatibosschen eene waarde van *f* 254 millioen aan houtwerken vertegenwoordigen.

»Volgens art. 9, lit. b, is het boschperceel Temajang aanvankelijk in het openbaar uitbesteed, doch van de hooge aanbiedingen voor kapen sleeploon is geen gebruik gemaakt en later het perceel volgens lit. a, met de uitkomst als hierboven wordt vermeld, uitbesteed.

»Bij Indisch besluit van 25 Juli 1866 werd nog de resident van Soerakarta gemachtigd om, met afwijking van het reglement van 10 September 1865, eene notariëele overeenkomst te sluiten omtrent het vellen, bekappen en aan den lande leveren der op het land Repaking aanwezige boomen.

»Overigens moet, blijkens aankondiging in de *Javasche Courant*, volgens lit. b te Rembang zijn uitbesteed de aankap en uitsleep van hout uit het bosch van Paringan, district Singahan, afdeeling Toeban, alsmede het transport van houtwerken naar de verzamelplaatsen aan de rivier Geneng, district Singahan, en naar 's lands stapelplaats te Boenga, residentie Soerabaja; doch de uitslag dezer uitbesteding is alsnog niet aan het departement van koloniën bekend."

Ten slotte legt de Minister de volgende, in zijnen mond bovenal merkwaardige verklaring af:

»Zeer belangrijke gevolgen zijn van het bij reglement van 10 Sept. 1865 voorgeschreven beheer en exploitatie te verwachten. Door inroeping van den bijzonderen ondernemingsgeest is eene geregelde exploitatie op veel ruimer schaal dan de tot hiertoe gebruikelijke te bereiken. De exploitatie zelve geschiedt doelmatiger, omdat grootere bedrijfskapitalen worden besteed en nauwkeuriger toezicht gehouden wordt. In de veelszins gevoelde behoefte aan houtwerken, terwijl in de bosschen voor millioenen waarde overjarige boomen aan bederf waren prijs gegeven, zal ruimschoots kunnen worden voorzien. De Regeering bekomt de gelegenheid, om de kostbare en moeilijk te beheeren houtstapelplaatsen in te trekken, en eindelijk wordt het mogelijk de drukkende blandong-diensten af te schaffen."

Ziedaar eene lofrede uit den mond van den Minister Trakanen op het stelsel van particuliere nijverheid, dat eenen zoo schitterenden triumf over staats-exploitatie met al de daaraan verbonden nadeelen behaald heeft, eene lofrede welsprekender dan alle beschouwingen of redeneeringen onzerzijds.

En dat kon wel niet anders, al geldt het hier de toepassing van hetgeen de Minister eene »theorie" noemt, schoon in schijn, maar nadeelig voor den Staat en de bevolking. De feiten en cijfers spreken immers?

Door de vrije nijverheid en den vrijen arbeid wordt de schatkist met hoogst belangrijke bijdragen gebaat, terwijl 's lands domein tot dusverre een dood kapitaal was. Ergerlijke verplichte diensten en leveringen vervallen daardoor, die duizenden inlanders, onderdanen van het Nederlandsch Gouvernement, tot ellende en armoede doemden. De bevolking zal welvarend worden door het loon, dat zij bij de exploitatie der bosschen kan verdienen, door de vrije beschikking over tijd en arbeid ten behoeve van haren landbouw, door vooruitgang van de veeteelt. De houtexploitatie, door particulier kapitaal en vlijt gedreven, zal eene bron worden van ongekende tevredenheid, dewijl het schamel bestaan der bevolking van streken, minder door de natuur in andere opzichten gezegend, in welvaart zal veranderen. De behoefte aan hout zal bevrediging vinden. De exploitatie der bosschen zal plaats hebben volgens de lessen der wetenschap en ervaring. De welbegrepen prikkel van particulier eigenbelang zal tot het uitdenken van middelen van bezuiniging en verlichting van den arbeid leiden. Betere middelen van aankap en vervoer uit de bosschen zullen worden toegepast. Reeds zijn zulke middelen hier en daar in praktijk gebracht door aanwending van gemakkelijk te verleggen rails. Heilzaam heeft dit voorbeeld reeds gewerkt tot verbetering van de middelen van vervoer; want in 1865 heeft men, de gunstige resultaten van dit stelsel ziende, op de suikerfabriek Wonopringo in Pekalongan, onder beheer van de Ned. Handelmaatschappij, dergelijke rails voor het vervoer van suikerriet ingevoerd. Zoo is de eene verbetering het vehikel van de andere. Zulke verbeteringen, gepaard aan concurrentie, zullen de prijzen van de houtwerken op Java terugbrengen tot de werkelijke waarde, die zij bezitten. Men zal langzamerhand niet meer klagen over gebrek aan hout, terwijl de bosschen versperd liggen met omgevallen stammen van overjarige boomen, die nutteloos wegrotten. De ruime markt zal tot uitvoer aanleiding geven, waardoor handel en scheepvaart gevoed zullen worden. Meer dan ooit te voren zal zorg gedragen worden voor het behoud der bosschen, en ook het nageslacht zal partij kunnen trekken van den rijken houtvoorraad, dien de Indische bodem oplevert en waarvan men nu eerst de waarde zal leeren kennen.

De Minister van Koloniën geeft het voornemen te kennen om over te gaan tot opruiming der houtstapelplaatsen en dus den uitsleep voor den lande te staken. De departementen van algemeen bestuur zullen zich dan op de particuliere houtmarkt moeten voorzien. Wij juichen dit denkbeeld toe. Het lag reeds in het aangenomen stelsel. Ook de regeering in Indië moet voor hare behoeften de wetten van vraag en aanbod laten gelden,

die bij geregelde bosch-exploitatie in toepassing zullen komen. Eene opruiming der houtstapelplaatsen zal eene niet onbelangrijke vereenvoudiging in het beheer te weeg brengen. De kosten van beheer en onderhoud van die inrichtingen zullen al dadelijk vervallen. De verrekening en de administratie zullen oneindig vereenvoudigd worden. Thans wordt 's lands hout, in 's lands bosschen gekapt en voor 's lands inrichtingen gebruikt, driemalen verantwoord. De afstand der boschperceelen tot uitkap aan particulieren, tegen eene behoorlijke retributie in geld, en de aankoop van de noodige materialen ter markt zullen zich oplossen in eene eenvoudige rekening van ontvangsten en uitgaven. Geene geregelde verantwoording van 's lands uitgaven in Indië is echter denkbaar, zoolang op de begrooting van elk departement een bedrag van verbruikte materialen in natura voorkomt; want de taxatie der houtwerken geschiedt volgens de door het Indisch bestuur zelf aangenomene tariefsbepalingen en niet naar eenen marktprijs, door vraag en aanbod beheerscht.

Wij wenschen hier aan eene opmerking te gemoet te komen, die tegen de heilzame financiëele resultaten van het door den Minister Fransen van de Putte vastgestelde systeem kan worden gemaakt en die, zoo de Minister Trakranen aan zijn denkbeeld tot opruiming der houtstapelplaatsen gevolg geeft, wellicht geopperd kon worden.

Men zal misschien kunnen aanvoeren, dat de eerste proeven om in de behoefte aan houtwerken voor 's lands dienst op Java te voorzien, een niet onaanzienlijk verschil hebben aangewezen tusschen de prijzen, ter houtmarkt betaald, en de gouvernements-tariefsprijzen. Wij erkennen volmondig de juistheid van het feit; onder anderen heeft aankoop van houtwerken voor het marine-departement op Java een verschil van 75 percent met den officiëelen tariefsprijs aangetoond. Maar men zie niet voorbij, dat met de exploitatie der houtbosschen door particulieren nog slechts een begin is gemaakt. Sedert een jaar ruim is daartoe overgegaan. Meerdere perceelen zullen worden uitbesteed en veel meer hout zal dien ten gevolge later ter markt komen, zelfs zoo de particuliere nijverheid de middelen van aankoop en vervoer niet gaandeweg verbeterde, hetgeen werkelijk reeds plaats heeft. Eerst dan zal zich eene ruime houtmarkt op Java vestigen, wanneer het stelsel ten volle zal zijn toegepast. Daarmede behoort te worden voortgegaan. Ook de zorg voor de instandhouding en aankweeking der bosschen zal voor de toekomst vruchten dragen. Op dit oogenblik zijn dus nog geene normale houtprijzen gevestigd.

Maar al bleek het, dat de houtprijzen in Indië op den duur niet overeenkomstig de vroegere of tegenwoordige tariefsbepalingen zijn, dan nog zal de Staat bij een zuiver stelsel voordeel hebben. De particulier moest steeds 25 pCt. boven den officiëelen prijs betalen. De regeering, bij particulieren ter markt gaande, zal daarop moeten rekenen. Maar de Staat

zal gebaat worden door een vereenvoudigde en zuiniger administratie. Bovenal zal toeneming van de welvaart van de bevolking de inkomsten van anderen aard doen stijgen. Eindelijk, en dit achten wij van groot belang, zal de particuliere industriëel, zoo het hout op Java laag in prijs wordt, voor de telkens uit te besteden perceelen niet zooveel als thans kunnen betalen, terwijl het gouvernement, bij hooge prijzen van alle houtwerken, steeds toenemende sommen voor den afstand van het recht tot exploitatie van 's rijks domein zal kunnen vorderen. Wij zien dus hoegenaamd niets vreemds of verontrustends in de uitkomst van de eerste proeven om in de behoeften van den algemeenen dienst ter houtmarkt te voorzien. Hetgeen aan de eene zijde schijnbaar nadeelig is, wordt aan de andere teruggewonnen. De ondervinding leert alom dat, hoezeer verplichte diensten en leveringen naar den schijn weinige uitgaven vorderen, zij inderdaad ontzettend kostbaar zijn. Al zou de regeering, bij de aanmerkelijke sommen die het stelsel van exploitatie der houtbosschen op Java door particuliere nijverheid en geheel eigene middelen van den industriëel in de schatkist brengt, alleen het voordeel genieten, dat duizenden inlanders van de blandong-diensten en de noodlottige leveringen van trekdieren ontslagen zouden zijn, dan reeds ware het voordeel groot genoeg.

Eene andere bedenking, die wel eens geopperd is, bestaat in de vrees voor verdere ontwouding van Java. Men heeft in Indië, in navolging van hetgeen in Europa daaromtrent geschreven is, aan de ontwouding telkens terugkeerende droogten en overstroomingen toegeschreven. Hetgeen in Indië daarover gezegd wordt, is evenwel meer een nagalm van de klachten, die, wellicht terecht, in sommige streken van Europa zijn aangeheven, dan het gevolg van nauwkeurige plaatselijke waarnemingen. Men beweert dat de kruinen der bergen sneeuw en wateren niet meer terughouden, nu zij van bosch ontbloot zijn. Maar men maakt, zoodoende, vergelijkingen tusschen de bergstreken op Java, bekroond door vulkanische kegels, waar de temperatuur nooit het vriespunt bereikt, met de Alpen en het Himalaja-gebergte, wier toppen steeds met sneeuw bedekt zijn, zoodat de verwoestende werking der wateren alleen door de wouden kan getemperd worden, die door dichtheid en ouderdom sneeuwwater en regen beletten te dalen. Het springt in het oog, dat dergelijke vergelijkingen niet opgaan, en dat ontwouding in Indië niet dezelfde gevolgen kan hebben als in andere landen, in meer noordelijk gelegen bergstreken. De natuur heeft ook in minder warme landen niet dezelfde herstellende kracht als in het tropisch klimaat. De droogten en overstroomingen in Indië hadden sedert onheuglijke tijden plaats, maar men let daarop thans meer en zoekt oorzaken, die, bij een wetenschappelijk onderzoek, den toets niet zullen doorstaan.

Maar indien ook de vrees voor ontwouding gegrond mocht zijn, zij verzet

zich in geenen deele tegen geregelde exploitatie van de houtbosschen. De organisatie, aan het boschwezen gegeven, die voornamelijk instandhouding in het oog behoort te houden, zal integendeel door geregeld beheer, goed toezicht en doelmatige voorstellen tot bevordering en uitbreiding van de boschteelt, tegen verwoesting van de bosschen waken. Van een aanhoudend toezicht van wetenschappelijk gevormde ambtenaren mag men dit verwachten.

Bij het reglement van 1865 is toch ook eene behoorlijke organisatie aan het personeel voor het boschwezen gegeven. Het kader is daarbij vastgesteld, terwijl afzonderlijke bepalingen, in overeenstemming met de behoeften van den dienst, het getal der ambtenaren, hunne standplaatsen, hunne bezoldiging en wat dies meer zij geregeld hebben of dit nader zullen kunnen doen. Er zijn op Java tien boschdistricten gevormd. Het personeel bestaat uit inspecteurs voor het boschwezen; houtvesters der 1e, 2e en 3e klasse; aspirant-houtvesters; opzieners der 1e, 2e en 3e klasse; mantries-politie, schrijvers, boschwachters en oppassers. Hun werkkring is duidelijk omschreven. Dergelijk personeel is bij exploitatie van de houtbosschen door de particuliere nijverheid in geen geval overbodig. Wel zullen zij een anderen werkkring hebben dan in het stelsel van staatsexploitatie, maar hunne taak zal niet minder gewichtig zijn. In plaats dat zij actief werkzaam zullen zijn binnen een beperkten kring, zullen zij een veel uitgebreider terrein moeten overzien. Zij zullen moeten voortgaan met de opmeting en kaarteering der bosschen, maar tevens het oog houden op de in exploitatie zijnde perceelen en die tot verdere exploitatie voorbereiden. Het toezicht op de bosschen in het algemeen, herwouding of uitbreiding en verbetering, alsmede toezicht op de houtbesteding en de boschpolitie zullen hen voortdurend bezig houden. In één woord, het wetenschappelijk gevormd personeel zal een, in verhouding tot zijne talrijkheid, onafzienbaar terrein van nuttige werkzaamheid voor zich hebben; het zal het geheel van het boschwezen behooren te overzien en voorstellen aan de regeering daaromtrent moeten indienen.

Het thans in Indië aanwezige wetenschappelijk gevormde personeel van 2 inspecteurs en 12 houtvesters is, naar onze wijze van zien, te gering in aantal om aan alle eischen, zelfs voor Java alleen, te kunnen voldoen. Wij spreken nu niet van de overige bezittingen. Onder de tien boschdistricten zijn er een paar, die veel te groot van omvang zijn. Het ligt in den aard der organisatie, dat aan elk houtvester een aspirant-houtvester ter zijde zal staan. Daardoor reeds verkrijgt men een uitgebreider personeel dan thans in dienst is. Maar daarenboven is de dienst in de bosschen afmattend, en de Europeanen, aan wie deze tak van beheer is opgedragen, behooren een zeer sterk gestel te hebben, om in het tropisch klimaat en in de atmosfeer der bosschen de diensten te verrichten, die

van hen gevorderd worden. Hunne gezondheid wordt dan ook dikwijls door koortsen in gevaar gebracht en nu en dan eischt herstel van gezondheid tijdelijk verblijf in gematigde luchtstreken. De Minister van Koloniën Fransen van de Putte heeft gemeend voorloopig de opleiding van wetenschappelijk gevormd boschpersoneel in Europa te moeten staken. Dit is in geenen deele geschied met het doel om het pas verkregen personeel weder in te krimpen. Hij wilde nagaan, of onder de werking van het besluit van 10 Juli 1865, N°. 84, wel behoeftte aan speciale opleiding op 's lands kosten bestond, en of zich hier te lande of in Indië geene wetenschappelijk gevormde personen zouden voordoen, om het in het reglement op het boschwezen omschreven examen af te leggen. Intusschen schijnt vrees te bestaan, dat die verwachting niet verwezenlijkt zal worden, en de regeering zal in dat geval wel doen spoedig op het genomen besluit terug te komen. De Minister Fransen van de Putte zou niet geaarzeld hebben, den Koning daartoe een voorstel te onderwerpen; want hij heeft reeds dadelijk de mogelijkheid doen voorzien, dat op nieuw opleiding van deskundig personeel in Europa noodig zou zijn, zoo de te nemen proeve mislukte.

Het zal intusschen in zoodanig geval de overweging van de regeering verdienen, of niet de opleiding van practisch en theoretisch gevormde boschambtenaren te Tarente bij Dresden de voorkeur verdient boven die te Karlsruhe.

Wij zeiden zoo even, dat sommige boschdistricten eene veel te groote uitgebreidheid hebben. Bepaaldelijk hadden wij het oog op dat waaronder Krawang, Cheribon en de Preanger-regentschappen begrepen zijn. Dergelijk district is veel te omvangrijk en zou niet bijeengevoegd zijn, ware tot dusverre iets tot opneming van de bosschen van de Preanger-regentschappen gedaan. Junghuhn heeft Java's bergstreken doorkruist en eindigde met zijn hoofdkwartier in de Preanger-regentschappen op te slaan. Op zijne groote geologische kaart teekent hij aan, dat in het zuiden van de Preanger-regentschappen onafgebroken reeksen ondoordringbare bosschen de bergketens bedekken. Wij zeggen nu niet dat dit djatibosschen zijn; maar niemand zal ons kunnen tegenspreken, dat zulke bosschen in eene vruchtbare provincie van Java kostbare houtsoorten zullen bevatten.

Het is een treurig verschijnsel, dat aan de opneming der bosschen in dat gewest nog niets is gedaan. Het bevestigt op nieuw het feit, dat schier bij alle verbeteringen, op Java ingevoerd, de Preanger-regentschappen uitgesloten zijn. Men schijnt huiverig daar iets aan te vatten, en al wat naar een beter stelsel zweemt, wordt op die residentie niet toepasselijk verklaard. Daar heerscht dan ook een toestand van willekeur en verouderde misbruiken, waarmede men niet genoeg bekend is, maar

die dringend hervorming eischt. Het weinige, dat tot verbetering van het rechtswezen op Java gedaan is, werd op die residentie niet toegepast. In één woord, dat gewest verkeert nog bijna in den toestand van het contingenten-stelsel en het bestuur der inlandsche hoofden, daargelaten de krachtige aansporing aan die hoofden tot levering van veel koffij. Daar heeft zich wel eenige particuliere industrie gevestigd; de theecultuur wordt daar beproefd. Maar die industrie heeft hout om te stoken en voor kisten noodig, dat zij nu ongetwijfeld op verren afstand en met groote kosten moet ontbieden, terwijl ondoordringbare bosschen de bergketens bedekken! Hout is een levens-element voor de ontwikkeling. Alsof men die ontwikkeling uit de Preanger-regentschappen heeft willen weren, zijn de bosschen zelfs nog niet opgemeten. Die toestand is echter onhoudbaar. Geene regeering kan willen, dat zulk een belangrijk gewest niet tot ontwikkeling zal geraken. De opneming en kaarteering der bosschen zou daartoe zeer zeker medewerken. Bovendien is een boschdistrict van zulk een omvang ook in andere opzichten nadeelig voor het toezicht, zoodat de bosschen daardoor weder met verval bedreigd moeten worden.

Tot dusverre hebben wij meer bepaald het oog gevestigd op het boschwezen op Java. In den aanhef van ons opstel hebben wij, wel is waar, reeds met een woord van den rijkdom aan houtwerken van onze overige bezittingen gesproken; maar wat de zorg der regeering betreft, hebben wij over het boschwezen in de buitenbezittingen niets kunnen zeggen, omdat daarvan niets te zeggen valt. De eerste stap om een goed stelsel in te voeren is tot hiertoe nog slechts op Java gedaan. Nu dit zoo heilrijke resultaten oplevert, behoort de regeering verder te gaan en ook zorg te dragen, dat de groote rijkdom aan houtwerken op de overige eilanden van den Indischen Archipel niet langer veronachtzaamd worde. Dat is eene reden te meer om steeds te letten op vermeerdering van het personeel. Op de buitenbezittingen blijft nog alles te doen overig. En wij hebben niet enkel het oog op die buitenbezittingen, waar ons gezag zoo gebrekkig geëerbiedigd wordt, dat de particuliere nijverheid zich daar niet gemakkelijk kan vestigen. De houtrijkdom ligt onder ons bereik.

Op Sumatra zal een ruim veld open staan. Dat eiland is toch nauwelijks minder rijk aan bosschen dan Java. Harsboomen komen daar in menigte voor: de kajoepoetiboom, de benzoëboom, de kamferboom, de sandarakboom, de medang batoe leveren de kostbaarste harsen der wereld. Alle mogelijke soorten van meubel- en timmerhout van ongekende grootte groeien daar allerwege. Wij wijzen alleen op het ijzerhout of oenglen, het kloetoen en het boengoer, alsmede op den rengas- of ingasboom, die ook een fijn vernis bevat. Wij zouden een boekdeel kunnen schrijven, indien wij al de voortbrengselen der bosschen en de uitmuntende hoedanigheden der houtsoorten in den Indischen Archipel wilden opsommen. De kennis daarvan is

echter nog onvolledig. Wij hebben reeds genoeg gezegd om te doen zien, dat ook op de buitenbezittingen de woorden van den heer Blume, vroeger door ons aangehaald, toepasselijk zijn. Alleen aan de klapperteelt heeft de regeering eenige zorg gewijd. Voor 't overige laat zij de inlanders de boschproducten opzamelen en bekommert zij zich verder niet over exploitatie, behoud en aankweeking van de bosschen. De kassia-kaneel groeit in 't wild op Sumatra's Westkust. De uitvoer bedroeg in 1863 6,482 pikols. Van notenmuskaat wordt op dat eiland weinig werk gemaakt, zegt het regeeringsverslag over 1863. De uitvoer van noten bedroeg in 1863 1,064 en van foelie 118 pikols, ter waarde van *f* 31,522. — Getah-pertja en andere getah-soorten, was, hars, sago worden, zegt het verslag, meestal in de onafhankelijke landen opgezameld en naar de kusten ten handel gebracht, hetgeen een niet onbelangrijk vertier geeft. De Lampongsche districten bestaan »voor het grootste gedeelte" uit bosschen. De uitvoer aldaar bedroeg in 1863 6,020 pikols gomelastiek, 10,873 pikols hars en 2,365 pikols boombast, een weinig was en eenige houtwaren.

Dat de bosschen op de buitenbezittingen onuitputtelijke rijkdommen bevatten, zal genoegzaam duidelijk zijn. Dat zij thans verwaarloosd worden, blijkt evenzeer uit het regeeringsverslag van 1863, waarin wij b. v. omtrent Timor lezen; »De bosschen bevatten goed timmerhout (eene verklaring, die omtrent bijna elke onzer bezittingen voorkomt), zoogenaamd kajoe-merah, hetgeen echter, behalve op afgelegene plaatsen, al meer en meer schaarsch wordt. Ten einde voor de toekomst eenigermate in dit bezwaar te voorzien, zou in de nabijheid der hoofdplaats, binnen den tijd van 5 jaren, een aanplant van 10,000 kajoe-merah-boomen worden bewerkstelligd." Of dit in vrijen arbeid zal geschieden, wordt niet gezegd.

Indien er nog eenig bewijs noodig ware om te doen zien, welk veld der particuliere nijverheid, doelmatig geleid en gesteund, op de buitenbezittingen geopend is, dan wijzen wij op de merkwaardige brieven over Sumatra, door den heer A. Pruys van der Hoeven in 1864 uitgegeven. Jammer, dat slechts twee stukjes daarvan verschenen zijn en die arbeid toen is afgebroken 1). Op elke bladzijde klaagt hij over gebrekkige communicatiewegen en gemis aan bruggen, daar waar de natuur op de meest weelderige wijze de prachtigste houtsoorten laat groeien. Wij zullen slechts ééne bladzijde afschrijven om te doen zien, welk nut, volgens dien schrijver, van de Sumatrasche houtbosschen te trekken ware.

»Voor stijlen van tabaksloodsen zou men kunnen bezigen de stammen van varenboomen (pakoe-tiang), die overal in het wild groeien, ijzersterk

---

1) Een woord over Sumatra, in brieven, verzameld en uitgegeven door A. P. v. d. H., adsistent-resident. I Benkoelen, II Sumatra's Westkust en Palembang. — Rotterdam, H. Nijgh, 1864.

zijn, in den grond niet rotten en alleen de kosten van het kappen en het aanbrengen vorderen.

»Van Tikoe sprekende kom ik ongemerkt op een ander onderwerp, namelijk de noodzakelijkheid om voor Padang een goede houtstapelplaats te hebben. Ik geloof ook dat in dit geval een particulier beter zou slagen dan het gouvernement. De schaarschte van hout, benoodigd voor gouvernementswerken, zoowel ten behoeve der genie als van den waterstaat en ook voor particuliere gebouwen als anderszins, wordt bij den dag grooter. Men heeft hout laten halen van Soengeiboeloe, van Tikoe, van Siboga, ja zelfs het van Java doen aanvoeren en tot 90 pCt. van de waarde aan transportkosten betaald; wat aankomt wordt dadelijk verkapt en vertimmerd, om 't even of het nog niet behoorlijk droog of uitgeloogd is; en het hout, daardoor spoedig vermolmd, moet ook weldra weêr door ander vervangen worden; zoo gaat men steeds door, altijd meer geld betalende, om op kostbare wijze te lappen.

»In de omstreken van Tikoe zijn uitgestrekte bosschen met goed timmerhout. Die bosschen zijn niemands direct eigendom, ieder inlander kan daar vrijelijk in kappen. Het vervoer naar Tikoe kan geschieden langs de rivier van Tikoe. Te Tikoe, dat slechts eenige mijlen van Padang ligt, is een goede reê. Een groot gedeelte van het jaar is de zee langs de kust kalm.

»Het vervoer van balken met vlotten, door een klein stoomsloepje getrokken, kan zeer gemakkelijk geschieden, planken en lichte deelen kunnen in groote open vaartuigen geladen en overgevoerd worden.

»Met weinig kosten zou men hier een houtzaagmolen kunnen oprichten, door wind of door water gedreven. 's Jaarlijks wordt door genie en waterstaat te Padang voor eene waarde van ruim *f* 100,000 aan hout verbruikt en door particulieren gezamenlijk zeker ook wel zoo veel. Ook te Priaman, waar veel gebouwen, als pakhuizen en andere, zijn en een fortje met planken kazernen enz. staat, is veel hout benoodigd.

»Men zou van Tikoe ook de noordelijke strandplaatsen van planken en lichtere materialen kunnen voorzien, en ik geloof dat men 's jaarlijks aldus verzekerd zou kunnen zijn van een leverantie voor de waarde van *f* 300,000, 't geen wel de moeite waard is om er een zaak voor te ondernemen, die zeker door het gouvernement zooveel mogelijk ondersteund zal worden, in aanmerking genomen de moeilijkheid die er thans bestaat ter verkrijging van materialen voor 's lands werken."

Aan het bekende werk van den generaal de Stuers over Sumatra's Westkust ontleenen wij nog de volgende wetenswaardige bijzonderheid: »Niet bij machte zijnde, tijdens mijn bestuur op Sumatra's Westkust, om b. v. van de Pagei- (Poggi-) eilanden eenig ander nut te trekken, vergunde ik aan den heer Christie, een schranderen Engelschman, te Padang

gevestigd, de hout-exploitatie aldaar onder Nederlandsche vlag, bij wijze van verpachting ad *f* 4800 's jaars. Hij vestigde zich op de Pageieilanden, leefde er als Christen en Europeaan, alleen, doch gerust, onder de halfwilde bevolking, en werd er zoodanig in eere gehouden, dat de hoofden brillen begeerden te dragen, dewijl Christie brilde, zoodat het geschenk van een bril de belooning werd voor betoonde ijverige diensten. Op deze wijze wist de bekwame Brit, zonder eenigen bijstand, de bevolking weldra aan het werk te stellen, en in korten tijd werden twee scheepsladingen hout voor Bourbon afgehaald."

En zoo is het ook op andere buitenbezittingen. Ook daar eischen evenwel de exploitatie en het beheer de zorg van de regeering.

Het was een eerste stap tot definitieve regeling van dit onderwerp, die met zoo goed gevolg door den Minister Fransen van de Putte gedaan is. Aan zijne opvolgers blijft de taak om zijn werk voort te zetten. Wij hebben getracht de aandacht op dit omvangrijke onderwerp te vestigen door daarvan eene niet al te vluchtige schets te leveren.

Het was den Minister Fransen van de Putte niet gegund onderscheidene plannen en maatregelen te verwezenlijken, die, naar zijne overtuiging, ten nutte van Moederland en Koloniën zouden hebben gestrekt. Veel, wat door hem beraamd was, is door het votum van de wetgevende macht onbeslist gebleven, omdat die hervormingen samenhingen met de op hoog gezag ingestelde koffie- en suikercultuur, waarvoor hij wettelijke regeling had toegezegd. Maar hij had zich niet verbonden om niets te doen, en hij heeft zich ook uitdrukkelijk het recht gereserveerd om datgene te regelen, wat buiten het bovengenoemde regeling behoefde. Indien hij toch gedurende de jaren van zijn bestuur elken maatregel ondergeschikt had moeten maken aan de beslissing over de hoofdbeginselen van de zoogenaamde cultuurwet, dan zouden de teugels van het bestuur gedurende geruimen tijd slap hebben gehangen, ja, dan ware in sommige opzichten anarchie ontstaan. Het ware hem aangenaam geweest, zoo de wet de regelen, voor het boschwezen in Indië gesteld, nader had bekrachtigd. Maar nu dit niet is geschied, mag hij met voldoening terugzien op de regeling, die door hem tot stand is gebracht, — niet omdat zij onder *zijn* bestuur 's Konings goedkeuring mocht wegdragen en in toepassing kwam, maar omdat hare uitkomsten een nieuw en overtuigend bewijs zijn voor de deugdelijkheid van het stelsel, door wijlen J. C. Baud reeds genoemd: het beste onder alle hemelstreken. Aan den Gouverneur-Generaal Duymaer van Twist komt de eer toe te hebben bewerkt, dat wetenschappelijk gevormde ambtenaren, in Europa opgeleid, voor het boschwezen werden uitgezonden. De Minister van Koloniën Rochussen heeft de regeling, die thans werkt, mogelijk gemaakt, door het toestaan van de fondsen, die voor de opmeting en het kaarteeren vereischt werden.

Hem komt de lof toe de regeling te hebben voorbereid, door den Minister Fransen van de Putte tot uitvoering gebracht, nadat het hoofdbeginsel omtrent de wijze van exploitatie door hem was vastgesteld. De tegenwoordige Minister van Koloniën heeft op de meest afdoende wijze erkend, dat hier op nieuw al het vicieuse en de onmacht is gebleken van het systeem, om Indië als een staatsdomein door den Staat te doen exploiteeren, terwijl de schitterende uitkomsten, van het stelsel van exploitatie door particuliere nijverheid, particulier kapitaal en vrijen arbeid verkregen, een practisch bewijs te meer zijn voor hun alvermogen, om de behoeften en de belangen van de schatkist, van de inlandsche bevolking en van de Europeesche nijverheid te bevredigen.

UITGIFTE VAN WOESTE GRONDEN.

II.

»Weg zooveel immer mogelijk met besluiten en ordonnantiën! De »wet alleen heersche!" Eene verzuchting afgeperst door diep gevoelden afkeer van »den ellendigen toestand waarin Indië verkeert ten gevolge »der besluiten- en ordonnantie-regeering, waardoor alle standvastigheid »opgeheven, alle vertrouwen vernietigd is, omdat niemand weten kan »welk besluit, welke ordonnantie van heden of morgen, die van gisteren »of eergisteren zal komen opheffen."

Maar gansch andere taal hooren wij uit den mond des mans, die, na een bijna dertigjarige ambtelijke loopbaan uit Indië teruggekeerd, voor ongeveer twee jaren een beroep op het Nederlandsche volk deed om den toestand van Indië te schetsen, de onvermijdelijkheid van hervorming aantetoonen, den weg langs welken die zijns inziens alleen bereikbaar is, te wijzen. »Het druischt in tegen alle gezonde reden", zoo sprak hij, »voor een land dat duizenden mijlen afstands van ons »verwijderd is, in het Moederland wetten te willen maken, en het van »daar, zoo als thans geschiedt, in alle bijzonderheden te willen regee»ren. Wat zouden wij, Nederlanders, er wel van zeggen, wanneer onze »regeering en volksvertegenwoordiging in de kolonie gevestigd waren, en »ons van daar wetten en bevelen wilden geven? Nederland en Indië »zijn nu wel in geenen deele gelijk te stellen, maar, geloof mij, wat in »dat geval voor het eene het toppunt van onzinnigheid zou zijn, is voor »het andere, op het zachtst genomen, hoogst onverstandig.

»Ik vrees dat gij met het koloniaal beheer het paard van Troje in »de kamer hebt gehaald, en dat die gevaarlijke gast niet spoedig ge»noeg er uit verwijderd kan worden.

»Gelooft gij wellicht dat de achting voor den parlementairen regee»ringsvorm door de debatten over de koloniën veel is vermeerderd, of »zou wellicht het tegendeel het geval zijn?"

Wie van beiden heeft gelijk? Zoo men het vroeg aan Indische ambtenaren, geletterden, handelaars, industriëelen, het antwoord van zeer velen zou, tenzij ik mij bedriege, niet ongunstig luiden voor het gevoelen van den laatstgenoemden schrijver, en hoogstwaarschijnlijk zou voor zoodanig antwoord bewijs gezocht worden, ook en vooral in sommige tafereelen uit de discussiën in 1866 over koloniale onderwerpen gevoerd. Maar het antwoord zou tevens van eenzijdige beschouwing niet vrij te pleiten zijn.

In het vorig Nummer heeft een bekwaam medearbeider aan dit Tijdschrift sommige punten in het licht gesteld, waarop bij de bespreking van het vraagstuk wel gelet mag worden; terwijl de Redactie in haar eerste woord aan den lezer reeds te kennen gaf, dat zij, ofschoon hooge waarde hechtende aan den invloed dien parlementaire tusschenkomst op de denkbeelden ten aanzien der koloniale politiek heeft uitgeoefend, nogtans voorziet dat eene andere wijze van behandeling der koloniale aangelegenheden noodzakelijk kan worden. Ook mij komt het voor dat de samenstelling en de regeling der bevoegdheid van het bestuur der gewesten in den Indischen Archipel allengs weder eene plaats in de koloniale politiek zal gaan innemen. Ik bepaal mij evenwel thans tot enkele opmerkingen, in verband tot het ontwerp waaraan dit opstel gewijd is.

Vooreerst houde men in het oog dat »het beheer," dat is de administratie, het bestuur van Indië, nimmer aan het uitvoerend gezag onttrokken, of, zooals de door mij aangehaalde schrijver het uitdrukt, »in »de kamer gehaald" is. Tweeërlei is de taak der vertegenwoordiging: toezicht op de handelingen van de uitvoerende macht met het daaraan noodzakelijk verknocht recht op het erlangen van inlichtingen, en samenwerking met de kroon tot het maken van wetten. Zoo lang Indië Nederlandsch is, blijft deze dubbele bevoegdheid ook ten opzichte van koloniale belangen bestaan, gelijk zij in Engeland, waarop de door mij bedoelde schrijver op eene andere plaats in zijn werkje wijst, ten aanzien der koloniën bestaat. De vraag is dus niet, behoort de bevoegdheid te worden gehandhaafd? want dit kan redelijker wijze geen punt van twijfel uitmaken; maar wel, is er van de bevoegdheid een goed gebruik gemaakt? of moet er voor het vervolg ten aanzien van dat gebruik een andere gedragslijn worden gevolgd?

Aan waakzaam toezicht, in gezonden zin begrepen, kan nauwelijks te hooge waarde worden gehecht; maar het eigenlijk verschilpunt ligt dan ook weêr in het onderscheid van meening omtrent de doelmatigheid der bemoeiing van de Nederlandsche wetgeving met de regeling der koloniale huishouding, en nu komt het mij voor dat de heer Enklaar, met zijn eisch tot beperking van de uitvoerende macht binnen de engst mogelijke door de wet te stellen grenzen, zijn doel voorbijstreeft en strandt op

eene der gevaarlijkste klippen die op den weg des wetgevers liggen. Men kan zich daarover wel niet grootelijks verwonderen, bedenkende dat ten onzent over het algemeen, zij het uit angstvalligheid om tot iets mede te werken waarvan men de gevolgen niet volkomen doorziet, of uit bezorgdheid dat de rechten en belangen der medeburgers niet gansch en al veilig mochten zijn onder een bestuur met uitgestrekte machtsbevoegdheid toegerust, of om welke andere reden ook, de strekking om het gebied der wet uit te breiden en het terrein der uitvoering in een nauwen kring te besluiten, vrij duidelijk te bespeuren is; maar het pleit, dunkt mij, niet voor een juist begrip der verhouding welke tusschen de regelende macht in het Moederland en het bestuur in Indië behoort te bestaan, die strekking aan te moedigen waar het op wetgeving voor de kolonie aankomt. De heer Enklaar is echter de eenige niet die zich op dien verkeerden weg begaf; ook anderen, die jaren lang in Indië hebben verkeerd, lieten zich daartoe verleiden. Zoo verdedigde den 17den November 1865 de heer Sandenbergh Matthiessen in het Indisch genootschap de stelling »dat, indien eenig koloniaal onder»werp van zoo veel belang is, dat het bij de wet geregeld moet wor»den, die wet dan ook moet zijn volledig, en niet de meeste onder»deelen overlaten aan nader te maken koloniale ordonnantiën;" terwijl een ander rechtsgeleerde, de »richting en uitvoerbaarheid" der cultuurwet besprekende in een vlugschrift, hetwelk, ofschoon hier en daar getuigende van misverstand des ontwerps, zich toch in vele opzichten gunstig onderscheidde van de overige op Nederlandschen bodem gewassen koloniale lettervruchten, eene dergelijke meening beleed. Zijne algemeene aanmerking is deze: »voor de uitvoering der wet zal een groot aantal »koloniale ordonnantiën worden vereischt.... men kan de voordracht be»zwaarlijk goedkeuren zonder in 't minst met de maatregelen van uit»voering bekend te zijn. Velen, wellicht met den toestand minder »bekend, zullen de ruwe omtrekken die het ontwerp aanbiedt, goed»keuren, maar zich minder aangenaam te moede gevoelen, als de »speciale regelingen voor de uitvoering hun onder de oogen komen."

Ik ben van gansch andere meening: voor mij zou de wet, of het koninklijk besluit, waardoor aan de ordonnantie, aan de reglementaire bevoegdheid van den Gouverneur-Generaal, veel werd overgelaten, het vermoeden voor zich hebben van grootere deugdelijkheid dan ik, over het algemeen althans, zou durven toeschrijven aan eenige in Nederland opgestelde verordening welke in vele bijzonderheden afdaalde, of weinig ruimte liet voor zoodanige wijziging van algemeene voorschriften, als door omstandigheden van plaatselijken aard licht gevorderd wordt. Ten aanzien eener wet geldt dit in nog hoogere mate dan ten aanzien van andere algemeene verordeningen. omdat de wet, eens vastgesteld, niet licht te

wijzigen is. Beschouwt men dit, en te recht, als een voordeel, wanneer het er op aankomt in het algemeen een vasten gang des bestuurs te waarborgen, het is een bepaald nadeel voor regelingen welke al spoedig eenige wijziging of herziening kunnen eischen, gelijk van zeer vele verordeningen waarbij Indische belangen betrokken zijn, te wachten is, vooral in een tijdperk van hervorming. Hetgeen met den verkoop van gronden in Britsch-Indië gebeurd is kan als voorbeeld worden aangehaald. Op grond der voorschriften van het opperbestuur werd de eerste algemeene koloniale verordening in 1861 afgekondigd, doch reeds in 1862 op enkele niet onbelangrijke punten gewijzigd, terwijl al verder in iedere provincie, met opvolging trouwens der algemeene regelen van het Indisch gouvernement uitgegaan, bijzondere bepalingen werden vastgesteld, somtijds zelfs in ieder bijzonder gewest wederom verschillende, naar mate der eigenaardigheden van enkele landstreken. Zoo is het mogelijk, het beginsel vasthoudende, in de toepassing telkens de verbeteringen aan te brengen, welke bij ondervinding, of ten gevolge van veranderde omstandigheden, doelmatig gebleken zijn. Wat zou er ten onzent van geworden zijn, indien eens de Nederlandsche wetgever zich had bevlijtigd eene uitvoerige, volledige wet op dit stuk samen te stellen?

Uitvoerigheid, volledigheid zou ik dan ook in het nu aangeboden ontwerp op de uitgifte van gronden niet verlangen, al belijde ik, hetgeen ik trouwens reeds vroeger trachtte aan te toonen, dat het ontwerp, zoo als het daar ligt, weinig waarde heeft. Een veel uitvoeriger wet zou mijns inziens bij handhaving van het oude koloniale stelsel niet veel baten, een nog veel onvolledige wet zou onder een ander stelsel de beste uitkomsten kunnen opleveren.

De »ellendige toestand van Indië", waarover de heer Enklaar zich beklaagt, is, ja, voor een deel te wijten »aan verschillende inzichten van tijdelijke Gouverneurs-Generaal," maar deze zijn op hunne beurt het gevolg der onvastheid welke onze koloniale politiek in het algemeen aankleeft.

In het kort, de zaak komt hierop neder, dat de tegenwoordige regeering niet handelde als een liefderijk vader die zijn kinderen op hunne bede goede gaven schenkt, maar als een ontaarde, gierige paterfamilias, die zijn kroost het noodige onthoudt, om het te paaien met een voorwerp van twijfelachtig nut. Wij vroegen brood, en ontvingen.... een steen.

Niet dat ik eenige algemeene wettelijke bepalingen op uitgifte van gronden, hetzij met eigendoms- hetzij met erfpachtsrecht, afkeure: verre van daar; maar die bepalingen moeten een onderdeel uitmaken van een samenstel van voorschriften omtrent landbouw-ondernemingen, want aan het verband daarmede ontleenen zij hare eigenlijke waarde en beteekenis. Men twist niet over de vraag of woeste grond, ter beschikking der

regeering, voor wat langer of wat korter tijd mag worden afgestaan; maar men twist over den invloed dien de beschikking door het bestuur, ten behoeve van cultures, over grond en arbeid der bevolking, behoort te hebben op den ganschen économischen toestand des lands, en, aangezien onze koloniale instellingen en de gansche richting van het bestuur zich gegroepeerd hebben om het gouvernements-cultuurstelsel, als om eene werkas waardoor het raderwerk der geheele fabriek wordt in beweging gebracht, is het in de eerste plaats noodig tot een besluit te komen ten opzichte der rol welke aan die hoofdspil van het koloniaal beheer zal worden toebedeeld.

Hier is, naar het mij voorkomt, eene wet noodig: hoe die noodzakelijkheid is ontstaan behoeft thans niet in het breede vermeld te worden; de parlementaire geschiedenis leert het. Maar wat ik betwijfel is, of, nadat de groote verschillen ten opzichte der algemeene richting, aan het beheer der overzeesche gewesten te verzekeren, eenmaal zullen beslecht zijn, de tusschenkomst, hetzij van de wetgevende macht, hetzij van het opperbestuur, telkens op nieuw behoort te worden ingeroepen. De wetgever zou dan van zijne onbetwistbare bevoegdheid tot regeling der taak en der inrichting van het bestuur gebruik kunnen maken om die mate van zelfstandigheid aan de Indische regeering te schenken, welke met eene behoorlijke behartiging der rechten en belangen der ingezetenen en met het noodzakelijk toezicht van het opperbestuur is overeen te brengen. Dat vraagstuk vindt, het is bekend, in het thans geldend regeerings-reglement geen voldoende oplossing, daargelaten nog dat, naar sommige voorvallen te oordeelen, de niet openbaar gemaakte instructie voor den Gouverneur-Generaal hoogst waarschijnlijk op »'s Konings bevelen", waarvan art. 20 van het reglement gewaagt, meer gewicht legt dan op de bevoegdheid van den hoogsten staatsdienaar in Indië, of op de overige bepalingen der organieke wet.

Heeft men eenmaal met de oude politiek voor goed gebroken, dan »berust onze koloniale regeering" — hier ziet de heer van der Wijck de zaak goed in — »op dezelfde grondslagen als de Britsch-Indische, namelijk »zich te vergenoegen met de indirecte voordeelen, welke de kolonie aan »handel en nijverheid oplevert en haar als eene uitkomst te beschouwen »voor velen, die hier te lande geen bestaan kunnen vinden, en voorts »alle hare bronnen van welvaart zoo ruim mogelijk te doen vloeien. »Dan zal vermoedelijk ook dezelfde regeeringsvorm, behoudens de noo»dige wijzigingen in ondergeschikte punten, de beste zijn."

Maar niemand denkt er dan ook in Engeland aan voor elk onderwerp dat regeling eischt, eene parlementsacte te eischen, noch zelfs uitgewerkte verordeningen van het opperbestuur. Aan het Indisch gouvernement, aan de gewestelijke besturen is vrijheid van beweging in ruime mate ge-

gund, onder de algemeene leiding van het uitvoerend gezag in het Moederland, onder het oog van het Parlement.

Als een voorbeeld van de werking dier instellingen diene het volgend overzicht der voorschriften op den verkoop van woeste gronden. Zij zijn, ook ter beoordeeling van het voorstel onzer regeering, niet onbelangrijk.

III.

Toen nog de Oost-Indische Compagnie het bestuur over Britsch Indië voerde, werden woeste gronden, onder voorwaarden welke tamelijk vrijgevig schijnen, voor eene lange reeks van jaren, voor 50, 60 of 99 jaren, uitgegeven. Inderdaad echter was de tijd van bezit onbeperkt, en heeft men dus hier niet zoo zeer aan tijdelijken afstand te denken, maar aan eene soort van eeuwige erfpacht of beklemming, gelijk de heer Enklaar, blz. 8—10 van zijn vroeger aangehaald geschrift, aanbeveelt. Nogtans alleen in de onderstelling dat de voorwaarden van uitgifte door den verkrijger waren nageleefd; anders toch had er intrekking of verval plaats. Was de erfpachter niet in overtreding of verzuim, dan werd, bij het eindigen der concessie, de gansche uitgestrektheid lands, daarin begrepen, als het eigendom des erfpachters beschouwd, ofschoon onderworpen aan de betaling van landrente. De voorwaarden van uitgifte betroffen hoofdzakelijk de betaling der pacht of landrente en de verplichting tot ontginning. Na een zeker aantal jaren van vrijdom (vier jaren in de Noord-westelijke provinciën) werd landrente gevorderd, waarvan het bedrag, natuurlijk in verhouding tot de toenemende uitgebreidheid der ontginning, allengs steeg, totdat in het 29ste jaar van het contract de volle som opvorderbaar werd, en gedurende den overigen contractstijd onveranderd bleef. Men bevond evenwel dat deze last in vele gevallen nog te bezwarend was, en verordende daarom in 1855 dat het maximum der pacht niet zou overschrijden het gemiddelde van de landrente over de naburige landen geheven, waarvan het gevolg was dat de pachtsom, of landrente, in het 16e, 18e, of 20e jaar opgebracht, den aanslag ook voor de overige contractsjaren bepaalde. De gronden voor thee-cultuur bestemd genoten een bijzonder voorrecht. De pacht zou nimmer hooger stijgen dan die gevorderd werd van gronden, met graan bezaaid en in dezelfde streek gelegen; en bovendien werd een vierde van den grond, of althans een vierde van het werkelijk in cultuur gebracht gedeelte daarvan, voor altijd pachtvrij afgestaan.

Deze bepalingen golden ten opzichte der landen gelegen in de Noordwestelijke provinciën. (Return to an address of the House of Commons, dated 30 May 1862: Note by William Muir, en Minute by E. A. Reade). Gelijksoortige regels werden in het gouvernement Bengalen gevolgd. (Ibid. Minute by the lieutenant governor of Bengal, 1 Sept. 1858).

De voorwaarden ten opzichte der ontginning hielden in, dat binnen zekere termijnen een bepaald gedeelte van den grond in cultuur moest gebracht zijn, bij gebreke waarvan het nog niet ontgonnen gedeelte weder aan den Staat kwam, gelijk in de Noord-westelijke provinciën (Minute by E. A. Reade, § 3), of ook wel de geheele concessie verviel, gelijk in de districten Assam en Katsjar, in het gouvernement Bengalen. (Brief van W. F. Fergusson, Secretaris van de indigo planters' association, d. d. 20 Nov. 1860, in Return als voren, blz. 178).

Men was evenwel met dit alles niet tevreden. Klachten werden vernomen over willekeurige, ja onwettige handelingen van ambtenaren (Colonel Thomas, landeigenaar in Dehra Doen, als boven, blz. 79); de jaarlijksche pachtsom was nog altijd onderhevig aan verhooging, hetzij ten gevolge van een nieuwen aanslag der landrente over de geheele landstreek, hetzij na ommekomst van den pachttijd; de ontginning kon dikwerf niet binnen de bepaalde termijnen geschieden. Dit laatste vooral vooral was een zeer gewichtig punt. Immers »de ondervinding heeft »geleerd", schrijft de heer Reade (Return als voren, blz. 62), »dat opruiming van bosschen en ontginning van wildernis geen lichte onderneming »is. Zij eischt een aanzienlijken en langdurigen uitzet van kapitaal; de »ondernemer heeft veelal te worstelen met hinderpalen waardoor de »landbouwende bevolking der omstreek is afgeschrikt; de inlanders, wier »vestiging onontbeerlijk is voor het wel slagen der onderneming, laten »zich niet gemakkelijk daartoe bewegen. Velerlei zijn de tegenspoeden: »ziekte, volksverloop, verwoestingen door wild gedierte, mislukking van »den oogst, en onzekerheid van het jaargetijde. De machtigste hulp is »toevloed van menschen uit eene overbevolkte streek in den omtrek; maar »dit komt zelden voor."

Zoo is ook het gevoelen van den hoofd-commissaris in Oude: »het is »voor de inlanders, die aan de luchtstreek gewoon zijn, vrij gemakkelijk »den grond, aan de grens hunner woonplaats gelegen, langzamerhand te »ontginnen; maar de Europeesche ondernemer moet zijn volk van verre »medebrengen. Hij moet hun voorschot geven en woningen voor hen »oprichten; en indien ziekte onder hen uitbreekt (hetgeen in den be»ginne zeker geschiedt, want de plaats is van nature ongezond, en het »opbreken van den maagdelijken bodem verergert dien toestand), sterven »velen, en de overigen vluchten. Zijn voorschotten zijn verloren, en hij »moet op nieuw beginnen. Deze moeilijkheden, welke door bijna ieder »Europeaan, die in eene ongezonde landstreek grondbezit verkreeg, zijn »ondervonden, kunnen slechts met behulp van een groot kapitaal worden »overwonnen. Eeuwenheugende bosschen zijn altijd ongezond, en daar»uit bestaan hoofdzakelijk de gronden ter beschikking van het gouverne»ment" (Return als voren, blz. 131). Het kan dan ook niet bevreemden

wanneer men elders ten aanzien van Oude leest: »het is een wel be»kende zaak dat van 20 Europeesche landbezitters niet een enkele goede »uitkomsten heeft verkregen. Die eindelijk slaagden, hebben dikwerf »in den aanvang zware verliezen geleden, of hebben de oorspronke»lijke bezitters, die er hun vermogen bij inschoten, uitgekocht" (ibid., blz. 129).

Het was dus noodig de voorwaarden van afstand te wijzigen. Verkoop van den grond, en tot lage prijzen, scheen het eenig middel van afdoende verbetering. Willekeur van gouvernements-ambtenaren was dan uitgesloten; de kapitalisten in het Moederland, tot dusver ongenegen geld voor te schieten, omdat het recht op den grond, voorwaardelijk zijnde, geen voldoenden waarborg opleverde, zouden niet langer achterlijk blijven; verhooging der pacht kon geen plaats vinden, want de grond, eenmaal verkocht, was vrij van lasten (immers grondbelasting kent men niet); de eigenaar eindelijk was vrij in zijn doen en laten, ontslagen van de belemmerende voorwaarden ten aanzien der ontginning.

Nauwelijks was, ingevolge de wet van 1858 (21 en 22 Vict., c. 106), het bestuur van Indië aan de kroon gekomen, of de nieuw benoemde Secretaris van Staat voor Indië, Lord Stanley, wijdde zijne opmerkzaamheid aan het onderwerp, en machtigde, bij brief van 31 December 1858, den Gouverneur-Generaal in rade de noodige stappen te doen, ten einde de bezitters van woeste gronden in de gelegenheid te stellen de jaarlijksche voldoening eener pachtsom te verwisselen voor de betaling, in eens af, van zeker bedrag per bunder. Het blijkt echter uit den brief dat de Minister niet volkomen bekend was met de juiste voorwaarden waarop tot dus verre in de onderscheidene gedeelten van Indië gronden waren afgestaan. De voorschriften omtrent de ontginning wilde hij gehandhaafd hebben, terwijl hij voorts omtrent verkoop van gronden in het algemeen tot geene beslissing kwam, uit overweging dat: »het denkbeeld »om onbeheerde gronden voor altijd af te staan, vrij van betaling van »landrente, nauw samenhangt met een ander denkbeeld, dat nu laatste»lijk in Engeland veel besproken was, om namelijk aan eigenaars van »landrenteplichtige gronden te vergunnen de landrente af te koopen door »de betaling in eens van zekere evenredige som."

Wellicht bevreemdt het dat op die wijze verband gezocht werd tusschen twee, naar onze opvatting zeer verschillende onderwerpen, den verkoop van woesten grond en den afkoop van de landrente. Het eerste toch betreft de wijze waarop over domeinen van den Staat wordt beschikt; het tweede, de bevoegdheid van een belastingschuldige om zich door de betaling eener kapitale som te bevrijden van eene jaarlijksche opbrengst aan de schatkist. Zoo redeneerende zou men echter voorbijzien, dat, naar de voorstelling der Engelschen, de landrente niet is eene

eigenlijke grondbelasting, maar, gelijk de naam zelf aanduidt, een inkomen uit zeker recht van mede-eigendom ontspruitende.

Van oudsher bestonden in Indië de belastingen hoofdzakelijk in zeker evenredig gedeelte der inkomsten van roerend of onroerend goed. Zoo werden kooplieden belast naar gelang der door hen behaalde winsten, terwijl landbouwers in den regel $^1/_6$ van den oogst moesten opbrengen. De belasting op den oogst werd in later tijden veel verhoogd; volgens de regeling van Akbar (laatst der 16de eeuw) was $^1/_3$ het gemiddeld maximum, elders wordt van de helft gesprokeu. Het Engelsch bestuur, deze wijze van belastingheffing behoudende, zocht den oorsprong daarvan in het eigendomsrecht op den grond, hetwelk, zooals velen beweerden, in Oostersche landen den Souverein zou toekomen, en die voorstelling vond te gemakkelijker ingang, omdat ook in het Moederland, naar leenrecht, de oorspronkelijke eigendom van den bodem aan den Koning werd toegeschreven. De leer zelve is voortdurend bestreden met het oog op de Indische toestanden. Men heeft aangetoond dat noch naar oud Hindoe-recht, noch naar Mohammedaansche begrippen, van een eigendom des vorsten op den grond sprake mocht zijn; men heeft onderscheidene schadelijke gevolgen van het aangenomen stelsel opgeteekend; maar wat daarvan zij, een recht van oppereigendom, of van mede-eigendom, is in Britsch-Indië den Staat voorbehouden; daarop berust zoowel de heffing der landrente als de beschikking over nog onontgonnen grond. »Men kan niet te krachtig vasthouden," zegt de heer J. Strachey (Magistrate and collector of Moradabad, in Return als voren, blz. 84), »dat hier te lande de Staat zich een aandeel in den eigendom van den »grond heeft voorbehouden, en de inkomsten daardoor verkregen eene »grondrente zijn, en geen belasting." In ongeveer gelijken zin spreekt de depêche, waarop ik later terugkom, van Sir Charles Wood: »de »Indische landrente is niet zoozeer te beschouwen als eene belasting op »de landeigenaars, dan als het gevolg van eene soort van gemeenschap»pelijke eigendom van den grond of van de vruchten, welke laatste ver»deeld worden in ongelijke en veelal onbepaalde deelen tusschen hen »die zich als de eigenaars voordoen, en den Staat."

Hieruit nu volgt dat, nevens het eigendomsrecht van den Staat, een bijzonder eigendomsrecht kan bestaan, en ook werkelijk bestaat en erkend wordt. De Staat heeft het oorspronkelijk of oppereigendom, een ander heeft het nuttelijk eigendom. Het eigendomsrecht van den Staat, voor zoo ver het ontgonnen grond betreft, heeft dan ook inderdaad geene andere uitwerking dan de heffing der grondrente. En wat nu onontgonnen, woesten grond betreft, is het eigendomsrecht nog onverdeeld bij den Staat, totdat de grond aan anderen ter bebouwing wordt afgestaan. Geschiedt dit, dan heeft de afscheiding van het nuttelijk eigendom

plaats, en de grond komt ten opzichte van den Staat in dezelfde rechtsverhouding, als waarin de reeds ontgonnen gronden, hetzij die aan grootere of kleine Zemindars, Mierasdars of aan enkele personen behooren, zich reeds bevinden. En hieruit volgt al verder dat de rechten op den grond niet geacht worden te verschillen al naar mate de grond behoort aan inlanders of aan Europeanen; het zakelijk recht wordt niet beheerscht door het persoonlijk recht der bezitters. In verband hiermede worden dan ook niet alleen de woeste gronden door de besturen van Britsch-Indië afgestaan zoowel aan inboorlingen als aan Europeanen; maar niets belet dat inboorlingen en Europeanen elkander over en weder hunne rechten op den grond overdoen. Dit is zoo waar, dat onderscheidene ambtenaren, geraadpleegd over den voorgenomen verkoop van woesten grond, daarmede weinig ingenomen waren, meenende dat de Europeaan verstandiger zou handelen wanneer hij reeds ontgonnen grond van inlanders kocht, dan wanneer hij zich aan de ongunstige kansen van nieuwe ontginning bloot stelde.

Men ziet dus dat er tusschen verkoop van grond en afkoop van landrente een wezenlijk verband bestaat, want in beide gevallen wordt, zoo al niet het landsheerlijk recht des Staats, dan toch het voornaamste gevolg daarvan opgeheven, en toen Lord Stanley, in zijn brief van 31 December 1858, op den samenhang der beide onderwerpen wees, was hij vervuld van het denkbeeld om ook de inlandsche grondbezitters te doen deelen in het voorrecht dat hij voor den Europeaan beoogde. »Ik verzoek u bovenal", zoo schreef hij, »bij het doen van voorstellen »met bijzondere zorg hierop te willen letten, dat gij u niet bepaalt tot »het aanbevelen van maatregelen welke uitsluitend in het belang van »Europeesche kolonisten mochten beraamd zijn, doch waarvan de voor»deelen niet evenzeer door de landbouwende bevolking in het algemeen »kunnen genoten worden."

De algemeene afkoopbaarstelling van landrente is nogtans niet doorgegaan. De ondervinding leerde, »dat van de bestaande bevoegdheid om in »bepaalde gevallen de landrente tegen zekere betaling in eens af te koo»pen, hoogst zelden gebruik is gemaakt, en het is onwaarschijnlijk dat »dit veranderen zal zoolang de interest van het kapitaal daartoe gevor»derd, zooveel lager blijft dan die, te behalen door gewone geldbeleg»ging, als thans in Indië het geval is." (Statement of the moral and material progress of India, 1864—65). Bovendien was de afkoopbaarstelling slechts mogelijk, waar het bedrag der jaarlijksche landrente eens voor altijd is bepaald (permanent settlement), terwijl daarentegen de grondslag van berekening ontbreekt daar, waar de aanslag na verloop van zekeren tijd aan verandering onderhevig is. Men is er dus toe gekomen de afkoopbaarheid tot enkele gevallen te beperken, zoo als ten behoeve

van woonerven, tuinen en dergelijke, en van woeste gronden vroeger voor een bepaalden tijd uitgegeven; terwijl echter te gelijker tijd besloten werd het *permanent settlement*, met andere woorden, den onveranderlijken aanslag der landrente, allengs overal in te voeren. Hierdoor vooral verliest de landrente, die reeds sedert lang niet meer in natura wordt betaald, haar oorspronkelijk karakter van opbrengst van een evenredig deel der vruchten, om voortaan niets anders te zijn dan hetgeen ook wij onder de uitdrukking »grondrente" verstaan, eene vaste jaarlijksche som over zekere uitgestrektheid gronds door den tegenwoordigen eigenaar te voldoen. Bij verkoop van woesten grond behoudt zich de Staat het recht tot heffing der grondrente niet voor, of liever, ziet van dat recht uitdrukkelijk af, zoodat verkochte grond ten aanzien van den Staat verkeert in dezelfde verhouding als andere gronden, hetzij die in het bezit van Europeanen of van inlanders zijn, waarvan de grondrente is gekapitaliseerd en afgekocht.

De vestiging door het permanent settlement van eene onveranderlijke grondrente lag reeds zoowel in het oorspronkelijk plan van Lord Cornwallis, die in 1793 het landelijk stelsel in Bengalen regelde, als in dat van Sir Stamford Raffles, die het stelsel op Java overplantte; maar zij heeft onder het Nederlandsch bestuur geen voortgang gehad. Wat erger is, het gansche stelsel van grondbezit en grondbelasting is ten onzent in de schromelijkste verwarring gebracht, eerst door misverstand der bedoelingen van het Engelsch tusschenbestuur, later door alles wat men, hoe verkeerdelijk dan ook, als regel had aangenomen weder omver te stooten, zonder evenwel de zaak voor het vervolg op beteren voet te brengen.

Naar aanleiding der depêche van Lord Stanley werden door den toenmaligen Gouverneur-Generaal, Lord Canning, bij besluit van 17 October 1861, eenige algemeene regels voor den verkoop van woeste gronden vastgesteld. De koopsom zou, ter keuze van den kooper, of in eens, of in termijnen voldaan worden. In den regel worden met den eigendom van den grond alle rechten overgedragen welke daarop door het gouvernement kunnen worden uitgeoefend, als rechten op de bosschen, weiden, mijnen, visscherijen enz.; daarentegen wordt, ten behoeve van het gouvernement, van eigenaars van andere landen of van het publiek, het gebruik, voor zoo ver het door gewoonte is gewettigd, voorbehouden van stroomend water voor scheepvaart, het vlotten van hout en voor irrigatie.

De kooper is niet door eenigerlei voorwaarde verbonden tot ontginning van zeker gedeelte van den grond binnen een bepaalden tijd. Hetgeen hieromtrent in het besluit voorkomt, verdient alleszins overweging. »Voor»waarden van dezen aard worden door ondervindingrijke ambtenaren »nuttig, zoo niet noodzakelijk geacht; maar de Gouverneur-Generaal in »rade is overtuigd, dat de oogmerken van zoodanige beperkingen, bij

»voorbeeld, het erlangen van een waarborg dat men zich niet van eene »gunstige ligging meester make meer met het oog op weder-verkoop dan »op ontginning, kunnen bereikt worden door de beperking van de uit»gestrektheid der perceelen en door de noodzakelijkheid van dadelijke »betaling, welk een en ander tevens voor den kooper voordeeliger is dan »andere voorwaarden. En, indien de uitgestrektheid der perceelen be»perkt wordt, hecht Zijne Excellentie in rade geen waarde aan eenig »beding van ontginning en bebouwing van een bepaald gedeelte. De »koopprijs zal over het algemeen tot waarborg strekken dat de kooper »zooveel hij kan zal ontginnen, tenzij het voor hem voordeeliger ware »bosch of weide aan te houden; en het algemeen belang eischt niet dat »men meer van hem vordere. Uitroeiing van boomen op grooter schaal »dan voor ontginning noodig is, wordt slechts zelden door het publiek »belang geboden. Het tegendeel is in vele streken het geval; en als »algemeene regel, en onaangezien den aard van het terrein, zou Zijne »Excellentie in rade wenschen in deze, gelijk in andere zaken, aan het »oordeel en eigenbelang des eigenaars over te laten de beste wijze om »partij te trekken van den grond voor welken hij een goeden prijs aan »het gouvernement heeft betaald."

Als maximum van uitgestrektheid werd voor oostelijk Bengalen, Katsjar, Assam en dergelijke districten eene oppervlakte van 3000 acres (nagenoeg 1200 bunders) aanbevolen. In streken waar veel vraag naar land is, zou het maximum door de gewestelijke besturen lager gesteld moeten worden, terwijl moerassige of anderszins voor bebouwing geheel ongeschikte grond bij de berekening van het maximum niet in aanmerking zou komen. De grond zou worden afgestaan op aanvrage van gegadigden, die de geraamde kosten van opneming door gouvernementsambtenaren, voor zoo ver die opneming niet reeds geschied was, moesten storten. Bij meer dan ééne aanvrage zou de grond geveild worden; voor het tegenovergestelde geval was de prijs bepaald op hoogstens $2^1/_2$ roepieën voor grond met houtgewas bezet, en hoogstens 5 roepieën voor grond waar zich geen houtgewas bevond. Grond waarop eenig uitsluitend recht van gebruik, beweiding, houthak, plaggen-steken (turf-cutting) of ander dergelijk recht bestaat, wordt alleen verkocht aan hen die genoemde rechten, hetzij door verjaring, hetzij door koop hebben verkregen. Deze bepaling is van gelijke strekking als die, opgenomen in art. 19 der cultuurwet, en in art. 3 van het erfpachts-ontwerp, behalve dat dit laatste ten onrechte slechts die rechten in bescherming neemt, welke ontleend zijn aan hetgeen genoemd wordt »het dessagenootschap," — eene inrichting waarvan de regeering hoogst waarschijnlijk zelve den aard niet kent, en waarvan de vermelding als zoodanig wellicht aan niets anders is toe te schrijven dan aan eene verkeerde opvatting van hetgeen in de memorie

van beantwoording, behoorende bij de cultuurwet, omtrent het gemeenschappelijk grondbezit op Java gezegd is.

Deze algemeene regels zijn op enkele punten herzien ten gevolge der belangrijke depêche van Lord Stanley's opvolger, Sir Charles Wood, gedagteekend 9 Juli 1862. De minister achtte de voorgenomen verdeeling van den grond in twee klassen en het aannemen van een vasten prijs voor elke dezer klassen onhoudbaar. Dan toch wordt »eene landstreek »in de gunstigste omstandigheden verkeerende, wat aangaat den bodem, »de luchtgesteldheid en de ligging, wellicht niet ver van eene bevaarbare »rivier, of in de onmiddellijke nabijheid van een ontworpen spoorweg»station, behandeld als of zij geen grootere waarde had dan eene zand»woestijn, ver van alle middelen tot besproeiing, en zelfs van het verkeer »met andere districten." De gewestelijke besturen moesten derhalve worden aangeschreven om, na overleg met de voornaamste plaatselijke autoriteiten, en in verhouding tot den verschillenden aard der gronden in elk district, den laagsten prijs te bepalen.

»Wat de wijze van verkoop betreft," schrijft de Secretaris van Staat, »ben ik van oordeel dat ook hier moet gehandeld worden gelijk in vele »onzer koloniën, en dat de gronden waarvoor aanvraag is, behooren te »worden geveild tot een laagsten of inzet-prijs, en verkocht aan den »hoogsten bieder." Derhalve in elk geval mededinging.

Volgens het besluit van 1861 kon de kooper in het bezit treden van nog niet opgemeten grond, zoodra hij de geraamde kosten van opneming had betaald aan den collecteur der landrente. Thans echter werd bepaald dat »de opneming, wanneer die nog niet heeft plaats gehad, eerst »behoort te geschieden. Daarna, of wanneer de opneming reeds vroeger »is geschied terstond, moeten de grensteekenen worden gesteld, en »eene aankondiging openbaar worden gemaakt, inhoudende de beschrij»ving van den te veilen grond, den inzet-prijs, de plaats en den dag »der veiling. In de veiling wordt het land toegewezen aan den hoogsten »bieder, of, zoo er geen mededinger is, aan den aanvrager vóór den »inzet-prijs, in het eene en andere geval met toevoeging van de kosten »van opneming, zoo die gemaakt zijn." Dertig dagen na de aankondiging kan de kooper in het bezit gesteld worden, behoudens de voorschriften tot bewaring der rechten van derden. Aanvankelijk was bepaald dat opvordering van den grond door vroegere eigenaars of bezitters, later ingesteld dan dertig dagen na de aankondiging, doch binnen een jaar na de toewijzing, slechts zou kunnen leiden tot vergoeding door het gouvernement van de tegenwoordige waarde van het verlies door de klagers geleden, zonder immer aan het bezit van den nieuwen kooper afbreuk te kunnen doen; doch Sir Charles Wood achtte het »onmogelijk dat in »eenig land, hetwelk zich in het bezit van een geregeld rechtswezen

»bevindt, wettelijke bepalingen (in dit geval die betreffende zakelijke »rechtsvorderingen en verjaring) door een besluit van het uitvoerend »gezag kunnen worden ter zijde gesteld." Wettelijke voorziening was dus hier noodig, zoo men een korten verjaringstermijn wilde aannemen.

Thans werden bij missives van 15 Augustus, 5 en 9 September 1862, gewijzigde algemeene voorschriften door het gouvernement van Indië aan de onderscheidene provinciale besturen gegeven, en door laatstgenoemde achtereenvolgens de reglementen op den verkoop der landen vastgesteld. Het reglement van Bengalen is van 30 Augustus 1862, en later ook in Bombay aangenomen; dat voor de centrale provinciën van December 1862 was voorloopig slechts tot Januari 1865 geldig. In hoever daarin later wijzigingen zijn gebracht, is mij uit de stukken te mijner beschikking niet gebleken. Het reglement voor de Noord-westelijke provinciën dagteekent van 7 April 1863; dat voor Madras van 5 Maart 1863; doch tevens zijn voor het Nielgherrie en Sjervaroy bergland en voor het district Malabar afzonderlijke reglementen vastgesteld. Het gouvernement van Madras heeft zich voorbehouden enkele districten geheel of gedeeltelijk te onttrekken aan de werking der verordening, en dat recht al dadelijk toegepast op de districten Tandjore en Madras, alwaar, onder het zoogenaamd Mierassie-stelsel, ook onontgonnen land als erfelijk eigendom der landbouwers wordt beschouwd. In de bergstreken en in Malabar wordt de inzet-prijs niet hooger gesteld dan noodig is om de kosten der opneming en der grensteekenen goed te maken; daarentegen wordt eene jaarlijksche, onveranderlijke grondrente gevorderd, doch deze is tegen den 25sten penning afkoopbaar.

Ook voor de Soenderbands, de moerassige streken aan de monden van de Ganges, zijn afzonderlijke bepalingen gemaakt, nadat was gebleken dat de grond aldaar geen koopers vond tot den minimum-prijs van $2^1/_2$ roepieën, in het Bengaalsche reglement vastgesteld. De gegadigden hebben nu de keus tusschen verkrijging van den grond volgens de nieuwe, of volgens de vroegere verordening. Geven zij aan laatstgenoemde de voorkeur, dan blijven zij onderworpen aan de daarin voorkomende bepalingen betreffende de ontginning binnen zeker tijdsverloop. De grondrente wordt na zekeren tijd van vrijdom gevorderd en stijgt allengs tot 9 d, per acre, of ongeveer *f* 1,10 per bunder; doch is te allen tijde afkoopbaar. (Statement of the moral and mater. progress, 1864—65, blz. 8). Hetzelfde geldt voor Tsjitagoeng; terwijl ten opzichte van de theedistricten Assam, Katsjar, Sielet, Dardjieling en Tsjitagoeng op nieuw voorloopige inbezitneming, zonder opmeting en kaarteering af te wachten, werd toegestaan, onder voorwaarde dat de belanghebbenden zich onderwerpen aan de uitspraak van den districts-collecteur, ten opzichte der begrenzing en grootte van de landen.

Voor de Soenderbands is men, ook wat de uitgestrektheid der perceelen aangaat, geheel afgeweken van de algemeene voorschriften, daar men in het verslag van den toestand van Britsch Indië, in de jongste parlementszitting overgelegd, leest dat 50,000 acres aldaar in eens verkocht zijn.

De grootste uitgestrektheid van ieder te verkoopen perceel is als volgt bepaald: in Bengalen en Bombay 3000 acres, in de Noord-westelijke provinciën 5000 en voor thee-gronden 2000 acres, in de centrale provinciën in zes districten 5000, in de elf overige 3000 acres, in de presidentie Madras voor bouwgrond 500 acres, voor woonerven 10 acres.

Als inzet-prijs bij veilingen werd in Bengalen aangenomen Rs 2.8 per acre, of ongeveer *f* 7.50 per bunder; desgelijks in Bombay. In de centrale provincien is aan den gouvernements-commissaris veel vrijheid gelaten. Art. 9 der verordening zegt: »de inzet-prijs der te veilen gronden »zal in gewone gevallen de volgende zijn — doch in bijzondere gevallen »kan de districts-commissaris, onder goedkeuring van den gouvernements-»commissaris, een hoogeren inzet-prijs voor ieder perceel vaststellen, be-»houdens dat in geen geval de inzet-prijs het vier-voud der gewone prijzen »te boven ga: —

»(1). In de districten Radjapoera, Belaspoera en Moendla 8 annas per »acre (*f* 1.50 per bunder).

»(2). In de districten Sumbulpoera en Boven-Godaverie 1 roepie »(*f* 3 per bunder).

»(3). In de andere districten Rs 2.8 (*f* 7.50 per bunder)."

In de verordening van Madras vindt men verschillende prijzen, van Rs 2.8 (*f* 7.50) tot Rs 10 (*f* 30 per bunder), aangenomen. Boschgrond, als in den regel de vruchtbaarste, wordt daar meestal hooger gewaardeerd dan open grond.

Uit het voorgaande kan men de algemeene strekking der Britsch-Indische verordeningen bespeuren. Bijzondere opmerking echter verdient de wet welke, in overeenstemming met de bevelen van Sir Charles Wood, door het gouvernement van Indië werd uitgevaardigd onder het opschrift: an act to provide for the adjudication of claims to waste lands. Ik laat daarom de vertaling van dat stuk hier volgen.

Inleiding. Aangezien het wenschelijk is bijzondere voorzieningen te maken tot spoedige berechting van vorderingen betreffende woesten grond, waarover het gouvernement voornemens is bij veiling of op andere wijze te beschikken, en van verzet tegen veiling van zoodanigen grond of tegen andere beschikking daarover; zoo wordt bepaald als volgt: —

I. Wanneer een recht beweerd wordt op woesten grond waarover het gouvernement voornemens is door verkoop of op andere wijze te beschikken, of wanneer tegen dien verkoop of die beschikking verzet wordt gedaan, zal de Collecteur van het district waarin die grond ligt, of hij die den Collecteur der landrente in zoodanig district vervangt, tot onderzoek van het beweerd recht of van de gronden van verzet overgaan, indien de eisch of het verzet wordt ingesteld binnen den termijn genoemd in de aankondiging der veiling of andere beschikking, welke termijn niet korter dan drie maanden zal zijn.

Voorziening tot onderzoek van beweerd recht op den grond of van verzet tegen verkoop daarvan.

II. De Collecteur of die hem vervangt zal van hem die den eisch of het verzet instelt, de bewijzen of stukken waarop hij zich tot staving van zijn eisch of verzet beroept, vragen, en na deze beschouwd en voorts onderzocht te hebben hetgeen hij noodig acht, zal hij uitspraak doen bij een besluit tot toelating of verwerping van den eisch of het verzet, en wanneer de grond bestemd is ten verkoop, tot veiling daarvan, onder zoodanige voorwaarde of voorbehoud als hij raadzaam acht. Indien het besluit strekt tot veiling van den grond onder eenige voorwaarde of eenig voorbehoud, zullen deze aan de gegadigden worden bekend gemaakt ten dage der veiling.

Procedure in zoodanige gevallen.

III. Gedurende het onderzoek in de vorige § bedoeld, zal de Collecteur of die hem vervangt de veiling of de beschikking over den grond uitstellen, en, indien hij besluit tot verwerping van den eisch of van het verzet, zal hij de veiling of andere beschikking over den grond verder verdagen, opdat de eischer of opposant het besluit tot verwerping kunnen bestrijden op de wijze hierna beschreven.

Hangende het onderzoek veiling enz. uit te stellen.

IV. Indien de Collecteur of die hem vervangt den eisch of het verzet gegrond acht en oordeelt dat de veiling of beschikking niet moet plaats hebben, zal hij de veiling of beschikking schorsen; doch de veiling of beschikking kan later voortgang hebben, indien de eischer of opposant niet slaagt in het goedmaken van den eisch of het verzet nadat deze zijn onderzocht, krachtens besluit van het gewestelijk bestuur, op de wijze vermeld in § 6 dezer wet.

Veiling te schorsen indien de vordering gegrond wordt geacht; maar daarmede kan later voortgegaan worden.

V. Indien de Collecteur of die hem vervangt besluit tot verwerping van den eisch of van het verzet, of wel dat de grond worde geveild onder eenige voorwaarde of eenig voorbehoud, of dat daarmede op andere wijze zal gehandeld worden, zal hij een afschrift van zijn besluit doen toekomen aan

Procedure na beschikking door collecteur.

den eischer of opposant, en indien de eischer of opposant niet binnen eene week nadat hem dat afschrift is gegeven, of wel binnen zoodanigen ruimeren termijn als de Collecteur of die dezen vervangt, om bijzondere, te vermelden redenen, zal goedvinden toe te staan, schriftelijk kennis geeft aan den Collecteur of die hem vervangt, dat hij voornemens is tegen het besluit op te komen, zal het besluit onherroepelijk zijn. Wanneer de eischer of opposant binnen den gestelden termijn gezegde kennisgeving doet, zal de Collecteur of die hem vervangt terstond verslag doen aan het bestuur der financiën (board of revenue) of andere hoogere financiëele autoriteit, en met dat verslag toezenden een afschrift van zijn besluit, vermeldende uitvoerig alle omstandigheden welke op de zaak betrekking hebben en de bewijzen tot staving van den eisch of van het verzet bijgebracht; en het bestuur of andere autoriteit voornoemd kan, na ontvangst van dat verslag en na andere inlichtingen welke noodig geacht worden, te hebben ingewonnen, het besluit van den Collecteur of die hem vervangt, bekrachtigen, wijzigen of vernietigen. Indien het besluit van den Collecteur door het hooger bestuur wordt bekrachtigd, of wel gewijzigd in dier voege dat eenig gedeelte daarvan ten nadeele blijft strekken van den eischer of opposant, zal de Collecteur of die hem vervangt het besluit ter kennis brengen van de rechtbank, over welker samenstelling hieronder gehandeld wordt, en die rechtbank zal daarvan onverwijld mededeeling doen aan den eischer of opposant; en indien deze niet binnen 30 dagen na de mededeeling door de rechtbank, eene vordering voor die rechtbank instelt tot toewijzing van zijn eisch of verzet, zal het besluit van het hooger bestuur onherroepelijk zijn.

Verslag aan het bestuur der financiën.

Beslissing door dat bestuur.

Gewestelijk bestuur kan binnen 12 maanden vordering instellen tot onderzoek van den eisch door den collecteur toegewezen.

VI. Het gewestelijk bestuur kan binnen 12 maanden, te rekenen van den dag waarop de eisch of het verzet van eenigen eischer of opposant door den Collecteur of die hem vervangt is toegewezen, eene vordering tot onderzoek van den eisch of het verzet instellen voor de rechtbank, samengesteld als hieronder beschreven is.

Speciale rechtbank tot onderzoek der vorderingen.

VII. Voor het onderzoek en de berechting van vorderingen uit krachte dezer wet zal het gewestelijk bestuur, in ieder district waar woeste gronden zijn waarover door het gouvernement door verkoop of anders zou kunnen beschikt worden, eene rechtbank instellen, bestaande uit een oneven getal leden, niet minder dan drie, van wie de rechter in het district, of

de ambtenaar, welke ook zijn titel zij, die het voorzitterschap van de voornaamste burgerlijke rechtbank van eersten aanleg in het district bekleedt, een zal zijn. De leden waaruit de rechtbank zal zijn samengesteld, en ieder hunner, zijn bevoegd al zoodanige beschikkingen te nemen als noodig mochten zijn ter voorbereiding van de behandeling der zaak; doch zoo dikwerf de Collecteur of andere ambtenaar die het eerste onderzoek heeft ingesteld, voorzitter is der hoogste burgerlijke rechtbank van eersten aanleg in het district, zal zoodanig ambtenaar geen lid van deze rechtbank zijn.

Aankondiging van instelling van speciale rechtbanken; van de vorderingen niet kennis te nemen door andere rechtbanken.

VIII. Zoo dikwerf eene rechtbank volgens deze wet wordt ingesteld, zal daarvan bij eene geschreven proclamatie aankondiging geschieden, waarvan afschriften worden aangeplakt in de onderscheidene gerechtshoven, en in de bureaux der districts-collecteurs en magistraten, en van den dag af waarop de proclamatie wordt afgekondigd, zal geen andere rechter bevoegd zijn kennis te nemen van eenigen eisch of eenig verzet, behoorende tot die waarvan de berechting aan deze rechtbank is opgedragen.

Speciale rechtbanken waar te houden.

IX. De rechtbanken volgens deze wet ingesteld, zullen gehouden worden op die plaats of plaatsen binnen de grenzen van haar rechtsgebied, als daartoe meest geschikt geacht zullen worden.

Eischer en verweerder in gedingen volgens § 5.

X. Telkens wanneer eene vordering wordt ingesteld krachtens § 5 dezer wet, zal hij die recht op den grond beweert of die zich tegen den verkoop of de beschikking heeft verzet, als eischer in het geding optreden, en de Collecteur of die hem vervangt als verweerder namens het gouvernement. Partijen kunnen verschijnen bij pleitbezorger of gemachtigde, behoudens dat, wanneer een ambtenaar die den Collecteur vervangt, tevens voorzitter is der voornaamste burgerlijke rechtbank van eersten aanleg in het district, een ander ambtenaar door het gewestelijk bestuur zal worden aangewezen om in zijn naam als verweerder op te treden. Zoo dikwerf het gewestelijk bestuur eene rechtsvordering doet instellen ingevolge § 6 dezer wet, zal het bestuur door een daartoe aangewezen ambtenaar als eischer optreden, en hij die recht op den grond beweert of opposant tegen de beschikking daarover was, als verweerder.

Voorbehoud.

Eischer en verweerder in gedingen volgens § 6.

Proces volgens het wetboek van burgerlijke rechtsvordering.

XI. In rechtsgedingen gevoerd krachtens deze wet worden de regelen door het wetboek van burgerlijke rechtsvordering gesteld, zoo veel mogelijk opgevolgd.

Procedure aan de terechtzitting voorafgaande.

XII. De rechtbank zal een dag bepalen voor de verschijning van partijen en voor de behandeling der zaak, waarvan aan partijen of hun gevolmachtigden behoorlijk kennis zal worden gegeven, en op den bepaalden dag zullen partijen of hun gemachtigden hun getuigen voor de rechtbank brengen, en tevens alle bescheiden waarop zij voornemens zijn zich tot staving hunner beweringen te beroepen. Zoo een der partijen den bijstand der rechtbank mocht willen inroepen, ten einde een getuige op den bepaalden dag te doen verschijnen, zal hij het verzoek daartoe aan de rechtbank tijdig indienen, en de rechtbank den getuige doen dagvaarden. De rechtbank zal kunnen bevelen dat hij die recht op den woesten grond beweert of zich tegen de beschikking daarover verzet, n persoon tegenwoordig zij ten dage waarop de vordering wordt aangebracht, en voorts in elken stand van het geding.

Ter terechtzitting.

XIII. Ten dage dienende, of zoo spoedig doenlijk, zal de rechtbank hem die recht op den grond beweert of die verzet heeft gedaan, of zijn gemachtigde (wanneer zijne persoonlijke tegenwoordigheid niet vereischt wordt), en de getuigen van partijen hooren, en na dat verhoor en inzage van stukken, en na zoodanig verder onderzoek als noodig voorkomt, zal de rechtbank naar recht en billijkheid uitspraak doen. (Pass such order as it may consider just and proper).

Geen beroep of revisie.

XIV. Geen hooger beroep of revisie van eenige beschikking of eenig vonnis krachtens deze wet uitgevaardigd, zal toegelaten zijn.

Rechtsvragen enz. te onderwerpen aan het HoogGerechtshof, enz.

XV. Wanneer in eenig geding volgens de bepalingen dezer wet gevoerd, verschil ontstaat over een punt van wetgeving of van gewoonte, kracht van wet hebbende, of over den inhoud van bescheiden waarvan de beslissing der zaak afhankelijk is, en de rechtbank daaromtrent in twijfel verkeert, kan zij òf eigener beweging, òf op verzoek van eene der partijen, een verslag over het geschilpunt opmaken en dit, onder mededeeling van haar eigen gevoelen, onderwerpen aan het oordeel van het Hoog Gerechtshof, of van het hoogste hof van appel in revisie in het gewest waarin de grond ligt; onverminderd de verplichting van iedere rechtbank, krachtens deze wet ingesteld, tot zoodanig *referé* aan genoemd Hoog Gerechtshof of hof van appel, wanneer in eenig geding, vallende in de termen dezer wet, eenig verschil ontstaat waarbij eenig beginsel van groot algemeen belang (any principle of general importance) of de rechten van bijzondere klassen betrokken zijn.

Verplichting daartoe in sommige gevallen.

XVI. De rechtbank kan met de behandeling der zaak voortgaan niettegenstaande haar referé aan het Hoog Gerechtshof of hof van appel, en kan, behoudens het oordeel dier rechtscollegiën omtrent het geschilpunt, in de zaak beslissen; doch geen einduitspraak waardoor de veiling van den grond of de beschikking daarover wordt toegestaan, of strekkende tot toewijzing of verwerping van eenige rechtsvordering of van eenig verzet, zal in zoodanig geding geschieden, voordat de uitspraak van het Hoog Gerechtshof, of van het hoogste hof van appel in burgerlijke zaken, zal ingekomen zijn. Rechtbank mag voortgaan niettegenstaande het referé.

XVII. Het verbaal van de uitspraken der rechtbanken, volgens deze wet ingesteld, zal bewaard worden in het archief van de voornaamste burgerlijke rechtbank van eersten aanleg in het district waarin de betwiste grond ligt. Verbaal der uitspraken waar te bewaren.

XVIII. Geene vordering gronden betreffende, waarover als woeste grond door het gouvernement bij verkoop of anders is beschikt, noch eenige vordering tot schadevergoeding ter zake van zoodanige beschikking, zal ontvankelijk zijn na verloop van drie jaren na den dag waarop de grond aan den kooper geleverd, of nadat daarover op andere wijze door het gouvernement beschikt is. Beperking van vorderingen op grond die verkocht of waarover beschikt is.

Wanneer binnen drie jaren nadat het gouvernement den grond geleverd, of daarover op andere wijze beschikt heeft, iemand eenig recht op den grond beweert, of de geldigheid van den verkoop betwist, of ter zake daarvan aanspraak op schadevergoeding maakt en voldoende redenen aanvoert, waarom hij zijne vordering of zijn verzet niet heeft doen gelden ten overstaan van den Collecteur of den ambtenaar die dezen vervangt, binnen den termijn in § 1 dezer wet aangewezen, zal de rechtbank de vordering of het verzet aannemen, den eischer of opposant toelatende als eischer in het geding, en den Collecteur of die hem vervangt als verweerder (onder gelijk voorbehoud als hiervoor, in het geval dat de vervangende ambtenaar voorzitter ware van de voornaamste burgerlijke rechtbank van eersten aanleg in het district), en de voorgaande bepalingen dezer wet zullen toepasselijk zijn op het geding en de uitspraak daarin. Het proces-verbaal van den ambtenaar die belast was met de overgave, of met de inbezitneming van wege het gouvernement, van den grond waarover bij verkoop of op andere wijze beschikt is, zal volledig bewijs zijn ten aanzien van den dag waarop de overgave of de inbezitneming geschied is. Voorzieningen voor die vorderingen bij tijdige instelling.

De eisch toegewezen zijnde, geen bezit maar vergoeding te geven.

XIX. Wanneer, in geval van verkoop van grond, de rechtbank de vordering van hem die recht op den grond beweert, bewezen acht, zal zij hem het bezit van den grond niet toewijzen, maar hem bij wege van schadevergoeding eene som ten laste der gouvernementskas toeleggen, gelijkstaande met den prijs waarvoor de grond is verkocht, onder bijvoeging van de kosten van het geding.

Wanneer over den grond niet onvoorwaardelijk is beschikt.

XX. Indien de grond verkocht is onder eenige voorwaarde of eenig voorbehoud, of indien over den grond niet bij verkoop, maar op andere wijze van gouvernementswege is beschikt, en de rechtbank de vordering ten aanzien van den grond bewezen, of het verzet gegrond acht, zal de rechtbank den eischer of opposant verklaren gerechtigd tot zoodanige som, als hem in verhouding tot het belang dat hij bij het bezit van dien grond heeft, volgens de bepalingen der VI^de^ wet van 1857 (*regelende de verkrijging van gronden in het openbaar belang*) zal toegewezen worden, en daarop zal het gewestelijk bestuur, volgens de regelen der even genoemde wet, de bepaling der waarde van het belang vorderen.

Vergoeding volgens laatste § § strekt tot volledige voldoening.

XXI. Door de toewijzing van vergoeding in een der gevallen bedoeld in de twee laatste § §, zal aan de vordering van den eischer of opposant volkomen zijn voldaan, en elke vordering zijnerzijds, ontleend aan dezelfde oorzaak, of aan eene oorzaak welke reeds bestond voor den verkoop van den grond of de beschikking daarover van gouvernementswege, uitgesloten zijn.

Het gouvernement niet verhinderd vergoeding te geven voor verkochten grond, al is de vordering niet tijdig ingesteld.

XXII. Geene bepaling dezer wet zal geacht worden onbevoegdheid van het gewestelijk bestuur mede te brengen om aan hem die recht beweert op woesten grond, van gouvernementswege verkocht, nadat het recht van den eischer ten genoege van het gewestelijk bestuur bewezen is (niettegenstaande de eischer zijne vordering niet binnen de bij deze wet bepaalde termijnen heeft ingebracht, hetzij bij den Collecteur of den ambtenaar die dezen vervangt, of bij de volgens deze wet bevoegde rechtbank), vergoeding toe te kennen tot zoodanig bedrag, als het gewestelijk bestuur zal meenen te behooren, mits niet te boven gaande het bedrag vermeld in § 19 dezer wet, in geval de grond zonder voorwaarde of voorbehoud is verkocht.

Vergoeding voor grond voorwaardelijk verkocht, indien de vorde-

XXIII. Indien de grond onder eenige voorwaarde of eenig voorbehoud is verkocht van gouvernementswege, en eenig recht op dien grond of bezwaar tegen den verkoop of tegen de beschikking ten genoege van het gewestelijk bestuur zal

worden bewezen, ofschoon niet ingebracht bij den Collecteur of den ambtenaar die dezen vervangt, of bij de rechtbank volgens deze wet ingesteld, binnen den termijn in deze wet voorgeschreven; is het gewestelijk bestuur bevoegd aan den eischer of opposant zoodanig bedrag van vergoeding toe te kennen, als, volgens het oordeel van het bestuur, het belang dat de eischer of opposant bij het bezit van den grond heeft, vertegenwoordigt. ring bewezen schoon niet tijdig ingesteld is.

XXIV. Tenzij het tegendeel uit den samenhang blijkt, zullen woorden in het enkelvoud gesteld het meervoud insluiten, en woorden in het meervoud gesteld zullen het enkelvoud insluiten, en woorden het mannelijk geslacht aanduidende, zullen het vrouwelijk geslacht insluiten. Interpretatie. Getal. Geslacht.

IV.

Het mededegedeelde omtrent Britsch Indië zal, dunkt mij, den indruk achterlaten, dat het Engelsch bestuur, hoogen prijs stellende op de nederzetting van Europeanen en op de ontwikkeling van den landbouw in het onmetelijk gebied aan zijne heerschappij onderworpen, den afstand van nog onontgonnen grond zoo veel mogelijk heeft willen bevorderen. Men heeft getracht de voorwaarden aannemelijk te maken, en daarbij de eigenaardige gesteldheid der onderscheidene landstreken in het oog gehouden. Men heeft het recht van beschikking over onbeheerden grond gehandhaafd, doch tevens aan een iegelijk die den grond opvordert, of in het algemeen beweert daarop recht te hebben, de gelegenheid geopend zijne aanspraken te berde te brengen, eerst bij het administratief gezag, daarna bij den rechter. Let men op de groote vrijheid van handelen, door het opperbestuur aan de Indische regeering, door deze aan de provinciale besturen gelaten, doch aan den anderen kant op de vrij uitvoerige, haast zou men meenen te omslachtige wijze, waarop voor de rechten van derden gezorgd is, dan valt de tegenstelling in het oog met onze wijze van handelen. Wij verlangen wettelijke regelen voor den afstand der gronden, maar verzuimen aan de rechten van derden eenigen anderen waarborg te geven dan in de beslissing door het administratief gezag kan liggen. Wij hebben den mond vol van ontginningsrechten, van sprokkelrechten en dergelijke, van gemeene weiden, maar kunnen er maar niet toe komen eens voor al uittemaken hoe wij die rechten verstaan, terwijl wij aan den anderen kant al die hoog geroemde rechten aan de genade of ongenade der gouvernementsambtenaren overgeven.

Ik zou echter een wetsontwerp hetwelk de strekking heeft woeste gronden in eigendom of erfpacht te doen afstaan, daarom nog niet on-

voorwaardelijk afgewezen willen zien. In onzen toestand kunnen eenige wettelijke bepalingen nuttig zijn; doch, men wachte zich voor regeling van vele bijzonderheden. Hoe troosteloos het woord ook klinke door de Commissie van Rapporteurs in haar verslag opgenomen, dat »hoe meer »wetten voor Indië gemaakt worden, hoe ruimer daar de gelegenheid »zal zijn om bestaande wetsbepalingen niet op te volgen," toch ligt er eenige waarheid in, en zeker is het dat uitvoerige wetten het gemis eener verlichte administratie niet kunnen vergoeden.

De Minister van Koloniën zond onlangs zijn antwoord op het verslag der Tweede Kamer, benevens eene nota van wijzigingen in. Zij die in de zaak belang stellen, — mochten het zeer velen zijn! — zullen niet verzuimen van dat stuk kennis te nemen. Ik besluit mijne bijdrage in het Tijdschrift met eenige weinige aanteekeningen, waartoe het stuk mij aanleiding geeft.

Ik zou willen beginnen met eene betuiging van ingenomenheid met deze memorie van beantwoording; want zij maakt op hem die zoo even de stukken van den heer Mijer afkomstig uit de hand legt, eena anvankelijk gunstigen indruk. De verdediging van het wetsvoorstel wordt niet ter zijde geschoven door pogingen om de vertegenwoordiging te doen beseffen hoe »uiterst gewichtig" dit onderwerp is. De Minister schrijft in zijne memorie eenvoudige, leesbare taal, zonder de minste verzekering dat hij een »ernstig" man is; hij heeft over de zaak nagedacht, maar hij acht het blijkbaar gansch overbodig te doen opmerken dat hij zich in »gemoedelijke" overpeinzingen heeft verdiept; kortom, de vervelende, femelende, kronkelige phraseologie heeft uitgediend, de woorden worden niet langer gebezigd om den lezer het doorgronden van de wezenlijke gedachte des stellers moeilijk te maken, maar worden, volgens hunne bestemming, gebruikt om te doen verstaan hetgeen de voorsteller wil. En de Minister wil hetgeen hij voorstelt, hij staat de gedachte die aan zijn ontwerp tot grondslag strekt, met warmte voor. »Ten behoeve der »gouvernements-cultures is slechts een betrekkelijk klein gedeelte van »Java's vruchtbaren bodem benuttigd, maar daar naast ligt een veel uit»gestrekter terrein, dat even rijke winsten belooft, maar nog steeds »wacht op de ontginnende hand. Het is in aller belang dat niet te »ramen kapitaal van nationalen rijkdom vruchten te doen afwerpen Het »komt den Minister noodig voor aan de bijzondere nijverheid, die op be»scherming en aanmoediging van regeeringswege aanspraak heeft, de »gelegenheid te geven zich een eigen werkkring te zoeken. Zonder hulp »van den particulieren ondernemingsgeest is die ruimere ontwikkeling »onbereikbaar, waarvoor de Nederlandsch-Indische bezittingen zoo vat»baar zijn." (§ 1 der memorie). »Dat de regeering in vrijgevigen »zin behoort mede te werken tot opheffing der hinderpalen tegen de

»ontginning van woeste gronden wordt volkomen beaamd." (§ 5). »In »den tegenwoordigen stand van zaken, nu de Gouvernements-cultures »op twee na alle zijn ingetrokken, en dus slechts een klein gedeelte »van Java's vruchtbaren bodem daarvoor is afgezonderd, behoeft men »waarlijk niet bevreesd te zijn dat particuliere ondernemers zich naar »gronden in geheel onbewoonde streken verwezen zouden zien" (§ 6).

Welk »liberaal" kan de wenschelijkheid van afstand der woeste gronden beter en krachtiger betoogen dan deze »conservatieve" bewindsman? En mocht iemand meenen dat de handhaving van het cultuurstelsel bij onbekrompen opvolging der aangeprezen vrijgevige denkbeelden zal blijken eene hersenschim te zijn, wat nood? De tijd zal leeren wie gelijk heeft. Ik althans geloof dat er, in de nu eenmaal gegeven omstandigheden, reeds dan reden van tevredenheid mag gevonden worden, wanneer men door politieke tegenstanders die kleingeestige, bekrompen inzichten welke ons koloniaal bestuur in het oog van elk verstandig man verachtelijk maken, hoort verloochenen. Het is ten minste de eerste stap om tot overeenstemming te geraken, ook omtrent de middelen tot verbetering van den toestand.

In dit opzicht evenwel is de vooruitgang nog niet groot, en ik betwijfel zeer of het der regeering gelukken zal door de afzonderlijke regeling van enkele onderwerpen welke zij toezegt, zoodanige vaste grondslagen eener betere orde van zaken te leggen, als met het oog op den tegenwoordigen verwarden en onzekeren toestand dringend noodig schijnen.

Dit althans zal telkens blijken, gelijk het nu reeds uit de memorie zelve des Ministers ten duidelijkste blijkt, dat de regelingen, welke de regeering zich voorstelt in overleg met de vertegenwoordiging tot stand te brengen, in onafscheidelijk verband staan met verschillende andere onderwerpen, waaromtrent even groote, zoo niet nog grootere onzekerheid heerscht. Partiëele behandeling van zaken kan, vooral bij de trage wijze van werken ons Nederlanders eigen, hoogst nuttig zijn, wanneer het geldt verbetering van enkele hoofdpunten van wetgeving; maar behoort het niet tot de voorwaarden van partiëele regeling dat hetgeen voorloopig in statu quo wordt gelaten, toch op vaste, bekende grondslagen rust. Maar dit is nu juist in onze koloniale zaken niet het geval.

Het recht op den grond, de zoogenaamde heerediensten, de landrente zijn onderling nauw verwante deelen van een stelsel waarin de voorgenomen regelingen van cultuurzaken behooren te passen. Hoe nu behoorlijke verordeningen te maken, wanneer men omtrent het gansche stelsel in onzekerheid is? De memorie van den Minister Trakanen is echter in dit opzicht even onvoldoende als hetgeen men voor en na de cultuurwet van den Minister van de Pntte te lezen kreeg. Het is zeer gemakkelijk te zeggen: »de ondergeteekende wenscht zich niet te verdie-

»pen n bespiegelingen over Nederlandsch, Mohammedaansch of Hindoesc »recht", maar wanneer men het recht van wetgeving der Nederlandsche regeering onbetwistbaar acht, is het toch niet overbodig te onderzoeken welke beginselen dan aan die wetgeving òf reeds ten gronde liggen, òf op welke beginselen zij voortaan moet rusten.

Zoo zegt de Minister bij voorbeeld: »het aloude beginsel: heeredienst- »plichtigheid rust op den grond, behoort te worden gehandhaafd." Maar wie is nu jegens den Staat heeredienstplichtig? De eigenaar van den grond? Zoo schijnt de Minister, en ik geloof te recht, de zaak te begrijpen, want »uit het beginsel volgt", zegt hij ons, »dat de arbeiders door den »ondernemer op den hem in erfpacht afgestanen grond te vereenigen, »vrij zijn van alle cultuur- en heerediensten, omdat zij zijn bezitters of »gebruikers van bebouwden grond." Maar hoe nu in geval van ontginning van woesten grond door inlanders, krachtens het verlof waarvan in art. 2 van het gewijzigd ontwerp wordt gesproken? De Minister wil den ontginner geen eigendomsreeht (hetgeen bijzonder gevaarlijk schijnt te zijn), maar *gebruiksrecht* toekennen. Derhalve zijn de Javanen die van het zoogenramd ontginningsrecht gebruik maken, niet heeredienstplichtig.

Houdt gij echter het denkbeeld vast dat de eigenaar heeredienstplichtig is, waarom schroomt gij dan te erkennen dat de grond waarop de heeredienstplicht en landrente rust, voorwerp van eigendom is? Men vreest het woord *eigendom* uit te spreken, omdat het de toepassing onzer rechtsbegrippen zou insluiten, maar beuzelt over *bezitrecht*, *gebruiksrecht* en wat niet al, alsof die uitdrukkingen niet evenzeer westersche begrippen vertegenwoordigden. Om consequent te zijn zou men voortaan in het Nederlandsch parlement redevoeringen in het Javaansch moeten houden. Het zou niet weinig leerzaam zijn de voorstanders van het *gebruiksrecht* hunne eerbiedige opmerkingen in basa krama te hooren opperen en de terechtwijzingen van het Ministerie in ngoko te ontvangen.

Maar wat is dan dat bezitrecht, dat gebruiksrecht, dat gij in bescherming neemt tegen het eigendomsrecht, dien grondslag van alle beschaving? Gij weet het zelven niet, en noemt het gansch ontijdig dergelijke vragen te willen beslissen. Waar blijft dan het recht, waar de handhaving van het recht?

Bestaande rechten waarvan de omvang nog niet juist bekend is, zijn voor codificatie niet vatbaar. Maar men heeft nog niet eens codificatie verlangd, men heeft zich bepaald tot de begeerte dat gij het recht op den grond zoo zoudt regelen dat uw eigen recht op redelijke grondslagen rustte; terwijl gij tevens den Javaan eenig uitzicht opent op iets betere zorg voor zijn recht dan hem nu ten deel valt. Zoo men echter over codificatie spreekt, dan moge Macaulays woord behartigd worden: »I believe that no country ever stood so much in need of a code of laws

as India; and I believe also that there never was a country in which the want might so easily be supplied..... Our principle is simply this: uniformity where you can have it, diversity where you must have it; but in all cases certainty.

Certainty... maar dan is het gedaan met het vaderlijk bestuur? Ja, maar ook met de willekeur. Met het cultuurstelsel? Ja, maar ook met zijn gruwelen. Met conservatieve ministeriën? Och neen, die zullen van tijd tot tijd, en zoo lang er Nederlanders zijn die nog niet eens Minister waren, maar ijdelheid of heerschzucht genoeg hebben om het ook eens te willen worden, terugkeeren, om schoorvoetend en slecht te doen, maar dan toch te doen, of minstens onvermijdelijk te doen zijn, hetgeen de vooruitstrevende partij verlangt.

Zoo moet men dan ook het wetsontwerp op de woeste gronden beschouwen: op zich zelf heeft het geen waarde, voor verbetering in sommige opzichten is het nog vatbaar; maar het zal in geen geval kwaad doen, en wellicht nog iets bijdragen om het »wegstervend koloniaal systeem" uit zijn lijden te verlossen.

C. v. H.

DE PAPILIONIDEN VAN DEN INDISCHEN ARCHIPEL.

EENE BIJDRAGE TOT DE ZOÖLOGISCHE GEOGRAPHIE.

Niemand heeft zich in de laatste jaren in het onderzoek van de natuurlijke historie van den Indischen Archipel een grooter naam gemaakt dan Alfred Russell Wallace, een der uitstekendste leerlingen van den beroemden Ch. Darwin. Zijne beschouwingen over de physische geographie van den Archipel en inzonderheid over de verspreiding der dieren aldaar, hangen ten nauwste samen met de theorie van zijnen leermeester aangaande den oorsprong der soorten uit zoogenaamde natuurkeus, eene theorie die heftige bestrijders, maar ook warme verdedigers heeft gevonden. In dit geschil zal ik mij wel wachten mij te mengen; maar ook onafhankelijk van den steun dien zij aan Darwins theorie trachten te verleenen, zijn de feiten en onderzoekingen van tijd tot tijd door Wallace medegedeeld, zoo belangrijk, dat ik mij herhaaldelijk heb genoopt gevoeld de aandacht van het Nederlandsch en Nederlandsch-Indisch publiek daarop te vestigen. Ik deed dit het eerst in »de Gids" van April 1864, waar ik uit de *Zoölogical papers* van het *Journal of the proceedings of the Linnean Society* eene vertaling gaf van zijne verhandeling »*Over de Zoölogische geographie van den Indischen Archipel*", en ten tweeden male in Dl. II van den jaargang 1865 van dit Tijdschrift, waar ik uit het *Journal of the Royal Geographical Society* zijne verhandeling »*Over de physische geographie van den Indischen Archipel*" vertaald mededeelde. Als een vervolg en aanvulling van beide stukken kan strekken het volgende uittreksel uit eene memorie door den heer Wallace, na zijne terugkomst uit Indië, den 17den Maart 1864 voorgedragen in eene meeting van de *Linnean Society*. Het onderwerp der memorie is door den schrijver dus aangeduid: »Over de verschijnselen van verscheidenheid en geographische verbreiding van soorten, voor zooverre zij worden opgehelderd door de Papilioniden (ridderkapellen) van den Indischen Archipel." Alleen het belangrijkste uit die

memorie heb ik hier medegedeeld, maar toch het gebruik van den eersten persoon behouden, tot vermijding van het onaangename in den vorm dat uit het telkens herhaalde: »de heer Wallace zegt," of »de heer Wallace gaat dus voort," zou voortspruiten. Te eerder waag ik de mededeeling van dit uittreksel in dit Tijdschrift, daar de feiten geheel op het terrein van den Indischen Archipel te huis behooren, en eene even belangrijke als aanlokkelijke bijdrage tot de kennis van eenige zijner schoonste natuurlijke voortbrengselen vormen.

»De verschillende groepen van dieren hebben tot opheldering der verschijnselen van verscheidenheid en geographische verbreiding zeer ongelijke waarde. Sommige zijn niet rijk genoeg in soorten, andere hebben een te beperkt gebied, terwijl vele, waarbij zich zulke bezwaren niet voordoen, te onvolkomen bekend zijn om ons genoegzaam uitgewerkte en nauwkeurige gegevens te verschaffen. Maar de dagvlinders schijnen tot de zoodanige te behooren, die alle vereischte hoedanigheden bezitten. Zij zijn zeer talrijk en hunne buitengewone schoonheid is oorzaak dat zij in alle wereldstreken zorgvuldig verzameld zijn. Hunne verbazend ontwikkelde vleugels zijn bedekt met schubbetjes, die nu eens de rijke kleuren en fijne oppervlakte van satijn of fluweel nabootsen, dan eens met metaalglans schitteren, dan weder prijken met de afwisselende tinten van opaal. Deze kleuren zijn gerangschikt in eene eindelooze verscheidenheid van patronen, en de zoo schitterend uitgedoste oppervlakte dient als register voor de fijnste veranderingen van organisatie, en vertoont op groote schaal de uitwerkselen van den invloed dien klimaat en andere voorwaarden van bestaan in meerdere of mindere mate op het organismus van ieder levend wezen uitoefenen.

»Onder de dagvlinders maken de Papilioniden eene der belangrijkste familiën uit. Zij bezitten een hoogen graad van organisatie en vertoonen, zoowel in den onvolkomen als in den volkomen staat, zeer in het oog springende eigenaardigheden. Zij behooren tot de fraaiste, statigste en sierlijkste vlinders, en ofschoon zij vrij algemeen over den geheelen aardbodem verspreid zijn (*), zijn zij vooral overvloedig in de keerkringslanden, waar zij den hoogsten trap van grootte en schoonheid bereiken. Zuid-Amerika, Noord-Indië en de Indische Archipel zijn de streken waar deze prachtige insekten het menigvuldigst voorkomen. Zij vormen in die landen eene niet onbelangrijke bijdrage tot het natuurschoon; want de grootere soorten, die vaak eene vlucht hebben van zeven of acht duimen, drijven zoo statig door het luchtruim en spreiden zulke prachtige kleuren ten

(*) Zelfs in ons vaderland heeft men *Papilio Machaon* en nabij onze grenzen *Papilio Podalirius*. Vert.

toon, dat zij veel meer de aandacht trekken dan de meerderheid der vogels.

»Niet minder dan 120 soorten van deze familie bewonen de eilanden van den Indischen Archipel, waarover zij echter in zeer afwisselende proportiën verdeeld zijn. Borneo is het rijkst in soorten en telt er 29, terwijl vele der kleinere eilanden slechts van 6 tot 10 soorten bezitten. Een zorgvuldige studie van eene groote menigte dezer insekten, verzameld op omstreeks 30 eilanden, van Sumatra tot Nieuw Guinea, heeft een aantal merkwaardige feiten met betrekking tot de verscheidenheid en de geographische verbreiding der soorten aan het licht gebragt. Onder dien naam van verscheidenheid kan men verschillende verwante verschijnselen samenvatten, die echter niet behooren verward te worden; zij zijn: 1°. eenvoudige veranderlijkheid van vorm; 2°. dimorphisme of polymorphisme; 3°. lokale vormen; 4°. co-existeerende verscheidenheden; 5°. rassen of ondersoorten; 6°. wezenlijke soorten.

»Tot de eenvoudige veranderlijkheid behooren alle gevallen van groote onbestendigheid van vorm, of die waarin het kroost meer of min van de ouders afwijkt, maar onregelmatig en om zoo te spreken toevallig. In zulke gevallen is de neiging om te variëeren zoo sterk, dat het moeilijk wordt twee exemplaren te vinden die geheel overeenkomen. Eene der soorten van den Archipel, *Papilio Severus*, vertoont dit verschijnsel in zeer hoogen, eenige andere in minderen graad. Men zou het onregelmatige veranderlijkheid kunnen noemen, en deze is van denzelfden aard als die, welke zoozeer onze huisdieren kenmerkt.

»Polymorphisme, of dimorphisme, verschilt van de eenvoudige veranderlijkheid daarin, dat het verschil tusschen kroost en ouders aanmerkelijker en tevens bestendiger en regelmatiger is, zoodat van de nakomelingen van een enkel paar sommige aan de ouders gelijk zijn, maar andere er van afwijken door vrij bepaalde en zich gelijk blijvende verschillen, zonder dat overgangen voorkomen. Eene groote en schoone soort van den Archipel, *Papilio Memnon*, is een goed voorbeeld van dimorphisme. Het mannetje is nagenoeg eenvormig blauwachtig zwart, met ronde achtervleugels, zonder eenige verscheidenheid. Van de wijfjes zijn een deel in vorm aan de mannetjes gelijk en onderscheiden zich alleen door een meer bruine of aschgrauwe kleur en eenige in aantal variëerende witte vlekjes op de achtervleugels. Maar een andere groep der wijfjes verschilt aanmerkelijk in den vorm der achtervleugels, die tot een langen lepelvormigen staart verlengd zijn. Deze hebben tevens witte strepen, die zich van de basis af over de vleugels uitstrekken. Overgangen tusschen deze twee soorten van wijfjes in kleur en vorm komen niet voor. De tweeërlei wijfjes nu brengen niet enkel jongen voort aan haar zelve gelijk: uit de eieren van een van haar komen beide soorten voort, zoowel als de man-

netjes, die van beide verschillen. Om dit door eene vergelijking op te helderen, stelle men zich een blank man voor met blauwe oogen en blond haar, die twee vrouwen heeft: de eene een roodkleurige en sluikharige Indiaansche, de andere eene koolzwarte kroesharige negerin; en dat al de jongens uit beide vrouwen geboren geheel blank en blond zijn als hun vader, maar dat de meisjes òf zuivere Indiaanschen òf zuivere negerinnen zijn, met dien verstande, dat ook negerinnen uit de Indiaansche moeder, en roodkleurige meisjes uit de negerin geboren worden. Zoo iets schijnt ongerijmd en strijdig met de natuur, en is toch volkomen wat bij *Papilio Memnon* plaats grijpt. De mannetjes zijn altijd juist gelijk aan den vader, terwijl het vrouwelijk kroost van elke moeder deels aan haar gelijk, deels ongelijk is.

»De vlinder *Papilio Pammon* genoemd, die alle deelen van Indië bewoont, is een tweede voorbeeld. Deze is nagenoeg zwart met een band van witte vlekken langs den rand der voorvleugels en dwars over het midden der achtervleugels. Van de wijfjes zijn sommige geheel aan de mannelijke exemplaren gelijk, behoudens eene kleine roode vlek van achteren. Doch de gewoonlijk voorkomende wijfjes zijn geheel anders, daar zij een groote witte en bruin-roode vlek op de achtervleugels en eene reeks van roode vlekjes vertoonen. Men heeft deze wijfjes lang voor eene bijzondere soort gehouden, onder den naam van *Papilio Polytes;* maar uit de eieren, door zulke vlinders gelegd, komen zoowel exemplaren van *Papilio Pammon* voort, als zulke, die met de moeder overeenkomen. Hierbij komt dat nog nooit een mannetje van *Papilio Polytes* gevonden is, ofschoon de soort verre van zeldzaam is. Er is echter in Indië nog een andere vlinder, *Papilio Romulus*, waarvan evenmin ooit mannetjes gevonden zijn, ofschoon de wijfjes in iedere verzameling voorkomen; en een zorgvuldig onderzoek van dit insekt heeft mij de overtuiging gegeven, dat het een derde vorm is van de wijfjes van *Papilio Pammon.* Om ook voor dit geval eene vergelijking te vinden, moeten wij onderstellen dat onze blanke man nog een derde vrouw heeft, blank gelijk hij zelf, maar dat de kinderen van de blanke, zwarte en roode vrouw, als zij jongens zijn, allen overeenkomen met den vader, maar, zoo zij meisjes zijn, blank, zwart of rood zullen wezen, onverschillig uit welke der drie vrouwen zij zijn geboren.

»Verder oostwaarts, op de Molukken en Nieuw-Guinea, komt een vlinder voor, *Papilio Ormenus* genoemd, die evenzeer drieërlei soorten van wijfjes heeft, maar in dit geval zijn al de wijfjes verschillend van de mannetjes, dus — om op onze vergelijking terug te komen — alsof onze veronderstelde polygamist [bij zijne zwarte en roode echtgenooten nog eene gele, schuinoogige Chineesche gevoegd had. Het zou echter een nauwkeuriger parallel zijn zich een eiland voor te stellen, bevolkt door

enkel blanke mannen, en door zwarte, roode en gele vrouwen, waar, nadat vele geslachten waren voorbij gegaan, al de mannen zuiver blank bleven en de vrouwen de respectieve eigenaardigheid van haar kleur en ras even zuiver bewaarden. Dit zou een juiste voorstelling zijn van de verschijnselen van polymorphisme, wat de gewone loop der natuur is in onderscheidene species van insekten in de verschillende deelen der wereld; en deze parallel zal volkomen duidelijk maken dat het geheel iets anders is dan de eenvoudige verscheidenheid, waarmede het tot dusverre is verward geworden.

»Er zijn intusschen andere soorten, die ons kunnen leeren hoe deze staat van zaken kan ontstaan zijn. Eene soort die de Philippijnsche eilanden bewoont (*Papilio Alphenor*), heeft wijfjes die zeer variëeren, terwijl de mannetjes geheel anders en zich gelijk blijvend zijn. Nu heeft de heer Darwin aangetoond, dat zeer kleine verschillen in uitwendig voorkomen dikwijls gepaard gaan met zeer belangrijke in constitutie, zoodat de eene verscheidenheid, beter berekend voor de omstandigheden waarin zij geplaatst is, kan bloeien en zich vermenigvuldigen, terwijl de andere vermindert en uitsterft. In het geval nu waar een insekt een zeer veranderlijk wijfje voortbrengt, kan het gebeuren dat b. v. twee der meest uiteenloopende afwijkingen hoedanigheden bezitten die haar beter geschikt maken dan de tusschen beiden liggende vormen om in stand te blijven, zoodat deze laatste zullen uitsterven en alleen de uitersten overlaten. Alleen blijft het moeilijk te verklaren hoe het komt, dat die overgangsvormen niet telkens op nieuw worden voortgebragt. Men schijnt dit te moeten afleiden uit de neiging der natuurkeus om gedurig meer de nakomelingschap van die individu's in stand te houden, die slechts een of twee der gunstige verscheidenheden, en de ongunstige zelden of in het geheel niet voortbrengen. Bovendien zullen onder de nakomelingschap dier exemplaren, die de grootste proportie insekten van de gunstigst gestelde verscheidenheid voortbrengen, die meest volkomene en hoogst ontwikkelde individu's worden aangetroffen, die, wanneer ongunstige omstandigheden het geheele ras dreigen te verdelgen, alleen de soort zullen in stand houden en aan alle volgende geslachten de physiologische zoowel als de uitwendige eigenschappen hunner voorouders zullen mededeelen.

»Het geval, dat de verschillende broeisels van dezelfde species verschillende karaktertrekken vertoonen, 't welk zich bij vele Europeesche kapellen voordoet (*), is een eenigszins verschillend, maar toch verwant verschijnsel, dat men afwisselend dimorphisme zou kunnen noemen. Wederom een ander geval vindt men bij de mieren, waar drie of vier stellen individu's van verschillenden lichaamsbouw worden voortgebracht door

(*) B. v. bij *Vanessa Antiope*. Vert.

dezelfde ouders. Hier was echter elke vorm nuttig voor de gemeenschappelijke zamenleving, wat, zoo als Darwin heeft aangetoond, de grond is waarom zij door natuurkeus konden worden voortgebracht. Dit kan dus economisch polymorphisme genoemd worden. Nog weder een ander bestaat, zooals de heer Darwin heeft getoond, in vele planten (zooals *Linum* en *Primula*), waar de reproductieve organen gewijzigd zijn, zoodat de eene vorm in bepaalde functioneele betrekking tot den anderen staat. Dit zou men sexueel òf reproductief dimorphisme kunnen noemen. Maar al deze gevallen hebben toch dit met elkander gemeen, dat de vereeniging der verschillende vormen geene overgangen voortbrengt, maar de twee of meer ouderlijke vormen in hunne zuiverheid hernieuwt; terwijl, waar eenvoudige verscheidenheden of rassen zich vermengen, het kroost zelden volkomen op een der ouders gelijkt, maar doorgaans in verschillende proportiën het midden tusschen beiden houdt.

»Wij willen thans nog eenige nieuwe en merkwaardige feiten mededeelen, die tot opheldering strekken der verscheidenheid van soort voor zoover die van lokale omstandigheden afhankelijk is. Bij eene zorgvuldige vergelijking der verwante soorten van kapellen uit verschillende eilanden is het gebleken, dat in sommige gevallen de lokaliteit in onderscheidene familiën een bijzonder karakter aan de meerderheid der species had gegeven. Wat de Papilioniden betreft waren de uitkomsten als volgt:

1°. De species van het Indische gewest (*) (Java, Sumatra, enz.) zijn bijna zonder uitzondering kleiner dan de verwante soorten van Celebes en de Molukken.

2°. De soorten van Nieuw-Guinea en Australië doen mede, ofschoon in geringeren graad, voor de naastbijkomende soorten en verscheidenheden van de Molukken in grootte onder.

3°. In de Molukken zijn de species en individu's die het eiland Amboina bewonen, doorgaans de grootste.

4°. De species van Celebes evenaren doorgaans en overtreffen somtijds die van Amboina in grootte.

5°. De soorten en verscheidenheden van Celebes bezitten een eigenaardigen karaktertrek in den vorm der voorvleugels, die van dien der verwante soorten en verscheidenheden van al de omringende eilanden verschilt.

6°. Soorten die in Indië en de westelijke eilanden van staarten zijn voorzien, verliezen deze naarmate zij zich oostwaarts over den Archipel verbreiden.

Onder deze resultaten is er geen dat zoozeer de aandacht verdient, als

---

(*) De onderscheiding van den Indischen Archipel uit zoölogisch oogpunt in een Indisch en een Australisch gebied, is den lezer uit de in het begin van dit artikel vermelde geschriften van Wallace bekend. Vert.

hetgeen wij in de vijfde plaats vermeldden. In bijna al de Papilioniden van Celebes, maar eveneens ook in de Piëriden en sommige der Nymphaliden wordt een bijzondere bocht in de oppervleugels opgemerkt, die zich in sommige gevallen zelfs als eene plotselinge inbuiging voordoet. Dit blijkt b. v. duidelijk uit de vergelijking van *Papilio Gigon*, die uitsluitend op Celebes voorkomt, met de zeer nauw verwante soort *Papilio Demoleon*, die aan Java, Sumatra en Borneo gemeen is.

»In niet minder dan 13 species van Papilio, 10 Piëriden en 5 of 6 Nymphaliden is het verschil van vorm tusschen de soorten en verscheidenheden die bijzonder aan Celebes eigen zijn, en de nauwst verwante die al de overige deelen van den Archipel bewonen, van geheel denzelfden aard en van nagenoeg hetzelfde bedrag. Het verschil blijft hetzelfde of wij de kleine soorten van Java dan wel de groote van de Molukken met die van Celebes vergelijken, waaruit blijkt dat de oorzaken die deze bijzonderheid van vorm hebben voortgebracht, geheel verschillen van die, welke tot vermeerdering der grootte hebben geleid. Het verschil openbaart zich even duidelijk in de verscheidenheden als in de species van Celebes, en dit mag gehouden worden voor eene aanbeveling der hypothese dat species en verscheidenheden inderdaad van denzelfden aard zijn en alleen in graad verschillen, daar de lokale oorzaken die zich op Celebes hebben doen gelden, op beiden volmaakt dezelfde uitwerking gehad hebben.

»Om de oorzaak van dit zonderling verschijnsel zooveel mogelijk te verklaren, merken wij op dat ééne der soorten die Celebes bewoont, t. w. *Papilio Polyphontes* Bsd., bij vergelijking met de naastverwante soorten der omliggende eilanden geenerlei verscheidenheid van vorm vertoont. Maar deze onveranderde soort maakt deel uit van eene groep die traag is van vlucht en toch overvloedig in individu's en het voorwerp van nabootsing (waarover straks nader) door andere groepen, uit welk een en ander kan worden opgemaakt, dat zij eenig bijzonder en verborgen middel van bescherming, onafhankelijk van het vliegen, moet bezitten. Want, indien wij aannemen dat de vlinders van Celebes hunne langere en meer gebogen vleugels te danken hebben aan de vervolging van bijzondere vijanden, hetzij vogels of insekten, aan welke zij alleen door versterkt vermogen om te vliegen konden ontsnappen, dan is het duidelijk dat die soorten, die reeds eenig ander middel van bescherming bezaten, bij de verandering van den vorm hunner vleugels geen baat konden vinden en die vleugelen derhalve niet door de werking der natuurkeus konden verkrijgen. En hieruit verklaart zich ook waarom geen enkele der Danaïden deze wijziging heeft ondergaan; deze toch zijn in het algemeen de voorwerpen der nabootsing van andere groepen, en moeten daarom reeds op andere wijze beschermd zijn. De groote, dik-lijvige Nymphaliden-soorten hebben eene zeer snelle vlucht, maar die meer op de kracht hunner

spieren dan op de lengte hunner vleugels berust; zij worden daarom waarschijnlijk nooit in de vlucht gegrepen, en hebben geene dergelijke wijziging van den vleugelvorm ondergaan, omdat zij die niet behoefden. De zwakke, weinig in 't oog loopende, bruine Satyriden en de kleine, vlugge Lycaeniden en Hesperiden, hebben mede ongewijzigde vleugels, omdat zij zich, wel niet door de kracht hunner vlucht, maar door zich te verschuilen en door bijzondere gewoonten weten te beveiligen.

»Ofschoon wij dus niet in staat zijn om de bijzondere vijanden aan te wijzen, die uitsluitend op Celebes de Lepidoptera hebben belaagd, kunnen wij ons verzekerd houden dat de zonderlinge afwijking in den vleugelvorm bij zoovele der kapellen van dat eiland, even als de wijzigingen in vorm en grootte die men elders in den Archipel opmerkt, de uitwerkselen zijn van die ingewikkelde weêrkeerige werking, die alle levende wezens in de worsteling om te bestaan op elkander oefenen, en die de aanhoudende strekking heeft om gestoorde betrekkingen te herstellen en iedere species in harmonie te brengen met de steeds veranderende toestanden van het omringend heelal.

»De nabootsing, waarvan wij reeds een paar maal gewaagden, kan onder andere worden opgehelderd door de groote gelijkheid van vele Papilio's van Indië en den Archipel met de Danaïden die dezelfde streken bewonen. Deze Danaïden zijn bijna een plaag voor den verzamelenden entomoloog, omdat zij in zulken overvloed en aan alle plaatsen voorkomen. De tuinen, de kanten der wegen, de omtrek der dorpen zelfs wemelt van deze insekten, en dit bewijst dat zij een gemakkelijk leven leiden en beveiligd zijn tegen de vervolging die de vermenigvuldiging der minder begunstigde rassen belemmert. Men meent dat hun sterke en bijzondere lucht als de oorzaak hunner veiligheid is aan te merken; dat deze het is die te weeg brengt dat zij door insekten-etende dieren gewoonlijk worden voorbijgegaan. Indien derhalve een ander insekt, dat dezen bijzonderen reuk mist, echter op eene soort van Danaïs van hetzelfde distrikt gelijkt, kan het door vergissing worden voorbijgezien en wint daardoor een voordeel. Is de gelijkenis slechts eene algemeene en geringe, dan zal het nut evenredig gering zijn. Intusschen is het klaar dat zulk eene algemeene gelijkenis tusschen dieren van zeer verschillenden bouw bij toeval kan voorkomen, en hierbij mag men niet uit het oog verliezen, dat, waar dit eenmaal plaats heeft, de gelijkenis en het evenredig voordeel door de werking der natuurkeus met noodwendigheid aanhoudend zullen toenemen. Laat b. v. een Papilio op een Danaïs zoo oppervlakkig gelijken, dat zij er slechts door zeer onopmerkzame vogels of op grooten afstand meê kan verward worden. Zelfs dit zal voor haar een voordeel zijn; want menig exemplaar dat anders zou verslonden worden, zal daardoor in leven blijven en nakomelingschap voortbrengen. Maar onder

alle dieren komen vroeger of later verscheidenheden voor. Onder de verscheidenheden van deze Papilio zullen sommige meer, andere minder op de Danaïs gelijken. De eerste zullen aan de vervolging meer ontsnappen dan de laatste, en zullen zich dus vermenigvuldigen, terwijl de andere in aantal afnemen. In elk opvolgend geslacht zal deze bewaring der meer gelijkende en vernieling der minder gelijkende worden voortgezet, en dit moet, langzaam maar zeker, eene trapswijze toenemende gelijkenis te weeg brengen, totdat het eene insekt nauwelijks meer van het andere te onderscheiden is. Zulke gevallen komen overal voor. Eenige der merkwaardigste zijn aangewezen door den heer Bates als voorkomende in Zuid-Amerika, gevallen waarin iedere streep en vlek zoowel als de omtrek van den vleugelvorm door insekten van geheel verschillenden bouw nauwkeurig zijn gecopiëerd. Even buitengewone gevallen komen in tropisch Afrika voor, waar twee of meer insekten van geheel uiteenloopenden bouw in uitwendigen vorm schier volkomen zijn gelijk geworden aan een derde, dat van beiden evenzeer verschilt. Maar in ieder geval, hetzij de overeenkomende soorten twee of drie in getal zijn, behoort steeds een van haar tot de Danaïden of tot een of twee andere groepen, die ook eenig bijzonder middel van bescherming bezitten. De aldus op elkander gelijkende insekten bewonen nu ook altijd dezelfde landen, en worden, voor zooverre althans hunne levenswijze bekend is, steeds op dezelfde plaatsen aangetroffen. Dit ontneemt aan het verschijnsel geheel en al het karakter van toevallige gelijkenis, die zeer denkbaar zou zijn wanneer wij de insekten van alle deelen der wereld met elkander vergeleken, maar waarvoor de kans zeer beperkt wordt wanneer wij ons bepalen tot de zoodanige die in hetzelfde land, en zelfs op dezelfde vindplaats voorkomen. Maar nu zijn juist de gevallen van zulke sterke onderlinge gelijkenis tusschen soorten van verschillende familiën en genera uiterst zeldzaam bij de insekten van verschillende landen — juist zoo zeldzaam inderdaad, als zich van toevallige gelijkenissen laat verwachten; terwijl zij daarentegen in gevallen waarin zij volgens de natuurlijke kansrekening oneindig zeldzamer moesten zijn, in alle deelen der wereld zoo menigvuldig voorkomen, dat zij bijna als een gewoon verschijnsel mogen worden aangemerkt. Er moet dus tusschen de soorten die zoo op elkander gelijken, eene ware betrekking bestaan, en indien men de hier beproefde verklaring niet wil aannemen, zal men verplicht zijn aan te toonen dat zij onvoldoende is om van de waargenomen feiten rekenschap te geven. Doch nu wordt integendeel juist de opmerking gemaakt, dat, indien de verklaring waar was, de gevallen van nabootsing menigvuldiger zouden moeten voorkomen; dat bijna alle Piëriden zouden moeten gelijken op Heliconia's en bijna alle Papilio's op Danaïden. Als antwoord hierop schijnt te volstaan, dat alleen waar, onder de tallooze verscheidenheden van insekten, tusschen onderscheidene groepen eene ver-

wijderde gelijkenis bij toeval is voorgekomen, de natuurkeus hare werking kan aanvangen om de gelijkenis ten nutte der zich dus vormende verscheidenheid te vermeerderen. De overige soorten derzelfde groep zullen door andere middelen in stand blijven. Sommige zullen vermeerderd vermogen om te vliegen ontvangen, andere gunstige gelegenheden om zich te verbergen (*), terwijl andere weder zich door versterkt vermogen van reproductie tegen de vervolging hunner vijanden zullen handhaven. En op het een of ander kritisch tijdstip van het bestaan der species zal het van het proportioneel bedrag en de snelheid der opvolgende veranderingen in deze verschillende richtingen afhangen, de bijzondere middelen te bepalen waardoor de instandhouding zal worden verzekerd. Het betrekkelijk op zich zelf staan der gevallen van nabootsing levert dus geen bewijs dat zij niet als een middel van beveiliging mag beschouwd worden, en evenmin dat de hier beproefde verklaring der zaak onhoudbaar zou zijn. Niet minder dan 14 Papilio-soorten van Indië en den Archipel bootsen species van andere groepen na, en in sommige gevallen zoo nauwkeurig, dat de entomologen ze vaak als exemplaren derzelfde species beschouwd hebben, ofschoon zij inderdaad geen nauwe verwantschap met elkander bezitten, en dat ook de schrijver dezes zich daardoor in de vlucht telkens liet bedriegen. Het kan ons dus niet verwonderen dat ook vogels en insekten ze met elkander verwarren.

»Wij besluiten met eenige opmerkingen over de geographische verbreiding der Papilioniden. Die familie is in den Archipel zeer sterk vertegenwoordigd, daar meer dan een vierde van alle bekende soorten hier voorkomen. Afrika heeft een 40tal soorten, tropisch Azië 65, Zuid-Amerika 120 of omstreeks een gelijk getal als de Archipel. Maar de oppervlakte van beide gewesten is zeer verschillend: terwijl Zuid-Amerika meer dan 5,000,000 □ Eng. mijlen beslaat, zou een lijn, die het geheel der eilanden van den Archipel omsloot, eene oppervlakte van 2,700,000 □ Eng. mijlen omvatten, waarvan het land niet meer dan hoogstens 1,000,000 mijlen zou beslaan. Deze betrekkelijke rijkdom van den Archipel is gedeeltelijk een gevolg van de uiteenscheuring van het land in talrijke afgezonderde deelen, welke leidde tot de geheele scheiding van vele vormen die op een uitgestrekt vastland vermoedelijk als ver verspreide en veranderlijke soorten zouden bestaan. Wanneer wij de Papilioniden van den Archipel in twintig groepen der nauwst verwante species splitsen, dan zijn zeven van deze groepen beperkt tot het Indo-Maleische en drie tot het Austro-Maleische gewest, zoodat wij hier dezelfde verdeeling van den Archipel in twee zoölogische gewesten, het Indische en Australische, terug-

(*) B. v. door allengs de kleur aan te nemen van de boomstammen of andere voorwerpen waarop zij gewoonlijk gaan zitten, waardoor zij geheel aan de aandacht ontgaan. Vert.

vinden, die reeds vroeger uit de beschouwing zijner Mammalia en Vogels werd afgeleid. De mate van betrekking waarin de eilanden tot elkander staan, wordt bepaald door de betrekkelijke proportie der species die zij met elkander gemeen hebben, en is dikwijls in strijd met die door geographische ligging of physische karaktertrekken aangeduid. Een treffend voorbeeld geven Java en Sumatra, die door tusschenliggende eilanden in de straat van Sunda zoo nauw met elkander verbonden zijn en in de aaneengeschakelde keten van vulkanen, die ze doorsnijdt, zulk eene sterke overeenkomst bezitten, dat wij ons van het denkbeeld eener betrekkelijk jonge scheiding nauwelijks kunnen ontdoen. En toch is dit denkbeeld eene dwaling, want zij hebben inderdaad in hunne natuurlijke voortbrengselen vrij wat minder onderlinge overeenkomst dan ieder op zich zelf heeft met Borneo, dat door eene zee van groote uitgestrektheid van beiden gescheiden is en door zijne niet-vulkanische structuur geheel van beiden verschilt. De betrekkingen der Papilioniden van deze eilanden tot elkander kunnen in de volgende cijfers worden uitgedrukt:

Sumatra. . . 21 species Borneo. . . . 29 »	}	20 species aan beide eilanden gemeen.
Java. . . . . 27 » Borneo . . . 29 »	}	20 » » » » »
Sumatra. . . 21 » Java. . . . . 27 »	}	11 » » » » »

Waaruit blijkt, dat Sumatra en Java beide een veel nauwer betrekking hebben tot Borneo dan tot elkander.

»Dit stemt geheel overeen met de uitkomsten die men verkrijgt, als men de zoogdieren en vogelen der drie eilanden onderling vergelijkt, en mag dus worden aangemerkt als het bewijs, dat in later tijdvak Java en Sumatra alleen door middel van Borneo zijn verbonden geweest.

»Voorts hebben Borneo en Java ieder slechts twee species uitsluitend aan deze eilanden eigen en Sumatra niet één (*); maar Celebes, ofschoon geographisch niet meer van hen gescheiden als zij van elkander zijn, heeft niet minder dan 17 species die elders niet voorkomen. Verder Oostwaarts heeft geen eiland meer dan 5 species die het bijzonder eigen zijn. Celebes staat dus op zich zelf en heeft eene individualiteit als elders wel aan uitgestrekte groepen, maar niet aan bijzondere eilanden is op

(*) In 1859 werd het Museum van Natuurlijke Historie te Leiden verrijkt met eene nieuwe en overschoone soort uit de binnenlanden van Sumatra, gevangen door den heer Ludeking, en onder den naam van *Papilio Trogon* (wegens de overeenkomst van kleuren met den fraaien vogel *Trogon Resplendens*) beschreven en afgebeeld in het *Tijdschrift voor Entomologie*, D. III (1860). Daar deze soort, voor zoover wij tot dusverre weten, aan Sumatra alleen eigen is, veronderstel ik dat zij den heer Wallace onbekend was gebleven
Vert.

te merken, en schoon het gelegen is in het midden van den Archipel en omringd door eilandjes die de gunstigste gelegenheid voor verhuizing en onderlingen ruil van voortbrengselen met het overige dier eilandenwereld schijnen op te leveren, behoudt het evenwel een geheel eigenaardig karakter.

»De vele eigenaardigheden van Celebes in zoogdieren, vogels en insekten, en daaronder ook de merkwaardige wijziging van den vorm der vleugels in zijne Lepidoptera, die op de meest uiteenloopende species den stempel drukt van een gemeenschappelijken oorsprong, zijn verschijnselen die zich uit de eenvoudige leer van afzonderlijke scheppingen niet laten verklaren. De teekenen van trapswijze modificatie en afhankelijkheid van physische en organische veranderingen zijn zoo menigvuldig, dat wij ze onmogelijk voor bedriegelijken schijn kunnen houden, even weinig als wij kunnen gelooven, dat geene strata zijn nedergelegd in voorwereldlijke oceanen, en dat de fossilia door den geoloog verzameld, geen waar bericht tot ons overbrengen van eene vroeger levende wereld, maar het alles zoo is geschapen als het zich thans aan onze oogen vertoont.

»Het schijnt ons toe dat al de merkwaardige verschijnselen hier medegedeeld, hun onmiddellijken grond hebben in de jongste reeks van veranderingen, zoo organische als anorganische, in deze streken; en daar de verschijnselen die het eiland Celebes aanbiedt, zeer van die der naburige eilanden verschillen, zijn wij verplicht om aan te nemen, dat de vroegere geschiedenis van Celebes tot een zekere hoogte eenig en van die der andere zeer verschillend is geweest. Om den aard van dat verschil nauwkeurig te bepalen, is verder onderzoek noodig. Tot dusverre kan slechts ééne conclusie gemaakt worden waarop men zich verlaten kan, namelijk, dat Celebes een der oudste eilanden van den Archipel uitmaakt; dat het te voren meer volkomen zoowel van Indië als van Australië is afgezonderd geweest dan het nu is, en dat, te midden van al de veranderingen die het ondergaan heeft, hier een overblijfsel van de Fauna en Flora van een vroeger periode voor ons bewaard is. De eigenaardigheid en bijzondere belangrijkheid van dit land zijn eerst aan het licht gekomen, sedert onze onderzoekingen ons hebben genoopt de voortbrengselen van Celebes nevens die der overige eilanden van den Archipel te stellen; maar het is te hopen dat eenig ondernemend natuuronderzoeker zich eerlang aan een meer gezet onderzoek der natuurlijke gesteldheid en voortbrengselen van dit eiland zal gaan wijden, daar het ons toeschijnt dat geen ander afzonderlijk eiland op den aardbodem belooft het zorgvuldig opsporen van zijne oudere en tegenwoordige geschiedenis met zulk een rijken oogst van belangrijke uitkomsten te beloonen (*)."

P. J. V.

(*) Wat hier over Celebes gezegd is, wordt nader bevestigd door de verhandeling *over de zoölogische geographie van den Indischen Archipel.* Vert.

BOEKAANKONDIGING.

Bankwezen en Banken in Britsch Indië. Eene geschiedkundige schets door N. P. van den Berg. Batavia, bij H. M. van Dorp.

Het Bankwezen is, even als de muntsomloop, een onderwerp waarover veel verschil van gevoelen tusschen de beoefenaars der staathuishoudkundige wetenschap bestaat. De literatuur betreffende dat onderwerp is dan ook zeer rijk.

De kundige hoofd-agent van de Nederlandsch-Indische Bank te Batavia, de heer N. P. van den Berg, heeft in het werk, waarvan de bescheidene titel hierboven is opgegeven, eene nieuwe, hoogst merkwaardige bijdrage daartoe geleverd. Hij wil, blijkens zijn »Voorwoord", niet geacht worden een volledig geschiedverhaal te hebben gegeven, en draagt zijn »opstel" voor als eene »meer of min stelselmatig gerangschikte verzameling van aanteekeningen"; over zijn onderwerp bijeengebracht. Wellicht zou een volledig geschiedverhaal nog meer bijzonderheden hebben kunnen bevatten omtrent de betreurenswaardige gevolgen van de overdreven speculatiewoede, welke Britsch Indië zoo dikwijls overviel. Maar het zou moeilijk zijn, in zoo beknopten vorm een meer lezenswaard en nuttig overzicht van de geschiedenis van het bankwezen in Britsch Indië aan het Nederlandsch publiek aan te bieden.

Behalve eenige algemeene geschiedkundige herinneringen omtrent het ontstaan van het bankiersbedrijf en zijne ontwikkeling tot in de 18e en 19e eeuw (Inleiding), geeft de S. een geschiedkundig overzicht van het oude bankiersbedrijf in Indië, — van de oprichting der eerste banken in Indostan tijdens het bestuur der Engelsche Oost-Indische Compagnie, in het laatst der 18e eeuw, — van het ontstaan der geprivilegiëerde of zoogenaamde gouvernements-banken, in de 19e eeuw, — van de onderscheidene crises, welke den handel, te Bombay en te Calcutta vooral, teisterden in de jaren 1832—33, 1847, 1865 en 1866. Merkwaardig vooral is zijne korte beschrijving van de speculatiekoorts die, even als de cholera, periodiek, naar het schijnt, in de handelswereld, vooral in de Engelsche, uitbreekt, en welke in de aangewezen jaren wederom duizenden slachtoffers maakte en millioenen verslond: het oude eigenaardige verschijnsel, dat de *auri sacra fames*, vooral de zucht om ten spoedigste rijk te worden, liefst zonder veel arbeid, de lessen der ondervinding telkens zoo spoorloos doet verdwijnen! — dat het voortdurend mogelijk is, ook na de tijden van Law en van den tulpenhandel, een genoegzaam aantal

lichtgeloovigen te vinden, die zich aan schitterende prospectussen vergapen, en hun vermogen beschikbaar stellen voor *finauds*, die de kunst verstaan om zulke schapen te scheren! — Hoe groot de omvang van de ramp in 1865 was, blijkt o. a. uit de opgave, door den S. gedaan, van het aantal banken, dat te Bombay in den aanvang van 1865 bestond. Dat getal was 37, met een nominaal kapitaal van 300 millioen ropijen. Na de crisis waren er *acht* overgebleven, die »ofschoon zij duchtige »verliezen geleden badden, niet als geheel hopelooze of onbestaanbare »ondernemingen beschouwd werden."

Bovenal valt het in 't oog dat de val van zeer velen, en de ontzettende verliezen welke anderen leden, die zich nog staande hielden, voor een zeer groot deel waren toe te schrijven aan onvoorzichtige bepalingen der statuten, — waardoor het b. v. mogelijk was dat sommige banken zeer aanzienlijke sommen besteedden tot aankoop of tot het verstrekken van geld op onderpand van hare eigene aandeelen: — aan grof verzuim van statutaire bepalingen, of zelfs aan openbare schelmerij. Deze laatste werd, in *sommige* gevallen, gevoelig bestraft; — in andere strekte de medeplichtigheid zich zoo wijd uit, dat het onraadzaam of onmogelijk werd het bewijs van schuld in handen te krijgen.

Het laatste gedeelte van het werk is gewijd aan de beschrijving van de maatregelen door James Wilson beraamd, om den geldsomloop in Britsch Indië op duurzamen voet te regelen. Zijn plan werd niet dan met groote wijzigingen, na zijn' dood, ten uitvoer gelegd door zijn opvolger Samuël Laing. — De hoofdbepaling van de *Currency act* van 1861 is die, krachtens welke de bevoegdheid om circuleerend papier uit te geven, weder ontnomen werd aan de banken, welke vroeger die bevoegdheid van het Gouvernement hadden verkregen, terwijl de uitgifte van circulatie-papier uitsluitend door het Gouvernement zou geschieden. Die regeling, welke thans nog in Britsch Indië werkt, voldoet niet: in 1866 is eene commissie benoemd door het Gouvernement om een onderzoek in te stellen over de werking der *Currency act*, en de verbeteringen waarvoor de muntsomloop vatbaar is.

In een paar korte aanmerkingen toont de schrijver ten slotte aan, dat hij onder de ernstige tegenstanders van elke uitgifte van papieren-circulatiemiddel door Gouvernementen behoort, en wijst hij op de heilzame lessen welke belanghebbenden in Nederlandsch Indië uit de geschiedenis van het Bankwezen in Britsch Indië kunnen trekken. Eene waarschuwing, des te gepaster, naarmate de vestiging van particuliere crediet-instellingen, hare inrichting en werking, ook in Nederlandsch Indië geheel aan het goeddunken der ondernemers is overgelaten; uitgezonderd wat de uitgifte van bankbiljetten betreft, welke tot 1870 bij uitsluiting aan de Javasche Bank is vergund. Maar ook daarom des te nuttiger, omdat over het onder-

werp door den S. behandeld, vooral wat de circulatie van geldswaardig papier betreft, nog wel eens denkbeelden worden verkondigd, welke het bewijs opleveren dat de beginselen van den S., hoe sterk theorie en ervaring beide voor hunne juistheid pleiten, nog niet overal zijn doorgedrongen.

Een merkwaardig voorbeeld daarvan treft men aan in de enquête, welke in Juli 1866 in de Britsche Kolonie Queensland werd gehouden.

Deze Kolonie bevond zich in groote geldelijke verlegenheid. Zij was met een aantal groote werken begonnen, vooral spoorwegen. Voor de betaling van 't geen in het eerste half-jaar van 1866 verviel, was een bedrag van bijna £ 600,000 noodig. Zij had beproefd in Engeland leeningen te sluiten. Van de eerste was nog eene som van £ 450,000 niet geplaatst, toen reeds eene tweede leening werd aangegaan, waarvan de bewijzen waren gedeponeerd bij de Agra en Masterman Bank, welke op dat onderpand maandelijks £ 50,000 zou voorschieten. De Bank staakte hare betalingen, en bij gevolg geraakte Queensland in groote ongelegenheid. Men hield eene enquête om de middelen tot herstel op te sporen. De President van de Kamer van Koophandel te Batavia, de heer van Delden, die zich destijds toevallig te Brisbane bevond, werd uitgenoodigd voor deze commissie te verschijnen; men stelde hem verscheidene vragen voor betreffende het muntstelsel in Nederlandsch Indië, en vroeg ook zijn advies over de maatregelen die Queensland te nemen had.

Het moge den Nederlandschen lezer van die enquête eenigszins bevreemden, den President van de Kamer van Koophandel te Batavia te hooren gewagen, in Juli 1866, van eene schuld die Java aan het Moederland zou hebben, ten bedrage van ongeveer 38 millioen; het moge hem in 't oog vallen, waar van de Nederlandsche muntbiljetten gesproken wordt, dat diezelfde President toonde niet te weten, dat deze biljetten steeds tegen zilver verwisselbaar zijn bij de Nederlandsche Bank, als agent van 's Rijks schatkist: het laat zich begrijpen dat die heer in dwaling verkeerde omtrent hetgeen in Nederland geschiedt; dat dus de aflossing van het laatste gedeelte van de pseudo-Indische schuld aan het Moederland, welke in 1863 plaats vond, ten bedrage van ruim *twaalf* millioen, aan zijne aandacht was ontgaan; en dat de bepalingen betreffende de muntbiljetten in Nederland hem niet geheel bekend waren. Minder begrijpelijk is het dat hij de bepalingen betreffende de recepissen in Indië niet goed kende. Hij kon het raadsel niet oplossen, waarom die recepissen niet meer gedepreciëerd waren geweest; waarom zij hoogeren koers hadden dan de intrinsieke waarde van het kopergeld, dat als waarborg was gedeponeerd, dat is 60 à 65 cents. Doch hij had vergeten te zeggen dat de papieren recepisgulden daarom hooger waarde had, omdat het Gouvernement zich verbonden had, dien gulden als één gulden zilver aan te nemen voor de

betaling van de wissels die het op het Moederland trok op 6 maanden zicht, tegen den koers van 95 pCt.; — ten gevolge waarvan, langs een omweg, aan den recepis-gulden eene zilverwaarde van ongeveer $^{9}/_{10}$ van den zilveren gulden was verzekerd.

Doch de raad dien de heer van Delden aan Queensland gaf, toont wel aan dat de geschiedenis van het bankwezen en van de munt-circulatie hem nog niet bekeerd had tot de beginselen, door den heer van den Berg op nieuw verdedigd in het werk, hierboven vermeld. Die raad was; »Gij kunt uwe leening niet plaatsen: wel nu, deponeer de schuldbrieven »als onderpand van papieren geld met gedwongen koers, dat gij behoort »uit te geven." — Met de vraag, of de uitgifte van een bedrag van £ 200,000 aan papieren geld (om die som was het bestuur der Kolonie op dat oogenblik verlegen, en ook voor het overig gedeelte van het jaar 1866 had het nog aanzienlijke sommen noodig) voor de circulatie in Queensland, nevens het papier van verschillende banken te Brisbane gevestigd, nadeelige gevolgen zou hebben; of dat papieren geld niet terstond gedepreciëerd zou worden, en wat de gevolgen dier depreciatie zouden zijn, achtte de heer van Delden het overbodig zich op te houden. De banken te Brisbane verklaarden zich bereid aan het Gouvernement £ 90,000 voor ééne maand voor te schieten, mits tegen betaling van rente ad 10 pCt. per jaar berekend, en tegen dépôt van £ 100,000 aan schuldbrieven. Daarbij werd nog de voorwaarde gevoegd dat het Gouvernement terstond zou overgaan tot de uitgifte van schatkistbiljetten, aflosbaar na één jaar, en dragende 10 pCt. rente. — Deze voorwaarden toonen aan hoe het gelegen was met het crediet der Kolonie, en tevens, dat eene groote depreciatie van eventueel papieren geld noodwendig moest volgen, wanneer het 6 pCts. schuldbrieven tot onderpand had, en niet inwisselbaar was.

Na de lezing van het werk van den heer van den Berg valt het niet te betwijfelen, of de moed om een Gouvernement de uitgifte van zulk papieren geld aan te raden onder dergelijke omstandigheden, zou hem ontbroken hebben. Voor Java is het te hopen, zoo er ooit wederom financiëele verlegenheid aldaar ontstond, dat de beginselen, door hem ook nu krachtig verdedigd, zullen zegevieren. De conservative koloniale politiek, die Java in vroegere jaren met de koper-circulatie zegende, en die op dit oogenblik weder druk bezig is het oude exploitatie-stelsel van Java ten behoeve van het Moederland te organiseeren, zal wellicht met den tijd aan de Indische Regeering wel weder eens gelegenheid geven tot het doen eener keuze op dat terrein.

v. B.

VARIA.

Aan een ons medegedeelden brief uit Samarang ontleenen wij het volgende: »Ik denk u spoedig eenige mededeeling te kunnen doen hoe het »hier gaat met het uitgeven van woeste gronden. Tegen het advies der »mindere Europeesche en inlandsche beambten verklaart de Resident hier »bij voorb. dat aangevraagde gronden *niet* woest zijn, maar aan de be»volking behooren, terwijl gronden als woest worden gegeven aan den »schoonvader van den heer X" (den algemeen geachten naam van dezen hooggeplaatsten landsdienaar vermelden wij niet) »waarop woningen staan. »De heer X weet dit niet, maar de Resident wil zich toch verdienstelijk »maken enz."

Indien wij van deze of dergelijke voorvallen iets meer vernemen, zullen wij ze in het Tijdschrift vermelden. Het voorloopig bericht, hierboven medegedeeld, heeft echter niets dat bevreemding kan wekken. Men kent vooreerst den tegenwoordigen Resident van Samarang uit zijne aanmatigende, dwaze handelingen, vroeger in Tagal gepleegd, en nu weder onlangs ter gelegenheid dat zich eenige ingezetenen van Samarang hadden vereenigd om voor de veiligheid hunner goederen te waken, aangezien de heer Resident en de heer Assistent-Resident niet goed vonden daarvoor de noodige maatregelen te nemen. Maar ten andere, is het niet natuurlijk dat een stelsel van bestuur, als dat waaronder Indië gebukt gaat, zulke gevolgen voortbrengt, als waarover de briefschrijver klaagt? Indien de Resident van Samarang in zijn dwazen overmoed willekeurige en ongerijmde beslissingen heeft genomen, en tegelijk zich bij superieuren aangenaam tracht te maken, zelfs door onrechtvaardige handelingen, — het zou zeer te betreuren zijn; maar meer dan de man is het stelsel te veroordeelen, dat zulke uitkomsten te weeg brengt. Zoo de Resident van Samarang al vlekkeloos bleef, een ander Resident zou waarschijnlijk hetzelfde doen wat hem verweten wordt. Menschen blijven menschen, zelfs al worden zij Residenten, en het ware bespottelijk te verwachten, dat

karakter en verstand te midden eener bedorven atmosfeer onbesmet zouden blijven.

Maar, ik bid u, hoe kan de Gouverneur-Generaal dan toch de bevolking beschermen tegen willekeur, van wien ook, gelijk het regeeringsreglement zoo plechtig beveelt?

En, zoo de Minister van Kolonien ook nog op dit nommer van het Tijdschrift zijn welwillenden en belangstellenden blik geliefde te laten rusten, wij zouden hem willen vragen: begint Uwe Excellentie niet te begrijpen dat er tot handhaving van het *recht* des Javaans nog iets meer noodig is dan de vaderlijke (!) zorg der besturende ambtenaren?

Deze bescheidene opmerking zou wellicht ook bij de behandeling van het wetsontwerp op de woeste gronden in overweging mogen genomen worden.

»Hoe langer ik op Java ben," schrijft een hoogst bekwaam man, die er wat meer van zag dan enkel de hoofdplaatsen, »hoe meer de toestanden mij bekend worden, des te vaster wordt mijne overtuiging, dat het oude stelsel verlaten moet worden en de ware beginselen moeten worden aangenomen. Het oude stelsel was gegrond op afpersing en willekeur; uitputting was er het gevolg van. De Javaan is een mensch als een ander. Zijne ondeugden bewijzen het. Hoe wil een mensch waarheid spreken als het liegen hem geleerd wordt door zijne hoofden, als hij gestraft wordt indien zijne getuigenis voor den rechter in strijd is met de belangen zijner hoofden? Welke waarde heeft eigendom voor hem, als hij geene zekerheid heeft dat het hem niet ontnomen wordt? Welken prikkel heeft hij om te werken, als zijne verdiensten hem niet eerlijk worden uitbetaald? Waarom heeft de spoorwegmaatschappij in dit jaar zoo veel arbeiders gehad, in October 8 à 9 duizend? Omdat nu bekend wordt dat de menschen eerlijk worden behandeld."

Men weet dat in eenige districten der Preanger-regentschappen de bevolking verplicht was uit het vocht van den arengpalm suiker te bereiden, die tegen een vastgestelden prijs aan de gouvernements-pakhuizen geleverd werd, en dat het gouvernement die suiker jaarlijks afstond aan den hoogsten bieder voor een zeker bepaald gewicht. Maar gelijk andere kleine cultures is ook die verplichte areng-cultuur vóór eenigen tijd opgeheven. Nu is echter de last gegeven om de oude pannen, die geen

f 300 waarde hebben, in heeredienst naar Tjiandjoer te brengen, om daar op publieke vendutie te worden verkocht. Nadat die pannen dus eerst 50 palen in heeredienst zijn gepikold, zal de kooper die weêr een 50 palen kunnen terugdragen naar de plaats der bestemming; en dat alles alleen omdat zij, op de hoofdplaats verkocht, wellicht eene kleinigheid meer zullen opbrengen. Motley zegt ergens dat de Hollander bij een grootsch ontwerp toch altijd iets kleingeestigs blijft houden. Zoo niet altijd, is het toch hier het geval. Men doet afstand van de vrij aanzienlijke voordeelen, die de areng-cultuur opbracht (in de laatste jaren *f* 30,000 à *f* 36,000), en terecht, want zij werden onrechtvaardig verkregen; maar om een klein voordeeltje op de publieke vendutie te behalen, legt men aan de bevolking den geheel onevenredig zwaren last op, om de oude pannen in heeredienst naar de hoofdplaats te brengen. Zou dit kunnen plaats hebben indien de heerediensten behoorlijk geregeld waren?

Het *Staatsblad* No. 1 van 1867 behelst het volgende koninklijk besluit:

WIJ WILLEM III, ENZ.

Overwegende, dat het voorrecht bij art. 5 van Ons besluit van den 10den September 1864, No. 47 (*Staatsblad* No. 93), verleend aan hen, die volgens art. 55 der wet van den 2den Mei 1863 (*Staatsblad* No. 50), tot regeling van het middelbaar onderwijs, een getuigschrift van voldoend afgelegd eindexamen van eene openbare hoogere burgerschool hebben verkregen, ook behoort te worden toegekend aan hen, die getuigschrift kunnen overleggen van een dergelijk afgelegd examen van de inrichtingen in *Nederlandsch Indië*, waar gelijk onderwijs als op de hoogere burgerscholen hier te lande wordt gegeven;

Op de voordracht van Onzen Minister van Koloniën van den 29sten November 1866, lit. Aaz., No. 29;

Den Raad van State gehoord (advies van den 28sten December 1866, No. 17);

Gezien het nader rapport van Onzen voornoemden Minister dd. 10 Januari 1867, lit. Aaz., No. 36;

Hebben besloten en besluiten:

Eenig Artikel.

Aan artikel 5 van Ons besluit van den 10den September 1864, No. 47 (*Staatsblad* No. 93), wordt de volgende alinea toegevoegd:

Gelijke vrijstelling wordt verleend aan hen, die van eene openbare inrichting in *Nederlandsch Indië*, waar gelijk onderwijs als op de hoogere burgerscholen hier te lande wordt gegeven, een getuigschrift hebben (1) verkregen van voldoend afgelegd eindexamen in de vakken, vermeld in art. 57, 3e alinea, der wet van den 2 Mei 1863 (*Staatsblad* N°. 50), tot regeling van het middelbaar onderwijs.

Onze Minister van Koloniën is belast met de uitvoering van dit besluit, hetwelk in het *Staatsblad* geplaatst en waarvan tot kennisneming afschrift gezonden zal worden aan den Raad van State.

's Gravenhage, den 12den Januari 1867.

WILLEM.

De Minister van Koloniën,
TRAKRANEN.

Alvorens aangaande dit besluit ons gevoelen mede te deelen, is het noodig den inhoud in herinnering te brengen van het daarin aangehaalde art. 5 van het kon. besluit van 10 September 1864, houdende vaststelling der verordening op het benoemen van ambtenaren bij den burgerlijken dienst in Nederlandsch Indië. Dat artikel luidt als volgt: »Van het afleggen van het examen in de vakken sub lit. a—i van art. 4 genoemd, is vrijgesteld hij die aan eene van 's Rijks hoogescholen een akademischen graad, of volgens art. 55 der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* N°. 50), tot regeling van het middelbaar onderwijs, een getuigschrift van voldoend afgelegd eindexamen van eene openbare hoogere burgerschool, landbouw- of polytechnische school heeft verkregen." — Nadere omschrijvingen van dit examen schijnen thans overbodig; die meer bijzonderheden verlangt te vernemen, kunnen wij verwijzen naar het opstel op blz. 387, 1e Deel, van den voorgaanden jaargang van dit Tijdschrift. In hoofdtrekken komt de zaak hier op neêr. Om ambtenaar bij den burgerlijken dienst in Ned. Indië te kunnen worden, moet men twee examens afleggen, A en B; het eerste, A, omvat de algemeene voorbereidende kennis van moderne talen, wis- en natuurkundige, geschiedkundige en staatkundige wetenschappen en teekenen; het tweede, B, de taal-, land- en volkenkunde van Ned. Indië. Van het eerste examen zijn vrijgesteld zij die een akademischen graad of het getuigschrift of diploma van voldoend afgelegd eindexamen der hoogere burgerscholen, der landbouwschool of der polytechnische school bezitten.

De akademische graden en de diploma's der landbouwschool en polytechnische school op dit oogenblik buiten beschouwing latende, vestigen wij meer bijzonder de aandacht op het getuigschrift van voldoend afge-

(1) In het Staatsblad staat „hebbende", hetwelk eene drukfout schijnt te zijn.

legd eindexamen der hoogere burgerscholen, waarvan in het kon. besluit van 12 Januari 1867 melding wordt gemaakt.

Hoewel het aanvankelijk de bedoeling der regeering schijnt geweest te zijn, het bezit van zoodanig getuigschrift van allen te vorderen, die zich voor den burgerlijken dienst in Indië bestemmen, heeft echter de wensch om de eischen voor Indië en Nederland gelijk te stellen den toenmaligen Minister van Koloniën waarschijnlijk doen besluiten om, zoolang er in Indië geen hoogere burgerscholen waren, noch eenige inrichting van onderwijs, welke daarmede gelijk gesteld kon worden, ook hier te lande lagere eischen te stellen, zoo als is geschied bij art. 4 van het kon. besluit van 10 September 1864. Het was echter geheel consequent, dat art. 5 de bezitters van meergemeld getuigschrift van het eindexamen der hoogere burgerscholen van het afleggen van examen A vrijstelde. Men kan dit zelfs bezwaarlijk een *voorrecht* noemen, zoo als in den considerans van het besluit van 12 Januari 1867 is geschied; zij konden in alle billijkheid daarop aanspraak maken.

Dit besluit nu geeft eene gelijke vrijstelling aan hen, die van eene dergelijke openbare school in Ned. Indië, als hier te lande de hoogere burgerscholen zijn, een getuigschrift van voldoend afgelegd eindexamen hebben verkregen. Hoewel die maatregel in vele opzichten consequent schijnt, geeft hij nogtans aanleiding tot enkele beschouwingen, die tot eene eenigszins gewijzigde oordeelvelling kunnen leiden.

Het besluit spreekt van »eene openbare inrichting in Ned. Indië, waar »gelijk onderwijs als op de hoogere burgerscholen hier te lande wordt »verkregen." Bestaat daar zoodanige inrichting? Voor zooveel ons bekend is, tot dus verre niet. Wel zegt het gerucht, dat er plannen worden gemaakt tot reorganisatie van het sinds jaren kwijnende gymnasium Willem III te Batavia, en dat de eerste of latijnsche afdeeling, bij gebrek aan leerlingen, geheel zal worden opgeheven; maar deze schijnen nog niet tot werkelijkheid te zijn overgegaan, zoodat er geen quaestie van kan zijn, dat daar »gelijk onderwijs als aan de hoogere burgerscholen hier te lande" wordt gegeven.

Het besluit van 12 Januari kan dus vooreerst nog niet in toepassing worden gebracht; het ware daarom meer rationeel geweest met het verleenen der nieuwe vrijstelling te wachten tot dat inderdaad in Indië openbare inrichtingen waren in werking gekomen, waarop zij kon worden toegepast. Nu is er reden om te vreezen, dat het tot misbruiken zal aanleiding geven; dat men van het gymnasium Willem III eene soort van hoogere burgerschool zal trachten te maken, in wier programma, als in een uithangbord, de namen geschreven staan der vakken, die volgens de wet aan de hoogere burgerscholen onderwezen worden en waarover zich het eindexamen moet uitstrekken, zonder dat men eenigen

waarborg hebbe, dat het onderwijs in die vakken daar gegeven wordt in gelijken omvang, als aan de scholen hier te lande, of zelfs zich zoover uitstrekt, als bij de programma's voor examen A is voorgeschreven. Wanneer men ziet, hoezeer in Indië nu reeds door menschen, die op den naam van wetenschappelijk gevormd aanspraak schijnen te kunnen maken, wordt te velde getrokken tegen de *hooge* (?) eischen bij examen A, dan zal niemand kunnen beweren, dat er tot zoodanige vrees geen grond bestaat.

Eene tweede reden tot bezorgdheid, wat de uitvoering van het kon. besluit van 12 Januari 1867 betreft, is daarin gelegen, dat niet wordt voorgeschreven, dat het eindexamen, 't welk in Indië zal worden afgenomen, zal worden gehouden ten overstaan van eene door de regeering te benoemen commissie, even als in de wet tot regeling van het middelbaar onderwijs voor de eindexamens der hoogere burgerscholen is voorgeschreven. De uitdrukking, dat de vrijstelling van examen A wordt verleend aan hen, die *van eene openbare inrichting in Ned.-Indië*, waar gelijk onderwijs wordt gegeven als aan de hoogere burgerscholen hier te lande, *een getuigschrift hebben verkregen* van voldoend eindexamen, geeft grond tot de onderstelling, dat dit examen zal worden afgenomen *aan die inrichting zelve* (het Gymnasium Willem III) en dat het getuigschrift zal worden uitgereikt door hen, die aan het hoofd dier school geplaatst zijn, even als b. v. de Curatoren eener latijnsche school een getuigschrift afgeven aan hen, die den cursus behoorlijk hebben ten einde gebracht. Er schijnt dus reden om te verwachten, dat op grond van het kon. besluit van 12 Januari aan het gereorganiseerde gymnasium een *jus promotionis* zal worden toegekend, waardoor zijne leerlingen van het examen A worden vrijgesteld.

Is deze onderstelling juist, dan is het buiten twijfel, dat het besluit van 12 Januari nadeelig zal *kunnen* werken. Dit *behoeft* echter niet het geval te zijn, indien de regeering tijdig maatregelen neemt, waardoor die mogelijke schadelijke werking wordt voorgekomen. Die maatregelen zijn, naar onze meening, de volgende:

1°. Oprichting van twee of drie hoogere burgerscholen in Ned.-Indië, b. v. te Batavia, Samarang en Soerabaja (eerstgenoemde ter vervanging van het thans bestaande gymnasium), waarop het besluit van 12 Januari geheel van toepassing is. Zullen deze inrichtingen vruchten kunnen dragen, dan moet de regeling niet aan de regeering in Indië worden overgelaten, die met de regeling van het middelbaar onderwijs in Nederland niet nauwkeurig bekend kan zijn, maar van de Nederlandsche regeering uitgaan. Vooral is het noodig, dat de betrekkingen van directeur en leeraren in de voornaamste vakken aan die scholen worden opgedragen aan bekwame docenten, die met de regeling en den omvang van het

onderwijs aan de hoogere burgerscholen in Nederland van nabij bekend zijn.

2°. Inrichting van het in Indië af te leggen eindexamen dier scholen op zoodanige wijze, dat het waarborgen oplevere voor de degelijkheid en den voldoenden omvang van de kennis van hen, aan wie het getuigschrift wordt uitgereikt. Te dien einde behoort het te worden afgenomen door eene commissie, ieder jaar door den Gouverneur-Generaal te benoemen, en moeten eene instructie en een programma worden vastgesteld, die terstond in werking komen, ook zoolang in Indië nog geene eigenlijke hoogere burgerscholen in volle werking zijn. Wel is waar bestaat er voor de eindexamens in Nederland zoodanig programma niet; maar de omvang van het examen wordt hier aangewezen door den omvang van het onderwijs aan de reeds in werking zijnde Rijksscholen, die onder onmiddellijken invloed van de regeering staan. Voor zoodanig door de Nederlandsche regeering ten behoeve van de in Indië te houden examens vast te stellen programma zouden de openbaar gemaakte verslagen van de commissiën, die in 1866 in Nederland met het afnemen dier examens belast zijn geweest, tot grondslag kunnen dienen.

S. P.

Sir John Bowring, vroeger Gouverneur van Hongkong en Engelands gevolmachtigd Minister in China, — ook op Java bekend, waar enkelen zich noch dien hupschen geleerde en staatsman zullen herinneren, die onder anderen ook later, als gevolmachtigd Minister van den Koning der Hawaii-Eilanden, verdragen van vriendschap en handel tusschen dien vorst en verschillende regeeringen van Europa heeft gesloten, — is onlangs door den Koning van Siam tot zijnen buitengewonen gezant en gevolmachtigden Minister bij de hoven van Parijs, Berlijn en 's Hage benoemd. — Zooals men zich noch herinneren zal, was sir John Bowring vroeger afgevaardigde van de Britsche Regeering bij het hof van Siam, en sloot hij toen met dat hof hét tractaat van 1855, dat Siam voor het handelsverkeer met vreemde natiën openstelde, — ten gevolge waarvan dat verkeer in het bijzonder met de Oostersche landen groote uitbreiding heeft verkregen.

Een nieuwe meer directe weg tusschen Europa en Japan en China staat geopend te worden. Onder den naam van *Atlantic en Pacific Railway* is een spoorweg in aanleg van New-York naar San Francisco, ter

lengte van 3200 Eng. mijlen. Hij zal loopen over St. Louis, de stad Kansas, het hart van Nieuw-Mexico, en in Californië door eene lage bergengte in het Rotsgebergte tot de hoofdtakken van de Colorado-rivier naderen. De spoorweg wordt met spoed aangelegd, van beide einden uit. Tegen Januari 1868 zullen, naar men berekent, 1870 mijlen van uit New-York gereed zijn, waardoor men tot binnen de 200 mijlen van het Rotsgebergte zal komen. Binnen 3 jaren zal de weg geheel voltooid wezen, en men zal alsdan van Engeland uit in omstreeks 14 dagen San Francisco kunnen bereiken, terwijl men in dien tijd eene zeereis van 3000 mijlen en eene landreis van grootere lengte zal hebben afgelegd. — De aanleg van dezen spoorweg zal te weeg brengen, dat de reis naar Japan en China van uit Engeland het best en het snelst over New-York en San Francisco geschiedt.

Nadat ik in het Januari-nommer van dit Tijdschrift eene vroegere gissing (die geene aanspraak maakte om iets meer te zijn dan een losse inval) omtrent het woord *hoelaijat* had opgewarmd, omdat zij aanleiding had gegeven tot een schrijven van den heer Mess te Solok, in de Padangsche Bovenlanden, dat in de hoofdzaak eene zijdelingsche bevestiging van die conjectuur scheen te bevatten, heeft de Hoogleeraar Keijzer te Delft, in de »Delftsche Courant" van 19 Januari jl., thans ook zijne meening omtrent dat woord bekend gemaakt. Ik erken gaarne en volmondig dat ik zijne verklaring voor de ware houd, en acht het dus overtollig iets meer te zeggen tot verdediging eener gissing die, even als elke andere, overbodig wordt, wanneer de waarheid gevonden is. Ik veroorloof mij het volgende uit het artikel van den heer Keijzer over te nemen, uit vrees dat zijne opmerkingen, ten gevolge der eenigszins zonderlinge keuze van het orgaan voor die mededeeling, voor de wetenschap mochten verloren gaan.

»*Hoelajat* is het Arabische woord *wilajat* of *welajat*, dat magt beteekent en als regtsterm veelvuldig en in verschillende toepassingen gebruikt wordt voor de magt van een soeverein, van een goeverneur van provinciën, van een voogd over de goederen van zijn pupil, van een meester over die van zijn voormaligen slaaf, van een eigenaar over zijn bezittingen, van een beheerder over de door hem beheerde goederen, enz. Uit de brochure: »Hoelaijat of grondontginning in Ned. Indië en de regten daaruit geboren" blijkt nu, dat dit woord bij Javanen en Maleijers ook gebruikt wordt voor de magt van den ontginner en van zijn nakomelingen over ontgonnen gronden; dit is geheel overeenkomstig met den loop van de aangehaalde beteekenis en regtstermen èn met de

leer van den Islam, die aan den ontginner den eigendom over den door hem ontgonnen grond toekent. Men denke niet dat *hoelajat* is een verbastering van *welajat*, het is slechts de polynesische uitspraak van het Arabische woord, omdat de *w* steeds een halven *oe*-klank vóór zich krijgt: *welajat* werd dus uitgesproken *hoewelajat* en de stomme *e* in de lettergreep *we* weggelaten; eveneens als in de zuiver Javaansche woorden *wedal*, voor den dag komen, en *hoedal*, uit den grond opborrelen; *wedar* en *hoedar*, loslaten. Indien deze eenvoudige verklaring van dezen regtsterm nog versterking noodig had, dan zou ik er tweederlei bijvoegen. Nadat de besproken brochure eenige dagen verschenen was, kwam bij mij de heer Mr. P. G. J. van Ghert, wel is waar iemand van buitengewonen aanleg, op eene zeldzame wijze gepaard met buitengewonen ijver, maar die zich nog slechts eenige maanden aan de beoefening van Indische wetenschap gewijd had, om over den titel van die brochure te spreken, omdat het behandelde woord niet in het woordenboek te vinden was. Ik maakte hem opmerkzaam op eenige van de onderwerpen uit de godsdienstige wetten, die wij hadden behandeld, en, zonder mij geheel te laten uitspreken, riep hij uit: dan is het *welajat!* — Later kwam mij dat woord in den Javaanschen Koran voor met eene beteekenis, die mij onmiddellijk aan den titel van deze brochure deed denken. Daar ik wist dat die Koran in de binnenlanden van Cheribon in het Javaansch was vertaald door eenige priesters en ik in die residentie verscheiden vrienden heb, zoo besloot ik aan een mijner oud-leerlingen, aldaar geplaatst, te schrijven, met verzoek om inlichting aangaande dat woord en vooral om het met Javaansche en Maleische letters geschreven te zien. Met keerende mail ontving ik een antwoord geheel volgens mijn voorstelling van de zaak en, wat alles afdoende is, het woord *hoelajat* op een afzonderlijk papier geschreven door een inlandschen priester in Arabische en Javaansche letters als *welajat.*"

De Heer Keijzer zegt te recht dat de zaak zeer eenvoudig, het ei van Columbus, is. Die eenvoudige waarheid heb ik miskend, voornamelijk omdat de titel der brochure aan *hoelajat* de beteekenis van *grondontginning* schijnt toe te kennen. Mijne ambtgenooten, de Hoogleeraren Roorda en Pijnappel, waren beiden van oordeel dat *hoelajat* op grond van zijn vorm het Arabische *welajat* moest zijn, maar wisten mij maar niet te verklaren, hoe het aan die beteekenis van *grondontginning* kwam. Dit heeft mij verleid om voor dien term een andere verklaring te zoeken. Ik behoef wel niet te zeggen dat het voor mijne eigenliefde aangenamer zou geweest zijn gelijk te hebben; maar het beste wat ik in het gegeven geval doen kan is mijne dwaling te erkennen, mij te verheugen dat de ware verklaring gevonden is, en mij te troosten met de gedachte dat ik niet de eerste was, en ook wel niet de laatste zal zijn, die tot eene

gekunstelde conjectuur de toevlucht nam, waar de eenvoudige waarheid als voor de voeten lag.

P. J. V.

In denzelfden geest waarin het bovenstaande door mij werd overgenomen, — met het doel namelijk om het veld der Indische wetenschap door wieden van alle onkruid, hetzij het door mij zelven of door anderen moge gezaaid zijn, zooveel mogelijk zuiver te houden, — veroorloof ik mij nu op mijne beurt eene feil aan te wijzen, waarin de heer Keijzer ten aanzien eener niet minder eenvoudige zaak vervallen schijnt te zijn. In 1844 gaf de heer Meursinge, onder den titel: »Handboek van het Mohammedaansche recht in de Maleische taal", eene vrije bewerking in het licht van het grootste deel van een te Atjih op Sumatra naar Arabische bronnen vervaardigd geschrift, dat tot titel draagt: »Spiegel der leergierige wetgeleerden." De voorrede, die voor een deel in het Arabisch geschreven, maar van eene, dikwijls meer paraphrase te noemen vertaling in het Maleisch vergezeld is, en tegen het einde alleen in deze taal voortgaat, was door den Heer Meursinge achterwege gelaten. Zij is echter later door Prof. Keijzer afzonderlijk met eene vertaling in het Nederduitsch en eenige ophelderingen uitgegeven, in het zevende deel, nieuwe volgreeks, van de »Bijdragen voor taal-, land- en volkenkunde van Ned. Indië", uitgegeven door het Kon. Inst. voor de taal-, land- en volkenk. van Ned. Indië, bl. 211. Dit stuk is uit meer dan één oogpunt zeer belangrijk en verdiende die onderscheiding ten volle. Aan Prof. Keijzer heeft het voornamelijk als beoefenaar van het recht belang ingeboezemd. De waarde voor de geschiedenis van den Archipel is meer door hem voorbij gezien, en hieraan is het waarschijnlijk toe te schrijven, dat de historische opheldering te wenschen overlaat. Op blz. 213 der vertaling lezen wij o. a. het volgende: »Na hen waren er vervolgens de magtige vorsten die regt spraken naar hetgeen Allah had geopenbaard, enz. . . . . En tot hen behoort onze meesteres en vorstin, die Allah erkent, enz. . . . . die regeert tot uitvoering van de regtsbepalingen van haren Heer in het gezegende Sumatraansche, Atjinesche land, de magtige Sultane, de geëerde vorstin, de vriendin van het geloof, de magtige bestuurster, de dochter van Sultan Iskandar Moeda Djohan Berdaulat (de Maleische vertaling voegt er nog de epitheta bij: »de kroon van de wereld, schaduw van Allah in de wereld"); Allah doe voortduren haar magtige heerschappij", enz. De aanmerkingen waaraan deze vertaling is blootgesteld, betreffen niet zoozeer de overbrenging der enkele woorden, maar het gemis eener onderscheiding, wat de epitheta der genoemde vorstin betreft, tusschen de geheel willekeurige en de zoodanige die, volgens het gebruik bij Mohammedaansche vorsten, ook

in den Indischen Archipel heerschend, bij de troonsbeklimming als een soort van naam worden aangenomen, den eigenlijken naam vaak geheel verdringen, en de onderscheidende titels vormen, waarbij een vorst, of (gelijk *in casu*) eene vorstin in de geschiedenis bekend is. Zulke titels blijven uit dien hoofde beter onvertaald (wat natuurlijk de bijvoeging eener verklaring in eene aanteekening of in parenthesi niet buitensluit). Was nu de vertaler hierop bedacht geweest, en had hij zich de moeite gegeven de Kroniek van het rijk Atjih in te zien, die in 1839 door den heer Dulaurier in het *Journal Asiatique* (3me Série, T. VIII, p. 47) werd uitgegeven, en die met Marsdens *History of Sumatra*, bl. 447, en de *Translation of the Annals of Acheen* in *Journal of the Indian Archipelago*, 1850, bl. 598, te vergelijken, dan zou hem gebleken zijn dat de epitheta, die hij »vriendin des geloofs" en »kroon der wereld" vertaald heeft, den gewonen, in de geschiedenis gebruikelijken naam vormen van de bedoelde vorstin. De Maleische kroniek bij Dulaurier noemt die vorstin, bl. 53: »*anak toewan kita Iskandar Moeda, jang bergelar Padoeka Sri Soeltán Tádjoe'l-'álam M.ghájatoe'd-din Schàh Berdaulat Tlilloe'llàhi fi'l-'álam.*" Het hier gebruikte woord *bergelar* is juist het eigenaardige in de Maleische kronieken, om aan te duiden dat de naam volgt dien een vorst bij zijne troonsbeklimming aannam. In plaats van *M.ghajat* had een tweede door Dulaurier gebruikt handschrift *Tsafiat* en dat dit de ware lezing is, wordt door Marsden en de vertaling der *Achinese Annals* boven allen twijfel gesteld. De bedoelde vorstin is derhalve de Sultane Tádjoe'l-'álam Tsafiatoe'd-dín, bij wier titels ook nog wel Schàh Berdaulat en Tlilloe'llàhi fi'l-'álam *(schaduw Gods in de wereld)* gevoegd wordt, ofschoon deze laatste, om den naam niet te lang te maken, meestal achterwege worden gelaten. De Arabische tekst der bedoelde voorrede noemt haar alleen: Tsafiatoe'd-dín Schàh Berdaulat; de Maleische breeder: Tádjoe'l-'álam Tsafiatoe'd-dín Schàh Berdaulat Tlilloe'llahi fi'l-'álam; maar de Europeesche schrijvers hebben haar meestal alleen door den naam van Tádjoe'l-'álam aangeduid.

Ik maak van deze gelegenheid gebruik om nog even op te merken dat de tekst der *Chronique du royaume d'Atcheh*, door Dulaurier uitgegeven, zeer corrupt, en door de verkeerde plaatsing van sommige woorden ten deele onverstaanbaar is. Aan het eind van het bericht der vier vrouwenregeeringen die in Atjih elkander opvolgden, en waarvan die van de Sultane Tádjoe'l-'álam de eerste was, leest men op bl. 54, regel 12, de volgende woorden: »*Sjahadán adálah karadjáän ràdja perampoéan dálam nageri Atjih, dároe's-salám, ampat órang; adálah lamánja karadjáän itoe anam poeloeh táhoen, sambilan boelan, toedjoeh belas hàri;*" d. i.: »Vervolgens regeerden te Atjih, het huis des vredes, koninginnen vier in getal, gedurende een tijdvak van 60 jaren, 9 maanden en 17

dagen." Deze woorden zijn ter plaatse waar zij staan onbegrijpelijk en zinstorend, en moeten getransponeerd worden naar blz. 53, regel 14, onmiddellijk vóór de woorden: *maka karadjáán*, waarop dan verder volgt: *anak toewan kita Iskandar Moeda* en wat er verder volgt, zooals reeds boven werd opgegeven. 't Is zonderling dat Dulaurier de noodzakelijkheid dier transpositie niet heeft ingezien. Hij geeft nu in zijne vertaling de namen van vier vorstinnen, zonder te merken dat hij van vrouwen spreekt, ofschoon de vrouwelijke uitgangen in de Arabische titels daarop nog al duidelijk wijzen, en als de laatste dier vorstinnen is afgehandeld, laat hij volgen: »Le trône d'Atcheh, séjour de la paix, fut ensuite successivement occupé par quatre reines durant un espace de soixante ans neuf mois et dix-sept jours," niettegenstaande Sultan Badroe'l-'álam Sjeríf Hásjim Djemáloe'd-dín volgens de bijgevoegde jaartallen onmiddellijk volgt op Kámilat Schah, wier regering in de woorden, aan de ingelaschte plaats voorafgaande, het laatst vermeld is. Waar dus wel Dulaurier de 60 jaren voor de vier vrouwenregeeringen mag gezocht hebben? P. J. V.

Mijn opstel »de onderhoorigheden van Madjapahit" getiteld, in het Januari-nommer van dit Tijdschrift, heeft den heer Meinsma te Delft aanleiding gegeven tot eenige opmerkingen, mij schriftelijk medegedeeld, die tot aanvulling en verbetering van de verkregen resultaten kunnen strekken. Ik maak hier ter plaatse dankbaar gebruik van zijne vergunning om ze aan onze lezers mede te deelen.

Zijne eerste opmerking is deze, dat ik geheel verzuimd heb rekenschap te geven van den naam Pamanggilan, die onder No. 10 der lijst met dien van Karimata dus verbonden voorkomt: »*nageri Pamanggilan Karimáta.*" Ik moet volkomen schuld bekennen. Als ik mij wel herinner, wil Dulaurier in het *Journal Asiatique* aan *pamanggilan* den zin toekennen van *rendez-vous*, en dien naam aanmerken als een bijnaam van de Karimata-eilanden, als een rendez-vous voor zeeroovers. Maar al ware die verklaring minder gewaagd, zij wordt onmogelijk gemaakt door blz. 98 en 99 van den tekst der kroniek, waar eerst de eilanden Timbalan, Siatan, Djemadja, Boengoeran, Serasan, Soebi, Poelau Laut, Tioman, Poelau Tinggi en Pamanggilan als cijnsbaar aan Madjapahit word en opgenoemd, en dan eene nieuwe reeks van eilandennamen volgt, door de woorden: *kemoedian saperti* van de vorige gescheiden, en bestaande uit de namen Karimata, Blitong, Bangka, Lingga, Rio, Bintan, Boelang. Met het woord *kemoedian* moet een nieuwe zin aanvangen, die dus zal te vertalen zijn: »Vervolgens wat Karimata, Blitong enz. betreft, die allen werden afhankelijk van Madjapahit." Hieruit nu volgen twee zaken. Vooreerst dat Pamanggilan niets gemeen heeft met Karimata en een

geheel ander eiland is; ten tweede dat, terwijl de eilanden tusschen Malaka, Sumatra en Borneo in twee groepen verdeeld worden, Pamanggilan bij de eerste groep behoort en dus vermoedelijk in de nabijheid van Poelau Tinggi is te vinden, terwijl Karimata, dat tot de tweede groep gerekend wordt, vermoedelijk op vrij grooten afstand vandaar is gelegen. Maar waar is dat Pamanggilan te zoeken? Op geene enkele kaart vind ik het aangeduid.

Doch ook op dit punt heeft de heer Meinsma gepoogd licht te verspreiden door mij te wijzen op eene plaats in »de Reis van Abdoe'llah ben Abdoe'l-kader Moensji van Singapore naar Kalantan," uitgave van Pijnappel, blz. 9, waar de naam Poelau Pamanggil voorkomt. Het is zeker wel aannemelijk dat Pamanggil en Pamanggilan hetzelfde eiland aanduiden, al mocht men van gevoelen zijn dat een der vormen fautief is. Maar waar ligt nu dit Poelau Pamanggil? Abdoe'llah doet dat eiland aan nadat hij Kaap Romania is omgezeild, en terwijl hij de Oostkust van het Maleisch Schiereiland langs vaart, maar alvorens Pahang te bereiken. Hieruit volgt dus dat Pamanggil inderdaad is te zoeken in de nabijheid der groep waartoe Tioman en Poelau Tinggi behooren.

De tweede opmerking van den heer Meinsma betreft mijne verbetering van Broem.k in Broenei, waarvoor hij eene andere in de plaats stelt, waarvan ik gaarne erken, dat zij gemakkelijker is en beter nog in den samenhang voegt. Men leest op blz. 99 van den tekst der kroniek dat de vloot van Madjapahit Sambas, Mampawah en Soekadana cijnsbaar maakte, waarna het verhaal dus voortgaat: »*maka laloelah ia ka-Kotawaringin*, *kemoedian laloelah ka-Bandjar-másin*, *kemoedian poela laloelah ia ka-Pasir dan ka-Koetei dan ka-B.r.m.k*, *maka sekalian nageri itoe abislah ta'alloq*," d. i.: »Toen vervolgden zij den koers naar Kotawaringin, en vervolgens gingen zij naar Bandjermasin, en vervolgens wederom naar Pasir en Koetei en B.r.m.k; al die landen nu werden cijnsbaar gemaakt." Uit de woordschikking blijkt, dat Pasir, Koetei en B.r.m.k ten nauwste met elkander verbonden worden; had de schrijver bedoeld dat de vloot naar het meer afgelegen Broenei voer, hij had waarschijnlijk nogmaals een *kemoedian laloelah* ingelascht. Maar wat is dan B.r.m.k? Naar allen schijn het landschap Berou, dat onmiddellijk ten Noorden van Koetei ligt. De letters *m.k* schijnen abusievelijk aan dat woord gehecht te zijn, ten gevolge eener herhaling van het voegwoord *maka*, dat in den tekst onmiddellijk op den vermelden naam volgt.

De heer Meinsma heeft ook nog eenige zwarigheid tegen mijne verbetering van *K.r.ntoek.* in *Larantoeka*, omdat in den tekst der kroniek op blz. 99 de plaats, door dien naam aangeduid, nauwer verbonden wordt met Banda en Ceram, dan met Bima, Soembawa, Lombok en Bali, en omdat zij bovendien het verste punt der reize schijnt te zijn. Deze

zwarigheden zouden zeker geheel vervallen, indien men *Ternáti*, d. i., Ternate, mocht lezen, zooals de heer Meinsma, trouwens zeer schoorvoetend, voorstelt. Maar die verbetering is mij wat kras, en ik geloof nog dat Larantoeka zich laat verdedigen, wanneer wij aannemen dat de schrijver der kroniek, wellicht in het Oosten van den Archipel minder goed te huis, de weinige onderhoorigheden van Madjapahit die hij daar kende, eenvoudig in twee groepen heeft geplitst: de meer oostelijke, die hem vooral vreemd waren, die hij daarom in minder goede orde opnoemde en waartoe hij Larantoeka nog rekende, en de meer westelijke van Bima af, die hem, als dichter bij Java gelegen, weder nauwkeuriger bekend waren.

Men zal opmerken dat deze nieuwe verbeteringen van de lijst vooral steunen op de vergelijking van den tekst der kroniek, waaraan die lijst vermoedelijk ontleend is. Zij waren mij ontgaan omdat ik, op voorbeeld van al mijne voorgangers in de verklaring, mijne aandacht te veel tot de lijst alleen had bepaald. P. J. V.

De taalkundige onderzoekingen waartoe de grootsche arbeid der heeren de Vries en te Winkel, het Woordenboek der Nederlandsche taal, aanleiding heeft gegeven, hebben mijne aandacht bepaald bij de woorden die in Indië in de Nederlandsche taal opgenomen, en, hetzij uit de Porlynesische talen, hetzij uit het Portugeesch afkomstig, somtijds door zeelieden of repatriëerende kolonisten ook naar het Moederland overgebracht en daar in meer of min algemeen gebruik gekomen zijn. Hier wil ik alleen spreken over eenige woorden uit het Portugeesch afkomstig. Daar deze natie ons zoowel op het vaste land van Indië als in den Indischen Archipel als koloniseerend is voorgegaan, en de Oost-Indische Compagnie aan haar de meeste der veroverde gewesten ontweldigd heeft; daar de Portugeesche taal nog lang daarna in Indië in gebruik is gebleven, zoo zelfs dat te Batavia geregeld godsdienstoefening in het Portugeesch werd gehouden; is het niet te verwonderen, dat in Indië eenige Portugeesche woorden in de inlandsche talen zijn opgenomen, en sommige van deze, hetzij rechtstreeks uit het Portugeesch, hetzij door tusschenkomst der inlandsche talen, in het Nederlandsch, gelijk het in Indië gesproken wordt, zijn overgegaan. Hiertoe behooren: *mandoor*, het Portugeesche *mandador; karetta*, het Port. *carreta; sienjo*, de naam der Europeesche mestiezen te Batavia, het Port. *senhor*; misschien ook *nona* en *nonja*, als inlandsche verbasteringen van het Port. *dona; padrie*, de naam der bekende ijveraars voor den Islam op Sumatra, het Port. *padre*. Doch van de genoemde woorden is geen in het Moederland in gebruik gekomen. *Moeson*, oorspronkelijk Arabisch, is het eerst door de Portugeezen naar Europa overgebracht, en uit hunne taal in de talen der verschillende zeevarende natiën van Europa overgegaan, maar wordt bij

ons gebruikt in een vorm, die doet denken dat het eerst door het Fransch is heengegaan. Anders is de geschiedenis van het woord *kwispedoor*. Gemeenlijk neemt men aan dat dit bij ons van Spaanschen oorsprong is en verbasterd uit *escupedor* of *escupidero*, en dat het in onze taal is ingedrongen in het tijdvak der Spaansche heerschappij. Daarentegen houd ik mij verzekerd dat het woord Portugeesch is, dat wij het in Indië van de Portugeezen geleerd hebben, en dat het uit Indië naar Europa is overgebracht. Ziehier mijne gronden. Baldaeus spreekt in zijne Beschrijving van Malabar en Coromandel, blz. 160, van een Naik, die *cuspidoordrager* was in 't rijk van Carnatica, en van een tweeden dien hij 's konings betelgever noemt. De beteldoos en het spuwbekken zijn inderdaad van elkander onafscheidelijk. Bij dit woord cuspidoordrager teekent Baldaeus op den rand aan: »*Cuspidoor* is een spuwbekken of pot." Nu heet werkelijk in het Portugeesch een spuwbekken *Cuspideira* of *Cuspidòr*, van het werkwoord *cuspir* of *cospir*, het Lat. *conspuere*. De eerste vorm is de beste en meest gebruikelijke; *cuspidòr* beteekent, volgens het Port. Woordenb. van Moraes Silva, eigenlijk *Pessoa, que cospe muito* (een persoon die veel spuwt); maar hij kent het toch ook in de tweede plaats in de beteekenis van *vaso de cuspir*, d. i. een spuwbekken, en hij haalt daarvoor een plaats aan uit Castanheda's *Historia da India*, 1, f. 39: »*hum cuspidòr de oiro*" (oiro = ouro), d. i. »een gouden spuwbekken."

Hieruit trek ik de volgende besluiten: 1°. het spuwbekken dat de Indische vorsten bij het betelkauwen gebruiken, noemden de Portugeezen *cuspidòr;* 2°. dit woord hebben wij in Indië van hen overgenomen en tot *kwispedoor* of zelfs *kwispeldoor* verbasterd, ten gevolge der gewone neiging om aan vreemde woorden een vorm te geven, die ze met een Nederlandsch woord in verband schijnt te brengen, en ze ons meer *mundgerecht* maakt; 3°. dit woord is uit Indië naar het moederland overgebracht. De afleiding uit het Spaansch verwerp ik: 1°. omdat Raldaeus in 1669—1671, in welke jaren hij zijn werk te boek stelde, nog noodig had *cuspidoor* voor zijne lezers te verklaren, wat wel het geval niet zou geweest zijn, indien dit woord reeds in de Spaansche tijden in onze taal was gekomen; 2°. omdat *kwispedoor* met het Port. *cuspidòr* nog meer overeenkomt dan met het Spaansche *escupedor*. Ten slotte merk ik nog op, dat *cuspidòr* misschien alleen op de vaste kust van Indië, niet in den Archipel gebruikelijk is geweest. In de inlandsche talen schijnt het daar althans niet te zijn overgegaan.

Het doel dezer mededeeling is de aandacht op die woorden van Portugeeschen oorsprong te vestigen, en daaromtrent nadere inlichtingen of terechtwijzingen uit te lokken van hen die daartoe in Indië in de gelegenheid zijn.

P. J. V.

STATISTIEKE MEDEDEELINGEN BETREFFENDE CEYLON.

Van alle landen tusschen de keerkringen die aan de heerschappij van vreemde mogendheden gehoorzamen, is er geen dat zich zoo gereedelijk ter vergelijking met Java aanbiedt, als Ceylon. Beiden zijn eilanden en hebben met betrekking tot de gesteldheid van bodem en klimaat vele punten van overeenkomst. Ceylon ligt ongeveer zooveel benoorden de linie als Java bezuiden. Op beide eilanden wisselen bergen en vlakten met elkander af, beide zijn aan de regelmatige werking der moesons onderhevig, beide verdeelen zich in een vochtiger en koeler westelijk en een heeter en drooger oostelijk gedeelte, beide brengen, in het algemeen gesproken, dezelfde stapelproducten voort, en de geaardheid van beider bevolking is, in weêrwil van het verschil van godsdienst, in menig opzicht nagenoeg dezelfde. Het meest in het oog loopende verschil bestaat ten aanzien der uitgestrektheid en der dichtheid van de bevolking. Terwijl de vlakte-inhoud van Java wordt geschat op 2313 vierk. geogr. mijlen, zal die van Ceylon omstreeks 1170 vierk. geogr. mijlen of nagenoeg de helft bedragen. De bevolking van Java telt, volgens het regeerings-verslag over 1863, 13,650,000 zielen. Was de dichtheid der bevolking op Ceylon dezelfde, dan zou deze op dat eiland niet veel minder dan zeven millioen moeten tellen; doch volgens de nieuwste opgave die mij ter hand is, en die den staat der bevolking op ult°. December 1859 vermeldt, bedroeg zij nog niet 1,800,000 zielen, zoodat wij een belangrijken aanwas moeten aannemen, indien wij haar voor 1863 op ongeveer 2 millioen stellen. Zij bedraagt dus in plaats van de helft, niet veel meer dan een zevende van de bevolking van Java.

Wanneer nu op twee gewesten die in zoo vele opzichten met elkander overeenkomen, geheel verschillende en wij mogen haast zeggen tegenovergestelde beginselen van regeering worden toegepast, dan zal er eene bijzonder gunstige gelegenheid geboren worden om die beide stelsels met elkander te vergelijken, en die vergelijking zal eene zeer hooge

waarde erlangen, indien ten opzichte van een dier landen twijfel gekoesterd wordt omtrent de gezondheid en deugdelijkheid der grondslagen waarop er het bestuur is gevestigd. Niemand zal kunnen ontkennen dat ten opzichte van Java zulk een twijfel in hooge mate bestaat. Eene partij, die gedurig in kracht is toegenomen, heeft sedert jaren het stelsel van beheer op Java bestreden, en wat zij in de plaats daarvan wenschte gehuldigd te zien, is in de hoofdzaak het stelsel dat op Ceylon werkelijk in praktijk wordt gebracht. De conservatieve richting in het beheer der koloniën heeft zich in menig punt, meer of min goedwillig, naar de eischen der tegenpartij gevoegd; maar zij blijft in andere punten stijf op haar stuk staan, en beweert — voor een groot deel zeker volkomen ter goeder trouw — dat zij daardoor niet minder het belang van de inlandsche bevolking dan dat van het Moederland handhaaft.

Dat vele belangen aan de handhaving van het bestaande stelsel verbonden zijn; dat in zeker opzicht de geheele natie daarbij belang heeft, omdat men — welke ook de indirecte voordeelen mogen zijn, langs een anderen weg van de koloniën te verkrijgen — niet kan denken aan het verdwijnen der directe baten voor de schatkist die het bestaande stelsel oplevert, zonder dat men daarbij het akelig spooksel van nieuwe belastingen voor den geest ziet verrijzen; dat eene zekere traagheid van verbeelding, aan de natie eigen, haar bij voorkeur zich doet hechten aan het goede *dat zij ziet*, en haar huiverig maakt voor het betere *dat zij niet ziet;* — dat alles geeft voorzeker aan de conservatieve richting eene groote kracht, verschaft haar machtige bondgenooten en heeft haar eene tijdelijke zegepraal bezorgd, die haar op het oogenblik in staat stelt hare beginselen weder tot zekere hoogte in praktijk te brengen. Maar niet vele Nederlanders zijn zoo baatzuchtig, zoo geneigd om alles aan hun eigenbelang ten offer te brengen en de stem van hun geweten te smoren, dat zij dit stelsel zouden willen steunen, indien zij duidelijk inzagen dat het nadeelig en verderfelijk is voor de bevolking, in de overzeesche bezittingen onder ons gezag gesteld. Het stelsel heeft zich van het oogenblik af waarop het werd ingevoerd, het air gegeven van eene vaderlijke zorg voor eene onmondige bevolking, die door een zachten dwang tot werkzaamheid, tot behartiging van hare eigene belangen, tot zelfstandigheid moet worden opgeleid, en die, wanneer men thans reeds op haar het stelsel van eene geheel natuurlijke ontwikkeling der maatschappij, zonder regtstreeksche inmenging des bestuurs, wilde toepassen, zou blijken even hulpeloos en ellendig te zijn, als kinderen zouden wezen, die door hunne ouders aan zich zelven werden overgelaten, terwijl zij de jaren des onderscheids nog niet bereikt hadden. Ik houd mij overtuigd dat vele brave

en gemoedelijke mannen, die het koloniale stelsel geen oogenblik langer zouden willen steunen, indien de exploitatie van den inlander, waarop het gebouwd is, zich in al hare naaktheid aan hunnen geest vertoonde, bij voortduring aan dat stelsel gehecht zijn, omdat zij in ernst gelooven, dat het even heilzaam voor de bevolking, als voordeelig voor het Moederland is. »Zouden wij," zoo denken zij, »niet dwaas zijn indien wij medewerkten tot omverwerping van een stelsel, dat, terwijl het jaarlijks aan de schatkist millioenen verschaft, die wij tot amortisatie onzer schulden, tot den aanleg van openbare werken en ten deele zelfs tot bestrijding onzer gewone behoeften besteden, te gelijker tijd zoo geheel past voor hetgeen de inlander noodig heeft, hem gelukkiger en welvarender heeft gemaakt, en gewerkt heeft als een uitnemend opvoedingsmiddel, dat het onverantwoordelijk zou zijn ter zijde te stellen zoolang het doel: aan den inlander die mate van ontwikkeling te geven, dat hij uit eigen beweging en op verstandige wijze naar verbetering van zijn lot streeft, — nog niet volkomen is bereikt?"

Ik haast mij hier bij te voegen dat deze voorstelling, naar mijne overtuiging, tegen eene grondiger kennis onzer koloniale aangelegenheden geen oogenblik bestand is; maar eenigszins grondige kennis van de koloniën wordt, helaas! slechts bij weinigen gevonden, en misschien slechts door weinigen begeerd. Velen zouden zich niet gaarne in hunne overtuiging aan 't wankelen zien gebracht en — *on se persuade aisément de ce que l'on souhaite.*

Maar al blijven wij overtuigd van het verkeerde van het exploitatiestelsel, er volgt niet uit dat in de zienswijze onzer tegenpartij geen zweem zelfs van waarheid zou worden aangetroffen. Dat er volken zijn, die, hetzij door gebreken in hunnen aanleg, hetzij als een gevolg van langdurig wanbestuur, de geschiktheid om voor zich zelven te zorgen òf nooit bezeten òf verloren hebben, en dus met vaderlijke zorg moeten geleid worden, zullen zij niet aan gebrek en ellende ter prooi worden gegeven, dit schijnt Ceylon met een duidelijk voorbeeld te leeren. Het is althans de conclusie waartoe men geraken moet, bij de lezing van het belangrijke »verslag over de koffij- en kaneel-cultuur op het eiland Ceylon" van den heer F. A. W. van Spall, dat is opgenomen in het negende deel van het »Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned. Indië" (Batavia 1863). Aan genoemden ambtenaar, die, zoo ik mij niet bedrieg, van eene op Ceylon gevestigde Hollandsche familie afstamt en wellicht van deze omstandigheid veel nut kon trekken bij de vervulling der hem toevertrouwde taak, werd, bij Gouvernements-besluit van 19 Augustus 1861, een onderzoek omtrent de cultuur der beide genoemde stapelproducten van dat eiland opgedragen. De regeering gaf daardoor het bewijs dat zij ook zelve gewicht hechtte aan de kennis der resultaten, door een stelsel zoozeer

afwijkend van het hare op Ceylon verkregen, en dat zij niet warsch was van het denkbeeld om zich, bij den bestaanden strijd van meeningen, in hare handelingen door de uitkomsten van dat onderzoek te laten voorlichten. Ongelukkig waren die uitkomsten van dubbelzinnigen aard en leveren zij evenzeer wapenen aan de conservatieve als aan de liberale zienswijze. Pleiten de groote welvaart, de krachtige ontwikkeling, de sterk toenemende productie van Ceylon voor het liberale stelsel waarnaar het bestuurd wordt (indien wij in die koloniale quaesties, die eigenlijk meer van economischen dan van politieken aard zijn, dat woord *liberaal* mogen bezigen), het rapport van den heer van Spall wijst toch ook op onderscheidene bijzonderheden, die de conservatieve politiek te haren voordeele zou kunnen exploiteeren: de vermindering der kaneelcultuur sedert zij ophield gouvernements-cultuur te zijn; de ongenoegzaamheid van den rijstbouw om de bevolking te voeden; de noodzakelijkheid voor de planters om zich den vereischten handenarbeid door den aanvoer van koeli's van het vaste land te verschaffen; boven alles de traagheid en onverschilligheid der inlandsche bevolking, die, bij het gemis der vaderlijke zorg en aansporing tot plichtsbetrachting, waarvan het Engelsche Gouvernement zich stelselmatig onthoudt, zelfs de aankweeking harer eerste levensbehoeften verwaarloost, zoolang de nood er haar niet toe dwingt. Zou het zoo vreemd zijn, indien een conservatief Staatsman met een beroep op Ceylon ons kwam voorhouden, dat ook op Java de cultures zouden wegkwijnen, indien zij niet langer als gouvernements-zaak werden gedreven; dat ook op Java de rijstproductie zou verminderen zonder de gedurige zorg en aansporing der regering; dat ook op Java de planter zijne toevlucht zou moeten nemen tot het inroepen der hulp van vreemde huurlingen om zijne ondernemingen in stand te houden, indien niet de regeering op zich nam hem de noodige arbeiders te leveren; dat ook op Java, indien de vaderlijke zorg der regeering en de zachte dwang voor het *laissez faire, laissez aller* plaats maakten, de bevolking zou terugvallen in de haar van nature eigene traagheid en lusteloosheid, en welhaast, door gebrek aan werkzaamheid en voorzorg, aan kommer en ellende zou ter prooi zijn? Het rapport van den heer van Spall kan daartoe aanleiding geven. Het is waar, die schrijver rapporteert slechts en discuteert niet en kiest doorgaans met geen enkel woord partij. Maar 'toch schemert in zijne voorstelling overal de denkwijze door die op Java de heerschende is, laat mij liever zeggen, die daar nog, ofschoon ze meer en meer in discrediet raakt, door de regeering wordt toegepast; en men krijgt van zijn rapport den indruk dat de bloei van Ceylon op geene deugdelijke grondslagen rust en steeds door groote gevaren bedreigd wordt.

Wij hebben het daarom niet overbodig geacht de volgende bijdrage, eenige statistieke mededeelingen over Ceylon bevattende, die ons van eene

geachte hand gewerd, en die aan een Engelsch Tijdschrift ontleend is, in deze bladen op te nemen. De schrijver beschouwt de zaken geheel uit het Engelsche oogpunt, en gevoelt niets van die angstvallige zorg voor het welzijn der inlandsche bevolking, die het rapport van den heer van Spall onderscheidt. Hij is in dit opzicht misschien naar veler oordeel wel wat al te lichthartig en wij zullen ons daarom, na de mededeeling zijner statistiek, eenige nadere opmerkingen daarover veroorloven. In allen gevalle zal het aan de juistheid en grondigheid onzer vergelijking tusschen Java en Ceylon geen kwaad doen, indien wij, na het eenigszins somber gekleurde tafereel van den heer van Spall, ook deze meer zonnige schildering hebben leeren kennen.

»In het Tijdschrift van *the Royal Asiatic Society* van Groot-Brittanje en Ierland (Vol. I, Part. I, 1864) is eene statistieke mededeeling van E. R. Power opgenomen, gedagteekend den 21sten December 1863, die niet onbelangrijk is voor de kennis van het eiland Ceylon, vroeger tot de Nederlandsche Oost-Indische bezittingen behoorende. Die mededeeling heeft voor ons iets pijnlijks door de gedachte, die zij opwekt, wat parel Nederland heeft verloren; maar zij is tevens ten hoogste leerzaam, omdat zij ons doet zien hoe doeltreffend Engeland het aanlegt om het reeds van goede wegen voorziene Ceylon trapsgewijze tot ontwikkeling te brengen. Laat het ons niet tot benijding vervoeren, maar veel meer ons aansporen om zoovele ons overgebleven bezittingen, niet minder vruchtbaar dan Ceylon, in denzelfden bloei te doen deelen. Wij zullen van nu af den schrijver dien wij volgen zelven laten spreken.

»*Koffie.* In 1809 bedroeg de productie van koffie op het eiland, volgens de verslagen der plaatselijke regeering, onder de werking van het Nederlandsche stelsel, voor verbruik en uitvoer omtrent 250,000 Engelsche ponden 1). Van dit tijdstip af vermeerderde de productie voortdurend, maar het was eerst sedert 1836, toen in Engeland de gelijkstelling van rechten op Oost- en West-indische koffie plaats had, dat Europeesch kapitaal en kennis tot het aanplanten van den koffieboom op groote schaal werden aangewend.

»Vóór de gelijkstelling der rechten bedroeg het inkomend recht op Ceylonsche koffie in Engeland *f* 0,45 per Engelsch pond. In 1836 werd dit recht op *f* 0,15 per Eng. pond of *f* 16,80 per 50 kilogrammen teruggebracht, maar daar de vraag naar het artikel steeds grooter werd, had

---

1) Een pikol van 125 Amst. ponden bedraagt 133⅓ Engelsche. Een Engelsch pond is dus $^{15}/_{16}$ van een Amst. pond en 0.453593 Ned. pond.

tegelijkertijd eene evenredige rijzing van den prijs der koffie plaats. Het gevolg was dat de prijs voor den verbruiker nagenoeg dezelfde bleef, en het voordeel door den invoerder werd ingeoogst. De belangrijke statistieke mededeelingen omtrent Ceylon, vervat in de gedrukte verslagen van het Committé van Handel en Landbouw van Maart 1840, blz. 145, eindigen met het jaar 1838. De hiervolgende cijfers over de jaren 1839—1861 sluiten zich dus aan deze opgave aan.

Jaren	Hoeveelheid in centenaars van 50 kilogrammen.
1839	40,668
1840	62,074
1841	68,206
1842	80,584
1843	119,805
1844	94,847
1845	113,957
1846	178,603
1847	173,892
1848	293,221
1849	280,010
1850	373,593
1851	278,473
1852	349,957
1853	372,379
1854	328,971
1855	407,621
1856	440,819
1857	602,266
1858	544,507
1859	589,778
1860	620,132
1861	632,449 (1)

»Op Ceylon wordt een uitgaand recht op de koffie geheven ten bedrage van *f* 0,60 per 56 kilogrammen.

»De oppervlakte van land met koffie beplant en van land verkocht om daarop koffie te planten, bedraagt 462,254 acres (2), waarvan waarschijnlijk omstreeks 132,000 acres thans werkelijk koffie voortbrengen. Land voor koffiecultuur wordt in publieke veiling gebracht tegen den prijs van *f* 12 per acre.

»*Kaneel.* In het boven aangehaalde verslag van het Committé van

---

1) Aangegeven waarde £ 1,599,823.

2) De acre bedraagt ongeveer 40 Ned. roeden, 46 el.

Handel en Landbouw (Maart 1840) treedt de schrijver in eenige bijzonderheden over den toenmaligen staat van den handel in Ceylon-kaneel, en ik zal slechts opmerken dat sedert de uitgave van dat geschrift al de Gouvernements-kaneeltuinen verkocht zijn, met uitzondering van die, welke in de onmiddellijke nabijheid der stad Colombo zijn gelegen, welk gedeelte het Gouvernement aan zich heeft gehouden. Ook behooren nog aan het Gouvernement eenige terreinen met gebouwen bezet, die, naarmate de vraag dat vordert, van tijd tot tijd te koop worden aangeboden. Het éenige recht op kaneel uit Ceylon uitgevoerd bedraagt *f* 1,20 per baal van 50 kilogrammen netto, zonder onderscheid van qualiteit.

»Het lijdt, naar ik veronderstel, weinig twijfel dat Ceylon nog de beste kaneel voortbrengt, en dat de Ceylon-kaneel beter in smaak is dan de kaneel van Malabar en Java; maar toch bewijst het toenemend verbruik van het product der beide laatstgenoemde landen, dat de Ceylon-kaneel, hoewel fijner, geduchte mededingers heeft, die haar geheel van de markt zouden kunnen verdringen. De tuinen, door particulieren van het Gouvernement verkregen, zijn over het geheel genomen in uitmuntenden toestand. Voortreffelijke monsters van kaneel in drie soorten waren tentoongesteld op de laatste internationale expositie, afkomstig van de plantage van M^{r}. David Smith van Kaderani, in de westelijke provincie van Ceylon.

»Ik laat hier eene opgave volgen van den uitvoer van kaneel uit Ceylon van 1838 tot het einde van 1860.

Jaren.	Hoeveelheid in Eng. ponden.
1838	558,110
1839	398,198
1840	596,572
1841	389,373
1842	317,919
1843	121,145
1844	662,704
1845	1,057,841
1846	408,211
1847	401,656
1848	447,369
1849	491,687
1850	733,781
1851	644,857
1852	508,491
1853	427,666
1854	956,280
1855	784,284
1856	877,547

Jaren.	Hoeveelheid in Eng. ponden.
1857	887,959
1858	750,744
1859	879,361
1860	675,155

»Het land met kaneel beplant, beslaat omstreeks 14,400 acres.

»*Kokosnoot- of klapperolie.* De geschiedenis van de opkomst en den vooruitgang van dit artikel van uitvoer is het beste bewijs voor de gunstige uitkomsten, immers tot zekere hoogte, van den invloed des Gouvernements in eene tropische en nog nieuwe landbouw-kolonie (want tot 1830 kon Ceylon slechts als een gewichtige militaire post beschouwd worden), wanneer de voortbrenging van nieuwe uitvoer-artikelen wordt bevorderd. Het plaatselijk Gouvernement voerde het eerst een stoomwerktuig uit Engeland in, liet daarmede in Colombo olie vervaardigen en zond deze naar Londen, waar zij voor rekening van het Gouvernement verkocht werd. In 1831 bepaalde de Gouverneur Sir Robert Wilmot Horton, dat de uitkomsten van den verkoop der olie nauwkeurig zouden worden medegedeeld in de regeerings-courant, met de aankondiging dat het werktuig met toebehooren te koop was. Het werktuig werd aangekocht door eene geachte firma, en van dat oogenblik nam de uitvoer van kokosolie door particulieren een aanvang, een uitvoer die thans reeds eene verbazende uitbreiding heeft erlangd. Ziehier de opgave der hoeveelheden die van 1838 tot 1860 van Ceylon zijn uitgevoerd.

Jaren.	Hoeveelheid in gallons 1).
1838	638,677
1839	242,680
1840	357,543
1841	475,742
1842	321,966
1843	475,967
1844	726,206
1845	443,301
1846	282,186
1847	123,981
1848	197,851
1849	311,526
1850	513,279
1851	407,960
1852	443,699
1853	749,028

1) De gallon is gelijk 4.543458 liters.

Jaren.	Hoeveelheid in gallons.
1854	1,033,974
1855	1,059,272
1856	1,046,326
1857	1,679,258
1858	777,161
1859	1,188,637
1860	1,541,088

»Het uitvoerrecht van klapperolie op Ceylon geheven bedraagt ƒ0.37½ per 50 Ned. ℔. Tot aanplant van klapperboomen zijn 56000 acres land verkocht. De tegenwoordige oppervlakte van het terrein met kokosboomen bezet, kan op ongeveer 129,000 acres geschat worden.

»*Rijst.* Omtrent 400,000 acres, misschien meer, zijn bestemd voor den aanbouw van rijst; maar het eiland brengt geenszins de hoeveelheid op benoodigd voor de voeding der inboorlingen en der immigranten, zoodat een aanzienlijke invoer van het vasteland van Indië en elders plaats heeft. Het is te hopen dat, vroeger of later, de goede uitwerking van eene nieuwe plaatselijke wetgeving tot hervorming van vroegere inlandsche gebruiken ten opzichte van de besproeiing der rijstvelden, zich zal openbaren door uitbreiding van den rijstbouw over eene grootere oppervlakte, dan tegenwoordig daartoe wordt gebezigd.

»*Katoen.* Geene katoen-plantages zijn op het eiland aanwezig. Een deel der stalen van katoen op de laatste internationale tentoonstelling was afkomstig van kleine stukjes land, waarop door Europeesche eigenaren, bij wijze van proefneming, katoen gezaaid was; de overige monsters waren van katoen op hooge en drooge landen van inboorlingen geteeld. Mr. Wanklyn van de *Cotton-Supply Association* schatte de gezonden stalen als volgt: No. 1 als goed, sterk Nieuw-Orleans, waard van 60 tot 65 cents per Eng. pond; no. 2 niet goed van kleur, maar sterk, waard 60 cents per Eng. pond; no. 3 kort, onsterk en grof, waard van 50 tot 55 cents per Eng. pond.

»Het katoen dat onlangs in een der dagbladen als van Ceylon afkomstig werd vermeld, was geteeld in de residentie Madras en slechts op Ceylon overgescheept. Ongetwijfeld zijn in vroeger jaren aanzienlijke hoeveelheden inlandsch katoen voortgebracht en zijn daarvan vele inlandsche kleederen vervaardigd; maar uitvoer van katoen heeft nooit plaats gehad. Nog heden worden kleine hoeveelheden katoen voor inlandsch gebruik voortgebracht in de noordelijke, oostelijke en noord-westelijke provinciën, maar de ontzaglijk toegenomen invoer van Engelsche manufacturen 1) heeft in de laatste jaren tot eene aanzienlijke vermindering

1) [Zie hierover ons Februari-nommer, bl. 195, 196. *Noot van de Redactie*].

van den verbouw van katoen op het eiland geleid, en de hoeveelheid verkocht inlandsch katoen is zoo gering, dat geen vaste som als marktprijs kan worden opgegeven. Ik ben echter van oordeel dat, indien eenige katoen-plantages, onder bestuur van Europeanen, op geschikt terrein werden aangelegd, en indien dan de tegenwoordige prijzen eenigermate stand hielden, de inlanders eene veel grootere uitgestrektheid gronds met katoen zouden beplanten, dan zij thans doen. Men zou dan hetzelfde zien gebeuren wat met de inlandsche koffie-cultuur *(native coffee)* nevens de plantage-koffie *(plantation coffee)* heeft plaats gehad. Het gouvernement van Ceylon is bereid om, onder bekrachtiging van den Minister van Koloniën, behoorlijke aanmoediging te verleenen aan bijzondere personen, die geneigd mochten zijn de katoenteelt te ondernemen. Er bestaat tegenwoordig geen gebrek aan arbeiders op de plantages, daar de aanvoer van koelies van het vasteland toereikend is; maar persoonlijk heb ik de overtuiging dat Chineesche werklieden voor de katoenteelt op Ceylon het best geschikt zouden zijn. Ik heb hier bepaaldelijk het oog op veld-arbeiders van de dicht bevolkte provinciën ten noorden van Shanghai. Wanneer men hunne lichaamskracht, hunne geschiktheid voor den arbeid en hun volhardend karakter in aanmerking neemt, zouden Chineezen zeker niet te duur bevonden worden. Men heeft wel Chineezen van beide seksen met goed gevolg in Britsch Guyana voor de suiker-cultuur aangevoerd. Het is te eer noodzakelijk ook voor Ceylon de aandacht op Chineezen te vestigen, daar de groote werken van reproductieven aard, door het Gouvernement en door particulieren op het vasteland van Indië ondernomen, vroeg of laat de arbeiders die uit Indië naar Ceylon overkomen, in aantal zullen doen afnemen 1).

»*Financiëele toestand van de kolonie.* De inkomsten van Ceylon in 1861 waren £ 751,997, de uitgaven bedroegen £ 654,989. De eenige openbare schuld op het eiland rustende, en aangegaan ten behoeve van den ouden Ceylonschen spoorweg, bedraagt £ 100,000, en is in 1868 betaalbaar. Eene verdere som van *f* 3,000,000, zijnde de eerste termijn van eene leening van *f* 12,000,000, door het Gouvernement in het Moederland bekrachtigd en uitsluitend voor spoorweg-ondernemingen op het eiland te besteden, is juist, onder de uitloving van hooge premiën, door de ondernemers verkregen; de schuld is aflosbaar in vijftien jaren. De uitgaande rechten op het eiland geheven, zijn tot dekking van de interesten der leening aangewezen, tot welk einde hun bedrag afgezonderd wordt gehouden van de algemeene inkomsten der kolonie.

---

1) Er worden, naar men beweert, ongeveer 146,000 immigranten op Ceylon gebruikt, voornamelijk op de koffie-plantages. Het loon verschilt van 35 tot 45 cents per dag voor een valieden werkman.

»Voor militaire uitgaven betaalt de kolonie tegenwoordig £ 100,536; maar te oordeelen naar de mededeeling door den Secretaris van Staat voor de Koloniën in Maart 1862 in het Huis der Gemeenten gedaan, scheen het Engelsche Gouvernement voornemens te zijn om de kolonie uittenoodigen, eene verdere som voor militaire inrichtingen bij te dragen. Het is te hopen dat, wanneer deze nieuwe last wordt opgelegd, de vereischte stappen zullen gedaan worden om de zware en, naar het zeggen van militairen van ondervinding, onnoodige lasten voor den militairen staf van het eiland te verminderen, en de geheele uitgaaf voor het krijgswezen onder het toezicht te brengen van het plaatselijk Gouvernement, dat zeker, behoudens gepaste mildheid jegens Harer Majesteits troepen, alle overtollige weelde zou afsnijden. De tegenwoordige militaire macht bestaat slechts uit één Europeesch regiment, één regiment Malabaarsche scherpschutters en eenige koninklijke artilleristen, terwijl nagenoeg dezelfde staf is behouden als vroeger, toen de militaire macht in de kolonie uit vier Europeesche regimenten en een grooter aantal inlandsche troepen bestond. Een Generaal-majoor en staf met een Adjudant-generaal, een Kwartiermeester-generaal enz. zijn zeker voor twee regimenten niet noodig. De oudste Kolonel op het eiland zou zeer wel het bevel over die weinige troepen kunnen voeren, en eene aanzienlijke en billijke bezuiniging zou daarvan het gevolg wezen. Ook de lasten voortvloeiende uit het in stand houden der verdedigingswerken van de steden zijn zeer belangrijk. Eene behoorlijke bezetting alleen van de uitgebreide verdedigingswerken van Colombo zou waarschijnlijk eene driemaal grootere militaire macht vereischen, dan op het eiland aanwezig is. Indien aan het plaatselijk Gouvernement de vrijheid werd gegeven om de tegenwoordige fortificatiën op te ruimen, en daarvoor in de plaats te stellen één of meer batterijen voorzien van Armstrong-geschut, waarvan op eene rotsachtige kust met sterke branding goede dienst tegen den vijand kan worden verwacht, en wanneer dan de grond en afbraak van de bestaande vestingwerken van Colombo werden verkocht, dan zou de plaatselijke schatkist daardoor aanzienlijke baten verwerven. Die vestingwerken, ongetwijfeld door de Hollanders aangelegd om zich tegen een inwendigen vijand te beschermen, daar destijds de Kandianen een onafhankelijk volk waren, zijn thans overtollig geworden, en de wegruiming daarvan zou veel tot de gezondheid van Colombo bijdragen en voordeelig zijn voor den grootelijks toenemenden handel.

»Ten opzichte van de verdedigingswerken van Trincomalee zou ik willen voorstellen dat de kosten van het onderhoud werden gedragen door den Staat, omdat de instandhouding dier werken gevorderd wordt voor de veiligheid van Harer Majesteits dokken en andere tot het zeewezen behoorende inrichtingen, die in die prachtige haven, volgens Lord Nelson

eene der beste der wereld, zijn vereenigd. Reeds vele jaren geleden werd door den toenmaligen Gouverneur van Ceylon, Sir Robert Wilmot Horton, en door den maritiemen opperbevelhebber in de oostelijke zeëen, Sir John Gore, aanbevolen, dat Trincomalee bezet zou worden door mariniers, die van tijd tot tijd door mariniers van de oorlogschepen zouden worden afgelost. Dit plan is, naar ik meen, waardig om ook thans nog ernstig overwogen te worden.

»Met betrekking tot de zuidelijke haven van het eiland, Point de Galle geheeten, werd tegen het einde van het vorige jaar een brief gericht aan den uitgever van de Londensche *Times*, geteekend »een Bengalees", die de mededeeling bevatte dat groote sommen door het plaatselijk Gouvernement voor die haven waren uitgegeven. Voor zoover mij bekend is, moet de schrijver geheel in dwaling verkeeren; en het schijnt mij alleszins gepast den waren staat van zaken te dien aanzien hier bekend te maken. Uit onlangs gedrukte parlementaire bescheiden betreffende de verbetering van de haven van Galle, blijkt dat het onderwerp tegenwoordig in overweging is bij Harer Majesteits Gouvernement. De Secretaris van Staat voor de Koloniën is bereid aan de plaatselijke wetgeving voor te stellen, een voorschot te bewilligen, *f* 300,000 niet te bovengaande, tot verbetering van de haven van Galle, daartoe eene leening te sluiten, en het bedrag terug te betalen uit opcenten op de tonnegelden. De Gouverneur heeft deze aangelegenheid aan de aandacht der plaatselijke autoriteiten krachtig aanbevolen. Zijne Excellentie bewijst in zijne in druk uitgegeven dépêche aan het koloniaal departement, dat er niets meer noodig is dan eene veilige en geriefelijke haven, om Galle tot eene der belangrijkste plaatsen in de Indische zeeën te maken. In den hierboven aangehaalden brief van »een Bengalees" trof het mijne aandacht dat, terwijl hij Beypore als zeer gunstig gelegen voorstelt en hij de haven dier stad verkieslijk acht boven die van Galle, hij toch erkent dat zij voor eene zeer zware branding bloot staat, ofschoon niet zoo erg als die van Madras.

»Ik vermeen dat het een erkend feit is, dat Ceylon veel gezonder is dan het vasteland van Indië. Het is dit in die mate, dat verscheidene binnenlandsche levensverzekerings-maatschappijen (geen geringe autoriteit in deze zaak) de extra-premie op het leven van verblijfhoudenden in deze kolonie hebben verminderd. Zij hebben daarbij ook in aanmerking genomen de bewonderingswaardige groote wegen, veel beter dan die op het naburige vasteland, en inderdaad even goed als eenige groote weg in Europa, die het gematigd klimaat van het binnenland met de zeekust verbinden; voorts den spoorweg tusschen Colombo en Kandi, die thans in aanbouw is, en eindelijk den electrischen telegraaf die Ceylon met geheel Indië verbindt. Een voorstel eenige jaren geleden door een vroegeren Gouverneur van Ceylon (Sir Robert Wilmot Horton) aan het

Gouvernement van het Moederland gedaan, hield in, dat, uithoofde der bekende gezondheid van Ceylon, in het bijzonder van dat gedeelte dat onder den naam van »de bergstreek" bekend is (Kandi en Nuwera Elliya, welk laatste punt 6200 voet boven den zeespiegel ligt en een lagen thermometerstand heeft) het eiland eene uitmuntende plaats zou opleveren voor de vestiging van twee of drie Europeesche regimenten voor de Indische bezittingen, die dan natuurlijk zouden behooren onderhouden te worden voor rekening van het Indisch Gouvernement. Die regimenten zouden dan steeds gereed moeten zijn om op een gegeven oogenblik naar eene der zeehavens, Colombo of Galle, te worden verplaatst, vooral naar laatstgenoemde, die de aanlegplaats is voor schier alle stoomschepen in de Oostersche zeeën. Dit voorstel verdient thans nog de overweging der daartoe geroepen autoriteiten.

»Bij de voordeelen die Ceylon aanbiedt door zijn grooten vooruitgang en bloei, door zijne uitnemende geographische ligging, door de inderdaad prachtige haven van Trincomalee en door de gezondheid van zijn klimaat, kan men nog voegen de goede geaardheid zijner bevolking, die zich door eene eenvoudige, trouwe en oprechte inborst onderscheidt. Toen in Bengalen de onlusten waren uitgebroken, die tot den oorlog met de Seapoy's hebben geleid, kon de toenmalige Gouverneur van Ceylon, Sir Henry G. Ward, het eiland zonder gevaar geheel van troepen ontblooten, om de benarde Europeesche bevolking op het vasteland ter hulp te snellen. Maar meer nog dan dat alles, — Ceylon mag beschouwd worden als een der hoofdsleutels van ons Indisch rijk. Zeer terecht is in een hoogst belangrijk artikel, in een der laatste nommers van »the Friend of India", getiteld »de eenige groote militaire weg naar Indië", de opmerking gemaakt, dat al de invalieden bij onze macht in de Oost periodiek op Ceylon vereenigd en vandaar naar de Middellandsche zee gezonden zouden kunnen worden, eene reis die menig kostbaar leven voor het leger zou behouden, en daardoor ook eene groote besparing van geld zou te weeg brengen.

»Het plan om Ceylon aan het vasteland van Indië te annexeeren, heeft, zooals ook de heer C. Fortescue in het Huis der Gemeenten naar waarheid gezegd heeft, algemeene verslagenheid in de Kolonie veroorzaakt, en waarlijk niet zonder reden. Ceylon heeft tot hiertoe in de Oost, in alles wat liberaliteit en vooruitgang betreft, de eerste plaats ingenomen. Het was reeds sedert vele jaren in het bezit van een eigen Wetgevenden Raad, en heeft de komst van Europeesche planters, om de hulpmiddelen van het eiland te ontwikkelen en daardoor aan iedere klasse voordeel aan te brengen, levendig toegejuicht. Na jaren van uitsluitenden alleenhandel heeft het Gouvernement van Britsch-Indië het voorbeeld van Ceylon in vele opzichten nagevolgd, en het zou derhalve zeer onvoeg-

zaam zijn om over deze thans bloeiende kolonie te beschikken, als ware zij slechts een »apanage" van het groote Indische rijk. Zij zou dan groot gevaar loopen, dat, te midden der overwegende eischen van het vasteland van Indië, hare bijzondere belangen werden verwaarloosd. De inboorlingen zoowel als de Europeesche kolonisten hebben reden om tevreden te zijn met het rechtstreeksch bestuur van den Secretaris van Staat voor de Koloniën, en verlangen volstrekt niet van meester te veranderen."

Ik zal thans aan deze mededeeling eenige losse opmerkingen toevoegen, waartoe de vergelijking met het rapport van den heer van Spall mij aanleiding geeft. Werpen wij in de eerste plaats een blik op de kaneelcultuur. De heer van Spall verzekert ons, dat in de tien laatste jaren geen der talrijke koopers van land er aan gedacht heeft, het door hem gekochte grondstuk voor een kaneeltuin te bestemmen; dat nieuwe kaneelaanplantingen op Ceylon niet meer worden aangelegd, terwijl de oude jaarlijks eene geleidelijke vermindering ondergaan; dat de kaneel-aanplant der kleine ondernemingen eene geheele vernietiging te gemoet gaat. Hij erkent echter dat deze vermindering van aanplant tot dusverre niet tot vermindering van productie geleid heeft, omdat de meerdere zorg op de groote particuliere ondernemingen aan den kaneel-aanplant en de bereiding besteed, de productie schier heeft verdubbeld. Maar toch meent hij, dat de voortdurende vermindering van den aanplant onvermijdelijk het gevolg zal hebben, dat eene vermindering van Ceylon-kaneel op de markten niet lang meer zal uitblijven, »dewijl de groote ondernemingen thans haar maximum van productie nagenoeg bereikt hebben, en de slechte soorten kaneel, dat is het product der kleine aanplantingen, door de op handen zijnde uitroeiing van dezen, binnen korten tijd niet meer in gelijke mate als vroeger in den handel zullen gebracht worden." De heer van Spall acht dit feit voor Java belangrijk, en ontleent er een grond aan om, zoo al niet de uitbreiding, dan toch de aanhouding en zorgvuldige bchartiging der Gouvernements-kaneel-cultuur aan te bevelen, in de hoop dat het product van Java, wat de qualiteit betreft, meer en meer met dat van Ceylon in concurrentie komen en de plaats daarvan op de Europeesche markten innemen zal.

De statistieke mededeelingen omtrent den uitvoer van Ceylon-kaneel door den heer Power, en omtrent den oogst van dit product op Ceylon door den heer van Spall zelven medegedeeld, schijnen mij toe deze voorstelling geenszins te rechtvaardigen, en het hersenschimmige der hier uitgesproken verwachting omtrent de Java-kaneel is niet alleen bij eenig nadenken ge-

makkelijk in te zien, maar reeds door de uitkomst bevestigd. Ik kan in de kaneel-productie van Ceylon geene enkele ongunstige omstandigheid ontdekken. Het terrein voor de kaneel-cultuur bestemd is aanmerkelijk ingekrompen, en de kaneelboom is voor een groot deel vervangen door klapperboomen of andere producten die den planter meer voordeel beloven; met andere woorden, de kaneel-cultuur heeft zich geregeld naar de kosten der productie en den staat der markt. Hierdoor heeft de planter op Ceylon zich gevrijwaard tegen het verschijnsel dat wij bij de Gouvernements-cultuur op Java kunnen waarnemen, waar, in weêrwil der ellendige betaling van de kaneel-plantende bevolking, in de 27 jaren van 1837 tot 1863 de kaneel-cultuur slechts vier malen eenige winst en in al de overige jaren verlies opleverde, zoodat de balans voor al die jaren te samen een verlies van ruim zes tonnen gouds aantoont. De berichten van den heer van Spall omtrent de inkrimpingen van den kaneel-aanplant op Ceylon en de aanstaande vermindering der ter markt gebrachte hoeveelheden Ceylon-kaneel, hebben dan ook de regeering niet kunnen weêrhouden, om in 1865 de Gouvernements-kaneel-cultuur op Java geheel in te trekken, een maatregel niet alleen door de geleden verliezen, maar ook door den zeer ongunstigen stand der kaneel-tuinen onder de werking der Gouvernements-zorg, aanbevolen. Slechts Gouvernementen kunnen jaren lang in de weelde volharden van producten te telen die geen aan de kosten geëvenredigden prijs opbrengen; de particuliere planter, die zich daardoor spoedig ruïneeren zou, maakt zich uit den aard der zaak aan zulke dwaasheid niet schuldig, maar beperkt zijne productie tot hetgeen hij met voordeel verkoopen kan, of spant alle krachten in om van beperkter terrein en met minder kosten een even overvloedig en goed, zoo niet ruimer en beter product te verkrijgen, en daardoor aan den ongunstigen stand der markt met voordeel het hoofd te bieden. En dit is het wat de Engelsche kaneelplanter op Ceylon met uitnemend succes heeft gedaan. Van veel kleiner terrein is niet slechts in relatieven, maar ook in absoluten zin een veel grooter product verkregen. Dat de resultaten der cultuur van hoogst wisselvalligen aard zijn, blijkt uit de staten van productie en uitvoer duidelijk; maar indien wij, gelijk in zoodanige gevallen volstrekt noodzakelijk is, het gemiddeld cijfer over eenige jaren van een vroegere en een latere periode trachten te vinden, dan zien wij uit de mededeeling van den heer Power dat in het tienjarig tijdvak 1841—1850 de uitvoer van Ceylon-kaneel gemiddeld 500,000 Eng. ponden 's jaars heeft bedragen, en dat die in het volgend tienjarig tijdvak, 1851—1860, tot een gemiddeld van 740,000 Eng. ponden 's jaars gestegen is. En daarbij komt, dat te gelijker tijd de qualiteit in het algemeen verbeterd is, daar vooral de kleine ondernemingen, die de slechte soorten leverden, zijn te niet gegaan. De planter die van minder uitge-

strektheid gronds met minder arbeid een ruimer en beter product krijgt, moet wel dubbele winsten behalen. Welke redelijke grond er onder die omstandigheden bestaan kon voor de verwachting, dat de Ceylon-kaneel allengs van de markt zou verdwijnen, en de inferieure kaneel van Java haar ooit zou kunnen verdringen, is mij een raadsel.

Dat de rijst-cultuur op Ceylon zich in geen gunstigen toestand bevindt en niet in de behoeften der bevolking voorziet, wordt ook door Power gereedelijk erkend; maar hij schijnt er zich niet bijzonder ongerust over te maken, en ofschoon hij meent dat de plaatselijke wetgeving een gunstigen invloed tot verbetering zou kunnen oefenen, hij denkt er niet aan de bevolking onder curateele te stellen, en haar de geringe mate van zelfstandigheid die zij onder vroeger wanbestuur heeft overgehouden, nog verder te ontrooven, door haar het voedsel tot haar onderhoud noodig op *prentah* te doen voortbrengen. De denkwijze van den heer Power op dat punt schijnt dezelfde te zijn als die der Engelschen in het algemeen, die de heer van Spall onder een gemengd gevoel van verbazing en van onrust, met de volgende woorden beschrijft: »Neemt men de groote en verderfelijke zucht tot procedeeren, die onder de inlandsche bevolking heerscht in aanmerking, en voegt men hierbij het feit dat de Singaleezen van de vrijheid die hun is gegeven, gebruik maken om een lui en vadsig leven te leiden, zonder iets, althans zeer weinig, toe te brengen tot den voorspoed, de ontwikkeling en de productie van Ceylon, ten gevolge waarvan dit schoone eiland van de vaste kust van Indië afhangt, zoowel wat zijn hoofdvoedingsmiddel, de rijst, als wat den handen-arbeid betreft, — en doet men dan, dat alles te zamen nemende, aan de Engelschen op Ceylon de vraag, of het aldaar werkend beginsel van vrijheid voor den inlander en niet-bemoeiing met zijne belangen niet nadeelig is te achten; dan is het van verscheidene zijden, ook van hooge autoriteiten, bekomen antwoord, dat de zucht naar vrijheid een ieder aangeboren is en het met de Engelsche begrippen van recht en billijkheid strijdig zoude zijn op de individueele vrijheid, van wien ook, eenigen invloed van bestuurswege uit te oefenen, al moge hij van die vrijheid in zijn eigenbelang geen gewenscht gebruik maken, daar hij hierdoor niemand anders dan zich zelven benadeelt; dat de Engelsche regeering in hare bezittingen dat beginsel dan ook alom heeft toegepast en geene redenen heeft om daarvan af te wijken, dewijl zij van hare koloniën geene directe, maar indirecte voordeelen trekt, vindende zij aldaar een débouché voor hare handelsartikelen en manufacturen en eene gelegenheid tot vestiging van de overbevolking in het Moederland. Tot de bereiking van die doeleinden verwacht men, dat het thans werkend systeem van koloniaal bestuur, op vrijheid en gelijkheid geschoeid, op den duur het best zal leiden."

Ik moet hier in de eerste plaats opmerken dat het gebrek aan zorg voor den rijstbouw en de voeding der bevolking zich bij de Engelsche regeering geenszins zoover uitstrekt, dat zij zich onverschillig zou betoonen of indirecte middelen van aanmoediging zou versmaden. De heer van Spall zelf bericht ons, dat van 1856 tot 1860 jaarlijks *f* 48,000 beschikbaar zijn gesteld voor het herstel der vroegere waterwerken, dammen en reservoirs in het oostelijk en zuidelijk gedeelte van het eiland.

Eene tweede opmerking is dat het Engelsch bestuur in de gedeeltelijke afhankelijkheid van Ceylon wat zijne voeding betreft van naburige landen waarschijnlijk zulk een overwegend bezwaar niet ziet, omdat het Moederland in hetzelfde geval verkeert, en zoolang de handel onbelemmerd en de zee vrij blijft, het inderdaad vrij onverschillig is of men zich voedt met inlandsch of met van buiten aangevoerd graan, wanneer slechts de middelen voorhanden zijn om het laatste te betalen. De rijstprijzen zijn op Ceylon, voornamelijk in de binnenlanden, zeer hoog; maar de bevolking schijnt toch, door andere middelen van bestaan, in staat te worden gesteld om ze te voldoen, daar wij niet lezen dat zij gebrek lijdt, of dat zich hier zulke verschijnselen van hongersnood en ellende voordoen, als in weêrwil der vaderlijke zorg van de Nederlandsche regeering voor hare onderdanen Java wel eens hebben geteisterd. Ook tracht de regeering van Ceylon de te groote stijging der prijzen door verbetering der communicatiën tegen te gaan. De eerste ongelukkig geslaagde poging om Ceylon met een spoorweg te begiftigen, heeft haar, blijkens de mededeeling van den heer Power niet afgeschrikt, om die taak op doeltreffender wijze weêr op te vatten, en ook op dit punt heeft de uitkomst niet beantwoord aan de somber gekleurde voorspellingen van den heer van Spall, volgens wien het algemeene gevoelen was dat de Ceylonsche spoorweg zich nog lang zou doen wachten, »uithoofde van de hooge kosten van aanleg, die de koloniale kas, vooral na het ondervonden verlies [bij de vroeger mislukte poging] niet wel dragen kon zonder verwaarloozing van zoovele andere, teedere belangen der kolonie en zonder benadeeling van den geregelden gang van den dienst."

Mijne derde en gewichtigste opmerking op dit punt is eindelijk deze, dat de Engelschen de vadsigheid en traagheid der Singaleezen niet beschouwen als een ongeneeslijk kwaad, in den aard dier bevolking gegrond, maar als veroorzaakt door vroeger wanbestuur, waarvan de gevolgen nog op de inlandsche maatschappij drukken. Terwijl wij Nederlanders steeds den mond vol hebben van de traagheid en onverschilligheid van den Javaan, niettegenstaande elke stap tot vermindering en loslating van het dwangstelsel gepaard gaat met verschijnselen die de beste hoop geven voor het slagen van een algemeen stelsel van vrijen arbeid, en daardoor de overtuiging met zich brengen dat onze eigene te

ver gedreven voogdij de onmondigheid van den inlander heeft bevorderd, zal men uit den mond der Engelschen zelden zulk een algemeene veroordeeling van het karakter der Singaleezen vernemen; maar men zal algemeen de overtuiging bij hen levendig vinden, dat de gebreken die vroeger despotisme aan den volksaard heeft ingeplant, het eerst en het best zullen verdwijnen onder den invloed der consequente toepassing van liberale regeeringsbeginselen. Zij houden vast aan die verwachting, ofschoon men erkennen moet dat zich tot dusver nog weinig verbetering heeft vertoond, en hunne denkwijze op dit punt is nog dezelfde als reeds in 1849 die van Pridham was, die zich in zijn werk over Ceylon op de volgende wijze over de industrie der Singaleezen uitlaat: »De verderfelijke staatkunde der Singaleesche vorsten, die, door de vervreemding van land aan bijzondere personen te verbieden, het landbezit ontoegankelijk maakten en den handel verhinderden, heeft de ophooping van geld in de handen van inlandsche landeigenaars krachtdadig tegengehouden. Deze geest, ofschoon thans tegengegaan, leeft noch in zijne uitwerkselen, en ofschoon er, op het tegenwoordig oogenblik, hoofden worden gevonden die landeigenaars zijn op vrij uitgebreide schaal, en die een daaraan geëvenredigden rang en invloed in hunne woonplaatsen genieten, is er op Ceylon geen enkele Singaleesche kapitalist. Wat nog erger is, de hoogere klassen hebben niet alleen niet de middelen, maar ook niet de neiging om zich in industriëele ondernemingen te wagen of zich te verbinden tot den dienst van iemand anders dan hunne onmiddellijke hoofden. De Singaleesche inboorlingen staan in geen de minste betrekking noch tot den buitenlandschen noch tot den binnenlandschen handel van het eiland, die geheel in handen is van Mooren, Malabaren, Parsies en andere vreemdelingen, of steunt op het kapitaal van Britsche kooplieden en planters. De Singaleezen zijn er dagelijks getuigen van hoe vreemdelingen zich inspannen en rijke vruchten daarvan oogsten, zonder dat hunne eigene uitsluiting hen eenigszins schijnt ter harte te gaan, en zonder eenige poging om, hetzij als ondernemers, hetzij als arbeiders, te deelen in de goede gaven die zich rondom hen ophoopen. Men komt dus tot het onwederstaanbaar, ofschoon weinig bemoedigend besluit, dat gedurende nog eenigen tijd, en zoolang totdat eene betere opvoeding hunne geestkracht prikkelen en hunnen ijver opwekken zal, de hulpmiddelen van Ceylon alleen zullen kunnen ontwikkeld en zijn voorspoed bevorderd worden door de werkzaamheid van vreemdelingen en door vreemd kapitaal."

Maar was dan hier geen dilemma te stellen? Was er geen heil hoegenaamd te verwachten van een bemoeiing der regeering met de belangen der inboorlingen, die, zoo als de heer van Spall zegt, zoo ergens, dan hier, bij eene zoo zorgelooze bevolking als de Singaleesche, nuttig werken zou? Men ziet dat zoo iets in de gedachten van den Engelsch-

man zelfs niet opkomt, en ik geloof dat, zoo noodig, het voorbeeld van Java hem in de overtuiging der juistheid van zijne zienswijze zou versterken. Ook kan hij reeds op een veel grootere productie van *native coffee* dan vroeger, en dus ten minste op één bemoedigend verschijnsel wijzen, dat ook Power niet onopgemerkt heeft gelaten. Wilt' gij eene bevolking demoraliseeren, stel haar onder voogdij, regel haren arbeid, ontneem haar de vrije beschikking over haren persoon, hare krachten, hare middelen, laat haar draven in het gareel van verplichte diensten, in één woord, leer haar in den leiband loopen, en spoedig zal zij buiten staat zijn, om op eigen beenen te staan. Wilt gij eene door verdrukking of onverstandige voogdij gedemoraliseerde bevolking opheffen, geef haar vrijheid van beweging, bescherm hare nijverheid, zorg dat zij de vruchten van haren arbeid geniete, tracht hare geestvermogens door opvoeding te ontwikkelen, maak menschen van haar en verneder haar niet tot lastdieren. Wordt uwe hoop op beterschap niet dadelijk, niet spoedig vervuld, oefen geduld, laat den moed niet zakken, bedenk dat het kwaad door eeuwen gesticht niet in weinige dagen door betere invloeden kan hersteld worden; maar laat u niet verleiden om de toevlucht te nemen tot middelen die de sprank van zelfstandigheid, die nog hier of daar glimmen mocht, geheel zullen uitdooven, en de kwaal meer en meer ongeneeslijk maken.

Wat het inroepen der hulp van vreemde huurlingen betreft, het kan zeker niet als een miskenning van de rechten der inboorlingen beschouwd worden, indien dezen tot den arbeid ongeneigd zijn; en wanneer daardoor de welvaart des lands wordt bevorderd, die de eigenlijke bevolking te traag is om zelve ter harte te nemen, dan zal zij daaruit meer voordeel dan nadeel trekken. Het ware beter voor Ceylon indien de Singalees ijverig en werkzaam was; maar nu hij lui en vadsig is, mag het voor dat eiland een groot geluk worden geacht, dat het naburige vasteland eene nijvere bevolking bevat, die gaarne hare krachten ter beschikking stelt van den Europeeschen planter, die aan den vruchtbaren grond van Ceylon koffie of kaneel tracht te ontwoekeren. De Malabaren of Tamieleezen nemen op Ceylon de plaats in van de Chineezen in onze Oost-Indische bezittingen, behalve dat zij er veel talrijker en nog veel onmisbaarder zijn. De heer van Spall wraakt dan ook het gebruik dezer vreemde huurlingen niet, maar is vol angstige zorg dat die onontbeerlijke vreemde hulp, door de groote nijverheids-ondernemingen en de verbeterde middelen van bestaan op het vasteland, weldra, althans ten deele, aan Ceylon zal ontvallen. Ook Power maakt op die zoogenaamde *labour-question* eene voorbijgaande toespeling, maar schijnt de zaak niet zoo donker in te zien. Hij zegt dat tot dusver het vasteland een genoegzaam aantal arbeiders aanvoert, en zou geen zwarigheid maken om, indien de Malabaren te kort schoten, tot Chineezen de toevlucht te nemen.

Het schijnt mij toe dat in de voorstelling van den heer van Spall niet weinig overdrijving plaats heeft en dat hem is overkomen, wat reeds zoo honderden malen aan vreemdelingen overkomen is, ik meen dat hij zich heeft laten misleiden door de klachten en het gemor van Engelsche planters, die, getrouw aan de nationale spreuk: »'t is an Englishmans right to grumble," van hunne bezwaren grooten ophef maken, terwijl zij de meest onbeperkte vrijheid genieten om er aan lucht te geven. Deze nationale eigenaardigheid, uit de vrije instellingen van Engeland geboren, heeft reeds menigen anders schranderen Franschman op het denkbeeld gebracht dat Engeland aan den rand des ondergangs zweefde, en toch is oud Engeland staande gebleven en voortgegaan in rijkdom en kracht. En zoo zal ook te midden van al de angsten en zorgen der »labour-question" de bloei van Ceylon zich handhaven en verder ontwikkelen, zoolang de deugdelijke grondslagen niet verlaten worden, waarop die bloei is gebouwd.

P. J. V.

ONTGINNING VAN WOESTE GRONDEN IN DE PADANGSCHE BOVENLANDEN.

De ontginning van het nog grootendeels maagdelijk veld der woeste gronden in den Nederlandsch-Indischen Archipel is zoowel in het belang van de inheemsche bevolking, den handel en de nijverheid, als in het voordeel der schatkist. — Het ligt in het voornemen van den ondergeteekende, om het Indisch Bestuur (onmiddellijk na de vaststelling dezer wet) dringend aan te bevelen, een of meer (wellicht gewestelijke) verordeningen uit te vaardigen omtrent de uitgifte in erfpacht van onbebouwd liggende gronden in de onder rechtstreeksch Nederlandsch gezag staande gedeelten van Nederlandsch Indië, en *vooral op Sumatra*, waar reeds eenige jaren geleden verscheidene aanvragen om woeste gronden door particulieren zijn gedaan. 1)

P. MIJER.

De woorden van den Minister, die aan het hoofd van dit opstel geplaatst zijn, zullen op velen een bemoedigenden indruk gemaakt hebben. Velen toch verkeerden in den waan, dat de Buitenbezittingen en vooral Sumatra's Westkust vooreerst niet op groote schaal voor de particuliere nijverheid zouden opengesteld worden. De steeds afwijzende beschikking op enkele aanzoeken om in dit laatste gewest woesten grond te mogen ontginnen, had dat vermoeden versterkt. In het belang der verplichte koffieteelt, zoo meende men, zal men hier alle particuliere cultuur weren, te eerder daar hier, in tegenstelling van Java, daartoe schier geen

1) Zie de Memorie van Toelichting op het jongste Ontwerp van Wet tot regeling der uitgifte in erfpacht van gronden in Nederlandsch Indië.

aandrang bestaat, noch van de zijde der Europeesche maatschappij in Indië gevestigd, noch van de zijde der handelaren en industriëelen in Holland." In hoeverre die bewering gegrond was, zullen wij niet onderzoeken; alleen moeten wij opmerken dat de Gouvernements-cultuur hier veel minder bezwaren tegen de particuliere nijverheid oplevert dan op het naburige Java. Het stelsel toch dat hier ten aanzien der koffiecultuur ingevoerd is, ofschoon in beginsél en strekking aan dat op Java gelijk, is nimmer met groote gestrengheid en consequentie toegepast; de Europeesche ambtenaren hier hebben dan ook nooit cultuurprocenten genoten. Nooit heeft dus de koffiecultuur hier, in betrekkelijken zin, die uitbreiding erlangd, die haar op Java tot de voornaamste bron onzer inkomsten gemaakt heeft; en bij den onafhankelijken en zelfstandigen aard van den Maleier, die, warsch van allen dwang, het juk der gedwongen cultuur slechts noode gedoogt, is het niet te voorzien dat zij immer zoo groote winsten zal afwerpen, dat de baten die de particuliere koffiecultuur aan de schatkist kan geven, deze niet ruimschoots zouden kunnen vergoeden.

Uit het oogpunt van het batig saldo kan dus de toelating der particuliere cultuur in deze gewesten niet onraadzaam geacht worden. Een ander argument van politieken aard, dat wel eens tegen de particuliere nijverheid aangevoerd wordt, is hier evenmin geldig. Het eigenbelang waardoor, volgens sommigen althans, de particulier steeds verleid wordt om misbruik te maken van den gedweeën en lijdzamen aard van den inlander, vindt hier zijne perken in het gansch niet gedweeë karakter van den Maleier, die zich zijner rechten bewust is en daarop geen inbreuk zou lijden. Zijne gevatheid en zijn bedaard overleg zijn trouwens een waarborg tegen misbruiken en kwade praktijken.

Bezwaren van overwegenden aard kunnen dus — voor zoo verre ons bekend is — niet tegen de toelating der particuliere koffiecultuur in de Padangsche Bovenlanden aangevoerd worden. Daarentegen bieden deze gewesten haar in menig opzicht groote kans van welslagen aan.

In de eerste plaats het terrein. Gelijk op West-Java hebben in de Padangsche Bovenlanden hooge plateau's de overhand. Het koele klimaat in deze streken, en de weelderige, door niets gestoorde vegetatie, die deze meerendeels nog woeste gronden met een diepe humuslaag heeft bedekt, werken als om strijd tot de krachtige ontwikkeling van den koffieboom mede. Men sla een blik o. a. op de laras Saning-Bakar, in het District Singkarah. Uitgestrekte koffie-aanplantingen bedekken hier de zacht glooiende hellingen van het gebergte, en hoe weinig zorg ook door den inlander aan deze tuinen besteed wordt, bekend is het welke groote oogsten zij afwerpen. Dezelfde uitkomsten zijn elders, voor zoo verre de gronden betreft, te verwachten. Bij voorkeur wijzen

wij hier op het uitgestrekte gebied van den Talang, den Merapi, en het gebergte ten Westen van het meer van Singkarah en van Solok gelegen; omdat deze streken, om hare gunstige ligging op niet te verren afstand van Padang, voor exploitatie wel het eerst in aanmerking komen.

Na de ligging en den aard der gronden is voor den ondernemer van het meeste belang, dat hij een voldoend aantal werkvolk tegen een billijk loon kan bekomen. En in dit opzicht gelooven wij, dat de Padangsche Bovenlanden gunstiger vooruitzichten opleveren, dan de meeste gewesten op Java tot welke de uitbreiding der particuliere koffiecultuur zich, vermoedelijk, vooreerst zal bepalen. Immers zoekt steeds een groot aantal Maleiers, van het bezit van sawahs verstoken, naar dagwerk. Deze lieden, die niet zoozeer ten gevolge van maatschappelijke instellingen, het Maleische erfrecht b. v. b. (zooals wel eens verkeerdelijk beweerd wordt), als wel uit gebrek aan bewaterde velden, gedwongen zijn hunne negari te verlaten, en elders, 't zij als *orang menoempang*, 't zij als *orang menggaleh* (klein-handelaren), een goed heenkomen te zoeken, zijn bereid om tegen billijk loon, gemiddeld 50 cents per dag, zelfs den zwaarsten arbeid te verrichten. Dit is o. a. het gewone loon dat ook door de inlanders zelven aan de *koeli lama* betaald wordt, de koeli's die men voor verscheiden dagen tot het vervoeren van goederen in dienst neemt. Maar niet alleen de Padangsche Bovenlanden zelve zullen arbeiders leveren; men treft hier ook een aantal inlanders aan uit Korintji, Soengei Pago, de XII Kotta's en elders uit de onafhankelijke staten, die niet uit gebrek aan sawahs hunne negari hebben verlaten (want in de rijstschuren aldaar kan de padi-voorraad gewoonlijk ter nauwernood worden geborgen); maar uit gebrek aan allerlei andere levensbehoeften, die zij zich in hunne afgezonderde woonplaats niet-kunnen verschaffen. — Men vindt dus in de Padangsche Bovenlanden een stand van proletariërs, die op Java in verscheidene streken geheel wordt gemist.

Het zou ons moeilijk vallen al hetgeen door deze lieden in vrijen arbeid verricht wordt, en de niet onbelangrijke werken die reeds door hun toedoen tot stand zijn gebracht, nauwkeurig aan te toonen; 't zij voldoende op te merken, dat niet alleen het transport, het werk in 's lands koffiepakhuizen enz. geheel vrijwillig geschiedt, maar dat onderscheidene malen meer dan 300 inlanders, tegen een loon van 35 cents of daaromtrent daags, o. a. tot het aplaneeren van het terrein voor het militaire kampement op de hoofdplaats der Residentie vrijwillig werkzaam geweest zijn; voorts, dat voortdurend 100 man, tegen een loon van *f* 8 per maand, in de kloof van de Batang Singgalang, aan den grooten weg van Padang naar de Bovenlanden, werkzaam zijn 1); en ten laatste, dat

1) Behalve dit loon verdienen deze lieden nog het een en ander met het kappen van hout enz.

er op de particuliere tabaksonderneming, die vóór 3 jaren in de Lima Poeloh opgericht is, geen gebrek — integendeel overvloed — van werklieden bestaat, die in de schuren tot allerlei werkzaamheden gebezigd, 30 cents daags verdienen.

Wel is waar treft men tegenwoordig deze lieden bijna uitsluitend op de hoofdplaatsen aan (Padang Pandjang, Fort de Kock, Pajakombo, Fort van der Capellen en Solok), omdat zij hier vooral kans hebben om terstond tot het een of ander werk te worden gebezigd; terwijl zij in het binnenland slechts in een klein aantal voorkomen en op sommige plaatsen zelfs ten eenenmale ontbreken; maar wanneer hun eenmaal de gelegenheid opengesteld wordt, om zich op eene particuliere onderneming te vestigen, waar hun een eigen woning en erf ter beschikking gesteld en buitendien een billijk dagloon betaald wordt, — kan men dan niet met grond verwachten, dat zij met graagte die gelegenheid zullen aangrijpen?

In zooverre dit dus zonder bepaalde gegevens mag worden verzekerd, zal het den ondernemer niet aan werklieden ontbreken.

Aan de twee hoofdvereischten tot het slagen eener particuliere koffieaanplanting: vruchtbare, goed gelegen gronden en werkvolk, kan dus, naar ons inzien, in deze gewesten lichter dan elders voldaan worden.

Wanneer men dit in het oog vat en tevens bedenkt hoevele krachten, zoo kapitaal als kennis, in Indië bij gemis van eene geschikte werkplaats te loor gaan; hoe de natuur hier een veld dat schier onbegrensd is, aan de nijverheid aanbiedt, en welk een gering gedeelte daarvan tot nog toe door deze in bezit is genomen; dan kan men moeilijk den wensch onderdrukken dat de aan het hoofd dezes geschreven belofte van den Minister toch *spoedig* en *volledig* vervuld, en niet, gelijk zoovele plannen, op de lange baan geschoven worde. Al wordt de vergunning tot exploitatie van gronden voorloopig bepaald tot de streek die wij straks reeds vermeldden, en die wij kortheidshalve het Merapi- en Talang-gebied zullen noemen, dan zoude reeds hierdoor een rijke bron van voorspoed geopend, en een groote uitgestrektheid gronds, die thans van geen nut hoegenaamd is, in welvarende landouwen herschapen worden. De inlanders, aan zich zelven overgelaten, blijken daartoe niet in staat te wezen. Schier nergens vindt de reiziger, die tegenwoordig deze streken doorkruist, een teeken van leven. Doodsch en woest breidt zich thans het gebergte, door het grauwe *ilalang* als met een lijkkleed bedekt, van den trotschen Merapi tot aan den steeds rookenden Talang in het Zuidwesten uit: en de enkele woning, die het hooge, in spitse horens uitloopende dak in de verte verraadt, verhoogt slechts als 't ware het karakter van verlatenheid, van ongestoorde, doodsche rust, waardoor de bergen zich kenmerken. Stil en rustig, door een dubbelen muur van steil gebergte omsloten, sluimert ook, ginds in de diepte, het schoone meer van Singkarah. Een

visschersvaartuig, lang en rank, glijdt langzaam langs het blauwe watervlak. Eene enkele groote prauw, wier vreemdsoortige bouw aan onze oude galjoenen doet denken, wordt schier onmerkbaar voortbewogen, onder het eentoonig maatgezang van eenige roeiers. Soms, wanneer plotseling een hevige windvlaag de gewone stilte vervangt (een verschijnsel waardoor men in deze bergachtige streken niet zelden verrast wordt) en de schuimende golven van het straks nog zoo kalme meer onstuimig doet voortrollen, dan wordt de roeispaan op zijde gelegd en een ruwe mat als zeil omhoog geheschen. Gewoonlijk echter verlevendigt geen enkel zeil het eentoonige watervlak en de enkele vaartuigjes, die zich hier en daar als kleine stippen vertoonen, vermogen den indruk van doodsche eenzaamheid, dien ook het meer op ons maakt, niet uit te wisschen. De gansche natuur, zoo het meer als de bergen, schijnt in diepen slaap verzonken. De vriendelijke toonen van de gamelan, waardoor men op Java in de afgelegenste oorden verrast wordt, verstoren hier nimmer de stilte; en alleen des avonds, wanneer de laatste stralen der zon de toppen van het gebergte verlichten, verneemt men soms, uit de visschershut aan het meer, de klagende toonen van een seroenei.

Hoe weinig zoude het der particuliere nijverheid kosten, om deze gezegende streken uit haren doodslaap op te wekken!

Zal zij echter voortdurend bloeien en bovenal in het belang van den inlander zijn, dan dient een nauwkeurig onderzoek vooraf te gaan naar de grondslagen waarop zij, zonder iemands rechten te krenken, in deze gewesten kan worden gevestigd. Een juiste kennis van den rechtstoestand der gronden wordt daartoe wel 't eerst vereischt. Tot nog toe, voor zoo verre ons bekend is, zijn nog geene pogingen gedaan om die aan het publiek te verschaffen 1). Men zal dus de proeve, die wij hieronder doen volgen, niet wraken. Ofschoon zij geheel aan de berichten van inlanders ontleend en op beperkte lokale kennis gegrond is, zoo vleien wij ons toch dat zij, ook elders in de Padangsche Bovenlanden, geldig zal worden bevonden.

Mochten wij ons hierin echter bedriegen — het valt soms zoo moeilijk om juiste en volledige inlichtingen van den inlander te bekomen! — dan verwachten wij dat zij, die een zuiverder licht over dit onderwerp

---

1) [Het ontbreekt niet geheel aan vroegere mededeelingen omtrent het grondbezit in het Gouvernement Sumatra's Westkust. Zie *Bijdrage tot de kennis van het grondbezit op Sumatra* in dit Tijdschrift, Jaarg. 1852, D. I, bl. 109; J. A. W. van Ophuysen, *Over het grondbezit en de onderscheiding der gronden in de XIII Kota's*, in *Tijdschr. voor Ind. Taal-, Land- en Volkenkunde, uitg. door het Bat. Genootsch.*, D. III, bl. 477; J. J. de Hollander, *Handleiding bij de beoefening der land- en volkenkunde van Ned. Ind.*, D. I, 2e uitgave, bl. 534. Ik geloof echter geenszins dat daardoor deze nieuwe bijdrage overbodig wordt gemaakt. P. J. V.]

kunnen ontsteken, in het algemeen belang zich daartoe bereid zullen toonen.

Ziehier dan hetgeen ons omtrent den rechtstoestand der gronden in de Padangsche Bovenlanden bekend is.

1°. Alle gronden, zoo bebouwde als onbebouwde, behooren in eigendom, 't zij aan een enkel persoon, 't zij aan eenige personen gezamenlijk (negari-gronden).

Gronden die aan niemand toebehooren en waarop het Gouvernement eenig recht kan doen gelden, zooals de woeste gronden op Java, komen in de Padangsche Bovenlanden niet voor. Alleen maken hierop misschien eene uitzondering de zoogenaamde *tanah Radja* (niet te verwarren met de *tanah negari*, die ook wel *tanah Radja* genoemd worden), dat zijn zulke gronden, die op de grens der negari gelegen, niet tot het grondgebied van deze behooren. Zulk een *tanah Radja* is de vlakte Padang Si Antah, tusschen de afdeelingen Tanah Datar, Lima Poeloh en Agam gelegen.

Deze vlakte wordt sedert onheugelijke jaren als eene vergaderplaats (*pendameian*) voor de omliggende negariën gebezigd, waar zij gemeenschappelijke belangen bespreken en hare geschillen onderling beslechten. Dat deze zoowel als de andere *tanah Radja* niet bij het grondgebied der omliggende negariën ingedeeld is, vindt hierin vermoedelijk zijn grond, dat de eigendom van deze gronden van geen nut voor de negari zoude zijn, zoodat deze, door de inbezitneming van dat terrein, zich noodeloos met de verantwoordelijkheid, die op het grondgebied rust, zoude bezwaren.

Het recht van den Souverein op deze *tanah Radja* is, volgens het oordeel van kundige inlanders, geen eigendomsrecht. Mocht echter het Gouvernement over dezen grond als over zijn eigendom willen beschikken, dan zouden de omliggende negariën hierin vermoedelijk goedschiks berusten. Deze gronden komen echter weinig en in kleine uitgestrektheid voor, zoodat zij van geen belang zijn.

2°. Alle bebouwde gronden zijn individueel eigendom. De zoogenaamde *sawah poesaka* worden echter in beperkten eigendom, de *sawah pentjarian* in volstrekten eigendom bezeten.

De Maleier kent drieërlei bebouwde gronden: *sawah*, *ladang* en *parak*. Onder de laatsten worden de erven rondom de woningen verstaan.

De *sawahs* worden naar hunne herkomst in *sawah poesaka* en *sawah pentjarian* onderscheiden.

Het eigendomsrecht op de *sawah poesaka* (*poesaka* beteekent *erfenis, nalatenschap*) en op alle gronden die tot de nalatenschap behooren, is beperkt. Zij moeten, gelijk de gansche nalatenschap in het algemeen, volgens de *adat* in de eerste plaats tot het onderhoud der zusters en zusterskinderen strekken, en niet ten bate van den oudsten erfgenaam, die met het beheer dier goederen belast is. In geen geval kunnen dan ook deze gronden zonder de toestemming van den *Penghoeloe soekoe*, en alleen tot afdoening eener groote schuld, b.v.b. de *bangoen* (de som, thans *f* 800, waarvoor de bloedwraak wettelijk afgekocht wordt), verpand en in uiterste gevallen verkocht worden 1).

Op de *sawah pentjarian*, de *sawahs* die niet door erflating, maar door eigen vlijt zijn verkregen, heeft de eigenaar daarentegen een volstrekt eigendomsrecht. Hij kan er vrijelijk over beschikken, en ze dus ook, zoo hij dit goed vindt, eigenmachtig verkoopen. Alleen houden de wettige erfgenamen er het oog op, om te voorkomen dat zij niet op onwettige wijze in het bezit der kinderen van den eigenaar overgaan. Zoo heeft de eigenaar ook de vrije beschikking over de geldswaarden, die hij door eigen werkzaamheid heeft verkregen; alleen moeten deze in de woning zijner zusters en zusterskinderen (*roemah kamanakan*), al is het dan ook door hem zelven, bewaard worden.

Ladangs (naar 't schijnt op sommige plaatsen ook *parak* genoemd) worden soms gemeenschappelijk aangelegd, om het werk der ontginning te verlichten. Elk der personen, of liever gezinnen, die daaraan medewerken, heeft echter zijn eigen aandeel, zijn behoorlijk begrensd en omheind eigendom in den ontgonnen grond. *Ladangs* zijn dus nimmer gemeenschappelijk eigendom. Alleen zijn hiervan uitgezonderd de *ladangs*, die hier en daar in navolging van vroegere, van het plaatselijk Europeesch bestuur uitgegane bepalingen, tot de Gouvernementsteelt van koffie aangelegd worden. Deze alleen zijn op sommige plaatsen, doch slechts bij uitzondering, gemeenschappelijk eigendom. De *adat* echter kent geen gemeenschappelijk eigendom van *bebouwde* gronden.

De *parak*, de erven rondom de woningen, zijn uit den aard der zaak eveneens individueel eigendom.

3°. Alle onbebouwde gronden zijn het gemeenschappelijk eigendom der negari tot wier gebied zij behooren (*tanah negari*).

---

1) Om den rechtstoestand der *sawah poesaka* volledig te beschrijven, zouden wij niet meer of minder dan het gansche Maleische erfrecht moeten behandelen. Wij bepalen ons derhalve hier tot het bovenstaande en behouden ons voor om dit onderwerp nader toe te lichten.

In bewoonde streken zal men geene woeste gronden aan kunnen wijzen, die niet in de negari een bepaalden eigenaar hebben. Het grondgebied van elke negari heeft namelijk zijne bepaalde grenzen, gewoonlijk de waterscheiding, of, zooals de *Oendang-Oendang* zeggen:

Kaätas bergoeling ajer,
Kabaroeh berlantak latjoet. 1)

Door deze waterscheiding (de tweede regel van de bovenstaande bepaling wordt thans niet meer in toepassing gebracht) grenst elke negari onmiddellijk aan eene andere, op de enkele strook gronds na die hier en daar onder den naam van *tanah Rádja* voorkomt en waarover wij reeds vroeger gesproken hebben.

Op dit nauwkeurig begrensde gebied heeft de negari, voor zoover de woeste gronden betreft, een gemeenschappelijk eigendomsrecht. Zij kan er naar goedvinden over beschikken en het dus ook, mits al hare ingezetenen hierin toestemmen, verkoopen. Een voorbeeld moge dit staven. De negari Soengei Batang (laras IV Kotta's, district Manindjoe), gebrek aan sawahs hebbende, heeft in der tijd, nu geruimen tijd geleden, van de negari Kotta Gedang (laras VI Kotta's, district Manindjoe) een stuk gronds gekocht, Soegiran genaamd, voor den prijs van 6000 realen (de reaal heeft aldaar een waarde van *f* 1.20), zoodat de tegenwoordige grens van de negari Soengei Batang de waterscheiding op de Boekit Soegiran is.

Voorbeelden als het bovenstaande zijn uit den aard der zaak zeldzaam; doch dit eene is voldoende om het eigendomsrecht van de negari op haar grondgebied voldingend aan te toonen.

Dit voor zoover het gemeenschappelijk recht der negari op haar grondgebied betreft. Het recht der ingezetenen individueel is van anderen aard.

De Maleier onderscheidt de woestliggende gronden in groote wildernis (*rimbo gedang*) en kleine wildernis (*rimbo ketek*). Onder de eerste verstaat hij de bosschen, onder de andere alle overige 't zij met *ilalang*, *tibaroeh* 2) enz. begroeide, 't zij de zeldzaam

---

1) [Het is jammer dat de schrijver ons de vertaling dezer duistere woorden niet heeft medegedeeld. Die *oendang-oendang* zijn dikwijls zeer raadselachtig, en hier te meer wegens het eigenaardig Malcisch dialekt der Padangsche Bovenlanden, voor welks kennis wij nog geene goede hulpmiddelen hebben. *Kabaroeh* is hetzelfde als in gewoon Maleisch *kabawah*, (Vgl. v. d. Tuuk, *Bataksch Wdbk.*, bl. 374) en *berlantak* beteekent *met spijkers of pennen beslagen*, misschien om als merk te dienen, vgl. Jaarg. VIII, Deel II, van dit Tijdschr., bl. 407, waar *llanta* voor *berlantak* schijnt te staan; maar omtrent *latjoet* durf ik zelfs geen gissing wagen. P. J. V.]

2) *Alang-alang* wordt hier *ilalang* en *glaga tibaroeh* geheeten.

voorkomende onbegroeide woeste gronden. In de bosschen mag de ingezetene der negari hout kappen, mits hij er te voren kennis van geeft aan zijne *penghoeloe's*. In den vorm is deze kennisgeving een verzoek, dat echter nimmer mag geweigerd worden. Eveneens mag hij er een gedeelte van ontginnen, zoowel als van de kleine wildernis. Daarvoor geeft hij aan de *penghoeloe's* van de negari eene kleine redevance, die echter niet overal door de *adat* bepaald is.

Voor den houtaankap wordt in sommige boschrijke streken, die weinig bevolkt zijn, b. v. het District Kotta VII, zelfs door vreemdelingen in het geheel geen redevance betaald. Elders daarentegen wordt, zoo wij wel onderricht zijn, $^1/_{10}$ van den aankap aan de *penghoeloe's* opgebracht. Wat de redevance voor de ontginning van woeste gronden betreft, ook hierop zal de gesteldheid der landstreek niet zonder invloed zijn.

Ter voorkoming van misverstand meenen wij nog op te moeten merken, dat onder *tanah soekoe* geen gemeenschappelijk grondeigendom wordt verstaan, maar de gezamenlijke bebouwde gronden die aan de leden eener *soekoe* afzonderlijk behooren; en tevens dat het woord *tanah Radja*, dat veelmalen ook voor *tanah negari* wordt gebezigd, soms ook tot aanduiding dient van die gronden, die onder het vroegere inlandsche Bestuur aan den *Radja* zelven behoorden.

4°. Vreemdelingen mogen wel is waar de negari-gronden ontginnen en er tijdelijk de vruchten van plukken, maar kunnen er geen eigenaars van worden, tenzij de negari waartoe deze gronden behooren, hen als ingezetenen heeft opgenomen.

Ook wanneer men geen ingezetene der negari is wier grond men wenscht te ontginnen, bekomt men daartoe volgens de *adat* vergunning, en wel op denzelfden voet als de ingezetenen der negari zelve. Niemand echter waarborgt den vreemdeling het bezit van de *ladang* die hij aangelegd heeft, en bij overlijden van den *penghoeloe*, van wien hij de vergunning tot ontginning erlangd heeft, loopt hij gevaar door den volgenden van zijne *ladang* te worden verdreven. (De *sawah lihat*, de verlaten of onbebouwd liggende sawahs, mogen in de meeste streken door een vreemdeling niet bewerkt worden). Daar de inlander in deze streken althans eene *ladang* na 3 of 4 jaren in den regel weder verlaat, is dit gemis van veiligheid echter niet zeer bezwarend. Buitendien wordt in deze gewesten, waar in verhouding tot de geringe bevolking nog zooveel grond onbebouwd is, de vestiging van een vreemdeling te zeer als eene aanwinst voor de negari beschouwd, dan dat men hem in den regel veel bezwaren in den weg zoude leggen.

Rechtszekerheid erlangt hij evenwel dan eerst, wanneer hij zich in de negari, op wier grondgebied hij zich vestigt, als ingezetene laat opnemen. Hiertoe wordt de vergunning vereischt van den *penghoeloe* zijner *soekoe*, zoowel in de negari welke hij verlaten, als in die naar welke hij verhuizen wil. In den regel echter wordt de vestiging in eene andere negari den inlander gemakkelijk gemaakt, en ingeval van onvermogen verschaft zijn nieuwe *penghoeloe soekoe* hem de landbouwgereedschappen die hij 't eerst noodig heeft. Zonder zeer gegronde redenen zal de Maleier echter niet licht naar elders verhuizen.

Uit het bovenstaande kort begrip van den rechtstoestand der gronden in de Padangsche Bovenlanden, vloeit voort:

1°. dat het Gouvernement hier geen recht hoegenaamd op den grond, bebouwd of onbebouwd, kan doen gelden;

2°. dat de gronden tot de vestiging van eene particuliere koffie-aanplanting vereischt, hier op tweeërlei wijze kunnen worden verkregen:

a. door den aankoop;

b. door van de *penghoeloe's* eener negari de vergunning te vragen tot de exploitatie en de tijdelijke inbezitneming van een gedeelte der negarigronden.

De toestand is dus in deze gewesten geheel anders dan op Java. Dáár is het Gouvernement de eigenaar, of beschouwt zich als zoodanig, van alle woeste gronden die door den inlander tot geen bepaald doeleinde gebruikt worden 1). Dáár staat dus het Gouvernement de woeste gronden

1) Het is eenmaal aangenomen dat de woeste gronden op Java eene *res nullius* zijn, *waarover het Gouvernement, bij gebreke aan andere rechthebbenden, vrijelijk beschikken kan.* Het staatsbelang heeft dit gedicteerd, en honderden hebben het gedachteloos nageschreven. Waarop berust deze stelregel echter? Op het oude Hindoesche of wellicht op het Mohammedaansche recht? Dit is nog nooit voldoende aangetoond. En gesteld al eens dat de Islam den Souverein machtige, om vrijelijk, als eigenaar, over alle woeste gronden te beschikken, — in hoever is dan de Islam, die niet veel meer dan een kleed is dat over de inlandsche maatschappij uitgespreid ligt, in dit opzicht op Java van toepassing? Dit punt is nog nooit toegelicht; misschien steunt deze stelregel dan op de beschreven Javaansche wetten? Doch, voor zoo ver wij weten, heeft men hieromtrent nog nooit den geleerde geraadpleegd die zich door de uitgave van de voornaamste dezer wetten zoo verdienstelijk gemaakt heeft, en die — zoo al deze wetten eene bepaalde oplossing van dit vraagstuk bevatten — wel bij uitstek bevoegd zal geacht worden, om hieromtrent een oordeel uit te brengen. — Wellicht dan op het gevoelen van kundige inlanders, op *in loco* opgedane ervaring? Dit laatste stellig niet, want op onze vele reizen in de binnenlanden van Java is ons steeds gebleken, dat, evenals op Sumatra, de woeste gronden aldaar nauwkeurig (door natuurlijke grenzen) begrensd zijn en tot de omliggende dessa's behooren. Hier geldt dus het gezegde van een *wedono*, dien wij eens omtrent dit punt om inlichting vroegen, en die met een glimlachje antwoordde: het Gouvernement zegt dat wij er geen eigenaars van zijn, dus zijn wij er immers geen eigenaars van.

Wij voor ons betreuren het echter niet, dat de beschikking van Gouvernementswege over

ter ontginning af, hier de inlander zelf, en in het algemeen belang kan het Gouvernement zich hier alleen het recht voorbehouden, om zijne toestemming tot de exploitatie van gronden aan den particulier te onthouden.

Wij moeten thans nog even terugkomen op de tweeërlei middelen, vroeger aangewezen, om gronden van de inlandsche bevolking te verkrijgen.

a. De negari, mits éénstemmig zijnde, heeft het recht haren woesten grond te verkoopen. Men duchte niet dat zoodoende de particulier der negari hare gronden voor een spotprijs afhandig zou maken. De groote som,

---

alle woeste gronden, die voor den inlander van geen bepaald nut zijn, een *fait accompli* is geworden. In de handen van den inlander waren zij toch voor niemand van eenige waarde. Maar zeer onraadzaam zouden wij het achten, dat ten opzichte der bebouwde gronden even willekeurig beginselen werden aangenomen die op geene grondige kennis van den wezenlijken toestand van het grondbezit steunen; ook al waren deze beginselen, oogenschijnlijk, geheel in het belang van den inlander, zooals bij de onlangs ingetrokken cultuurwet. Want eene wet die niet op den feitelijken toestand gegrond en er als 't ware uit voortgevloeid is, kan op den duur niet heilzaam werken. De overigens zoo voortreffelijke Memorie van Toelichting op de ontwerp-cultuurwet van den heer van de Putte was in hare conclusie — 't valt niet te ontkennen — in hoofdzaak eene ontwikkeling van de denkbeelden van Raffles. Maar ook deze misten een hechten wetenschappelijken grondslag: zij berustten niet op grondig plaatselijk onderzoek, maar hoofdzakelijk op elders omtrent het landbezit opgedane begrippen. Men werpe ons niet tegen, dat zulk een onderzoek de zaak niet zou ophelderen. Tot nog toe is dit nooit beproefd. En zoolang de instellingen omtrent het grondbezit van de verschillende volken die op Java achtereenvolgens geheerscht hebben, niet nauwkeurig onderzocht en aan de tegenwoordige begrippen van den inlander omtrent dit onderwerp getoetst zijn geworden, — zoolang mag men niet tot de onmogelijkheid van tot zekere resultaten te komen besluiten. In geen geval hakke men den knoop door, voordat men ernstig getracht heeft het kluwen te ontwarren. De woorden van Mr. A. A. van Vloten in zijne voorrede op het bekende werk van John Briggs, „De tegenwoordige grondbelasting in Indië" enz., zijn thans nog immer van toepassing: „Wat weten wij er van, of de woeste gronden aan den Souverein of aan de dorpen toebehooren in welker nabijheid deze gronden zijn gelegen? — Waar is omtrent deze vraag en eene menigte andere omtrent het grondbezit eene op authentieke bescheiden gegronde oplossing te vinden? — Niets dan eene behoorlijke enquête kan ons op den regten weg helpen. — Men trachte op zijn voorbeeld (John Briggs) op te sporen, wat in Nederlandsch Indië onder het Hindoesch en Mohammedaansch bestuur bestond; al mocht men weinig opsporen, wij zouden dan ten minste in het zekere verkeeren dat er weinig is, en indien men, zoowel in Europa als in Indië, van zich kan verkrijgen om te willen, zal de taak betrekkelijk spoedig ten einde worden gebracht."

Men belaste echter met zulk eene enquête geen inspecteur of ander ruim bezoldigd ambtenaar, wien er weinig aan gelegen is tot een zekere uitkomst te geraken, en die toch wel verder zijne carrière zal maken; doch men volge in dezen eens het voorbeeld der Engelschen. Men late dit onderzoek eens over aan de publieke concurrentie, maar stelle dan ook een ruime belooning in het verschiet voor hem, wien het na veel moeite en studie zal mogen gelukken, eene bevredigende oplossing van dit vraagstuk te vinden.

[Vgl. bij deze noot het naschrift der Redactie.]

waarvoor in der tijd de negari Kotta Gedang een gedeelte van hare gronden verkocht heeft, levert daartegen in zeker opzicht reeds een waarborg op. — Op dien grond zoude dus de aankoop van negari-gronden voor den ondernemer niet af te keuren zijn; doch wellicht zullen andere redenen van politieken aard, die de Regeering hebben doen besluiten om op Java de woeste gronden niet in eigendom, maar slechts in erfpacht af te staan, ook hier, en naar ons inzien terecht, van toepassing geacht worden.

b. Het is trouwens voor den ondernemer volstrekt geen vereischte, dat de gronden die hij in cultuur wenscht te brengen, hem in eigendom toebehooren. Wanneer hij eene overeenkomst sluit met de hoofden eener negari tot de inbezitneming van gronden, stel voor **75** jaren, gelijk op Java, en des noods tegen betaling van een zekere jaarlijksche redevance, en indien het Gouvernement deze overeenkomst bekrachtigt, dan verkrijgt de ondernemer zoodoende een zakelijk recht op den grond, waardoor de gelegenheid zich opent om het vereischte bedrijfskapitaal des noods onder hypothecair verband te erlangen. Het is echter volstrekt noodig, dat het Gouvernement door zijne bekrachtiging de getrouwe naleving der overeenkomst waarborgt; want anders zoude de landheer alle rechtszekerheid missen, en bijgevolg weinig of geen kans hebben om het benoodigd kapitaal te bekomen.

Het is billijk dat de bescherming die zoodoende door het Gouvernement aan den ondernemer verleend wordt, door eene belasting vergoed wordt. Hier rijst de vraag op, welke belasting de industrie 't minst zoude drukken, en tevens ruimschoots de schade zoude kunnen vergoeden die de schatkist door de kwijning der gedwongen cultuur aanvankelijk moet lijden. Want 't valt niet te ontkennen, dat de particuliere industrie, hoe ver ook van het rayon der verplichte cultuur verwijderd, niet anders dan ten koste van deze kan bloeien. De feiten spreken zoo duidelijk, dat dit thans geen betoog meer behoeft.

Eer wij er toe overgaan deze vraag te beantwoorden, moeten wij ons leedwezen betuigen, dat bij de concept-wet op de uitgifte van gronden in erfpacht op Java, het alleszins juiste beginsel van openbare uitbesteding onbestaanbaar schijnt te worden geacht met het initiatief door bijzondere personen in het opsporen van geschikte gronden te nemen. Wij gelooven dat die twee beginselen, ofschoon in schijn geheel met elkaâr strijdig, wel gepaard kunnen worden, — zelfs dan, wanneer, zooals tot nog toe, aan de aanvrage om woeste gronden te groote kosten zijn verbonden, zoodat de requestrant, in geval eener afwijzende beschikking, meermalen geen onbelangrijke schade moet lijden. Want waarom zoude aan hem, die bij openbare uitbesteding de bezitter wordt van den grond, geen vergoeding kunnen opgelegd worden ten behoeve van dengeen die het

initiatief heeft genomen? In de praktijk zoude dit, dunkt ons, geen groote zwarigheid opleveren, 't zij indien een vaste som als vergoeding bepaald werd, 't zij indien door dengeen, die den grond heeft opgespoord, eene nota van onkosten, ter beoordeeling van arbiters, werd overgelegd. — De persoon die moeite en kosten aan het opsporen van geschikte gronden besteed heeft, zoude voor het geval dat hij niet de hoogste inschrijver was, op die wijze voldoende schadeloos gesteld worden; — althans wanneer de aangevraagde grond ter uitgifte geschikt wordt geacht. — Maar waartoe dient het trouwens dat bij de aanvrage om gronden terstond een kostbare kaart wordt overgelegd? (De *notes d'apothicaire* der landmeters in Indië zijn bekend.) Hebben niet alle bergen, tot de kleinste heuveltoppen en rotsen toe, hebben niet alle bosschen, rivieren, beken enz. een eigennaam, zoowel hier als op Java? Zoude het dus niet zeer licht vallen de grenzen van den aangevraagden grond voorshands in 't ruwe op te geven; en kan de ambtenaar bij het binnenlandsch Bestuur, wiens advies 't eerst moet gehoord worden, alleen met behulp van een schetskaartje niet dadelijk een plaatselijk onderzoek instellen? Zoude zoodoende het Gouvernement niet voldoende in de gelegenheid gesteld worden, om te beoordeelen of de aangevraagde grond voor exploitatie in aanmerking kan komen, en, gesteld dat er geen bezwaren tegen de exploitatie bestaan, de opmeting niet zelf kunnen gelasten, om deze ten slotte te doen bekostigen door hem wien het aangevraagde perceel bij openbare uitbesteding toegewezen wordt?

In dit geval zoude men niet afgeschrikt worden, om, zelfs bij openbare uitbesteding, geschikte gronden op te sporen. Wij betreuren dus dat het particuliere initiatief zonder bepaalde noodzakelijkheid zal opgeheven worden; vooral omdat het ernstige voornemen der Regeering, om in korten tijd de voor exploitatie geschikte gronden aan de particuliere nijverheid over te geven, bij velen op onkunde of bepaalde antipathie, naar wij duchten, schipbreuk zal lijden. Of geeft b. v. de bepaling (eene verouderde bepaling, die wij zoo gaarne in deze concept-wet gemist hadden 1), dat gronden, die door den inlander als gemeene weide gebruikt worden, niet voor exploitatie in aanmerking komen — geeft deze bepaling niet aan elk ambtenaar het wapen in de hand om de particuliere industrie te weren? En zal dit den ambtenaar niet veel moeilijker vallen, wanneer door den particulier het initiatief wordt genomen, althans indien het Gouvernement de belangen der particuliere industrie ernstig

1) Gelijk op de Zwitsersche Alpen, worden hier de kudden niet op bepaalde weidegronden, maar overal op het gebergte waar slechts voedsel kan worden gevonden, geweid. Er zijn dus schier geene gronden in niet geheel onbewoonde streken (bosschen uitgezonderd), die striktelijk van deze bepaling kunnen uitgezonderd worden.

ter harte wil nemen? Uit een praktisch oogpunt zal dit moeilijk betwist kunnen worden.

In alle geval is het in de Padangsche Bovenlanden, waar zoo weinig ambtenaren en zooveel woeste gronden zijn, 't raadzaamst dat het initiatief door den particulier wordt genomen.

Bovendien kan hier van openbare uitbesteding geen sprake zijn, want het Gouvernement heeft hier geen recht op den grond. Er zoude hier echter eene grondbelasting of eene belasting op het product kunnen worden geheven. Wij voor ons zouden de voorkeur aan eene grondbelasting geven: zij is 't minst wisselvallig en levert dus voor de schatkist de meeste waarborgen op. Uit een oekonomisch oogpunt is zij tevens 't wenschelijkst voor de nijverheid zelve. Er bestaat geen grond om te duchten dat zulk een belasting geen groote baten zou afwerpen. De winsten die eene goed bestuurde koffie-onderneming afwerpt — althans bij den tegenwoordigen prijs der koffie, een prijs die vermoedelijk nog voortdurend stijgen zal — stellen tot de betaling eener zware grondbelasting in staat. Alleen zoude de industrie in haar ontstaan niet dadelijk zwaar belast moeten worden. En hiervoor bestaat bij ons wel eenige vrees. Het bekende verwijt dat aan de gansche natie gericht is:

> The great fault of the Dutch
> Is to give very little and to ask very much,

treft vooral ons koloniaal bestuur. Laten wij hopen, dat ten opzichte der particuliere industrie in deze gewesten, die zoozeer de opbeurende hand der Regeering behoeft, dat verwijt onverdiend blijken moge.

Het doel, met het schrijven van dit artikel beoogd, is thans naar ons beste vermogen bereikt. Wij hebben de beginselen ontvouwd die eene verordening op de exploitatie van woeste gronden in deze gewesten, naar ons inzien, zouden moeten beheerschen.

Later hopen wij, als vervolg op dit opstel, eene globale raming te geven van de kosten en baten aan eene particuliere koffie-aanplanting in de Padangsche Bovenlanden verbonden, en tevens, zoo dit wenschelijk mocht voorkomen, eene schets van de oekonomie zelve, op zulk eene onderneming te volgen, waarbij als grondslag zal worden genomen de ervaring door ons op Java omtrent dit onderwerp opgedaan.

Ten slotte nog een woord aan hen, die in de particuliere landbouwnijverheid — mits deze op den eenigen gezonden oekonomischen grondslag, namelijk grondeigendom, of hiervan weinig verschillend langdurig grondbezit, is gevestigd — nog iets anders zien dan een middel om de schatkist en de beurs van particulieren te vullen.

Het cultuurstelsel heeft, althans in de toepassing, uitsluitend gestrekt

om de koloniale baten zooveel mogelijk op te voeren. Wel is waar heeft het ook de welvaart van een deel der overheerschte bevolking bevorderd, en zelfs, als in strijd met zich zelven, het peil harer beschaving een weinig verhoogd; doch het blijft steeds de vraag of deze voordeelen wel opwegen tegen de rampen, die uit dat stelsel voor den inlander voortgevloeid zijn. In geen geval mag immers van het cultuurstelsel de krachtige bevordering der inlandsche welvaart, de voortgaande zedelijke en verstandelijke ontwikkeling van den inlander verwacht worden? Want daartoe is een onmisbaar vereischte, dat den inlander volkomen vrije beschikking over zich zelven en over zijn arbeid verleend wordt.

Op particuliere ondernemingen van landbouw op woeste gronden gevestigd, gelijk er thans op Java een zestigtal voorkomen, wordt ten volle aan dat vereischte voldaan. De opgezetene der landen, de *gadjian*, wordt tot geene diensten gedwongen, en hij verricht slechts den arbeid dien hij zelf verkiest. Het loon wordt er niet willekeurig, maar alleen door vraag en aanbod bepaald. Het eigenbelang van den landheer, zooals reeds zoo menigmaal ook door ons aangetoond is, verzekert den inlander tevens eene humane behandeling en de krachtige bevordering van zijne materiëele belangen. In dien toestand is ook de zedelijke ontwikkeling van den inlander, zooals reeds door zoo menig feit wordt gestaafd, een noodwendig gevolg.

Mag dus de particuliere nijverheid, die van lieverlede het cultuurstelsel wel geheel zal verdringen, niet als een hefboom beschouwd worden, waardoor de inlander uit zijn tegenwoordigen toestand kan worden opgeheven; als een middel waardoor de sociale hervorming, die in Indië door zoo velen noodzakelijk geacht wordt, krachtdadig kan worden bevorderd?

Ook op dezen grond verwachten wij de medewerking van velen tot de vestiging der Particuliere Nijverheid in deze gewesten.

Sidjoendjoeng (Sumatra's Westkust),
20 Nov 1866.

A. W. P. Verkerk Pistorius.

NASCHRIFT VAN DE REDACTIE.

De schrijver van dit opstel verzond het uit Indië in de meening dat het »Tijdschrift voor Nederlandsch Indië" nog onder de leiding stond van Dr. Bleeker, aan wien de begeleidende brief gericht is; hij kon niet vermoeden dat die leiding inmiddels was overgegaan in handen eener

redactie, waarin de ontwerper der zoogenaamde cultuurwet eene plaats inneemt, terwijl hare overige leden grootendeels hunne adhaesie aan de beginselen van het ontwerp langs verschillende wegen hebben te kennen gegeven. Had de schrijver dit geweten, hij ware misschien huiverig geweest zijn gevoelen over de cultuurwet zoo onbewimpeld uit te spreken. De Redactie heeft echter gemeend dat oordeel, vervat in een met den naam des schrijvers geteekend stuk, zonder eenige verandering of besnoeiing te moeten opnemen, en harerzijds voor 't oogenblik te kunnen volstaan met de verklaring, dat zij het voorshands geheel in het midden laat, of en in hoeverre eenige waarde moet gehecht worden aan de bedenkingen door den schrijver tegen dat wetsontwerp geopperd.

EENE HISTORISCHE HERINNERING.

De staatsbegrooting van Nederland, dat ruim 70 millioen 's jaars aan gewone inkomsten geniet, is in 1867 opgevoerd tot 108 millioen gulden. Wanneer wij daarvan aftrekken hetgeen voor de veeziekte vereischt wordt, mag men stellen, dat in de eerstvolgende jaren een tekort van 35 millioen ongeveer op de gewone inkomsten zal bestaan.

De ontzettende verhooging van de begrooting van oorlog en marine zal in eene reeks van jaren een 10tal millioenen 's jaars meer eischen dan vroeger. Wij gelooven dat eene natie die geen penning over heeft tot verdediging van hare nationaliteit en van haren geboortegrond, rijp is om uit de rij der zelfstandige volkeren te verdwijnen. Maar niets ware dan ook, in ons oog, billijker, dan dat de natie hier, even als elders, de lasten van de verdediging zelve droeg en leger en vloot uit eigen middelen onderhield, althans de daarvoor vereischte buitengewone uitgaven dekte. Het tegenwoordige conservatieve kabinet denkt daarover anders. Geen enkel buitengewoon middel is op de begrooting voor 1867 voorgedragen. Wij zullen in dit jaar, dank zij een gunstigen koffieoogst, geld genoeg hebben; als er tijdelijk een tekort mocht zijn, geven wij schatkistbilletten uit; voor de toekomst zorgen wij nu niet; ziedaar de redeneering. Toen liberale kabinetten aan het bestuur waren, heette het: ja, dit jaar zijn de middelen er, maar in een volgend jaar zal er een tekort zijn. Nu wil men van de toekomst niet hooren.

Wij zouden ons met dergelijk financiëel stelsel in dit Tijdschrift minder bezig te houden hebben, indien het niet te vreezen ware, dat men den weg inslaat om een nieuwen »nood van het Moederland" te doen ontstaan, een nood als die waaraan vroeger in de Koloniën alle belangen opgeofferd zijn geworden. Het millioenen-argument is toch het groote woord, dat men telkens inbrengt tegenover de onloochenbare waarheid, dat het dwang- en monopoliestelsel op vicieuse beginselen rust. Daarmede brengt men velen tot zwijgen: den glans van het gouden kalf laat

men telkens schitteren, wanneer de onvermijdelijke noodzakelijkheid van hervormingen in Indië wordt aangetoond.

De financiëele quaestie is uit dit oogpunt bovenal in de zitting van de Tweede Kamer van 15 Maart jl. behandeld. De heeren Thorbecke en Fransen van de Putte hebben dit met nadruk gedaan.

Vooral de laatste afgevaardigde heeft zich op het standpunt van de belangen van Indië geplaatst. Hij zeide:

»Men laat het woord »nationaliteitsgevoel" hard klinken en zelfs in de Troonrede heeft de Koning zoo juist hier gezegd, dat wij *den hechtsten steun in ons zelven moeten zoeken.*

»Ik sluit mij aan bij het verlangen van de heeren Stieltjes en van Wassenaer, en ik voeg daarbij: het getuigt niet van eigen kracht en nationaliteitsgevoel, wanneer gij uwe verdedigingsmiddelen weder laat betalen door meer van de Javanen te vragen.

»Het is niet zonder reden dat ik daar vrees voor koester, want de Minister van Financiën heeft in de Eerste Kamer, na het sombere tafereel hetwelk hij daar van de financiën ophing, de verklaring afgelegd, dat de Regeering voor de toekomst met zorg zal moeten te werk gaan, door zooveel mogelijk te bezuinigen (wij hebben er hier nog niets van gezien) zonder schade voor de algemeene belangen, *door de uitgaven van het beheer in Indië te verminderen en door de inkomsten, ten gevolge van het stellen van een vast beginsel, te vermeerderen.*

»Ik doe nu een beroep op hen, die zich op *ons* beroepen tot wegneming van hunne gemoedsbezwaren, omdat sommigen eenige centen belasting te betalen hebben voor eene school, waar zij meenen dat zij hunne kinderen niet kunnen laten school gaan. Wij erkennen dat dit een bezwaar is, en wanneer men een *practisch middel* kan vinden om het op te heffen, dan zal er van deze zijde, meen ik, geen tegenstand zijn, althans niet van mijn kant.

»Ik doe nu een beroep op *hunne* gemoedelijkheid, opdat zij eens nagaan wat er sedert 1830 met Indië is gebeurd, en in het werk van den heer van Deventer nalezen hoe er telkens is geschreven om 5 millioen, om 10 millioen, om 18 millioen, met voorbijzien van het belang van Indië, dat althans tijdelijk moest achterstaan voor den nood van het Moederland; terwijl de heer Baud verklaarde, dat het gedurende eenige jaren het uiterste zou zijn, als Indië 14 millioen kon geven. En wat hebben wij er gedurende eenige jaren niet van genoten? Als er nu 16 millioen geraamd, maar waarschijnlijk 25 millioen verkregen wordt, dan rijst hier de klacht, dat het niet genoeg is, en heb ik hier tot mijn leedwezen de uitdrukking gehoord, dat de eenige band die ons aan Indië hecht, die bate is welke Indië ons geeft.

»Daar teeken ik protest tegen aan. Indië heeft ons spoorwegen ge-

geven; Indië heeft ons in staat gesteld drukkende belastingen af te schaffen; Indië heeft ons de gelegenheid geschonken om West-Indië met de afschaffing der slavernij te zegenen. Vergt nu niet meer.

»Ik zeg den heer Baud de woorden na, die hij bij de afschaffing der gemaalbelasting sprak; want, daar ik in mijne betrekking in veel mindere mate ook door de omstandigheden heb moeten medewerken, om dat stelsel nog eenigen tijd te handhaven, acht ik het ook mijn eersten plicht om te waarschuwen: gaat niet verder!

»Ik zal mijne stem weigeren aan elke verhooging, van welken aard ook, wanneer de middelen niet zijn aangewezen, en er direct of indirect een wissel getrokken wordt op vermeerdering van de bijdrage van Indië."

De heer Fransen van de Putte heeft naar het werk van den heer van Deventer verwezen. Zeer begrijpelijk is het dat een spreker, te midden van eene langgerekte discussie het woord voerende, zich tot zoodanige verwijzing bepaalt. Jammer is het intusschen dat hij niet met een nader woord gewezen heeft op de officiëele bescheiden die in dat merkwaardige werk te vinden zijn, en die bewijzen, dat telkens uit Nederland de kreet opging: meer producten, meer millioenen! ondanks hetgeen Baud en de Eerens vooral daartegen inbrachten, zooals hij in korte trekken aangaf.

Het kan zijn nut hebben enkele zinsneden uit die officiëele stukken nog eens over te schrijven; want bij den schat van feiten, door den schrijver in drie deelen opgenomen, kan de inhoud niet allen even helder voor den geest staan.

Toen van den Bosch naar Java werd uitgezonden, stelde men aanvankelijk slechts den eisch, dat de inkomsten van Nederlandsch Indië in gewone tijden zouden strekken tot de bekostiging van het geheele bestuur, daaronder beprepen de aflossingen en rentebetalingen van de ten behoeve dier bezittingen opgenomen gelden. Bij geheim rapport aan den Koning, van 17 Maart 1831, nº. 36 k, werd gewezen op de omstandigheid, dat het Moederland eene som van 37 millioen gulden had voorgeschoten, tot kwijting van welke, gedurende eene reeks van jaren, een bedrag van *f* 2,450,000 jaarlijks aan het Moederland *moest* worden overgemaakt.

Het was op grond daarvan, dat het stelsel van den heer van den Bosch ter goedkeuring aan den Koning werd voorgedragen, »hetwelk de beste uitkomsten voor de vervulling der zoo even genoemde verplichtingen beloofde." Het werd dus binnen den kortst mogelijken tijd ingevoerd en met kracht doorgezet.

De heer van den Bosch liet het aangehaalde argument dan ook met de meeste kracht gelden in antwoord op de nota's van bedenkingen, die de leden van den Raad van Indië Bousquet en Merkus inbrachten.

In de tweede nota van den heer van den Bosch aan de Regeeringsleden, dd. Buitenzorg, 8 Maart 1831, schreef hij:

»Intusschen zijn 's Konings bevelen dringend; Zijne Majesteit verlangt dat, nog dit jaar, de verschuldigde renten en aflossingen, benevens alle andere uitgaven voor Indië in Europa, worden geremitteerd."

Weldra steeg echter de eisch. De Gouverneur-Generaal gaf bij geheime missive van 4 Juni 1831 te kennen, dat hij wegens zijne wankelende gezondheid zijn ontslag verzocht. Hij schetste in dat stuk den algemeenen geest van tegenkanting, waarmede de invoering van het dwangstelsel te worstelen had, en gaf onder de voorwaarden waarop zijn opvolger benoemd zou worden, onder meer aan: »Verder dat hij vooral zal hebben te zorgen, dat de jaarlijksche remises, zoo ter betaling der jaarlijksche rente en aflossingen, als voor andere uitgaven voor Indië, stiptelijk plaats hebben, *en ten minste twee millioen jaarlijks bovendien ten behoeve van 's Rijks schatkist worde gestort.*"

De eisch was dus reeds van 1828, toen van den Bosch zijne instructie ontving, in het jaar 1831 tot 5 millioen geklommen.

Maar toen de heer van den Bosch in Nederland gekomen was, namen de eischen weldra eene andere en vrij wat hoogere vlucht.

In het besluit van den Commissaris-Generaal van 30 Januari 1824, n°. 105, bevattende financiëele bepalingen, werd gestipuleerd: »dat, behalve de jaarlijksch remise, voorloopig op *tien millioen gulden* bepaald, aan het ministerie van Koloniën zal moeten worden overgemaakt zoodanige som, als blijken zal op den 1sten Januari van het jaar bij 's lands kassen beschikbaar te zijn boven een bedrag van 10 millioen gulden."

De heer J. C. Baud, Gouverneur-Generaal ad interim, gaf bij missive van 10 September 1834, n°. 4, te kennen, »dat hij de plechtige verzekering gaf, dat hij levendig het belang besefte, om, in de toen bestaande omstandigheden, het Moederland zooveel mogelijk van Java te ondersteunen." Maar hij voegde daarbij: »Ik wil voor Uwe Exc. niet verbergen, dat het alle aanstrenging [*Hollandice:* inspanning] zal vorderen, om de bepaalde *tien* millioen over te maken. De Directeur-Generaal van Financiën heeft, in zijne rapporten, reeds meer dan eenmaal den twijfel aan de mogelijkheid eener zoodanige remise opgeworpen, in verband eensdeels tot onze eigene behoeften, anderdeels tot den staat van het circuleerend medium."

En wat was het antwoord?

Op voordracht van den Minister van Koloniën, een geheim koninklijk besluit van 13 September 1830, litt. R 31, waarin bepaald werd, dat uit den oogst van 1836 aan producten eene waarde van 18 *millioen moest* worden geremitteerd!

In de missive die dat besluit uitlokte, schreef de Minister: »Het ongegronde oordeel van den heer Gouverneur-Generaal ad interim hieromtrent is dus blijkbaar het gevolg daarvan, dat hij zich in Indië niet op het standpunt verplaatsen kan, gevorderd om te beslissen wat hier in het belang van den Staat kan en *moet worden gedaan.*"

»Dat zulk een oogmerk" (om de remises tot 10 millioen te bepalen en wellicht in het vervolg te verminderen), — schreef de Minister, — »onbestaanbaar is met de belangen en de bedoelingen van het Gouvernement, behoeft wel geen betoog", enz.

»Ik acht het dan ook noodzakelijk, *zulke oogmerken* krachtdadig te bestrijden en tegen te gaan, inzonderheid ook uithoofde van den verkeerden indruk, die daardoor aan den heer de Eerens [toen op reis naar Indië] zou kunnen worden gegeven."

Dat trouwens de heer van den Bosch de kunst om zulke *verkeerde indrukken* tegen te gaan meesterlijk verstond, bleek duidelijk, toen voor 1838 de koloniale remises, bij Kon. besluit van 17 November 1837, litt. T nº. 42, op 25 *millioen* bepaald werden.

De heer de Eerens antwoordde dd. 9 September 1838, nº. 118, litt. EE., met een schrijven waarin hij daartegen opkwam. Hij vroeg: »of de ramingen in Nederland van de vermoedelijke opbrengst der kolonie, op een oogenblik dat nog geen enkel bericht omtrent de bestaande vooruitzichten van dáár ontvangen is, niet altijd zeer onzeker moeten zijn? En of dier kolonie alzoo geene lasten worden opgelegd, ten gevolge van berekeningen welke veelal slechts op gunstige veronderstellingen rusten?"

De Minister antwoordde bij kabinetsmissive van 28 September van dat jaar litt. W nº. 6: »Bezwaren van den onderwerpelijken aard zijn, dan eens meer, dan eens in mindere mate, *ieder jaar* gemaakt, en niettemin is ieder jaar kunnen worden geremitteerd hetgeen door Uwe Majesteit is bepaald geworden, en doorgaans nog iets bovendien. Zoo geene onvoorziene omstandigheden tusschen beiden treden, is zulks dit jaar mede te verwachten.

»Ik acht het noodig het bestuur in Indië zoo nauw mogelijk in zijne uitgaven te beperken, dewijl er een bestendige tendance bestaat tot rijkelijkheid, die niet te veel kan worden tegengegaan, waartoe een der geschiktste middelen mij toeschijnt te zijn: de remise zóó hoog te bepalen, als men slechts met zekerheid kan aannemen dat zij zal kunnen bedragen."

Hoe rijkelijk men in Indië in de behoeften kon voorzien, leert de heer van Deventer ons verder. Hij zegt: »Elke nieuwe uitgaaf in Indië meest dus wel aan een strengeren toets onderworpen worden. Eén voorbeeld. De resident van Banjoemas stelde, bij missive van 30

Mei 1835 n°. 451, aan de Regeering voor: om, ter bevordering van het inlandsch onderwijs ten zijnent, maandelijks te zijner beschikking te stellen *f* 30, zegge dertig gulden, kopergeld. De Regeering, lettende op art. 97 van het regeerings-reglement (1830) en op de resolutie van 22 October 1834 n°. 66 (*Staatsblad* n°. 48), nam daarop, bij resolutie van 22 Maart 1836 n°. 31, dus tien maanden later, de volgende beschikking: »»Aan den resident voornoemd te kennen te geven, dat in zijne voordracht, *om redenen van algemeene toepassing*, niet kan worden getreden." "

Hoevele noodzakelijke uitgaven zijn op dergelijke gronden nagelaten! De lijst is lang, zeer lang. Wij willen hier slechts op één punt wijzen. Sedert 34 jaren worden in Indië plannen beraamd tot verbetering der havenwerken te Samarang. De Regeering heeft de zaak telkens in overweging genomen en er komt geen einde aan het overleg; men maakte plannen en voerde ze niet of gebrekkig uit. De handel heeft intusschen aan buitengewone havengelden te Samarang ruim twee millioen gulden opgebracht. Jaar op jaar rijzen de bitterste klachten en op 1 Februari jl. is, volgens de Indische bladen, op nieuw eene meeting gehouden om tot handelen aan te sporen. Wanneer de spoorweg naar de Vorstenlanden gereed zal zijn, wordt het in de allereerste plaats het belang van de Regeering de haven te verbeteren; want de Regeering heeft rente van de deelhebbers in de spoorwegmaatschappij gegarandeerd. De technische vraag die opgelost moet worden, schijnt van moeilijken aard te zijn; de oplossing moet evenwel gevonden worden.

Maar als er dan op nieuw een »nood van het Moederland" ontstaat, zal men dan den moed hebben een werk te ondernemen, dat 1 of 2 millioen zou eischen, of zullen niet elke *f* 30 's maands om »redenen van algemeene toepassing" bezuinigd worden? En wat zal het baten voor oorlogstijd gepantserde stoomrammen te bezitten, als de handelsvloot in gewone tijden de belangrijkste havens niet kan binnenloopen?

DE AFSCHEIDING VAN HET MATERIEEL DER NEDERLANDSCHE EN DER INDISCHE MARINE.

Bij de behandeling van de begrootingswetten voor 1867 is de afscheiding van het materiëel der Nederlandsche en der Nederlandsch-Indische marine ter sprake gekomen.

Eene der redenen van het verval van de Nederlandsche marine is geweest het aanbouwen voor den Indischen dienst. Men heeft toch zeer ondoelmatige vaartuigen gebouwd, daar men die tot verschillende doeleinden wilde doen dienen, waarvan het gevolg is geweest, dat echte »zeemonsters" ontstaan zijn, voorwerpen zooals men in het gemeene leven »schapen met vijf pooten" pleegt te noemeu, ofschoon de heer Fransen van de Putte in zijne rede van den 19den Maart ze eigenlijk nog beter karakteriseerde, toen hij ze beschreef als schapen bestemd om elf pooten te hebben, maar die, toen ze ter wereld kwamen, slechts *twee manke* pooten konden toonen. Dat materiëel dat hier niet dienen kon, moest in Indië afgevaren worden.

De heer Rochussen gaf den eersten stoot tot verbetering van de marine door voorbereiding van de afscheiding van het materiëel voor den localen dienst in Indië.

De laatstvorige Minister van Koloniën kwam met zijn ambtgenoot voor Marine overeen, dat het materiëel voor Indië voortaan ook in Indië zou worden aangemaakt, maar bemand zou worden door het personeel van de Nederlandsche marine. Die overeenkomst zou met 1 Januarij 1868 beginnen te werken, nadat zij 's Konings goedkeuring had verworven. De uitvoering is echter door de opvolgende Ministers een jaar uitgesteld.

Bij die regeling was men uitgegaan van het denkbeeld, dat de locale dienst in de koloniën door de Indische schepen, in den regel aldaar van duurzaam djatiehout gebouwd, verricht zou worden. Maar de verdediging van de koloniën tegen een buitenlandschen vijand door groote schepen zou op het Moederland rusten.

De tegenwoordige Minister van Marine denkt over dit laatste punt anders. In de memorie van beantwoording op het verslag der Tweede Kamer, waarbij hij zijn stelsel uiteenzette, schreef hij:

»Voor de verdediging onzer onschatbare bezittingen in Oost-Indië is eveneens gepantserd drijvend materieel onmisbaar en, met het oog op den uitgebreiden werkkring die voor hetzelve in tijden van gevaar is weggelegd, behoort het de meest mogelijke eigenschappen tot oorlogsgebruik in zich te vereenigen. Gelijkvormigheid behoort daarbij in acht genomen te worden.

»De Regeering acht de bovenbeschreven stoomrammen — wier volle zeewaardigheid voor eene Indische reis aan geen twijfel meer onderhevig is — volkomen geschikt voor de verdediging van onze koloniën.

»Deze ramschepen, welke bestemd zijn om in tijd van vrede op doelmatige wijze in Indië te worden opgelegd, en in oorlogstijd bemand te worden met het personeel der verschillende kleine stoomschepen, behoorende tot het Indisch materiëel, moeten ook onder hetzelve worden gerangschikt en dus ten laste van het Indisch budget komen."

Tweeërlei bedenking is hiertegen te opperen.

Vooreerst zal het »op te leggen" gepantserd materiëel voor Indië, zoo het gelijkvormig met onze oorlogsmarine moet zijn, het gevaar kunnen doen ontstaan, dat het niet bestand is tegen de gepantserde vloot van den vijand. Men denke b. v. aan een gevaarte als het gepantserde Spaansche oorlogschip dat onlangs Batavia bezocht, en waarvan de laatste Indische dagbladen melding maken. Met uitzondering van Soerabaja, en nog alleen voor zoo veel het westgat betreft, zouden in Indië onze ramschepen niet, zooals in onze zeegaten, door ondiepten tegen het gevaar van aanval van dergelijke groote gepantserde schepen beschermd zijn.

Maar bovenal bestaat bezwaar uit een financiëel oogpunt. De Minister van Marine heeft wel gezegd, dat dit punt later beslist zou worden; maar het is van groot belang daarbij stil te staan, en de heer Fransen van de Putte heeft terecht reeds nu daarop de aandacht gevestigd.

Nederland behoort zijne koloniën te verdedigen. Het gaat niet aan die verdediging aan de koloniën zelve op te dragen. Bij het beginsel van scheiding der koloniale en der Nederlandsche marine stond dit begrip op den voorgrond. Maar voor den localen Indischen dienst is geen gepantserd materiëel noodig.

Vasthouding aan een beginsel van afscheiding van de koloniale en de oorlogsmarine is evenwel daarom vooral hoogst noodzakelijk, omdat men anders niet tot de juiste kennis van de kosten der oorlogsmarine zal komen.

Indien de Minister van Marine toch over de koloniale fondsen kan beschikken, om gepantserd materiëel in Indië op te leggen en de kosten door het Indisch budget te doen dragen, dan wordt het doel der

afscheiding van het materiëel inderdaad niet bereikt, of liever dan worden de gevolgen er van, voor zoo verre zij ten laste van het budget van Marine zouden komen, ontdoken.

Tot nu toe voorzag het Departement van Marine in al het materiëel, zoo wel in de eigenlijk gezegde oorlogschepen, als in de stoomschepen voor den localen dienst in den Archipel. Dit laatste verslond te veel en was op den duur niet van het Departement van Marine te vergen. Daarom was de grondslag van de overeenkomst: Koloniën zorgt voor het materiëel voor den gewonen dienst in den Archipel; Marine zorgt voor de oorlogsvloot, het zoogenaamd auxiliair eskader. En nu wil de Minister van Marine het gepantserd materiëel, de eigenlijke *strijders* van den tegenwoordigen tijd, voor rekening van Koloniën laten, en zich bepalen tot het zenden van een viertal gladdeks korvetten van den verbeterden type *Djambi*, die eigenlijk geen *oorlogschepen* in den waren zin van het woord zijn.

Het resultaat zou dus alleen zijn: ontlasting van het budget van Marine van bijna alle uitgaven *ook voor de verdediging* der koloniën.

De Minister van Marine heeft beweerd, dat het eigenlijk hetzelfde is of de Indische kas de kosten van het gepantserd materiëel draagt, dan wel de schatkist in Nederland. Wij geven dit niet toe. De twee onderdeelen van het rijk hebben nu hunne afzonderlijke inrichting, bij de wet vastgesteld. Het saldo van den Indischen dienst vloeit in de kas in Nederland. Vooraf behoort echter in de behoeften van Indië te worden voorzien. Nu zal het opvoeren van de begrooting van Marine in Indië, indien daarop posten worden gebracht die daarop niet behooren, niet slechts leiden tot verwarring omtrent de werkelijke kosten van 's lands defensie en van den dienst in Indië, maar tevens zal dit ten gevolge hebben, dat andere hoogst nuttige uitgaven in Indië worden nagelaten. Het eindcijfer doet zien, welk batig slot voor het Moederland overblijft. Maar is het bedrag daarvan laag, dan zal men meer en meer over de uitzetting der uitgaven in Indië gaan klagen, zooals in de laatste jaren toch reeds zoozeer het geval is geweest. Men zal dus in Indië moeten bezuinigen, en daarom: elke post, onnoodig op de Indische begrooting gebracht, zal nuttiger uitgaaf beletten.

Reeds in 1867, beweerde de heer Fransen van de Putte, had de begrooting van Marine in Nederland een minder cijfer moeten aantoonen; want er wordt *ten behoeve van Indië* voor rekening der Nederlandsche begrooting van Marine niets meer gebouwd. Toen de schout-bijnacht Fabius met kracht betoogde, dat hij den dienst met de flotille in Indië niet kon volhouden, besloot de Minister Fransen van de Putte vier ijzeren rader-stoomschepen bij particulieren in Nederland te laten aanbouwen. Ook zijn opvolger erkende, dat behoefte aan die schepen bestond, die op 's lands werven in Nederland niet aangemaakt konden worden;

terwijl men te Soerabaja met houten schepen niet gereed kon komen en de gelegenheid tot aanbouw van ijzeren schepen daar nog niet geheel in orde was.

Nu had men mogen verwachten, dat de ontheffing van het budget in Nederland van eene zoo belangrijke uitgave op de Nederlandsche begrooting van invloed zou zijn geweest. Hier te lande wordt voor Indië immers niets meer gebouwd. De stoomschepen van de derde en vierde klasse komen uit Indië niet meer terug, en worden dus niet meer gerepareerd ten laste van de Nederlandsche begrooting. Zelfs de rader-stoomschepen der eerste en tweede klasse, zooals de *Amsterdam*, de *Ardjoeno* en de *Bromo*, worden niet meer in Nederland gerepareerd. De heer Fransen van de Putte zeide dus te recht: »Inderdaad had dus het budget van Marine den invloed moeten aanwijzen dien de overbrenging van die kosten op het Indische budget gehad heeft. Ik geloof zonder overdrijving te mogen zeggen, en de Minister zal dit wel niet tegenspreken, dat die invloed *wel een millioen*, zoo niet meer, bedraagt."

De Minister sprak dit evenwel tegen. Hij beschouwde den aanbouw van die vier rader-stoomschepen als eene soort van anticipatie op de afscheiding, die eerst met 1°. Januarij 1868 zal plaats hebben. »De kosten van die schepen zou men, als men ze in rekening wilde brengen, niet op de begrooting van *één* jaar moeten uittrekken, maar over *drie* jaren verdeelen." (Zitting van 16 Maart, *Bijblad*, blz. 446).

Maar hoe zijn die verklaring en dat beweren te rijmen met de cijfers die de Minister, over hetzelfde punt in de zitting van den 19 Maart jl. (*Bijblad*, blz. 432) sprekende, aan de Tweede Kamer mededeelde? Hij zeide: »Doch dat de invloed van het niet meer bouwen voor Indië niet op deze begrooting te zien is, kan niet worden toegegeven; zoo de geachte afgevaardigde wil vergelijken de sommen aangevraagd — voor dit jaar, *f* 736,000 en voor verleden jaar *f* 1,593,000, terwijl hij tevens zal ontwaren dat *f* 100,000 minder wordt aangevraagd voor den aankoop van hout — dan zal hij bemerken dat er een merkelijk verschil is." Dit zijn dus, volgens den Minister, de posten waarmede zijn budget ontlast is, te zamen bedragende *f* 857,000 en *f* 100,000. En welke is nu zijne conclusie? »In de Memorie van Beantwoording" — aldus besluit hij — »heb ik reeds aangetoond, dat de begrooting, *zoo men daarvan aftrekt al de buitengewone uitgaven*, *f* 125,000 minder zou zijn dan die van het vorige jaar."

Nu zouden wij van meening zijn, dat de Minister juist door deze cijfers den heer Fransen van de Putte volkomen in het gelijk stelde. Hij erkent dat, ten gevolge van aanbouw en reparatie in Indië, zijn gewoon budget met bijna een millioen is ontlast, en hij kan ten slotte slechts uitcijferen, dat er bij vergelijking met het vorige jaar $1^1/_4$ ton bezuinigd is! Dit

bewijst ten volle de juistheid van de stelliing, dat er op andere gewone posten $8^1/_4$ ton verhooging plaats moet hebben, en dat dus de invloed van de overbrenging van aanzienlijke sommen op het Indisch budget *niet* merkbaar is.

Laat ons hoop voeden voor het volgende jaar; want dan komt de nieuwe regeling niet alleen feitelijk, maar ook rechtens in werking.

Wij vatten volstrekt niet wat den heer Rochussen kan bewogen hebben te betwisten, dat de invloed van het bouwen in Indië reeds in 1867 meer merkbaar had moeten zijn. Evenmin begrijpen wij zijn verzoek aan de Regeering, om alle uitbreiding van gezag op de buitenbezittingen tegen te gaan, alsof die alleen ons noodzaakte eene stoomflotille in den Indischen Archipel te onderhouden.

Het zij ons vergund op te merken, dat de zeeroof nooit beteugeld zou kunnen worden, neen, veeleer ontzaglijk zou toenemen, zoo wij op de buitenbezittingen ons gezag niet met kracht deden gelden. Het bezit van Java, Sumatra, Banka, de Molukken, Makassar, Menado, dat toch niet van de laatste jaren dagteekent, zou ons noodzaken eene stoomflotille ter verzekering van handel en scheepvaart te onderhouden, al wilden wij voor altijd van alle uitbreiding van ons gezag afstand doen.

Maar de zeeroof geheel daargelaten, die ons gebiedt eene stoomvloot in den Archipel te onderhouden, onze vlag is nu eenmaal op de buitenbezittingen geplant. Dit noodzaakt ons tot handhaving van ons gezag aldaar, en daartoe is somtijds uitbreiding *onvermijdelijk*. En die buitenbezittingen zijn toch waarlijk zoo verwerpelijk niet, al heeft die politiek die in den heer Rochussen een tolk en een voorstander vindt, er niet veel van weten te maken. Zij kunnen bij een goed en vrijzinnig beheer zoovele parelen aan Neêrlands kroon worden. Het beweren: hadden wij geene buitenbezittingen, waar ons gezag uitgebreid wordt, dan zouden wij geene zoo kostbare stoomvloot te onderhouden hebben, is ook daarom onhoudbaar, omdat men toch onze buitenbezittingen niet zal willen missen, om op de stoomvloot eenige bezuiniging in te voeren. Het zeggen: als wij die buitenbezittingen niet hadden, konden wij eene stoomvloot missen, staat bijna gelijk met het antwoord, dat iemand kreeg die over hoofdpijn klaagde: indien gij geen hoofd hadt, zoudt gij geen pijn gevoelen.

BOEKAANKONDIGING.

De Gouvernements-kultures en de Volksinstellingen. Breda, bij P. B. Nieuwenhuys, 1867.

Onder bovenstaanden titel verscheen voor eenige weken eene brochure van nog geen 16 bladzijden, die de schrijver nogtans niet aarzelt te noemen: *eene studie omtrent de op hoog gezag ingevoerde Gouvernements-kultures op Java, in verband tot de hadats of de oude gebruiken en instellingen der Javanen.* De schrijver heeft dus òf het zeldzaam talent de slotsom zijner studie van een zoo veel omvattend onderwerp in zeer weinige woorden te kunnen samentrekken, òf wel de vruchten zijner studie zijn zoo schraal, dat zij in een klein plaatsje kunnen geborgen worden. Ik geloof wel dat ieder onbevooroordeeld lezer tot de laatste conclusie zal komen.

De schrijver heeft blijkbaar bij het uitgeven zijner brochure de bedoeling gehad eene pleitrede te voeren voor de Gouvernements-cultures, op grond dat deze gebaseerd zijn op de volksinstellingen der Javanen. Om dat doel te bereiken had hij moeten uiteenzetten: 1°. welke de volksinstellingen zijn; 2°. dat zij overeenstemmen met onze begrippen van rechtvaardigheid; 3°. dat de Gouvernements-cultures daarmede niet in strijd zijn.

Ad 1um geeft ons de schrijver niets dan de volgende apodiktische verzekering: »De hadat nu zegt dat de opgezetenen verplicht zijn $^2/_5$ gedeelten van de dessagronden voor den Landheer kosteloos te beplanten met eenig gewas te zijner keuze, en dat de Landheer beschikken kan over *een niet vast bepaald doch vrij aanzienlijk* gedeelte van de werkkrachten zijner onderdanen, en zulks als schatting voor het genot van den grond en voor de bescherming. Dit een en ander is door ons genoemd *gedwongen arbeid* en *heeredienst.*" De schrijver zegt dat dit nu nog de toestand is in de Vorstenlanden. Iedereen die met die Vorstenlanden eenigszins bekend is, weet dat dit niet zoo is, en bij

eenig nadenken had de schrijver ook tot de conclusie kunnen komen dat dit de toestand niet zijn *kan*. Elk landheer zou het recht hebben om naar willekeur over een onbepaald gedeelte der werkkrachten van de opgezetenen te beschikken en den Souverein zou datzelfde recht in de Gouvernementslanden toekomen! Ieder begrijpt dat een bestuur dat op zulke beginselen rustte en van dusdanig recht gebruik maakte, het rijkste land in korte jaren tot het laagste peil van armoede zou doen vervallen en dat daar aanhoudend hongersnood en gebrek zouden moeten heerschen.

De tweede vraag, of dergelijke beginselen van bestuur met onze begrippen van rechtvaardigheid overeenkomen, schijnt bij den schrijver niet te zijn opgekomen. Aan recht heeft hij in het algemeen niet veel gedacht, of het moest geweest zijn bij de verzekering die hij ons geeft, dat de Javaan zich zeer gekrenkt zou gevoelen indien wij hem volgens mildere beginselen wilden besturen, en dat hij dit zeer euvel zou opnemen. Volgens den schrijver heeft de Javaan een verkregen recht om op de meest hemeltergende wijze te worden gekneveld en verdrukt, en indien wij hem van dien druk verlosten, hem de vruchten van zijn arbeid lieten behouden en hem niet dwongen onbeloonden zwaren arbeid voor ons te verrichten, dan *zouden die domme en eenvoudige menschen allicht tot ontevredenheid en verzet komen.* Indien de schrijver gelooft aan hetgeen hij daar (pag. 4) nederschrijft, dan houd ik hem voor veel eenvoudiger dan welken Javaan ook.

De schrijver gaat vervolgens na, hoe het Gouvernement die hadat toepast. Strikt genomen, zal hij moeten erkennen, zeer onrechtvaardig; want de Javaan heeft het recht dat de Regeering hem $^2/_5$ van zijn oogst afneemt, en zie het Gouvernement laat hem slechts $^1/_{10}$ van dat bedrag betalen. Tot nog toe heeft de Javaan zich tegen dat onrecht gelukkig niet verzet. Indien echter de landrente, die thans 10 millioen opbrengt, tot 104 millioen + *n* dagen arbeid werd opgevoerd, dan *zou*, zegt de schrijver, *die bevolking er zich toch tevreden bij nederleggen; want dan hielden wij ons streng en eerlijk aan de hadat.* De hemel behoede Java voor eene Regeering die aan dergelijke verzekering geloof kon hechten!

Eindelijk zijn wij op pag. 8 tot het eigenlijk onderwerp genaderd: de Gouvernements-cultures gebaseerd op de hadat. Nu de schrijver eens heeft vastgesteld dat het Gouvernement recht heeft op een onbepaald gedeelte der werkkrachten van de bevolking, nu spreekt het van zelf dat daaruit het recht voortvloeit om zooveel koffie en suiker te laten aanplanten als men maar verkiest. Logisch redeneert dan ook de schrijver aldus: »Die werkkrachten wendt de Vorst aan zoo[als] het hem goeddunkt — dit is conform de hadat. — Hij behoeft daarvoor niets te betalen — dit is ook conform de hadat. — Wat de Vorst dus goedvind[t] om de bevolking te laten planten, als uitvloeisel van het recht

van beschikking dat hij heeft over een vrij aanzienlijk deel der werkkrachten, kan die bevolking niet schelen." De quaestie is hiermede geheel opgelost: de becijfering die men ons toegeeft, had men gerust achterwege kunnen laten, daar de rechtsbasis der Gouvernements-cultures door den schrijver daarmede volkomen bewezen is.

Het schijnt echter dat de schrijver gevoeld heeft dat het met die redeneering toch niet volkomen pluis is, en hij geeft daarom eene reeds honderdmalen geleverde en even vaak wederlegde becijfering van de groote voordeelen die de bevolking van die dwang-cultuur geniet, daar het Gouvernement, hetwelk recht heeft over al die werkkrachten zonder eenige betaling te beschikken, in zijne weêrgalooze goedheid zoover is gegaan van aan dien arbeid eene geringe belooning te verbinden. De beantwoording der vraag waarom de bevolking, die zoo groote voordeelen van die dwang-cultuur geniet, toch zoo weinig daarmede is ingenomen, heeft voor den schrijver hoegenaamd geene moeilijkheid. De Javaan is te lui om zonder dwang te werken; deze stelling ruimt in eens alle zwarigheden weg, en is daarom voor schrijvers van studiën als deze van onbetaalbaar nut. Wel berekent de schrijver zelf dat die Javaan, die te lui is om zonder dwang eenig werk te verrichten, toch door geheel vrijwilligen arbeid o. a. 5,110,000,000 Amst. ponden rijst produceert, maar daaraan heeft hij niet gedacht toen hij van de luiheid en vadsigheid der Javanen sprak.

Het geheele boekje is een van die treurige producten zooals er over koloniale onderwerpen reeds zoo velen in het licht zijn gekomen. De schrijver weet van zijn onderwerp hoegenaamd niets en levert ook niets dan machtspreuken die zich zelve weêrspreken, of stellingen die reeds honderdmaal wederlegd zijn. Ik zou den schrijver gaarne den raad willen geven, de vruchten zijner studie, zoolang die van hetzelfde gehalte zijn, in het vervolg maar voor zich te houden; zijne eigen partij wordt met zulk geschrijf slecht gediend. Doch indien hij dezen raad mocht in den wind slaan, zou het toch bij hem overweging verdienen, of het niet beter ware zich te onthouden van persoonlijke aanvallen, die als men anoniem schrijft, altijd ongepast zijn, en die, zooals zij in dit werkje worden aangetroffen, het vermoeden opwekken dat de schrijver aan de leelijke ziekte van *invidia* laboreert. Wat toch heeft de omstandigheid dat de *schatrijke* heer Fransen v. d. Putte stuurman geweest is, met de volksinstellingen op Java gemeen? en wat bewijzen gesprekken die hij met de controleurs Canneman en Rudolph hield, voor de stellingen van den schrijver, vooral als die gesprekken nog daarenboven waarschijnlijk gefingeerd zijn, daar beide genoemde heeren, indien ik wel onderricht ben, geen controleurs meer in Bezoeki waren, tijdens de heer van der Putte de onderneming Pandji administreerde.

Ten slotte nog ééne aanmerking. De schrijver is zeer bevreesd dat bij opheffing van het cultuurstelsel vreemde werkkrachten zullen gevorderd worden, en dat die gevonden zullen moeten worden in het Chineesche element, hetwelk ten laatste »den landzaat verdringen en vernietigen zal," volgens de leer van den Franschen schrijver Chasles, die ergens, van de Chineezen sprekende, zegt: Ils sont destinés à combler dans le monde intertropical le vide qu'y a fait l'abolition de l'esclavage." — Ik ben niet zoo bevreesd voor het Chineesche element, maar ik ben het met den schrijver volkomen eens dat er tusschen de dwang-cultures en de slavernij eene sterksprekende familie-gelijkenis is. Ik had echter die opmerking nooit van den lofredenaar van het cultuurstelsel verwacht.

M.

Schets van het Nederlandsche staatsbestuur, door Mr. L. Ed. Lenting. Arnhem, bij Is. An. Nijhoff en Zoon, 1867.

Meermalen wordt geklaagd over de weinige politieke ontwikkeling der natie en over hare geringe belangstelling in de publieke aangelegenheden, zichtbaar vooral bij de verkiezingen. De klacht is gegrond, maar het feit niet onnatuurlijk. Het volk verkeerde vóór 1848 in een staat van politieke onmondigheid en de regeering deed niets om dien toestand te veranderen. Integendeel, alles werd aangewend om de weinige rechten die de vertegenwoordiging had, in te krimpen en over te brengen bij de uitvoerende macht, zoodat Hogendorp, in 1821, zelfs meende te moeten waarschuwen tegen de leer van het volstrekt en onbepaald vorstelijk gezag, waarvan men, — zooals hij zeide, — te voren nimmer gehoord had, en die toen in ons land opkwam en onze wetgeving binnensloop. Het is dus geen wonder, dat, toen in 1848 een betere toestand aanbrak, de natie mondig werd verklaard, rechten ontving en plichten te vervullen had, die nieuwe toestand niet zoo dadelijk algemeen werd begrepen en gewaardeerd. En ook nu nog, nadat zelfs de Grondwet van 1848 omstreeks 19 jaren heeft bestaan, kan niet worden verwacht, dat een volk, niet gewoon zich met staatsburgerplichten te bemoeien en zich niet gemakkelijk naar nieuwe toestanden schikkende, reeds voldoende zou zijn ingewijd in den geest van ons staatsbestuur, om zijne rechten op prijs te stellen en zijne plichten naar behooren te vervullen. Eer is het te verwonderen, dat wij, reeds nu, zooveel, in plaats van zoo weinig politiek leven zien.

Die toestand is echter niet zonder gevaar. Politieke rechten in handen van menschen die ze niet weten te gebruiken, of die, bij het gebruik, niet doordrongen zijn van de groote verantwoordelijkheid die daardoor op hen rust, kan, voor den goeden gang van het staatsbestuur, de bedenkelijkste gevolgen hebben. En als wij nu zien hoe bij verkiezingen de massa's soms enkel naar de stembus kunnen worden gedreven door leuzen die ja weêrklank vinden in het hart van elken Nederlander, maar die overigens vreemd moeten blijven aan het verkiezingswerk, dan gevoelt men de dringende noodzakelijkheid, dat de natie omtrent den geest van ons staatsbestuur worde ingelicht, opdat zij hare staatsburgerplichten uitoefene met volkomen kennis van zaken.

De wet op het middelbaar onderwijs heeft dit mogelijk gemaakt, door in art. 17 onder de leervakken op te nemen het onderwijs in *de gronden van de gemeente-, provinciale- en staatsinrichting van Nederland.* Bij dit onderwijs, wil het goed gegeven worden en vruchten dragen, is eene populaire handleiding dringende behoefte. Maar ook gelijke behoefte bestaat voor het groote publiek, buiten de hoogere burgerscholen; want zelfs tot in de meest beschaafde kringen bestaat, in den regel, weinig kennis onzer eigene staathuishouding. Te verwonderen is het dan ook, dat, tot nu toe, geen enkel geschikt handboek in het licht verscheen, om die kennis te bevorderen. En het is dus een verblijdend verschijnsel, dat thans in de bestaande dubbele leemte op zoo uitmuntende wijze is voorzien door Mr. Lenting, in zijne hier aangekondigde *Schets van het Nederlandsch staatsbestuur.*

Het handboek voldoet aan drie hoofdvereischten voor zoodanigen arbeid: duidelijkheid, beknoptheid en levendigheid van voorstelling. Men treft er niet in aan afgetrokkcn bespiegelingen of dorre vertoogen over ingewikkelde punten van staatsrecht, maar ons gansche staatsbestuur, in al de bijzonderheden, wordt klaar en helder voor uwe oogen ontrold. »Ik heb getracht," — zegt de schrijver in zijn voorbericht, — »door hier en daar tevens een blik te slaan op vroegere rechtstoestanden, de schakels die het tegenwoordige met het verledene verbinden, eenigszins in het licht te stellen. Voor het overige heb ik mij slechts bepaald tot eene oppervlakkige ontwikkeling van onze Grondwet en eene mededeeling van de daarmede in verband staande wetten. Bij het een zoowel als bij het ander, heb ik gemeend, dat ingewikkelde rechts-quaestiën in het cadre van mijn werk niet passen." Deze woorden karakteriseeren het werk volkomen.

In vier hoofd-afdeelingen, verdeeld in hoofdstukken en onderdeelen, behandelt de schrijver achtereenvolgens: grondgebied en volk, — regeeringsvorm, — inwendig beheer, — provincie, gemeente, waterschappen en koloniën. En het is voorzeker eene groote verdienste van het werk,

dat aan de koloniën en het koloniaal bestuur een niet onbelangrijk deel van den arbeid is gewijd.

Vooral voor de kennis van het Nederlandsch-Indisch staatbestuur bestaat aan eene geschikte handleiding groote behoefte. Is toch de kennis van onze binnenlandsche staatsinstellingen bij de meesten zeer gering, in nog veel grootere mate is dit het geval, waar het onze koloniën geldt. En ook dat is geen wonder. Tot het jaar 1848 zag men in Indië niets anders dan het land dat ons zijne millioenen moest leveren. Maar de natie over het algemeen bekommerde zich weinig over de wijze waarop die bezittingen werden bestuurd, en over de bronnen waaruit die millioenen voortkwamen. Eerst na 1848 werd de gordijn weggeschoven, waarachter de Indische mysteriën verborgen waren. Toen begon eene enkele stem in de Tweede Kamer te wijzen op de gebreken in het Indisch bestuur en op de verkeerdheden van het stelsel waaruit wij onze millioenen kregen. Spoedig werd die ééne stem door meerdere stemmen gevolgd. Men deed zien, hoe het cultuurstelsel enkel was voortgekomen uit den nood van het Moederland; maar nu die nood was geweken, behoorde men geleidelijk tot een eenvoudiger, natuurlijker en billijker stelsel terug te keeren. Dat vorderde niet alleen de billijkheid, maar dat vorderden ook ons eigen belang en onze eigen ontwikkeling, evenzeer als het belang en de ontwikkeling van Indië. Terwijl de productie en de welvaart in onze koloniën stationair bleven, zag men die in Britsch-Indië zich reusachtig ontwikkelen, en terwijl de handelsbeweging elders krachtig vooruitgaat, blijft de onze verre beneden het peil, die het bezit van uitgebreide koloniën, groote kapitalen en eene zoo gunstige ligging zouden doen verwachten. Maak dus, betoogde men, de banden los die in Indië elke ontwikkeling in den weg staan, en gij zult, zoowel dáár als hier, de welvaart krachtig zien vooruitgaan.

De strijd die hierover ontstond en nog altijd niet is kunnen opgelost worden, moet de belangstelling van het volk in de Indische aangelegenheden opwekken. De Indische belangen zijn ook te nauw met onze eigene belangen verbonden, dan dat men niet moest trachten de kennis van onze koloniën, inzonderheid ook van ons koloniaal bestuur, bij het volk te bevorderen. Wat dit laatste betreft ontbrak echter tot dusverre de gelegenheid daartoe schier geheel. Het is waar, de regeeringsverslagen, het Indische Staatsblad, het Bijblad op de Staats-courant en meer andere stukken kan men raadplegen. Maar is dat te vergen van iemand, die van de koloniale aangelegenheden geene afzonderlijke studie maakt? Nu heeft wel Dr. J. J. de Hollander, in zijne zoo verdienstelijke *Handleiding bij de beoefening der land- en volkenkunde van Nederlandsch Oost-Indië*, ook de zaken des bestuurs niet geheel onaangeroerd gelaten; maar hoeveel ook in dat werk moge voorkomen dat met ons onderwerp

in verband staat, het is daarin met eene massa andere zaken vermengd, en het geheel is door zijne uitgebreidheid minder geschikt voor het algemeen en voor het onderwijs op de hoogere burgerscholen, waarvoor het trouwens ook niet bestemd is. Daarvoor was noodig een handboek dat in een kort bestek, klaar en duidelijk, onze gansche Indische huishouding en de Indische toestanden omschreef. De schets van Mr. Lenting voorziet daarin volkomen. En hoewel de groote quaestiën van den dag daarin met veel voorzichtigheid besproken worden, kan dit werk er veel toe bijdragen, om menigeen, met meer grond dan tot nu toe, partij te doen kiezen in den grooten strijd, die nog voortdurend gestreden wordt, en waarvan de oplossing zulke onberekenbare gevolgen voor onze welvaart en onze ontwikkeling hebben moet.

Enkele kleine opmerkingen ten slotte, niet omdat wij daaraan zeer veel waarde hechten, maar hoofdzakelijk om te doen zien de volledigheid waarmede Mr. Lenting zijn onderwerp behandeld heeft.

Op bladz. 310 wordt gezegd, dat de Gouverneur-generaal, die voorzitter is van den Raad van Indië, dat voorzitterschap kan opdragen aan den Luitenant-gouverneur-generaal. Hier had kunnen worden bijgevoegd: *en aan den Vice-president*, te meer omdat het luitenant-gouverneur-generaalschap geene vaste, maar eene facultatieve betrekking is.

Op bladz. 314 wordt gehandeld over het *gewestelijk en gemeentelijk bestuur*. Wij lezen daar o. a.: »Sumatra's Westkust, Makassar en de Molukken worden bestuurd door Gouverneurs, die weder residenten of assistent-residenten onder zich hebben. Het aan het Nederlandsch gouvernement onderworpen gedeelte van Borneo is in residentiën verdeeld." Dit is niet volkomen juist. Het Gouvernement der Molukken is thans opgeheven en Ternate en Amboina zijn op zich zelf staande residentiën geworden, even als reeds vroeger Menado, dat ook tot het Gouvernement der Molukken behoord heeft, terwijl Banda thans eene adsistent-residentie is, onder den resident van Amboina. Doch deze verandering is van zeer jonge dagteekening en kon den schrijver nog niet bekend zijn. Het Gouvernement van Makassar heet thans »Celebes en onderhoorigheden", en is niet verdeeld in residentiën, maar in afdeelingen, van welke slechts twee, de Noorder-districten en de Ooster-districten, door ambtenaren met den titel en rang van adsistent-residenten bestuurd worden, terwijl over de overige controleurs of civiele gezaghebbers zijn gesteld. Het Gouvernement van Sumatra's Westkust bevat de drie residentiën Padang, Padangsche bovenlanden en Tapanoeli. Menado op Celebes, de Zuider- en Ooster-afdeeling en de Wester-afdeeling van Borneo, Timor en onderhoorigheden, Banka, Riouw en op Sumatra Palembang en de Lampongs worden bestuurd door op zich zelf staande residenten, en Benkoelen op Sumatra zoowel als Billiton door adsistent-residenten, die echter, daar zij even

zelfstandig zijn als elders de residenten, en eigenlijk niemand adsisteeren, een minder juisten naam dragen en inderdaad als residenten van eenigszins minderen rang te beschouwen zijn.

Op bladz. 319 leest men: »Ieder district wordt weder in onder-districten verdeeld." Maar dit is niet met alle districten het geval, hoewel er een onder-districtshoofd is. Zelfs zal, bij de nieuwe regeling, de verdeeling in onder-districten geheel vervallen.

In eene noot op dezelfde bladzijde wordt te kennen gegeven, dat de regenten ook *genoten* een zeker aandeel in de cultuur-procenten, waarvan de afschaffing voor de residenten reeds op bladz. 315 was vermeld. De regenten genieten echter de cultuurprocenten nog voortdurend. Alleen voor de Europeesche ambtenaren werden ze tot dusverre afgeschaft.

»De veilingen van de Handel-maatschappij," — zegt de schrijver op bladz. 332, — »hebben plaats in Amsterdam, Rotterdam, Dordrecht en Middelburg." Die veilingen geschieden uitsluitend in Amsterdam en Rotterdam; vroeger ook in Middelburg, — in de laatste jaren echter niet meer. Aanvoeren van koffie en suiker hebben echter in de vier genoemde havens en in Schiedam plaats.

Op bladz. 343 lezen wij, dat de sterkte van de zeemacht in Oost-Indië jaarlijks door den Minister van Marine wordt bepaald. Dit geschiedde echter steeds in overleg met den Minister van Koloniën. Te beginnen met 1 Januari 1868 zal Indië een eigen materiëel van schepen hebben, bestemd voor den vasten dienst in den Archipel, doch bemand met officieren en matrozen der Nederlandsche Marine.

In de afdeeling aan de Koloniën gewijd, behandelt de heer Lenting niet alleen onze koloniën en bezittingen in Oost-Indië, maar ook in West-Indië en op de kust van Guinea. Wat hij daarover zegt schijnt ons onverdeelden lof te verdienen.

Wij eindigen onze aankondiging van het werk van M^{r}. Lenting met eene krachtige aanbeveling daarvan, ook uit het meer speciale oogpunt der koloniale politiek. Het is een uitmuntend handboek voor de hoogere burgerscholen en voor ieder die, in een kort bestek, eene handleiding begeert, om zich een duidelijk denkbeeld te maken van ons staatsbestuur zoowel in Nederlandsch-Indië als in het Moederland.

G. H. B.

VARIA.

De Redactie werd vereerd met het volgende schrijven, waaraan zij gaarne eene plaats in haar Tijdschrift inruimt. Elke terechtwijzing, elke ook maar eenigermate gegronde réclame is haar welkom, vooral wanneer zij in zoo heuschen vorm geschiedt, en zal steeds gaarne door haar worden opgenomen.

Aan de Redactie van het Tijdschrift voor Neêrlandsch Indië.

WelEd. Heeren,

In uw Tijdschrift (aflevering Februarij 1867, bladz. 185, rubriek Varia) wordt te regt beweerd, dat in het buitenland, bij de beoordeeling van ons koloniaal systeem, *overdrijving en onjuistheden hand aan hand gaan.*

Het is op grond daarvan dat ik mij veroorloof op te merken, dat hetzelfde stukje in de Varia zich evenzeer daaraan schuldig maakt. Daarin toch wordt gezegd, dat het ongunstig oordeel over ons koloniaal systeem onder anderen zou moeten worden toegeschreven aan het KOFFIJ-MONOPOLIE dat wij op Java uitoefenen! Dat is *onjuist* — op Java bestaat dat monopolie niet. De laatste officiëele opgave van den oogst van 1866 bewijst dit, als zij meldt dat de opbrengst was:

voor het Gouvernement . . . . . 1,045,496 pik.
en voor Particulieren . . . . . 114,358 »

Of de schrijver in de Varia, bij de vermelding der overige redenen, zich niet aan *overdrijving* heeft schuldig gemaakt, laat ik aan de beoordeeling der Redactie over.

Ik mag vertrouwen, dat aan deze regelen eene plaats in de eerstvolgende aflevering van uw Tijdschrift zal worden ingeruimd, daar uw doel niet anders zijn kan, dan hulde aan de waarheid te brengen.

Met hoogachting heb ik de eer te zijn
Uw Dw. Dienaar
E. L. J.

's Hage, Maart, 1867.

De Redactie erkent gaarne de gedeeltelijke juistheid der opmerking in dit schrijven vervat. *Op Java* bestaat geen koffie-monopolie van het Gouvernement tegenover den particulieren Europeeschen planter. Men kan alleen zeggen, met het oog ook op de cijfers zelve in den brief medegedeeld, dat het Gouvernement in de koffie-cultuur *la part du lion* heeft. Toch zou de Redactie niet kunnen toegeven dat het, zelfs in betrekking tot Java, onbillijk is van een koffie-monopolie te spreken. Het Gouvernement handhaaft daar wel degelijk een monopolie van de koffie geteeld op de gronden waarvan landrente geheven wordt, met andere woorden op alle gronden niet aan particuliere Europeanen afgestaan. Met uitzondering van het betrekkelijk gering getal op particuliere gronden gevestigd, zijn alle Javanen verplicht elke koffieboon die zij oogsten aan het Gouvernement af te leveren.

Maar de briefschrijver spreekt van een verondersteld »koffie-monopolie dat wij op Java uítoefenen," terwijl de schrijver in de Varia slechts in het algemeen van »het koffie-monopolie" gewaagt. De schrijver van den brief heeft geheel voorbijgezien, dat niet alleen op Java koffie voor het Gouvernement wordt geproduceerd, maar ook in de residentie Menado en in het Gouvernement Sumatra's Westkust, en dat daar een koffie-monopolie in den volsten zin des woords bestaat. En nu zal eenig nadenken gemakkelijk doen inzien, dat met het koffie-monopolie waarvan onze Varia spreken, voornamelijk het koffie-monopolie *op Sumatra* wordt bedoeld.

De laatste mail van Januari bracht eene zonderlinge tijding uit Indië mede. Door den Gouverneur-Generaal was in de Javasche Courant dd. 15 Januari (*Staatsbl.*, n^0. 6) een koninklijk besluit afgekondigd, voorzien van de naamteekening des Konings en het contraseign van den Minister van Koloniën, terwijl uit de vergelijking met de Nederlandsche Staats-Courant dd. 26 November 1866 blijkt, dat in het aldus in Indië gepubliceerde besluit eene geheele zinsnede is weggelaten. De Gouverneur-Generaal heeft zich dus schuldig gemaakt aan verminking van een koninklijk besluit. Ziedaar het feit. Dat hij daartoe niet gerechtigd was, behoeft geen lang betoog. Het regeerings-reglement geeft aan den Gouverneur-Generaal de bevoegdheid om de afkondiging van koninklijke besluiten uit te stellen, of de door den Koning vastgestelde of goedgekeurde verordeningen, onder nadere goedkeuring des Konings, bij algemeene verordening geheel of gedeeltelijk buiten werking te stellen. Maar tot gedeeltelijke afkondiging van een besluit, waardoor de aard en strekking

daarvan geheel veranderd *kan* worden, geeft de wet hem geene bevoegdheid, en zij kon hem die ook niet geven, omdat dan aan den Gouverneur-Generaal de beschikking over 's Konings naamteekening zou gegeven zijn. Terecht wordt dan ook in den Java-Bode opgemerkt, dat indien deze handeling met bewustzijn gepleegd ware, zij dan rechtens zou zijn, wat zij feitelijk is: een inbreuk op het koninklijk praerogatief. De vraag rijst echter wat den Landvoogd tot die wederrechtelijke handeling heeft genoopt; want met den Java-Bode aan te nemen dat zij zonder bewustzijn zou zijn gepleegd, omdat dergelijk bewustzijn te veronderstellen eene miskenning zou zijn van de gemoedelijkheid der hooge regeering in Indië, is wel wat te sterk. »Zonder bewustzijn" zou hier gelijk staan met de gebruikelijke uitdrukking »bij ongeluk;" en men publiceert geene koninklijke besluiten »bij ongeluk." Gaarne nemen wij aan dat het de bedoeling van Mr. Mijer niet kan geweest zijn eene inbreuk te maken op het koninklijk praerogatief, maar dat hij het gedaan heeft, kan niet ontkend worden: hij moge schuldig zijn onder verzachtende omstandigheden, onschuldig is hij niet. Dat alles leidt echter niet tot beantwoording der vraag, wat dien Landvoogd, wiens uitstekende rechtskennis door niemand in twijfel wordt getrokken, tot eene handeling heeft gebracht, in strijd niet alleen met de geschreven wet, maar met de allereerste beginselen van staatsrecht, en te vreemder daar hem, om zijn doel — het buiten werking stellen der achterwege gelaten zinsnede — te bereiken, een legale weg openstond.

Wij wagen hier eene opmerking die misschien eenig licht kan geven in deze duistere zaak. Bij het optreden van dit kabinet werd door de regeering verklaard, dat het hoofd en de ziel daarvan was Mr. Mijer, die deze plaats had ingenomen met het doel om de koloniale quaestie, waarin voor het oogenblik het machtspunt der regeering lag, op te lossen. Bij de uittreding van Mr. Mijer uit het kabinet, waardoor dit ministerie derhalve hoofd en ziel verloor, maakte men zich in de vertegenwoordiging wel eenigszins ongerust omtrent den levensloop van het aldus onthoofde en ontzielde kabinet. De regeering trachtte haar wel gerust te stellen met de verklaring, dat aan niemand beter de uitvoering van het regeerings-programma kon worden opgedragen dan aan hem die dat programma had samengesteld, namelijk Mr. Mijer; doch niet allen waren met die verklaring volkomen tevreden, en in de zitting van den 24sten September 1866 gaf de heer de Laat de Kanter de volgende waarschuwing: »Ik beaam de stelling zoo menigvuldig geuit, dat Indië niet moet worden geregeerd van het Plein, maar ik geloof dat het Plein ook niet moet worden geregeerd van uit Indië. Wanneer men nu den samensteller van het programma der regeering naar Indië zendt, en wanneer daardoor het zwaartepunt van de politiek zich in Indië be-

vindt, dan zal men krijgen eene omkeering van het beginsel van het regeerings-reglement, dat de Gouverneur-Generaal bestuurt overeenkomstig de bevelen des Konings. Het zal dan worden: de Koning regeert overeenkomstig de bevelen van den Gouverneur-Generaal."

De handeling van den Gouverneur-Generaal doet onwillekeurig aan die waarschuwing denken; zij heeft het aanzien van eene eerste proeve te zijn met het nieuwe stelsel van regeering door den heer de Laat de Kanter aangeduid.

Men schrijft ons uit Indië: »In Midden-Java zijn vele fabrikanten tot de suikerregeling van 1863 (waarvan het hoofdbeginsel, en voor velen tot nu toe het hoofdbezwaar is: transport van riet en bewerking in de fabriek in geheel vrijen arbeid) toegetreden, en de gunstige resultaten blijven niet uit. Wel is waar zijn de loonen voor vrijen arbeid besteed, oneindig hooger dan wat vroeger aan de door het Gouvernement geleverde koelies werd gegeven, zoodat men nu gemiddeld tusschen 30 en 45 cents per dag betaalt, maar aan alle kanten ziet men nu ook krachtsinspanning om in het aantal handen die men aan het werk stelt, zuinigheid te betrachten. Eenige fabrieken en droogpleinen worden nu doorkruist met rails, zoodat daar thans 2 man het werk verrichten waartoe vroeger 18 benoodigd waren; bij andere fabrieken is men voornemens tramways voor het vervoer van het riet aan te leggen, en zoo ondervindt men nu reeds dat de natuurlijke wetten van vraag en aanbod op den duur voordeeliger zijn, dan kunstmatige toestanden door dwang en bescherming in het leven geroepen, die ten slotte in het nadeel van alle belanghebbenden blijken te zijn."

In een der Indische Couranten leest men:

»In antwoord op eenige requesten en missiven aangaande de straatverlichting te Samarang, heeft de Regeering goedgevonden en verstaan:

»»Aan den Resident van Samarang, ook ter mededeeling aan de adressanten, te kennen te geven, dat met het Opperbestuur in overleg wordt getreden omtrent eene straatverlichting met olie van de hoofdplaats der gewesten onder zijn beheer, in afwachting van die met gas.""

De Hooge Regeering van Nederlandsch-Indië moet dus met het Opper-

bestuur in Nederland in overleg treden omtrent de allergewichtigste quaestie of Samarang voorloopig met olie kan verlicht worden, in afwachting van eene verlichting met gas, en dat terwijl geheel Indië op de beslissing van de gewichtigste vragen van algemeen bestuur wachtende is. Wanneer zullen toch eindelijk gemeentebestuuren worden ingevoerd, aan wie toch zeker de straatverlichting oneindig beter kan worden opgedragen dan aan de Hooge Regeering, zelfs wanneer deze vooraf in overleg getreden is met het Opperbestuur?

Op den 1sten Februari jl. werd te Samarang eene meeting gehouden, waarop de belangen dier stad met betrekking tot de haven besproken zijn. Voor den oppervlakkigen Courantenlezer moge dit bericht gelijk staan met de tijdingen van overstrooning en dergelijke, zooals in elke Javasche Courant zoovele gevonden worden; voor hem die meer aandachtig de teekenen des tijds gadeslaat, is het een hoogst gewichtig verschijnsel.

Indien er nog een bewijs noodig was, dat bij die kleine Europeesche maatschappij aldaar *public spirit* gevonden wordt, dan zou dat bericht daarvan de overtuiging geven. Maar niet alleen de kalme houding der vergadering verdient opmerking, vooral en in de eerste plaats treft ons de omstandigheid dat schier de geheele burgerij aan die vergadering deel nam: niet alleen de vertegenwoordigers van handel en nijverheid, die nu eenmaal bij zekere partij als fortuinzoekers zijn gebrandmerkt en tot alles in staat geacht worden, maar ook leden der rechterlijke macht, ambtenaren, officieren, in één woord de vertegenwoordigers van al die rangen en standen der maatschappij aan wie tot nu toe die eerenaam van fortuinzoekers nog niet te beurt viel. Het onderwerp dat behandeld werd, en het besluit dat genomen is, verdienen in alle opzichten de oplettendheid der Regeering.

Ruim 40 jaar geleden ontstonden er moeilijkheden in de communicatie van de stad Samarang met de reede. De handel naderde toen de Regeering met een eerbiedig adres opdat daarin zou worden voorzien.

Aan dat verzoek kon toen geen gevolg gegeven worden wegens den slechten staat der financiën. Daar de toestand der reede echter toen reeds dringend voorziening eischte, werd besloten dat door den handel 5 pCt. additioneele rechten zou worden betaald, en dat uit die fondsen de gelden zouden gevonden worden om de communicatie met de reede van Samarang steeds in behoorlijken staat te onderhouden. Sinds dien tijd zijn aldus door den handel voor dat doel ruim 2 millioenen betaald,

maar die gelden zijn tot andere doeleinden besteed: zij hebben het batig slot vermeerderd. Dergelijke handeling wordt in het privaat leven met een leelijken naam bestempeld. Geen wonder dan ook dat te Samarang bij alle standen der maatschappij zonder onderscheid het gevoel dat hun onrecht gedaan werd, levendig is, en dat het voorstel van een der leden der commissie van de meeting, om aan den Gouverneur-Generaal raad te vragen, en, indien dit niet baten mocht, *eischen* te doen, unaniem werd aangenomen. Zooals deze conclusie geformuleerd is moge zij hard klinken en aanleiding geven tot de beschuldiging, die reeds niet achter is gebleven, dat de burgerij van Samarang revolutie heeft gepredikt en het prestige van het gezag in de waagschaal heeft gesteld, waarvoor zij eene ernstige terechtwijzing van het bestuur behoorde te ontvangen; — het komt ons voor dat die burgerij in haar recht was en — zij het ook in minder juiste woorden, waarvan wij de keuze niet zouden willen verdedigen, — alleen beoogd heeft dat recht te constateeren. Het ware dan ook te wenschen dat handel en industrie hier te lande, die mede belang hebben bij het te Samarang behandelde onderwerp, zich aan die wakkere burgerij aansloten. Terecht is daar toch opgemerkt dat de handel, door de stremming der commuuicatie, jaarlijks, alleen aan de liggelden der op de reede aanwezige schepen, een direct verlies lijdt van ruim *f* 90000, behalve vele andere directe en indirecte nadeelen, om niet eens te spreken van het alle jaren terugkeerend verlies aan menschenlevens; en dat op eene reede van welke de fiscus aan in- en uitgaande rechten een jaarlijksch inkomen van 15 ton trekt.

Maar was er dan geen ander middel om redres van grieven te krijgen dan die aanstoot gevende meeting? De historie van de reede van Samarang geeft daarop het antwoord, en dat is bedroevend. Het aantal requesten door de burgerij aan elken optredenden Gouverneur-Generaal ingediend, is ontelbaar, maar tot nu toe was alles vruchteloos. Sinds 1834 toonde de Regeering haar goeden wil door achtereenvolgens door een aantal ingenieurs den toestand der reede te doen onderzoeken en zich plannen tot verbetering te doen voorleggen; maar met die plannen, die geheel of gedeeltelijk zonder uitvoering bleven, was niemand gediend. En toch het geldt eene levensquaestie voor de hoofdstad van Midden-Java. Men moest dus wel tot de conclusie komen dat requesten niet baten, en dat men zijn recht met meer nadruk moest laten gelden, daar de millioenen, tot een bepaald doel opgebracht, ook voor dat doel hadden behooren te worden aangewend.

Wij twijfelen dan ook niet of dit zal door de Regeering worden beaamd, en de noodige maatregelen zullen door haar genomen, de noodige fondsen beschikbaar gesteld worden, om eens voor goed aan eene verplichting te voldoen, waaraan zij zich niet langer kan onttrekken zonder

eene zware schuld op zich te laden. Mocht onverhoopt de Regeering ook nu weder hare onmacht belijden, dan zal de billijkheid toch vorderen dat zij van de tot een bepaald doel ontvangen gelden behoorlijk rekening en verantwoording aflegt en daarna die fondsen ter beschikking stelt van de Samarangsche burgerij, opdat deze dan zelf dit groote werk onderneme en tot een goed einde brenge. Dat zij middelen zou vinden om te doen, wat dan de krachten der Regeering zou blijken te boven te gaan, daaraan twijfelen wij geen oogenblik.

De Britsche bezittingen aan de straat van Malakka: Singapore, Pinang en Malakka, vormden tot dusverre een Gouvernement, ondergeschikt aan de regeering van Britsch-Indië. Het bestuur berustte bij den Gouverneur, die negen maanden van het jaar te Singapore verblijf houdt en den overigen tijd tusschen de twee andere bezittingen verdeelt. De handel, die eene zoo gewichtige plaats in de Britsche bezittingen aan de straat van Malakka inneemt, werd alleen vertegenwoordigd door de Kamer van Koophandel en door de jury bij de rechtspleging. Deze beide lichamen konden de wenschen van den handel aan de Regeering doen kennen, hoe zonderling het ook moge zijn, dat de jury, die eigenlijk geene andere functiën te vervullen had dan de oorspronkelijke instelling in het Moederland, zich dat recht toekende. Dit was het gevolg van het gemis aan eenig vertegenwoordigend lichaam, hetgeen bij Engelschen een onhoudbare toestand is.

De Gouverneur moest de van Calcutta komende bevelen volgen; hij kon alleen de inwendige aangelegenheden van de koloniën besturen, en had geen recht om in militaire aangelegenheden te beslissen noch om met naburige inlandsche vorsten betrekkingen aan te knoopen. Hij was in één woord in eene ondergeschikte positie geplaatst, en het gezag berustte bij den Onderkoning van Britsch-Indië in Rade, die ver verwijderd en dikwijls minder goed op de hoogte van de locale behoeften was.

De ingezetenen van de koloniën aan de Straat van Malakka hebben herhaaldelijk hun verlangen te kennen gegeven, dat ook hun *selfgovernment* mocht worden toegestaan, zooals reeds aan jeugdiger bezittingen, b. v. Hongkong, was verleend.

Daartegen werd het bezwaar geopperd, dat de kolonie niet in staat zou zijn alle kosten van haar eigen bestuur te dekken. Het Britsch-Indisch budget werd telken jare wegens die bezittingen met een klein deficit bezwaard, hetgeen eigenlijk de eenige band tusschen die ver van elkander verwijderde gewesten was. Die band was echter in de oogen

van menig Engelsch staatsman van groote beteekenis; want zij willen geenszins, dat de vrijheden en rechten, die aan koloniën of bezittingen worden toegestaan, ten laste van de schatkist van het Moederland komen. Het ware ook niet billijk, dat eene kolonie onderstand van den moederstaat ontving, die in zoo gunstige omstandigheden verkeert, dat de waarde van haren handel ruim 200 millioen gulden 's jaars beloopt, en dat in de haven van Singapore alleen ruim 2000 Europeesche schepen per jaar binnenloopen, zonder de uitgebreide kustvaart te rekenen, die Singapore met alle naburige havens verbindt.

Eindelijk is aan de wenschen van de Europeesche bevolking voldaan.

Een jaar geleden werd een *bill* bij het Parlement ingediend, houdende dat de *Straits-settlements* (het eiland Singapore, Prince of Wales-eiland of Pinang, en Malakka), op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip, zouden ophouden deel uit te maken van Britsch-Indië. H. M. de Koningin in Rade zou de wetten en verordeningen voor het bestuur van die bezittingen verder vaststellen. Door deze verandering zou geenerlei last op de financiën van Engeland mogen worden gelegd; de koloniën behooren door eigene inkomsten in alle uitgaven te voorzien. Sir Hercules Robinson had van wijlen den hertog van Newcastle reeds vroeger last ontvangen een rapport over de eventueele gevolgen van die verandering op te maken. Volgens dat voorstel, drie jaren geleden uitgebracht, zouden de drie koloniën eene kroonkolonie vormen, bestuurd door een Gouverneur met een uitvoerenden Raad. De wetgevende macht zou berusten bij een lichaam, samengesteld uit ambtenaren en particulieren, gekozen door de Kroon, even als op Ceylon en Hongkong. Even als vroeger moet de Gouverneur gedurende zeker gedeelte van het jaar zijn verblijf te Pinang en te Malakka houden.

De bill, op dit rapport gegrond, werd door het Parlement goedgekeurd.

Dezer dagen is tot Gouverneur van de nieuwe kroonkolonie benoemd kolonel Harry St. George Ord, C. B., vroeger Gouverneur der Bermuda's.

Wij leven in een tijd van reuzenwerken, waarin het ongeloofelijke geschiedt. Onophoudelijk zoekt men naar middelen om de communicatie tusschen ver afgelegene landen te verbeteren. De telegraaf, te land en door de zeeën heen, is een krachtig middel. Spoorwegen zijn een ander. Maar daarnaast zoekt men verkorting van de afstanden, die de stoomvaart moet afleggen. De doorgraving van de landengte van Suez, langen tijd als eene utopie beschouwd, nadert hare verwezenlijking.

Twee plannen zijn weleens geopperd, die, zoo zij ooit verwezenlijkt

worden, Singapore zouden beperken tot den handel met den Indischen Archipel en de meest nabijgelegene Aziatische landen, terwijl andere havens de entrepôts van den handel van het verre Oosten zouden worden. De heer Blerzy bespreekt die in zijn reeds vroeger door ons vermeld artikel in de *Revue des deux Mondes*.

Ongeveer op 10° N. B., 250 mijlen ten noorden van Singapore, wordt het Maleische schiereiland, bij het dorp Kraw, steeds smaller en vormt ten slotte eene smalle strook, zoodat de twee zeeën, die door deze landengte van elkander gescheiden zijn, de golf van Siam en die van Bengalen, daar nog slechts omstreeks 50 Ned. mijlen van elkander verwijderd zijn. Indien men hier een doortocht kon vinden, in plaats van om de zuid te moeten stevenen, zou dit de reis naar China en Japan zeer bekorten; want stoomschepen hebben eenige dagen noodig om de straat van Malakka door te komen, en zeilschepen worden daar weken, ja, maanden lang opgehouden, indien zij tegenwinden ontmoeten. Het was dus een zeer eenvoudig denkbeeld, een scheepvaartkanaal door de landengte van Kraw te openen. Maar tegenover de ontzettende uitgaven die dit plan eischte, zijn de ingenieurs die de landstreek bestudeerd hebben, er toe gekomen het plan van een spoorweg voor te stellen. De bodem van de landtong is, zegt men, niet zeer afwisselend. Aan de beide kusten treft men de mondingen van groote en diepe rivieren aan, die zonder veel moeite in uitmuntende havens herschapen zouden kunnen worden. De landstreek is vruchtbaar, maar weinig bevolkt. Eigenlijk weet men niet wie daar heerschappij voert. De provincie Tenasserim, die de Engelschen veertig jaren geleden op het rijk van Birmah veroverden, eindigt dicht bij Kraw. De Koningen van Siam beweren souvereiniteitsregten uit te oefenen over de woeste stammen op het schiereiland, maar de hoofden van die stammen schijnen overtuigd te wezen, dat zij geheel onafhankelijk zijn. Dank zij de gezondheid van het klimaat en den rijkdom van den bodem, zou de landengte van Kraw spoedig, even als Pinang en Singapore, een groot entrepôt voor den handel van het Oosten worden, een uiterst gunstig gelegen punt voor de emigratie uit China en Hindostan en een centrum van productie en ruilhandel voor de cultures van de keerkringslanden.

De spoorweg, die tusschen Ceylon en Cochin-China een bijna rechten weg zou openen, in plaats van den gevaarlijken omweg door de straat van Malakka, schijnt sommigen nog toe een omweg te zijn. Zij zoeken eene lijn meer ten noorden en boven het Siameesche rijk, ten einde regelrecht een versnelden weg tusschen Britsch-Indië en het westen van China, loopende over het gebied van Birmah en andere kleine staten, aan dat rijk onderworpen, te maken. De afstand tusschen de grenzen van China en de haven van Rangoon, aan de monding van de Irrawaddy, is slechts 800 Ned. mijlen. Ware Birmah onder een Europeesch bestuur gebracht,

dan verzekeren deskundigen, dat het plan uitvoerbaar is. Dan zou de Irrawaddy de producten van het Hemelsche Rijk naar de golf van Bengalen afvoeren, zooals dit langs de Yang-tse-kiang naar de Stille Zuidzee geschiedt. Wat Shanghaï en Hongkong voor het oostelijk gedeelte van China zijn, zou Rangoon voor het westelijk gedeelte worden, en men zou de lange en moeilijke reis langs de Sunda-eilanden uitsparen. China zou rechtstreeks met Britsch-Indië in aanraking zijn. Zoo deze plannen zich ooit verwezenlijken, zou eene nieuwe omwenteling in dit gedeelte van den wereldhandel ontstaan, waarbij ook onze belangen betrokken zouden zijn.

In den negenden jaargang van dit Tijdschrift (1847), Deel III, komt een belangrijk opstel voor over de geschiedenis van het eiland Timor, van de hand van den heer G. Heymering. In dat opstel wordt onder anderen gesproken over de zwarte Portugeezen te Oikoesi, aan wier opperhoofd, bl. 58 en vervolgens meermalen, de titel wordt toegekend van *Teninty-Generaal*. In mijn opstel over Timor, in »de Gids" voor 1855, heb ik dien titel onveranderd overgenomen, alleen de *ij*, die mij in een naam van Portugeeschen oorsprong wat heel vreemd voorkwam, tot een enkele *i* terugbrengende. De heer de Hollander, in een goed vertrouwen op mijne nauwkeurigheid dat ik stellig in dit geval niet geheel verdiende, heeft in het tweede deel zijner zoo hoogst verdienstelijke »Handleiding bij de beoefening der Land- en Volkenkunde van Ned. Oost-Ind.", bl. 505, met een beroep op mijn opstel, het opperhoofd van Oikoesi almede *Teninti-Generaal* genoemd. Doch in de 12 jaren sedert het schrijven van mijn opstel in »de Gids" verloopen, heb ik gelegenheid gehad te leeren wat de ware vorm en beteekenis is van den gemelden titel, waarvan men intusschen wellicht vermoeden mag dat de verbastering door eene eigenaardige op Timor gebruikelijke uitspraak kan zijn te weeg gebracht. De ware vorm van den titel is *Tenente-General*, en dit beteekent volmaakt hetzelfde als het Fransche *Lieutenant Général*. *Tenente*, waarvoor men ook *Locotenente* en *Lugartenente* zegt, beteekent in het Portugeesch, evenals het nagenoeg gelijkluidende *Teniente* in het Spaansch, dengeen die in eens anders plaats, als zijn *vicarius*, gezag voert.

De langdurige vestiging der Portugeezen op Timor heeft natuurlijk aanleiding gegeven dat op dat eiland meer andere Portugeesche woorden in gebruik en ten deele zelfs in de taal der inlanders overgegaan zijn. Zoo lezen wij bij de Hollander, t. a. p., bl. 514, dat men te Dilli, Batoe Gedeh en Manatoetoe corpsen ongeregelde troepen heeft, *Moradores* geheeten. *Morador* is een Portugeesch woord, dat eenvoudig den *bewoner*

of *ingezetene* eener plaats aanduidt. *Moradores* beteekent dus ongeveer wat wij eene *schutterij* zouden noemen, namelijk eene gewapende macht uit de ingezetenen eener plaats samengesteld en in den regel slechts bestemd om daar ter plaatse dienst te doen.

Op blz. 521 zegt de Hollander dat de Vorsten van Timor als districtshoofden één of meer rijksgrooten onder zich hebben, die in het Timoreesch *Siko* heeten, doch meer onder den aan het Portugeesch ontleenden titel *Fettor* bekend zijn. Die naam *Fettor* komt inderdaad in stukken over Timor handelende ieder oogenblik voor. Het is het Portugeesche *Feitor* (het Lat. *factor*), dat in het algemeen *dader*, *bedrijver*, maar in het bijzonder *administrateur* of *zaakgelastigde* (*O administrador e negociador de fazenda alheya*) beteekent. In het Maleisch wordt hetzelfde woord in den vorm *pétor* gebruikt. Het beteekende in den tijd der Compagnie eigenlijk *een opziener van den handel*, *het hoofd eener factorij*, en is dientengevolge ook nu nog hier en daar de naam aan Europeesche beambten bij het gewestelijk bestuur gegeven.

Vele hoofden en regenten in het Portugeesch gedeelte van Timor voeren, zelfs in officiëele stukken, den titel van *Dom* (het Spaansche *Don*), dat eigenlijk eenvoudig *heer* (*dominus*) beteekent.

P. J. V.

Men leest in de Memorie van Beantwoording betrekkelijk het thans aanhangige ontwerp van wet tot verhooging van de bezoldiging der inlandsche hoofden zonder intrekking der persoonlijke diensten, de volgende merkwaardige woorden: »De bevolking had op enkele uitzonderingen na de strekking der besluiten van 1866 niet begrepen, *of scheen te vermoeden dat de hun toegezegde verlichting al spoedig door nieuwe lasten van anderen aard zou worden opgewogen.*" De naïviteit dier verklaring gaat inderdaad alle begrip te boven. Geen zweem van vermoeden schijnt bij de Regeering te bestaan, hoezeer zij in deze weinige woorden het diep en ingekankerd bederf van ons koloniaal bestuur bloot legt, welsprekender dan het wellicht ooit geschied is. En die toestand, waarin de bevolking onverschillig is geworden omtrent de verbeteringen te haren behoeve voorgeschreven, omdat zij alle vertrouwen in de goede en eerlijke bedoelingen der Regeering verloren heeft, dat is de toestand dien men behouden wil, en tot welks handhaving het tegenwoordig kabinet is opgetreden!!

NOG IETS OVER DE CHINEEZEN.

In het Februari-nummer heeft Oei Paylo de verkeerde staatkunde door ons tegenover Oostersche vreemdelingen en voornamelijk tegenover de Chineezen gevolgd, in een helder licht gesteld. Hij heeft zich bij die gelegenheid intusschen grootendeels bepaald tot de officiëele en niet-officiëele Nederlandsche litteratuur over dat onderwerp en slechts met een enkel woord op den Chinees en zijn toestand in andere koloniën gewezen.

In de *Revue des Deux Mondes* van 15 November en 1 December 1866 komen twee verschillende stukken voor, die de aandacht verdienen en als eene aanvulling van de beschouwingen van Oei Paylo mogen worden aangemerkt. Het artikel in het November-nummer van de *Revue* is getiteld: *Souvenirs d'une campagne dans l'extrême Orient. IV. Les Chinois hors de chez eux.* De heer Du Hailly volgt hen in dat stuk in onze bezittingen, in de Spaansche koloniën, in Australië en Californië, in Cochin-China, en eindelijk overal waar zij als koelies werkzaam zijn. Een der medewerkers van het *Tijdschrift* heeft reeds, in de Varia der nummers voor Februari en April, een paar punten gereleveerd uit het andere artikel, dat van den heer H. Blerzy, over de Engelsche koloniën in den Maleischen Archipel, Pinang, Singapore, Malakka en Serawak, dat, hoezeer enkele onnauwkeurigheden bevattende, toch in het algemeen zeer belangrijk te achten is.

De staatkunde van verschillende natiën tegenover den Chinees, zijne gedragingen in die landen en de resultaten van de politiek, tegenover die natie gevolgd, komen in die opstellen duidelijk uit.

Vrij algemeen schijnt het groot verschil in godsdienst, taal en kleeding, gepaard aan de eigenaardigheden in het karakter van den Chinees, zijne matigheid, vasthoudendheid, buigzaamheid, zijn vlijt en aangeborene bevattelijkheid om spoedig handelskennis op te doen, benevens eenige minder heilzame hebbelijkheden, als zucht tot geldmaken, ja, schrapen, tot spel en amfioenschuiven, hem tot een voorwerp van afkeer van het Westersche ras te maken. Zoowel zijne goede als zijne slechte hoedanigheden

werken daartoe mede. De Chinees voert overal zijne eigene zeden, taal en kleeding met zich, terwijl hij, even als de rechtgeloovige Israëliet, met verlangen naar het beloofde land uitziet en veelal, indien hij er in slaagt eenige fortuin te maken, zoodra mogelijk naar het Hemelsche Rijk terugkeert, terwijl hij in elk geval daar wenscht te rusten. Niet ten onrechte heeft men den Chinees den Jood van het Oosten genoemd. Tal van punten van overeenkomst doen zich voor, ook dit, dat beide onder eene vrijzinnige wetgeving, hunne eigenaardigheden meer en meer loslatende, zich ten slotte geheel zouden vereenzelvigen met den toestand van de beschaafde maatschappij waarin zij leven, en daarvan nuttige burgers zijn; terwijl zij bij eene verkeerde staatkunde een lastig element blijven en zich steeds als in het land der vreemdelingschap beschouwen, zoodat zij een *imperium in imperio* vormen. De schrijvers in de *Revue* doen dit op voortreffelijke wijze uitkomen.

De Chineezen zijn in de meeste vreemde landen en koloniën eerst na hardnekkige tegenkanting toegelaten. Zelfs de democratische Yankee en de gastvrije Engelschman hebben met naijver den werkman zien komen, die zich met zoo sobere winsten tevreden stelt en zulk een gevaarlijk concurrent op de arbeidsmarkt is. Dit zag men zoowel in Californië als in Australië. »De Chinees", — zegt Du Hailly, — »arbeidt tegen minder loon dan de Europeaan; dat was genoeg om afkeer tegen hem op te wekken." Bij de beschrijving van Singapore zegt de heer Blerzy: »Allerlei handenarbeid wordt door Chineezen verricht, die zich met een gering loon tevreden stellen. Twee Chineezen doen zooveel als één Europeaan, maar zij kosten te zamen niet de helft van hetgeen alleen voor de voeding van een Westerling noodig is." Naijver, Oei Paylo heeft dit reeds geconstateerd, is dus eene der hoofdoorzaken van de min gunstige wijze waarop de Europeaan den Chinees behandelt. De eerste beschouwt zich als de drager eener hoogere beschaving, en terwijl hij den Chinees eene ondragelijke positie aanwijst, die vooral zijne slechte hoedanigheden ontwikkelt, ontkent hij dat deze voor veredeling vatbaar is, ja, misgunt hij hem de vruchten van zijne goede eigenschappen.

In Californië gedroeg de Chineesche bevolking zich even als elders; zij alleen betaalde geregeld het hoofdgeld, dat van vreemde mijnwerkers werd gevorderd; zij arbeidde op plaatsen die anderen, als te weinig winstgevend, met minachting beschouwden; maar toch waren zij langen tijd de paria's der placers. Tweemalen poogde men bij de wet de Chineesche immigratie te weren, en zij was eerst tegen zulke pogingen beveiligd, toen het Hooggeregtshof zoodanigen maatregel in strijd met de constitutie van de republiek verklaarde. De rapporteur over de wetsvoordracht droeg een wezenlijke acte van beschuldiging tegen den Chinees in het algemeen voor, die ten slotte hierop nederkwam:

»Californië is een land dat den blanke is voorbestemd; wij moeten daar geen ras toelaten dat op lager trap staat." Eigenbaat komt, onder verschillende vormen, overal tot dezelfde slotsom. Thans telt men intusschen 50,000 Chineezen in Californië, waarvan 6,000 te San-Francisco.

Ook in Australië belemmerde men de immigratie der Chineezen door een drukkend hoofdgeld. Maar, zegt Du Hailly, »sober, onvermoeid en geduldig, geldgierig en zuinig als tien Auvergnats, noopte John Chinaman den Engelschman hem regt te doen wedervaren, zooals een der gouverneurs van Zuid-Australië dan ook niet aarzelde te doen. »Ik acht mij verplicht," schreef hij, »ter gunste van dit ondernemende en met naijver beschouwde ras te getuigen, dat, zoo men let op de afpersingen en tergende handelingen die de Chineezen bij hunne aankomst moesten verduren, zij tot dusverre veel geduld geoefend en grooten eerbied voor de wet getoond hebben. Zij gedroegen zich in het algemeen welvoegelijk en waardig.""

Maar wil men den Chinees daar gadeslaan waar hij zijne eigenaardige deugden en gebreken in den meest ontwikkelden vorm vertoont, en nauwkeuriger bekend worden met de rol die hij in Europeesche koloniën vervult, dan volge men hem in den Indischen Archipel en de daaraan grenzende landen. De geschiedenis van den Chinees is daar, zegt Du Hailly, in de hoofdzaak doorgaans dezelfde. »Overal is hij het slachtoffer van eene vijandschap die tot een stelsel van uitsluiting leidt, somtijds tot moord overslaat, maar waarover zijne insecten-vasthoudendheid ten slotte triumfeert; overal beschuldigt men hem de beste sappen des lands uit te zuigen. Die beschuldiging is niet altijd onverdiend en zij krijgt meer kracht door de omstandigheid, dat zij op zoovele plaatsen in bijna gelijke bewoordingen door zoo verschillende menschen wordt herhaald. Maar ik voor mij acht ze overdreven, strijdig met het beginsel van vooruitgang en met het welbegrepen belang der kolonisten zelven."

Dit toont deze schrijver nader aan door een historisch overzicht, voortgezet tot op onze dagen. Hij volgt den Chinees in de Spaansche, Nederlandsche, Britsche en Fransche koloniën. En zijne conclusie steunt op de feiten, die men daar waarneemt.

Tweemalen zijn de Chineezen op de Philipijnsche eilanden in vroeger dagen door een algemeenen moord getroffen, evenals in 1740 op Java; en de fanatieke Spanjaard meende nog in 1819 de cholera te kunnen bezweren door de Chineezen van Manilla uit te roeien. Ondanks die gebeurtenissen en allerlei afpersingen is de Chinees, wiens geboortegrond zoo nabij de Spaansche bezittingen gelegen is, telkens teruggekeerd. Hij vermengt zich met de Tagaleezen van dien Archipel en daarin is de mogelijkheid eener hervorming van dat ras gelegen. In 1858 schatte

men het aantal der Chineezen in de Philippijnsche eilanden op 78,000, en dit cijfer is waarschijnlijk beneden de werkelijkheid.

Heeft de vroegere geschiedenis der Chineezen op Java, ook volgens Du Hailly, veel overeenkomst met die van dat ras op de Philippijnsche eilanden, over den tegenwoordigen tijd legt hij omtrent onze staatkunde eene veel gunstiger getuigenis af dan zijn landgenoot Blerzy. Het valt evenwel niet te ontkennen dat hij, ook blijkens het weinige dat hij over de Chineezen op Borneo zegt, niet zoo goed onderricht is als de andere publicist. Maar hetgeen hij omtrent Singapore mededeelt, bewijst toch dat ook hij met den geest van de Nederlandsche staatkunde vrij goed bekend is.

Wil men echter den Chinees in de *Straits-Settlements* leeren kennen, dan is het opstel van den heer Blerzy het meest aan te bevelen, daar hij die bezittingen tot een onderwerp van speciale studie heeft gemaakt. Op eene bevolking van 140,000 Maleiers, 28,000 Hindoes, 10 à 12,000 andere vreemde Oosterlingen, benevens 800 Europeanen, telt men in de Britsche koloniën aan de straat van Malakka niet minder dan 110,000 Chineezen. De Maleiers en Chineezen zijn van elkander afkeerig en de heer Blerzy ziet in dit antagonisme eene der redenen, waarom het Britsche gezag zoo licht te handhaven is. Hij zegt: »De kinderen van het Hemelsche Rijk vertoonden zich bijna niet in het Schiereiland, voordat de Britten daar meester waren; die vlag lokte hen dus derwaarts. Zij hebben alle eigenschappen om fortuin te maken: een ijverig en geduldig karakter, matigheid, werklust en uiterst ver gedreven zuinigheid. Dat volk bezit een practischen geest; het weet uit alles winst te behalen en bemoeit zich weinig met andere zaken buiten den handel." Ook hij wijst er op dat het grootste verlangen van den Chinees is met eenige middelen naar zijn geboortegrond terug te keeren; maar de noordwest-moeson brengt telkens een nieuwen stroom aan. »Deze slimme Aziaten drijven allerlei handel en bebouwen zelfs den grond, want zij zijn eigenaars of beheerders van de grootste plantages. In de steden, waar zij geheele straten bewonen, zijn zij het die alleen zekere beroepen uitoefenen, als die van kleedermaker, opiumverkooper en barbier. Men ziet hen ook in winkels als slagers en kruideniers, in werkplaatsen als smeden en timmerlieden. Anderen houden gaarkeukens in de open lucht of zijn *écrivains publics*. Kleine of groote winsten, niets wordt versmaad. Enkelen verzamelen grooten rijkdom, bijv. de pachters der middelen. Het bestuur der Kolonie is verplicht geweest hun de pacht der indirecte belastingen op te dragen; want zij alleen zijn in staat de listen der smokkelaars te ontdekken en de belangen van de schatkist te verzekeren. In den regel kan men hunne eerlijkheid ten volle vertrouwen waar zij slagen, zoodat men alleen op zijne hoede is tegen de minvermogenden; want men zegt dat de zoodanigen tegen de verleiding niet bestand zijn. De Maleiers zijn dikwijls

de slachtoffers van hunne slimheid en van daar de haat tusschen deze twee rassen. Men verwijt de Chineezen overdreven gehechtheid aan spel en opium, twee hartstochten die het Britsche bestuur op zijne wijze intoomt door het heffen van zware belastingen of boeten. In één woord, de Chineesche immigranten zijn de hechtste steun van de welvaart van Singapore door hun handels- en ondernemingsgeest. Zij zijn nuttige burgers."

De schrijver zegt verder dat de Chineezen, die zich met ijver op het landbouwbedrijf toeleggen, »meer en meer de oorspronkelijke bosschen opruimen, die nog ten deele den bodem van het eiland bedekken, ten einde hunne aanplantingen uit te breiden." Zij zijn dan ook veelal de slachtoffers der tijgers, »niet," zegt de heer Blerzy, »omdat de tijger zich bij voorkeur met hun vleesch voedt, maar omdat zij meer blootstaan dan de overige bewoners, daar velen hunner houthakkers zijn of afgelegen plantages in de *jungles* bebouwen."

Men heeft steeds beweerd, dat de Chineezen te Singapore bewijzen een gevaarlijk element te zijn. Met aandrang is door verschillende schrijvers op de geheime genootschappen gewezen, als een der redenen waardoor zij ook voor het Nederlandsch gezag gevaarlijk zouden zijn. De heer Du Hailly beschouwt de feiten uit een geheel ander oogpunt. Wel, zegt hij, zijn maçonnieke vormen voor de opneming in zulke genootschappen voorgeschreven; maar wat zij willen en hoe zij georganiseerd zijn, is volstrekt geen geheim; zij dienen tot wederkeerig hulpbetoon en tot regeling van alle geschillen onderling, zonder inmenging van eenig vreemd gezag. Het eenige kwaad is de onderlinge vijandschap, waarin de *hoeïs* leven. »In 1854," zoo verhaalt hij, »ontstond een strijd tusschen de Tsjoes en de Fokiens. De Chineezen dachten geen oogenblik aan plundering en de Europeanen vreesden daarvoor dan ook volstrekt niet. Laatstgenoemden lieten zich als *constables* beëedigen. De Chineezen lieten hunne patrouilles gaarne ongemoeid, maar zoodra zij voorbij getrokken waren, werd de strijd hervat." Zij verlieten zelfs de stad om ongestoord te kunnen vechten, totdat hunne hoofden het geschil bijgelegd hadden. In 1857 werd het gerucht verspreid, dat ieder Chinees die op spelen betrapt werd, 500 ropijën boete te betalen zou hebben; vandaar een tumult. »Eene eenvoudige officiëele verklaring was toen evenwel voldoelde om de rust te herstellen."

»Te Manilla en te Batavia," — merkt Du Hailly daarbij op — »zouden die twee oploopen zeker de edicten van verbanning hebben doen herleven. De Engelschen hebben zich wel gewacht zulk eene fout te begaan; zij gevoelden te goed, hoe nuttig die immigranten voor hen zijn, die tegen geenerlei taak opzien, en die, groot en klein, zooveel bijdragen tot de handelsbeweging des lands."

Wil men intusschien zien welke gevolgen een verstandig regeerstelsel heeft, dan leze men hetgeen dezelfde Fransche schrijver over de Chineezen in Cochin-China zegt. Zij begrepen welk een steun de komst der Franschen hun kon geven, en sloten zich het eerst bij hen aan. Cholen, de voornaamste handelsplaats, op 5 mijlen van Saïgon, was vóór 1860 eene verzameling van nauwe en morsige stegen, »even als de Chineesche *kampongs* van Batavia en Manilla." Thans is het eene stad waarvan het half Europeesche voorkomen doet zien, dat de Chinees, hoe gehecht aan zijne zeden en gewoonten, zeer goed het nut van sommige verbeteringen van het materiëele leven beseft. »De straten zijn breed, goed aangelegd, de huizen meestal met pannen daken gedekt, een onmiskenbaar teeken van welvaart. Men ziet daar zelfs fonteinen, vroeger eene ongekende weelde in Cochin-China, fraaie straatlantaarns, uit Frankrijk ontboden, en trottoirs. De kaden, die vernieuwd zijn, zijn breed en leveren het levendigste schouwspel op; want de handelsbeweging, die vroeger verborgen bleef in ruime binnenpleinen, vindt thans daar voedsel." Cholen telt ongeveer 40,000 inwoners, allen Chineezen.

Vooral opmerkelijk is de volgende mededeeling: »Eene der oorzaken die het meest tot deze ontwikkeling hebben bijgedragen, is de bevoegdheid die de Franschen aan de Chineezen hebben toegekend om grondeigendom te verkrijgen. Dat was het beste middel om hen in het land te doen blijven." De Chineezen betaalden hooge prijzen en bouwden toen huizen met verschillende verdiepingen. De eerste Chinees die dit deed, kreeg eene pendule van den Franschen gouverneur ten geschenke. »De woningen der rijke Chineezen worden gebouwd door hunne minder vermogende landgenooten, die bij uitsluiting de metselaars, leidekkers, timmerlieden en schrijnwerkers in het land zijn. Zonder hen zou geen enkel huis in Cochin-China opgetrokken zijn, en het is dus moeilijk te begrijpen dat men ook te Saïgon onder de Franschen stelselmatige vijanden vindt van deze menschen, zoo ijverig en ondernemend in den groothandel, zoo nuttig en vlijtig in lager stand, zoo intelligent waar zij zich mogen bevinden. Men verwijt hun altijd, veel geld uit het land uit te voeren, zonder voldoende vergoeding, terwijl zij slechts uiterst bekrompen leven en hunne verdiensten opgaren, in de hoop van eenmaal hun geboortegrond te zullen wederzien. Datzelfde kan men den Auvergnaten te Parijs verwijten, die mieren van Frankrijk, die weinig eten of verteren, ten einde spoedig naar hunne bergen te kunnen terugkeeren. Wellicht zou men niets tegen den Chinees in te brengen hebben, zoo hij het eene artikel in- en het andere uitvoerde, want de begrippen van vrijen handel hebben in onze tijden wortel geschoten. Maar de Chinees voert specie uit en dat schijnt onzen zoogenaamden economisten bedenkelijk toe. Muntspeciën, kan men hun antwoorden, groeien evenmin in de rijstvelden van Cochin-China als eenig

ander product waartegen de Chinees van ons de rijst zou kunnen inruilen, en als hij geld medeneemt, dan heeft hij dat in arbeid betaald. Zonder hem zou geen huis in de kolonie gebouwd zijn; ik voeg er bij, dat hij ons kleedt en dat hij overal den kleinhandel vertegenwoordigt ten gerieve van de geheele inlandsche bevolking. Het zou dus uiterst onbillijk zijn de balans van de voor- en nadeelen van de Chineesche immigratie te willen opmaken, zonder bij het actief de beweging die zij schept, den handel dien zij ontwikkelt, en de nijverheid die zij in het land kweekt, in rekening te brengen; dat alles kan men misschien moeilijk in cijfers uitdrukken, maar het is inderdaad het kapitaal van den immigrant. Wij moeten hierbij voegen, dat de naijver dien zij opwekken, zich alleen in woorden geuit heeft. Geene enkele daad van het bestuur heeft daaraan voedsel gegeven, en onze nationale eigenliefde mag met rechtmatige voldoening constateeren, dat onder alle vreemde koloniën waar de Chinees fortuin komt zoeken, hij te Saïgon en te Singapore het meest vrijzinnige en gastvrije onthaal heeft gevonden."

Treurig is het dat wij, Nederlanders, zoodanige verklaring ter gunste van andere natiën moeten onderschrijven. Onze Regeering heeft tot nog toe in den Chinees alleen een werktuig voor ons exploitatie-stelsel gezien en zijne slechte hoedanigheden zijn daardoor nog meer ontwikkeld. Hetgeen de heer Du Hailly zegt, is ook in volslagen strijd met hetgeen sommigen in onze koloniën over den toestand van het Chineesch grondbezit aanvoeren. Ook op Java betalen zij hooge prijzen voor landerijen en dit wekt jaloezie op; maar zonder een goed beheer ware hun dit onmogelijk. Wat de Franschen intusschen voorzeker niet zouden laten bestaan, is het zoo gebrekkige Chineesche erfrecht. Zoo wij den Chinees billijk en rechtvaardig behandelen, zoo wij hem rechten toekennen, zoo hij in Nederlandsch-Indië grond kan koopen, dan hebben wij tevens het recht te vorderen, dat hij zich aan de regelen onderwerpe die wij daarvoor stellen; en daarom zijn wij van meening, dat het Europeesch erfrecht en de bepalingen van onze burgerlijke wetgeving op den Oosterschen vreemdeling op Java toegepast behoorden te worden.

China, zegt de heer Du Hailly, wint zeer veel door den beschavenden invloed van de Chineezen, die elders eenigen tijd hebben doorgebracht. Maar de vreemde koloniën winnen daarbij niet minder; want de afwezigheid van het vrouwelijk element noopt den Chinees zich met den inlander te vermengen, en daardoor ontstaat een geslacht dat, zoo het zijne goede hoedanigheden kan ontwikkelen, hooger staat dan de Inlanders in het Oosten. Indien nu de afstammeling der Chineezen op Java zijne energie verliest, hetgeen men nergens elders aantreft, moet dit dan niet geweten worden aan den invloed van de maatschappij die hem omgeeft, en die in hem steeds een paria ziet? »De Westersche natiën zijn in hun eigen belang verplicht

de onmenschelijke vooroordeelen af te schudden, waarvan wij de sporen vinden op Manilla en Java in vroeger tijden, in Californië en Australië in onze dagen. Niemand kan voorspellen welke de toekomst van den Maleischen archipel, zoo rijk door de natuur begiftigd en zoo bijzonder geschikt om de overbevolking van het Hemelsche Rijk te ontvangen, zal zijn. Hoezeer de Europeesche beschaving daar tracht door te dringen, is zij nog slechts tot de eerste zwakke en weifelende stappen op dien weg gekomen; want het langdurige tijdperk van gestrenge afsluiting, door de Nederlanders op Java en door de Spanjaarden op Manilla toegepast, kan hierbij niet in rekening worden gebracht. Het zou al te droevig zijn aan te nemen, dat er geene andere oplossing van het vraagstuk kon gevonden worden dan het dwangstelsel van de eersten en de stelselmatige indolentie van de laatsten. Maar zoo onze kinderen, of zij die na hen zullen komen, dat gedeelte der wereld eene hoogere bestemming zullen zien vervullen, dank zij de volharding der vaderen, dan — zegt Du Hailly — aarzel ik geen oogenblik te verklaren, dat zij die in den tweeden rang als de nuttigste, werkzaamste en krachtigste bewerkers van deze herschepping moeten genoemd worden, de Chineezen zijn die zich buiten hun Vaderland begeven."

v. L.

DE ENGELSCHE NEDERZETTINGEN AAN DE STRAAT VAN MALAKKA.

INLEIDING.

Er was op Java een tijd, en menig oud ambtenaar zal zich dien tijd met ons herinneren, toen de naam alleen van Singapore genoeg was om onze overheden de koorts op het lijf te jagen. Het was vooral dáár dat de Engelsche luipaard, naar hunne meening, op de loer lag om het arme Nederlandsche lam op Java te bespringen en te verslinden. De handel van Singapore, zoo meende men, stelde zich niets meer of minder voor dan onzen geheelen handel in den Oosterschen Archipel te verdringen en ten gronde te richten, terwijl van daar de pogingen moesten uitgaan, die onzen invloed in het Oosten allengs geheel zouden ondermijnen.

Vele omstandigheden gaven aan deze zienswijze voedsel. In de eerste plaats waren het de spijt en het bewustzijn, dat Singapore door de misslagen en verzuimen van ons eigen bestuur aan onze heerschappij ontrukt geworden was; en deze gevoelens werden natuurlijk sterker, naarmate de schier ongelooflijke toeneming van de welvaart en vooral van den handel van het eiland ons deed inzien, wat daarvan onder een wijs bestuur te maken zou zijn geweest. Eene andere en zeker niet de minste reden van het bitter gevoel tegen Singapore was de algemeene onkunde, die destijds onder onze staatslieden omtrent de ware beginselen van handel en koloniale staatshuishouding heerschte, en die hen steeds van het verouderd begrip deed uitgaan, dat in het handelsverkeer der volkeren de eene staat slechts voordeel genieten kan ten koste van den anderen, in stede van te begrijpen dat elke handel eene vrijwillige transactie is, waarbij beide partijen hun voordeel zoeken te doen, en dat alle handelsgemeenschap tusschen twee volken spoedig van zelve een einde neemt, ingeval de winst slechts aan de ééne zijde genoten wordt. Destijds bestond ook nog dat snelle verkeer met Europa niet, en kwamen de leden

der beide natiën bijna nooit met elkander in aanraking, zoodat oude vooroordeelen voortduurden en oude twisten in herinnering bleven.

De vijandigheid van onze ambtenaren tegen Singapore werd niet weinig aangewakkerd door de omstandigheid, dat dáár de drukpers geheel vrij was, hetgeen een doorn in hunne oogen was, en door hen als een hoogst gevaarlijk voorbeeld beschouwd werd. Zeker is het trouwens, dat zij weinig reden hadden om die vrije drukpers een goed hart toe te dragen; want meer dan eens werden misbruiken, die op Java plaats hadden, in de Singapoorsche nieuwsbladen onmeêdoogend aan de kaak gesteld; en dikwijls zag te Singapore het licht wat op Java, natuurlijk, geen drukker vinden kon.

Vooral één dagblad, de *Singapore Freepress*, onderscheidde zich door eene felle gisping van het destijds op Java verrijzend monopolie- en consignatiestelsel, en zette daarvan telkens de nadeelen uiteen, terwijl het zegevierend verwees op de schitterende uitkomsten van een stelsel van vrijheid, waaronder de handel van eene kleine, onbeduidende en slecht bevolkte bezitting, zoo als Singapore, dien van het uitgestrekte en door vele millioenen bewoonde Java op zijde streefde, ja zelfs overtrof.

Dat vele der door de Singapoorsche dagbladen gedane verwijten volkomen gegrond waren, lijdt geen twijfel bij hen, die met de nieuwere en ware beginselen van koloniaal beheer bekend zijn. Maar zeker is het ook aan den anderen kant, dat meer heuschheid en zedigheid in den toon der opmerkingen aan de redacteurs van die bladen niet misstaan zoude hebben. Geen verwijt, dat aan onze handelsstaatkunde op Java gedaan werd, of het was toen ook in schier dezelfde mate op het bestuur van Britsch-Indië toepasselijk. Singapore zelf was, wel is waar, eene vrijhaven; maar in geheel Britsch-Indië voegde de Oost-Indische Compagnie tot in 1833, even als het bestuur van onze bezittingen nog doet, het beroep van koopman in koloniale waren bij dat van souverein; terwijl de particuliere handelaar natuurlijk met den invloed en het kapitaal der Compagnie moeilijk kon wedijveren, — eene omstandigheid die voor het Moederland, voor den particulieren handel en voor de financiën van het Britsch-Indisch bestuur zelf, even verderfelijk bleek te zijn. De handel op China was zelfs een uitsluitend monopolie der Compagnie, waaraan geen Engelschman, hetzij in de Kolonie, hetzij in het Moederland, deel mocht nemen. Eerst in 1833 werd aan het bestuur van Britsch-Indië alle handel van welken aard ook bij de wet verboden, en trad het tot de normale attributen van souverein en beheerscher van een groot rijk terug.

Tot 1834 kaatste dus elke klap, dien de Singapoorsche drukpers aan het bestuur te Batavia toebracht, op de wang van haar eigen hoofdbestuur te Calcutta terug. En wat den lateren tijd betreft, wij weten te

veel van de geschiedenis van Britsch-Indië tot op den grooten opstand en zelfs tot heden, om niet in te zien, dat ook aldaar het bestuur der Engelschen nog grove gebreken had en heeft, en dat zelfs het beheer van Singapore niet volmaakt geweest is. Hadden de Engelsche dagbladschrijvers dit in het oog gehouden, dan zouden hunne gispingen zeker veel in beleefdheid en waardigheid gewonnen hebben, zonder iets van hare gegrondheid te verliezen.

Meer dan dertig jaren zijn verstreken sedert den tijd, dien wij hier bedoelen; maar wij behoeven nauwlijks op te merken, dat van alles wat onze staatslieden omtrent de gevolgen der Engelsche nederzetting op Singapore vreesden, niets hoegenaamd door de uitkomst gerechtvaardigd is geworden. Wel verre dat de handel van Java benadeeld werd, heeft deze, zoo als trouwens van zelf spreekt, uit de toeneming van den handel van Singapore groot voordeel getrokken. Met grond gelooven wij hier te mogen herhalen wat daarvan reeds in een vroeger werk over Raffles en Brooke door ons gezegd werd. Na gewaagd te hebben van de neiging die tijdens onzen terugkeer in het bezit van Java bij vele ambtenaren bestond, om tot de verouderde instellingen der Oost-Indische Compagnie terug te keeren, zeiden wij verder: »De vestiging van Singapore, de snelle opkomst van die plaats, de toeneming van haren handel en hare bevolking, de voordeelen die daarvan ook door de Nederlandsche bezittingen in den Archipel werden genoten, openden veler oogen en brachten velen van onze ambtenaren en bewindslieden tot inkeer. De bezetting van deze plaats was eene wederrechtelijke daad geweest; maar zeker is het, dat wanneer men het lot der eilanden die in die zeeën onder ons bestuur gebleven zijn, beschouwt, men alsdan tot de overtuiging komt, dat Singapore onder ons beheer nooit dien trap van welvaart zou hebben bereikt, en nooit die voordeelen aan onze bezittingen zou hebben opgeleverd, welke daarvan thans getrokken worden. Deze bekentenis moge niet streelend voor ons nationaal gevoel zijn, zij blijft daarom niet minder waar. De handel van Singapore heeft den handel van onze bezittingen op geene enkele plaats doen afnemen, maar daarentegen het verkeer op vele plaatsen, en inzonderheid op Java, belangrijk bevorderd. Ook hier zien wij alzoo bevestigd, dat de mensch veeltijds meer leert en nut trekt van zijne vijanden dan van zijne vrienden."

Om het nut dat ook wij thans van Singapore trekken, wel te kunnen beseffen, veronderstelle men eens dat die nederzetting niet bestond. Vooreerst zou dan Nederlandsch-Indië verstoken zijn van eenen handel, die over eene waarde loopt van ruim *f* 22,308,000; want dit was in 1863 het gezamenlijk bedrag der in- en uitvoeren te Singapore van en naar onze Oostersche bezittingen. Tegelijk zouden onze Indische landgenooten eene stapelplaats missen, welke in het zelfde jaar door 279

schepen onder Nederlandsche vlag, met een last van 70,401 tonnen, bezocht werd, een bezoek, dat zeker niet gebracht zou zijn indien het geen voordeel had opgeleverd. Verder zou onze handel op China en Japan, zoowel uit het Vaderland als uit Java, van een hoogst nuttig rustpunt beroofd zijn. Ook onze mailgemeenschap tusschen Nederlandsch-Indië en het Moederland zou verstoken zijn van een hoogst nuttig station, dat niet dan met veel inspanning en kosten zou kunnen worden vervangen. Men wijze ons dan een enkel van onze buiten-établissementen aan, dat in nuttigheid voor ons ook maar eenigszins bij Singapore halen kan. Ons is zulk een établissement niet bekend.

Het Gouvernement der établissementen van straat Malakka, waarvan Singapore eene afdeeling uitmaakt, endergaat juist op dit oogenblik eene gewichtige verandering (1). Ingevolge eene bij parlementsacte aan de Koningin verleende machtiging, wordt dit Gouvernement geheel van het bestuur van Britsch-Indië afgescheiden en zal het voortaan als eene geheel op zich zelve staande onderhoorigheid van de kroon bestuurd worden. Op zulk een tijdstip kan het zeker niet onbelangrijk zijn, om eenen vorschenden blik te vestigen op den vroegeren en tegenwoordigen toestand van dat Gouvernement en op zijn voormalig en toekomstig bestuur. Wij zouden ons zeer vergissen indien uit zulk een overzicht niets te leeren viel, en indien wij niet hier of daar iets navolgenswaardigs vonden, of iets dat als eene waarschuwing zou kunnen dienen (2).

I.

De Engelsche bezittingen in de straat Malakka, die vroeger een gedeelte van het gebied der Engelsche Oost-Indische Compagnie uitmaakten, bestaan uit Poelo Pinang of Prince of Wales Eiland, de op den vasten wal gelegen afdeeling Province Wellesley daarin begrepen, en voorts uit Malakka en Singapore. In de Oost zijn zij meestal bekend onder den naam van *Straits Settlements* of établissementen van straat Malakka.

Pinang was in 1786 door den Radja van Quedah (Kedah) aan de Engelsche Compagnie afgestaan geworden; een luttel aantal Maleische visschers waren toen de eenige bewoners. In 1800 werd ook de strook

---

(1) [Zie hierover ook het vorig nommer van dit Tijdschrift, blz. 358. Noot van de Redactie].

(2) Voor de volgende schets hadden wij groote verplichting aan het jongste in Engeland verschenen werk over deze nederzettingen van J. Cameron, *Our tropical possessions in Malayan India*, London, 1865.

gronds op den tegenoverliggenden wal, die van Poelo Pinang door eene zeeëngte van nauwlijks meer dan twee Engelsche mijlen breedte gescheiden is, van denzelfden Maleischen vorst verkregen; en sedert dien tijd is zij, onder den naam van Province Wellesley, met Poelo Pinang verbonden gebleven.

Malakka, dat eerst in 1511 door de Portugezen veroverd was geworden en hun in 1641 door de Nederlanders was ontnomen, viel in 1795 in de handen der Engelschen, en bleef, met uitzondering van eenen korten tijd na den vrede van Amiens, tot 1818 in hun bezit. In dat jaar werd het op grond van het Weener traktaat van 1814 aan de Nederlanders teruggegeven. Doch in 1825 werd deze bezitting, ten gevolge van het Londensch traktaat van 1824, op nieuw aan de Engelschen afgestaan.

Singapore werd vroeg in het jaar 1819 door de Engelschen onder Raffles bezet. De eenige bevolking bestond toen uit een honderdtal Maleische visschers en zeeroovers. De bezwaren door de Nederlanders tegen de bezetting ingebracht, zijn genoegzaam bekend; het geschil werd door het reeds genoemde traktaat van Londen vereffend. Het oorspronkelijk traktaat tusschen Sir Stamford Raffles en den Sultan en Temenggoeng van Djohor, de twee Maleische souvereinen van het eiland, bedong slechts de vestiging van eene faktorij binnen bepaald omschreven grenzen, waarvoor deze hoofden jaarlijks 5000 Spaansche daalders moesten ontvangen. Doch nadat de tegenkanting der Nederlanders bij het traktaat van 1824 opgeheven was geworden, werd door den heer Crawfurd met dezelfde inlandsche vorsten een nieuw verdrag gesloten, waarbij het geheele eiland Singapore en een aantal nabij gelegen kleine eilandjes in vollen eigendom en souvereiniteit aan de Engelsche Oost-Indische Compagnie werden overgedragen. Dit verdrag bedong de betaling eener som van 33,200 Spaansche daalders aan den Sultan en van 26,800 Spaansche daalders aan den Temenggoeng, terwijl beiden respectivelijk gedurende hun leven eene bezoldiging van 1,300 en 700 daalders 's maands zouden genieten.

Het eiland Poelo Pinang is aan den noordelijken ingang van de straat van Malakka gelegen, de hoofdstad George Town ligt op 5° 24′ 15″ noorderbreedte en 100° 21′ oosterlengte van den meridiaan van Greenwich. Het eiland is $13^1/_2$ Eng. mijlen lang, verschilt in breedte van 10 tot $5^1/_2$ mijlen en beslaat eene oppervlakte van 68,400 Engelsche acres van ongeveer twee derden van eene Javasche bouw. Wellesley Province ligt op het vasteland rechtstreeks tegensver Poelo Pinang, en strekt zich van het noorden naar het zuiden 25 Eng. mijlen uit. De breedte is zeer ongelijk, daar zij van $3^1/_2$ tot 11 Eng. mijlen verschilt. De geschatte oppervlakte is 151,000 Eng. acres.

Ook Malakka vormt een gedeelte van het vasteland van het Maleische schiereiland. Het ligt op de westkust tusschen 2° en 2° 30′ N. B. en strekt zich van het noordwesten naar het zuidoosten ter lengte van 43 Eng. mijlen uit. Op sommige plaatsen heeft het eene breedte van 28, op andere van slechts 10 Eng. mijlen. De stad Malakka, welke bijna even ver van de noordwestelijke en zuidoostelijke uiteinden ligt, is ongeveer 100 Eng. mijlen van Singapore en 260 Eng. mijlen van Pinang verwijderd.

Singapore kan eigenlijk niet gezegd worden *in* straat Malakka te liggen. Het ligt geheel aan het zuidelijk einde van dezen doortocht en wordt door eene zeer smalle, maar bevaarbare zeeëngte van het meest zuidelijke gedeelte van het Maleische schiereiland afgezonderd. Afgescheiden van de kleinere eilandjes, die er toe behooren, heeft het eiland eene oppervlakte van ongeveer 206 Eng. mijlen. De stad zelve ligt op 1° 17′ noorderbreedte en 103° 50′ 47″ ten oosten van den meridiaan van Greenwich.

Kon men de Engelsche bewoners van Singapore gelooven, dan zou dit eiland in schoonheid van ligging en van gezichtspunten zelfs Java en Ceylon overtreffen. Gaarne erkennen wij, die in persoon Singapore tot vijf malen en Ceylon drie malen bezocht en zelfs elk dezer eilanden eenmaal geheel doorkruist hebben, dat onze bewondering voor Singapore niet zoo ver gaat, en dat het ons zelfs eene belachelijke vooringenomenheid toeschijnt om zulk een klein eiland met twee gewesten te vergelijken, waar de natuur hare grootste en bekoorlijkste schoonheden schier met onuitputtelijke kwistigheid ten toon spreidt. Hoe veel kenners der schilderkunst vindt men echter niet, die zich voor de kleine en gemaakte herderstukjes van een Watteau in bewondering verliezen, doch voor de meesterstukken van een Salvator Rosa of Ruysdaal onbewogen blijven staan. Met terzijdestelling van alle overdrijving kan echter worden gezegd, dat ook Singapore menige bezienswaardige plek oplevert, vooral daar waar de schoonheden van het zeegezicht zich aan die van het groene land paren, en het tooneel door eene immer bedrijvige zeevaart verlevendigd wordt.

De schoonste zijde is wellicht die, welke aan de oude straat Singapore gelegen is. Deze straat ligt tusschen het eiland en den vasten wal van Djohor, aan hetgeen nu de achterkant van Singapore genoemd wordt. Dáár heeft der menschen hand nog weinig uitgericht, en blijft het der natuur nog overgelaten om hare eigen meesterstukken te malen. Bovendien geven de smalheid en de kronkelingen van deze zeeëngte aan het tooneel het aanzien van een meergezicht, eene gelijkenis die door de spiegelachtige effenheid en stilte van de zee vermeerderd wordt. Dit kanaal was gedurende vele eeuwen de eenige doortocht voor de schepen, die van Malakka

oostwaarts zeilden. Eerst ongeveer tachtig jaren geleden werd het verlaten voor de zeeëngte, die de tegenwoordige haven van Singapore voorbij stroomt.

Doch ofschoon de oude zeestraat woester en meer aan de keerkringslanden eigenaardige tooneelen oplevert, overtreft zij nauwlijks in schoonheid de zijde, waar thans de schepen ten anker komen. De haven van Singapore wordt aan de zuidkust door eenen uitgestrekten zeeboezem gevormd, die bijna op gelijken afstand van de beide uiteinden van het land is gelegen. Het is vooral aan den ingang, bij New Harbour, dat de reiziger zich het meest door den aanblik getroffen gevoelt. Dit is de zijde waarvan Singapore genaderd wordt door hen, die uit Europa komen om zich daar te vestigen. Het bekoorlijk en belangwekkend gezicht, dat zich reeds op verren afstand aan hun oog voordoet, is wel geschikt om hun eene gunstige verwachting van hun toekomstig verblijf in te boezemen. Zoodra het schip de haven is ingezeild, stuurt het door tusschen het groote eiland en eene groep van kleine eilandjes, die met hunne rotsige oevers hoog boven het water uitsteken. Vele van deze eilandjes zijn met groen overdekt, en vertoonen op den top eenige groote boomen, die zich als een pluim verheffen en veel bijdragen om aan het geheele tooneel een bekoorlijk en phantastisch aanzien te geven. Op eenige punten van den inham is het landgezicht gestoffeerd met buitenverblijven van Europeanen, welker witte muren en roode daken fraai bij het groen afsteken.

Ook Poelo Pinang is niet van natuurlijke schoonheid ontbloot. Met uitzondering van eene smalle vlakte op de oostelijke kust, rijst de grond bijna gestadig van het strand tot het middelste gedeelte des eilands. De golvingen van het terrein, de enkele met bosch bedekte plekken, zoowel als de op de hellingen gelegen pepertuinen en boomgaarden leveren eene reeks van verrassende en afwisselende gezichten, die de aandacht van den bezoeker onophoudelijk gespannen houden.

De plaats, waar de woningen en magazijnen der Europeesche bewoners van Poelo Pinang bij elkander gebouwd zijn, heet George Town; maar behalve in de officiëele stukken wordt zij zelden dus genoemd, daar zij even als Singapore den naam van het eiland aanneemt. Het eiland zelf, dat vroeger met den naam van Prince of Wales-eiland gedoopt werd, heeft, ondanks alle ambtelijke pogingen, in den omgang de oorspronkelijke benaming van Poelo Pinang behouden.

De daartegenover op den vasten wal gelegen afdeeling Wellesley Province munt minder door natuurlijke schoonheden uit; maar die landstreek ziet dit gemis vergoed door eene betere bebouwing van den grond en door de vorderingen die aldaar de aankweeking van rijst en suiker gemaakt heeft.

Het gebied van Malakka is thans veel uitgestrekter dan toen het in

1825 door ons aan de Engelschen afgestaan werd; want bij een vredestraktaat dat in 1833, na een oorlog met Naning, gesloten werd, ontving het Engelsche territoir eene uitbreiding, waardoor het in uitgestrektheid bijna verdubbeld werd. De geheele grond vertoont eene vlakte, die door geene belangrijke heuvels of bergen afgewisseld wordt, en dus voor het oog weinig aanlokkelijks oplevert.

Het klimaat van Singapore is, zooals van de ligging des eilands te verwachten was, zeer heet. In de laatste jaren schijnt de thermometer daar van 70° tot 92° F. te hebben verschild. Men kent daar echter geene jaargetijden; want zelfs het bijna overal elders in Indie bestaande verschil van droogen moeson en regen-moeson is er onbekend. Dit gemis heeft voor de bevolking en vruchtbaarheid gewichtige gevolgen. Uit het eerste gezichtspunt is het wellicht een der grootste bezwaren tegen het klimaat te achten. De regen valt daar in alle tijden van het jaar, doch houdt zelden eenen geheelen dag aan. Er heerscht dus eene bestendige hitte. Dit schijnt de uitwerking te hebben, dat het lichaam langzaam verzwakt en ten laatste tegen elke hevige ziekte onbestand wordt. Gelukkig echter wordt de hitte van den dag des avonds vervangen door den zoogenaamden landwind, die door zijne verfrisschende koelte een verkwikkenden slaap schenkt, en daardoor kracht geeft om de vermoeienissen van den volgenden dag weder door te staan.

Maar die dagelijksche afwisseling van droogte en vochtigheid oefent een gunstigen invloed op het plantenrijk uit, zoodat Singapore denzelfden rijkdom en dezelfde verscheidenheid van geboomte, vruchten en voedingsmiddelen oplevert, die elders in den Archipel gevonden wordt, niettegenstaande de bodem over het geheel schraal is en hoofdzakelijk uit opgelost graniet bestaat, dat in de lagere gronden met een gering alluviaal bezinksel en in de bosschen met eenige duimen diepe teelaarde, door verrotte plantdeelen gevormd, bedekt is. Doch het is vooral aan de vochtigheid die door de gedurige regens en den dauw onderhouden wordt, dat het groene gras, het rijk gebladerte en de smakelijke vruchten van Singapore hun bestaan te danken hebben. Alle belangrijke keerkringsgewassen groeien en tieren welig, niet alleen te Singapore, maar ook in de andere afdeelingen van het Gouvernement.

Daar de vruchten en andere voortbrengselen van den grond bijna dezelfde zijn die ook op Java, schoon daar op veel grooter schaal, aangetroffen worden, behoeven wij in geene beschrijving daarvan te treden. Alleen zullen wij opmerken dat de *Getah Pertja*, die thans in Europa zoo algemeen verbruikt wordt, en die, zegt men, het eerst van Singapore werd aangevoerd, thans nog slechts in geringe hoeveelheden op dat eiland zelf voorkomt, maar in groote hoeveelheden uit de naburige inland-

sche staten te Singapore wordt aangebracht, om zich vandaar over de markten van Europa te verspreiden.

Daarentegen wordt op het eiland zelf, en wel in de boschdistricten, voortdurend eene belangrijke belangrijke hoeveelheid gambier of terra japonica geteeld. Deze cultuur vindt eene krachtige aanmoediging in het steeds toenemend verbruik dezer stof, zoo in Indië door de betelkauwers, als in Europa door de leerlooierijen. Meestal worden de aanplantingen ver van de stad, in het binnenste gedeelte des eilands en in het midden der met hout bedekte gronden aangelegd. De plant zelve is klein maar houtrijk, zij groeit zelden hooger dan zeven of acht voet; de stekken worden op eenen afstand van zes voet van elkander geplaatst. De bladeren zijn zeer smal, glad en van eene donker groene kleur. De smaak is sterk samentrekkend en bitter. Reeds veertien maanden na den aanplant kan de eerste snede der bladen plaats hebben. Maar eerst na ongeveer twee jaren bereikt de plant haren vollen wasdom, en dan kunnen de bladeren elke twee maanden eens worden afgesneden. De oogst, die zoowel uit de takjes als uit de bladeren bestaat, wordt dan bijeengebracht, in een kolossalen ketel vol heet water geworpen en afgekookt tot dat de geheele kracht in het water afgetrokken is. De uitgekookte bladeren en takken worden daarop weggeworpen, en het aftreksel wordt zonder ophouden zes of zeven uren lang aan het koken gehouden, tot dat een groot gedeelte van het water uitgedampt is en slechts een dikke, papachtige stof achtergelaten heeft. Deze pap wordt nu in troggen ter diepte van nauwlijks één duim overgegoten, afgekoeld en daarna gedroogd. Het dus verkregen product wordt in kleine stukjes of koekjes gesneden en in dien vorm aan de markt gebracht.

Wij hebben opzettelijk eene korte beschrijving van deze bereiding gegeven, omdat de teelt en fabricatie van gambier, die in onze bezittingen vooral op Riouw door de Chineezen gedreven wordt, op Java weinig bekend is.

Met de teelt van gambier wordt meestal die van peper verbonden. Beide gewassen worden zelfs dicht bij elkander geplant, eensdeels omdat de afval van gambier eene voortreffelijke meststof voor de peperranken schijnt te zijn, en anderdeels omdat de gambier-aanplanting tusschen de snijtijden weinig arbeid schijnt te vereischen, zoodat de arbeiders hun tijd met vrucht aan beide cultures te gelijk kunnen wijden. De peperteelt is zoo wel bekend, dat wij haar niet behoeven te beschrijven. Wij zullen hier dus alleen nog bijvoegen, dat de aankweeking en uitvoer van dit tropisch product zoowel te Singapore als te Poelo Pinang zeer aanmerkelijk zijn.

De eigenaars der gambier- en pepertuinen zijn bijna altijd Chineezen. Het schijnt dat alleen dit gedeelte der Oostersche bevolking van den

Maleischen archipel met dat zelfvertrouwen en die onvermoeibare volharding bezield is, die zich eene inspanning getroosten zelfs als het vooruitzicht op gewin in eene meer verwijderde toekomst ligt. De Maleier daarentegen schijnt een tegenzin te koesteren tegen de aankweeking van elk voortbrengsel, dat eenige bereiding of bewerking vereischt alvorens het aan de markt kan worden gebracht.

Ook de notenmuskaat maakt tegenwoordig een artikel van uitvoer te Singapore uit. Doch men voorziet, dat de cultuur spoedig geheel zal hebben opgehouden. Reeds in den aanvang dezer eeuw was het overal in Indië, en onder anderen ook te Benkoelen en op Poelo Pinang, het streven der Engelsche Compagnie, om aan het specerij-monopolie van onze Molukken een einde te maken, door de teelt in de Engelsche bezittingen zooveel doenlijk te bevorderen. Die Compagnie liet overal notenmuskaatplantjes aanschaffen, en verdeelde ze over die plaatsen, die voor de cultuur geschikt geacht werden. Zij behield echter meestal de tuinen aan zich zelve, aan haren eigen monopoliegeest getrouw blijvende. Doch ook met deze cultuur ging het even als het overal met gouvernements landbouw-ondernemingen gaat. De bijzondere personen, die gaarne tuinen aangelegd zouden hebben, werden daarvan teruggehouden, omdat zij hun kapitaal niet wilden wagen door in concurrentie te treden met een bestuur, dat, over machtige kapitalen kunnende beschikken, en dus langer verliezen kunnende lijden, steeds met het planten voortging, zonder er zich om te bekommeren of het op de onderneming verloor of won. Doch ook de geldkas van een Gouvernement is niet onuitputtelijk. Het gevolg was dat ook de Compagnie de cultuur eindelijk moest opgeven. Een tak van landbouw, die, zoo hij van den aanvang af aan den bijzonderen ondernemingsgeest was overgelaten geworden, wellicht thans in bloeienden staat zou verkeeren, schijnt nu voor altijd vernietigd. Zoowel op Singapore als elders in hetzelfde Gouvernement werden de tuinen later door het bestuur aan de particulieren overgedragen. Maar dit geschiedde te laat; want de prijzen waren ontzettend gedaald, en het blijkt dus dat de specerijteelt der Molukken elke mededinging zegevierend heeft doorgestaan.

Ook suiker, koffie, tapiocca en rijst worden op Singapore aangekweekt, ofschoon niet in zoo belangrijke mate als op Poelo Pinang. Daarentegen heeft de teelt van klapperboomen eene groote uitbreiding erlangd. Dit nam eerst voor ongeveer twintig jaren een aanvang. Voor dien tijd werden de klapperboomen slechts hier en daar door de inlanders en meestal voor eigen gebruik aangeplant. Doch toen werd de aandacht der Europeesche bewoners van het eiland op dezen tak van landbouw gevestigd. Zij erlangden gronden van het Gouvernement en legden op groote schaal klappertuinen aan, waarin belangrijke kapitalen

belegd werden. De goede uitslag der eerste ondernemingen, de belangrijke winsten die daarvan getrokken werden, en de toeneming van de vreemde aanvraag moedigden nieuwe ondernemers aan en deden de klappertuinen in uitgestrektheid toenemen. Dit was te meer voordeelig omdat de tuinen op lage en dicht aan zee gelegene gronden aangelegd worden, welke vroeger als van hoegenaamd geen nut of waarde beschouwd werden. De jaarlijksche opbrengst van eene geheel volwassen aanplanting wordt op Singapore op ongeveer 100 noten van elken boom geschat. En deze honderd vruchten schijnen ongeveer 3 ropijen of ongeveer *f* 3.60 op te brengen. Mocht deze berekening juist zijn — want zij steunt op losse narichten — dan zou, gelooven wij, de cultuur op Singapore iets voordeeliger zijn dan op Java, alwaar wij vroeger de geldelijke opbrengst van eenen enkelen boom op *f* 2.50 hoorden schatten.

Toen de eerste Europeesche bewoners zich op Poelo Pinang vestigden, bevonden zij, dat de hooger gelegen binnenlanden eene gunstige geleheid voor de aankweeking van onderscheidene keerkrings-voortbrengselen aanboden, en weldra werden de hellingen der heuvels en bergen van haar wild hout bevrijd en met aanplantingen bedekt, waaronder die van muskaatnoten, kruidnagelen, kaneel, betel, suikerriet, tabak, koffie en indigo de belangrijkste waren. Doch deze aanplantingen zijn allengs door meer voordeel gevende vruchtboomen van allerlei aard vervangen, daar men bevond dat de tegenover Pinang liggende provincie Wellesley, zoowel wat de luchtstreek als wat den bodem betreft, beter voor de teelt van voortbrengselen voor de Europeesche markt bestemd, geschikt was; te meer omdat het zeer gemakkelijk was daar de noodige gronden te erlangen.

De vruchtbaarheid van Province Wellesley wordt niet weinig vermeerderd door het aanwezen van vier groote rivieren, die ook het vervoer van de voortbrengselen des lands naar zee gemakkelijk maken. Deze stroomen bevorderen bovendien den aanvoer der handelsproducten, die in de naburige inlandsche staatjes gekweekt worden. Niets heeft echter meer tot de bevordering van alle takken van volksvlijt bijgedragen, dan de wijze ijver van het bestuur in den aanleg van binnenlandsche wegen. Hiermede werd reeds veertig jaren geleden een aanvang gemaakt. Naarmate deze wegen aangelegd werden, zag men als het ware stap voor stap de aan beide zijden van den weg gelegen gronden ontginnen en vruchtbaar maken. Dit moedigde het Gouvernement steeds aan, en zoo in het oog loopend was de goede uitslag, dat het geheele gebied van Province Wellesley, 't welk veertig jaar geleden nog bijna geheel met woeste struiken en boomen overdekt was, thans een enkele groote, onafzienbare tuin kan worden genoemd.

De twee hoofdproducten zijn rijst en suiker. De cultuur van het eerstgenoemde voortbrengsel is geheel in handen van de inlandsche bevolking, die ook hier, even als op Java, hare liefde voor dezen tak van landbouw en hare schier aangeboren bedrevenheid daarin aan den dag legt. De rijstbouw schijnt zoo bemind en zoo voordeelig te zijn, dat de bevolking, die omstreeks 1824 in het bezit kwam van vele laag gelegen, moerassige gronden, van schijnbaar weinig waarde, maar die deze streken met rijst bebouwd heeft, halstarrig blijft weigeren om velden aan Europeesche ondernemers, zelfs tegen eenen hoogen prijs, af te staan, ofschoon de bezitters, althans naar het beweren van deze ondernemers, met den rijstbouw slechts een vierde gedeelte kunnen winnen van hetgeen uit die velden door den aanplant van suiker of andere kostbaardere producten zou worden getrokken.

De aanmaak van suiker, althans van die welke voor de Europeesche markt geschikt is, dagteekent natuurlijk van lateren tijd, en is geheel aan buitenlandsch kapitaal te danken. Reeds voor de invoering van de Europeesche werkwijze werd echter eene niet onaanzienlijke hoeveelheid suiker aangekweekt. Maar de vervaardiging was zeer onvolkomen, en de hoedanigheid van het artikel maakte het slechts geschikt voor het verbruik onder de Oostersche bevolking. Meestal werd de onderneming gedreven door Chineezen, die bij de bewerking dezelfde toestellen bezigden welke door hunne landgenooten vroeger ook op Java en onder anderen bepaaldelijk in de residentie Kadoe gebruikt werden. Het vroeger bestaan van deze gebrekkige fabrieken had het groot nut, dat de latere ondernemers hunne zaak aanvingen met de overtuiging, dat het riet in die streken zeer wel slaagt, en dat zij eenen vasten grondslag vonden voor hunne berekeningen. Het schijnt zelfs, dat de oude wijze van aanplant van het riet op sommige plaatsen behouden is, ondanks de leering die uit de voorbeelden van Java, Manilla en de West-Indische eilanden zou kunnen worden getrokken. Ja zelfs schijnt men aan de oude inheemsche rietsoorten boven die van Mauritius en de West-Indiën de voorkeur te geven.

De meest gebruikte rietsoorten zijn de navolgende:

1°. De groote rietstok, eenvoudig *Teboe* of suikerriet geheeten, die betrekkelijk vrij schijnt te zijn van het aschachtige poeder dat op andere soorten gevonden wordt. Deze rietsoort wordt geacht minder suikerdeelen te bevatten dan de *Teboe itam* of het zwarte suikerriet, waarvan wij straks zullen spreken.

2°. De *Teboe betoeng beraboe* of het aschachtige riet, dat minder algemeen is.

3°. De *Teboe merah* of het roode riet. Deze plant wordt gezegd rijk aan suikerdeelen te zijn, doch een sap te bevatten dat zeer spoedig verzuurt.

4°. De *Teboe rotan* of het rottingriet. Dit is zeer dun en hard en geeft weinig sap.

5°. De *Teboe koekoe karbau* of het buffelshoef-suikerriet, aldus genoemd omdat het zeer hard is en eene bruine kleur heeft die, naar men zegt, op de kleur der hoeven van den buffel gelijkt. De gevoelens omtrent de waarde loopen zeer uiteen. Sommigen beweren, dat dit riet veel suikerdeelen bevat; doch anderen zijn van meening, dat dit voordeel geheel door de hardheid van den stok weggenomen wordt, omdat deze vaak voor de toestellen gevaarlijk is en die toestellen dikwijls doet breken.

6°. De *Teboe itam* of het zwarte riet. Deze soort wordt zeer geprezen en vooral door de inlanders veel aangeplant, omdat zij hare saprijkheid en zachtheid hoog waardeeren. Soms bereikt de stok eene hoogte van twaalf voet.

Het sap van deze rietsoorten wijst op den suikermeter van Baumé van 9° tot 12° aan. Het riet staat gemiddeld ongeveer vijftien maanden op het veld, alvorens het gesneden wordt. Elke Engelsche acre draagt ongeveer 2500 planten of bundles, ieder van gemiddeld acht rietstokken, en levert ongeveer een ton of 2000 Amsterdamsche ponden suiker op, benevens eene daaraan geëvenredigde hoeveelheid stroop. Dit is zeker niet zooveel als op Java verkregen wordt.

Al de aan de Europeanen behoorende fabrieken bevatten stoomtoestellen, ingericht naar de laatste uitvindingen. De heer Horsman, staatsraad en lid van het Parlement, is onder anderen bezitter van niet meer of minder dan zes suikerinrichtingen in Province Wellesley, ofschoon hij die plaats zelf nimmer bezocht heeft.

Ook tabak, indigo en koffie worden in Wellesley Province aangekweekt, maar in geene belangrijke hoeveelheid; vele tuinen worden allengs verlaten en in suikerrietvelden hervormd. Daarentegen schijnt in de laatste jaren de aankweeking van Tapiocca (1) zeer toenemende te zijn; vele Europeanen leggen zich op dien tak van landbouw toe en schijnen daarin groot voordeel te vinden.

Ondanks de uitgestrektheid der landbouw-inrichtingen in Province Wellesley, schijnt het tot nog toe niet mogelijk te zijn geweest om de tijgers te weren, die eene groote verwoesting in het plantsoen en eene ontzettende slachting onder de bevolking aanrichten. Het getal van deze monsters schijnt op het Maleisch schiereiland nog zoo groot te zijn, dat zelfs Singapore er veel van te lijden heeft. Ofschoon zij daar telkens uitgeroeid worden, komen nieuwe dieren telkens de straat overzwemmen

(1) Tapiocca is de meelachtige zelfstandigheid uit de wortels der zoete Cassave (*Jatrophæ Janipha*).

en dat wel in zulk eene menigte, dat het verblijf in de binnenlanden gevaarlijk wordt. Soms waren de rampen die zij veroorzaakten, zoo groot, dat zij tot beraadslagingen in het Engelsche Parlement aanleiding gaven. Men vroeg hoe het mogelijk was, dat op zulk een klein en betrekkelijk sterk bevolkt eiland menschen in de verhouding van één per dag door deze monsters der wildernis verslonden werden. Een opzettelijk onderzoek werd ingesteld, en de Gouverneur berichtte, dat, voor zoo ver hem bekend was, ongeveer 200 menschen elk jaar op deze wijze omkwamen. Het kwaad schijnt, volgens de laatste berichten, met elken dag toe te nemen. Men verwacht dan ook dat dit onderwerp een der eerste punten van onderzoek van het nieuwe bestuur uitmaken zal.

De hulpbronnen van Malakka zijn van tweeërlei aard; want zij bestaan in den landbouw en in de ontginning der tinmijnen. De landbouw is echter met het oog op het buitenland van weinig aanbelang. Behalve de tapiocca en sago, welker opbrengst niet onbelangrijk is, bepalen de inlanders zich meestal tot den aanleg van vruchttuinen. De vruchten maken een belangrijk artikel van handel in den Archipel zelven uit, maar worden natuurlijk niet verder dan de omgelegen inlandsche staten weggevoerd. De achterlijkheid van de cultuur van voortbrengselen voor het gebruik in Europa werd vroeger toegeschreven aan de onzekerheid van het grondbezit. Maar ofschoon daaromtrent onlangs nieuwe en zeer wijze wettelijke bepalingen gemaakt zijn, en zelfs op sommige plaatsen gronden voor niet uitgegeven werden, schijnt de Europeesche bevolking hare kapitalen nog alleen voor Singapore en Poelo Pinang veil te hebben.

Van de mijnen wordt door het Gouvernement eene belasting of *royalty* geheven. Deze mijnen worden, even als op Banka, bijna uitsluitend door Chineezen ontgonnen. De arbeid is echter geheel vrij; meestal behooren de mijnen aan de bewerkers zelven toe, die zich tot maatschappijen of vereenigingen vormen, en de opbrengst, na betaling van de *royalty* aan het Gouvernement, onder elkander in eene vooraf bepaalde verhouding verdeelen. De werkwijze is hoofdzakelijk dezelfde als die van Banka. Maar het verkregen metaal is niet zoo zuiver, omdat meer uit het erts gehaald wordt dan op Banka, waar de zoogenaamde slakken, die weggeworpen worden, nog veel metaaldeelen bevatten. Van daar dan ook dat tin van Banka op de markt eenen hoogeren prijs behaalt.

DE DENKBEELDEN VAN DEN GENERAAL VAN DEN BOSCH OVER HET NEDERLANDSCH GEZAG OP SUMATRA.

Het tijdperk waarin de Generaal van den Bosch, eerst in Indië als Gouverneur- en Commissaris-Generaal, later in Europa als Minister van Koloniën, het bewind over Nederlandsch Indië voerde, is ongetwijfeld een der gewichtigste geweest in de geschiedenis van den Indischen Archipel. Java, het schoonste, het vruchtbaarste, het volkrijkste der tallooze eilanden van ons prachtig rijk van Insulinde, is toen gebracht onder de werking van een stelsel, waarvan de invloed op alle takken van beheer onberekenbaar is geweest. De hervorming waarvoor destijds de grond is gelegd, heeft de verdere lotgevallen van dat eiland tot op het tegenwoordige oogenblik geheel beheerscht en is de spil geworden waarom de strijd zich wentelt, die vooral sedert 1848 over de koloniale belangen is gevoerd. Veel wat in de beginselen en bedoelingen, zoowel als in de gevolgen van het stelsel, aanvankelijk duister was gebleven, is in de laatste jaren door de publicatie van een aantal officiëele bescheiden in het volle licht gesteld en prijs gegeven aan de kritiek van vriend en vijand, die zich meer en meer neigt tot algemeene veroordeeling van hetgeen eenmaal een meesterstuk van staatskunst werd gewaand.

Voor de eilanden buiten Java, de zoogenaamde buitenbezittingen, was het beheer van den Generaal van den Bosch over het algemeen van veel minder gewicht, daar het berustte op het beginsel om daar alles zooveel mogelijk op den bestaanden voet te laten, en de bemoeiing der Nederlandsche regeering met de inwendige aangelegenheden binnen de engste grenzen te beperken, bestaanbaar met het behoud van ons gezag. Dit stelsel van onthouding, waarvan het doel was alle krachten op de exploitatie van Java te concentreeren, en zoo veel mogelijk alle uitgaven af te snijden die niet dadelijk productief waren, leed echter ééne gewich-

tige uitzondering. Nevens Java was ook Sumatra het voorwerp der aanhoudende en ernstige zorgen van den Generaal.

De inzichten en voorschriften van den heer van den Bosch omtrent de uitbreiding van ons gezag op Sumatra en de wijze waarop ook dat eiland het best aan de belangen van het Moederland zou worden dienstbaar gemaakt, zijn in het algemeen door de werken van den Generaalmajoor de Stuers en den Luitenant-kolonel Lange over de krijgsbedrijven op Sumatra ter vestiging van ons gezag genoegzaam bekend. Onderscheidene officiëele stukken, waarin die denkbeelden en voorschriften zijn geformuleerd, zijn in de genoemde werken in hun geheel of bij uittreksel medegedeeld.

Met dat al is het onderwerp niet uitgeput. »De heer van den Bosch," zegt terecht de generaal de Stuers (D. I, bl. 234), »was een onvermoeid memorie- en instructie-schrijver en plannenmaker." Verbazend groot is het aantal stukken dat van hem uitging, en daar zij vaak niet van tegenstrijdigheid en dubbelzinnigheid zijn vrij te pleiten, kunnen wij ons voorstellen welk eene kwelling en bezwaar die schrijfmanie moet geweest zijn voor de Indische autoriteiten, geroepen om de inzichten van den alvermogenden Minister en vertrouwde des Konings te verwezenlijken. Minder juist echter laat de heer de Stuers volgen, dat v. d. Bosch bij zijne plannen alleen met zich zelven te rade ging. De heer Mr. H. van Alphen, die, toen v. d. Bosch Minister van Koloniën was, zes jaren onder hem werkte, de twee laatste als chef van zijn kabinet, deed in zijn pas verschenen artikel in »de Gids" voor Mei, »Onze kennis van Indië" getiteld, daaromtrent eene gewichtige revelatie, die voor eene juiste waardeering van v. d. Bosch van het grootste belang is. »Het staat ons niet vrij," zoo lezen wij daar, »v. d. Bosch te beoordeelen naar hetgeen van zijne werkzaamheid als Minister van Kolonien bekend is. Wij weten het, hoe Koning Willem I de draden van het staatsbestuur vast in zijne handen hield, vooral in zaken waarin 's lands financiën sterk betrokken waren. Van al hetgeen blijkt uit de brieven of rapporten door v. d. Bosch als Minister van Koloniën, hetzij aan den Gouverneur-Generaal geschreven, hetzij aan den Koning uitgebracht, is het zeer moeilijk aan te wijzen wat bepaald voor zijne rekening komt, en wat meer bijzonder gezegd of geschreven werd ter voldoening aan 's Konings verlangen. Geen belangrijk rapport zelfs, vooral wanneer het eenige zaak gold die met 's rijks financiën in verband stond of daarop van invloed kon zijn, werd werd door hem uitgebracht, waarvan de inhoud en strekking door hem niet vooraf met den Koning waren besproken."

Van al de stukken door van den Bosch over de zaken van Sumatra geschreven, is het belangrijkste en uitvoerigste tot dusver nog niet aan het stof der archieven onttogen. Wij achten ons dus gelukkig in de ge-

legenheid te zijn om den hoofdinhoud van dat voor de geschiedenis van Sumatra zoo gewichtige stuk aan de lezers van dit Tijdschrift mede te deelen. De val van Bondjol, die in 1837 aan den langdurigen en bloedigen oorlog met de Padries een einde maakte, gaf natuurlijk aanleiding dat bij de Regeering de beginselen naar welke het eiland Sumatra behoorde bestuurd te worden, aan eene vernieuwde overweging werden onderworpen, in verband ook met de bepaling der grenzen, waardoor de verdere uitbreiding en vestiging van ons gezag zou worden omschreven. Het uitvloeisel dier overweging was eene memorie door den heer van den Bosch in December 1838, met voorkennis des Konings, aan de Indische Regeering medegedeeld, om haar in de behandeling der Sumatrasche aangelegenheden tot richtsnoer te verstrekken.

De beginselen die de heer van den Bosch in de inleiding voorop stelde, zijn de volgende. Hij begreep dat de successieve onderwerping van Sumatra en het bezet houden van dat eiland niet door middel van militaire maatregelen konden verkregen worden, maar integendeel het gevolg behoorden te zijn van zachtheid en van overtuiging bij den inlander, voor wien onder het Nederlandsch gezag rust en welvaart te wachten waren. Was dit uitgemaakt, dan kwam men van zelf tot het resultaat dat een burgerlijk bestuur, 't welk, zonder noemenswaardige medewerking eener militaire macht, onder eene tot dusver aan ons gezag vreemde bevolking moest gevestigd worden, zijne grootste kracht behoorde te ontleenen aan de instandhouding (voor zoover die met de inwendige rust en veiligheid bestaanbaar was) van de eigen instellingen der bevolking en aan hare genegenheid jegens ons gezag. Hieruit volgde dat het bestuur hoofdzakelijk behoorde te worden gegrondvest op het beginsel om zich van alle bemoeiing met de huishoudelijke aangelegenheden der bevolking zooveel mogelijk te onthouden. Werd een ander beginsel gevolgd, dan zou zich het geval bij herhaling voordoen, gelijk het zich reeds voorgedaan had, dat de Gouverneur van Sumatra, uithoofde van de geringheid der te zijner beschikking staande militaire macht, bedenking moest hebben tegen het in onderwerping nemen van ettelijke volksstammen, die zich daartoe aanboden, en tegen het bezet houden van eene grootere uitgestrektheid lands dat reeds bezet was. Indien de bezetting en het beheer der Nederlandsche bezittingen ter Westkust van Sumatra, voor zoover die zich destijds uitstrekten, reeds een groot personeel van ambtenaren en eene vrij talrijke militaire macht vorderden, wat zou dan, vroeg hij, de onderwerping en het bezet houden van het overige gedeelte des eilands niet kunnen vereischen, zoo deze heilzame beginselen uit het oog werden verloren?

Nadat dit in de inleiding met veel meer breedsprakigheid dan noodig was, is uiteengezet, volgt het lichaam der memorie, dat in vier afdee-

lingen is geplitst, en dat wij, behoudens eenige bekorting, hier in zijn geheel laten volgen.

I.

Gesteldheid van Sumatra's Binnenlanden in het algemeen, en van de onderworpen districten in het bijzonder.

De bevolking der Sumatrasche binnenlanden is over het algemeen uit haren aard werkzaam en geneigd tot het drijven van handel, en daarbij ijverzuchtig op hare burgerlijke instellingen en gesteld op eigen rechten.

Grootendeels is het land verdeeld onder kleine volksstammen, die zelden meer dan 50,000 zielen tellen en dikwerf het getal van 3 à 4000 niet te boven gaan, terwijl zij zich ook naar die mate in een grooter of kleiner getal omwalde dorpen ophouden.

Wat de nijvere inborst dier bevolking betreft, deze blijkt genoegzaam, wanneer men de vele producten nagaat, die zij uit eigen beweging zonder de tusschenkomst van eenig Europeesch of ander gezag teelt in die streken, waar slechts rust genoten wordt. Een verder bewijs hiervan vindt men in de aanzienlijke hoeveelheid peper, die op de noordoostkust van het eiland door de Bataks in daghuur wordt geplant, als ook in het goud, dat in eene belangrijke quantiteit op Sumatra nog gegraven wordt. En voor hunne neiging tot het drijven van handel pleit het groote vertier van waren, die zoowel van de overige Nederlandsche bezittingen, als van Singapore ingevoerd worden.

Hun soekoe- of familie-bestuur steunt geheel op democratische beginselen, en daardoor leert iedere Maleier zijne rechten zoozeer kennen en liefhebben, dat hij steeds tot hunne verdediging bereid is. Vandaar dan ook hunne jaloerschheid op hunne instellingen, en hun twistzieke inborst. Bij de omstandigheid dat het land, zooals reeds gezegd is, in een aantal kleine stammen verdeeld is, zal het wel geene bevreemding verwekken, dat hoogloopende twisten tusschen afzonderlijke stammen daarvan te dikwijls het gevolg zijn. Deze twisten zijn vaak van langen duur, omdat zij het in het versterken van hunnen grond en van hunne dorpen zoo ver gebracht hebben, dat daardoor de overwinning van de eene partij op de andere moeilijk wordt; en die langdurige onderlinge oorlogen hebben op hunne beurt weder niet weinig toegebracht tot vermeerdering der krijgshaftigheid dier volken, vooral in het verdedigen van positiën.

Intusschen staan zij met elkander niet gelijk in beschaving, en het is lichtelijk te begrijpen, dat diegenen hunner, die met de Europeanen het meest in aanraking zijn geweest, of het middel tot het drijven van eenen

geregelden handel gevonden hebben, te dien aanzien de overigen verre overtreffen. Zoo kunnen b.v. de bewoners der Padangsche binnenlanden in vele opzichten boven die der meer zuidelijke of noordelijke districten gesteld worden, inzonderheid boven de bevolkingen tusschen Palembang en Benkoelen tot aan de Tigablas Kota's, en boven de Bataksche volksstammen, waarvan nog sommige aan de barbaarsche gewoonte om menschenvleesch te eten, overgegeven zijn.

Zoo echter aan den eenen kant de verdeeling van den grond onder zoo vele kleine volksstammen, door de gedurige oneenigheden en oorlogen der inboorlingen, hunne krijgshaftigheid gaande houdt, zoodat het moeilijk schijnt eene zoodanige bevolking in toom te houden, brengen aan den anderen kant diezelfde omstandigheden het voordeel met zich, dat men niet licht voor eene onderlinge vereeniging van alle of zelfs van een aantal dier stammen, met het algemeen doel om zich aan ons gezag te onttrekken, beducht behoeft te zijn.

II.

Het doel hetwelk men zich met opzicht tot Sumatra behoort voor te stellen.

Het eenige doel dat men zich met het bezetten der binnenlanden van Sumatra kan voorstellen, bestaat daarin, dat het productief vermogen dier gewesten aan onze belangen dienstbaar worde gemaakt. Daartoe moet de landbouw worden aangemoedigd en moeten wegen worden aangelegd en veilig gehouden, opdat de gelegenheid verschaft worde voor eenen goeden en gemakkelijken aftrek der voortbrengselen. En wordt het door middel van gepaste maatregelen daarheen gebracht, dat die voortbrengselen naar onze havens worden gevoerd, zoo verkrijgen wij op die wijze wederkeerig een voordeelig debiet voor onze waren.

Doch bij een volk, dat eigene nijverheid bezit, gaarne handel drijft, maar zich moeilijk aan een vreemd gezag onderwerpt, — een volk met welks inwendige aangelegenheden men weinig bemoeienis heeft en nog in lang niet hebben moet, gelijk het ook aan geene schattingen behoort te worden onderworpen, kan geweld met geen goeden uitslag worden aangewend, en is eene krijgsmacht sterker dan tot bewaring van onze verkregen rechten volstrekt vereischt wordt, nutteloos niet alleen, maar ook dikwerf schadelijk.

Er bestaan bij zeer vele ambtenaren, en vooral bij de meeste militaire officieren, in dit opzicht geene zeer juiste denkbeelden. Geene andere inrichtingen van bestuur kennende, dan die welke op Java in werking zijn, vermeenen zij veeltijds dat de inrichtingen van dat eiland de eenige

zijn, die in het belang van het Gouvernement en ter bestiering eener inlandsche bevolking van welke andere der Oost-Indische bezittingen ook, kunnen en behooren te worden toegepast. Met zulke denkbeelden is het geen wonder, dat men bij het doen van voorstellen als waarvan hier sprake is, veelal uitgaat van de noodzakelijkheid eener vertooning en aanwending van eene aanzienlijke militaire macht.

Intusschen werden onder de voormalige Oost-Indische Compagnie uitgebreide bezittingen met eene waarlijk onbeduidende militaire macht beheerd, en waar die het geringste was, mag men gerustelijk beweren, dat het doelmatigste en het beste bestuur bestond, vermits daar, in plaats van dwang, eene redelijke inschikkelijkheid den grondslag der instellingen uitmaakte. Thans nog vindt men in de Molukken daarvan overal de sporen.

Het zal dus, alvorens verder te gaan, noodig zijn, nader te bepalen, op welke grondslagen het bestuur op Sumatra behoort gevestigd te worden.

In dit opzicht schijnt het mij toe, dat vooral in aanmerking behoort te komen, dat het Gouvernement alleen in die gevallen, waarin de onderlinge vrede verbroken wordt, of een wezenlijk verzet tegen zijn gezag plaats grijpt, behoort tusschen beiden te komen; maar dat het, waar dit vereischt wordt, zulks doen moet met beslissende middelen, waartoe men, naar mijn inzien, des te beter in staat zal zijn, naarmate de krijgsmacht minder versnipperd zal wezen en dusdoende meer in massa geageerd kan worden.

In die districten derhalve, die zich, gelijk de Padangsche binnenlanden, in eenen staat van volkomen onderwerping bevinden, is het bezetten van een groot aantal forten nutteloos geworden, en onze invloed kan zich aldaar, zoo het mij toeschijnt, niet beter vestigen dan door het in acht nemen van de volgende beginselen.

In de eerste plaats dan moeten wij er naar streven, om de aristocratie, of de aanzienlijken onder de bevolking, aan ons te verbinden.

In ieder land, waar een geregeld bestuur bestaat, is het aan sommigen gelukt, zich de middelen te verschaffen, om gezag over de overigen uit te oefenen.

Die middelen verschillen bij de verschillende volken, en daarom moeten ook, bij de uitbreiding van onzen invloed in Indië, de aan te wenden middelen overeenkomstig den aard der bevolking gewijzigd worden.

Op Sumatra is de regeeringsvorm democratisch; de volken benoemen hunne Hoofden en zetten ze weder af, zoodra zij redenen van ontevredenheid tegen hen hebben.

De invloed der Hoofden is dus hier gegrond op familie-belang en op het aanzien hetwelk eenige individu's zich bij hunne medeburgers hebben weten te verschaffen. Door deze Hoofden derhalve aan zich te ver-

binden, beschikt men te gelijker tijd over dat talrijk gedeelte der bevolking, waaraan zij hunnen invloed ontleenen.

Uit dat oogpunt beschouwd heeft dan ook elke maatregel die de Hoofden van hun aanzien berooft, of hunnen invloed bij hunne verkiezers vermindert, noodwendig eene verkeerde strekking. Een verder uitvloeisel hiervan is, dat ook de invloed der Hoofden niet gebezigd behoort te worden om ons de middelen te verschaffen der bevolking lasten op te leggen of schattingen van haar te heffen, noch ook om hunne onderhoorigen tot eenige in hun oog te vernederende dienst-prestatiën te verplichten.

Een Hoofd, die daartoe de hand zou willen leenen, zou alras zijn gezag verliezen, en zelfs door zijne medeburgers afgezet worden, of, zoo hij door onze tusschenkomst gehandhaafd werd, voor ons nutteloos worden. De Javasche oorlog heeft doen zien, hoezeer Hoofden zonder invloed nutteloos zijn.

Wij moeten dus hier van die Hoofden in ons belang nimmer iets vergen wat hen hatelijk zou maken in het oog der bevolking, en in verband daarmede moet het dan ook aan onze autoriteiten ontzegd blijven, om zich met de inwendige aangelegenheden der bevolking te bemoeien.

Ten einde dus de inlandsche Hoofden aan ons te verbinden, behooren hun traktementen van *f* 40 à *f* 50 's maands, en in de enkele gevallen waarin het aanzien van zoodanige Hoofden geacht wordt van veel gewicht voor ons te zijn, van *f* 100 tot *f* 500 's maands toegezegd te worden (1).

Hoe doelmatig dit moet werken, kan lichtelijk worden nagegaan, wanneer men bedenkt, dat het volk niet gewoon is vaste inkomsten aan zijne Hoofden te verzekeren. Zij hebben slechts aandeel in de boeten, die wegens de overtreding der wetten worden opgelegd, en hierin durven

---

1) Aan dit denkbeeld werd aanvankelijk slechts in geringe mate gevolg gegeven; de *laras*-hoofden ontvingen niet meer dan *f* 20 in de maand en de *panghoeloe-kapala* meestal niets. Dit duurde tot 1863, toen, bij besluit van 23 April (Staatsblad, no. 45), eene aanzienlijke verhooging der bezoldigingen van de inlandsche Hoofden werd toegestaan. De *laras*-hoofden ontvingen van *f* 50 tot *f* 80, de *panghoeloe-kapala* *f* 20 in de maand, terwijl aan enkele voorname Hoofden nog hoogere traktementen werden toegelegd. Het regeeringsverslag over 1863 zegt daaromtrent, bl. 11: „Een belangrijke maatregel, door billijkheid en staatkundige redenen geboden, was vervat in het besluit van den Gouverneur-Generaal, houdende eene algemeene verbetering van de inkomsten der onder Europeesch bestuur ter Sumatra's Westkust in het leven geroepen betrekkingen van *laras*- of districts-hoofd en van *panghoeloe kapala* (hoofd van een of meer *kampongs*). De traktementen der *laras*-hoofden werden namelijk, in verband tot hunnen rang en stand en den omvang hunner dienstplichten, op voldoende wijze verhoogd, terwijl aan de in rang op hen volgde *panghoeloes kapala*, tot dusver, met uitzondering van enkele weinigen, geene vaste bezoldiging genietende, zoodanige bezoldiging werd toegelegd. De maatregel bleek reeds dadelijk van invloed te zijn op den dienstijver van genoemde Hoofden, en had tevens ten gevolge dat de bevolking met meer billijkheid door hen behandeld werd."

zij de grenzen der billijkheid niet te overschrijden, daar zij anders gevaar zouden loopen om hunne betrekking spoedig te verliezen, en door anderen vervangen te worden.

Het behoeft dus geen betoog, dat de meeste Hoofden zoo vermogend niet zijn, dat een inkomen van *f* 40 à *f* 50 's maands niet als eene wezenlijke tegemoetkoming zoude zijn aan te merken, vooral wanneer dat verleend wordt, zonder dat hun daarvoor eenigerhande verplichting wordt opgelegd die op het volk zou kunnen drukken, want, dit — ik kan zulks niet genoeg herhalen, — zou zeer ondoelmatig zijn.

De natuurlijke vijanden dus, die wij hier te bestrijden hadden en die tevens de vijanden der bevolking waren, moesten wel de zoodanigen zijn, die zich aan het hoofd eener partij hadden weten te stellen, om hunne medeburgers te overheeren en hun gezag over andere volksstammen uit te breiden, deze dienstbaar makende aan hunne bijzondere belangen.

Dit nu was het geval met het Hoofd van Bondjol, Toeankoe Imam. Daarom moesten wij de volken, die hij onder zijn gezag had gebracht, van zijn juk ontslaan, en met die bedoeling heeft het kunnen gebeuren, dat de bevolking ons zoo ijverig heeft geholpen in het ten onderbrengen van den overheerscher.

Om diezelfde reden moet dan ook Toeankoe Tamboesei, die denzelfden weg heeft ingeslagen, zoo wel onze vijand zijn, als hij die der bevolking is (1). Wilden wij soortgelijke Hoofden aan ons verbinden, zoo zouden wij de geheele bevolking ons ten vijand maken, omdat dit niet zou kunnen geschieden, zonder hun hunne overmacht op anderen te waarborgen. Maar ook wanneer wij het spoor van deze overweldigers insloegen, en wij de verschillende landschappen tot het betalen van belastingen dwongen, of onderwierpen aan onze vormen van bestuur, die evenzeer strijdig zijn met de heerschende begrippen en de verkregen rechten der bevolking, zouden wij slechts met militair geweld ons gezag kunnen bewaren. Zoo zouden, bij voorbeeld, door het invoeren van onze wetten, de voordeelen die door de Hoofden genoten worden, verloren gaan. Wel is waar zou dit door eene vermeerdering hunner vaste inkomsten kunnen opgewogen worden, doch alsdan worden zij te zeer afhankelijk van het Gouvernement, en zouden zij, hun aanzien bij de bevolking verliezende, ophouden als hare natuurlijke beschermers te worden beschouwd, wanneer zij ook al door ons gezag in hunne betrekking konden worden gehandhaafd. In vele andere gevallen zouden de vooroordeelen des volks, zoo als b. v. hun afkeer van lichamelijke straffen en wat dies meer zij, door onze wetten worden gekrenkt.

(1) In het laatst derzelfde maand waarin de heer van den Bosch deze memorie schreef, werd reeds Toeankoe Tamboesei door de verovering zijner sterkte Daloe-Daloe ten val gebracht.

Het eenige voordeel dat in de hierboven aangegeven omstandigheden voor ons verkrijgbaar is, bestaat derhalve daarin, dat wij de nijverheid der bevolking in de hand werken, ten deele door het verschaffen van geschikte communicatiën tot afvoer van hare voortbrengselen, ten deele door de bescherming van hare aanplantingen tegen vijandelijke overheersching en vernieling, en door de bewaring der inwendige rust tusschen de onderscheidene volksstammen.

Met dat doel zijn aan de bewoners beschermende prijzen voor hunne producten toegezegd geworden, niet om hen te dwingen die producten tegen de toegezegde prijzen aan ons af te staan, maar om hun de verzekering te geven, dat zij altijd op billijke voorwaarden bij ons terecht zouden kunnen komen, indien zij hunne waren niet voordeeliger konden van de hand zetten, en dat zij in ieder geval hooger prijzen zouden bekomen, dan zij vroeger gewoon waren voor hunne producten te bedingen. Tevens is, ter bewaring der inwendige rust, met algemeen goedvinden aan ons bestuur het recht toegekend, om als scheidsman in de onderlinge twisten der verschillende volksstammen op te treden.

Vervolgens is het van belang om, door de oprichting van handels-établissementen in de binnenlanden, het verkrijgen van alle benoodigdheden tegen billijke prijzen en op de gemakkelijkste wijze aan den inlander te verzekeren; niet om hem te dwingen, zich dáár van het noodige te voorzien, maar alleen met de bedoeling, dat die benoodigdheden voor hem plaatselijk verkrijgbaar zouden zijn, zoo hij niet verkiezen mocht, die elders in te koopen.

Dat onder de werking van zulke beginselen bij eene nijvere en winzuchtige bevolking het productief vermogen aanmerkelijk moet toenemen, ligt wel in den aard der zaak, gelijk de nu reeds verkregen uitkomsten hiervoor een voldoend bewijs opleveren.

De vraag, die dus hier nog te beantwoorden blijft, is deze: op wat wijze kunnen aan het Gouvernement, zonder dat op de aangeprezen beginselen inbreuk wordt gemaakt, vaste inkomsten worden verzekerd?

Het heffen in onze zeeplaatsen van een matig recht op den in- en uitvoer van goederen, is daartoe zonder twijfel het doelmatigste, het eenige middel zelfs, maar ook een middel dat gerustelijk kan aangewend worden, vermits in allen gevalle de inlandsche bevolking in de beschermende prijzen eenen waarborg zal vinden, dat hare producten door onze heffingen niet te laag in prijs zullen dalen; terwijl van den anderen kant de noodzakelijkheid, om de concurrentie te kunnen volhouden tegen de goederen die van Singapore worden aangevoerd, den maatstaf voor de bepaling van het tantum der rechten op den invoer zal aanwijzen. Gaat men daarbij na, hoe thans, reeds alleen in het district Padang, de Gouvernements-inkomsten tot boven de vijftien tonnen gouds 's jaars zijn

gestegen, dan zal het wel aan geenen twijfel meer onderhevig zijn, dat het oogmerk zeer wel kan worden bereikt, zonder dat hetzij de productie, hetzij de handel behoeft benadeeld te worden.

Wanneer dan eenmaal, onder den invloed en de werking van zulke beginselen, de bevolking er toe gebracht zal zijn, om ons oppergezag te erkennen, en in onze maatregelen te treden, dan zal ook de geheele bemoeienis van het bestuur slechts daarin behoeven te bestaan, dat het de inwendige rust en vrede beware, en voorts zorg drage voor de stipte uitbetaling van de aan de Hoofden toegezegde belooningen, en daarbij aan handel en landbouw de noodige aanmoediging verleene.

In zulk een land kan, wanneer ons bestuur er eens gevestigd zal zijn, de krijgsmacht zeer gering wezen, althans zoo wij ons zorgvuldig onthouden van anders dan als beschermers en scheidslieden op te treden.

Onder die voorwaarde zal het Gouvernement steeds rekenen kunnen op den bijstand en de medewerking van allen die onze bescherming verlangen, en belang hebben bij de bewaring der rust.

Daar nu in een land, dat alzoo beheerd moet worden, de inkomsten door het Gouvernement daarvan te trekken, uit den aard der zaak beperkt zijn, behoort ook de inrichting van het bestuur op eenen zoo min mogelijk kostbaren voet te geschieden, — terwijl het voorname voordeel voor den Staat aldaar gezocht moet worden in eenen bloeienden handel op die streken.

III.

Beoordeeling der middelen die aangewend kunnen worden om het oogmerk te bereiken.

Daar er voor als nog buitengewone middelen noodig kunnen zijn, om de onderwerping van het eiland te voltooien, valt het al dadelijk in het oog dat er onderscheid zal moeten gemaakt worden tusschen die, welke in tijd van vrede, en die, welke in buitengewone omstandigheden kunnen worden gevorderd.

De eersten zullen geëvenredigd moeten zijn aan de inkomsten, die het eiland oplevert; de laatsten, zullen zij het vermogen van het Gouvernement niet te boven gaan, door het leger van Indië moeten kunnen verschaft worden, en mitsdien bestreden worden uit de sommen daarvoor toegestaan, op welke ik straks nader zal terug komen.

Om de maatregelen te beoordeelen, welke in tijd van vrede vereischt zullen worden, geloof ik niet beter te kunnen doen, dan eene schets te ontwerpen, hoedanig naar mijn inzien in eenig nog niet onderworpen district het bestuur zou kunnen gevestigd en gehandhaafd worden, daarbij steeds op den voorgrond stellende de minst mogelijke bemoeiing van onze zijde met de inwendige aangelegenheden der bevolking.

Het is zeer wel mogelijk, dat zulk een ontwerp in de uitvoering vele wijzigingen vorderen zal, en dat buitengewone omstandigheden nog voor eenen tijd het bezigen van buitengewone middelen ter bereiking van ons doel noodzakelijk zullen maken; maar dergelijke middelen moeten dan ook niet als blijvende aangemerkt worden, terwijl zij, zoodra ons bestuur eenmaal zal zijn gevestigd, behooren te vervallen.

Doch door zoodanige schets wordt men in staat gesteld tot de beoordeeling der duurzame middelen, die voor Sumatra vereischt worden, en men zal er dan geleidelijk ons gezag uitbreiden kunnen, naarmate over buitengewone middelen kan worden beschikt.

Men neme eens aan, dat het oogmerk is, om de landen, gelegen bezuiden den berg Talang, en wel tusschen de zuidelijke grenzen van het Padangsche gebied en de op gewijzigden voet te organiseeren residentie Palembang, in onderwerping te brengen.

Het zal dan in de eerste plaats noodig zijn, dat de bedoelde landstreek, die nagenoeg 40 uren lang, en voor zoover zij tot het bewoonde gedeelte der bovenlanden behoort, van 10 tot 15 uren breed is, in twee afdeelingen of districten verdeeld worde, in ieder van welke eene reserve of mobiel korps, zooveel mogelijk in het midden, geplaatst moet worden, in dier voege dat zij, langs geschikte daartoe aangelegde wegen, des noods in een paar marschen de grenzen kunne bereiken, en derhalve niet te ver van eenig punt, waar hulp noodig kan wezen, verwijderd zij. Daarbij is het vooral noodig, dat zoodanig korps ook niet te ver van het strand gestationeerd worde en daarmede eene gemakkelijke communicatie hebbe, opdat het zijne benoodigdheden van daar zonder veel moeite zou kunnen bekomen, en het geen gevaar loope van dadelijk afgesneden te worden, waardoor het dikwerf tot den terugtocht zou kunnen worden verplicht.

De sterkte van zulk een korps moet natuurlijkerwijs van plaatselijke en andere omstandigheden afhangen.

In tijden van rust en vrede zal men kunnen volstaan met ruim 300 man, of met een half bataljon, en een paar honderd man daarenboven van het algemeen dépôt ter bezetting der forten in het district.

De positie van Indrapoera, of wel die van Moko-Moko, welke beide plaatsen aan het strand gelegen zijn, schijnt het eerst hier in aanmerking te moeten komen, dewijl van daar een geschikte communicatieweg naar de binnenlanden kan aanvangen. Op die plaatsen werd vroeger, en wordt ook nu nog, een niet onbelangrijke handel met de binnenlanden gedreven, en het laat zich dus vermoeden, dat aldaar tevens de geschiktste gelegenheid zal worden aangetroffen om eene behoorlijke communicatie, door het gebergte heen, naar de bovenlanden tot stand te brengen.

In de eerste plaats behooren de aan het strand gevestigde en aan ons onderworpen volken in ons belang gewonnen te worden. Daartoe moet aan de Hoofden, naarmate van hun gezag en hunnen invloed, een vast maandelijksch inkomen verzekerd, en aan de bevolking de toezegging gedaan worden, dat zij noch aan belastingen, noch aan onbezoldigde heerediensten onderworpen zal worden. Alleenlijk moet ons het heffen van in- en uitgaande rechten voorbehouden blijven, gelijk ook het nemen van de vereischte maatregelen van policie voor de strandgewesten. Van de regeling dezer aangelegenheid, als eene noodige en gebruikelijke zaak, behoeft men wel geen gevaar voor ongenoegen of onlusten te vreezen, wanneer slechts met de noodige voorzichtigheid wordt te werk gegaan.

Na de strandbewoners in ons belang gewonnen te hebben, moet men, met behulp van hunne Hoofden, trachten eene overeenkomst te treffen met de naastbijgelegen volksstammen in de binnenlanden, en aan dezen al die waarborgen doen aanbieden, welke aan de stammen in het Padangsche verzekerd zijn.

Zich hierin te veel te haasten, en te spoedig onzen invloed in alle richtingen te willen uitbreiden, zou onraadzaam zijn, daar men slechts in dier voege moet te werk gaan, dat de aangrenzende bergvolken door onze wijze van behandeling der aan ons onderworpen bevolking de overtuiging verkrijgen, dat aan de toegezegde gunsten en voorrechten waarlijk gestand wordt gedaan, zoodat zij daardoor van het wantrouwen, dat hun maar al te zeer eigen is, genezen worden.

Het toeleggen van aanzienlijke traktementen is voor de Hoofden zoo aanlokkelijk, dat zij, indien maar geene voor de bevolking drukkende bepalingen daarbij bedongen worden, de aanbieding er van niet lang kunnen weêrstaan, gelijk ten aanzien van vele nog niet onderworpen landschappen der Padangsche bovenlanden, welker Hoofden als om strijd hunne onderwerping kwamen aanbieden, gebleken is.

Zonder zulk eene gematigdheid in onze handelwijze, loopen wij altijd gevaar van ons in de binnenlanden geheel te isoleeren, en ter bereiking van ons oogmerk kunnen wij de hulp der bevolking op geenerhande wijze missen.

Nadat aldus in de aan het strand gelegen districten en aan de andere zijde van de westelijke bergketen de gelegenheid tot onze vestiging verkregen is, behoort een geschikt aarden fortje aldaar te worden aangelegd, zoo veel mogelijk in de nabijheid van een der voornaamste dorpen, en, kan het zijn, zoo nabij, dat men dit met het geschut kan domineeren; terwijl in allen gevalle het fort zoodanig moet worden ingericht, dat het dorp met werpgeschut kan worden beschoten, om zoodoende van de trouw der bevolking verzekerd te zijn.

Dit tot stand gebracht zijnde, dient een weg in eene zuidelijke en

noordelijke richting van het fort naar de uiterste grenzen van het district, dat zich alzoo aan ons heeft onderworpen, aangelegd te worden.

Bedraagt de afstand van het strand meer dan éénen marsch, zoo zal het noodig zijn, tusschen den hoofdpost en het strand, een fortje aan te leggen, waarheen de weg zoo veel mogelijk in goeden staat moet worden gebracht om door voetgangers gepasseerd te kunnen worden, vermits alsdan het lichte geschut altijd daarover kan worden vervoerd, des noods door de stukken, van de affuiten afgenomen, op de moeilijkste punten te doen dragen.

Op die wijze heeft men in de Padangsche bovenlanden aanvankelijk de grootste bezwaren overwonnen, ja zelfs zwaar geschut getransporteerd.

Nadat men zoodoende vasten voet in de binnenlanden heeft verkregen, behoort de weg, waarvan de aanleg in eene zuidelijke en noordelijke richting van het hoofdfort is aangevangen, naarmate de aangrenzende volksstammen in onderwerping zijn gekomen, successivelijk te worden voortgezet, totdat men de grenzen van het naburig district zal hebben bereikt, terwijl op die wijze tusschen de verschillende districten van lieverlede eene onderlinge communicatie aan de Oostzijde van de bergketen wordt tot stand gebracht.

Voorts moet men het daarhenen trachten te leiden, dat de omwallingen der kampongs geslecht worden, en het tot eenen vasten regel aannemen, dat, zoo een landschap door kracht van wapenen tot onderwerping gebracht wordt, dit een der hoofdvoorwaarden zijn zal, waarop de onderwerping wordt aangenomen.

Noch de aard van den Sumatraan, noch zijne wapenen stellen hem in staat den oorlog in het open veld tegen ons te voeren. Zijn lang geweer, zonder kolf, bajonet en laadstok, maakt hem alleen gevaarlijk, wanneer hij zich achter wallen of huizen verschuilen en niet geabordeerd worden kan. Zelden heeft een troep gewapende Sumatranen, hoe sterk in getal ook, het hoofd kunnen bieden aan een eenigszins talrijk detachement van de onzen. Zelfs die van Bondjol, de strijdbaarsten van alle Sumatranen, hebben aan een enkel bataljon den toegang tot hunne hoofdvesting niet kunnen beletten, en hun lot zou gewis spoedig zijn beslist geworden, indien de dorpen niet bevestigd waren geweest.

Twee zaken moeten dus ter onderwerping der bevolking van Sumatra volstrekt in het oog worden gehouden. Vooreerst de aanleg van wegen, die ons den toegang tot de landschappen veroorloven, en vervolgens het doen slechten der omwallingen. Heeft men dit laatste verkregen, dan is er ook geen beduidende tegenstand te wachten, althans niet zoo men over eene noemenswaardige militaire macht kan beschikken, en niet te ver verwijderd is van het punt, waar gevaar ontstaan kan, daar toch maanden noodig zijn om eene niet omwalde kampong in zoodanigen staat te brengen, dat zij eenen aanval van onze troepen kan afweren.

Met het doen slechten der omheiningen van de dorpen zal echter eenige toegevendheid moeten gebruikt worden, en men zal onderscheid behooren te maken tusschen districten die zich vrijwillig onderwerpen, en de zoodanige die daartoe gedwongen worden. Bij de eersten zal men langzamerhand en door overreding moeten trachten daartoe te geraken: bij de laatsten zal, gelijk ik reeds gezegd heb, dat punt als eene voorwaarde, waarop de onderwerping aangenomen wordt, moeten worden bedongen.

Het zou intusschen kunnen gebeuren, dat in den beginne de bergvolken trachtten zich tegen onze uitbreiding te verzetten, ja zelfs eenen inval waagden in het ons onderworpen gebied; doch alsdan zal het voorzeker niet moeilijk zijn, om ze met 2 à 300 man terug te drijven, en zelfs met geweld ten onder te brengen. Hierin moet men echter met de meeste omzichtigheid te werk gaan, zoo zelfs dat, wanneer zij genegen mochten zijn zich te onderwerpen, wij van onzen kant steeds bereid moeten bevonden worden, om hun dezelfde voordeelen, die door de reeds onder ons gezag gebrachte bevolking genoten worden, toe te kennen.

Deze wijze van handelen heeft dan ook het meest toegebracht, om ons van de verschillende volksstammen in de Padangsche bovenlanden successivelijk meester te doen worden, terwijl, na eens onderworpen te zijn, verreweg de meerderheid er van ons getrouw is gebleven, en wellicht geene uitzondering daarop zoude hebben bestaan, indien van den aanvang af de Hoofden bezoldigd en de bevolking met geene belastingen en heerediensten gekweld waren geworden.

Naarmate men op de eene of andere wijze slaagt om ons gezag bij de naburige stammen uit te breiden, en daarbij te gelijker tijd den eenmaal noord- en zuidwaarts aangevangen weg te verlengen, moeten, op afstanden van 6 à 7 urens gaans, *bentings* of kleine forten worden aangelegd voor eene bezetting van ongeveer 40 man. Aan de kommandanten dezer *bentings* moet geenerlei gezag over de omliggende inlandsche bevolking toegekend, maar alleen de zorg voor de bewaring van hunnen post opgedragen worden.

Die versterkingen moeten alleen dienen tot een steunpunt voor de troepen, die in de verplichting zouden kunnen komen, van langs dien weg of in den omtrek daarvan te ageeren.

Elke maand behoort een geschikt ambtenaar zich derwaarts te begeven, om aan de verzamelde Hoofden der omliggende volksstammen hunne traktementen uit te betalen, die bij die gelegenheid door hem vriendschappelijk onderhouden en onthaald zouden kunnen worden.

Indien die ambtenaar geschikt en voor zijne taak berekend is, zoodat hij met den inlander op de regte wijze weet om te gaan, zal het hem niet moeilijk vallen, het vertrouwen der bevolking en de welwillendheid

der Hoofden voor zich te winnen, en tevens een gepast ontzag in te boezemen. In de bereiking van dat doel ligt de waarborg voor eenen goeden uitslag van het geheel opgesloten.

Ook in eene oostelijke richting van het hoofdfort zal, naarmate aan dien kant volksstammen in onderwerping komen, door middel van eenen weg eene communicatie moeten tot stand gebracht worden. Zoo, bij voorbeeld, zal men van het district dat ik hier als het begin eener uitbreiding heb voorgesteld, het landschap Korintji, het rijkste der nabijgelegene in goud, moeten trachten te bereiken.

Ook in die oostelijke richting zullen een paar fortjes dienen aangelegd te worden, inzonderheid daar, waar moeilijke passen, die, door eene vijandelijke macht bezet, niet licht te forceeren zouden zijn, worden aangetroffen. Volgens de aangegeven denkbeelden zouden dus zes à zeven fortjes voor een district noodig kunnen zijn. Voor eenige daarvan, namelijk voor die welke slechts éénen marsch van het hoofdfort verwijderd zijn, zal eene bezetting van 25 man voldoende wezen. De overigen zouden met een detachement van 40 man genoegzaam bezet zijn.

Naarmate op die wijze de verschillende districten successivelijk in onderwerping komen, behooren zij door dwarswegen, die van de hoofdcommunicatiën uitgaan, aan elkander verbonden te worden. Wanneer men er de richting slechts van aanwijst, zal de bevolking doorgaans gewillig bevonden worden, om daartoe hare medewerking te verleenen.

Overeenkomstig de door mij aangegeven maatregelen ten opzichte van het district, vanwaar als het ware de uitbreiding van ons gebied zou moeten of kunnen worden aangevangen, zal in ieder landschap dat zich onderwerpt, moeten worden overgegaan tot den aanleg van een fort of aarden versterking bij de hoofd- of voornaamste kampong, hoezeer eene permanente occupatie daarvan niet altijd noodig zal zijn.

Eene zoodanige versterking zou in eene vierkante gedaante, ingesloten in een aarden wal, en op de inlandsche wijze met *auwer-auwer* of doornbamboes beplant, kunnen aangelegd worden, terwijl daarbij alleenlijk behoeft gezorgd te worden voor eene goede woning van bamboes voor den kommandant, alsmede eene kaserne voor 30 á 40 man.

Het fort en de daarin behoorende gebouwen kunnen op onze aanwijzing, en tegen eene billijke betaling, zeer wel door de inlandsche Hoofden tot stand worden gebracht, en de bewaring er van zou geschiktelijk aan eenige te bezoldigen *doebelans* of onderhoorigen dier Hoofden toevertrouwd kunnen worden; een getal van vier of vijf zal daartoe voldoende zijn.

De ambtenaar die het district maandelijks bezoekt, ter uitbetaling van de traktementen der Hoofden, zou door een detachement van 30 à 40 man, die in het fort en de daarin voorhanden gebouwen lijfsberging vonden, kunnen vergezeld worden. Om tot het voorschreven einde, als-

mede tot het onderhouden der vriendschappelijke betrekkingen met de Hoofden, de onderdeelen van eenig district geregeld iedere maand te kunnen bezoeken, zal een getal van twee of drie controleurs wel toereikend worden bevonden.

Verder dan de opgemelde handelingen behoeft zich hun werkkring niet uit te strekken, en om zelfs zoo veel mogelijk te voorkomen dat zij aan eene ongepaste bemoeizucht te veel den teugel vieren, behooren die ambtenaren steeds in het hoofd-établissement gevestigd te blijven.

Terwijl men op die wijze ons bestuur uitbreidt en vestigt, zou tevens in het hoofd-établissement een dépôt van amfioen, lijnwaden, zout en andere waren, door tusschenkomst van de faktorij der Nederlandsche Handelmaatschappij, kunnen worden opgericht, ten einde den inlander in staat te stellen zijne benoodigdheden tegen billijke prijzen in te koopen en tegelijkertijd zijne producten van de hand te zetten.

Het district Korintji waarvan ik hierboven melding maakte, is, zooals reeds opgemerkt werd, rijk in goud. Aldaar is dus het vooruitzicht gunstig, dat al spoedig een voordeelige handel zal kunnen gedreven worden, en dat dientengevolge de opbrengst der in- en uitgaande rechten niet onbelangrijk zal zijn.

Door den inlander aan de genoegens van het leven te gewennen en zoodoende zijne nijverheid op te wekken, zal het graven van goud op eene gepaste wijze aangemoedigd worden, hoezeer te gelijkertijd de belangen van den landbouw niet minder moeten worden behartigd.

De koffie-cultuur behoeft op Sumatra slechts eene geringe aanmoediging, vermits de inlander dat product zelf verbruikt en het meestal onder zijne vruchtboomen teelt, gelijk in de Padangsche bovenlanden plaats vindt. Men weet dat de alzoo voortgebrachte koffie onder den naam van *pagger-koffie* bekend is (1).

Te dien einde zal een beschermende prijs van *f* 10.— per pikol, die daarvoor altijd kan toegezegd worden, eene voldoende en onschadelijke aanmoediging zijn, daarom niettemin geschikt ter bereiking van het oogmerk (2).

Wat de peper-cultuur op Sumatra betreft, deze is voor ons van een bijzonder gewicht.

---

(1) In 1847 werd door den Gouverneur van Sumatra's Westkust Michiels op eigen verantwoordelijkheid de verplichte koffie-cultuur ingevoerd. Het boven verwachting slagen van dezen maatregel heeft in dat gedeelte van Sumatra geleid tot de vestiging van een toestand, die in vele opzichten aanmerkelijk van de denkbeelden van Van den Bosch verschilt.

(2) In 1858 werd de prijs op Sumatra aan de bevolking voor hare koffie betaald, met dien op Java gelijk gesteld. De latere verhoogingen hielden gelijken tred en bij besluit van 28 Febr. 1867 is die prijs voor beide eilanden op f 13,00 gesteld.

In onze bezittingen bestaat zij veelal niet (1). — In andere streken, zoo als het landschap Troemon in het rijk van Atjih, en in het algemeen langs de Noordkust van het eiland, wordt veel peper geteeld, hetgeen dan ook aanleiding geeft tot eenen belangrijken handel met Poelo Pinang.

De invoering eehter dier teelt in zoodanige onzer bezittingen, waar zij niet gevonden wordt, zal niet zonder moeite kunnen geschieden, omdat daarbij eenige jaren arbeids worden vereischt alvorens men daarvoor beloond wordt, en de inlander onder zulke omstandigheden geene neiging voor dergelijke ondernemingen koestert.

Die zwarigheid zal evenwel verminderen, indien, bij wijze van aanmoediging voor het aanplanten en de goede verpleging van een duizendtal ranken 's jaars, aan den eigenaar er van eene som van *f* 25.— werd toegezegd, altijd onder de voorwaarde, dat hij dat voorschot, zoodra zijne ranken vruchten beginnen af te werpen, aan het Gouvernement zou moeten vergoeden door eenen afstand b. v. van 10 pCt. van zijn product.

Worden nu op die wijze een millioen ranken aangeplant, dan zal daarvoor eene som van slechts *f* 25,000.— worden uitgeschoten, waarvoor later eene zeer goede rente verkregen wordt. Met opofferingen van dien aard kan op Sumatra veel, niets daarentegen met dwang of geweld verricht worden.

Dat soortgelijke middelen doelmatig aangewend kunnen worden en voldoende resultaten opleveren, blijkt ten volste uit de opbrengst der Padangsche bovenlanden, alwaar de productie, over eene streek lands van hoogstens 20 uren gaans hemelsbreedte, eene waarde van ruim 8 millioenen gulden heeft bereikt. En daar nu niet alleen het district Korintji, maar waarschijnlijk ook de overige op Sumatra, niet minder vruchtbaar zijn, zal men kunnen nagaan, welk eene massa van producten, bij eene opvolging der aangeprezen wijze van handelen, het geheele eiland te eeniger tijd zal kunnen opleveren. Ook bestaat er geene reden, om voor de andere districten zijn toevlucht te nemen tot andere middelen dan die, welke in de Padangsche bovenlanden met zoo veel succes zijn aangewend geworden, — althans niet voordat door eene ondervinding van meerdere jaren zal zijn gebleken, dat deze voor die andere districten als onvoldoende moeten beschouwd worden.

Evenzoo mag men zich verzekerd houden, dat, gelijk Padang nu reeds aan het Gouvernement eene opbrengst van *f* 1,545,806 rendeert, het geheel onzer bezittingen op Sumatra, zoo de tegenwoordige als die welke

---

(1) Er bestaat verplichte peper-cultuur in de adsistent-residentie Benkoelen, maar zij is in de laatste jaren zeer achteruit gegaan. Vrijwillige peper-cultuur bestaat thans op Sumatra in onze bezittingen voornamelijk in de Lampongs, waar zij in de laatste jaren vooruitgaat. Maar in Atjih is thans de peper-cultuur afnemende.

later daarbij gevoegd kunnen worden, milde vruchten en bronnen voor eenen uitgebreiden en voordeeligen handel zal opleveren niet alleen, maar ook aan het Gouvernement aanzienlijke inkomsten tot dekking der onkosten van het bestuur aldaar zal verschaffen.

Daarbij schijnt mij de voorgestelde inrichting toe volkomen geschikt te zijn, om er, te gelijk met de behartiging van onze belangen, ook de rust te verzekeren en te bewaren; want zoo eenmaal de verschillende gedeelten van het land zich aan ons gezag onderworpen zullen hebben, zie ik niet in, wat bij eene getrouwe nakoming onzerzijds der aan de bevolking toegekende voordeelen, deze zou kunnen bewegen, om zich aan dat gezag te onttrekken. Tegen wien toch zouden zij den oorlog voeren, althans daar, waar geene forten bezet zijn? De bewoners van eenig district zouden dan alleen eenen inval in een ander nabijgelegen landschap kunnen doen; maar hierdoor zou slechts een onderlinge oorlog ontstaan, die, wanneer de aangevallen partij door ons wordt ondersteund, den aanvaller duur zou kunnen te staan komen.

Of zouden soms de Hoofden of de bevolkingen ons hunne gehoorzaamheid willen ontzeggen? Doch waartoe dit, daar niemand hun iets van onzentwege beveelt? Men kan dus redelijkerwijs zoodanig gedrag niet verwachten, vermits het ten gevolge zou hebben, dat de Hoofden hunne traktementen, waarvoor zij zich tot niets verbonden hebben, zouden verliezen, terwijl de bevolking zich zelve daardoor de gelegenheid zou benemen, om hare producten goed te verkoopen, en hare benoodigdheden tot de minste prijzen te verkrijgen.

Iets dergelijks behoeft dus niet gevreesd te worden; want er bestaat geene reden, die den inlander tot zulk eene handelwijze kan aansporen, en meer dan eene, om hem daarvan te weêrhouden.

In die districten waar fortjes gelegen zijn, bestaan voorzeker meer punten van aanraking, en wanneer de bezetting ten aanzien der bemoeienis met de inwendige aangelegenheden der inlandsche bevolking niet binnen behoorlijke palen gehouden wordt, kunnen ongetwijfeld verschillen ontstaan; doch juist dit komt mij voor, tot betoog te strekken, dat zoodanige bezetting eerder als een noodzakelijk kwaad moet worden aangemerkt, dan wel als een geschikt middel ter bereiking van onze oogmerken van uitbreiding; weshalve dan ook buiten hoogen nood het getal der bezette fortjes zoo weinig mogelijk dient vermeerderd te worden.

Het beste middel ter wegneming van hetgeen eene bezetting voor ons nadeeligs kan opleveren, bestaat daarin, dat de forten zoodanig worden aangelegd, dat zij kunnen beschouwd worden tot bescherming van aanzienlijke dorpen en ter beveiliging van de wegen te dienen; terwijl vooral gezorgd moet worden, dat de bezetting der inlandsche bevolking niet tot overlast zij, maar haar met onderscheiding behandele.

Eene kolonne geregelde troepen van een half bataljon is meer dan voldoende, om in het open veld aan de sterkste macht van Sumatranen het hoofd te kunnen bieden, en er bestaat geen voorbeeld, zelfs in de Padangsche bovenlanden, en onder de moeilijkste omstandigheden, dat, hoe sterk ook de overmacht der vijanden was, zij den aanval van een half bataljon onzer geregelde troepen hebben kunnen weêrstaan, en dát niettegenstaande de bevolking van Padang aangemerkt wordt als het strijdbaarste en best gewapende gedeelte det bewoners van Sumatra.

Men mag dan ook redelijkerwijs verwachten, dat hetgeen door mij ten aanzien van de militaire macht in tijd van vrede is voorgedragen, voor het oogmerk meer dan voldoende zal worden bevonden, wanneer men slechts zorg draagt, dat er steeds op het een of ander punt van het eiland eene macht disponibel zij, die des noods gebezigd zou kunnen worden, om welk district ook, waar een oorlog mocht zijn ontstaan, te bedwingen, en die, naar gelang van omstandigheden, hetzij langs eenen geschikten communicatie-weg door het binnenland, hetzij door middel van transport ter zee, spoedig ter bestemder plaats kan worden overgebracht.

Ik wil hiermede echter niet beweren, dat in een district gelijk dat van Ajer-Bangies, en zelfs in de Padangsche bovenlanden, al dadelijk de zaken op den voorgestelden voet zouden kunnen of behooren te worden ingericht. Het is mogelijk, dat dáár voor als nog meer fortjes zullen moeten worden aangehouden en dus eenige meerdere troepen ter bezetting daarvan zullen gevorderd worden, derhalve, vooreerst nog, buitengewone middelen zullen noodig zijn; zelfs kunnen ter bezetting van zeeplaatsen, die in het ééne district veel meer dan in het andere worden aangetroffen, ook op den duur meer troepen in het ééne dan in het andere vereischt worden. Daar echter alles wat in tijd van vrede noodig is, uit de inkomsten moet kunnen worden bestreden, vermeen ik dat de veiligste regel in dezen zijn zal, het beginsel aan te nemen, dat ten behoeve van Sumatra's Westkust dat getal troepen zal worden aangenomen, dat met de middelen die het gebied oplevert, na aftrek van de kosten van het civiel bestuur, kan worden bekostigd; en daar dit bestuur, gelijk ik reeds gezegd heb, niet zoo kostbaar behoeft te zijn, en de districten van Padang reeds ongeveer $1^1/_2$ millioen opleveren, zal naar dien maatstaf genoegzaam kunnen worden afgemeten, op hoeveel troepen er voor den staat van vrede zal kunnen worden gerekend. En mochten deze middelen ontoereikend zijn, uithoofde dat eenige nieuwelings onderworpen districten nog weinig of niet tot dekking der onkosten mochten bijdragen en daardoor de middelen mochten te kort schieten om ze te bezetten, dan zou men gedurende drie à vier jaren eene matige som daarvoor kunnen aanwenden en die als een temporair voor-

schot aan Sumatra kunnen aanmerken. Het is echter te wenschen dat men zooveel mogelijk vermijde tot dit middel de toevlucht te nemen. Alleen volstrekte noodzakelijkheid zou zulks kunnen rechtvaardigen.

Na aldus de duurzame grondslagen bepaald te hebben, waarop de inrichting van Sumatra op den voet van vrede zal behooren te zijn gevestigd, zal ik thans overgaan tot de behandeling der maatregelen, die in buitengewone omstandigheden kunnen vereischt worden.

Volgens het daarvan gemaakte ontwerp zou het leger van Indië op 12 bataljons Infanterie worden gebracht; 8 bataljons zijn daarvan noodig voor Java; 4 bataljons zouden dus temporair op Sumatra kunnen worden gebezigd, benevens één of twee batterijen artillerie en eene kompagnie sappeurs en mineurs. De helft dier macht is voldoende geweest om Bondjol te veroveren. Men kan dus niet aannemen, dat, zoo deze ter dispositie van den Gouverneur zijn gesteld, een tegenstand te voorzien is, die niet zou zijn te overwinnen.

Daar het tevens onverschillig is voor de uitgaven, of die troepen op Java of op Sumatra betaald worden, zou daarvan geene meerdere uitgave het gevolg zijn, dan voor zoo ver die troepen tijdelijk op den voet van oorlog moeten worden gebracht. In dat geval zijn, behalve de kosten van den overvoer, zoo deze niet met 's Rijks schepen geschieden kan, *f* 100 per man jaarlijks voldoende bevonden.

Voorzeker zal aan dit korps moeten worden toegevoegd een 200tal draagpaarden van Java, ieder door een man begeleid, opdat men in het transporteeren van levensmiddelen en ammunitie zoo min mogelijk van de bevolking afhange. Dan ook de onkosten daarvan zouden tot die van het civiel bestuur van Padang moeten gerekend worden, en voor zoo ver die paarden niet voor het militair transport worden gevorderd, zou daarvan voor den afvoer van producten kunnen worden gebruik gemaakt, zoodat in geen geval eenige andere uitgaven ten laste van het Militair Departement zouden behooren te worden gebracht, dan die de onkosten van die troepen, op den voet van oorlog, zouden veroorzaken, gesteld dat zij werkelijk te velde gebruikt werden.

Met de opgegeven maatregelen zal in alle behoeften van den dienst voorzien zijn, en noch het bestuur, noch de verdere onderwerping van Sumatra met onoverkomelijke hinderpalen te kampen hebben; terwijl nogtans de noodzakelijke uitgaven in dier voege zijn bepaald, dat geene toenemende noch ondragelijke lasten daarvan zijn te voorzien.

Ongetwijfeld is het mijn oogmerk niet om de troepen, voor de permanente bezetting van Sumatra noodig, als van de overige troepen onderscheiden korpsen te doen aanmerken. Zij zullen, evenzeer als alle andere, tot het leger van Indië blijven behooren, maar zullen echter uit de inkomsten van Sumatra worden betaald, en mitsdien zullen op de

militaire begrooting het getal en de kosten pro memorie worden uitgetrokken, voorzoo ver die uit de fondsen van Sumatra betaald worden. De militaire begrooting zal dan ook geene vermeerdering ondergaan, wanneer het getal der troepen op Sumatra wordt uitgebreid, hetwelk daarom noodig is, omdat anders de begrooting steeds moet aangroeien naarmate meerdere landen op Sumatra worden onderworpen.

Dan niet alleen de onderwerping der bergvolken van Sumatra behoort het doel te zijn der toekomstige maatregelen; ook de oostelijke stranden verdienen eene bijzondere aandacht.

De rivieren van Palembang en Djambi zijn reeds door ons bezet; ook die van Indragiri en Kampar zullen geoccupeerd kunnen worden, zoodra de daartoe vereischte overeenkomsten met de aldaar aanwezige Hoofden of volken zullen aangegaan zijn, hetgeen door het hierboven reeds meermalen aangegeven middel eener maandelijksche bezoldiging of uitkeering aan de Hoofden niet moeilijk vallen kan.

Ook dáár zal een fortje, op eene geschikte plaats aan die rivieren aangelegd en met een honderdtal manschappen bezet, tot het voorschreven doel voldoende zijn.

Te gelijker tijd moet ook dáár worden in acht genomen, dat aan den handel op die rivieren tot aan de grenzen der bovendistricten geenerlei belemmering worde in den weg gelegd, gelijk ook aanvankelijk geene belasting van de bevolking dier streken door ons bestuur behoort geheven te worden. Bovendien moeten wij het nog tot onzen plicht maken, om den handel op die streken zooveel mogelijk tegen zeerooverijen te beschermen.

Meer dan dit ter aanmoediging van den handel op de genoemde rivieren te verrichten, acht ik vooreerst niet raadzaam, daar het althans voor het tegenwoordige met ons belang strookt om den handel zooveel mogelijk naar de Westkust over te brengen, aangezien wij daar het recht en de middelen bezitten tot heffing van in- en uitgaande rechten.

Slechts daar, waar de meergemelde rivieren de door ons bezette binnenlanden bereiken, zal het raadzaam zijn, kleine forten aan te leggen en te dier plaatse dezelfde rechten te heffen die aan de Westkust geheven worden, al ware het, dat de opbrengst er van aan de langs de oostelijke stranden aanwezige Vorsten en Hoofden moest afgestaan worden, omdat op die wijze de invoer aan de Oostzijde ten minste eenigermate zal worden tegengewerkt, terwijl onze poging daartoe niet weinig bevorderd zal worden door de moeilijkheid, uit de gesteldheid van die streken voortspruitende, om de binnenlandsche producten naar de Oostkust te vervoeren, aangezien men weinige wegen aantreft door de uitgebreide en moerassige wildernissen, die tusschen het oosterstrand en de bergdistricten gelegen zijn. Daarbij vordert het opvaren der rivieren

naar die hoogere binnenlanden dikwerf eene maand tijds, terwijl de afstand van de bergdistricten, althans die waar wij nu reeds bekend en gevestigd zijn, tot aan het westelijk strand weinig meer dan drie dagreizen bedraagt.

Eene vestiging aan de rivier van Siak en verder noordwaarts op zal almede met veel voorzichtigheid dienen te worden voorbereid. Het is hier vooral dat wij den naijver van den handel van Singapore zooveel mogelijk hebben te ontzien.

Van vele districten op Sumatra bezitten wij nog slechts zeer onvolledige bescheiden, en het zal daarom van belang zijn met die landen nader bekend te worden, en daarvan kaarten (al zijn die aanvankelijk slechts figuratieve) te doen vervaardigen, om vervolgens kopiën er van naar Nederland te doen opzenden.

Eer ik deze mijne beschouwingen eindig, moet ik Uwe Excellentie doen opmerken, gelijk ik dit ook aan den Koning heb gedaan, dat ik de zaak der vereeniging van Palembang en Benkoelen onaangeroerd meende te moeten laten, dewijl de door mij in het midden gebrachte beschouwingen slechts de ontwikkeling beoogen der beginselen, volgens welke bij de uitbreiding van het Nederlandsch gezag over Sumatra moet worden te werk gegaan, met opgave der middelen die zouden moeten strekken, om dat gezag, wanneer het de gewenschte uitbreiding zal verkregen hebben, te bevestigen en te bewaren.

Op dat standpunt mij plaatsende, kon ik de vereeniging van Palembang en Benkoelen niet afzonderlijk behandelen, terwijl daarbij komt, dat het plan der inrichting van het civiel en militair beheer der nieuwe Residentie, zoo als die later zou moeten worden tot stand gebracht, evenzeer als de voorgestelde organisatie van Sumatra's Westkust, het kenmerk draagt, dat men daarbij niet is uitgegaan van een juist oordeel omtrent hetgeen het doel onzer pogingen op Sumatra behoort te zijn, en omtrent de wijze waarop, en de middelen waardoor dat doel kan bereikt worden, terwijl eindelijk ook het verband tusschen inkomsten en uitgaven daarbij niet naar behooren in het oog is gehouden.

Uwe Excellentie zal mij gereedelijk willen toegeven, dat tot verwezenlijking van al de hierboven ontwikkelde denkbeelden veel doorzicht en overleg vereischt wordt, vermits men daarbij, met vermijding van alle ongepaste aanmatiging, zorg moet dragen om niet in zwakheid te vervallen, zoodat de waardigheid van het Gouvernement daardoor zou lijden.

Uwe Excellentie is te ver van de plaats verwijderd, om in iedere

omstandigheid ten aanzien van ieder gewichtig punt bepaalde voorschriften te geven, en daarbij moet het als van het uiterste belang worden beschouwd, dat eenheid en overeenstemming in den gang van zaken worde gebracht, om zoodoende te vermijden, dat door verschillende individu's op onderscheiden punten naar eigen begrippen gehandeld wordt.

Deze consideratiën deden dan ook als van zelve de noodzakelijkheid inzien, om tot de uitvoering van al het ontwikkelde iemand te bezigen, die in de gelegenheid is, om zich ter plaatse zelve die kennis van land en volk te verschaffen, welke tot eene richtige beoordeeling der zaak onmisbaar is, — iemand die, door veel ondervinding, met het karakter van den inlander bekend is of gemakkelijk kan worden, die bovendien de middelen heeft leeren kennen en beoordeelen welke in onderscheiden gedeelten der Indische Bezittingen voor het bestuur van den inlander zijn aangewend, en die eindelijk met dit alles vooral ook vastheid van karakter paart, alsmede goed overleg en eene warme zucht voor het geluk van den inlander. Immers in onze positie, en met de macht die wij bezitten, zou het onmogelijk zijn om de geheele bevolking van een eiland als Sumatra te bedwingen, gesteld zelfs dat het geoorloofd ware om onze grootheid op de puinhoopen van het geluk en de tevredenheid dier bevolking te vestigen. Alleen eene voorzichtige staatkunde kan hier tot het doel leiden, en deze moet het tot een hoofdbeginsel doen stellen, dat hetgeen door de bevolking verlangd wordt, steeds op den voorgrond moet staan, en zoo maar eenigszins mogelijk moet worden toegegeven. Dáárna eerst kan ons eigen belang in aanmerking komen, terwijl daarvoor alleen zal kunnen gezorgd worden voor zoover het niet in strijd met het belang der bevolking zal zijn.

Ik moet Uwer Excellentie mededeelen, dat de aandacht daartoe is gevallen op den heer mr. P. Merkus, en dat deze keuze geheel door den Koning wordt goedgekeurd.

Het is echter niet raadzaam geoordeeld om hem eene benoeming hier te lande te verstrekken, omdat zulks onzekerheid zou kunnen doen ontstaan omtrent zijne verhouding tot den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, aan wien hij, hoezeer met het hoogste gezag op Sumatra bekleed, toch ondergeschikt is en blijft.

Om dus alle misverstand daaromtrent te voorkomen, zal de heer Merkus, na in zijne vorige betrekking van lid in den Raad van Nederlandsch-Indië met behoud van zijne ancienneteit hersteld te zijn, naar Indië terugkeeren, om door Uwe Excellentie te worden benoemd tot Commissaris van het Gouvernement op Sumatra.

In verband hiermede heb ik de eer Uwer Excellentie hierneveus te doen geworden eene door mij ontworpen en door den Koning goedgekeurde instructie voor den heer Merkus, die Uwe Excellentie verzocht

wordt, hem te willen uitreiken, na wijziging, voor zooveel noodig, van al hetgeen Uwe Excellentie zal vermeenen dat wijziging behoeft, met dien verstande evenwel, dat daardoor in het wezen der zaak geene verandering worde gebracht.

Zooals de aard eener instructie gewoonlijk vordert, handelt ook deze over algemeene punten, omdat het doorgaans onraadzaam mag worden geacht om door te veel gedetailleerde bepalingen de handen te zeer te binden. Ik zal dus ook in geene toelichting van dat stuk behoeven te treden, daar het als het ware het uitvloeisel is der voorafgaande beschouwingen, waaraan ik mij dus verzoek te mogen gedragen.

Alleenlijk moet ik nog ten slotte Uwe Excellentie doen opmerken, dat, hoezeer het wenschelijk is, dat, gelijk zulks met de gezagvoerders ter Westkust van Sumatra tot dusver steeds heeft plaats gehad, ook de nu te benoemen Gouvernements-Commissaris met het Departement van Koloniën in rechtstreeksche briefwisseling sta, men het echter onnoodig heeft geacht deswege eene bepaling in de instructie op te nemen, terwijl het aan Uwe Excellentie wordt overgelaten, om des gevorderd de verplichting daartoe op te leggen.

IV.

Ontwerp van instructie voor 's Gouvernements Commissaris op Sumatra.

Art. 1.

Onder de bevelen van den Gouverneur-Generaal zal het bestuur over het eiland Sumatra, gedurende den tijd zijner zending, opgedragen zijn aan den Commissaris van het Gouvernement. Alle aldaar bestaande autoriteiten, zoo civiele als militaire, zullen hem ondergeschikt zijn en hem gehoorzamen. Zij zullen onmiddellijk met hem correspondeeren, uitgezonderd in zaken van rekening en verantwoording, waarvan de stukken aan de departementen, tot welke zij behooren, rechtstreeks zullen gezonden worden.

Art. 2.

In het algemeen zal de Commissaris van het Gouvernement tot richtsnoer zijner handelingen en voorstellen nemen de beginselen voor de regeling van het bestuur der Westkust van Sumatra, vastgesteld bij besluit van den Commissaris-Generaal van den 11^{den} October 1833, No. 310.

Art. 3.

Als hoofddoel van het Nederlandsch bestaan op Sumatra zal hij zich

voorstellen uitbreiding van handel, door middelen geëvenredigd aan de voordeelen, welke zij kan aanbrengen.

Art. 4.

De kosten voor het civiel en militair bestuur, zooals die op den voet van vrede benoodigd zijn, zullen mitsdien uit de inkomsten van het eiland moeten kunnen bestreden worden, of ten minste uit de baten die binnen een bestek van vier of vijf maanden redelijkerwijs te verwachten zijn.

Art. 5.

Voor de inrichtingen van het bestuur in de binnenlanden zullen ten grondslag worden gesteld de voorwaarden waarop zij in onderwerping zijn aangenomen. De inlandsche bevolking zal mitsdien aan geene belastingen worden onderworpen, noch tot heerediensten om niet worden verplicht. Zij zal hare Hoofden blijven benoemen en hare eigene rechtspleging behouden, en 's Gouvernements bemoeienis met hare huishouding zal zich niet verder mogen uitstrekken, dan voor zijne veiligheid en belang en ter bewaring van rust en onderlingen vrede noodzakelijk zal zijn.

Art. 6.

De inrichtingen van het Europeesch bestuur zullen dus tot de hoogste eenvoudigheid moeten worden gebracht, daarbij een zoo gering mogelijk personeel worden gebezigd, en tot de uitvoering van bevelen en maatregelen, waar het kan, gebruik worden gemaakt van de inlandsche Hoofden.

Art. 7.

Ten einde zich van de trouw en medewerking van de Hoofden die als op de bevolking invloed oefenende bekend zijn, te verzekeren, zullen aan dezen, zoo in de reeds onderworpen gewesten als in die welke zich nog onder het Nederlandsch gezag zullen stellen, bezoldigingen worden toegelegd, geëvenredigd aan den stand der personen en aan het nut dat hunne bemoeiingen kunnen aanbrengen.

Art. 8.

Zoo lang militaire posten of forten tot behoud van rust en bewaring

van veiligheid noodig zijn, zullen zij niet tot bezwaar der bevolking mogen strekken, en zal de dienst zoodanig worden ingericht, dat niet dan zelden koelies behoeven te worden gevorderd. Het getal dier forten zal verminderd worden, naarmate de omstandigheden het zullen gedoogen.

Art. 9.

Ter bevordering van den handel zal voornamelijk gezorgd worden voor het openen en openhouden van goede wegen en communicatiën; de verplichting, om daartoe mede te werken, zal, voor zooveel die bestaat, bij de inlandsche bevolking levendig worden gehouden, en, bij verdere uitbreiding van gebied, tot voorwaarde van onderwerping worden gemaakt.

Art. 10.

Bij den aanleg in eenig landschap van wegen en communicatiën, zal, buiten het voordeel daarvan voor den handel, ook hunne doelmatigheid uit een strategisch oogpunt niet mogen voorbij gezien worden, en zal alzoo, bij de onderwerping van eenig nieuw district, moeten gezorgd worden voor een behoorlijk verband tusschen de daar te stellen nieuwe wegen en communicatiën met de bestaande in de reeds onderworpen districten.

Art. 11.

Daar het onmiddellijk belang der inlandsche bevolking bij de wegen en communicatiën bevorderd wordt door de oprichting van marktplaatsen, waar zij zich op eene gemakkelijke wijze van hare benoodigdheden kan voorzien, en tevens voordeelig van hare producten ontdoen, zal de Commissaris van het Gouvernement, in overeenstemming met de agenten der Nederlandsche Handelmaatschappij, of des noods met particuliere ondernemers, zoodanige marktplaatsen of handels-établissémenten vestigen, waar zij dienstig zullen worden geoordeeld.

Art. 12.

Tot aanmoediging van landbouw en teelt van producten, geschikt voor den handel, zullen beschermende prijzen worden uitgeloofd, tegen welke de inlanders hunne waren, te allen tijde, op bepaalde plaatsen aan het Gouvernement zullen kunnen afstaan, zonder in het minst verplicht te zijn, om ze te leveren, wanneer zij daarover beter in hun voordeel of naar hunnen zin vermeenen te kunnen beschikken, of ook niet mochten verlangen, om zich daarvan te ontdoen.

Art. 13.

Bijzonder zal de Commissaris van het Gouvernement zijne aandacht vestigen op de middelen van vervoer, niet alleen in het belang van den handel, maar ook ten dienste der militaire bezetting. Tot dat einde zal hij maatregelen beramen en voordragen tot invoering en vermeerdering van lastdieren. Zoo lang noodig zullen daartoe eenige gelden bij de begrooting beschikbaar worden gesteld.

Art. 14.

Bij de aan te wenden pogingen tot uitbreiding van gebied, zal in het oog worden gehouden, dat deze nimmer blootelijk veroveringen ten doel mogen hebben, en veel minder moeten strekken tot het voeren van gezag, dan tot het leiden der Hoofden en bevolking tot vriendschappelijke handelsbetrekkingen.

Art. 15.

Wanneer dus die leiding verkregen zal kunnen worden zonder vertooning of aanwending van militaire macht, zal van deze geen gebruik worden gemaakt, en wanneer noodig zal bevonden worden, militaire posten of forten aan te leggen, zal getracht worden, ze te stellen in overeenstemming met de Hoofden, en dezen te doen gevoelen, dat zij dienen tot bescherming en geenszins tot dwang.

Art. 16.

Daar dus de uitbreiding van gebied en gezag enkel als middel tot bevordering van belangen en verkrijging van voordeelen moet dienen, zal zij nimmer plotseling en met opoffering van onmatige kosten behooren plaats te hebben, maar integendeel langzamerhand en zonder schokken moeten worden betracht.

Art. 17.

In geval er van de gewapende macht gebruik zal moeten gemaakt worden, zal de Commissaris van het Gouvernement, na zijne ontwerpen aan den Militairen Kommandant bekend te hebben gemaakt, de uitvoering daarvan aan hem overlaten. In geen geval zal hij echter militaire expeditiën mogen doen ondernemen zonder voorkennis en toestemming van den Gouverneur-Generaal.

Art. 18.

Aan de stranden en speciaal op de plaatsen waar de zeehandel voornamelijk is gevestigd, zullen de inrichtingen naar omstandigheden kunnen worden gewijzigd, in dier voege dat, waar eene meer werkelijke oefening van gezag en eene meer directe bemoeienis met de inlandsche huishouding tot behoud van orde en veiligheid nuttig wordt geoordeeld, deze in eenigszins ruimere mate aan de gezagvoerders zal kunnen worden toegestaan.

Art. 19.

Daar het belang van den handel op Sumatra in het algemeen, en van dien der Westkust in het bijzonder, een meer levendig toezicht vordert over de Staten ten noorden van Palembang aan de Oostkust gevestigd, met welke voorheen reeds betrekkingen hebben bestaan, zoo zullen die betrekkingen worden vernieuwd, bij voorkeur door middel van onderhandelingen en de bevordering van de onmiddellijke belangen der Vorsten, die het gebied voeren.

Art. 20.

Zoo veel mogelijk zal vermeden worden, rechten te doen heffen aan de mondingen der rivieren aan de Oostkust, en daarentegen zullen die heffingen, voor zoo ver zulks noodig is ter bescherming van onzen handel, worden verplaatst aan het hooger gedeelte der rivieren, waar deze geacht kunnen worden, het territoir der binnenlanden te bereiken. In het algemeen zal alles wat aanleiding kan geven tot onaangenaamheden met andere Europeesche mogendheden, worden vermeden.

Art. 21.

Aan de Vorsten zullen vaste traktementen toegelegd en bovendien voordeelen uit de inkomende en uitgaande rechten verzekerd kunnen worden.

Art. 22.

De met hen te sluiten overeenkomsten zullen nimmer de strekking mogen hebben, om den handel te belemmeren, maar hare bepalingen zullen in verband moeten worden gebracht met het doel der inrichtingen, op de Westkust en in de binnenlanden van Sumatra in te voeren.

Art. 23.

Ter verzekering der behoorlijke opvolging van zoodanige overeenkomsten, zullen binnen gemelde Staten, en bij voorkeur aan de mondingen der rivieren, forten kunnen worden aangelegd, ter genoegzame sterkte om tegen den aanval van inlandsche vijanden bestand te zijn.

Art. 24.

In geval de billijke regeling der betrekkingen, die van zelf uit nabuurschap ontstaan, de aanwending van militaire macht mocht vorderen, zal de Commissaris van het Gouvernement daartoe eene voordracht doen aan den Gouverneur-Generaal.

Art. 25.

De inrichtingen van het binnenlandsch bestuur der Residentie Palembang zullen mede zoo veel mogelijk in verband worden gebracht met die van de westelijke provinciën van Sumatra, ter bevordering van het algemeene doel waarmede zij door ons zijn bezet. De Commissaris van het Gouvernement zal het mitsdien tot een speciaal punt van onderzoek maken, of de aldaar bestaande bepalingen kunnen worden behouden, dan wel, of zij dienen te worden gewijzigd of veranderd.

Art. 26.

De aldaar bestaande huistax of hoofdgeld, begrepen onder den naam van landelijke inkomsten, zal evenwel niet worden afgeschaft, alvorens met eenige zekerheid zal zijn gebleken, dat de werking dier belasting schadelijk is voor den handel en door andere voordeelen zal kunnen vergoed worden. (1)

---

(1) Deze belasting bestaat nog. Zij wordt in een verslag van de Residentie Palembang over 1882 in de navolgende woorden beschreven: „Deze belasting wordt ten onrechte „landrente genoemd, daar zij tot nog toe, bij gebrek aan kennis der hoegrootheid van „de bebouwde gronden, die trouwens bij de gebrekkige wijze van cultuur alhier ieder jaar „verandert, niets anders is dan een huisgezinnen-geld, welks bedrag in het algemeen op „*f* 6.00 in het jaar is berekend, maar minder bedraagt waar, wegens verre verwijdering „van de hoofdplaats, gebrekkige middelen van vervoer of de onafhankelijke geaardheid der „bevolking, eene lagere heffing billijk of geraden is voorgekomen, waarom in eenige boven„landsche districten deze belasting nauwelijks *f* 1.00 per huisgezin bedraagt." Deze beschrijving is nog schier geheel van toepassing. De opbrengst van dit middel bedroeg van 1853—1863 gemiddeld *f* 227,000 's jaars.

Art. 27.

Met de Staten en Hoofden in het noordelijk gedeelte van Sumatra zullen zooveel doenlijk vriendschappelijke betrekkingen worden aangeknoopt en onderhouden. Desniettemin zal steeds worden gewaakt tegen alle aanmatigingen en inbreuken van hunne zijde, hetzij direct of door hunne onderdanen gepleegd, en bijzonder tegen rooverijen en daden door welke de veiligheid der handelaren in gevaar wordt gebracht.

Art. 28.

Het is den Commissaris van het Gouvernement dringend aanbevolen, zich nauwkeurig bekend te maken met de aangelegenheden der onderscheidene gedeelten van Sumatra, met den aard en de hoegrootheid der bevolking, met hare politieke instellingen en gebruiken, en voorts met de voortbrengselen en de vruchtbaarheid van den grond en van de nijverheid, met de behoeften en de wijze van daarin te voorzien, en in het algemeen met alle omstandigheden welke van eenig belang kunnen zijn.

Art. 29.

Hij zal den stand van zaken bij zijne aankomst opnemen, en daarvan, met bijvoeging zijner consideratiën, verslag doen aan den Gouverneur-Generaal.

Art. 30.

Veranderingen noodig of raadzaam oordeelende in de reeds ingevoerde inrichting van het bestuur, de verdeeling van het grondgebied, de verblijfplaatsen der ambtenaren, zal hij daartoe beredeneerde voordrachten zenden aan den Gouverneur-Generaal. Voor zooveel de door hem voorgestelde maatregelen geene verandering maken in de hoofdbepalingen van het bestuur, en mochten dienen tot vereenvoudiging van den dienst en besparing van kosten, zal hij ze kunnen invoeren onder nadere goedkeuring van den Gouverneur-Generaal.

Art. 31.

Hij zal over de ambtenaren op Sumatra beschikken en hen plaatsen in zoodanige betrekkingen, als hij in het belang van den dienst nuttig zal oordeelen. Dezulken, welke ongeschikt mochten bevonden worden, zal hij naar Java mogen terugzenden.

DE DISCUSSIËN OVER KOLONIALE POLITIEK BIJ DE BEHANDELING DER BEGROOTING VOOR 1867.

In den regel wordt een debat over koloniale belangen bij gelegenheid van de behandeling der staatsbegrooting voor het moederland onder ongunstige omstandigheden gevoerd. De Tweede Kamer is toch vermoeid, wanneer het laatste hoofdstuk in behandeling komt. Thans was dit wel meer bijzonder het geval. Acht weken bijna waren besteed aan openbare beraadslaging en daarbij was reeds incidenteel menig punt van koloniale politiek aangeroerd. Vooral bij de algemeene beraadslaging over het hoofdstuk financiën was zulk een *intermezzo* uitgevoerd; want de heer Rochussen had het millioenen-argument nogmaals doen schitteren en hun die op de uitzetting der uitgaven onder het tegenwoordig conservatief kabinet wezen, toegeroepen: dank den Hemel, dat gij die uitgaven zonder nieuwe belastingen doen kunt; dat is de vrucht van het batig slot, van dat »ellendige stelsel!" Ook had de heer Wintgens goedgevonden de uitkomsten der liberale richting op zijne wijze te becijferen en aan te toonen, wat zij op hare banier behoorde te schrijven. Hij beweerde, dat *als* de cultuurwet van den Minister Fransen van de Putte ware aangenomen, *als* het onderzoek over de koffiecultuur de nadeelige zijde van den gedwongen arbeid had aangetoond, en *als* dan de staat die cultuur had losgelaten, er een Indisch tekort zou zijn, terwijl hij de uitkomsten van den jongsten oogst trachtte te verkleinen, opdat hij zijn hoed niet weder zou behoeven af te nemen voor een groot batig slot; natuurlijk, daar hij reeds in 1864 van ieder batig slot, groot of klein, in roerende bewoordingen afscheid had genomen. Op zulke redeneeringen bouwde hij een stelsel van liberale politiek, waarvan de sleutel zou zijn: income-tax in het moederland en afschaffing van het batig slot, alsmede een tekort op het Indisch budget!

Dit debat was echter slechts incidenteel geweest. Wij staan daarbij

niet stil. In weêrwil der ongunstige omstandigheden waaronder de koloniale belangen besproken moesten worden, met eene Kamer die zoozeer naar huis verlangde, dat verscheidene leden het debat wilden uitstellen tot de bespreking van de Indische begrooting voor 1868, was het te wachten, dat althans eenige hoofdpunten niet geheel zonder behandeling zouden blijven.

De Minister van Koloniën, die onlangs was opgetreden, had immers zijne zienswijze in de gewisselde stukken doen kennen, en reeds waren door hem daden gepleegd en voorstellen van wet geformuleerd, die beter dan phrases de richting van zijn regeeringsbeleid konden doen beoordeelen.

Reeds hebben wij de beginselen van den Minister in ons Februari-nummer vluchtig getoetst. Wij stellen ons voor ditmaal, nu ons meer tijd gegund is, door een terugblik op de hoofdmomenten van de beraadslaging, die in de eerste dagen van April jl. gevoerd zijn, de vraag te beantwoorden: was ons vroeger oordeel, in »losse aanteekeningen" geformuleerd, ongegrond? Daardoor zal men tevens den toestand van het oogenblik kunnen leeren kennen.

Het was 1 April, de dag der mystificatiën, zooals het *Volksblad* zeer juist opmerkt, toen de discussie over koloniale belangen met den heer Trakranen een aanvang nam. Vóórdat evenwel het debat was geopend, werd in de vergadering iets gemompeld, dat aan sommige leden van de liberale richting, den dag in aanmerking genomen, toescheen slechts een *poisson d'Avril* te zijn. Men beweerde namelijk niets minder of niets meer dan dat de Minister, gehoor gevende aan het ultimatum, hem als toetssteen van zijne conservatieve gezindheid gesteld door de partij van den heer van Herwerden, eens door den heer H. J. Lion »*les momies de l'ancien régime*" genoemd, — de partij, die op koloniaal terrein niets geleerd en niets vergeten heeft, maar »restauratie" wil, — het ontwerp van wet op de uitgifte van gronden in erfpacht in Indië zou intrekken. Aan den heer Mijer was de eisch gesteld: kom terug op de voorgenomene afschaffing van de gedwongen onbeloonde diensten, in plaats van eene voldoende bezoldiging aan de hoofden gepresteerd; laat de hoofden over den tijd en den arbeid van den Javaan naar goedvinden beschikken; of zooals de heer Rochussen het noemt: »laat ons Java op Oostersche wijze regeeren." Van den tegenwoordigen Minister werd gevorderd: laat de woeste gronden op Java woest liggen; verklaar art. 60 van het regeerings-reglement tot eene doode letter voor de Europeesche

industrie; uit vrees voor benadeeling van de gedwongene cultuur moogt gij het Europeesch element niet versterken en moet gij elkeen, die zijn kapitaal en vlijt wil aanwenden om onontgonnen velden vruchtbaar en productief te maken, als »een *intrus*" behandelen en weren. Terugkeer dus tot de geheime besluiten van 1840, reactie zelfs tegen het besluit tot verhuring van woeste gronden, elf jaren geleden genomen!

De heer Trakranen had, even als zijn voorganger, dat gedeelte van de voorstellen van den Minister Fransen van de Putte overgenomen en op elke bladzijde van de gewisselde stukken verklaard: dat voorstel is geheel afgescheiden van andere regelingen; het is dringend noodig en hoogst wenschelijk. Dat ontwerp van wet maakte bovendien een gedeelte van het conciliatie-program uit. Maar juist daarom eischten de ultra-conservatieven: intrekken! Dat die eisch gedaan was, was bekend; maar geheel nieuw was het bericht, dat de Minister geheel en al onder den invloed van die partij was geraakt.

Slechts een paar uitmuntende redevoeringen, door de heeren van Limburg Brouwer en Godefroi gehouden, waren aan meer algemeene punten gewijd, terwijl enkele speciale punten door twee andere sprekers werden aangeroerd. De twee afgevaardigden vlochten, voorzeker niet zonder doel, in hun betoog de vraag: hoe past de wet op de uitgifte van woeste gronden in erfpacht in hetgeen gij uw stelsel noemt, waaromtrent wij verklaringen wachten? De opgewektheid tot debatteeren was alras uitgeput; men wilde weten wat de Regeering voorhad.

De Tweede Kamer verkreeg de overtuiging, dat de poging om den Minister Trakranen ontrouw te doen worden aan de zoo dikwerf verkondigde homogeneïteit met den *Minister* Mijer, aanvankelijk met succes was bekroond, en dat hij thans tot het standpunt van den voormaligen *Afgevaardigde* Mijer overhelde. De Minister deelde der Vergadering mede, dat de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, gevolg gevende aan de proclamatie, bij zijn optreden als Minister uitgevaardigd (waarbij de rechten van den inlander op Java op het gebruik der door hem individueel of communaal bezeten gronden worden erkend, en een nader onderzoek omtrent den aard van die rechten wordt bevolen), eene commissie had ingesteld, aan welke 25 vragen ter beantwoording waren voorgelegd, en dat daaronder »verscheidene" waren, die betrekking hadden op de woeste gronden en op het gebruikrecht van bepaalde dessa's op die gronden. Daar het bericht bij den Minister was ontvangen, dat die vragen aan eene commissie waren gesteld, »achtte hij het zeer wenschelijk" geen ingrijpenden maatregel vóór den afloop van dat onderzoek te nemen, en dus de door hem ingediende wetsvoordracht omtrent de uitgifte van woeste gronden in erfpacht »*niet voor dien tijd* in beraadslaging te brengen." Wel had de Minister de overtuiging, dat

die wet geene zoodanige nadeelen zou opleveren, als sommigen vreesden; maar hij »zou het toch *hoogst ongeraden* achten, indien men zoo voortvarend was om op dit oogenblik, nu men wist dat zoodanig onderzoek ingesteld is, die wet dadelijk in behandeling te nemen." Die wet is in staat van wijzen, erkende de heer Trakranen; hij voegde daarbij: »ik heb die ingediend en gewijzigd naar mijne overtuiging;" maar — »ik herhaal, dat ik op dit oogenblik *zeer in beraad wensch te geven om die zaak te laten rusten*," totdat men zal weten welk antwoord door de bedoelde commissie op de gestelde vragen zal worden gegeven.

De partij scheen door de reactie gewonnen. De nieuwe richting van het bestuur in Indië was, zoo meende die reactie zelve een oogenblik, inderdaad het »inerte blok" geworden, dat volslagen stilstand op den weg der hervorming te weeg kon brengen, loodzwaar op elke poging tot verbetering zou drukken en zelfs den weg tot hervorming versperren. 't Was een droevig oogenblik voor de vrienden van Indië, niet juist omdat de liberale richting van de regeling der uitgifte van woeste gronden, zooals die voorgesteld is, een nieuwen dageraad voor onze koloniën voorspelt; maar omdat zij getuige was van het welslagen der poging om daar zelfs elke kiem van ontwikkeling, hoe gering ook, te verstikken. Het gold hier immers niet een geïsoleerd feit: het was een schakel te meer in de keten van de gebeurtenissen der laatste tijden.

Evenwel gebeurde wat juister kennis van de stand van zaken had kunnen voorzien. Het onvermogen van de kleine phalanx, die elke verbetering voor Indië wil beletten en alle hervorming onmogelijk zoekt te maken, kwam zonneklaar uit. Er moge onder velen in den lande groot verschil over vraagstukken van koloniale politiek bestaan, — wie daarin eenig doorzicht heeft, erkent de dringende behoefte aan grondige hervorming. Wie Indië in de laatste tien jaren gezien heeft bovenal, hij moge zich liberaal of een »onverbeterlijk oudgast" noemen, zal dit erkennen. Zoo kan 't niet blijven, regeling is noodig. Zoodra men zich eenigermate losmaakt van het drijven der partijen in het moederland, zal niemand vrede kunnen hebben met eene politiek van stilstand die, overal onmogelijk, in Indië slechts toenemende verwarring en groote materiëele nadeelen kan veroorzaken.

Van alle zijden werd dan ook het voornemen van den Minister met levendigheid bestreden. Onmiddellijk stelde de heer Jonckbloet de vraag, en hij verlangde daarop een bepaald antwoord: »Wanneer de Kamer, ondanks het gezegde van den Minister, mocht besluiten om die voordracht aan de orde te stellen, zal de Minister dan de wet laten behandelen of wel haar intrekken?" Den volgenden dag werd die vraag van alle zijden herhaald, met aandrang en klem. Men hield den Minister voor: uw voorganger, die de proclamatie uitvaardigde en het onderzoek instelde,

diende de wetsvoordracht in, zonder eenig nader onderzoek noodig te achten; gij zelf hebt dit met duidelijke woorden evenzeer verklaard; het wetsontwerp zelf beveelt een onderzoek naar de rechten van de bevolking, alvorens elk bepaald perceel zal worden uitgegeven; wat kan men meer verlangen? Waarom die verandering? De heer van der Hucht schreef, naar wij meenen ten onrechte, het plan tot uitstel van de behandeling der zaak aan den Gouverneur-Generaal toe en de zich noemende »onverbeterlijke oudgast" »wilde die handelwijze niet qualificeeren; dat zou te hard klinken", zeide hij den 2den April. Zijne improvisatie was nog levendiger dan de doode letter van het in druk verschenen advies in het Bijblad kon teruggeven. Maar hij vergiste zich; 't was een Westersche raad, zooals de heer Fransen van de Putte later deed uitkomen, waaraan de Minister ter kwader ure het oor had geleend. En dat het doel was de geheele wetsvoordracht in het stof der griffie te begraven, erkende de heer van Zuylen van Nyevelt, geprikkeld door eene warme toespraak van den heer Fransen van de Putte, die de tegenpartij een: maskers af! toeriep; want hij vroeg hem, vrij naief: »zijt gij zulk een nieuweling op parlementair terrein, dat gij de les van Bentham niet kent: wie een voorstel niet wil, tracht de behandeling te doen uitstellen?" Levendig sprongen dan ook de heeren Rochussen en Wintgens voor het uitstel in de bres; onderzoeken, onderzoeken! was hun oorlogskreet. De heer van Nispen van Sevenaer ging reeds verder en trad in eene beoordeeling van de *mérites* van het wetsontwerp, dat hij strijdig achtte met de rechten en belangen van den Javaan en — van het batig slot en de gedwongen cultures tevens. Bij de later te voeren discussie zal die heer wel uiteenzetten, hoe hij die twee strijdige elementen vereenigt. Maar dan bevelen wij zijn betoog bijzonder aan een mede-afgevaardigde van dien heer, den heer Heydenrijck, aan, die in de zitting van 22 Februari l.l. zeide: »In maatregelen, in wetsvoordrachten wensch ik de koloniale beginselen der regeering te beoordeelen, gelijk ik dat deed toen de heer Fransen van de Putte het gewichtig departement van koloniën bestuurde. Zoo ergens dan leiden hier algemeenheden tot niets. In eene gewichtige regeeringsvoordragt, die op de uitgifte van woeste gronden, zie ik het beginsel van vrijzinnige regeling geformuleerd, of liever in kiem."

Maar de mijn sprong verkeerd. De oppositie kwam van alle zijden. De heer Trakranen zag te laat in, dat hij verkeerd had gedaan aan »vriendschappelijke Westersche amendementen en raadgevingen tot schorsing en uitstel" gehoor te geven. Hij »wentelde om zijn as", zooals de heer Jonckbloet het noemde, en verklaarde in de zitting van den 2den April: »*neen*, ik zal de wet die ik uit volle overtuiging aangeboden heb, *niet* intrekken." Hij voegde daarbij, dat het onderzoek in Indië niet door hem was geprovoceerd; »maar nu dat onderzoek ingesteld *is*, acht ik het

wenschelijk den afloop daarvan af te wachten". En toch concludeerde hij, dat hij »de Kamer volkomen vrij laat de wet heden of over acht dagen of over eene maand in behandeling te nemen." De omwenteling was echter nog niet volkomen. Zij werd voltooid, toen de heer Thorbecke den 3den April voorstelde het wets-ontwerp aan de orde te brengen na de wetsontwerpen die reeds aan de orde gebracht waren. Toen stonden de heeren Fransen van de Putte en Godefroi op en noodigden den Minister uit zich openlijk te verklaren. »Niet met eene halve overtuiging," zeiden zij, »kunt gij dergelijk voorstel verdedigen; gij *moet* eene overtuiging hebben; wankelmoedigheid aan de groene tafel is niet bestaanbaar; zult gij het voorstel *met vuur en kracht* verdedigen"? En de heer Trakranen antwoordde: »ja, dat zal ik doen", waarvan de heer Fransen van de Putte acte nam.

Verpletterend was de nederlaag van de ultra-conservatieve partij: 49 tegen 16 stemmen steunden de motie. Nu moge de Kamer eene week vroeger of later de wet in behandeling nemen, zij heeft gebroken met de partij van stilstand op koloniaal terrein. Er is eene verdeeldheid ontstaan in het kamp van onze tegenstanders, die voor Indië heilrijke gevolgen moet hebben. De kreet: »de kiezers hebben uitspraak gedaan ten nadeele van de liberale koloniale begrippen en te mijner gunste", moge den heer van Foreest, »oud soldaat der conservatieve garde", in de bedwelming van het ongedachte genot, dat hij zijne richting tijdelijk aan het bewind ziet, van de lippen vloeien — de stemming van 3 April bewijst het tegendeel. Nog altijd is de partij die restauratie van een onhoudbaar verleden wil, even machteloos als vroeger. Men moge zeer langzaam op de baan der ontwikkeling voortschrijden, stilstand is onmogelijk. Hevig zal de strijd bij elke schrede zijn en de weifelmoedigheid van den tegenwoordigen Minister zal dien strijd verzwaren; maar de kracht der beginselen is sterker dan de *vis inertiae*.

Voor dat wij van dit punt afstappen, moeten wij nog ééne opmerking hierbij voegen. De heer 's Jacob heeft, den Minister verdedigende, omdat hij handelingen van het Indisch bestuur te niet heeft gedaan, dit gezegd: »welke zijn de grenzen van de inmenging der Kamer ten opzichte van Indische zaken, zoowel met betrekking tot bestuur als tot wetgeving? Die grenzen, zoo zij al vroeger waren aan te wijzen, zijn thans voor het ongewapend oog niet meer te ontdekken, en met de uitzetting dier grenzen is ook, uit den aard der zaake, de bemoeiing des Ministers ten aanzien van Indische zaken hand aan hand gegaan. De Minister kan zich niet meer dekken achter het schild van het Indisch bestuur, als hij tegenwoordig hier wordt geïnterpelleerd over daar ginds genomen maatregelen. De niet tevreden interpellant zou hem wellicht aanstonds toeroepen: »Gij zijt de verantwoordelijke man; gij, Minister, kunt handelen en gij zijt gehouden, waar noodig, te waken en u te doen gelden.""

Die opmerking is slechts ten deele juist; de Minister kan alleen aansprakelijk zijn voor zoo ver hij op eenigerlei wijze medegewerkt heeft tot eene daad die niet rechtstreeks valt onder de attributen, bij de wet aan het Indisch bestuur toegekend. Nu mogen de verantwoordelijkheid en de wederzijdsche attributen wel eenige nadere regeling behoeven, zooveel is zeker, dat tegenover de verkeerde zijde van de inmenging der volksvertegenwoordiging ook eene goede en heilrijke overstaat. In menig opzicht moet Indië in Indië en niet op het Plein worden geregeerd. Maar er zal toch steeds een constitutioneel Minister zijn, die 's Konings opperbestuur in toepassing brengt. In den constitutioneelen staat nu is afwisseling van kabinetten onvermijdelijk. En nu heeft de discussie over het wetsontwerp omtrent de uitgifte van woeste gronden in erfpacht weder doen zien, welke de gunstige zijde is van parlementairen invloed tegenover de werking van extra-parlementaire raadgevingen en wenken aan een weifelend Minister. Wij meenen op dit feit te moeten drukken; want menigeen onder onze vrienden heeft in den laatsten tijd dit thema in geheel anderen zin behandeld, en het gebeurde kan tot leering strekken.

Wij zijn het volkomen eens met den heer Godefroi, wanneer hij zegt: »Ik heb nooit bijzonder veel neiging gehad voor de studie der bespiegelende wijsbegeerte, en ik vind vooral zeer weinig smaak in de philosophie der koloniale politiek; zij leidt tot niets." Daarom zullen wij ons ook niet verdiepen in bespiegelingen over art. 56 van het regeeringsreglement, die een element van elk koloniaal debat uitmaken. Wij staan daarbij alleen stil voor zoover men daardoor de beginselen van de regeering en van de personen, die min of meer eene richting vertegenwoordigen, ziet uitkomen, ook in verband tot andere punten.

De heer van Limburg Brouwer heeft den Minister van Koloniën de eenvoudige en duidelijke vraag voorgelegd: welk is uw stelsel? Eene regeering, die weet wat zij wil, zal geene moeilijkheid vinden om daarop een bepaald antwoord te geven. De historische ervaring leert, dat slechts twee stelsels in toepassing gebracht zijn: het eene was dat van dwangarbeid en gedwongen leveringen, het andere dat van geregelde belastingen, met vrije beschikking over arbeid en grond; het eene dat van graaf van den Bosch, het andere dat van Raffles. Wat antwoordt de Minister daarop? »Als ik op dit oogenblik eene keuze moet doen tusschen die twee stelsels, dan kies ik zeer zeker het eerste, omdat dit practisch mogelijk en het andere in mijn oog practisch onmogelijk is."

dat Indië in het belang van Nederland moet worden geregeerd en dat ieder die zich daar vestigt, eigenlijk als een *intrus* moet worden beschouwd, omdat het stelsel van exploitatie zich niet vereenigt met vermeerdering van het Europeesch element of ontwikkeling van de bevolking, die door bajonetten moet worden beheerscht. In dat stelsel moet ieder ambtenaar, die een liberaal begrip verkondigt, onmiddellijk weggejaagd worden, zooals de heer van Foreest verlangt. En dan dekt men dergelijk exploitatiestelsel met het voorgeven, dat de Javaan onmondig is! Terecht merkte de heer Keuchenius op, dat elke onmondigheid eenmaal eindigt. Maar elke voogdij is bovendien aan regelen tegenover den minderjarige gebonden, en zooals de ultra-conservatieve partij Indië wil regeeren, is het geheel en al overgeleverd aan willekeur, *taillable et corvéable à merci*. Hoe lang zulk een stelsel zou duren, werd het consequent toegepast, durven wij niet voorspellen. De rechtbank van de publieke opinie der volkeren zou den voogd wel eens ter verantwoording kunnen roepen. Waren de handelingen van den Minister van Koloniën, die verklaard heeft in vele opzichten homogeen te zijn met den heer van Foreest, in overeenstemming met de woorden, dan zouden wij Indië en Nederland innig beklagen. Gelukkig erkent hij »kleine" verschillen, omdat hij den moed van zijne overtuiging mist.

De ultra-conservatieve partij zou blijkbaar eene zuivering van het Europeesch element, zoowel ambtenaren als particulieren, wenschen, zooals de Graaf von Bismarck in Pruisen tot stand trachtte te brengen. De heer Keuchenius heeft eenmaal gezegd: »zoolang niemand over het cultuurstelsel sprak, was het houdbaar." Van die les wil men profiteeren en zorg dragen, dat er, zoo mogelijk, niet van gesproken worde. De heer Rochussen zegt toch: »zoodra ik weet wie in Indië met het onderzoek omtrent de rechten van den inlander op den grond belast is, zal ik bijna het resultaat van dat onderzoek kunnen voorspellen." Over de koffiecultuur sprekende, voegde hij daarbij: »Wanneer de regeering niet ernstig en waarlijk wil behouden wat nog overgebleven is, en wanneer de ambtenaren dit daar niet bemerken, zal het ook niet behouden worden. Alleen dan zal het wel behouden blijven, wanneer de ambtenaren begrijpen, dat *dit* de weg is, in plaats van het tegenovergestelde, om in dienst te blijven en te worden bevorderd." Heftig vaart de heer Wintgens tegen eenige te Samarang gesproken woorden uit. Wij moeten met nadruk tegen dergelijke houding opkomen. Op die wijze zal de band tusschen moederland en koloniën niet worden versterkt. Er zal in Indië eene stemming ontstaan, zooals daar nooit bestaan heeft en die zwanger is van groote gevaren, wanneer men tegen onze landgenooten in die gewesten zulk eene taal voert. Tot dusver, wel is waar, was elke regeering, ook de meest behoudende, te verstandig, om toe te geven aan

het drijven van enkelen, die, even als de émigrés van 1815 in Frankrijk, eene »restauratie" willen. Maar de taal, thans in de Tweede Kamer door enkelen gevoerd, moet een pijnlijk gevoel in Indië opwekken. Men vergete het niet: elke reactie kan slechts een tijdlang duren; zij wekt tot krachtiger actie op. Maar het is onverstandig en onstaatkundig in eene partij, die steeds beweerd heeft dat zij de banden tusschen Nederland en Indië nauwer wil toehalen, de Europeesche maatschappij in Indië, ambtenaren en particulieren, waaraan wij het behoud van ons gezag en de baten die de koloniën opleveren, te danken hebben, te verguizen en te verbitteren; want zij toch zijn het, die de werkkrachten van de bevolking leiden. Hen met een terrorisme te bedreigen, zal verdeeldheid zaaien. Terecht is de heer Fransen van de Putte daartegen opgekomen.

De heer 's Jacob heeft bij zijne bespiegelingen over koloniale politiek een ander standpunt ingenomen. Ook hij gaf een uitlegging van art. 56 van het regeerings-reglement. In eene rede vol Oostersche beeldspraak trad die afgevaardigde voor het eerst in eene uiteenzetting van zijne zienswijze. Hij ontkent, dat art. 56 van het regeerings-reglement iets anders op het oog heeft gehad dan het behoud van gouvernements-exploitatie en gouvernements-monopolie; want hier is gelijktijdige toepassing bevolen van de eerste tot en met de vijfde alinea. Maar hij vergeet één enkel woordje: »*alzoo*," zegt de wet, zal men moeten komen tot de voorbereiding van eene andere toekomst, tot den muur, »waarachter de zon nog niet is opgegaan." Indien men art. 56 in zijn geheel toepast, — en de heer 's Jacob maakt van die niet-volledige toepassing eene grief tegen vorige liberale regeeringen, — dan is er geen *raison d'être* meer voor het behoud van gouvernements-exploitatie; want bij eene billijke belooning verdwijnen de voordeelen voor den Staat. Wie alleen de eerste alinea leest, kan het stelsel van den heer 's Jacob toegedaan zijn. Maar wie, als de heer Godefroi, volledige toepassing wil, kan alleen in art. 56 R. R. lezen, dat de regeering waken moet voor het behoud van de op hoog gezag ingevoerde cultures, dat is, dat in onze koloniën de teelt van producten voor de Europeesche markt in het algemeen belang van Indië en Nederland worde in stand gehouden, zonder dat echter staats-exploitatie op den duur regel zou behoeven te zijn. En nu mogen de verdere bepalingen in de eerste plaats plichten aan het Indisch bestuur voorschrijven, — dit was onvermijdelijk, omdat eene voorbereiding van eenen anderen toestand geboden werd, van een staat van zaken, waarbij de regeering ophoudt planter en kruidenier te zijn, zooals zij is, en waarbij vaste inkomsten de plaats van uiterst wisselvallige baten moeten vervangen.

Volgens de opvatting van den Heer 's Jacob zou ook de exploitatie der houtbosschen door particulieren in Indië in strijd zijn met de be-

doelingen van wijlen den heer Baud, die immers ook tot het samenstellen van artikel 61 van het regeerings-reglement medewerkte; want daarbij is aan den G. G. van Ned. Indië de zorg voor »*het in stand houden of uitbreiden dier bosschen*" opgedragen, niet »zooveel doenlijk," maar imperatief. Niemand echter heeft ooit hieruit afgeleid, dat de houtbosschen door gedwongen arbeid in stand moeten worden gehouden. En toch is hier geen enkel voorschrift in het belang van de bevolking gegeven, zooals die in art. 56 gelezen worden, hoe wenschelijk het ook in dat belang ware geweest, de ondragelijke blandongdiensten af te schaffen. Hoe heilrijk en winstgevend de tusschenkomst der particuliere industrie bij de boschexploitatie werkt, hebben wij vroeger doen kennen. Maar de instandhouding die in art. 61 imperatief aan den G. G. wordt voorgeschreven, vindt men in art. 56 facultatief gesteld en nog wel aan bepaalde voorwaarden verbonden.

Nog één woord slechts voegen wij er bij. Zoo Baud in Indië allerwege het staatsmonopolie had willen behouden, had hij ook en bovenal art. 60 moeten bestrijden.

Meer bepaald kwam echter het verschil in meening in de gevoerde debatten uit bij de behandeling van de groote onderdeelen betreffende de nog bestaande gouvernements-cultures.

De suikercultuur heeft in tweeërlei opzicht stof tot beschouwingen gegeven.

De Minister heeft de grondslagen van de door hem voorgenomen wettelijke regeling medegedeeld. Zij zijn: een fixum van levering, ontheffing van betaling van landrente voor de in gebruik genomen gronden en betere belooning voor de bevolking, met inkrimping van den verkoop op Java in verband tot de bevrachtingen bij uitbesteding. Eene regeering die het batig slot bovenal in bescherming neemt, zal de gedwongen suikercultuur nu moeten uitbreiden; wánt zoo zij de opbrengst der landrente over 40,000 bouws opgeeft, moet zij een equivalent vinden. Hoe is dit plan overeen te brengen met de proclamatie, waarbij door het tegenwoordige kabinet de rechten van de bevolking op haren grond zijn verzekerd? Een nieuw bewijs voorzeker, dat die proclamatie, zooals de heer Duymaer van Twist zeide, alleen *verba et voces* bevatte. Wij zullen evenwel de regeerings-voordracht afwachten, alvorens wij ons hierin verdiepen. Wanneer wij de regeerings-voordracht voor ons hebben, zullen wij die kunnen toetsen aan de vraag, in hoeverre zij afwijkt van de uitlegging, in de zitting van 12 December 1856 door den heer

J. C. Baud aan art. 56 gegeven, »dat de wet wel de handhaving, zooveel doenlijk, van de bestaande cultures beveelt, maar even uitdrukkelijk de toenadering wil tot het stelsel van vrijen arbeid." — En hij eindigde toen aldus: »Ik weet wel, dat het stelsel van vrijen arbeid in het regeerings-reglement slechts wordt aangewezen als een *desideratum*, als iets dat nog niet bestaat, doch waarnaar gestreefd moet worden; maar ik geloof, dat de uitlegging deze moet zijn, dat men den gedwongen arbeid bij de *bestaande* contracten moet handhaven tot men dien kan ontberen, *doch dat elk nieuw contract moet gegrondvest zijn op het beginsel van geheel vrijen arbeid.* Het komt mij voor, dat wanneer men nieuwe contracten uitgaf, berustende op het bij het regeeringsreglement afgekeurde beginsel, men dan in strijd met dat reglement zou handelen."

Nu hebben wij grooten eerbied voor de uitlegkunde ten opzichte van art. 56 van den heer Trakranen; wij zullen zijne voordracht echter ook aan de meening van Baud toetsen, zooals wij ook al het door hem gesprokene aan den heer 's Jacob ter overweging aanbevelen.

Een tweede punt betrof het weglaten, bij de publicatie in Indië, van het laatste lid van art. 2 van het Koninklijk besluit van 7 November 1866, houdende tijdelijke maatregelen omtrent de uitbesteding van suikerondernemingen. Uit de discussie is gebleken, dat de Gouverneur-Generaal in dezen eigenmachtig heeft gehandeld. De Minister erkende, dat hij »de zaak niet licht telde." Zeer terecht merkte de heer Fransen van de Putte op: »De heer Mijer is een te fijn man en kent de bepalingen van het regeerings-reglement, de verhouding tusschen den Minister van Koloniën en den Gouverneur-Generaal, en de moeilijkheden waarin een Minister van Koloniën komen kan, te goed, dan dat hij deze onvolkomen afkondiging van een Koninklijk besluit zoo naïef als doodonschuldig zou beschouwen. Ik herinner alleen de woorden van den heer de Laat de Kanter, die deed opmerken, dat men altijd geklaagd had, dat *Buitenzorg* door het *Plein* geregeerd werd, maar dat het scheen, nu het programma door den heer Mijer in Indië uitgevoerd zou worden, dat voortaan misschien het *Plein* van uit *Buitenzorg* zou geregeerd worden."

De Minister zag daarin een onderzoek naar de bedoelingen van den Landvoogd en was kregel over dien wenk. Hij heeft blijkbaar geen lust om zich onder tutele te laten stellen, want hij heeft den Koning voorgedragen de volledige afkondiging van het besluit te gelasten. Wij zien hierin het eerste conflict tusschen het Plein en Buitenzorg. Waarom evenwel heeft men dat in het leven geroepen? Nu eenmaal de zaken van Kriang en Waroe afgeloopen waren, was het besluit, zooals de Gouverneur-Generaal dat op het advies van den Raad van Indië afkon-

digde, in 's lands belang verbeterd. Neen, antwoordt de heer Trakranen, de regeering moet loyaal aan hare toezeggingen voldoen. Voor zoo verre dit eene algemeene stelling is, juichen wij die toe. Maar geldt zij alleen ter gunste van contractanten die in moeilijke financiëele omstandigheden verkeeren, en *niet* voor 's Konings onderdanen in Indië aan wie op plechtige wijze was toegezegd, dat zij van drukkende dienstprestatiën zouden worden ontheven, daar nu de Staat zijne ambtenaren naar behooren zou bezoldigen, en dat de druk van de koffiecultuur zou worden verminderd? Dergelijke toepassing van het loyauteits-begrip is, minst genomen, uiterst eenzijdig. Maar is zij billijk en staatkundig?

Wat zal bovendien de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië nu doen tegenover een Minister, die door hem is ingewijd in de beginselen van *zijne* politiek en die hem wederkeerig tot 's Konings Landvoogd voordroeg, terwijl herhaaldelijk door de regeering verklaard is, dat, in weêrwil der persoonsverwisseling, geheel dezelfde beginselen zullen worden gevolgd, nu de heer Trakranen, na reeds bij zijn eerste optreden eene blaam op den afgetreden Gouverneur-Generaal te hebben willen werpen, ook hem een zoo openlijk démenti geeft? De heer Mijer had, in vroeger tijd, zulk een hoogen dunk van solidariteit tusschen opvolgende regeeringen, dat hij in den aanhef van een in 1859 uitgegeven geschrift het volgende zeide:

»Toen de heer van Hall in de zitting der Tweede Kamer van de Staten-Generaal van den 16^{den} December 1858, zijne overtuiging uitdrukte, dat de tegenwoordige Regeering te kiesch is, om op eene vorige eene blaam te werpen, en dat zij daartoe te juiste denkbeelden heeft van de solidariteit die er, in vele opzichten, tusschen elkander opvolgende regeeringen bestaat, vermoedde die staatsman zeker niet, dat weinige dagen later een der leden van die regeering, en nog wel de Minister die met de samenstelling van het tegenwoordig kabinet van Nederland belast geweest is, aan den Koning zoude voorstellen en bij Z. M. bewerken, dat eene daad der vorige regeering, met samenwerking van- en in overeenstemming met alle bevoegde staatsmachten beraamd en verordend, door middel der Nederlandsche Staats-courant, als het officiëel orgaan der Regeering, openlijk zou worden gewraakt en afgekeurd (1)."

Wanneer men zulke denkbeelden koestert over de solidariteit van elkander opvolgende regeeringen — en de heer Mijer toonde dit besef immers nog ten volle te hebben, toen hij als minister het schorsings-besluit ten opzichte van de onbeloonde gedwongen diensten, voor de hoofden op Java gepresteerd, uitvaardigde, — dan moet eene dergelijke handelwijze van den heer Trakranen dubbel pijnlijk zijn.

(1) *Over de openstelling van kusthavens voor den algemeenen handel in Nederlandsch Indië*, door Mr. P. Mijer, oud-minister van koloniën. 's Gravenhage. Martinus Nijhoff.

De intrekking, door den Minister van Koloniën gelast (alleen op een advies van den hoofdinspecteur voor de koffiecultuur, dat hij nog wel onjuist opgevat heeft), van het besluit waarbij der inlandsche bevolking werd toegezegd, dat zij niet verder dan 4 palen zou behoeven te loopen voor den aanleg van nieuwe koffietuinen, is breedvoerig besproken. De Minister gaf daarvoor tweeërlei grond, vooreerst, dat eene enquête hangende was, en in de tweede plaats, dat de koffiecultuur door die bepaling ondermijnd zou worden; en bovendien de verontschuldiging, dat de bevolking op Java evenmin algemeen van dat besluit kennis droeg, als van de elkander vernietigende besluiten betreffende de onbeloonde diensten aan de hoofden.

Bepalen wij onze aandacht het eerst bij dit laatste punt, waarbij wij, om het gelijksoortige, tevens in aanmerking zullen nemen wat bij de beraadslagingen over het beruchte schorsings-besluit werd gezegd. Volkomen terecht zeide de heer Godefroi: dat waar het geldt de handhaving van ons prestige, daarmede niet is overeen te brengen, »dat men aan de inlandsche bevolking den eenen dag zegge: gij zijt vrij van dienstprestatiën aan uwe hoofden, en den anderen dag: neen, wij hebben ons vergist, gij blijft daaraan onderworpen; — dat men den eenen dag zegge: nieuwe koffietuinen op meer dan 4 palen afstands van uwe woning zult gij niet meer hebben te bewerken; den anderen dag: wij hebben ons vergist, wij doen onze belofte niet gestand, gij zult even als vroeger alle koffietuinen moeten bewerken, ook al zijn zij verder dan 4 palen van uwe woonplaats gelegen. Dat spelen met de bevolking acht ik bedenkelijk." Zeer spitsvondig is het argument door den heer van Nispen van Sevenaer daartegen ingebracht, dat men niet kan beweren, dat de Koning aan de Indische bevolking, wat de onbeloonde diensten voor de hoofden betreft, dergelijke toezegging had gedaan; want dat de Koning alleen had *berust* in hetgeen de afgetreden Gouverneur-Generaal had laten afkondigen. Dergelijke onderscheiding is voorzeker te fijn voor den Javaan, die in den Landvoogd niets anders zien kan dan 's Konings vertegenwoordiger, en althans toen het opperbestuur, wel verre van dien landvoogd openlijk te desavoueeren, in zijne handeling had berust, voorzeker recht had de toezegging te beschouwen als in naam des Konings gedaan, zoodat hij op de vervulling daarvan staat mocht maken. De heer van Nispen heeft vroeger verklaard dat hij wenschte de spons te zien halen over hetgeen ten gevolge der beloften aan Hoofden en volk op de begrooting was gebragt. Waarom is dezelfde afgevaardigde nu niet met evenveel kracht opgekomen tegen de handeling van den tegenwoordigen Minister, om eene verordening betrekkelijk het onderwijs op Java vast te stellen en ter afkondiging op te zenden? Daaruit zullen evenzeer uitgaven voortvloeien als uit

hetgeen de heer Sloet van de Beele verrichtte? Dat hadden wij verwacht van een spreker, die de verklaring herhaalt, dat »zoolang God hem de kracht geeft," hij op de banken der vertegenwoordiging elken Minister van Koloniën zal bestrijden, wiens richting daarheen leidt, »om de bijdragen die Nederland uit zijne koloniën in Indië trekt te doen verminderen." Dat ware zijn plicht geweest, al gevoelde hij weinig lust om met den heer Trakranen in discussie te treden; want later zullen nu voor het onderwijs de noodige sommen worden aangevraagd. En men verkeert dan weder in het geval, waarin de heer van Nispen de sommen voor de tractementsverhooging der Hoofden en de afschaffing van de aan hen gepresteerde onbeloonde diensten weigerde, ondanks de koninklijke toezegging.

Maar die geldquaestie daargelaten, hoe anders oordeelde de heer Baud in 1854 over eene andere belofte aan de regenten op Java gedaan, toen eene poging werd aangewend om de vierde aliena uit art. 69 van het regeerings-reglement te doen wegvallen. »Welk vertrouwen," zeide hij, »kunnen de Javanen voortaan stellen in het gezag boven hen gesteld? Moeten wij dan voortaan den Gouverneur-Generaal, 's Konings vertegenwoordiger, beschouwen als iemand, die beloften doet zonder verbindende kracht?" »Beschouwt men ons" — zoo liet hij de inlandsche hoofden spreken — »als de citroen, die men wegwerpt, wanneer het sap is uitgeperst?" Maar ook de heer van Nispen van Sevenaer dacht toen anders, zooals blijkt uit de volgende destijds door hem gebezigde woorden. »Immers, zoo het vrijstaat om gedane beloften te mitigeeren, om na te gaan, in hoe verre men goed vindt om ze te houden of wel ze te mitigeeren, dan geloof ik, dat degenen aan wie de beloften geschied zijn, weinig meer aan die beloften zullen hebben, weinig waarde er aan zullen kunnen hechten. Ik voor mij wil geene gemitigeerde belofte; ik wil, dat de koning opperbestuurder de in zijnen naam gedane beloften zal gestand doen, zoo als hij in zijne wijsheid zal meenen te behooren; dat hij zal doen wat hij vermeent, gebonden door die belofte, te moeten doen." Zoo sprak destijds de heer van Nispen, volgens het »zwarte boek" der politieke partijen, het *Bijblad.*

De heer Keuchenius, die deze woorden herinnerde, heeft tevens gewezen op het onderscheid, dat hoogst pijnlijk voor den Javaan moet zijn, wanneer deze de schorsing van de ordonnantiën van 5 Januari en 15 Februari 1866 vergelijkt met de eerste regeeringsdaad van den Gouverneur-Generaal, daarin bestaande, dat hij bij ordonnantie van 28 December 1866 de heerediensten op Riouw afschaft, zonder eenig equivalent, terwijl zijn voorganger, bij ordonnantie van 8 October 1864, de bevolking van de doesoen Soensang, residentie Palembang, van heerediensten vrijstelde, maar tegen betaling voor elk gezin van *f* 14.— per

jaar. Consequentie moet men intusschen van de conservatieve of conciliante richting niet vorderen.

Doch keeren wij terug tot hetgeen door den Minister, als ook door den heer 's Jacob, is bijgebracht tot verdediging der intrekking van het besluit betrekkelijk den aanleg van nieuwe tuinen op geen verderen afstand dan 4 palen. Wij laten andere sprekers ter zijde, die zich tot eene bloote adhaesie aan het gebeurde bepaalden. Er was vooreerst eene enquête hangende, zeide de Minister. Moet dit leiden om elke verbetering te beletten, wanneer zoodanig onderzoek jaren achtereen duurt? De heer van der Hucht heeft terecht op den 2den April gezegd: »Zoo gij in Indië eene zaak tot stand wenscht te brengen, dan zal zij, wanneer een nader onderzoek wordt ingesteld, codille verloren zijn!"

In de tweede plaats zou de koffiecultuur ondermijnd worden. Volgens de verklaringen van den Minister heeft de hoofdinspecteur voor die cultuur, de heer Bosch, wel bezwaar geopperd tegen een afstand van slechts 4 palen, in verband met de zorgelooze wijze waarop afschrijving van de koffietuinen plaats heeft, waarom hij ernstige gevolgen duchtte van de bepaling dat afgeschreven tuinen aan de bevolking moeten worden teruggegeven; — maar stelde hij daarentegen voor »een maximumafstand toe te passen op *alle* tuinen, doch van 6 palen, met uitzondering van de Preanger-regentschappen, alwaar hij 12 palen noodig achtte." (*Bijblad*, blz. 662, zitting van 2 April). De residenten wenschten alleen een maximum voor *nieuwe tuinen* en in dit denkbeeld is door den Raad van Indië en den Gouverneur-Generaal gedeeld. Wat doet nu de Minister? Zonder verder overleg met het Indisch bestuur; zonder te overwegen, dat het besluit reeds voor den tijd van een jaar geschorst was, omdat de aanplantingen hier en daar reeds waren geschied; trekt hij het besluit in en opent de deur weder voor de schromelijkste willekeur, zoodat de bevolking, als weleer, misschien 60 palen en meer zal moeten loopen om de koffietuinen aan te leggen!

De heer 's Jacob maakte er eene grieve van tegen den voormaligen Minister van Koloniën, dat hij het koffiestelsel had bestreden. »Gij behoort te handhaven", zeide hij, »hetgeen gij niet kunt missen; gij hebt echter bestreden hetgeen gij niet hebt kunnen of willen hervormen". Wij begrijpen volkomen het standpunt van den heer Keuchenius, die de koffiecultuur zulk een gruwel acht, dat hij ze tot elken prijs opgeruimd wil zien. Wij beseffen zeer goed, dat hij er den heer Fransen van de Putte een verwijt van maakt, dat hij het batig slot niet des noods geheel heeft opgeofferd. Maar zij die het batig slot willen behouden, behoorden het te prijzen, dat het vorige kabinet voorloopig niet verder wilde gaan en de baten die Nederland trekt, onaangeroerd liet, totdat men de gevolgen van de eerste maatregelen van hervorming kon

overzien. De liberale kabinetten van vorige jaren vonden de koffieculturuur »niet mooi"; verre van daar! Maar zij zagen zich verplicht eerst de grondslagen te leggen om nieuwe en vaste inkomsten te verkrijgen, voordat zij de onzekere baten van het dwangstelsel loslieten. De eerste grondslag daartoe was de hervorming van het landelijk stelsel. Een tweede stap zou geweest zijn de afstand van de koffietuinen, trapsgewijze en met voorzichtigheid, tegen goede voorwaarden voor den Staat, aan de particuliere industrie. Dat stelsel gaf de Minister Fransen van de Putte met één woord reeds als het zijne aan, toen de heer Duymaer van Twist in de Eerste Kamer de plannen van de West-Java koffiecultuur-maatschappij in bescherming nam. Dat was ook het stelsel, door den heer Duymaer van Twist vroeger ontwikkeld. In zijne beschouwing van art. 56 van het regeerings-reglement (1) schreef hij deze woorden: »Ik ben huiverig omtrent dit gewichtig onderwerp iets bepaalds te zeggen. Ook zal, vóórdat men tot iets besluit, naar het stellig voorschrift van art. 56, een opzettelijk onderzoek moeten voorafgaan, waarbij evenwel geene 96 monographiën zullen noodig zijn. Bij dat onderzoek zal, meen ik, zeer bepaaldelijk ter sprake moeten komen het oude denkbeeld, dat ook reeds, zoo als bekend is, bij den heer van den Bosch bestond, om de Gouvernements-koffietuinen aan particulieren te verhuren, hetzij dan dat men terstond zoowel aanplant en onderhoud als pluk en bereiding, alles door vrijwilligen arbeid, aan de huurders overliet, hetzij aanvankelijk alleen de beide laatste. Dat de productie op die wijze in belangrijke mate zou toenemen, zal wel niemand betwisten; maar de arbeid zou ook hooger moeten betaald worden, en er zou ook eene winst moeten overschieten voor de huurders. Mocht men, ten gevolge van het onderzoek, tot het besluit komen, dat dadelijk *alles* aan de huurders zou kunnen worden overgelaten, dan zou dat onderzoek een *afdoend* middel aan de hand moeten geven tegen het gevaar, dat de huurders, vooral in de laatste jaren van hun contract, de koffietuinen verwaarloozen. Maar er zijn er, zelfs onder hen die geenszins onder de liberalen op koloniaal gebied zouden wenschen gerangschikt te worden, die meenen dat zoodanige waarborgen geenszins onmogelijk zijn." Maar waren nu zij die zulke plannen tot hervorming koesteren, verplicht om het koffiestelsel in bescherming te nemen? Was de heer 's Jacob gerechtigd als censor van hunne handelingen op te treden, nu zij niet geslaagd zijn hunne plannen ten uitvoer te leggen door den fellen strijd, tegen hen gevoerd? Welke hervorming komt ooit zonder afkeuring van het

(1) *Bijdragen tot de kennis van het staats-, provinciaal- en gemeentebestuur in Nederland*, uitgegeven door Mr. W. R. Boer, Mr. J. A. Fruin en Mr. P. F. Hubrecht, deel IX, 1864, blz. 69.

verouderde en vergeletene tot stand? En wilde men dan de koffiecultuur en het koffiemonopolie voor altijd behouden?

De Minister van Koloniën deelde aan de Tweede Kamer een schrijven van den heer Bosch mede, waaruit bleek op welke wijze thans met de krachten en de vruchten van den arbeid der bevolking wordt omgesprongen. De ambtenaren houden geen toezicht op de tuinen; zij worden afgeschreven, als zij nog in vollen bloei staan; de inlandsche hoofden verklaren het hoofd te verliezen door de tegenstrijdige bevelen. Maar door die handelingen gaan de vruchten van den arbeid der bevolking te loor. Indien de particuliere industrie de koffiecultuur in handen had, haar eigenbelang zou dergelijke verwaarloozing beletten. Krachtiger wapenen tegen het koffiestelsel hebben de voorstanders van particuliere industrie nooit in handen kunnen krijgen, dan de regeering hun nu weder geeft. Wanneer de heer 's Jacob dan ook beweert, dat hij de intrekking van het besluit om geene nieuwe tuinen op meer dan 4 palen afstand aan te leggen, toejuicht, dan vragen wij, of het toezicht dan nu beter zal worden, nu een stelsel van onbeperkte willekeur weder zal blijven bestaan? De Javaan is onmondig; 't zij zoo! Maar de voogd stelle dan 6 palen, in plaats van 4 palen, opdat er althans eenige regeling en eenig perk aan de willekeur zij. »De Javaan zal niet opgeleid worden tot lust voor den arbeid", zegt de heer 's Jacob, »als men hem zegt: gij behoeft niet verder dan 4 palen te loopen om koffietuinen aan te leggen". Maar zal het tegenwoordige stelsel, dat hem dwingt 60 palen en meer te loopen, daartoe leiden? Het zal hem de koffiecultuur als een ondragelijken druk doen beschouwen. De Minister, die het stelsel wil behouden en verbeteren »door betere verdeeling der werkkrachten," reageert tegen zijn eigen beginsel door het nu genomen besluit.

Zij die de koffiecultuur tot elken prijs willen behouden, zullen het bestaande tijdelijk in stand kunnen houden; voor uitbreiding of verbetering is het niet vatbaar. De ondervinding leert dat. Sedert 1840 is de koffiecultuur op Java stationair, terwijl zij zich in andere landen uitbreidt. De prijzen zijn intusschen enorm gerezen. Van waar dus het verschijnsel, dat wij op Java waarnemen? Het is te wijten aan de onmacht van staats-exploitatie om zekere grenzen te overschrijden. Binnen die grenzen en door palliatieven zal men het stelsel nog een tijdlang kunnen schragen; maar bij elke poging tot overdrijving straft het kwaad zich zelf en moet men weder tot inkrimping komen. De intrekking van het jongste besluit omtrent de koffiecultuur zal dus niemand baten, maar de verwarring nog vergrooten.

»Geef de bevolking eene betere belooning", zeide de heer Stieltjes, »naarmate zij verder moet loopen om de tuinen te bearbeiden". Het denkbeeld getuigt van eene belangstelling in het lot van den Javaan,

die den heer Stieltjes eer aandoet. Ook den heer Rochussen scheen dat denkbeeld toe te lachen. Maar hoe zal het uitvoerbaar zijn? De Javaan wordt beloond naarmate hij koffie aan de pakhuizen aflevert. Op welke wijze zal men nu kunnen onderscheiden, of de koffie in de nabijheid dan op groote afstanden is geplant en gegroeid? Beloonde men den inlander voor tijd en arbeid, dan ware dergelijke maatstaf mogelijk. Nu echter regelt alleen de uitkomst zijn loon. Wij zien dus niet in op welke wijze dit denkbeeld uitvoerbaar is, en daarop stuit, naar wij meenen, dergelijke verbetering af. Zoolang de Javaan eene betaling krijgt die geheel onafhankelijk van zijn arbeid is, maar zich regelt naar de vruchtbaarheid van den grond dien hij gedwongen wordt te beplanten, en de verkregen uitkomsten, is die wijze van beloonen van den arbeid onuitvoerbaar.

De Minister van Koloniën wil de koffiecultuur na afloop van de enquête regelen en verbeteren. Indien hij dit doen wil volgens de begrippen die hij nu reeds daaromtrent verkondigt, dan moeten wij verklaren weinig hoop voor de toekomst te hebben. De Minister geeft toch eene voorstelling van den stand van zaken die ons bijzonder heeft getroffen. De Minister is van meening, dat de Javaan bij de koffiecultuur een rijkelijk loon verdient. Hij zeide in de zitting van 1 April jl.:

»De bevolking, die ingedeeld is bij de koffiecultures, moet jaarlijks, bij eene behoorlijke verdeeling van werkzaamheden, praesteeren 36,000,000 dagdiensten, als men aanneemt dat een man 60 dagdiensten 's jaars verricht ter verzorging van 500 boomen. Bij eene productie van 1,000,000 pikols koffie, van de 300,000,000 koffieboomen die aangeplant zijn — dat product is misschien iets te hoog gerekend voor een doorslag-product — wordt $12^1/_2$ millioen gulden aan de arbeiders in geld uitbetaald, hetgeen uitkomt voor iederen Javaan die bij de koffiecultures ingedeeld is, op $34^7/_{10}$ ct. daags. Berekenende dat bij de suikercultures van den bouw *f* 125 aan den inlander te goed komt, dan verdient de bevolking daaraan evenveel. En nu vraag ik, of bij een verdienste van $34^7/_{10}$ ct. per dag niet kan worden gezegd, dat de belangen van de bevolking behoorlijk zijn beveiligd door de toepassing van dit stelsel?"

Indien een man die de toestanden in Indië niet kent en nu en dan slechts eens liefhebbert, zooals de heer Wintgens, dergelijke cijfers aan de vertegenwoordiging had voorgelegd, dan zouden wij niet zooveel reden tot verbazing hebben. Maar van de zijde van een Minister van Koloniën hadden wij dit niet kunnen verwachten. Het geldt hier toch niet eene *phrase à effet*, in het vuur van de improvisatie ontsnapt, want de Minister heeft den 4den April daarbij gevoegd, dat hij meent »dat het loon aan den koffieplanter op Java voldoende is." Was toch al zijne

becijfering niet volkomen juist, er waren *enkele gevallen*, »dat men met 24 dagen arbeid 's jaars kan volstaan."

Indien men het koffiestelsel verdedigt, omdat het baten afwerpt, begrijpen wij dat. Maar wanneer een Nederlandsch Minister dergelijke redeneeringen ontwikkelt, dan is hij in volslagen strijd met de officiëele waarheid. Verder willen wij niet gaan.

De Minister baseert zijne becijfering op eene belooning voor de productie, maar ziet geheel en al den vierjarigen arbeid tot aanleg der koffietuinen over het hoofd.

Eene productie van één millioen pikols wordt alleen in de gunstigste jaren verkregen. Dat zijn cijfer, als middencijfer, te hoog is, erkende de Minister zelf. Wanneer men de cijfers van de officiëele verslagen nagaat, dan komt men nog niet tot 850,000 pikols 's jaars, als middencijfer.

Maar er is meer. Terwijl de oogst in 1863 bedroeg 1,113,435 pikols, verkreeg men in 1862 slechts 659,183 pikols koffie. En in 1864 verkreeg de planter, volgens het laatste jaarlijksche verslag (over 1863, blz. 159 en 163), alleen betaling voor 415,758 pikols. De gemiddelde productie van die drie jaren geeft dus niet het $^2/_3$ van hetgeen de Minister als middencijfer aanneemt.

Maar wanneer wij den werkelijken toestand nagaan, dan is de becijfering geheel onaannemelijk en uit de lucht gegrepen. De tuinen zijn toch verre van overal even vruchtbaar te zijn, en het product, dat nu met *f* $12^1/_2$ betaald wordt, eischt in sommige streken den zesvoudigen arbeid, dien men elders noodig heeft. De Minister spreekt van 24 dagen arbeid in enkele gedeelten van Java; er zijn er ook waar 180 dagen arbeid gevorderd worden.

Ook heeft de Minister geheel uit het oog verloren dat in de Preanger-regentschappen, die meer dan een achtste van de koffie van Java produceeren, in plaats van *f* 12.50 slechts *f* 6.25 per pikol aan de bevolking wordt voldaan, terwijl in Banjoewangi die betaling *f* 7.65 bedraagt (1).

In het uiterst gunstige jaar 1863 rekende men dat van 205 boomen gemiddeld één pikol koffie verkregen werd. En wat zien wij nu in bijlage O, N°. 17, van het regeerings-verslag? Dat men in Tagal van 100 boomen één pikol koffie oogstte, maar in Cheribon van 405 boomen. In Tagal zijn bij de cultuur 10,431 gezinnen ingedeeld, in Cheribon 25,467 gezinnen. In Tagal produceerden de tuinen en boschgronden

(1) Dit was reeds geschreven toen de Indische Couranten ons het bericht brachten, dat, bij besluit van den Gouv.-Gen. van 28 Febr. jl., voor den oogst van 1867 de prijzen gebracht zijn op *f* 6.50 voor de Preanger regentschappen, *f* 7.96 voor Banjoewangi, en *f* 13 voor de overige residentiën.

55,008.10$^1/_{10}$ pikols, in Cheribon 45,829.44$^1/_5$. Waar dus in Tagal elk gezin betaling genoot voor bijna 5$^1/_2$ pikols, ontving men in Cheribon nauwelijks eene belooning tegen 1$^4/_5$ pikol, maar voor vierdubbelen arbeid. Zoo verschilt de belooning in elke residentie.

In 1862 werd gemiddeld 1 pikol van 351 boomen verkregen. In de Preanger-regentschappen zijn 84,536 gezinnen bij de koffiecultuur ingedeeld en zij genoot betaling voor 82,874.107 pikols. Dus nog niet *f* 12.50 voor 60 dagen arbeid, naar den maatstaf van betaling door den Minister aangenomen. Maar het verslag leert ons, dat daar toen *f* 5.75 per pikol werd uitgekeerd! Voor elk gezin geeft dit nog niet 12 centen per dag. Voorwaar eene zeer ruime belooning!

Wij zijn nog niet aan het einde. Het regeerings-verslag van 1862 leert ons, dat in dat jaar in Madioen 1 pikol van 137 boomen werd verkregen. Maar wij nemen drie andere residentiën, en wat leert het verslag ons daaromtrent?

	Ingedeelde gezinnen.	Afgeleverde pikols koffie.	Getal boomen om 1 pikol koffie te verkrijgen.
Banjoewangi	3,573	1,191.38	1,965
Banjoemas	28,978	5,399.62	2,058
Bagelen	33,092	14,161.25	1,105

Daar verdiende elk gezin dus nog op verre na niet, hetgeen in 1862 in de Preanger-regentschappen voor de koffiecultuur werd genoten. In Banjoemas moest men aan onderhoud en pluk meer dan vierdubbelen arbeid besteden, dien de Minister noodig acht, om nog niet $^1/_5$ van 34$^7/_{10}$ cent te verdienen. In Banjoewangi, waar de betaling per pikol slechts een weinig hooger is dan in de Preanger-regentschappen, was de uitkomst voor de bevolking nog ongunstiger.

Nu geven wij volkomen toe, dat er op Java gronden zijn uiterst geschikt voor deze cultuur, en dat de bevolking, dank zij de natuur en hare onbegrensde mildheid, daar nog een redelijk goed loon verdient. Maar de officiëele waarheid plaatst cijfers tegenover die van den heer Trakranen, die het koffiestelsel in een geheel ander licht stellen.

De heer Trakranen beriep zich op eenige zinsneden uit een schrijven van den heer van Deventer, nieuw benoemd resident van Pasoeroean, om aan te toonen, dat de koffiecultuur daar volkscultuur was en bij verdere verbetering zeer gunstig voor de bevolking werken zou. Wij ontkennen dat niet. Pasoeroean is een der beste gronden voor de koffiecultuur op Java. De officiëele verslagen bewijzen dat ten duidelijkste.

In 1863 waren daar 26,504,223 boomen aanwezig, terwijl, volgens het verslag, op geheel Java toen 226,466,412 vruchtdragende boomen gevonden werden. Slechts 3,286,657 boomen waren in Pasoeroean in gere-

gelde tuinen aangelegd, maar men vond daar 16,056,029 boomen die boschkoffie opleverden, en 7,161,537 boomen als pagger- en kampongkoffie leverende opgegeven. Nu weten wij wel dat deze cijfers slechts bij raming begroot worden. Maar zij bewijzen op de meest afdoende wijze, dat in die residentie de koffiecultuur volkscultuur is; want men vindt over geheel Java, buiten Pasoeroean, nog slechts 5 à 6 millioen boomen voor de boschkoffie opgegeven, en van de pagger- of kampongkoffie bezit Pasoeroean $^1/_{11}$ gedeelte. Daar is de koffie dus volkscultuur.

Indien wij nog meer bewijzen noodig hadden om aan te toonen, dat de Minister tot grondslag van zijn betoog die residentie neemt, waar de cultuur de beste resultaten oplevert, terwijl zij elders den ergsten druk voor de bevolking uitmaakt, dan zouden wij wijzen op de berichten van den Directeur der Cultures, voorkomende op blz. 137 van het regeeringsverslag over 1861. Hij beantwoordt daar de vraag, of de bevolking ook vrijwillig koffie aanplant als het gevolg van de in later tijd verbeterde belooning. De uitkomsten hebben over het algemeen niet veel te beteekenen; maar omtrent Pasoeroean lezen wij: »Eindelijk vermeldt genoemde hoofdambtenaar, dat in de residentie Pasoeroean gedurende den planttijd van 1861—62 geene nieuwe tuinen op hoog gezag zijn aangelegd, noch aanplantingen bevolen. De bevolking legt jaarlijks, zonder aansporing van het bestuur, nieuwe aanplantingen aan, welke na een of twee jaren gretig koopers vinden. »Deze zucht tot uitbreiding," zegt de resident, »kan niet dan op hoog gezag worden tegengegaan." "

De conclusie die uit deze officiëele mededeelingen volgt, is eenvoudig: zoodra de particuliere industrie ook elders de koffiecultuur loonend zal doen zijn, zal er geene reden bestaan om uitbreiding »op hoog gezag" te gelasten. Waar de cultuur kwijnt, is dit, — Pasoeroean bewijst het zonneklaar, — wat men ook van de luiheid en onmondigheid van den inlander moge beweren, aan de slechte belooning en het dwangstelsel te wijten. De beweringen van den heer Trakranen zijn zoo algemeen, dat zij niets beteekenen en niets bewijzen dan de oppervlakkigheid en de eenzijdigheid van den Minister.

Zijne plannen tot behoud van de nog bestaande culturen zullen dan ook den toets met geene mogelijkheid kunnen doorstaan. Men zal, ja, nog eenigen tijd het dwangstelsel met al zijne gebreken tegenover de lijdzame bevolking van Java kunnen volhouden; maar aan ontwikkeling van het productief vermogen van onze koloniën is daarbij niet te denken. Gaat men daarbij voort, door wankelbaarheid van beginselen, den eenen dag af te breken hetgeen men den anderen heeft opgebouwd, dan zal het prestige van ons gezag meer en meer geschokt worden. Dan zullen telkens meer bajonetten noodig zijn, waarop de Minister onze macht meent te moeten vestigen. Terecht heeft de Oud-soldaat den Minister

daaromtrent een waarschuwend woord toegevoegd. »Over de vestingwerken," zeide de heer Stieltjes, »zal ik niet spreken: bij den toestand waarin wij in Indië verkeeren, waar eene zoo groote inlandsche bevolking tegenover weinige Europeanen staat, zijn de eigenlijke krijgskundige middelen slechts de bijzaak; de hoofdzaak is de goede gezindheid van de bevolking." Maar die goede gezindheid is niet te behouden, wanneer diezelfde spreker terecht den toestand aldus schetst: »Men heeft gesproken van de oprichting van eene Directie van Justitie. Ik zie daarin wel iets goeds. Maar nog meer in het afbreken van de directie van injustitie, die thans zeer uitgebreid is en overal ingrijpt."

Aan het slot van het debat over de koloniale belangen is nog een hoogst gewichtig punt ter sprake gekomen, dat den volgenden dag, ter gelegenheid der behandeling van het wetsontwerp tot vaststelling van het gebruik van het koloniaal batig slot van 1864, nader werd behandeld.

De heeren Jonckbloet, Keuchenius en Fransen van de Putte stelden de vraag aan den Minister, of hij gevolg dacht te geven aan de toezegging, vervat in het, op 4 Juni 1866, namens het kabinet aan de Eerste Kamer medegedeeld regeeringsprogramma, waarin gezegd was, dat »eene regeling van de cultures een arbeid is, waartoe deze regeering zich verplicht achtte," onder bijvoeging, op 7 Juni, dat, nu eenmaal de wettelijke regeling der cultuur-aangelegenheden bij de vertegenwoordiging aanhangig was gemaakt, het niet kon aangaan dat onderwerp te laten rusten. »Dat zou" — had de heer Mijer gezegd — »eene onmogelijkheid zijn; zulk een Minister zou geen vier en twintig uren meer kunnen leven. Ik kan dus, voor zoo veel het van mij zal afhangen, in dit opzicht de meest stellige verzekering geven." Nu stelden de drie genoemde afgevaardigden de vraag, of de Minister, die de suikercultuur wettelijk zou regelen en later ook de koffiecultuur, het voornemen had eene wet tot regeling van de rechten en verplichtingen van de particuliere industrie in te dienen? De Minister zweeg aanvankelijk op die vraag. Vervolgens verklaarde hij niet genegen te zijn zoodanige voordracht te doen. Hij hing ook die regeling aan het haakje van de enquête omtrent het grondbezit in Indië, even als hij getracht had met de voordracht omtrent de uitgifte van woeste gronden in erfpacht te doen. Zonderlinge houding, voorwaar, van een Minister die zich homogeen verklaart met zijn voorganger, en nog een dag te voren tot den heer Jonckbloet sprak: »Intusschen meen ik

met zekerheid te kunnen verklaren, dat in hoofdzaak die overeenstemming tusschen mijn ambtsvoorganger en mij werkelijk bestaat." *Enkele ondergeschikte punten* alleen zonderde hij toen uit. Nu is het, naar wij meenen, toch geen ondergeschikt punt waarvan hier sprake is; want de geheele toekomst der particuliere nijverheid hangt van deze regeling af. Niets kan ongegronder zijn dan de bewering dat het lot der cultuurwet zou hebben uitgemaakt, dat zulk eene regeling niet uitvoerbaar of niet wenschelijk is. De geheele oppositie tegen de cultuurwet was gericht tegen de regeling van den grondeigendom; men beweerde dat zeer goed regelen voor de cultures zouden kunnen worden gesteld zonder den grondeigendom te regelen. Wel vroeg de oud-minister van koloniën Rochussen: »Wat moet er in zulk eene wet staan? Ik begrijp niets van eene regeling van particuliere industrie. Wil men kolonisatie?" Maar de heer Fransen van de Putte antwoordde: »Volgens het *Staatsblad van Nederlandsch Indië* kan men verkrijgen recht van opstal op gronden ter oprichting van suiker-, indigo-, katoen-, rijst- of tabaksondernemingen. Zal de Minister dat toelaten, en onder welke voorwaarden? Hoe zullen de overeenkomsten van arbeid gesloten worden? Zal de Minister, gedurende den langen tijd dat het onderzoek kan duren, bijv. toelaten dat er eene particuliere suikerfabriek opgericht wordt tusschen twee gouvernementsfabrieken in? Het is geene onderstelling dat dit gebeuren kan, want het heeft plaats gehad in Cheribon en daardoor zijn toen die conflicten ontstaan. Zal de Minister, om dat te voorkomen, definitief zeggen: nergens mogen suikerfabrieken opgericht worden? Zal de Minister tegengaan, dat, bijv. zooals in Bagelen, de particuliere nijverheid zich toelegt op de indigo-cultuur? zoo neen, onder welke voorwaarden zal de Minister dat toelaten? Het betreft dus niet alleen de rechten op den grond, maar de vraag is: zullen die ondernemingen toegelaten worden en onder welke voorwaarden?"

Wanneer wij een stap terugtreden in de geschiedenis van den kolonialen strijd, dan zien wij inderdaad dat de groote vraag, die elke regeering zich ter oplossing behoort te stellen, deze is: op welke wijze zullen de belangen van de gouvernements-cultures en van de particuliere industrie vereenigd worden? In 1860 was het de heer Wintgens die door het voorstellen eener motie van orde, waardoor de Tweede Kamer haar verlangen te kennen gaf tot regeling van de uitgifte van cultuurcontracten hij de wet, den eersten stoot gaf om aan den strijd op koloniaal terrein een positief karakter te geven. Later heeft de reactie tegen particuliere ondernemingen op Java aanleiding gegeven tot de enquêtes waardoor de Rembangsche en Cheribonsche quaestiën in het leven zijn geroepen. Toen vorderde ook de conservatieve partij met aandrang eene cultuurwet, in verband met die quaestiën. Het eerste ontwerp van den

Minister Uhlenbeek regelde niets dan de verhouding van de particuliere industrie tot de regeering en de inlanders.

En is zoodanige wet nu niet meer noodig, nadat de nevelachtige politiek van den heer Mijer heeft gezegevierd? De heer Trakranen beklaagde zich dat men hem dergelijke vragen »*stante pede*" ter oplossing voorlegde en hem »als het ware *au pied du mur* plaatste." Hij zou regelen stellen voor de particuliere industrie, wanneer dit noodig was. Maar behoort niet een ieder, die de portefeuille van koloniën aanvaardt, zich die en dergelijke vragen voor te stellen en een stelsel te kunnen ontwikkelen, waardoor zij opgelost zullen worden? De Minister schijnt zich noch den aard noch den omvang van zijne taak en roeping voor den geest te kunnen stellen.

Wanneer wij de officiëele bescheiden opslaan, dan vinden wij op elke bladzijde de meest afdoende bewijzen en verklaringen van de Indische regeering, dat men niet weet waaraan zich te houden. De heer van Rees schrijft in zijn rapport over den uitslag van zijn onderzoek omtrent de vrije tabakscultuur in Rembang het volgende:

»Lange jaren heeft te dier zake, bij de afwisselende richtingen op staatkundig gebied, onzekerheid bestaan, waarvan ik geen beter bewijs kan aanvoeren, dan door over te nemen de volgende zinsneden uit het aan de regering gericht rapport van den Direkteur der cultures — Umbgrove — van 19 Januari 1860, N°. 291/9: Ware ik met juistheid bekend met de inzichten der regeering ten aanzien van het cultuurstelsel, of beter gezegd met de uitlegging door haar gegeven aan art. 56 van het reglement op het beleid der regeering in N. I., het zoude voor mij minder bezwaar opleveren, de middelen aan te wijzen, om in Rembang wederom tot eene behoorlijke regeling en orde te geraken; maar bij de bestaande onzekerheid is het voor mij niet mogelijk, hier een bepaald advies uit te brengen!"

Op 27 Mei 1863 sprak de Minister Fransen van de Putte in de Tweede Kamer:

»Intusschen is regeling zeer noodig en dringend. Ik heb dit bij eene »vorige gelegenheid in deze Kamer betoogd. Ik heb aangetoond, dat re»geling te dezer zake boven alles noodig is, bepaaldelijk wettelijke regeling, »omdat die cultuur-aangelegenheden op Java beheerscht worden door te»genstrijdige en in onbruik geraakt zijnde bepalingen. De geachte afge»vaardigde uit Zwolle is met kracht daartegen opgekomen. En wat vind »ik nu aan het Departement van Koloniën? Het betoog van den Raad »van Indië en van den Gouverneur-Generaal, dat »verschillende, met elk»ander strijdige voorschriften en regeeringshandelingen nog bestaan en be»hooren te worden opgevolgd." Dit betoog is van des te meer gewicht, »vermits daarbij vooral gedoeld wordt op de Cheribonsche aangelegenheden.

»En verder: »Uit een overzicht van de geschiedenis van dit vraagstuk »*in de laatste veertien jaren* blijkt ten duidelijkste, dat het verbod van »in-huur-name van gronden van de inlandsche bevolking, waaraan nogtans »nimmer streng de hand is gehouden, niet zijn oorsprong vindt in de »belangen der bevolking zelve, maar, zonder op eenige algemeene veror»dening te berusten, de eischen van het cultuurstelsel, gelijk die bij de »aangehaalde beschikkingen van 1840 en 1841 op den voorgrond staan, »tot basis heeft."

»En op eene andere plaats, sprekende van de overeenkomsten waar»over de Directeur der Cultures zich beklaagt, omdat zij niet geheel over»eenstemmen met het *Staatsblad* van 1838, No. 50, of met de twee »vroeger onbekende en nimmer toegepaste besluiten, zegt de Gouverneur»Generaal Pahud: »dat, terwijl het thans aan geen twijfel onderhevig kan »zijn, dat de residenten en directeuren die zoodanige overeenkomsten voor »den aanplant van koffie, suiker of indigo registreerden en goedkeurden, »met de uitdrukkelijke bevelen van het opperbestuur in strijd handelden, »en evenzeer in strijd met de strekking der besluiten van 25 Februari »1840, No. 2, en 17 April 1841, No. 12, niettemin een aantal van die »overeenkomsten in verschillende residentiën op Java zijn aangegaan, welke »noch door de Indische Regering, noch van wege het opperbestuur, die »beide zoodanige overeenkomsten op den voet van *Staatsblad* 1838, No. 50, »vroeger voor geoorloofd hielden, zijn gewraakt of tegengegaan." Dus ge»durende veertien jaren tegenstrijdige bepalingen, die echter niet worden »gehandhaafd."

Wij zouden de voorbeelden met tallooze aanhalingen uit officiëele stukken kunnen vermenigvuldigen. Maar de heer Trakranen, die zich homogeen verklaart met den Minister Mijer, weigert, in weêrwil van diens positieve verklaring, eene voordracht tot regeling van deze belangen, ja schijnt geen besef van de dringende behoefte daaraan te hebben! Zal de verwarring in Indië daardoor verminderen en ophouden te bestaan?

Wij hebben alleen de hoofdpunten van het debat willen bespreken, die regeerings-beginselen betreffen.

De conclusie die wij uit een en ander trekken, is, dat wij geen ander oordeel over de handelingen van dezen Minister van Koloniën kunnen vellen dan wij aanvankelijk gedaan hebben.

De Minister is een man van conservatieve begrippen. Maar de regeling der bevrachtingen en de indiening van het wetsontwerp tot uitgifte

van gronden in erfpacht zijn blijken van goede bedoelingen. Het gemis aan doorzicht en overtuiging bij den heer Trakranen zijn echter bij elke schrede merkbaar, die hij op staatkundig terrein doet. Treurig voorwaar in een tijd, nu Indië bovenal een man noodig heeft, die weet wat hij wil.

De stemming over de begrooting bewees, dat de Minister, wentelende om zijn as, aan geene der richtingen vertrouwen inboezemt. De heer Stieltjes, 4 ultra-conservatieven en 12 liberalen weigerden hem hun vertrouwen. Hij moge zich de les, hem door den heer 's Jacob gegeven, ten nutte maken: »Aan het einde van een weg die de sporen draagt van een dubbelzinnig beleid van zaken, hangt voor geen Minister ter wereld eene kroon, maar een vonnis!"

Heeft nu het meerendeel van onze politieke vrienden verkeerd gedaan door hunne stem aan de begrooting te geven en niet van den steun van enkele ultra-conservatieven gebruik te maken, ten einde den heer Trakranen omver te werpen? Naar onze overtuiging moeten wij die vraag ontkennend beantwoorden.

Eene afstemming van de begrooting zou meer kwaad dan goed voor Indië hebben gesticht. Op dit oogenblik zijn de wetsontwerpen tot verbetering van de bezoldiging der Indische hoofden en gedeeltelijke afschaffing der gedwongene onbeloonde diensten voor die hoofden en tot regeling van de uitgifte van woeste gronden in erfpacht rijp voor discussie. De val van den Minister zou een nieuw en onbepaald uitstel van de regeling van die aangelegenheden ten gevolge hebben gehad.

In en buiten het kabinet bestaat daarenboven verschil van meening onder onze politieke tegenstanders. Openlijk dringen sommige organen van de reactie op de verwijdering van den heer Trakranen aan of ontzeggen hem hun vertrouwen. De heer R. B(ake) trekt in het *Utrechtsch Dagblad* krachtig te velde tegen de ultra-conservatieven en onderscheidt hen van de ministeriëele richting, die de noodzakelijkheid van hervormingen in Indië erkent. Het *Volksblad* bedreigt het kabinet met zijn anathema, zoo het den heer Trakranen verwijdert om de ultra-conservatieve partij te doen zegevieren. Uit een en ander blijkt, dat de Minister, ondanks zijne vriendschappelijke betuigingen aan den heer van Foreest, den weg der reactie niet zal kunnen inslaan. Zijn val zou de verwarring op dit oogenblik wellicht vergroot, den strijd heftiger aangeblazen hebben, en bij den tegenwoordigen toestand van Europa kunnen leiden tot versterking van het reactionnair element in het kabinet.

Doch al komt het ons in het belang van de oplossing van een paar gewichtige quaestiën heilzaam voor, dat de begrooting thans is aangenomen, toch kunnen wij ons zeer goed de houding van onze politieke vrienden verklaren, die hun vertrouwen aan den Minister ontzegd hebben.

Wij kunnen toch in den Minister niet den man van »bedachtzamen" vooruitgang zien, waarmede een vrijzinnig staatsman gaarne moet willen samenwerken. Zijne geheele houding bewijst het tegendeel. Naar onze innige overtuiging kunnen zij die nog eenigen eerbied koesteren voor de richting, de beginselen en de veeljarige volhardende pogingen van den man, die gedurende het vierde van eene eeuw de Indische toestanden doordacht, hun vertrouwen niet aan dezen Minister van Koloniën schenken.

X.

VARIA.

Wij hebben met genoegen in de mail-editie van den *Java-bode* van 1 Maart, 1867, het oordeel van dat blad over het eerste nommer van den nieuwen jaargang van dit Tijdschrift gelezen. Onze taak met die der Indische pers vergelijkende, heeft de schrijver met juistheid aangewezen, welke de voordeelen zijn der positie waarin de Redactie van het Tijdschrift geplaatst is, welken invloed zij in Nederland en in Indië zal kunnen uitoefenen, welk aandeel in den strijd voor de toepassing eener liberale staatkunde op Indië aan het Tijdschrift toekomt. Toch schenkt ons de *Java-bode* geene onverdeelde sympathie. Hij kan het niet verkroppen, dat wij de vernietiging van het batig slot niet in onze banier hebben geschreven; »de ontstentenis van eenig zoodanig met kracht en waardigheid vooropgesteld doel" is hem eene grievende teleurstelling.

Onder de leden onzer Redactie is zeker niemand die niet den wensch koestert, dat de Nederlandsche financiën zoo spoedig mogelijk onafhankelijk worden gemaakt van de Indische baten; niemand die niet bereid is elke poging in die richting toe te juichen en te bevorderen; niemand die niet beseft, dat de behoefte aan een groot batig slot voor Nederlanders de grootste hinderpaal is om in de koloniale zaken helder te zien en rechtvaardig jegens Indië te handelen. Maar is het gebruik van het batig slot ten behoeve van het moederland een *diefstal*, zooals de Indische pers ons dagelijks opdringt? Ziedaar wat zeker niet ieder lid der Redactie zou willen toestemmen, onder anderen niet de schrijver van het artikel »onze koloniale staatkunde," geschreven naar aanleiding van het beroep van den heer van der Wijck op het Nederlandsche volk, in *de Gids* voor Dec. 1865. Zijn omstandigheden ondenkbaar waaronder Nederlandsche staatslieden zich verplicht mochten achten in het gebruik van die batige sloten te berusten, wat zeker niemand zou mogen doen indien zij werkelijk 's naasten goed waren? Ziedaar wat zeker nooit kan worden toegegeven door die leden der Redactie, die

ministeriëele portefeuilles gevoerd hebben, en als Ministers het evenwicht tusschen inkomsten en uitgaven slechts door de Indische baten hebben kunnen verzekeren. Is het mogelijk, nu ongelukkiger wijze onze geheele huishouding op die jaren lang genoten baten is gebaseerd, die oogenblikkelijk geheel los te laten, en zou dit zelfs voor Indië voordeelig wezen, tenzij men mocht aannemen, dat het reeds rijp is om geheel op zich zelf te staan? Ziedaar wat zeker geen enkel lid der Redactie zou willen beweren, en waaromtrent wij de vrijheid nemen den *Java-bode* naar een artikel van Mr. H. van Alpen in *de Gids* voor Mei 1867 te verwijzen.

De quaestie van het batig slot moest voor de Redactie van het Tijdschrift »an open question" blijven, en kon moeilijk zoo worden voorop gesteld als de *Java-bode* wenscht. Maar daarom schromen wij niet haar te behandelen en zelfs aan de meest geavanceerde gevoelens op dit punt, zoo zij slechts behoorlijk gemotiveerd zijn, eene plaats te verleenen. Een onzer eerstvolgende nommers zal, vleien wij ons, in dit opzicht der Redactie van den *Java-bode* een aangename verrassing bereiden.

Vond de Redactie in het oordeel van den *Java-bode* opwekking en bemoediging, de weinige woorden die het *Nieuw Bataviaasch Handelsblad* aan ons eerste nommer heeft gewijd, zijn daarentegen wel geschikt om ons neêr te drukken. Naast een openlijken lof staat daar een bedekte blaam. De Redacteur, den inhoud van ons eerste nommer in het algemeen prijzende, meent echter, dat het weinig nieuws voor Indië bevat, en drukt de meening uit, die in ieder geval na de lezing van één enkel nommer wel wat voorbarig mag heeten, dat wij een goed Tijdschrift *voor* Nederland *over* Indië zullen kunnen leveren. Ons doel was echter niet alleen voor Nederland, maar vooral ook voor Indië te schrijven.

Of werkelijk ons eerste nommer zoo weinig belangstelling in Indië verdiende te wekken, zullen wij daar laten. Wij zullen ons even weinig verdiepen in de vraag, of de volgende nommers wellicht beter geschikt zullen zijn om die belangstelling gaande te maken. Maar wij wenschen op te merken, wat zoo juist door den *Java-bode* is erkend, dat het bestaan van ons Tijdschrift voor Indië lang geen onverschillige zaak is. Indië heeft in het tegenwoordig tijdsgewricht aan een advokaat, die in Nederland zijne belangen met warmte behartigt, de dringendste behoefte, zal het niet weder alles zien verloren gaan, wat het na zooveel strijd heeft gewonnen. Maar zal ons Tijdschrift bloeien en groeien, dan moet het ook in Indië steun en bijval vinden. De belangstelling van

het Nederlandsch publiek is te gering, om alleen het bestaan en den bloei van het Tijdschrift op den duur te verzekeren. Daarom klonk ons het oordeel van den heer van der Hoeven zoo onaangenaam in de ooren: wij vreesden, dat het strekken zou om de blikken onzer Indische broeders van onzen arbeid af te trekken, in plaats van ze daarop te vestigen.

Maar wat wij vooral wilden opmerken is het volgende. Ofschoon wij ons veroorloven de uitspraak van het *Nieuw Bataviaasch Handelsblad* wat onbillijk te vinden, wij ontveinzen ons niet, dat zij billijk zou kunnen worden, indien de krachtige medewerking uit Indië waarop wij gehoopt hebben, zich te vergeefs liet wachten. De stof der Indische wetenschap kan in Nederland verwerkt worden; maar Indië is de bron waaruit zij ons moet toevloeien. 't Zou moeilijk zijn op den duur belangrijk te blijven, indien wij niet vaak ook wat nieuws konden leveren. En daarom roepen wij onze Indische vrienden toe: steunt ons niet alleen door uwe abonnementen, maar vooral ook door uwe bijdragen tot bevordering der kennis van Indië, opdat ons Tijdschrift *over* Indië niet enkel *voor* Nederland, maar ook *voor* Indië nuttig zij, en den naam van *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* steeds waardig zij en blijve.

Ook na onze vroegere mededeelingen omtrent Samarang, meenen wij dat het volgend extract uit een particulieren brief van daar, dd. 11 Maart 1867, ons ter opneming aangeboden, een plaatsje verdient.

»Onze rekesten (verbetering van reede en haven) hebben tot dusverre weinig uitgericht; wij meenden daarom wat verder te moeten gaan en alle belanghebbenden 1) tot eene openbare vergadering op te roepen. Dit is voor Indië eene ongehoorde nieuwigheid, en sedert de verongelukte vergadering van 1848, in de Harmonie gehouden, nooit vertoond. Dat de politie tusschenbeiden zou komen was niet te denken onder het bestuur van den heer mr. P. Mijer; voor hem toch die 19 jaren geleden zich aan het hoofd stelde van eene dergelijke beweging, zou het moeilijk zijn in 1867 zoo iets te beletten.

»De eerste vergadering werd bezocht door 150, de tweede door 200 belanghebbenden. De debatten zijn slechts redelijk juist door de couranten bekend gemaakt, maar behoudens enkele verminkingen kan men zich daaraan gedragen. De gemeenschap met de reede verslimmert van jaar tot jaar. Daarbij komt nu nog dat de stad 's nachts (tenzij door de maan) niet verlicht wordt, dat wij dagelijks *bandjers* hebben en de wegen allerslechtst zijn. Verleden week brak ik nog een as van een

(1) Dit zijn eigenlijk alle bewoners van Java en alle Nederlanders.

wagen ter hoogte van uw vroeger kantoor in de Heerenstraat, waar een groote kuil in den weg was. De wegen zullen nu door den waterstaat onderhouden worden, maar zoo als 't veelal in Indië gaat, men schaft af alvorens met het nieuw in te voerene gereed te zijn.

»Het gevolg daarvan is, ten aanzien van de wegen, dat deze bij regen tot een modderpoel en bij droog weder tot eene zand- en stofzee worden. Voor de dringendste herstellingen heeft de resident te Batavia *f* 1000 aangevraagd, maar men antwoordde hem niet. Hij heeft daarop gelast het werk weder in heeredienst te verrichten.

»Voor de verlichting der stad heeft hij *f* 300 's maands aangevraagd. Het antwoord luidt dat men eerst machtiging moet vragen van het opperbestuur. Is het onder zulke omstandigheden wel wonder dat men in Indië het batig slot verwenscht?

»Eene begrooting te kortwieken om er die bij de kamers door te halen, is een heel ander ding, dan om met zulk eene begrooting te regeeren. De heer mr. P. Mijer zal dit ondervinden."

In de Tweede Kamer is den 5den April, ter gelegenheid van de behandeling der vaststelling van de begrooting voor de kolonie Suriname voor 1867, over de aanwerving en het transport van koelies uit China voor onze West-Indische Koloniën gesproken. De heer Fransen van de Putte vestigde de aandacht van den Minister op hoogst ongunstige berichten, die te dezen aanzien door de dagbladen waren medegedeeld. Hij verlangde eene verklaring van de Regeering, opdat, zoo die geruchten overdreven waren, zij op officiëele wijze tegenspraak mochten ondervinden. Men beweerde immers dat sub-agenten van de Nederlandsche Emigratie-Maatschappij zich aan opsluiting van vrouwen en aan allerlei onwettige handelingen hadden schuldig gemaakt. De Minister antwoordde daarop: »Er is medegedeeld, dat zich daar (te Hongkong) moeilijkheden hebben voorgedaan, speciaal met vrouwen, die de emigranten naar Suriname zouden vergezellen. Men heeft gemeld dat die vrouwen opgesloten zouden zijn, en men meende dat daar ter plaatse zeer onbehoorlijke pressie op sommige emigranten zou zijn uitgeoefend, hetgeen de emigratie naar Suriname in gevaar zou kunnen brengen.

»Uit stukken, gewisseld tusschen het Departement van Koloniën en de Emigratie-Maatschappij hier te lande, is mij gebleken, dat de agent der Maatschappij te Hongkong volkomen onschuldig daaromtrent is, en dat het alleen, onder-aannemers kan ik ze niet noemen, maar wervers zijn, die gezocht hebben naar emigranten, die daar de bezwaren hebben in het leven geroepen, maar waaromtrent de agent der Emigratie-Maat-

schappij zich volkomen heeft gedisculpeerd. De opheffing van de verplichting om bij een zeker aantal Chineesche emigranten een bepaald aantal vrouwen te voegen, doet mij vertrouwen, dat het bezwaar, dat vroeger bestaan heeft, thans zal zijn opgeheven. Het bezwaar om vrouwen uit China uit te voeren, heeft toch voornamelijk aanleiding gegeven tot de moeilijkheden, waarvan door den geachten afgevaardigde melding is gemaakt."

Wat *Suriname* betreft, kunnen wij berusten in de opheffing van de verplichting om vrouwen over te voeren. Immers de negerbevolking in Suriname telt meer vrouwen dan mannen, en er bestaat, voor zooveel ons bekend is, geen reden om aan te nemen, dat de vrouwelijke bevolking in die kolonie afkeerig is van verbindtenissen met Chineezen. Mocht dit het eenige bezwaar zijn, dan is dit nu uit den weg geruimd.

Wij koesteren ook de hoop, dat de geachte mannen, die in Nederland aan het hoofd van de Emigratie-Maatschappij staan, strikte bevelen zullen geven, opdat zelfs niet zijdelings of door zoogenaamde »wervers" misbruiken worden gepleegd, die men de Maatschappij of hare agenten zou kunnen toerekenen.

Bovendien is het de taak van de Koloniale Regeering in Suriname, toezicht te houden, en de premiën niet uit te betalen dan onder de voorwaarden, door het bestuur gesteld. De regeering dient in dit opzicht zeer krachtig de hand aan de verordeningen te houden; want het geldt *een levensbelang* van de kolonie.

Het *vervoer* van Chineesche koelies in een onderwerp, dat veel meer grond tot bezwaren oplevert dan de aanwerving.

Er bestaat eene wet op de tucht op de koopvaardijschepen en eene op het vervoer van landverhuizers uit Nederland. Maar het vervoer van Chineezen met Nederlandsche schepen naar vreemde koloniën is een onderwerp, waarop wij de aandacht van den Minister van Buitenlandsche Zaken met aandrang vestigen.

Dat vervoer leidt tot ergerlijke misbruiken, die behooren geweerd te worden, zoowel in het belang van de emigratie naar onze West-Indische bezittingen, die daarvan den weêrslag zou kunnen ondervinden, als ter vermijding van internationale moeilijkheden.

De heer des Amorie van der Hoeven deelde onlangs in het *Nieuw Bat. Hbl.* mede, dat een zijner correspondenten te Singapore aan hem de vraag had gericht: *zijn koelies ook menschen?* De Chineesche koelies, zegt hij, worden aan boord van Europeesche schepen »erger dan beesten" behandeld. De schepen worden overladen en er wordt geene behoorlijke zorg voor voedsel en drinkwater gedragen.

Als voorbeeld wijst hij op een Nederlandsch schip, van 550 gemeten last, dat 1100 passagiers (waaronder 200 vrouwen) van eene plaats in China naar Singapore zou overvoeren. Na 20 dagen reis kwam het schip te Serawak aan, en nu bleek, dat nijpend gebrek aan boord heerschte. De passagiers klaagden bij het bestuur te Serawak, dat zij in 11 dagen slechts 8 malen te eten hadden gehad, terwijl de dorst zoo hevig was, dat bij aankomst vijf hunner den dood gevonden hadden in het gedrang, dat op het zien van water was ontstaan. Eene commissie, aan boord gezonden, vond de Chineezen in »vergevorderden staat van honger en ellende; drie lagen te sterven en velen sprongen overboord, om naar nabijzijnde prauwen te zwemmen, ten einde het schip te ontkomen, waarop zij zooveel leeds hadden uitgestaan." Verscheidene vrouwen stierven ten gevolge van het geleden gebrek, nadat zij geland en op weg naar Serawak waren, en 26 personen werden op last van het bestuur in het hospitaal opgenomen.

De *toean moeda*, neef en plaatsvervanger van Sir James Brooke, heeft den Nederlandschen Consul te Singapore van een en ander mededeeling gedaan. Men wil, dat de passagiers aangenomen hadden zelven voor voedsel en drinkwater te zorgen. Maar dan had de gezagvoerder zich moeten verzekeren, dat zij daarvan voorzien waren, en in geen geval 1100 emigranten aan boord moeten nemen.

Wij vestigen te meer de aandacht van regeering en vertegenwoordiging op deze feiten, omdat uit gemis aan toezicht bij het vervoer van Chineezen internationale moeilijkheden zullen kunnen ontstaan, indien de daaruit voortvloeiende misbruiken niet met kracht worden tegengegaan.

In de Vereenigde Staten van Noord-Amerika is de aandacht toch zeer op den koeliehandel gevestigd, blijkens twee officiëele stukken, die aan alle diplomatieke en consulaire agenten van de Republiek gericht zijn, en waarvan wij door eene bevriende hand afschriften hebben ontvangen.

Het eerste is eene circulaire van den heer William H. Seward, Minister van Buitenlandsche Zaken, te Washington. Het andere is de Resolutie van het Congres, die aanleiding tot deze aanschrijving heeft gegeven. Zij luiden woordelijk als volgt:

I.

»Departement van Staat.

Washington, 17 Januari 1867.

Esq.
U. S. Consul.

Sir,

»Hiernevens ontvangt gij een afschrift van eene resolutie omtrent den

koeliehandel, die onlangs met eenparige stemmen door de beide Huizen van het Congres is aangenomen.

»Ik meen, dat die resolutie het moreel gevoel van het volk met juistheid uitdrukt ten opzichte van dien handel, die thans bij de wet verboden is, behalve wanneer de Consuls in elke haven waar koelies ingescheept mochten worden, na volledig onderzoek, de verklaring zullen afleggen, dat de inscheping niet door geweld plaats heeft, of door listen is verkregen, maar werkelijk *vrijwillig geschiedt*. Er bestaan echter gronden om aan te nemen, dat dit belangrijke vereischte somwijlen, *wellicht dikwijls*, niet in het oog wordt gehouden.

»Gij zult dus zorg dragen om al uw gezach te gebruiken en al uwen invloed aan te wenden, om op elke mogelijke wijze den bedoelden handel te *beletten* en *tegen te gaan*.

»Tegenover ambtenaren van buitenlandsche regeeringen zult gij natuurlijk op bescheidene wijze van uwen invloed gebruik maken en geen billijke reden tot beklag geven, waar het eene zaak geldt die geduld mocht worden door de wetten van hunne respectieve landen."

II.

»*De Senaat der Vereenigde Staten*, op heden 16 Januari 1867:

»Overwegende dat de handel in arbeiders, uit China en andere Oostersche Staten overgevoerd, bekend onder den naam van koeliehandel, verfoeid wordt door het volk der Vereenigde Staten, als onmenschelijk en onzedelijk, aangezien die handel in strijd is met den geest der moderne internationale wetgeving en met de staatkunde, die, den Afrikaanschen slavenhandel voor goed uitgeroeid hebbende, belet, dat daarvoor in de plaats treedt eene andere wijze om menschen tot slaven te maken, weinig verschillend met de vroegere, dan dat nu gebruik wordt gemaakt van list in plaats van geweld, ten einde de slachtoffers meester te worden;

»Van nu af:

»Besluit, dat het de plicht van het Gouvernement is, gevolg te geven aan de uitdrukking van het zedelijk gevoel des volks, door middel van al zijne agenten, ten einde het verder vervoer van koelies te beletten, zoowel naar dit werelddeel als naar de naburige eilanden.

»Beveelt, dat de Secretaris van Staat deze resolutie ter kennis brenge van den President der Vereenigde Staten."

Wij hebben hierboven van het vervoer van landverhuizers en van koelies uit China naar vreemde koloniën gesproken. Er is evenwel een

onderwerp dat wellicht in nog meerdere mate de aandacht onzer Regeering en bepaaldelijk van den Minister van Koloniën verdient.

Jaarlijks verlaten een zeker aantal inlanders onze koloniën, ten einde zich ter bedevaart te begeven en als *Hadji* terug te keeren. Het vervoer van deze menschen geschiedt door Arabieren, op hunne vaartuigen.

De tooneelen van jammer en ellende, aan boord van de schepen, die zich met het vervoer der koelies belasten, moeten slechts flauwe afspiegelingen zijn van de wijze waarop de inlanders opeengepakt en vervoerd worden in die Arabische vaartuigen, zonder voldoend voedsel of drinkwater. Men heeft ons daarvan allerlei gruwelen medegedeeld. De inlander komt somtijds aan boord zonder eenig begrip van de reis die hij gaat ondernemen, en dus slechts voor weinige dagen van leeftocht voorzien.

Dringend noodig ware het op het vervoer van die bedevaartgangers toezicht te houden.

Dit is ook noodzakelijk uit een sanitair oogpunt; want de tochten der Mekkagangers verspreiden de cholera en andere ziekten over het Westen en het Oosten. De kiem van contagieuse ziekten wordt, naar wij meenen, maar al te dikwijls aan boord van de schepen opgedaan, waar bijna alles wat leven en gezondheid vorderen: ruimte, lucht, voedsel en water, ontbreekt.

Onder de eerste voorwaarden die de conservatieve partij steeds aan het bestuur gesteld heeft, behoort dat het den eerbied voor het gezach zou herstellen, die, heette het, door de liberalen was ondermijnd.

De troonrede sprak in September 1866 van »een mild, rechtvaardig en krachtvol bestuur, gegrond op de handhaving van Ons Hoog gezag."

De Minister Trakranen sprak van hetzelfde in zijn programma, toen hij voor de eerste maal in de Staten-Generaal het woord voerde.

Ook de heer Hartsen verlangt dat de conservatieve regeering door hare daden den eerbied voor het gezag herstelle of vermeerdere.

Is er in eenig opzicht iets geschied, om aan dien eisch te voldoen? En blijkt het niet dagelijks meer en meer, dat men groote woorden in de opgeheven conservatieve banier schrijft, zonder iets in dien geest te verrichten?

Wat deed de tegenwoordige Gouverneur-Generaal als Minister, om den eerbied voor het gezag te verhoogen? Wat doet zijn opvolger? Men provoceert, dat besluiten, heden in het belang van de bevolking genomen, morgen weder worden ingetrokken. En verder? Niets.

»Indië," zegt de heer des Amorie van der Hoeven, »heeft thans meer dan ooit een man als Daendels, Raffles of van den Bosch noodig. Maar onderzoeken en overpeinzen zijn thans aan de orde van den dag. Zulk een weifelaar is geen staatsman. Van den Bosch en Raffles gingen niet ter schole bij de residenten en weifelden tusschen hunne rapporten; zij maakten hen met de inzichten der regeering bekend en schreven hun voor die eerlijk en getrouw in toepassing te brengen, op straffe van ontslag uit 's lands dienst."

Ook de heer H. J. Lion schrijft in zijn jongste overzicht. dat er niets geschiedt om in de behoeften van Indië te voorzien.

De brieven en mededeelingen die wij uit Indië ontvangen, bevestigen alleszins, dat daar niets uitgericht wordt dan onderzoeken en overwegen.

Kan nu zulk eene politiek van gemoedelijke overpeinzing tot iets leiden? Kan de eerbied voor het gezach verhoogd en versterkt worden onder een bestuur, waarvan de oorsprong door een ultra-conservatief lid der Tweede Kamer, den heer van Zinnicq Bergmann, in de zitting van den 4den April aldus werd gekarakteriseerd:

»Wie onzer noemt zich een geestverwant van den heer Mijer? Wie onzer zal hier optreden om mystificatiën te verdedigen? Toenmaals leefde men in den tijd der mystificatiën."

Treurige karakteristiek voorwaar, van de zijde van een bondgenoot!

Maar is *die* tijd werkelijk reeds vervlogen?

Wanneer men de rede leest door Jhr. Hartsen in de zitting der Eerste Kamer van 29 April jl. uitgesproken, dan kan men waarlijk niet beweren, dat de tijd der mystificatiën voorbij is.

Onze indruk van de korte beraadslaging over het IXde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1867 in de Eerste Kamer is deze, dat daar geen debat mocht plaats hebben. Er is een *colloquium* gevoerd.

De leden wilden naar huis. Dus mocht voor het decorum de heer Duymaer van Twist spreken aan de eene zijde, de heer Hartsen aan de andere, ieder een bepaalden tijd, op het horloge af; aan den heer Messchert van Vollenhoven waren slechts een paar minuten toegekend. Dan zou er nog even tijd zijn om den Minister te hooren. Geene replieken waren geoorloofd; men ging stemmen, want de koffers waren gepakt.

Wij komen later op deze beraadslaging terug. Voor heden staan wij bij één punt stil.

Jhr. Hartsen schijnt er op gespeculeerd te hebben dat hij niet op de

vingers getikt kon worden, wat hij zijnen medeleden ook mocht voorleggen, of van meening te zijn dat geen hunner de *Revue des Deux Mondes* leest. Tot staving van zijn betoog, waarin de liberale koloniale politiek op de meest oudgasterige wijze werd bestreden, beroept hij zich op gemeld Fransch tijdschrift. Nu is onze indruk van de artikelen van den heer Du Hailly deze geweest, dat, wel verre van de bondgenoot te zijn van Jhr. Hartsen, die, zoo hij den toestand en de behoeften van Indië kent, ze volslagen miskent, de Fransche schrijver het tegenwoordig regeeringsstelsel in Indië met ons afkeurt.

Hoe is Jhr. Hartsen dan ook tot zijn citaat gekomen? Eenvoudig door zinnen op de helft af te breken, regels over te slaan, het te doen voorkomen alsof hij woordelijk citeerde, maar inderdaad hier en daar eene zinsnede, of een brokstuk daarvan, uit een betoog in geheel anderen zin ter neder gesteld, aan de leden van de Eerste Kamer op te disschen. Het is de leer in toepassing gebracht: geef mij twee regels schrift van een man en hij zal hangen. Maar of dit eene loyale wijze van discuteeren en citeeren is, betwijfelen wij.

Jhr. Hartsen las voor uit het nummer van de *Revue* van 15 Januari, blz. 467 en 468.

Hij begint aldus: »On ne se lasse pas d'admirer les merveilles sans cesse renouvelées d'une nature incomparable; mais en même temps on gémit de voir l'homme si petit dans ce milieu privilégié."

Hier breekt die afgevaardigde het citaat af, hoezeer de zin niet voleindigd is, *en slaat twee regels over*, die aldus luiden: »de voir ce qu'il y devient abandonné à lui-même, hors du cercle de l'influence européenne, comme à Siam ou en Chine." Wanneer de Europeesche invloed zich alzoo doet gelden, acht de heer Du Hailly den Oosterling wel degelijk vatbaar voor hooger ontwikkeling.

Wat meer is, onmiddellijk gingen *deze* woorden vooraf, die Jhr. Hartsen evenzeer weglaat: »Partout, sur une terre bénie du soleil, nous avons trouvé des populations abruties sous le poids d'un joug séculaire, partout une exploitation plus ou moins déguisée du chétif et du faible."

Dat is dus de karakterschets van de »caserne administrative," waarover de schrijver, nu weder door den heer Hartsen geciteerd, alsof die woorden *onmiddellijk* op het door hem aangehaalde volgden, zich aldus uitlaat: »et cependant l'on ne sait s'il faut regretter cette apathique inertie, lorsque l'on songe que nous n'avons encore rêvé pour lui rien de plus désirable que la grande caserne administrative dont l'île de Java nous offre le plus parfait modèle." Daarop leest de heer Hartsen weder eenige regels voor en stuit eensklaps op eenige zinsneden, die in *zijn* kraam niet te pas komen. Hij slaat ze dus weder over. Zij luiden:

»Combien était différent le souvenir que j'avais apporté quelques an-

nées auparavant d'une campagne à l'autre extrémité de l'immense Océan Pacifique, où j'avais parcouru du nord au sud toute la ligne de côte des deux Amériques! Là, partout où nous abordions, chacun avait foi en son oeuvre et foi en l'avenir. Le même mot servait de dévise à tous; les uns le lisaient déjà couramment, d'autres l'épelaient, d'autres enfin le balbutiaient à peine; *mais cette dévise magique était liberté*, et l'on sentait que plus tard on suivrait toujours avec un sympathique intérêt le sort de ces races diverses, unies dans une croyance commune."

Dat ontfutselt Jhr. Hartsen aan zijne medeleden, en citeert, alsof hij woord voor woord voorlas: »La liberté au contraire semble incompatible avec les races de l'extrême Orient. Jamais elles n'ont conçu le Gouvernement autrement que comme une monarchie absolue, et pour elles le progrès a été jusqu'ici un mot vide de sens."

Halt! zegt de reactionnaire voorlezer; daar komt weder iets dat mij niet bevalt. Ik pluk alleen hier en daar een zin uit, en laat ter zijde al wat tot verklaring en oplossing dient. De heer Du Hailly bepaalt zich er immers niet toe zijn indruk te constateeren. Hij geeft reden voor de verschijnselen die hij opmerkt. En wat is het nu dat Jhr. Hartsen hier weêr opzettelijk overspringt?

»D'où leur serait il venu d'ailleurs? Invinciblement retenues par les règles du bouddhisme dans la sphère étroite des préoccupations terrestres et matérielles, denuées de toute aspiration élévée, elles sont aujourd'hui ce qu'elles étaient il y a mille ans, et l'on n'ose espérer que leur vue se tourne de si tôt vers le phare lumineux de l'idéal, dont les rayons bienfaisans éclairent le christianisme."

Waarom niet? Hij deelt ons dit in deze woorden mede: »*Pour qu'elles pussent voir en nous autre chose que des maîtres redoutés ou de cupides avanturiers attirés par l'appât du gain, il faudrait un miracle;* car c'en est un que de supposer de nos jours l'Européen d'outremer revenant pour ces peuples déshérités au sentiment de bienveillance patiente, douce, point envieuse *et point insolente*, que loue si excellemment l'apôtre Saint Paul, lorsqu'il dit: Quand je parlerais toutes les langues des hommes et même des anges, quand j'aurais le don de prophétie et de toute sorte de science, ainsi que la foi qui transporte les montagnes, si je n'ai pas la charité, cela ne me sert de rien." —

Dan volgt eene zinsnede, die wij den heer Messchert van Vollenhoven bijzonder aanbevelen: »Aujourd'hui que nous n'avons plus la foi qui transporte les montagnes, *et que nous aimons mieux admirer la charité sur parole que de la mettre en pratique*, il est à craindre que notre action ne soit longtemps encore impuissante à faire sortir l'extrême Orient de son engourdissement."

Dat alles goochelt Jhr. Hartsen weg, om eene pathetische ontboezeming

over sociale revolutie te kunnen uiten, daar de heer Du Hailly zijne ontmoedigende beschouwing van het regeeringsstelsel der Europeanen in Indië aldus besloot: »Peut-être est-il à regretter pour lui que le temps soit passé des grands bouleversements auxquels présidaient les Alexandre, les Attila et les Gengiskan. Qui sait si son salut n'était pas à ce prix?" Dit leest de heer Hartsen alleen voor, met weglating van al hetgeen wij in de laatste plaats overnamen, alsof er niets voorafging dan hetgeen hij geciteerd heeft.

Wij, liberale Nederlanders, die de helden van den bloedigen voortijd niet vereeren, die een hervormer ver boven een veroveraar stellen, en van meening zijn, dat eene politiek van vooruitgang zonder gewelddadige schokken de welvaart van moederland en koloniën kan verzekeren, kunnen het eerbiedigen dat men die meening bestrijdt en het Oosten wil laten voortdommelen, omdat men het dan gemakkelijker kan blijven exploiteeren; maar in elk geval vordert de politieke eerlijkheid eene andere handelwijze dan die van Jhr. Hartsen, want zoodoende brengt men de publieke opinie opzettelijk op het dwaalspoor.

De *Revue des Deux Mondes* bevat in de aflevering van 14 April een belangrijk stuk, onder den titel van »l'Exploitation des forêts de l'Inde," van den heer Jules Clave. Hij ontleent zijne mededeelingen aan verschillende Engelsche geschriften, zoo officiëele als niet-officiëele. Wanneer men de daarin medegedeelde feiten nagaat, kan men zeggen: *partout comme chez nous.* Bij verschil van locale toestanden, komt de hoofdzaak op hetzelfde neder. Tot in 1846 werden de cultuur en het onderhoud der bosschen in het uitgestrekte Britsch-Indische rijk verwaarloosd. De gevolgen waren dezelfde als op Java. Sedert dien tijd is eene organisatie aan dien tak van dienst gegeven. Bekwame personen worden in Europa opgeleid en regelen zijn gesteld voor den uitsleep uit de bosschen, die in vele opzichten met de thans op Java vigeerende bepalingen overeenkomen. »Het Engelsche Gouvernement," zegt de heer Clave, »heeft zich eigenaar verklaard van alle bosschen, op wier exploitatie ook maar twijfelachtige aanspraken bestonden, en sedert eenige jaren tracht het daarvan alle mogelijk voordeel te trekken, zonder de toekomst in de waagschaal te stellen."

Ook is de aandacht gevallen op de beplanting der wegen en heggen tot afsluiting der velden; want bij gemis daarvan wordt de oogst door het vee vernield.

Veel, zeer veel blijft ook in Britsch-Indie in dit opzicht te doen over.

Maar de verkregen resultaten en de waarde die men op de Londensche markt aan het djati- of teakhout hecht, zullen krachtige aansporing zijn om op den ingeslagen weg voort te gaan. Onze buren althans deinzen niet terug voor noodige verbeteringen.

De heer Clave heeft voornamelijk geput uit het werk van den heer Hugh Cleghorn, opzichter der bosschen in het presidentschap Madras, *the forests and gardens of South India*, van 1861, en de verslagen van dr. Brandis, opperintendant der bosschen in Birmah, van 1865 en twee vorige jaren, getiteld: *Progress Report of forest administration.* Hij zegt daaromtrent:

»Wij wijzen voornamelijk op het officiëele verslag van dr. Brandis en het boek van den heer Cleghorn, eene niet-officiëele uitgave, hoezeer eigenlijk slechts eene verzameling van officiëele stukken. Deze werken, die juist niet samengesteld zijn tot vermaak van den lezer, bevatten tal van herhalingen en somtijds levendige discussiën. *Maar zij zijn in elk geval zoovele bewijzen van de oprechtheid der Britsche regeering, die aan de ambtenaren verlof geeft, om hunne rapporten openbaar te maken, zonder eenigszins te gelooven dat hare waardigheid zal worden gekrenkt door de uiteenzetting der verschillende meeningen, die men daarin ontwikkeld vindt.*"

Welk een verschil met het Nederlandsch koloniaal bestuur! Niet alleen zien wij tot dusverre het besluit van 1854 gehandhaafd, dat openbaarmaking van officiëele stukken tegengaat; maar wij keeren onder de tegenwoordige regeering terug tot de dagen van het matglazen paleis. Onder het vorige ministerie kon de heer van Deventer zijn werk publiceeren. De eerste eisch van de conservatieve pers, toen het conservatieve bewind nog nauwelijks de zetels bezet had, was, dat dergelijke openbaarheid moest gestaakt worden!

En de Minister Trakanen gaat zoo ver, dat hij zelfs aan 's lands vertegenwoordiging de overlegging der rapporten van de heeren van Rees en Kinder de Camerecq omtrent het verbod tot het eischen van gedwongen onbeloonde diensten voor de hoofden weigert, hoezeer de groote meerderheid van de Tweede Kamer die ter beoordeeling van deze aangelegenheid noodig acht. Intusschen geldt het hier geen adviezen, maar rapporten over eene bepaalde zaak. In Engeland geldt in waarheid de leus: de publieke zaak wil publiek behandeld worden. En de natie vaart wel daarbij.

In het artikel van den heer Steyn Parvé over de Engelsche nederzet-

tingen aan de Straat van Malakka, wordt gezegd dat de gambierteelt op Java weinig bekend is. Dit zou gemakkelijk te verklaren zijn, indien in de »Geographie van Ned. Indië" van prof. Pijnappel, bl. 36, naar waarheid was gezegd, dat de cultuur van de gambier, even goed als die van den slaapbol, op Java verboden is. Die schrijver voegt daar echter in eene noot bij: »Met een der jongste mails is het bericht ontvangen, dat de gambier-cultuur voortaan op Java zal toegelaten zijn."

De onjuiste voorstelling van het gebeurde met de gambier-cultuur op Java in een algemeen verspreid en terecht hooggeacht werk, noopt ons tot eene korte terechtwijzing door aanhaling der daarop betrekkelijke besluiten der Indische Regeering.

Bij publicatie van den Commissaris-Generaal Du Bus van 26 April 1826 (Staatsblad n°. 16) wordt bepaald, dat »te rekenen van 1 Mei aanstaande, op Java en Madura (de residentie Bantam provisioneel uitgezonderd), alsmede op al de Nederlandsche Oost-Indische bezittingen, daar buiten gelegen, van den dag waarop dit besluit aldaar zal zijn afgekondigd, van iederen pikol ingevoerd wordende gambier, onverschillig van waar zij afkomstig is, eene belasting zal worden geheven van *f* 8, wanneer de invoer met Nederlandsche schepen, en van *f* 12, wanneer de invoer met vreemde schepen geschiedt." De provisioneel uitgezonderde residentie Bantam werd reeds bij publicatie van 11 Juli 1826 (Stbl. n°. 28) in dezelfde bepaling begrepen, terwijl bij besluit van 5 Nov. 1826 (Stbl. n°. 60) bepaald werd, dat alle gambier buiten Nederlandsch-Indië vervaardigd het recht van *f* 12 per pikol zou betalen, al werd zij ook met Nederlandsche schepen aangevoerd. Later werden deze invoerrechten op de gambier herhaaldelijk verhoogd, bij besluit van 9 Dec. 1833 (Stbl. n°. 77) tot *f* 9 en *f* 13.50, bij besluit van 9 Dec. 1834 (Stbl. n°. 64) tot *f* 10 en *f* 15, eindelijk bij besluit van 19 Nov. 1835 (Stbl. n°. 51) tot *f* 11 en *f* 16.50.

Het doel van deze belasting der gambier was, zooals in de considerans der publicatie van 26 April 1826 gezegd wordt, de vermeerdering der inkomsten, voor zoover die zonder werkelijk bezwaar der ingezetenen en zonder wezenlijk nadeel voor den handel kon plaats hebben. De gambier trok uit dit oogpunt bijzonder de aandacht, omdat zij »als een voorwerp in het algemeen minder van nooddruft dan van weelde" kon worden beschouwd. Maar wel verre dat de Commissaris Du Bus met deze heffing op de gambier het denkbeeld zou verbonden hebben, om hare cultuur op Java te verbieden, wordt in de considerans der genoemde publicatie ook nog gezegd: »dat langs dien weg wellicht de gelegenheid geboren wordt, om de cultuur van dat product meer algemeen te maken, en ze in de onderscheiden bezittingen, maar bijzonder op het eiland Java, te beproeven en in te voeren." Het hooge recht was

dus niet enkel als een fiscaal, maar tevens als een beschermend recht bedoeld.

Het schijnt echter dat opvolgende besturen de bedoelingen van den Commissaris Du Bus in dat opzicht niet begrepen of er niet in gedeeld hebben, en dat in het tijdvak der hoogst mogelijke opdrijving van de batige saldo's, de voordeelen die de schatkist uit de hooge invoerrechten op de gambier trok, ten gevolge hebben gehad dat de teelt van dit product op Java meer werd tegengegaan dan aangemoedigd, ofschoon van een bepaald en algemeen verbod niets hoegenaamd blijkt. Wat er van was zien wij uit het besluit, door prof. Pijnappel als de intrekking van het gewaande verbod beschouwd, maar dat inderdaad slechts het wegnemen van alle misverstand beoogde.

Dit besluit is van 5 Dec. 1862 (Stbl. n°. 145), en geeft te kennen, dat is goedgevonden en verstaan: „tot wegneming van allen twijfel dienaangaande, te verklaren, dat de teelt en de bereiding van gambier ook op het eiland Java aan ieder vrij staat, en in verband hiermede te bepalen, dat in de contracten voor de uitgifte van woeste gronden het verbod van het aanplanten van gambier voortaan niet meer zal worden opgenomen, terwijl het in *die* contracten, waarin het reeds mocht voorkomen, als vervallen wordt beschouwd."

Men ziet hieruit dat ook deze tak van particuliere industrie door de voor Indië zoo noodlottige zucht om het batig slot op te drijven, werd tegengewerkt, en alzoo eene der bedoelingen waarmede de Commissaris Du Bus hooge invoerrechten op de gambier had gelegd, geheel werd miskend en verijdeld.

Volgens de tariefwet van 3 Juli 1865 is thans in geheel Nederlandsch-Indië de invoer van gambier vrij, behalve op Java en Madura, waar daarop een recht van *f* 20 per 100 kilogrammen wordt geheven, zonder verschil van herkomst of vlag.

Reeds in 1852 schreef de heer H. D. A. Smits, in het »Natuurk. Tijdschr. voor Ned. Indië," D. III, bl. 485: »de gambier-cultuur is op Java beproefd en schijnt goed te slagen. De uitbreiding van die cultuur op Java zou gewis kunnen bijdragen tot verlevendiging van den handel van dit eiland met den Oostelijken Archipel."

Gaarne zouden wij omtrent den tegenwoordigen staat dezer cultuur op Java eenige bijzonderheden vernemen. Nu alle belemmeringen zijn opgeheven en het Gouvernement zijne gunstige gezindheid jegens de uitbreiding dezer cultuur duidelijk heeft verklaard, is het te hopen en te verwachten dat zij spoedig eene groote vlucht nemen zal.

P. J. V.

DE DORPSINSTELLINGEN IN RUSLAND [1]).

Het kan wel niet aan de negentiende eeuw verweten worden, dat zij ons weinig te spreken en te denken geeft; want zelden is een tijd rijker geweest aan de belangrijkste vraagstukken dan de onze. Te nauwernood is een quaestie opgelost, of reeds biedt zich een andere ter overweging aan, die de eerste vaak in diepte en belangrijkheid verre overtreft. Indien rust nadeelig is voor onzen geest en gestadige inspanning de noodzakelijke voorwaarde tot ontwikkeling, dan voorzeker hebben wij ons niet te beklagen.

Een treffend voorbeeld hiervan levert de strijd over de koloniale belangen. Vóór of tegen het oude stelsel, was vroeger de groote vraag, die thans hare beslissing nadert. Meer en meer wint de overtuiging veld — eene overtuiging, die ten deele reeds tot practische maatregelen geleid heeft — dat dwangarbeid, wel tijdelijk, maar niet op den duur, de hulpbronnen van een land vermag te ontwikkelen. Het cultuurstelsel wordt sedert 1850 langzaam maar aanhoudend gesloopt. De uitgifte van woeste gronden in erfpacht voor langen termijn zal weldra bij de wet worden vastgesteld: niet langer zullen de particuliere ondernemers op Java worden aangemerkt »als parasitische planten, die de voedende sappen des booms »verteren, zonder vruchten op te leveren." De bescherming van de reederijen ten koste van het algemeen is reeds opgeheven, en het kan, dunkt mij, niet lang meer duren, eer ook het consignatiestelsel tot de geschiedenis zal behooren. Dus nadert de oude koloniale politiek, het

1) Zie: von Haxthausen, Studien über die inneren Zustände Russlands, Hanover 1847—52, 3 deelen; von Buschen, Uebersicht der Entstehung und der numerischen Verhältnisse der Leibeigenschaft in Russland zur Zeit ihrer Aufhebung: Zeitschrift für die ges. Staatswissenschaft, deel 17, bl. 540—576; Kawelin, Einiges über die russische Dorfgemeinde, t. a. p., deel 20, bl. 1—54; von Haxthausen, die ländliche Verfassung Russlands, Leipzig 1866 Sutherland Edwards, the Russians at home, London 1861, bl. 77—133; l'Annuaire des deux mondes enz.

systeem van dwang, protectie en willekeur, haar einde. Wie ten volle berekenen wil, hoeveel wij in de laatste zeventien jaren zijn vooruitgegaan, herleze slechts de parlementaire redevoeringen in 1850 door den heer van Hoëvell uitgesproken. Het kenteekent de openbare meening van die dagen, dat de gematigde, ik zou bijna zeggen onschuldige beginselen, die toen nog door de koloniale oppositie werden beleden, voor het uiterste radicalisme doorgingen. Tegenwoordig zou een liberale kiesvereeniging zich tweemaal bedenken, eer zij lemand, die zulke beginselen was toegedaan, tot haar kandidaat stelde voor de Tweede Kamer.

Er bestaat dus reden om te verwachten, dat de kluisters, die wij zelven Java hebben aangelegd, binnen betrekkelijk korten tijd zullen zijn losgemaakt. Maar mogen wij hierbij blijven rusten? Moeten wij thans niet een schrede verder gaan en ook de hinderpalen verwijderen, die een eeuwenoude *adat* aan de economische ontwikkeling van Java in den weg legt? Kan de kolonie bloeien, zoolang de band van het gemeentebezit nog bestaat? Of is die band, hoezeer dan ook eene belemmering van de vrijheid, nog noodzakelijk? Kortom, zou het individueel grondbezit een weldaad of een ramp zijn voor de Indische bevolking op haar tegenwoordig standpunt van beschaving? Indien een weldaad, hoe dan Java die weldaad bewezen, zonder particuliere rechten en belangen te krenken en al te groote schokken te veroorzaken? Indien een ramp, welk is dan het middel om de onmiskenbare nadeelen te doen verdwijnen of althans te verminderen, die aan het gemeentebezit kleven? Ziedaar de vragen, die nu aan de orde zijn en steeds meer in practisch belang zullen winnen, naarmate de vroegere strijd zijn beslissing nadert. Reeds werden zij breedvoerig besproken bij de behandeling der laatste cultuurwet in de Tweede Kamer; doch die bespreking leidde tot geen ander resultaat (een treurig resultaat, voorwaar!) dan dat de wet werd ingetrokken. Het kan echter niet missen of zij moeten weldra op nieuw aan de orde komen. De quaestie over het gemeentebezit schijnt mij toe eerlang het brandpunt te zullen worden van den kolonialen strijd, zoo binnen de muren der Staten-Generaal als daar buiten.

Deze is de quaestie, die ik op het oog heb, nu ik het waag, de aandacht der lezers van dit tijdschrift eenige oogenblikken te vestigen op een onderwerp, dat ook bij onze koloniale specialiteiten meer belangstelling verdient, dan naar mij voorkomt tot heden daaraan geschonken werd, te weten de dorpsinstellingen van Rusland. Het is algemeen bekend, dat korten tijd geleden het Russische lijfeigenschap is opgeheven; maar dat die opheffing gepaard is gegaan met een andere sociale hervorming van niet minder groote beteekenis, dat Rusland in 1861 hetzelfde vraagstuk heeft moeten oplossen, dat, ware de cultuurwet aangenomen, reeds voor Java zou zijn beslist, dat, in één woord, bij zeer groot verschil, ook

een merkwaardige overeenkomst bestaat tusschen de oorspronkelijke dorpsinstellingen van Rusland en die van Java, is, geloof ik, van minder algemeene bekendheid; geen onzer tijdschriften of brochures ten minste heeft er, zoover ik weet, van gesproken. Er is dus reden om te vermoeden, dat een korte studie hierover velen niet onwelkom zal zijn. Mijn doel is volstrekt niet, te betoogen, dat alles wat de Russische regeering in 1861 heeft gedaan ook op Java kan worden toegepast: blinde navolging is nimmer, maar vooral niet op economisch gebied, aan te prijzen. Doch als men zelf geroepen is om een vraagstuk op te lossen, dan is het toch altijd nuttig te onderzoeken, welken weg anderen, die in soortgelijke omstandigheden verkeerden, hebben ingeslagen om tot een bevredigende uitkomst te geraken.

Ik zal mijn onderwerp eenigszins historisch moeten behandelen; want alleen door het verleden te kennen zal men het tegenwoordige kunnen begrijpen en een billijk oordeel kunnen vellen over de hervorming, die onlangs in Rusland is ingevoerd.

I.

Zoover de geschiedenis der menschheid reikt, ontdekken wij een strijd tusschen twee groote beginselen, die elkander met afwisselend geluk de wereldheerschappij betwisten. Het eene zouden wij het individualisme kunnen noemen. Zij, die dat beginsel verdedigen, zien in de menschheid eene vereeniging van zelfstandige individus, waarvan elk een bijzondere bestemming heeft, en die niet slechts geroepen zijn om bij te dragen tot ontwikkeling van het groote geheel, waartoe zij behooren, maar wier individueel geluk als het hoofddoel der schepping moet worden aangemerkt. Niet de mensch*heid*, maar de bijzondere mensch is in hun oog het meest onze belangstelling waardig. In de kunst trekt vooral de schildering van individueel leed en individueel geluk hen aan. In de politiek is elke maatregel, die het individu aan de toekomst, de bijzondere vrijheid van elken burger aan het tot stand brengen van een krachtig gecentraliseerd staatsverband opoffert, hun een gruwel. Op godsdienstig gebied hechten zij geringe waarde aan kerkelijke gemeenschap als zoodanig; zij gebruiken die ten hoogste als een middel, om tot het einddoel, dat zij in de individueele godsvereering plaatsen, te geraken.

Aan deze richting is de menschheid veel verplicht. Wij danken haar een belangrijk deel van onze beschaving en sommige van de beste voortbrengselen onzer kunst. Doch ook aan de richting die tegenover haar staat en die men, bij gemis van een betere benaming, als de anti-individualistische moet betitelen, hebben wij veel te danken. Deze laatste, gelijk men weet, gaat uit van de stelling, dat elk individu slechts eene con-

crete openbaring is van de menschheid als geheel beschouwd. Aan dit geheel, zijne ontwikkeling, zijn toekomst, hecht zij grootere waarde dan aan elk der deelen, waaruit het is samengesteld. Want de individus verdwijnen, slechts de menschheid blijft. En naar den regel, dat het eeuwige meer waarde bezit dan het tijdelijke, het onvergankelijke meer dan hetgeen wisselt of voorbijgaat, bestrijdt zij het individualisme als een onnatuurlijk beginsel.

Waar deze richting heeft gezegevierd, zag men meestal dat op religieus gebied de kerk niet enkel als middel, maar tevens als doel werd beschouwd. Al de vormen bovendien, waarin het gemeenschapsgevoel der menschheid zich openbaart, werden steeds hoog door haar gewaardeerd. In de kunst gaf zij aan de schildering van het algemeen-menschelijke boven die van het individueele de voorkeur; de meest mogelijke objectiviteit in acht te nemen, moet, volgens haar, de eerste regel zijn van iederen kunstenaar. Op politiek gebied, eindelijk, hechtte zij meestal groote waarde aan een goed geördend staatsverband, en ontzag zich dikwerf niet, de bijzondere aan de algemeene belangen op te offeren.

Het is hier noch de plaats, noch de gelegenheid om deze denkbeelden verder uit te werken. Ik wensch alleen op te merken, dat sommige rassen en volken meer als de dragers of vertegenwoordigers van het eene, andere weder als die van het tegenovergestelde beginsel beschouwd kunnen worden. Zoo zou men in Europa de leden van den Slavischen volksstam als die van de anti-individualistische richting kunnen aanwijzen, en daarbij vooral de bewoners van Groot Rusland, in onderscheiding van die van Klein Rusland (waartoe het meerendeel der Kozakken behooren) als prototypen moeten stellen. Bij de Groot-Russen is een gevoel van nationaliteit ontwikkeld, zooals men bij andere Europeesche volken weinig aantreft. Hun geboorteplaats is hun lief, maar nog dierbaarder is hun de heilige Russia, het beminde vaderland. Alles wat hun persoonlijk betreft, treedt natuurlijk wel niet geheel op den achtergrond, maar heeft toch tot op zekere hoogte in hun oog een betrekkelijk geringe waarde, vergeleken met datgene wat in verband staat met het groote geheel, waartoe zij behooren. De Groot-Russische arbeider is daarom ook weinig gehecht aan het bedrijf, dat hij uitoefent. Hij beschouwt dit eenvoudig als een middel om zijn brood te verdienen en *obroc* te betalen, of als een plicht, die hem door zijn gebieder is opgelegd. Hij stelt er geen bijzondere eer in, als ambachtsman iets voortreffelijks te leveren; want datgene wat de Duitsche werklieden b. v. zoo bijzonder kenmerkt, de liefde voor hun vak, is hem nagenoeg ten eenenmale vreemd. Meestal is hij voor alles in zekere mate, maar voor geen bepaald soort van werk bijzonder geschikt, en gewoonlijk beslist het toeval, welk bedrijf hij zal

uitoefenen. Toen het lijfeigenschap nog bestond werd die beslissing zeer dikwijls overgelaten aan den heer, die dan bepaalde wie van zijn lijfeigenen schoenmakers, wie landbouwers, of wie kantoorklerken zouden worden. Zeer vele Russische arbeiders wisselen menigmaal in hun leven van handwerk, ja de meeste fabriekarbeiders zijn tevens landbouwers: 's winters het een, 's zomers het ander. Dat eene zoodanige inrichting niet bevorderlijk kan zijn aan eene behoorlijke verdeeling van arbeid, spreekt van zelf; doch men vindt dezen toestand ook niet overal. Zoo zijn er b. v. dorpen waarvan al de bewoners, zonder uitzondering, hetzelfde bedrijf uitoefenen en daarbij dan de meest volledige verdeeling van arbeid toepassen. Gewoonlijk begeeft zich dan de geheele volwassen mannelijke bevolking in bepaalde saizoenen op reis, ten einde daar waar hun producten gevraagd zijn, hun arbeid te verrichten. Vooral in de schoenmakers- en de kleerdermakers-dorpen is dit een vaste regel. Deze lieden worden meestal door hen, die ze tijdelijk in dienst nemen, gehuisvest en kosteloos onderhouden, terwijl zij betaald worden bij het stuk. Deze bijzonderheid levert, dunkt mij, een nieuw bewijs voor het sterke gemeenschapsgevoel, de behoefte aan vereeniging, die het Groot-Russische volkskarakter kenmerken.

Met dezen karaktertrek nu staat die warme vereering in verband, die de natie den Tsaar toedraagt. Om ons hiervan een juiste voorstelling te vormen, moeten wij beginnen met ons los te maken van al onze West-Europeesche begrippen omtrent Souvereiniteit. Voor ons is de Vorst hetzij de eerste ambtenaar van den Staat, hetzij de mandataris van het volk, of wel de persoon, die de Souvereiniteit met het volk deelt, of eindelijk de oppermachtige gebieder, Koning of Keizer bij de gratie Gods. Voor de Russische natie is de Tsaar iets anders, ja oneindig meer dan dit alles. Hij is voor haar de vader van het gezin, de representant der volkséénheid en te gelijk het hoofd, in en door wien deze éénheid voltooid wordt. De betrekking, waarin hij staat tot het volk, is dus niet een politieke maar een familie-betrekking. Wie den Tsaar aanrandt, randt de natie aan; wat de Tsaar gebiedt is van zelf de wil van de natie, en duldt dus geen tegenspraak. Men verhaalt eene anecdote van twee Russische soldaten, die voor een belegerde vesting stonden. Ivan Ivanowitz, zegt de een, zullen wij de vesting nemen? Neen, antwoordde de ander, zij is te sterk en onze macht te gering. Maar Ivan Ivanowitz, hernam de eerste, als nu de Tsaar *bevolen* heeft de vesting te nemen? — Dat is wat anders, zeide de tweede; als de Tsaar het bevolen heeft dan gebeurt het natuurlijk. — Deze anecdote drukt volkomen het volksbewustzijn uit. De Tsaar word daarom als alvermogend beschouwd, omdat in zijn persoon het geheele Russische volk is vertegenwoordigd.

Deze inleiding, die wellicht schijnbaar met mijn onderwerp in geen verband staat, was noodig, omdat het onmogelijk is het sociale leven en de oorspronkelijke dorpsinstellingen van het Russische volk goed te begrijpen, zoo lang men onbekend is met dit sterke gemeenschapsgevoel, die anti-individualistische gezindheid, die het nationaal karakter der Groot-Russen vooral in hooge mate kenmerkt. De Russische dorpsgemeente, toch, de MIR, is tot op zekere hoogte in beginsel niets anders dan de microcosmos van den geheelen Russischen Staat. Bij haar vinden wij in verkleinden vorm het beeld terug, dat wij reeds in groote trekken leerden kennen. Zetten wij die kennismaking thans meer in bijzonderheden voort.

Het gemeenschapsgevoel, dat wij bij de Slavische volksstammen en vooral bij de Russen opmerken, openbaarde zich bij hen van oudsher in eene sterk ontwikkelde behoefte aan familie-eenheid. Van de vroegste tijden af, en toen zelfs waarschijnlijk het meest, was aan de vaderlijke macht een groote ruimte toegekend. Bezat het gezin geen vader meer, dan trad de oudste zoon in zijne plaats op met dezelfde rechten. Alle eigendom werd gemeenschappelijk bezeten, meest alle arbeid gemeenschappelijk verricht. Hij die uit de gemeenschap trad, verloor daardoor van zelf zijn aandeel in het gezamenlijke eigendom. — Ziedaar den toestand in de eerste ontwikkelingsperiode van het Russische volk.

Welke de tweede periode zijn moest, laat zich gemakkelijk gissen. De familieband werd op den duur te eng bevonden, naarmate de bevolking aangroeide en zich meer concentreerde. Allengs werd het een vaste gewoonte, een gemeenschappelijk hoofd te kiezen, een *oudste* (Starik, Starschina of Starost geheeten), aan wien nu de rang werd toegekend, die eertijds door den vader was bekleed. Het communaal bezit bleef echter onveranderd bestaan en ook de arbeid geschiedde nog altijd gemeenschappelijk. De opbrengst van dien arbeid werd naar een billijken maatstaf tusschen al de leden der gemeente verdeeld.

Doch ook deze toestand kon op den duur niet houdbaar zijn. Aan den gemeenschappelijken arbeid ontbrak de prikkel van het eigenbelang, dien slechts de individueele arbeid geven kon. Zoo trad dan de Russische dorpsgemeente haar derde periode in: de jaarlijksche verdeeling van den oogst werd vervangen door de jaarlijksche verdeeling der velden.

Hoedanig was nu de betrekking geworden van de gemeente tot den Staat, van het individu tot de gemeente? Dit laat zich aldus aanwijzen.

Particulier grondbezit, gelijk wij zagen, bestond er aanvankelijk niet; de grond was dus het eigendom van de geheele Russische natie, de heilige Russia. De volkseenheid nu wordt, zooals ons bleek, vertegenwoordigd of belichaamd in den Tsaar. Derhalve moest ook het geheele Russische territoir als het eigendom van den vorst worden aangemerkt, te weten van den vorst niet als privaat persoon, maar als hoofd van

de Russische volksfamilie. Was de grond nu kroondomein in staatsrechtelijke beteekenis, dan paste op de landbouwers, die den grond bewoonden, de naam van *kroonboeren*. Ziedaar tevens den oorsprong en de verklaring van dien naam.

De Tsaar was dus eigenaar van den grond; hetgeen niets anders zeggen wilde dan dat aan de natie in hare totaliteit, als een collectief beschouwd, de grond toebehoorde 1). Doch hieruit volgde voor een ieder, die de opbrengst van een deel van dien grond voor zich in beslag nam, de verplichting om aan den Tsaar een zekere jaarlijksche huur of pacht (*obroc*) te betalen. Van wie echter zou de Tsaar die pacht vorderen, van de individueele landbouwers of van de gemeente? Van wie anders, dan alleen van deze laatste; want de gemeente, de Mir, was de rechtspersoon, die zich het vruchtgebruik van een deel der gronden had toegeëigend, en de individus hadden slechts deel aan dat vruchtgebruik, omdat en voor zoover zij leden waren van de gemeente.

In deze betrekking stond de gemeente tot den Tsaar. Zij was tegenover dezen laatste aansprakelijk voor de geregelde opbrengst der pachten of obroc-gelden. Welke nu op den duur de betrekking zijn moest tusschen het individu en de gemeente, was een zaak van plaatselijke verordening, gegrond op onderling overleg. Niet in alle gedeelten van Rusland bleven de dorpsinstellingen denzelfden vorm behouden. Zoo werd b. v. de jaarlijksche verdeeling van de velden in de meeste provinciën door een drie- of tienjarige vervangen. In zeer kleine gemeenten werd zij zelfs geheel afgeschaft. Ook is de maatstaf, waarnaar de verdeeling geschiedde, niet overal dezelfde gebleven. Het oorspronkelijk beginsel was, dat elk manlijk individu van iederen leeftijd, om het even of hij in of buiten de gemeente was geboren, recht had op een gelijke uitgestrektheid gronds; de vader nam het deel, dat aan de onmondige kinderen toekwam 2). Later heeft men dit echter eenigszins gewijzigd; doch aangezien dit in verband staat met de invoering van het lijfeigenschap, zal ik hierop nader terugkomen.

---

1) Indien ditzelfde van de meeste Aziatische volken, met name ook van Java geldt, dan is het ongerijmd langer te twisten over de vraag, aan wien daar de grond toebehoort, aan het volk of aan den souverein; want dan kan onze Regeering op Java slechts in zoover eigenaar zijn van den grond, als zij tijdelijk van alle andere qualiteiten dan die van zelfstandige Aziatische mogendheid abstraheert, om zich te vereenzelvigen met het Javaansche volk. Hier uit zou dan tevens volgen, dat de Regeering zich schuldig maakt aan misbruik van gezag, wanneer zij dat bijzondere, staatsrechtelijke eigendomsrecht, dat haar alleen toekomt als vertegenwoordiger der Javaansche volkséénheid, aanwendt ten bate der schatkist van Nederland.

2) Dus geene onderscheiding, gelijk o Java, tusschen geërfden en niet-geërfden (orang menoempang), zelfs niet tusschen de meer gegoeden en de gewone landbouwers. Allen hadden gelijke rechten.

Wat de wijze der verdeeling betreft, die leverde naar het schijnt nimmer eenige zwarigheden op. Iedere gemeente was steeds in het bezit van landmeters, wier bekwaamheid zeer wordt geroemd. In de meeste gevallen werd de grond eerst verdeeld in kavelingen, naar de ligging en de hoedanigheid, en dan elke kaveling weder in zoovele stukken als er deelgerechtigden waren. De toewijzing van elk bijzonder stuk geschiedde door middel van het lot. Op deze wijze ontving ieder het aandeel, dat hem naar billijkheid toekwam. Daarenboven had iedere gemeente gewoonlijk een reservefonds van velden. Vermeerderde nu de bevolking, dan werden uit die reserve de nieuwe aandeelen uitgegeven; verminderde zij, dan werd het fonds met de vervallen aandeelen tijdelijk versterkt.

De burgerlijke betrekking, waarin het individu tegenover de gemeente was geplaatst, droeg natuurlijk, gelijk zich uit de eigenaardige wijze waarop de dorpsinstellingen zijn ontstaan, laat verwachten, een zeer patriarchaal karakter. Wel werd aan de vrije verkiezing van den Starost en van den Raad der Oudsten door de gemeenteleden zelven streng de hand gehouden, doch eenmaal verkozen zijnde, had het gemeentebestuur een groote macht. Het besliste over alle aangelegenheden, die binnen de grenzen van zijn rechtsgebied vielen, verdeelde de belastingen, bepaalde wie voor het leger dienstplichtig zou zijn en verkreeg later zelfs het recht, vagebonden en ledigloopers naar Siberië te zenden 1).

Ziedaar een korte schets van de oorspronkelijke dorpsinstellingen van Rusland. Gelijk men ziet, was het gemeentebezit de hoeksteen van de geheele inrichting. Maar tevens vond deze een krachtigen steun in het beginsel, dat de Tsaar de eenige eigenaar was van den grond, de eenige alzoo, tegenover wien de gemeente eenige verplichtingen had. Dat in dezen stand van zaken allengs verandering is gekomen, moet als het gevolg worden aangemerkt van een misbruik, waarvan reeds vroeg in Ruslands geschiedenis de sporen worden aangetroffen, doch dat zich eerst,

---

1) Dat was zeker wel een der zwaarste straffen, die men kon uitdenken, want groot is de gehechtheid der Russen aan den gemeenteband. De Mir, de dorpseenheid, is voor hem een voorwerp van bijna religieuse vereering. Die eenheid is voor hen geen abstractie, maar veeleer de hoogste werkelijkheid. In haar zien zij het beeld van de nationale eenheid, waarvan de Tsaar tegelijk het hoofd en de vertegenwoordiger is. Zij bezingen haar in hunne volksliederen. Zij geven haar de teederste namen. Uit de dorpseenheid verbannen te worden is dus iets van de hoogste beteekenis.

Ook hierin vinden wij een trek van overeenkomst tusschen Rusland en Java. „Hij die „aan de Aziatische bevolking haar dorpsbestuur verzekert," schrijft Muntinghe in zijn bekend Rapport," is haar vriend en gunsteling; die het verkracht is haar vijand, hij zij Mohammedaan of Mogoler. Die met het dorpsbestuur bekend is en dat in zijn bescherming „neemt, voert uit in driemaal 24 uren onder het gejuich der gemeente, hetgeen hij, die „zich verbeeldt dat volstrekt gezag en volstrekte onderwerping het geheim is der Aziatische „instellingen, niet kan gelooven, dat zonder het vergieten van stroomen bloeds kan worden „verkregen." (Zie van Deventer's *Bijdragen*, Deel I, bl. 330 en 331.)

naar 't schijnt, in het midden der 16e eeuw op groote schaal heeft uitgebreid. Ten gevolge van dit misbruik is over een aanzienlijk gedeelte van het Russische rijk tusschen de gemeente en den Tsaar eene klasse van tusschenpersonen ontstaan, die zich steeds meerdere rechten aanmatigden en er eindelijk in slaagden de vrije landbouwers tot lijfeigenen te vernederen.

Dit misbruik was het afstaan van de opbrengst van bewoonde landstreken aan bijzondere personen, hetzij gunstelingen, of schuldeischers van den Staat, hetzij edellieden, die den Vorst in oorlogstijden buitengewone diensten hadden bewezen. Wanneer de Regeering niet bij machte was om geld te geven, nam zij tot dit middel hare toevlucht. Wel is waar sloot zulk een afstand van landelijke inkomsten nog geen verleening van eigendomsrecht in; doch weldra ontwikkelde zich het een uit het ander, en het duurde niet lang of zij, die aldus, hetzij voor altijd, hetzij voor een groot aantal jaren, in het bezit van zulke landstreken waren gekomen, werden feitelijk ten volle eigenaars; zoodat eindelijk de Regeering (naar ik meen onder Peter den Groote) begreep, niet beter te kunnen doen dan hen ook als zoodanig rechtens te erkennen. De boeren, die de afgestane velden bewoonden, hielden nu op kroonboeren te zijn, daar particuliere personen tegenover hen in de rechten en verplichtingen waren getreden, waarin eertijds de vorst tot hen stond. Nu lag het aanvankelijk zeker niet in de bedoeling van het Gouvernement, dat nog verder in hun toestand eenige verandering zou plaats vinden. Doch men begrijpt, dat het moeilijk viel een nauwlettend toezicht uit te oefenen op de handelingen der personen, aan wie men nu eenmaal zulke uitgebreide rechten geschonken had. Bovendien waren de meesten van hen edellieden en gedurende de 16e eeuw klom de macht van den adel steeds hooger. Zijn invloed op het algemeen landsbestuur werd weldra overwegend, en die invloed — wij hebben het reeds gezien — was niet gunstig voor het lot der boeren.

Doch staan wij liever eenige oogenblikken opzettelijk stil bij de invoering van het lijfeigenschap in Rusland en bij de wijzigingen, die de Russische dorpsinstellingen ten gevolge daarvan ondergingen. Wij zullen dan straks weder een blik werpen op de geschiedenis van dat deel der Russische boeren, wier land tot op den huidigen dag kroondomein is gebleven.

II.

Het lijfeigenschap heeft niet altijd in Rusland bestaan; het is zelfs geene instelling, die dagteekent uit den tijd der middeneeuwen. Men kende oudtijds in Rusland geen andere slaven dan eenige krijgsgevangenen

en insolvente schuldenaren. Aan den nieuweren tijd komt dus de treurige eer toe van de helft der landbouwende klassen in Rusland van hare vrijheid te hebben beroofd.

Vóór het jaar 1597 waren alle boeren in Rusland volkomen onafhankelijk. Mits zij de pachten betaalden, die zij schuldig waren, hetzij aan hunne heeren, hetzij aan den Staat, konden zij verder doen en laten wat hun goeddacht en, met name, hunne woonplaats veranderen, zoo vaak zij wilden. Vooral dit laatste recht was een voortreffelijk middel om aan de overdreven eischen van adellijke grondbezitters paal en perk te stellen. Vorderden deze te zware pachten, dan verhuisden de boeren naar een betere landstreek, want in Rusland is geen gebrek aan goede gronden.

Doch in 1597 werd een Ukase uitgevaardigd, waarbij hun dit kostbaar recht voor goed werd ontnomen. Aan dit besluit werd zelfs een terugwerkende kracht toegekend, in zooverre namelijk, dat allen die in de laatste vijf jaren hunne woonplaatsen hadden verlaten, verplicht werden onverwijld daarheen terug te keeren. De datum dezer Ukase, de 26ste November, zijnde de St. George's-dag, bleef het Russische volk onuitwischbaar in het geheugen. Het vereeuwigde dien dag in zijne liederen, als dien waarop het zijne vrijheid had verloren.

De staatkundige verwarring echter, waaraan Rusland in het begin der 17de eeuw ten prooi viel, verdrong de binnenlandsche aangelegenheden min of meer naar den achtergrond en was niet bevorderlijk aan eene gestrenge handhaving der wetten. Vandaar dat de Ukase van 1597 voor'shands niet veel meer dan een doode letter bleef. Eerst in 1613 werd zij streng ten uitvoer gelegd en van toen af zonk de boerenstand al dieper en dieper. Wel werd nimmer *wettelijk* het lijfeigenschap ingevoerd, maar nu de boeren eenmaal aan den grond, dien zij bewoonden, onafscheidelijk waren verbonden, kon het niet anders of zij moesten feitelijk weldra lijfeigenen worden. Wanneer b. v. een edelman gebrek had aan velden en een ander aan volk, dan werden de velden van den een vaak tegen het volk van den ander verruild, ten einde op die wijze beider belangen te bevorderen. De laatste jaren van de zeventiende eeuw waren die, waarin de meeste misbruiken van dien aard insloopen. Zoo werden de boeren allengs verhandelbare voorwerpen. Het beste bewijs hiervan levert de Ukase van Peter den Groote, die in 1721 werd uitgevaardigd, waarin ten strengste verboden werd, lijfeigenen zonder het land, dat zij bewoonden, te verkoopen. Indien zulke verkoopen nimmer plaats vonden, bestond natuurlijk geen reden om ze te verbieden.

Deze Ukase van Tsaar Peter pleit gewis voor zijne humane gezindheid. Toch mag aan den anderen kant niet verzwegen worden, dat juist onder zijne regeering en ten gevolge van een maatregel door hem genomen,

het lijfeigenschap in Rusland zich belangrijk heeft uitgebreid. Peter de Groote besloot namelijk de adellijke landbezitters persoonlijk aansprakelijk te stellen voor de geregelde opbrengst der belastingen, die hunne boeren aan het rijk moesten betalen, en voor het leveren der benoodigde manschappen ten behoeve van het leger; terwijl elks aandeel in deze dubbele verplichting geregeld werd, niet naar de waarde of de uitgestrektheid zijner bezittingen, maar naar het aantal gezinnen, die daarop woonden. Door dezen maatregel werden de boeren nog meer afhankelijk van hunne heeren. Immers de verantwoordelijkheid, die aan de landeigenaars was opgelegd, sloot van zelf de verleening in van zekere rechten; men kan niet aansprakelijk gesteld worden voor de richtige betaling der belastingen en de voldoening aan den militairen dienst van een deel eener bevolking, zonder over die bevolking een groote macht te erlangen. Zoo werd dan het lijfeigenschap niet enkel feitelijk maar ook wettelijk bevestigd.

Na den dood van Peter den Groote verloren de boeren steeds meer van hunne rechten. In 1729 werd hun verboden, vrijwillig dienst te nemen bij het leger. In 1736 werd zelfs het humane besluit van Tsaar Peter, waarbij de verkoop van lijfeigenen zonder land verboden was, uitdrukkelijk opgeheven, zoodat nu de menschenhandel voor geoorloofd werd verklaard. »Wanneer iemand," zoo luidde het in een latere Ukase, in 1755 uitgevaardigd, »aan een ander een lijfeigene ontvreemdt, dan kan de bestolene naar eigen keus uit de lijfeigenen van den dief een persoon uitzoeken, welke hem dan terstond moet worden afgeleverd." Hetzelfde mocht geschieden, wanneer iemand eens anderen lijfeigene had vermoord. In 1760 verscheen een nieuwe Ukase, waarbij aan de heeren het recht werd toegekend, om alle lijfeigenen, waarmede zij ontevreden waren, naar Siberië te zenden. De vrouwen moesten hare mannen volgen, de kinderen mocht de heer te huis behouden. In zoodanige gevallen werd de verbannene beschouwd als voor het leger te zijn afgeleverd: de rekening van den heer met het ministerie van oorlog werd voor één man gecrediteerd. 1)

Onder Catharina II verbeterde het lot der boeren in het geheel niet. Wel vaardigde de Keizerin verscheidene proclamatiën uit, aan de edellieden gericht, om op eene milde behandeling hunner onderhoorigen aan te dringen; zelfs werd in 1767 te Moskau een conferentie bijeengeroepen tot het beramen van verbeteringen in de algemeene wetgeving des lands. Doch dit alles leidde tot geen enkel practisch resultaat. Eenige fraaie redevoeringen werden gehouden; de Keizerin zelve schreef een keurige instructie voor het congres, doortrokken met welgekozen citaten uit

1) Dit besluit had geen ander doel, dan kolonisten te werven voor Siberië.

Voltaire en andere Fransche schrijvers, doch daarbij bleef het. Daarentegen strekte Catharina in 1783 het lijfeigenschap uit over een landstreek, waar het tot dusverre nog nooit had bestaan, te weten de vrije Kozakken-landen in de Ukraine, terwijl zij twee jaren later de privilegiën van den adel op nieuw bevestigde en dezen uitsluitend het recht toekende van lijfeigenen te bezitten. Trouwens, Catharina was te veel aan den adel verplicht dan dat zij ooit maatregelen kon nemen, die in strijd waren met diens belangen. Onder hare regeering nam het wegschenken van staatsdomeinen aan particuliere personen op groote schaal toe. Honderden en duizenden vrije kroonboeren kwamen alzoo in handen van edellieden en werden lijfeigenen. Bij het einde van Catharina's regeering was het cijfer van deze laatsten geklommen tot meer dan 25 millioen, met inbegrip der vrouwen en kinderen.

Alexander I deed de eerste stappen tot terugkeer op dezen weg. Vooreerst verzachtte hij het lot der boeren door verschillende maatregelen, (b. v. door het verkoopen van lieden zonder land andermaal streng te verbieden) en vervolgens moedigde hij het vrijgeven van lijfeigenen krachtig aan. Zelfs slaagde hij er in, de ridderschap van de drie Oostzee-provinciën te bewegen, het lijfeigenschap op hunne goederen geheel af te schaffen. Ook Keizer Nicolaas trok zich het lot van den boerenstand met warmte aan. Gedurende zijne regeering zijn niet minder dan 108 Ukasen afgekondigd, die allen op het lijfeigenschap betrekking hadden. Een daarvan, die in 1842 werd uitgevaardigd, was bijzonder belangrijk; daarbij werd aan de lijfeigenen het recht toegekend om contracten te sluiten en bij testament over hunne eigendommen te beschikken. Zij hielden dus op louter voorwerpen van handel te zijn en herkregen tot op zekere hoogte rechtspersoonlijkheid. Keizer Nicolaas hield zich echter, gelijk later blijken zal, het meest met den toestand der kroonboeren bezig, wier lot hij aanmerkelijk verbeterde. Eerst voor zijn opvolger, Alexander II, was de eer weggelegd, het lijfeigenschap geheel op te heffen en alzoo voor goed een einde te maken aan een misbruik, dat bijna twee en een halve eeuw had bestaan. Op welke voorwaarden en op hoedanige wijze die hervorming tot stand kwam, zal straks besproken worden. Eerst moeten wij nog nagaan, welken invloed de dorpsinstellingen van Rusland door de invoering van het lijfeigenschap ondervonden.

Men vermoedt natuurlijk, dat die invloed niet anders dan hoogst ongunstig kan geweest zijn. Wat kon er, zoo vraagt men zich af, van de vrije verkiezing der gemeentebesturen en de vrije verdeeling der velden overblijven, wanneer de belangen van den heer medebrachten, dat bepaalde personen verkozen of de gronden op een bepaalde wijze verdeeld zouden worden? Immers, de macht van den heer was onbeperkt; binnen de grenzen der algemeene rijkswetgeving waren zijne lijfeigenen hem

onbepaalde gehoorzaamheid schuldig. Alle politie-overtredingen werden door hem bestraft; slechts moord en diefstal vielen onder de jurisdictie van den rechter. Ongegronde klachten in te brengen tegen hunne heeren was hun streng verboden, en men begrijpt, dat geen verbod beter werd gehandhaafd. Geen vrouw mocht zonder toestemming van den heer een huwelijk sluiten, geen man buiten diens verlof dienst nemen bij het leger. Daarenboven kon de heer, gelijk wij reeds gezien hebben, iederen lijfeigene, die zijne ontevredenheid had opgewekt, naar Siberië zenden. Dit waren de beschreven rechten; doch hoever strekten de onbeschrevene zich uit? Bij zulk een stand van zaken was het nauwelijks mogelijk, dat de autonomie der Russische gemeente-instellingen ongeschonden bleef bestaan.

Toch, hoe vreemd het mag voorkomen, schijnt dit in den eersten tijd tot op zekere hoogte, het geval te zijn geweest. De reden daarvan moet hierin gezocht worden, dat de meeste heeren ver van hunne goederen woonden en derhalve niet dan hoogst zelden met hunne boeren in onmiddellijke betrekking kwamen. Zij vonden het gemakkelijk de verdeeling van den grond en die van de uitgeschreven pachten en belastingen over te laten aan den Raad der Oudsten en dezen aansprakelijk te stellen voor het totaal der opbrengst. Het streed dus niet met hun belang de dorpsinstellingen in stand te houden, ja, dit ontsloeg hen veeleer van lastige bemoeiingen. Men beweert zelfs, dat de bepaling van Peter den Groote, waarbij de heeren verantwoordelijk werden gesteld voor de jaarlijksche levering van een zeker aantal recruten ten behoeve der armee, hierin geene verandering te weeg bracht. De heer, zegt men, liet ook de zorg voor deze aangelegenheid aan de gemeentebesturen over, die daardoor slechts in macht en invloed wonnen.

Het valt moeilijk te beslissen, in hoeverre deze voorstelling, die men bij de meeste schrijvers terugvindt, volkomen juist is; maar dat er uitzonderingen zijn geweest op den regel, zoo namelijk deze toestand regel was, kan wel niet in twijfel worden getrokken; waartoe dienden anders al die Ukasen om op eene milde behandeling van de lijfeigenen aan te dringen? Zooveel is ten minste zeker, en daarin stemmen weder alle getuigenissen overeen, dat onder de regeering van Catharina het lot der boeren veel verergerd is, ten gevolge van twee oorzaken, die op zich zelve niet nadeelig waren, maar alleen een verkeerden invloed moesten uitoefenen in verband met den bijzonderen socialen toestand van Rusland, te weten, de opkomst der fabriekmatige industrie en het toenemen der Westersche beschaving.

Elke industrie vermeerdert in zekere mate de behoefte aan arbeidskracht. Nu zou waarschijnlijk toenmaals in Rusland die behoefte door vrije werklieden zijn bevredigd, ware niet tevens de weelde op vroeger

ongekende wijze bij den adel toegenomen. Die toenemende weelde deed omzien naar nieuwe middelen om zich geld te verschaffen, en een van deze middelen was het verhuren van lijfeigenen in fabrieken.

Van oudsher had namelijk als regel gegolden, dat van elken opgezetene in de plaats van obroc drie dagen arbeid per week konden gevorderd worden. Van die gewoonte werd thans door velen partij getrokken. Verscheidene heeren scholden hunnen boeren den obroc kwijt en lieten hen daarentegen werken in de fabrieken. Het loon dat zij verdienden, trad nu in de plaats van den obroc en werd onmiddellijk aan den heer uitbetaald.

Het duurde echter niet lang of men leerde ook in Rusland — wat zelfs nog in onze dagen velen niet schijnen te begrijpen — dat dwang een slechte prikkel is tot arbeid. De lijfeigenen, die van hunne haardsteden waren weggerukt om drie zevenden van het jaar (en hoe vaak werd die termijn overschreden!) zonder loon te gaan werken in de fabrieken, waren slechte arbeiders. Men vond er dus iets anders op uit. Aan deze lieden werd vrijheid gegeven om zich zelven te verhuren en het loon voor zich te behouden, mits zij een vaste jaarlijksche som aan hunne heeren uitkeerden. Op die wijze waren al de belangen met elkander verzoend. De heer ontving meer dan vroeger, de fabrikant kreeg betere werklieden en de lijfeigenen trokken meerdere voordeelen van hunne vlijt; immers, al hetgeen zij verdienden boven hetgeen zij moesten opbrengen, bleef hun wettig eigendom.

Doch aldus was langzamerhand een nieuwe toestand geboren, die van den vorigen aanmerkelijk verschilde. De heeren hadden zich nu meer in onmiddellijke betrekking gesteld met hunne lijfeigenen, en dit kon niet anders dan nadeelig terugwerken op de oorspronkelijke dorpsinstellingen. Die instellingen toch waren slechts dan onder het lijfeigenschap bestaanbaar, wanneer de heeren elke gemeente als een eenheid bleven beschouwen en zich met de afzonderlijke individus volstrekt niet inlieten. Zoodra zij hiervan afweken, was het gedaan met het gezag der oudsten en was de autonomie der gemeente ondermijnd. Dit nu gebeurde thans. Vooral de toestand van die lijfeigenen, welke aan kleine landheeren toebehoorden, werd nu hoe langer hoe ondragelijker. Deze lieden waren meestal ware plaaggeesten voor hunne onderzaten. Zij behandelden ze als slaven, en beschouwden hunne kundigheden en talenten als een fonds, dat de hoogste rente moest afwerpen. Wist een lijfeigene zich eenigszins te verheffen boven zijn stand, of zich een ruim middel van bestaan te verschaffen, dan kon hij er zeker van zijn, dat de jaarlijksche som, die de heer van hem vorderde, weldra belangrijk zou verhoogd worden. Het schijnt echter dat de behandeling bij de groote landeigenaars beter was en gelukkig bleven deze het talrijkst. In 1859 b. v., bij de laatste telling, waren er met inbegrip der vrouwen en kinderen nog 21,525,000 lijfeigenen,

die gezamenlijk aan 106,791 heeren toebehoorden. Ruim $17^1/_2$ millioen hiervan waren in het bezit van heeren, die ten minste 400 lijfeigenen bezaten. Bijna 43,000 heeren bezaten ieder 16, slechts 3633 elk 6 lijfeigenen 1). Ofschoon dus het aantal der kleine landheeren verre van gering was, zoo maakten toch de lijfeigenen, die hun toebehoorden, een betrekkelijk gering deel uit van het geheele getal.

Dit nu was de donkere zijde van deze instelling, dat door verdeeling bij sterfgeval of door verkoop van gronden tot dekking van schulden, een lijfeigene, die vroeger aan een grooten landheer toebehoorde, op eens het eigendom van een kleinen kon worden. Het schijnt, dat in den laatsten tijd vóór de emancipatie, het splitsen van landgoederen zeer is toegenomen. Iedere splitsing nu moest aan de dorpsinstellingen afbreuk doen, daar zij het gemeenteverband van één scheurde. Daarbij begrijpt men wat er bij de lijfeigenen, die aan kleine heeren toebehoorden, van de autonomie der gemeente kon overblijven.

Vatten wij dit alles te zamen, dan komen wij tot de slotsom, dat het lijfeigenschap, wel niet in de eerste tijden, en evenmin op die landgoederen van groote grondbezitters, die jaar en dag in dezelfde handen bleven, maar toch op den duur en in toenemende mate nadeelig moest werken op de dorpsinstellingen van Rusland. Zoolang de heeren de éénheid van elke gemeente eerbiedigden en zich met de bijzondere individus niet inlieten, waren die instellingen met het lijfeigenschap bestaanbaar. Zij hielden echter op dit te zijn, toen de toenemende weelde en de opkomst der industrie de heeren dwongen van die gedragslijn af te wijken.

Eéne principiëele verandering in het gemeentebezit schijnt echter vrij algemeen op de gronden van particuliere landeigenaars te hebben plaats gevonden. Gelijk wij zagen, geschiedde vroeger de landverdeeling naar het beginsel, dat elk manlijk individu, die in de gemeente woonachtig was, om het even van welken leeftijd en van waar afkomstig, een gelijk aandeel van de velden ontving. De vader nam het deel, dat aan zijne minderjarige zonen was gegeven, en betaalde dan ook voor hen den verschuldigden obroc. Doch deze regeling was niet langer houdbaar, toen de gewoonte meer algemeen werd, om in plaats van obroc heeredienſten te vorderen. Van toen af werd bepaald, dat de verdeeling zou

---

1) 1396 landheeren bezaten ieder ongeveer 4700, te zamen ongeveer 6,500,000 lijfeigenen
2462 „ „ „ „ 1200 „ „ 3,000,000 „
20162 „ „ „ „ 400 „ „ 8,000,000 „
36179 „ „ „ „ 90 „ „ 3,300,000 „
42959 „ „ „ „ 16 „ „ 700,000 „
3633 „ „ „ „ 6 „ „ 25,000 „
106,791 landheeren bezaten te zamen . . . . . 21,525,000 lijfeigenen
Het aantal huis-lijfeigenen was 1,460,000, dat der fabriek-lijfeigenen in engeren zin 540,000.

geschieden naar het aantal gehuwde mannen (Täglo's), onverschillig of deze hoofden waren van afzonderlijke gezinnen, dan wel deel bleven uitmaken van het gezin hunner ouders. Zij derhalve die niet huwden, ontvingen nimmer eenig aandeel in den grond, maar waren daarentegen van alle pacht of heeredienst vrijgesteld, — ten minste zoolang de heer dit goed vond en niet op eene andere wijze van hunne diensten partij trok.

Ik moet ten slotte nog een eigenaardigen vorm vermelden, waarin soms de betrekking tusschen den heer en zijne lijfeigenen geregeld werd, en die zeer veel overeenkomst heeft met eene regeling, welke tegenwoordig meer en meer in zwang schijnt te komen in de Vorstenlanden van Java. Dientengevolge werd namelijk bepaald, dat de boeren een zeker gedeelte van het land van den heer uitsluitend ten behoeve van dezen laatste zouden bewerken. Zij verrichtten dan al den arbeid, zelfs het vervoeren der producten naar de markt, op dat deel der gronden, doch zonder eenige belooning: alleen het zaad werd door den heer gegeven. Daarentegen waren zij van verdere betalingen of heerediensten vrijgesteld, terwijl zij al het overige land voor eigen rekening mochten bewerken en daarvan de opbrengst voor zich behouden. Gewoonlijk geschiedde daarbij de verdeeling aldus, dat één vierde (soms ook één derde) aan den heer kwam, en $^3/_4$ (of $^2/_3$) aan de boeren werden afgestaan. Wanneer men bedenkt, dat in sommige Noordelijke streken van Rusland, even als in het Zuiden van Europa, het zoogenaamde *metayage*-stelsel bestaat, waarbij de boeren slechts de helft van den oogst ontvangen en de andere helft aan den grondeigenaar komt, dan kan men deze verdeeling niet onbillijk noemen. Aan den anderen kant mag echter niet verzwegen werden, dat de toestand van die Russische *metayers* (polowniki, noemt men ze in Rusland) juist niet als bijzonder gunstig wordt geprezen.

III.

Wenden wij ons thans andermaal tot de kroonboeren, dat is tot die landbouwers, wier velden niet aan particulieren waren afgestaan; hun toestand onderging mede eenige wijzigingen. Want, al bleven zij van het lijfeigenschap verschoond, toch moesten zij natuurlijk eenigermate den invloed ondervinden van de groote verandering, die in het lot der boeren op particuliere gronden had plaats gegrepen. Immers, het lijfeigenschap had den Russischen boerenstand gedegradeerd in de openbare meening. Een landbouwer was iemand geworden met wien men min of meer kon handelen naar willekeur en wiens belangen geheel ondergeschikt waren aan die der bevoorrechte klassen. Het Gouvernement zag er dus geen bezwaar in, gelijk wij reeds gelegenheid hebben gehad om op te merken,

om met het wegschenken van landerijen van tijd tot tijd voort te gaan; en hoewel Peter de Groote daaraan onder zijne regeering een einde maakte, door te bepalen, dat voortaan geene ambtenaren meer met landbezit, maar allen in geld zouden bezoldigd worden, zoo herleefde toch na zijn dood weder het oude misbruik. Catharina II, zooals men zag, paste het op groote schaal toe. Naarmate nu het getal der lijfeigenen klom, verminderde natuurlijk dat der kroonboeren, zoodat het in 1859 tot 22,500,000 was gedaald. Bijna de helft der staatsdomeinen was derhalve allengs in handen van particuliere grondbezitters overgegaan.

Bij die kroonboeren, evenwel, die geen lijfeigenen werden, bleven de oorspronkelijke gemeente-instellingen meer ongeschonden bewaard. De dorpseenheid werd geëerbiedigd. Wel veranderde de Regeering in 1722 de grondbelasting in een hoofdelijken omslag; doch aan de gemeente werd de vrijheid gegeven om de jaarlijks verschuldigde som in eens af te betalen en den omslag over de ingezetenen te verdeelen naar eigen goedvinden. De Ukase van 1797, waarbij alle dorpsgemeenten tot cantons (Wolosty) van 3000 zielen werden vereenigd, was eenvoudig een administratieve maatregel, die op het lot der kroonboeren geen nadeeligen invloed uitoefende; immers de hoofden van iedere Woloste werden door hen zelven gekozen, behoudens de goedkeuring van het Gouvernement.

Toch was hun toestand verre van bevredigend. Naarmate het getal der kroonboeren verminderde, werden de belastingen zwaarder. De Regeering wilde, naar het schijnt, zooveel mogelijk dezelfde inkomsten behouden, ook nadat zij een deel daarvan aan particulieren had afgestaan, en daarvoor moesten de overblijvenden boeten. In den loop der 18de eeuw namen de achterstallen dan ook jaarlijks toe. In 1737 moesten reeds 4 millioen, in 1739 1,600,000, in 1751 2,500,000, in 1814 8,000,000 zilveren roebels worden kwijtgescholden. In 1818 bedroegen de achterstallen meer dan 14 millioen. Van 1826 tot 1838 moesten weder 19 millioen zilveren roebels worden afgeschreven. Niettemin bedroegen na het einde van dien termijn de onbetaalde belastingen nog 18 millioen. Deze cijfers leveren een treffend bewijs van den buitengewonen druk, dien de kroonboeren ondervonden.

Wat hun toestand nog rampzaliger maakte, was de ongelijke verdeeling van den grond tusschen de verschillende gemeenten. Zoo bezaten b. v. sommige dorpen nauwelijks een halve, andere daarentegen twintig, ja enkele zelfs 245 vierkante roeden per hoofd der bevolking. De Regeering begreep dan ook eindelijk in 1837, dat een doortastende hervorming noodig was. Zij droeg de belangen der kroonboeren aan een afzonderlijk ministerie op, aan welks hoofd Graaf Kiseleff werd geplaatst. Deze Minister kweet zich met ijver van zijne taak. Hij begon met alle velden dorpsgewijze te laten kadastreeren. Vervolgens veranderde hij

den hoofdelijken omslag weder in eene grondbelasting, en stelde het minimum van de bevolking van elke gemeente op 1500 zielen, zoodat het aantal dorpen van 88,000 op 7,400 werd verminderd. Ten einde de ongelijkheid in het landbezit te doen ophouden, bepaalde hij, dat iedere gemeente de velden mocht teruggeven, waarvoor zij ongezind was grondlasten te betalen. Deze teruggegeven velden werden dan afgestaan aan die gemeenten, welke te weinig land bezaten. Weder met het oog op hetzelfde doel bevorderde Graaf Kiseleff zooveel mogelijk de kolonisatie op woeste gronden, ten einde het aantal deelgerechtigden in overbevolkte gemeenten te verminderen. Om te voorzien in het gebrek aan kapitaal, dat tot een behoorlijke exploitatie van den grond noodig was, liet hij volks- of hulpbanken oprichten. In 1850 bedroeg het aantal dier banken reeds 515, met een gezamenlijk fonds van 11½ millioen roebels. Ook bevorderde hij de vestiging van brandverzekeringskassen, waaraan groote behoefte bestond. In 1850 waren 162 zulke kassen in werking en haar aantal is sedert dien tijd nog belangrijk toegenomen. Kortom, van het optreden van Kiseleff dagteekent eene nieuwe periode in de geschiedenis der kroonboeren, eene periode van vooruitgang, na een eeuw van zware verdrukking en verval.

IV.

De verbetering in het lot der kroonboeren was slechts een preludium tot een grootere hervorming, die vier en twintig jaren later voltooid zou worden: de afschaffing van het lijfeigenschap. Aan dezen onrechtvaardigen toestand een einde te maken en Ruslands landbouwende bevolking in hare aloude rechten te herstellen, was van het begin zijner regeering af het doel, dat Keizer Alexander voor oogen stond.

De wijze, waarop hij zich van die taak gekweten heeft, pleit voor zijn tact en zijn oordeel. De grootste moeilijkheid lag in den tegenstand van den adel, zonder wiens samenwerking het onmogelijk was deze zaak tot een gewenschte uitkomst te brengen. Die samenwerking trachtte derhalve de Keizer in de eerste plaats zich te verzekeren. Hij begon met den 3den Januari 1857 een geheim comité te benoemen, bestaande uit de voornaamste edellieden, en aan dezen de vraag te onderwerpen, of naar hun oordeel het tijdstip thans was aangebroken om de lijfeigenen vrij te verklaren. Met algemeene stemmen, op één na, werd die vraag bevestigend beantwoord. Alsnu verlangde de Keizer, dat het comité een *voorloopig* ontwerp zou samenstellen, en toen aan dit verlangen was voldaan, werden in al de Gouvernementen *locale* comités van edellieden gevormd, aan wie het ontwerp werd toegezonden met

verzoek om binnen zes maanden hun oordeel daarover schriftelijk bij de Regeering in te leveren. Daar men echter bespeurde, dat vele edellieden zich haastten om, nu het plan tot emancipatie bij den Keizer bestond, hunne lijfeigenen vrij te verklaren op voorwaarden, die voor dezen minder gunstig waren dan het Gouvernement wenschte, werd inmiddels den 2den Maart 1858 een maatregel genomen, ten einde hierin te voorzien. Alles moest voorloopig in statu quo blijven tot de Regeering met hare plannen gereed zou zijn.

Omstreeks het einde van hetzelfde jaar waren de antwoorden van 48 locale comités (te zamen uit 1377 leden bestaande) ingekomen. Daarop werden den 7den Februari 1859 drie commissiën van redactie benoemd, waarvan de eerste de algemeene, de tweede de locale, de derde de financiëele punten in ontwerp zou regelen. Nadat deze arbeid, die ruim anderhalf jaar duurde, voltooid en dus een volledig definitief ontwerp opgesteld was, waarbij men van al de adviezen der locale comités behoorlijk had partij getrokken, werd dit ontwerp ten getale van 3,000 exemplaren gedrukt en verspreid. Het doel der Regeering met die verspreiding was, de kritiek van deskundigen uit te lokken en daarmede weder haar voordeel te doen. Eindelijk werd, na vele samensprekingen en nadat de meeste leden van de locale comités naar St. Petersburg waren ontboden om mondeling nog eens hunne gevoelens mede te deelen, den 19den Februari 1861 de keizerlijke Ukase afgekondigd, waarbij de afschaffing van het lijfeigenschap werd besloten, terwijl alle verdere aangelegenheden, die hierop betrekking hadden, in zeventien verschillende reglementen definitief geregeld werden. Een manifest aan de lijfeigenen begeleidde deze stukken en verklaarde in korte, duidelijke woorden het doel en de strekking der nieuwe wetgeving. Aldus was in vier jaren tijds deze kolossale arbeid volbracht. Door de voorzichtigheid en het verstandig beleid van den Tsaar, en vooral door het bij uitnemendheid practische denkbeeld om den adel zelven met een belangrijk deel van het voorbereidende werk te belasten, was een der grootste sociale hervormingen van onze eeuw tot stand gekomen zonder de minste schokken of stoornis te weeg te brengen.

Doch hoedanig was nu de inhoud der wetgeving? Werden de lijfeigenen eenvoudig tot vrije arbeiders verklaard en alzoo teruggebracht tot den toestand, waarin zij verkeerden vóórdat Tsaar Godunoff hun in 1597 het recht ontnam om van woonplaats te veranderen? Indien de Regeering niet meer had gedaan dan dit, dan zou zij slechts half werk hebben verricht, ja, dan had zij aan den Russischen boerenstand een zeer dubbelzinnigen dienst bewezen. Immers, welken waarborg zou men dan verkregen hebben, dat niet vroeg of laat dezelfde misbruiken zouden wederkeeren? De primitieve oorzaak van het lijfeigenschap was van

tweëerlei aard. Zij lag eensdeels in den afhankelijken toestand, waarin de landbouwers tegenover de adellijke grondbezitters verkeerden, maar ook in de geringe zedelijke ontwikkeling, die hen kenmerkte, en waardoor die afhankelijkheid in zoo hooge mate werd bevorderd. Wilde men dus de kwaal ten volle genezen, dan moest men een maatregel nemen, die aan de betrekking tusschen adel en boerenstand een geheel nieuw karakter gaf en de herhaling van vroegere misbruiken volstrekt onmogelijk maakte; kortom, dan moest voor de voormalige lijfeigenen de gelegenheid worden opengesteld om individueel grondeigendom te verwerven.

Doch deze hervorming kon niet plaats vinden, zonder eene instelling te vernietigen, die sedert onheugelijke tijden had bestaan en haar oorsprong ontleende aan het eigenaardig volkskarakter van het grootste deel der Russische natie. Door het gemeentebezit af te schaffen zou Rusland breken met zijn verleden en een geheel nieuwen toestand in het leven roepen, waarvan het onzeker was of hij in overeenstemming zou zijn met den volksaard en met de economische behoeften der landbouwende klassen. Was deze maatregel niet revolutionair? Was hij door de omstandigheden gewettigd? Elke sociale hervorming moet haar grondslag vinden in de historische ontwikkeling der maatschappij, waar zij plaats vindt; maar zou men door het individueele grondeigendom in te voeren, die historische ontwikkeling niet verloochenen? Bij iedere hervorming moet men de bijzondere eigenschappen van elke nationaliteit in rekening brengen, en zorgvuldig behoort men zich te onthouden van ooit eene maatschapij te reconstrueeren naar een afgetrokken ideaal; maar het scheen dat men dien dubbelen eisch ging vergeten bij de afschaffing van het gemeentebezit. Daarenboven, wat bleef op den duur over van de dorpsinstellingen, als eenmaal het individueel grondeigendom zou zijn ingevoerd? Het gemeente*bezit* was immers het verbindend cement van het gemeente*leven*? Door dit cement op te lossen, zou men dus het geheele gebouw ondermijnen. Maar liep men daarmede geen gevaar de autonomie der gemeentebesturen, en derhalve het bolwerk der individueele vrijheid in Rusland, te doen vervallen? Kortom, zou men, onder den schijn van den boerenstand te verheffen, hem niet veeleer zijne zelfstandigheid ontrooven en hem prijs geven aan de heerschzucht der meest onbeperkte autocratie?

Het ontbrak niet aan vreesachtige lieden, die deze vragen bevestigend beantwoordden en daarom de voorgestelde hervorming ten hoogste afkeurden. Hunne voornaamste bezwaren waren echter evenmin van algemeenen als van staatkundigen aard: zij hadden vooral een economisch argument, waaraan zij groote beteekenis hechtten.

Dat argument bestond in de vrees voor een sterk toenemend proletariaat. Bij de privaat-, zoowel als bij de kroonboeren was, zoolang het ge-

meentebezit onaangetast bleef, absolute verarming van individueele leden der gemeenten onmogelijk. Ieder manlijk individu, althans ieder gehuwd paar, was deelgerechtigd bij de toewijzing der gronden. Zelfs ten aanzien van vreemdelingen, die zich met der woon in de gemeente vestigden, werd geen uitzondering gemaakt. Vandaar dat allen zich in eene betrekkelijke welvaart mochten verheugen, tenzij een onmatige druk van belastingen of onbillijke eischen van den landheer het tegendeel veroorzaakten. Een Russische landbouwer kon armer zijn dan zijn buurman, maar een proletariër kon hij nooit worden; want er was iets, dat hij nooit verliezen of verpanden kon, te weten, zijn aandeel in den gemeentegrond; en dit ééne was in den regel genoeg voor zijn onderhoud. Ziedaar, zoo meende men, een aanzienlijk voordeel, dat ten eenemale zou worden prijs gegeven, zoodra het gemeentebezit in individueel eigendom werd veranderd. Immers, welke waarborgen bezat men, dat niet na verloop van eenigen tijd de voormalige landheeren al den grond zouden terug koopen, en zou dan de toestand van de boeren niet veel ellendiger zijn dan ooit te voren onder het lijfeigenschap? — Het is waar, zoo ging men voort, het gemeentebezit is niet bevorderlijk aan eene intensieve cultuur; doch wat heeft men in Rusland, waar nog zulk een onmetelijke uitgestrektheid gronden woest ligt, met eene intensieve cultuur van noode? Bovendien is het reeds gebleken, dat de jaarlijksche verdeeling van de velden bijna nergens meer bestond: in de kleine gemeenten werd de grond in het geheel niet meer, in de grootere niet dan hoogst zeldzaam verdeeld, hetgeen door de verstandige gewoonte, van steeds een reservefonds van velden te bewaren, mogelijk was zonder iemands rechten te verkorten. De geringe nadeelen, die het gemeentebezit opleverde, werden dus door het gebruik nog belangrijk getemperd. In werkelijkheid kon elk landbouwer er op rekenen, dat hij de velden, die hem waren toebedeeld, gedurende het grootste deel van zijn leven zou bezitten, en dat de verbeteringen, die hij in den grond zou aanbrengen, voor hem zelven niet verloren zouden gaan. Hoezeer trouwens, zoo ging men voort, het gemeentebezit in Rusland zijn natuurlijk steunpunt vindt in de behoeften van het volk, bewijst de omstandigheid, dat de Duitsche kolonisten uit Westfalen, die zich op aanmoediging van Catharina II omstreeks het jaar 1765 aan de boorden van de Wolga hebben nedergezet, na korten tijd, geheel uit eigen beweging, die instelling hebben overgenomen. Ook is het niet gebleken, dat zij later berouw hebben gevoeld over dit besluit.

De nadeelen aan het gemeentebezit verbonden, dus luidde de slotsom, waren alzoo gering; de voordeelen daarentegen groot; doch de afwezigheid van alle proletariaat moest als het voornaamste van dezen worden aangemerkt. Door dit voordeel op te offeren zou men veel verliezen, zonder iets te winnen.

Ik weet niet of deze argumenten in Rusland zelf een warme bestrijding hebben uitgelokt; maar dat zij die verdienden, schijnt mij toe boven allen twijfel verheven te zijn. In de eerste plaats werden door hen, die dus redeneerden, de positieve nadeelen, die het gemeentebezit oplevert, geheel voorbijgezien. Het moge waar zijn, dat in sommige plaatsen een intensieve landbouw nog niet noodzakelijk was; in andere was hij onmisbaar. Ik herinner slechts aan die kroonboeren, die ieder slechts een halve □ roede gronds bezaten, in tegenstelling met anderen, wien 245 per hoofd waren toebedeeld.. Dit nu was een der schaduwzijden van het gemeentebezit, dat zulk eene ongelijke verdeeling van den grond, waar zij eenmaal was ontstaan, moeilijk kon verbeterd worden, zonder onmiddellijke hulp van het centraal gezag. »Zij die te weinig bezaten," zal men hiertegen wellicht aanvoeren, »konden zich naar elders begeven; immers, niet enkel de oorspronkelijke ingezetenen van iedere gemeente, ook de vreemdelingen waren deelgerechtigd." Deze bedenking zou echter niet van gewicht zijn; want niet *elke* vreemdeling kreeg terstond een aandeel in den grond, alleen hij, die met der woon in de gemeente was gevestigd; en nu is het immers ondenkbaar, dat men den eersten den beste, die van elders verhuisde, onmiddellijk als lid der gemeente behandeld zou hebben. De ondervinding heeft bovendien bewezen, dat dit nadeel werkelijk bestond. Bij de kroonboeren was vrijheid gelaten aan iedereen om zich te verplaatsen waarheen hij wilde. Toch was de ongelijkheid in de verdeeling der gronden tusschen de verschillende gemeenten zeer aanzienlijk.

Het argument aan de duitsche kolonisten bij de Wolga ontleend — waarop sommigen grooten nadruk leggen — schijnt mij toe evenzeer van alle kracht ontbloot te zijn. Vooreerst is het nooit bewezen, dat die kolonisten het gemeentebezit hebben ingevoerd uit eigen beweging. Vervolgens kan voor een kleine kolonie — in 1840 telde deze nog geen 150,000 zielen — goed zijn, wat voor een geheele natie nog geenszins past. Ook staat het nog te bezien, of de Duitschers aan de Wolga, door een oud Russisch gebruik over te nemen, in waarheid hun belang hebben bevorderd, en niet ten onrechte hebben toegegeven aan eene behoefte om hunne zeden te assimileeren aan die van de bevolking, in wier midden zij woonden. Want men behoort niet te vergeten, dat de voordeelen, die aan het gemeentebezit verbonden zijn, in den aanvang zeer duidelijk uitkomen, terwijl daarentegen de nadeelen zich eerst later, dat is op den duur, doen gevoelen.

Het voornaamste argument echter voor het behoud van het bestaande was de vrees voor proletariaat. Maar, zoo mocht men van de andere zijde vragen, kan ook aan dit argument wel eenig gewicht worden toegekend? Zeer zeker is proletariaat nimmer gewenscht; maar het is nog minder

wenschelijk door kunstmiddelen de verarming van enkelen, ten koste van de welvaart der meerderheid, te voorkomen. De ondervinding leert nu eenmaal, dat het onmogelijk is eene natie tot haar hoogste standpunt van economische ontwikkeling te brengen, zonder dat, tijdelijk althans, een zeker (steeds verminderend) gedeelte der bevolking tot armoede vervalt. Dit is eenvoudig daarvan het gevolg, dat de vrije concurrentie even gunstig is voor het algemeen en voor hen, die bekwaam en arbeidzaam zijn, als nadeelig voor de luiaards en de onkundigen. Wie echter de nadeelen van de vrije concurrentie vreest en haar daarom niet wil, zal ook nimmer de voordeelen genieten, die zij verspreidt. De landbouwende klassen eener bevolking te kluisteren in de knellende banden van het gemeenschappelijk grondbezit, is zeker een uitstekend middel om proletariaat te voorkomen. Maar het is een even voortreffelijk middel om alle ontwikkeling bij hen onmogelijk te maken en ze ten eeuwigen dage tot stilstand te doemen. Onvermengd goed en onvermengd kwaad zijn, gelijk men weet, in dit ondermaansche niet dan hoogst zelden te vinden. Doch een positief goed alleen daarom niet te willen, omdat er een tijdelijk nadeel aan verbonden is; het goud dat men ons aanbiedt, te versmaden, omdat het een mengsel bevat van onedel metaal, dat er moeilijk uit verwijderd kan worden, schijnt mij de ongerijmdheid zelve.

Doch in dit geval zou het meer zijn geweest dan eene ongerijmdheid, het ware een onrecht. Door de gedwongen bestendiging van het gemeentebezit het proletariaat te willen voorkomen, zou niets anders zijn dan de bekwaamheid, de geestdrift, de intelligentie te smoren, opdat zij de luiheid en de onkunde niet voorbij streven. Ten einde de verarming van enkelen te verhoeden, verhindert men al de overigen om zich overeenkomstig hun aanleg te ontwikkelen. Bij een stelsel van individueel eigendom en vrije concurrentie zou inspanning het middel zijn om tot welvaart te geraken, armoede het noodzakelijk gevolg van onverstand en tijdverzuim. Nu wil men de deugd haar loon ontnemen, om de ondeugd haar straf te sparen. Is dit billijk en kan men van een zoodanig systeem goede vruchten verwachten?

Men beriep zich op de geschiedenis: het gemeentebezit had van oudsher in Rusland bestaan en elke hervorming, beweerde men, moet haar steunpunt vinden in de historische ontwikkeling van het volk. Het individueel grondeigendom in Rusland te vestigen, zou een revolutionaire maatregel zijn. — In het voorbijgaan gezegd: is het niet vreemd, dat dergelijke argumenten altijd worden aangewend om verbeteringen te bestrijden, bijna nooit om misbruiken te veroordeelen? Wat was meer revolutionair dan het afstaan van gronden, die de natie in haar geheel toebehoorden, aan gunstelingen of schuldeischers, en alzoo de belangen van millioenen ten offer te brengen, ten einde de Regeering uit tijdelijken financiëelen nood te redden of enkele bevoorrechte individus te

verrijken? Wat was meer revolutionair dan eene bevolking, die van oudsher in het bezit was van de kostbaarste vrijheden, voor goed daarvan te berooven door haar te binden aan den grond en allengs tot lijfeigenen te vernederen? Zou het vreemd zijn, indien een contra-revolutie noodig ware, om de gevolgen van die eerste revolutie voor goed te doen verdwijnen? — Maar de theorie, waarop men zich beroept, is, in den bepaalden zin waarin zij hier wordt bedoeld, volstrekt niet waar. Voorzeker moet elke hervormer den actueelen toestand, zooals die historisch is geworden, raadplegen; doch dit sluit niet in, dat iedere hervorming eene voortzetting in rechte lijn moet wezen van hetgeen tot heden geweest is. In elke radicale verbetering ligt iets revolutionairs; maar waarom zou eene natie, die zulk eene radicale verbetering verlangt tot stand te brengen, niet tot op zekere hoogte met haar verleden mogen breken, wanneer zij namelijk bespeurt, dat zij zich op een verkeerden weg bevindt en haar ontwikkelingsgang haar gebracht heeft, waar zij niet wezen wilde? Dit nu was in Rusland zeer bepaald het geval. Het gemeentebezit had, na eeuwen lang geheerscht te hebben, den boerenstand gelaten op den trap van beschaving, waarop hij zich vóór drie of vier honderd jaren bevond. Niet enkel was dit waar ten aanzien van de lijfeigenen, maar ook van de kroonboeren. Men mocht zelfs een schrede verder gaan en het gemeentebezit onder de oorzaken noemen, die de invoering van het lijfeigenschap hadden bevorderd, althans mogelijk gemaakt. Had in Rusland op het einde der 16de eeuw individueel grondeigendom bij den boerenstand geheerscht, dan zou Tsaar Godunoff in 1597 zijn beruchte Ukase nimmer hebben uitgevaardigd. Mocht nu dit alles niet als een bewijs gelden, dat de richting, waarin Rusland zich tot heden bewogen had, niet de goede richting was, zij het dan ook, dat zij haar uitgangspunt vond in zekere eigenaardigheden van het Russische volkskarakter? Juist in dit volkskarakter lag voor een deel de kwaal. Het individualisme was er te weinig, het gemeenschapsgevoel te sterk ontwikkeld. Er moest iets gedaan worden om die eenzijdige ontwikkeling tegen te gaan.

Men beweert eindelijk, dat de sociale toestand van een volk niet ingericht moet worden naar een abstract ideaal, maar naar de eischen der concrete werkelijkheid. Ook dit is volkomen juist. Eene hervorming in te voeren zonder acht te geven op het karakteristieke onderscheid, dat tusschen alle, maar vooral tusschen Oostersche en Westersche volken bestaat, zou niet verstandig zijn. Doch tegenover deze dwaling staat een andere, die niet minder gevaarlijk is, deze namelijk, van zekere trekken van overeenkomst voorbij te zien, die men tusschen alle natiën en rassen kan opmerken. Ieder volk heeft iets eigenaardigs, maar allen zijn zij leden van één geslacht en die eenheid verloochent zich nimmer. En nu leert de ervaring van alle tijden, dat het communaal grondbezit

wel een middel kan zijn tot beschaving, wanneer een volk in zijne eerste periode van ontwikkeling verkeert, maar een hinderpaal wordt tot wezenlijken vooruitgang, zoodra dat primitieve tijdvak tot het verleden behoort. Eene der eerste voorwaarden tot beschaving is samenleving. Alles, derhalve, wat er toe bijdraagt om een wilde horde in eene geregelde maatschappij te herscheppen, is aan de beschaving bevorderlijk. Het gemeentebezit, nu, kan, uit dit oogpunt beschouwd, een onberekenbaar nut stichten. Het sluit een nauwen band tusschen al de leden der pas gevormde maatschappij en verhindert deze alzoo om weder uiteen te spatten. Maar als eenmaal de samenleving zich volkomen heeft geconstitueerd; als de sociale band geen gevaar meer loopt van verbroken te worden, omdat hij voor elk individu een duurzame behoefte is geworden; dan heeft het gemeentebezit weldra zijn taak vervuld, dan behoort het eerlang door individueel eigendom vervangen te worden. Want alleen het individueel eigendom kan een krachtigen prikkel geven tot arbeid, tot ontbering ter wille van de toekomst, tot opwekking, in één woord, van al die krachten in den mensch, die niet sluimeren mogen, zal de maatschappij bloeien en in welvaart toenemen. Het communaal bezit daarentegen verslapt die krachten, het kweekt op den langen duur een geest van indolentie aan, en houdt de persoonlijke ontwikkeling tegen. Gewis kan geen maatschappij stand houden waar geen gemeenschapsgevoel bestaat en het individualisme een onbeperkte heerschappij voert. Maar evenmin is duurzame vooruitgang daar mogelijk, waar dit laatste geheel is verstikt. Beiden, individualisme en gemeenschapsgevoel, zijn noodig: het laatste, om den band der samenleving te versterken, het eerste om de maatschappij tot hoogere volmaking te brengen en al hare hulpbronnen te ontsluiten; — het laatste, om te verhinderen, dat het geheel worde opgeofferd aan het individu, de toekomst van allen aan het voordeel van enkelen; het eerste, omdat het eene waarheid is, die door elke ondervinding op nieuw wordt bevestigd, dat de ontwikkeling van het groote geheel, de menschheid, slechts mogelijk is door de ontwikkeling van elk der deelen, de zelfstandige individus, waaruit dit geheel is samengesteld.

Na deze uitweiding, die ons van het gebied der beschrijving op dat der redeneering verplaatste, keert de vraag terug, welke de inhoud was van de wetgeving, die den 19den Februari 1861 tot stand kwam. Door hierop thans het antwoord te vernemen, zal men kunnen oordeelen, welke practische oplossing gegeven is aan den strijd tusschen de beide stelsels, het stelsel van vooruitgang en dat van behoud.

De wet kwam in hoofdzaak op het volgende neder. In de eerste plaats is aan iederen landheer de verplichting opgelegd om aan de voormalige lijfeigenen, die met der woon op zijne goederen waren gevestigd, eene zekere

uitgestrektheid gronden met de noodige pachthoeven voor altijd in bruikleen af te staan, tegen betaling van pacht of obroc. Er is lang getwist over de vraag, of die afstand aan elke gemeente als geheel beschouwd, dan wel aan elk lid van die gemeente individueel zou geschieden. Ware tot het tweede besloten, dan zou aan het communaal bezit op eens gewelddadig een einde zijn gemaakt. Daar dit echter niet in de bedoeling lag van het Gouvernement, is het eerste aangenomen: de landheer geeft de gronden in bruikleen aan de gemeente, en deze laatste is aansprakelijk voor de betaling van de geheele pachtsom.

De leden der gemeente, nu, mogen onderling hunne velden verdeelen naar goedvinden, hetzij naar den maatstaf van ieder manlijk individu of naar dien der gehuwde paren; doch geene verdeeling is wettig, die niet is vastgesteld met een meêrderheid van twee derden der ingezetenen. Zij mogen zelfs een stap verder gaan en (weder met eene meerderheid van twee derden) het communaal bezit voor goed afschaffen, zoodat in 't vervolg geene verdeeling meer plaats vindt. Doch aangezien bij het nemen van zulk een maatregel de belangen van den landheer min of meer gemoeid zijn, is *in de eerste negen jaren* diens toestemming hiertoe noodig. De landheer kan dan b. v., indien hij dit wenscht, de voorwaarde stellen, dat de gemeente in haar geheel aansprakelijk blijft voor de voldoening van den obroc, of wel eene andere bepaling maken, ten einde te verhoeden dat hij door de invoering van het individueel bezit op zijne gronden nadeel zou lijden.

De uitgestrektheid der velden, die aan elke gemeente in bruikleen moeten gegeven worden, is voor verschillende streken afzonderlijk vastgesteld. Hierbij is acht geslagen op de hoedanigheid van den grond, de oppervlakte die door wegen, straten of kanalen wordt ingenomen, enz., zoodat dit deel van den legislatieven arbeid — voorzeker het omvangrijkste deel — kan gezegd worden met de meeste nauwgezetheid te zijn volbracht. Intusschen heeft de wetgever terecht begrepen, dat, met het oog op locale toestanden, een groote ruimte moet worden overgelaten aan het vrije overleg tusschen de heeren en de voormalige lijfeigenen. Er is derhalve een maximum bepaald, dat de boeren vragen, en een minimum, dat de heeren niet weigeren mogen, terwijl tusschen dat maximum en dat minimum in den regel een verhouding is aangenomen van 1 tot 3.

Men zal, oppervlakkig beschouwd, wellicht meenen, dat ieder landeigenaar zich beijverd heeft om niet meer dan het minimum te geven, en elke gemeente om het maximum te vragen; noch het een, noch het ander is echter het geval. Hoe dikwijls toch zou de heer buiten staat zijn, van zijn gronden eenige inkomsten te trekken, indien de boeren ze niet in huur namen; en de boeren hebben er van hunnen kant wel belang bij om de noodige, maar geenszins om eene overtollige uitge-

strektheid gronds in bruikleen te erlangen; want dat overtollige zou hun jaarlijks geld kosten, uithoofde van de pacht, die zij er voor betalen moeten. Het was zelfs denkbaar, dat velen genegen zouden zijn om niets te eischen en naar elders te verhuizen, in welk geval de heer wellicht van alle inkomsten verstoken zou zijn; want, wat heeft men in Rusland aan grond, waarop geen menschen wonen? De Regeering heeft zich althans die mogelijkheid wel degelijk voorgesteld, en daarom tegenover het *recht*, aan de boeren toegekend op het gebruik van zekere velden, hun de *verplichting* opgelegd om gedurende negen jaren eene uitgestrektheid gronds, gelijk staande met de helft van het maximum, tegen opbrengst van de wettelijke pachtsom in gebruik te nemen. Na negen jaren houdt echter die verplichting op; de Regeering mocht onderstellen, dat na verloop van dien tijd de toestand zich genoegzaam geconsolideerd zal hebben en het wettelijk voorschrift dan overbodig zal zijn geworden. Ik herhaal echter duidelijkheidshalve, dat het gebruiksrecht der bevolking op een zeker minimum van velden niet na negen jaren ophoudt, maar ten eeuwigen dage blijft voortbestaan. Verder is nog bepaald, dat al de contracten tusschen de heeren en hunne voormalige lijfeigenen binnen den tijd van twee jaren, dus vóór 19 Februari 1863, schriftelijk moesten zijn opgemaakt. Eindelijk is aan die gemeenten, wien het nog onmogelijk was hunne pachten in geld te voldoen, gedurende de eerste negen jaren toegestaan, de betaling door arbeid of heerediensten te vervangen. Een contract omtrent het verrichten van zulke diensten mag echter voor niet langer dan drie jaren tegelijk gesloten worden. Ook is voorgeschreven, dat geen dienstplichtige meer dan drie dagen per week voor den landheer behoeft te werken. Wanneer dus eene gemeente wekelijks dertig dagen arbeids leveren moet, dan mogen niet minder dan tien man tegelijk worden opgeroepen.

Dit alles heeft nu kracht van wet, zoolang de gemeente den grond in bruikleen behoudt; doch de Regeering heeft ook het geval voorzien, dat, hetzij de landheer, hetzij de gemeente zelve, mocht verlangen het pachtcontract in een koopcontract te veranderen. De wet van 1861 laat dit niet alleen uitdrukkelijk toe, maar moedigt het zelfs aan. Vooreerst is aan de landheeren het recht toegekend om — niet van de individus, maar van de gemeente — den afkoop der akkers te vorderen, tegen de pachtsom à 6 pCt. gekapitaliseerd, dus met $16^2/_3$ vermenigvuldigd. Daarentegen hebben de boeren het recht om hunne hoeven — wel te onderscheiden van hunne akkers — voor $16^2/_3$ maal den obroc, die daarop rust, te koopen: de heer mag zich hiertegen onder geen voorwendsel verzetten. Doch ook door vrije overeenkomst kunnen de boeren eigenaars worden, zoowel van het land als van de hoeven. De Regeering verklaarde zich zelfs bereid in zoodanige gevallen, even als bij den straks

bedoelden gedwongen eigendomsovergang, een gedeelte van het noodige kapitaal voor te schieten; te weten $^3/_4$, wanneer alleen de hoeven, $^4/_5$ van de koopsom, wanneer ook daarenboven de akkers verkocht worden. Bij de berekening van deze voorschotten neemt de regeering echter de koopsom altijd aan op $16^2/_3$ maal den obroc, onverschillig welke de reëele prijs is. Ook moeten de geleende gelden binnen 49 jaren worden terugbetaald.

Nu kan het gebeuren, dat de meerderheid van een gemeente hare velden in communaal bruikleen heeft behouden, terwijl toch enkele individus verlangen eigenaars te worden. Ook hierin heeft de wet voorzien; doch in zoodanige gevallen is hij die den grond koopt verplicht om twintig percent meer te betalen dan anders. De Regeering heeft waarschijnlijk begrepen, dat het beter was het sluiten van dergelijke afzonderlijke koopcontracten niet aan te moedigen, daar zij allicht eenige verwarring kunnen veroorzaken. Zij mochten echter evenmin worden uitgesloten, opdat de meerderheid niet al te despotisch over de belangen der minderheid zou beslissen.

Ziedaar in hoofdtrekken de regeling die in GROOT-RUSLAND is tot stand gekomen. Ten aanzien van KLEIN-RUSLAND, waar niet overal het communaal bezit werd aangetroffen, moest men natuurlijk het een en ander wijzigen; doch aangezien nergens aan de gemeenten eenige verplichtingen zijn opgelegd ten aanzien van de verdeeling der velden, behoefden die wijzigingen niet van groot belang te zijn. In de Westelijke provincien echter heeft de Regeering, hoewel ze eerst een anderen weg had ingeslagen, twee jaren later op eens al de boeren tot grondeigenaars verheven, tegen vergoeding aan de voormalige landheeren. Welke motieven tot dien maatregel hebben geleid en op welken voet hij tot stand is gekomen, ben ik niet bij machte met nauwkeurigheid op te geven; de berichten dienaangaande zijn eenigszins duister. Hierin stemmen zij intusschen allen overeen, dat de toestand der bevolking in die gewesten allerellendigst en een doortastende hervorming volstrekt noodzakelijk was. Het schijnt dat de landheeren grootelijks misbruik hadden gemaakt van hun gezag en zeer impopulair waren geworden bij de boeren, zoodat een minnelijke schikking, gelijk die in de andere deelen van Rusland tot stand kwam, niet meer tot de mogelijkheden behoorde.

In al de provinciën, waar het lijfeigenschap is opgeheven, zijn de dorpsinstellingen, op den voet gelijk die sedert 1837 bij de kroonboeren bestaan, met geringe wijziging ingevoerd. Het minimum van inwoners van elke *Woloste* is op 300, het maximum op 2000 zielen bepaald; van deze bepaling kan echter in sommige gevallen worden afgeweken. De vrije verkiezing van het dorpshoofd, den Starost, door de leden der gemeente is op nieuw bevestigd. De gemeentevergaderingen bestaan uit de hoofden

der gezinnen en de gemeentelijke ambtenaren, onder presidium van den Starost. Hier wordt over alle dorpsaangelegenheden, die binnen het rechtsgebied der vergadering vallen, met meerderheid van stemmen beslist; bij sommige zaken echter, die van zeer groot belang zijn, is, gelijk wij gezien hebben, een meerderheid van twee derden noodig. De autonomie der Russische dorpsgemeente is derhalve door de afschaffing van het lijfeigenschap in geenen deele verzwakt, maar veeleer krachtig versterkt.

Na deze uiteenzetting valt het niet moeilijk meer, aan te wijzen, welk systeem in de wetgeving van 1861 heeft gezegevierd, het conservatieve of het liberale. Het komt mij voor, dat dit laatste een zeer beslisten triomf heeft behaald.

De liberaliteit der Russische Regeering blijkt, dunkt mij, vooral daaruit, dat zij der bevolking hare oorspronkelijke instellingen heeft gelaten, doch zonder in de eene of de andere richting den minsten dwang uit te oefenen. Er is niet bepaald, dat van nu af aan alle gemeentebezit zou zijn afgeschaft, en de bevolking hare gronden eens en voor goed moest verdeelen; men heeft eenvoudig aan elke gemeente de vrijheid gegund om hierin te handelen naar goedvinden. Aan hen, die verlangen hun pacht- in een koopcontract te veranderen, wordt alle mogelijke ondersteuning gegeven, doch niemand wordt tot die verandering door de wet verplicht. Zelfs heeft de Regeering in het midden gelaten, of bij verkoop van gronden het eigendomsrecht aan de individus of aan de gemeente zal komen. Verlangt b. v. een Woloste de gronden die haar in bruikleen toekomen, in eigendom te bezitten, doch wenscht zij tevens de periodieke verdeeling der velden te behouden, dan is er niets dat haar hierin verhindert, mits zij het met haar landheer eens kan worden. Wel is aan dezen laatste het recht toegekend om de gemeente als collectief persoon tot den inkoop te dwingen, doch hier tegenover staat, vooreerst, dat in zoodanig geval het Gouvernement $^4/_5$ der koopsom voorschiet, en vervolgens, dat elk der boeren afzonderlijk, of de gemeente in haar geheel, de hoeven zonder de akkers tot een billijken prijs kan koopen. Door deze regeling nu, die in waarheid liberaal mag heeten, is de Russische boerenstand niet enkel verlost van het lijfeigenschap, maar tegelijk ontheven van een knellenden band, die op den duur zijne economische ontwikkeling moest belemmeren. Het Gouvernement heeft zich op een zuiver terrein geplaatst door zich zooveel mogelijk te onthouden van in te grijpen in den natuurlijken loop der zaken. Zijne roeping beseffend, heeft het eenvoudig alle rechten en plichten met de meeste nauwgezetheid afgebakend en verder aan de ingezetenen overgelaten om alles naar goedvinden te regelen. Het verleenen van financiëele hulp aan die boeren,

die hun grond of hunne hoeven willen koopen en het daarover met hunne heeren eens zijn geworden, kan toch moeilijk als een afwijking van dezen regel worden aangemerkt. Iets dergelijks was noodig als een tegenwicht met het oog op den afhankelijken toestand, waarin meer dan twee eeuwen van lijfeigenschap dat deel der bevolking hadden gebracht.

De resultaten, die de wet van 1861 heeft opgeleverd, zijn tot heden zeer gunstig. Nergens heeft zij in de uitvoering eenige zwarigheden of ernstige tegenkanting ontmoet. Reeds de helft der voormalige serfs zijn eigenaars geworden, hetzij alleen van hunne hoeven, hetzij daarenboven van de gronden, hun in bruikleen toebedeeld; ook verwacht men, dat dit aantal nog belangrijk zal vermeerderen. De stap, dien de Regeering thans te doen heeft om haar werk volkomen te maken, is, dezelfde rechten, die zij aan de voormalige lijfeigenen heeft verzekerd, ook aan de kroonboeren te gunnen. Welke redenen haar weêrhouden hebben om nu reeds daartoe over te gaan, is mij onbekend. Het kan zijn dat de uitvoering der wet van 1861 haar te veel administratieven arbeid veroorzaakte; wellicht ziet zij ook op tegen de financiëele moeilijkheden. Intusschen wordt bepaald verzekerd, dat het niet lang meer duren zal, eer de Regeering tot dezen stap zal besluiten, en is dit eenmaal geschied, dan zal in Rusland een sociale hervorming zijn voltooid, die den naam van Keizer Alexander II in dankbare herinnering zal doen blijven bij de geheele Russische natie.

Amsterdam, Mei 1867.

N. G. PIERSON.

DE ENGELSCHE NEDERZETTINGEN AAN DE STRAAT VAN MALAKKA.

II.

De bevolking van de drie établissementen van straat Malakka vertoont eene bonte menigte, die uit onderscheiden landaarden bestaat. Het zou wellicht moeilijk zijn eenige natie van de wereld te noemen, die daar niet hare vertegenwoordigers heeft. Het spreekt echter van zelf dat het Oostersch element het talrijkst is. Elke landaard heeft natuurlijk zijne eigenaardige kleur, kleederdracht, taal, zeden, gewoonten, deugden en ondeugden.

De Europeesche bevolking van de drie établissementen wisselt elken dag af, maar wordt op een gemiddeld getal van 800 zielen geschat. Hieronder zijn noch de soldaten noch de zeelieden begrepen. Ongeveer twee derden van dit aantal zijn op Singapore gevestigd.

De samenstelling der Oostersche bevolking blijkt uit de navolgende opgave voor het jaar 1864.

Landaard.	Singapore.	Poelo Pinang en onderhoorigheden.	Malakka.
Oorspronkelijke bewoners . . .	——	——	900
Maleiers	13,500	72,000	55,000
Chineezen	58,000	39,000	12,000
Inboorlingen van Britsch-Indië.	12,700	14,000	1,200
Andere Aziaten	6,500	1,700	2,500
Totaal . .	90,700	126,700	71,600

Het ras, dat wij hier met den naam van oorspronkelijke bewoners bestempelen, moet niet worden verward met de Maleiers, die wel is waar hetzelfde schiereiland bewonen, maar eene andere afkomst en andere gelaatstrekken, gewoonten en godsdienst hebben. Deze oorspronkelijke bewoners zijn omstreeks het midden van de twaalfde eeuw grootendeels

door de latere aankomelingen verdrongen, die, zooals men weet, meestal van Sumatra afkomstig zijn, en meestal de Mohammedaansche leer belijden. De godsdienst van het oorspronkelijk ras bestaat in zeer onbepaalde voorstellingen van een opperwezen, verbonden met allerlei overleveringen, vooroordeelen en bijgeloovige plechtigheden.

In den Archipel zijn deze menschen bekend onder den naam van Orang Boekit of Bergmenschen. Hunne levenswijze is zeer eenvoudig: zij generen zich met rijst en vruchten en de opbrengst van de jacht. Hun aard is zeer zacht en vergevensgezind, en zij leiden een zwervend leven. Allengs hebben de meesten zich in de van het Engelsch bestuur onafhankelijke inlandsche staatjes van het Maleische schiereiland gevestigd; en dit verklaart de geringheid van hun aantal onder de hiervoren opgegeven bevolkingscijfers.

De aard van het Maleische ras is bij ons zoo algemeen bekend, dat wij het overbodig achten om daarvan eene opzettelijke beschrijving te geven. Alleen verdient hier vermelding, dat, naar de uitspraak der Engelsche overheden, de Maleische inwoners der drie établissementen met gemak worden bestuurd, een groot besef hebben van de weldaden en voorrechten eener Europeesche wetgeving, en het vreedzaamste en getrouwste gedeelte der inlandsche bevolking uitmaken. Zonderling is het dat de Maleier, hoewel in eene groote handelswereld verkeerende, die in zijn eigen land gevestigd is, echter geen enkelen vertegenwoordiger van zijnen eigen landaard onder de groote handelaren kan aanwijzen, ofschoon onder dezen Oosterlingen van zoovele andere natiën gevonden worde. Hij vindt gewoonlijk zijn levensonderhoud in de beroepen van koetsier, staljongen, lijfbediende, visscher, rondventer van kleine waren en landbouwer.

Men heeft gezien, dat de Chineezen overal in groot aantal aanwezig zijn. Te Singapore maken zij zelfs twee derden der geheele bevolking uit. Dit heeft zeker onberekenbaar veel bijgedragen tot de opkomst, de welvaart en de toeneming van den handel te Singapore en in de beide andere bezittingen. Maar het bestuur over dezen landaard is lang niet zoo gemakkelijk. Wij zullen straks zien dat de misslagen, die daarin door de overheden begaan zijn, een der belangrijkste grieven van de Europeesche bevolking hebben uitgemaakt, en wellicht het meest hebben bijgedragen om het gezag over het Gouvernement van de Straat aan de regeering van Britsch Indië te doen ontnemen en aan een ambtenaar van de kroon te doen opdragen.

Het karakter van den Chinees bezit vele voortreffelijke eigenschappen, waaronder vooral arbeidzaamheid, handelsgeest, volharding en, onder gewone omstandigheden, zelfs onderwerping aan het bestuur genoemd mogen worden. Doch hij is licht onvlambaar, de onmeêdoogende afper-

ser van den armen en eenvoudigen inlander, en oopt dadelijk te hoop zoodra hij zich in zijne eigenliefde of zijn geldelijk belang gekrenkt acht. De Chineezen die te Singapore aankomen, zijn uit onderscheidene, soms ver van elkander gelegen provinciën van China afkomstig, verschillen dus onderling in inborst, zeden en taal, en kunnen soms elkander in het geheel niet verstaan. Dit veroorzaakt onder hen gestadig partijschappen, twisten en bloedige gevechten, waarin het bestuur vaak genoodzaakt is tusschen beiden te treden. Maar deze tusschenkomst wordt zeer bemoeilijkt door hunne geheime genootschappen, die in doel en werking, zoowel als in plechtigheden, veel gelijkenis hebben met de oude veemgerechten. Het hoofdoogmerk is meestal om de leden van elk genootschap aan de Europeesche rechtsmacht te onttrekken en aan hunne eigene wetten te onderwerpen. Staat een Chinees voor eene Engelsche rechtbank terecht, dan is het bijna onmogelijk om zijne landgenooten tegen hem te doen getuigen; terwijl de getuigen, die de beklaagde tot zijne ontlasting voortbrengt, meestal partijdig, zoo al niet geheel valsch zijn.

Twee malen was het bestuur te Singapore verplicht een opstand onder de Chineezen te dempen. De eerste, die in 1854 plaats had, was geheel het gevolg der provinciale vijandschap tusschen twee der groote afdeelingen van de Chineesche bevolking: de Foe-tsjoes en de Ho-kiëns. De eerste aanleiding was een geschil op de markt tusschen twee leden der beide partijen over een tros bananen of pisangs. De twee mannen geraakten handgemeen; de bondgenooten der beide oorlog voerende partijen mengden zich in het gevecht, dat zich van straat tot straat verspreidde; alle winkels werden gesloten en versperd, en weldra was de geheele inlandsche stad een enkel groot slagveld. De troepen werden op de been gebracht en doorkruisten de straten; maar telkens wanneer zij voorbijgetrokken waren, vlogen de strijders in groote menigte uit hun huis naar de straat, om het gevecht voort te zetten. Deze toestand duurde verscheidene dagen; en geheel Singapore was nu een tooneel van radeloosheid, bloedstorting en werkeloosheid. Ziende, dat hunne gevechten telkens door de soldaten en een bijeengebracht korps van Europeesche vrijwilligers belet werden, trokken de Chineezen in groot aantal en gewapend naar de binnenlanden, om daar den strijd voort te zetten. Hier hadden weder bloedige gevechten plaats, waarin vele honderden het leven verloren. Eindelijk werden zij uit hunne snel opgeworpen versterkingen verdreven en door de vrijwilligers vervolgd. De geschiedenis van Britsch Indië heeft ons geleerd hoe de Engelschman den overwonnen opstandeling bejegent.

De opstand van 1857 was van eenen geheel anderen en niet zoo ernstigen aard. In dat jaar kwamen nieuwe stedelijke verordeningen te Singapore in werking. Op eenige onbeduidende overtredingen waren

boeten gesteld, waarvan het maximum op 500 ropijen bepaald was. In den waan gebracht, dat elke overtreding dadelijk met dat maximum zou worden gestraft, verklaarden de Chineezen, dat dit eene onrechtvaardigheid was. Zij trokken naar hunne woningen terug, sloten zich daarin op, en weigerden halsstarrig om zich aan de wet te onderwerpen. Dit gaf aanleiding tot gevechten met de policie, de soldaten en de vrijwilligers. Zoodra het bestuur van de oorzaak van dezen volksoploop onderricht werd, bracht de Gouverneur eenige der rijkste Chineesche handelaren te zamen en legde hun de ware bedoeling der wet uit. Dezen onderrichtten daarvan hunne landgenooten, en opzettelijk in het Chineesch vertaalde bekendmakingen herstelden eindelijk de rust.

Als kooplieden worden de zonen van het Hemelsche rijk door geene andere natie in de wereld overtroffen, en bezitten zij de verschillende en soms geheel tegenstrijdige eigenschappen, die zoowel voor den kleinhandel als voor den groothandel vereischt worden. Dezelfde Chinees, die, zoo lang zijn gewin en gespin klein bleef, de uiterste behoedzaamheid, spaarzaamheid en kleingeestige hebzucht aan den dag legde, ontwikkelt, zoodra zijn kapitaal vergroot is, in al zijne handelsondernemingen eene stoutheid, onbekrompenheid en mildheid, die hem met goed gevolg met den Noord-Amerikaan en Engelschman doen wedijveren. Dit verklaart de schier ongelooflijke vlugheid, waarmede vele leden van die natie een ontzaglijk vermogen bij elkander brengen. Menigeen, die als arme koelie te Singapore aanlandde en arbeidde, laat bij zijn overlijden, weinige jaren later, een fortuin van één, ja zelfs twee millioen Spaansche matten na.

Het door ons opgegeven aantal inboorlingen van BritschIndië, die in het Gouvernement van straat Malakka gevonden worden, bestaat hoofdzakelijk uit Klingaleezen van Madras en de kust van Koromandel en voorts uit Bengaleezen van Calcutta. Vooral de Klingaleezen vormen een belangrijk gedeelte der bevolking. Zij worden meestal, even als de Chineezen, aangevoerd ten gevolge van contracten, waarbij zij beloven hun overtochtsgelden in arbeid te betalen. De meeste dienstbare beroepen zijn in hunne handen. Doch ofschoon zij nijver en volhardend zijn, worden zij door den Europeaan weinig bemind, uithoofde van hunne luidruchtigheid, grootspraak en geneigdheid tot logen.

Onder de benaming van andere Aziaten worden door ons de Birmannen, Siameezen, Javanen, Boegineezen, Parzies en Arabieren samengevat. Hun karakter is genoegzaam bekend. Noch door hun aantal, noch door hunne bedrijvigheid oefenen zij grooten invloed op den toestand der kolonie uit. Het inlandsch kwartier van Singapore is in onderscheidene wijken of kampongs verdeeld, die meestal den naam van de eene of andere Oostersche natie dragen. Maar dit is slechts eene ijdele onderscheiding, daar alle Oosterlingen onder elkander vermengd leven.

Onder de door ons opgegeven Europeanen is niet dat gedeelte der bevolking opgenomen, hetwelk op Java met den naam van »met Europeanen gelijkgestelden" bestempeld wordt. Dezen zijn integendeel, naar de bij de Engelschen aangenomen verdeeling, onder de »andere Aziaten" begrepen. Hun geheel aantal in de drie établissementen wordt op 6,500 geschat, waarvan alleen te Malakka ongeveer 2,500 gevestigd zijn. Zij stammen van Europeanen af; doch deze afkomst dagteekent soms van den tijd der Portugeesche bezetting. Zij worden daarom dan ook vaak Portugeezen genoemd, en spreken onder elkander meestal ook Portugeesch of Hollandsch. Zij volgen in hunne zeden, gewoonten en kleeding den Europeaan na, en hunne manieren zijn niet geheel zonder eene zekere deftigheid en beschaving; doch zij leggen weinig volharding, vlijt en handelsgeest aan den dag. Hunne eerzucht dingt zelden naar eenen hoogeren stand dan dien van klerk of kommies in de bureaux van het Gouvernement of op het kantoor der Europeesche kooplieden.

III.

Wij komen nu tot het belangrijkste gedeelte van dit overzicht, namelijk den handel van Singapore en de beide andere établissementen. Die handel was reeds van den aanvang af van veel gewicht, en slechts weinige jaren waren er sedert de sluiting van het traktaat van Londen verstreken, of reeds had de snelle toeneming der welvaart van de kolonie de opmerkzaamheid van de geheele handelswereld getrokken. Reeds in het jaar 1828, en dus slechts drie jaren nadat Singapore geheel door de vorsten van Djohor aan de Engelschen afgestaan was geworden, waren de in- en uitvoeren van het eiland, dat toen slechts 10,683 inwoners bevatte, respectievelijk £ 1,488,599 en £ 1,387,201 of *f* 17,863,188 en *f* 16,646,432 Nederlandsch. In datzelfde jaar 1828 vinden wij de waarde van den in- en uitvoer van Java respectievelijk geschat op *f* 17,976,094 en *f* 17,499,341.

Om de vorderingen, die de handel van het geheele Gouvernement van straat Malakka later gemaakt heeft, wel te doen uitkomen, zullen wij de geldswaarden van dien handel voor de jaren 1833, 1843, 1853 en 1863 in ronde sommen opgeven. Men kan daaruit dan zien hoe groot de vooruitgang van elk tienjarig tijdvak was.

Jaar.		Singapore.	Pinang en Wellesley Pr.	Malakka.
		£	£	£
1833	invoeren	2,043,000	427,000	104,000
	uitvoeren	1,705,000	440,000	58,000
	Totaal . . .	3,748,000	867,000	162,000
1843	invoeren	2,953,000	473,000	95,000
	uitvoeren	2,595,000	549,000	62,000
	Totaal . . .	5,548,000	1,022,000	157,000
1853	invoeren	3,488,000	725,000	299,000
	uitvoeren	3,027,000	962,000	218,000
	Totaal . . .	6,515,000	1,687,000	517,000
1863	invoeren	6,462,000	1,684,000	453,000
	uitvoeren	5,555,000	2,392,000	360,000
	Totaal . . .	12,017,000	4,076,000	813,000

Geheele handelsomzet in het Gouvernement van straat Malakka:

voor 1833 . . . . . £ 4,777,000
» 1843 . . . . . » 6,727,000
» 1853 . . . . . » 8,719,000
» 1863 . . . . . » 16,906,000

Hier zien wij dus, dat de geheele handelsomzet van het Gouvernement van straat Malakka in het jaar 1863 £ 16,906,000 of *f* 202,872,000 Ned. bedragen heeft. In dat zelfde jaar was de geldswaarde van den invoer van Java en Madura *f* 64,273,247 en van den uitvoer *f* 109,162,388, of te zamen *f* 173,435,635. Men vergelijke nu den handelsomzet van beide Gouvernementen, herinnere zich hunne betrekkelijke uitgestrektheid, vruchtbaarheid en bevolkingssterkte, en beoordeele zelf of wij reden hebben om ons over de uitkomsten van ons tegenwoordig koloniaal stelsel te verheugen. Men bewere niet, dat Singapore eene uitzondering maakt, en dat dus eene vergelijking daarmede onjuist en onbillijk is. Bijna alle koloniën der Europeesche mogendheden, werd hun tegenwoordige toestand met dien van Nederlandsch Indië vergeleken, en werden hare uitgestrektheid en bevolking in aanmerking genomen, zouden hetzelfde treurig bewijs opleveren van de achterlijkheid van onze eigene bezittingen.

Toen de belangrijke toeneming van den handel van Singapore aller verwondering begon op te wekken, werd door vele benijders beweerd, dat zulks niets voor een stelsel van vrijen handel bewees; dat de handel

in de Engelsche bezittingen in den Archipel slechts verlegd en niet toegenomen was, en dat de bloei van Singapore ten koste van den handel op die andere plaatsen was verkregen. Het zoo even gegeven overzicht wederlegt deze meening volkomen; want het bewijst dat Poelo Pinang en Malakka evenzeer vooruitgegaan zijn, en hoegenaamd geen nadeel van Singapore ondervonden hebben.

Doch wij moeten den handel van Singapore, Pinang en Malakka eenigszins ontleden, en zien uit welke elementen hij is samengesteld. Wij nemen daartoe het jaar eindigende met 30 April 1863, omdat dit het laatste is waarvan ons al de bijzonderheden bekend zijn. Met den invoer van Singapore aanvangende vinden wij, dat deze uit de navolgende landen plaats gehad heeft:

	£
Groot Brittanje	1,500,758
Noord Amerika	30,222
Het vaste land van Europa	388,099
Australië	32,006
Calcutta	699,832
Madras	32,256
Bombay	35,590
China	902,922
Cochin China	163,722
Siam	242,093
Manilla	26,599
Java, Riouw enz.	939,174
Borneo	133,096
Celebes	112,616
Sumatra	109,933
Het Maleische Schiereiland	170,503
Onderscheidene andere plaatsen, waaronder Malakka, Pinang en Birma	942,290
	£ 6,461,720

Wij zouden ons zeer vergissen indien ook onze lezers deze opgave niet zeer belangrijk vonden. Wij zien daaruit, dat te Singapore de invoer uit de Nederlandsch-Indische eilanden Java, Riouw, Borneo, Celebes en Sumatra te zamen £ 1,294,819 bedragen heeft. Hierin is nu echter ook de uitvoer uit de onafhankelijke gedeelten van Sumatra en Borneo: Atjih, Broenei, Serawak, Laboean enz., begrepen, die gezamenlijk wellicht niet veel minder dan de geheele invoer uit Borneo zal bedragen. 1) In het geheel kan dus de waarde van hetgeen uit Neder-

1) Blijkens eene voor ons liggende Engelsche statistieke opgave, bedroeg de uitvoer van Laboean naar Singapore in het jaar 1863 £ 21,282.

landsch Indië een uitweg naar Singapore vond, op £ 1,160,000 of nagenoeg 14 millioen Nederlandsche guldens geschat worden.

Mochten onze landgenooten beducht zijn, dat deze zoo aanzienlijke handel meestal de vreemde scheepvaart verrijkt heeft, dan zullen wij straks in staat zijn om hen gerust te stellen, en hun te doen zien welke belangrijke voordeelen onze nationale koopvaardijvloot uit het verkeer met Singapore moet hebben genoten.

De bovenstaande berekening bewijst ook, dat de handel van Nederlandsch Indië met Singapore slechts door dien der gezamenlijke havens van Groot Brittanje overtroffen wordt, en dat diezelfde handel den Singapoorschen handel op China, Britsch Indië en Siam verre achter zich laat.

De belangrijkste artikelen van invoer uit Groot Brittanje bestonden in edele metalen, waarvan in het hier bedoeld jaar voor £ 300,716 aangevoerd werden; in katoenen en wollen goederen, waarvan de ingevoerde waarde £ 764,480 bedroeg, en voorts in provisiën, ijzer- en koperwerk. De aanvoeren van het vaste land van Europa zijn van soortgelijken aard en vorderen geen afzonderlijke vermelding. Noord Amerika leverde meestal ijs. De aanvoeren uit Australië bestonden uit paarden, koren, steenkolen en sandelhout.

De aanvoeren uit Britsch Indië, die gezamenlijk eene waarde van bijna 770,000 pond sterling bedroegen, hebben grootendeels uit opium, granen, salpeter en goeni-zakken bestaan, en wel tot de volgende waarden:

	£
Opium	590,349
Granen	46,252
Salpeter	7,368
Zakken	24,782

Ook ruw katoen maakte vroeger een hoogst belangrijk artikel van invoer van B. Indië uit. Doch die invoer hield geheel op ten gevolge van den Noord-Amerikaanschen burgeroorlog.

De invoeren uit China overtroffen die van Britsch Indië, daar zij eene waarde van £ 902,921 vertegenwoordigden. Zij bestonden voornamelijk uit de navolgende artikelen:

	£
Gouden staven en goudstof	205,515
Sycie silver en dollars	63,506
Chineesch kopergeld	18,450
Suiker	15,167
Thee	41,233
Kamfer	43,405
Kassia	12,371
Aluin	3,262
Ruwe zijde	35,574
Tabak	60,444

De aard van al deze artikelen bewijst dat zij meestal voor de Europeesche markt bestemd waren.

De invoeren van Cochin China en Siam bestonden grootendeels uit rijst, en voorts uit schildpad, huiden enz. De rijsthandel van Cochin China was vroeger zeer belangrijk; doch het schijnt dat deze sedert de verovering door de Franschen merkelijk afgenomen is. Ware het noodig, dan zou dit een nieuw bewijs zijn, dat de Franschman weinig begrip van kolonisatie heeft.

De invoer van Manilla, die zeer onbeduidend is, bestaat meestal uit tabak en suiker.

De aanvoeren uit de havens van Java, Riouw enz. waren hoofdzakelijk uit de navolgende artikelen en waarden samengesteld:

	£
Geld	588,905
Tabak	64,074
Rijst	45,861
Peper	38,861
Gambier	24,443
Koffie	20,382
Katoenen goederen	30,858
Vogelnestjes	11,349

Behalve het geld, dat in den Archipel en China in omloop gebracht werd, en de katoenen goederen en vogelnestjes, die naar Canton bestemd waren, vonden de meeste andere artikelen van dezen invoer een uitweg naar Europa. De overige minder belangrijke voorwerpen bestonden uit specerijen, reukwerken enz.

Borneo zond naar Singapore sago, antimonium, rotting, getah pertja en steenkolen, al hetwelk, met uitzondering van het laatste artikel, almede voor de Europeesche markt bestemd was.

De invoer van Celebes, die veel belangrijker is dan men verwachten zou, bestond uit sandelhout, sapanhout, koffie en getah pertja, welke voorwerpen van het eiland zelf afkomstig waren, en voorts uit parelmoer en was, oorspronkelijk van Nieuw Guinea.

De artikelen die van Sumatra kwamen, waren afkomstig van die gedeelten van dit eiland, welke tegenover Singapore liggen. De belangrijkste waren peper, sago, koffie, getah pertja, benzoë, mastiek en vooral ivoor.

Onder de ingevoerde artikelen uit het Maleische Schiereiland verstaan wij de voorwerpen die afkomstig zijn uit die staatjes van dat schiereiland, welke niet aan Engeland onderworpen zijn. Zij bestonden uit rijst, getah pertja, tin, ivoor, huiden en vogelnestjes.

Dit was ook de samenstelling der invoeren uit Malakka, Poelo Pinang en Birma, met dat onderscheid echter dat de hoeveelheden en waarden uit laatstgenoemde plaatsen aanmerkelijk belangrijker waren. Alleen het van Malakka aangevoerde tin werd op £ 388,357 geschat.

Zien wij nu naar welke landen en in welke verhouding de uitvoer van Singapore plaats gehad heeft. Deze uitvoer verdeelde zich als volgt:

	£
Groot Brittanje	652,217
Noord Amerika	48,448
Het vaste land van Europa	79,006
Australië	21,138
Calcutta	810,103
Madras	43,395
Bombay	137,085
China	1,249,137
Cochin China	323,992
Siam	325,254
Manilla	19,620
Java, Riouw enz.	557,490
Borneo	137,521
Celebes	90,317
Sumatra	72,489
Het Maleische Schiereiland	197,858
Onderscheidene andere plaatsen, waaronder Malakka, Pinang en Birma	790,593
Totaal	5,555,573

Wij hebben bij de beschrijving van den invoer den aard der aangebrachte artikelen omstandig genoeg beschreven, om te doen bevroeden naar welke landen van het Oosten of Westen zij bij den wederuitvoer bestemd waren. Wij kunnen ons dus tot een paar korte opmerkingen bepalen, die met de belangen van onzen eigen kolonialen handel in verband staan. Van het uitgevoerde tin ging het grootste gedeelte naar China. Engeland ontving daarvan slechts eene waarde van £ 29,846. Daarentegen werd naar China aan dat metaal voor £ 299,455 afgescheept. Wij vestigen vooral de aandacht van onze vaderlandsche lezers op deze laatste omstandigheid, omdat daarin, gelooven wij, een nieuw bewijs opgesloten ligt, dat de beste markt voor het Oostersche tin niet in Europa, maar in China en andere Oostersche landen te zoeken is. Neemt men hierbij in aanmerking, dat het Nederlandsch bestuur steeds voortgaat om het grootste gedeelte van de opbrengst der Nederlandsch-Indische mijnen naar Europa te zenden, dan erlangt men hier weder de overtui-

ging, dat ook in dit opzicht het consignatiestelsel hoogst onvoordeelig werkt, daar het de geldelijke opbrengst vermindert door nuttelooze transportkosten, kommissiegelden enz. en vooral door het tin te zenden naar eene markt, waar het minder gewild is en dus minder opbrengt, in stede van de markt waar het artikel het meest is gezocht en dus den hoogsten prijs zou gelden.

De uitvoeren van Singapore naar Java bestonden voornamelijk uit de navolgende artikelen en waarden:

	£
Geld.	165,146
Opium	120,740
Katoenen goederen	66,637
Zijde	39,129
Rijst.	58,665

Wij zagen zoo even, dat onder de invoeren te Singapore uit Java het geld of edel metaal verreweg het belangrijkst artikel uitmaakte, en eene som van niet meer of minder dan £ 588,905 of *f* 7,066,860 bedroeg. Wij zien nu dat daarentegen eene waarde van £ 165,146 of *f* 1,971,752 Nederlandsch aan edel metaal van Singapore naar Nederlandsch Indië teruggevloeid is. Trekt men den uitvoer van den invoer af, dan blijkt het dat niet meer of minder dan *f* 5,095,108 te Singapore meer ingevoerd dan uitgevoerd en dus van Java weggevloeid is. Vergissen wij ons niet, dan heeft deze wegvloeiing in de laatste jaren geregeld plaats gehad. In dit geval kan slechts een gebrek in den Nederlandsch-Indischen muntsomloop, of beter gezegd in de wijze waarop het bestuur de aanvoeren van munt uit Nederland regelt, als de oorzaak worden aangemerkt van de chronische depreciatie, die op Java in de edele metalen bespeurd wordt. De onophoudelijke wegvloeiing van het edel metaaal van Java bewijst dat het daar minder waarde heeft dan op de andere naburige markten.

Om te doen zien welk aandeel de scheepvaart der onderscheidene nationaliteiten in den handel van Singapore genoten heeft, geven wij hier eene opgave van het aantal raschepen, die in het jaar eindigende met den 30sten April 1863, te Singapore aangekomen zijn. Wij moeten echter vooraf opmerken, dat hieronder noch de Chineesche jonken noch de inlandsche prauwen begrepen zijn. De regeering van Singapore, wetende hoe wantrouwend de inlandsche kooplieden zijn, heeft nimmer op de aangifte van kleine vaartuigen bij hunne aankomst sterk aangedrongen, daar zij vreesde den inlandschen handelaar door nuttelooze formaliteiten te zullen afschrikken. Men schat dat het aantal jonken en prauwen, dat elk jaar te Singapore aankomt, gemiddeld omstreeks 200 bedraagt.

Van waar aangekomen.	Getal raschepen.	Tonnen.	Van waar aangekomen.	Getal raschepen.	Tonnen.
Afrika	2	273	Overgebracht . .	654	307,328
Amerika	15	10,594	Hamburg	26	6,961
Amsterdam	7	2,740	Java	175	46,029
Arabië	3	2,005	Madras	7	2,669
Arakkan	4	3,048	Malakka	13	1,786
Australië	25	10,414	Maleisch Schiereiland	25	5,637
Bali	15	3,120	Malta	3	3,902
Bombay	47	37,784	Manilla	9	4,545
Borneo	75	10,923	Mauritius	10	6,200
Bremen	3	1,000	Maulmain	5	1,904
Calcutta	58	33,999	Nieuw Zeeland . . .	3	1,803
De Kaap de G. H. .	7	7,229	Pinang	173	36,924
Celebes	16	2,327	Rangoen	45	15,659
Ceylon	9	5,553	Riouw	5	1,422
China	213	100,593	Siam	116	31,119
Conchin China . . .	64	26,556	Spanje	1	1,301
Frankrijk	15	5,915	Sumatra	5	1,018
Groot Brittanje . . .	76	43,245	Tringano	2	214
Over te brengen .	654	307,328	Totaal . . .	1,279	471,441

Deze opgave toont, dunkt ons, aan, dat het aandeel van Nederland in de scheepvaart van Singapore alleszins reden tot voldoening geeft. Dit zal nog duidelijker blijken, indien wij de nationaliteit opgeven van de 1279 schepen die te Singapore aankwamen. Wij doen dit te eer, omdat wij de straks gedane belofte wenschen na te komen, dat wij zouden doen zien, dat de handel tusschen Singapore en Java vooral onze eigene scheepvaart, en niet de vreemde scheepvaart, bevoordeeld heeft.

De vlag der aangekomen schepen.	Getal schepen.	Tonnenlast in tonnen.	De vlag der aangekomen schepen.	Getal schepen.	Tonnenlast in tonnen.
Amerikaansche . . .	81	61,240	Overgebracht . .	590	224,462
Arabische	6	2,504	Oldenburgsche . . .	1	616
Belgische	1	800	Portugeesche . , . .	9	2,347
Bremensche	23	11,372	Pruisische	4	865
Chineesche	2	290	Russische	4	2,023
Deensche	30	7,151	Spaansche	5	2,170
Nederlandsche . . .	279	70,401	Siamsche	54	15,549
Fransche . , ...	74	43,041	Zweedsche	4	2,583
Hamburgsche	58	22,310		671	250,615
Hanoversche	4	1,103	Engelsche	608	220,826
Inlandsche Staten .	29	3,181	Totaal . . .	1279	471,441
Noorweegsche	3	1,069			
Over te brengen .	590	224,462			

Met opzicht tot den handel van Poelo Pinang en van Malakka kunnen wij zeer kort zijn, daar op deze plaatsen geen verkeer van eenige beteekenis met onze bezittingen plaats heeft; want het verkeer met Sumatra bepaalt zich schier geheel tot het rijk van Atjih, waarvan belangrijke hoeveelheden peper te Pinang worden aangebracht. Dit is het natuurlijk gevolg van de omstandigheid, dat beide deze afdeelingen van het Gouvernement van straat Malakka grootendeels de voortbrengselen van haren eigen bodem, waaronder suiker en tin de belangrijkste zijn, uitvoeren. Deze voortbrengselen naar Java te voeren, dat zelf zulke machtige hoeveelheden van diezelfde artikelen aan de markt brengt, zou niet beter zijn dan jenever naar Schiedam te voeren. Van den geheelen invoer van Poelo Pinang en onderhoorigheden, welke in het op den 30sten April 1863 geëindigde jaar eene waarde van £ 1,684,598 bedroeg, kwam voor £ 172,133 van Sumatra. Onder den uitvoer van diezelfde afdeeling, ter waarde van £ 2,392,109, treffen wij eene som van £ 310,496 aan, die aan onderscheidene goederen naar Sumatra afgescheept werd. Het getal der aangekomen schepen bedroeg in hetzelfde tijdvak 514, met eenen tonnenlast van 136,434 tonnen. Hieronder bevonden zich slechts 11 vaartuigen, die de Nederlandsche vlag voerden en gezamenlijk 2,329 tonnen groot waren. Het schijnt dat het aantal van prauwen en jonken, die op Poelo Pinang en Province Wellesley handel drijven, nog grooter is dan te Singapore, ofschoon het juist getal niet kan worden opgegeven.

De invoeren en uitvoeren van Malakka bezaten respectievelijk eene

waarde van £ 452,654 en £ 359,840. En dáár is zelfs de handel met Sumatra geheel onbeduidend. Onder de 254 schepen, die daar aankwamen, werd de Nederlandsche vlag slechts door 3 bodems, te zamen van 619 tonnen, vertegenwoordigd.

Wij hebben nu gezien welk een belangrijke handel in het Gouvernement van straat Malakka wordt gedreven. De vraag rijst hier bijna van zelf, hoe zulk een voorspoed ontstond. De twee groote voorrechten die Singapore reeds dadelijk bij zijne stichting genoten heeft, betonden hierin, dat het eiland een welgelegen centraal punt voor den Oosterschen handel aanbood, en vooral dat de handel aldaar geheel van alle geldelijke lasten en formaliteiten ontheven bleef, en dit in eenen tijd toen in de nabijgelegen groote eilanden van den Archipel het Nederlandsch bestuur op de invoeren, niet alleen uit vreemde landen, maar zelfs ook uit het Vaderland, hooge rechten legde, en toen ook de Engelsche Oost-Indische Compagnie geene andere vrijhaven bezat. Om den vreemden handel te weren, — want dat was het dwaas beginsel, waarvan onze Nederlandsche overheden uitgingen, — moesten zelfs op de voortbrengselen van de nijverheid van ons eigen Vaderland en van den Nederlandsch-Indischen Archipel zware rechten gelegd worden. Immers mag, volgens het Londensche traktaat, van vreemde goederen slechts het dubbele worden geheven van het recht, dat van Nederlandsche artikelen van denzelfden aard gevorderd wordt.

De voorrechten die Singapore reeds van den aanvang af uit zijne ligging trok, werden later niet weinig vermeerderd, toen in 1834 de handel op China aan de Compagnie ontnomen en aan de particulieren in Engeland overgelaten werd. Men beweert thans vaak dat Singapore zijne eerste opkomst aan den Chineeschen handel verplicht is. Dit is echter, zooals van zelf spreekt, niet geheel juist; want eerst 16 jaren na de eerste nederzetting der Engelschen te dier plaatse geraakte deze handel open. De Compagnie-schepen die op China handelden, deden zelden de haven van dat eiland aan.

Doch vooral ook werd de handel van Singapore in hooge mate bevorderd door de wijze staatkunde, die het bestuur aldaar ten opzichte van den Oosterschen handel in acht nam. Wij hebben reeds gezien, dat de inlandsche handel, die natuurlijk meestal met kleine schepen plaats heeft, niet alleen, even als de Europeesche groothandel, geheel van geldelijke lasten ontheven bleef, maar zelfs van kleine formaliteiten vrijgesteld werd, waaraan de groote raschepen onderworpen zijn. Dit is, zooals wij reeds zagen, onder anderen het geval, wat betreft de verplichting om, bij de aankomst van een vaartuig te Singapore, daarvan en van de lading aangifte te doen. Zulk eene verplichting is voor den Europeaan zeker niet zwaar; maar de inlander heeft eenen instinctmatigen af-

keer van alle formaliteiten, en kan niet begrijpen dat zulk eene aangifte alleen geëischt wordt met de bedoeling om statistieke opgaven te verkrijgen.

Terecht zegt hieromtrent een met den handel van Singapore volkomen bekend Engelschman; »Men houde wel in het oog dat heffingen, die op den handel van eene Europeesche haven geene schadelijke uitwerking zouden hebben, den noodlottigsten invloed op den handel van Singapore zouden kunnen oefenen. Een havenrecht, een tonnengeld, pakhuisloon of ankerage-gelden, zijn zeker geene onbillijke middelen voor een gouvernement om zich te doen schadeloos stellen voor zijne uitgaven tot verbetering van de havens en tot bevordering van de vaart; zij worden gewoonlijk volkomen goed begrepen en zeer gewillig betaald. Maar te Singapore is dit gansch anders. De inlandsche handelaren zijn over het algemeen personen, die niet in staat zijn om de reden van eene bijzondere geldheffing te bevatten, en ontvlieden ze als eene onderdrukking. Bovendien verstaan zij niets van onze taal of van onze regelen en verordeningen, en zouden mitsdien verplicht zijn om de bestiering van hunne handelszaken aan den eenen of anderen meer bekwamen persoon van hunne eigene natie toe te vertrouwen, die hen onbelemmerd zou kunnen bedriegen en afzetten. De haven van Singapore moet niet alleen van alle lasten bevrijd blijven, maar zelfs de vormen van den handel moeten zoo eenvoudig en gemakkelijk blijven, als maar mogelijk is."

Ook het bestuur van Singapore bracht meestal, ofschoon niet altijd, hetzelfde denkbeeld in praktijk, terwijl integendeel op Java de bureaucratie in de formaliteiten, waaraan zij den handel onderwierp, slechts weinig onderscheid maakte tusschen den bedreven Europeaan en den onkundigen en eenvoudigen Oosterling. Het gevolg was, dat, terwijl Singapore in den Oosterschen Archipel eenen grooten naam van gastvrijheid en mildheid verwierf, daarentegen het bestuur op Java letterlijk gehaat was en, vreezen wij, nog is. Zelfs de Heer Money, wiens voorkeur voor onze instellingen zeker door niemand betwijfeld zal worden, verklaart, indien wij ons wel herinneren, ergens in zijn werk, dat hij verbaasd staat over den afkeer, dien wij in den Oosterschen Archipel inboezemen. De wijziging, die onlangs, dank zij de wijsheid van een nu afgetreden Minister van Koloniën, in het Nederlandsch-Indisch tarief gebracht is, zal, hopen, ja vertrouwen wij, in dit opzicht eene voor ons heilzame omkeering in de stemming van den Oosterschen handelaar te weeg brengen. Maar vele jaren zullen, vreezen wij, nog moeten verloopen, vele nog gewichtigere hervormingen zullen in ons geheel koloniaal stelsel moeten worden gebracht, alvorens de indruk wordt weggenomen, dien de misslagen, gebreken, monopoliën en onderdrukkingen van meer dan twee eeuwen onder de volkeren van het Oosten gemaakt hebben.

Doch wat vermogen zelfs de mildste en onbekrompenste handelsverordeningen of tarieven, indien zij niet de eeuwige en eenig goede beginselen van elk wijs bestuur, vrijheid en gerechtigheid, tot grondslag hebben? Wij verstaan door vrijheid in de kolonie, de uitoefening van dat heilig onvervreemdbaar recht, hetwelk iedereen bezit, om zich zonder eenig beletsel te bewegen, te verplaatsen en te vestigen, om in de keuze van zijn beroep van niemand afhankelijk te zijn, om over zijne have en zijn goed naar welbehagen te beschikken, zonder dat de ijdelheid, de willekeur, de luim of de inhaligheid van het bestuur hem daarin belemmeren. De gerechtigheid bestaat, naar ons inzien, in de toepassing van zulke wetten, waardoor de burger aan niemand anders dan aan zijnen natuurlijken en van het bestuur onafhankelijken rechter verantwoording verschuldigd is van zijn doen en laten, van zijn gewin en gespin en van zijn bezit en zijne overdracht, en die verantwoording slechts gevorderd kan worden overeenkomstig wettelijke, duidelijke, onveranderlijke beginselen en vormen, zonder dat hij blootgesteld zij aan zoogenaamde administratieve maatregelen, die met elke verandering van de bestuurders veranderen en verzacht of verscherpt kunnen worden.

Deze vrijheid en deze gerechtigheid genoten de inwoners en bezoekers van Singapore, welke ook hun landaard was, op enkele uitzonderingen na, in de grootste volkomenheid, sedert de eerste vestiging der kolonie, en iedereen begrijpt, dat niets meer tot den voorspoed van die bezitting kan hebben bijgedragen. Wie ook op Singapore aankwam, tot welke natie hij ook behoorde, hetzij hij rijk of arm ware, iedereen werd niet alleen onbelemmerd toegelaten maar zelfs aangemoedigd om zich daar te vestigen; geene certificaten, borgtochten of andere formaliteiten werden van den aankomeling gevorderd. Het bestuur begreep, dat geen lediglooper zijn Vaderland verlaten en de kosten van eenen duren overtocht betalen zal, alleen met het doel om zich op Singapore op nieuw aan lediggang over te geven, en dat de geringe ongelegenheid, die het aanwezen van den eenen of anderen vreemden deugniet kan veroorzaken, duizend- en honderd-duizendvoud vergoed wordt door den rijkdom en de welvaart, die eene toevloeiing van vreemde bevolking en vreemd kapitaal onfeilbaar medebrengt. Hadden de regeeringen van Singapore, Australië en Noord Amerika de vestiging van vreemden bemoeilijkt door dezelfde formaliteiten en behoedmiddelen, waardoor de Nederlandsche koloniale regeering de nederzetting van landzaat en van vreemde belemmert, dan zouden zeker eenige namen van overtreders en misdadigers minder op de policie-rollen dier landen zijn ingeschreven, maar dan ook zouden die landen nog dezelfde woestijnen zonder volk, landbouw, handel en rijkdom vertoond hebben, die zij waren bij de eerste vestiging der Europeanen. Singapore althans zou nog zijn wat het was toen Raffles

het bezette: een woest eiland met een honderdtal Maleische visschers, en eene schuilplaats voor zeeroovers. Het zou gebleven zijn wat vele plaatsen in onze buiten-établissementen nog zijn: eene schier onbewoonde plek, waar de natuur te vergeefs de heerlijkste schatten van eenen vruchtbaren en onuitputtelijken bodem aanbiedt.

Eenmaal te Singapore gevestigd, trad de nieuweling in het genot van de onbeperktste vrijheid en van elk constitutioneel regt, dat de Engelschman en de vreemdeling in Engeland zelf genieten. Geene administratieve willekeur belemmerde hem in de beschikking over zijn persoon en zijn goed, of in den aankoop van gronden; geene politieke uitzetting kon hem onttrekken aan zijnen natuurlijken rechter, die slechts duidelijk en vooraf bij de wet omschreven overtredingen of misdaden vermocht te doen boeten. Ware het anders geweest, dan zou nimmer te Singapore en in de beide andere établisementen de volksvlijt zulke merkwaardige vorderingen gemaakt hebben. Waar het bestuur zich naar willekeur in de plaats der rechters stellen kan, daar heerschen nimmer volkomen zekerheid, veiligheid en onschendbaarheid van persoon en goed. Met hoeveel gematigdheid en billijkheid de administratieve bevoegdheid tot uitzetting ook toegepast worde, het is genoeg dat die bevoegdheid besta, om den buitenlander een instinctmatigen afschrik van zulk een land in te boezemen. »Heden," zegt hij, »wordt van het recht tot willekeurige verwijdering slechts weinig gebruik gemaakt, maar wie waarborgt mij dat morgen niet bij het bestuur een andere geest zal heerschen?"

Dezelfde vrijheid en voorrechten waren ook voor de inlandsche bevolking en hare hoofden weggelegd. Dit had de gunstigste uitwerking. De Oosterling toch is er aan gewoon, dat het minste blijk van ongenoegen, dat hij bij zijne eigene vorsten opwekt, hem reddeloos in het verderf stort, en veronderstelt, dat hem hetzelfde lot verbeidt, wanneer hij zich het misnoegen van zijne Europeesche overheden op den hals gehaald heeft. Het minste bewijs van ontevredenheid jaagt hem dan angst aan en doet hem tot wanhoop en uitersten overslaan; want hij vreest dat hij, zonder zich te kunnen verdedigen, zal worden verbannen, hetgeen voor den Oosterling erger is dan de dood. Hoe vele opstanden in Nederlandsch Indië waren niet uitsluitend te wijten aan de vrees der inlandsche hoofden dat hun eene verwijdering boven het hoofd hing, omdat zij zich den wrevel van den Resident of den Gouverneur op den hals gehaald hadden!

Zelfs de Chineezen genoten te Singapore, Poelo Pinang en Malakka dezelfde constitutioneele vrijheden en rechten, ofschoon in veler oogen de eigenaardige trekken van hun karakter en hunne belangrijke numerieke overmacht eene afwijking van het algemeen beginsel van bestuur gerechtvaardigd zouden hebben. Het gevolg is dan ook geweest, dat ofschoon,

zooals wij reeds hierboven beschreven, soms onder het ruwe, nieuw aangekomen gedeelte der Chineesche bevolking van Singapore oploopen ontstaan zijn, daarentegen het meerendeel der leden van die natie, zij althans die in de binnenlanden en op den vasten wal gevestigd zijn, tot de rustigste en vertrouwenswaardigste leden der maatschappij behooren. Als scheppers van tallooze groote en kleine takken van volksvlijt, als eene onmisbare middelhand tusschen den miniatuurhandel van den inlander en den groothandel van den Europeaan, maken de Chineezen, ten gevolge van de hun gegunde vrijheid, zulk een belangrijk element van de kolonie uit, dat de établissementen van straat Malakka meermalen eene Chineesche kolonie onder Engelsche vlag genoemd zijn geworden.

De Chineesche bevolking baart dan ook, even als de inlandsche, zoo weinig bezorgdheid, dat de Europeesche inwoners meer dan eens zich bezwaard hebben over het aanwezen van troepen van Madras, ofschoon 1000 man inlandsche soldaten het geheele garnizoen van de drie afdeelingen en van Laboean uitmaken, en daarvan te Singapore zelf slechts 400 aanwezig zijn. Tegen binnenlandsche onlusten of ontevredenheid, beweren zij, hebben de établissementen in straat Malakka zulk eene sterkte niet noodig; en het zal ons blijken, dat bij de nieuwe regeling van het bestuur aan hunne bezwaren gehoor zal worden gegeven.

De laatste en zeker niet de minst belangrijke oorzaak van de opkomst en den bloei der drie établissementen, moet, onzes erachtens, worden gezocht in de omstandigheid, dat het der Regeering, althans in de laatste jaren, immer ernst geweest is, om door eene aanmoediging van het landbezit nieuwe ondernemers en nieuwe kapitalen te lokken, onverschillig van waar zij kwamen. Uit eene opgave van den landmeter generaal van het jaar 1860 blijkt het, dat op Singapore destijds ongeveer 25,000 Engelsche acres bebouwd waren en 120,000 woest lagen, van welke laatsten ongeveer vijf zesden of 100,000 acres aan het Gouvernement toebehoorden en bestemd waren om allengs te worden verkocht. In datzelfde jaar waren op Poelo Pinang 7,500 acres en in Province Wellesley 50,000 acres voor den verkoop bestemd. In Malakka, welks gebied veel uitgestrekter is, daar het meer dan 1000 vierkante Engelsche mijlen of 1600 Nederlandsche mijlen groot is, werden 250 mijlen geschat bebouwd te zijn, terwijl de overige 750 Eng. mijlen aan het Gouvernement toebehoorden en ten verkoop aangeboden waren. Het schijnt dat het vroegere Nederlandsche bestuur aldaar, ongeveer vijftig jaar geleden, bijna den geheelen grond aan eenige weinige personen had afgestaan, zonder zich te verzekeren dat het land door de bezitters bebouwd zou worden. Om in deze ongelegenheid te voorzien, had het Engelsche Gouvernement een gedeelte van dien grond teruggekocht, onder de

voorwaarde, dat het land aan de erfgenamen of vertegenwoordigers der voormalige bezitters zou worden teruggegeven, ingeval de kolonie aan eene vreemde mogendheid overging. Blijkbaar voorzagen de bezitters de mogelijkheid, dat Malakka weder eene Nederlandsche bezitting worden zou. De voorwaarde bleek echter een groote hinderpaal te zijn tegen eenen afstand van grond, omdat het Gouvernement buiten staat was om den eigendom onbezwaard over te dragen, terwijl nieuwe ontginners ongeneigd waren om zich aan zulk eene voorwaarde te onderwerpen. Eene voor drie jaren verleden wet, de »Land-Act" geheeten, heeft echter den vroeger door het Engelsche Gouvernement gepleegden misslag hersteld. De geheele uitgestrektheid der te Malakka bestaande woeste gronden kan nu gezegd worden weder aan het Gouvernement te zijn gekomen, en wordt thans aan de gegadigden afgestaan tegen eenen koopprijs, waarvan het minimum op vijf ropijen (ƒ 6) gesteld is geworden, zonder dat de ontginner verder eenige andere geldelijke opbrengst, onder welken naam ook, aan het Gouvernement verschuldigd blijft.

De beschikbare landen, die op deze voorwaarde door het Gouvernement te koop aangeboden zijn en dagelijks van de hand worden gezet, bezaten in 1860 in ronde sommen nog de volgende uitgestrektheid:

Singapore	100,000	acres.
Pinang	7,000	»
Province Wellesley	50,000	»
Malakka	400,000	»
Te zamen . .	557,000	acres.

ROTTINGSLAGEN.

Eene hoogst eervolle plaats in de Nederlandsche geschiedrollen komt voorzeker toe aan de Wet van 8 Augustus 1862, waarbij de slavernij in onze West-indische koloniën wordt afgeschaft, maar op eene niet minder eervolle plaats mag aanspraak maken het, krachtens koninklijke machtiging, door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, den Heer L. A. J. W. baron Sloet van de Beele, op den 28sten Februari 1865 genomen besluit, waarbij de straf van rottingslagen in Nederlandsch Indië wordt afgeschaft.

Door het eene zoowel als het andere besluit wordt een einde gemaakt aan gruwelen, die onze heerschappij ontsierden, en waartegen zoovele edele philanthropen, die de toepassing van godsdienstige, ja! menschelijke gevoelens boven die van het eigenbelang stellen, gedurende eene reeks van jaren hunne stem luide en krachtig hadden verheven.

Ofschoon het mijne bedoeling is de aandacht uitsluitend op het laatstgenoemd besluit te vestigen, noemde ik ook de emancipatiewet, omdat tusschen den toestand van de aan onze heerschappij in Oost Indië onderworpen volken en volksstammen, wien de rottingstraf steeds als het zwaard van Damocles boven het hoofd zweefde, en dien van de slaven in West Indië in menig opzicht overeenstemming bestond, en vooral te dezen aanzien, dat zij gelijkelijk aan de meerdere of mindere barbaarschheid en willekeur hunner overheerschers en meesters waren overgeleverd: een feit, dat aan ieder, die zich door onderzoek meer met die toestanden vertrouwd maakt, duidelijk in het oog springt.

En toch, toen er sprake was om door emancipatie van de slaven de willekeur en het misbruik van gezag van enkele hunner meesters onmogelijk te maken, was er schier niemand, die niet voor eene radicale en dadelijke afschaffing van de slavernij gestemd was, zelfs des noods met opoffering van den eerbied, dien men aan wettig verkregene rechten verschuldigd is. En daarentegen, waar sprake is van zelfstandige personen te waarborgen tegen de willekeur van authoriteiten en de door hen op-

gelegde mishandeling door den rotting, — daar zijn er zeer velen, die, zoo niet voor het onvoorwaardelijk, dan toch voor het tijdelijk in stand houden dier gruwelijke straf hebben geopineerd, en er was bij de verdeeldheid der meeningen omtrent de doelmatigheid van eene voortduring dier strafbepaling eene niet geringe mate van moed noodig, om tot de afschaffing te besluiten.

Ik houd mij overtuigd, dat bij velen het bestaan dier strafbepaling alléén bij name bekend is geweest, doch dat de groote menigte onbekend is met de wijze, waarop zij hare toepassing erlangde, en de ergerlijke misbruiken, waartoe zij, zelfs bij den meest godsdienstigen en gemoedelijken ambtenaar, aanleiding gaf niet alleen, maar bij het in en voor Indië gehuldigde regeerstelsel noodwendig aanleiding moest geven.

Mijn doel bij het schrijven der onderstaande regelen is alzoo, hieromtrent in korte trekken meer licht te verspreiden, en mijne hoop dat, zoo niet allen, dan toch de groote meerderheid, door de lezing in mijne overtuiging zullen deelen, dat de afschaffing van lichamelijke kastijdingen een zegenrijke triomf is op barbaarsche, middeneeuwsche begrippen en vooroordeelen, die ons zelfs in deze eeuw van beschaving en verlichting nog te veelvuldig aankleven!

Het is mij niet mogelijk geweest, om tot de ontdekking te geraken, aan wien de invoering van deze barbaarsche straf geweten behoort te worden; maar als vrij zeker kan worden aangenomen, dat de Oost-Indische Compagnie deze marteling uit het zoogenaamd meer beschaafde Westen heeft over- en in zwang gebracht. Dáár toch, waar wij nog geene heerschappij voeren, ja zelfs dáár, waar de Oostersche bevolkingen nog niet met intieme betrekkingen tot ons gezag gezegend zijn geworden, en, hoewel cijnsbaar, onder eigen bestuur verkeeren, daar is deze door de beschaafde Westerlingen uitgedachte straf, zoo niet geheel onbekend, dan toch niet ingevoerd.

Wanneer meerdere beschaving het rechtsgevoel ontwikkelt en de zeden en het gevoel van den mensch verfijnt, wat wel voor geene tegenspraak vatbaar is, wat moet men dan van den Nederlander denken, die eerst in het jaar 1844 de zegeningen van dat ontwikkeld gevoel en van die verfijnde zeden aan den Inlander mededeelde, door te bepalen, dat het aantal van slechts, let wel! *slechts* VEERTIG rottingslagen als maximum vermag te worden opgelegd.

Alzoo mocht vóór het besluit van 1846, opgenomen in het Ind. Staatsblad sub. n°. 6, dit maximum van veertig, zegge 40 rottingslagen *wel* worden overschreden. *Eerst* in 1844 besloot onze regeering tot de aanneming van die veertig slagen als maximum. Is daaruit niet de gevolgtrekking te rechtvaardigen, ja! ligt zij niet voor de hand, dat wij óf ten

aanzien van de Inlandsche bevolking ons aan een wreedaardige achteloosheid hebben schuldig gemaakt, òf zelven nog geene hooge mate van beschaving deelachtig waren?

Reeds drie jaren later kwam men weder tot eene mildere bepaling. Bij Publicatie, opgenomen in het Staatsblad van 1847 sub n°. 57, werd vastgesteld, dat de nieuwe wetboeken, zoo ook het *Reglement op de uitoefening der politie, de burgerlijke rechtspleging en de strafvordering onder de Inlanders en de met dezen gelijkgestelde personen op Java en Madura* op den 1sten Mei 1848 in werking zouden treden. Bij Publicatie van den 5den Februari 1848, opgenomen in het Staatsblad sub n°. 6, werd bepaald dat de, in overeenstemming met de in 1847 afgekondigde wettelijke verordeningen vastgestelde *Bepalingen tot regeling van eenige onderwerpen van strafwetgeving, welke eene dadelijke voorziening vereischen*, op hetzelfde tijdstip zouden worden ingevoerd en van kracht zijn. Bij die Bepalingen werd als beginsel aangenomen, dat in geen geval de rottingslagen het getal van *Twintig* mochten te boven gaan, en voorts dat die straf niet openlijk mocht worden ondergaan, behoudens de voorschriften in Art. 23 vermeld

Nogtans namen velen, naar 't schijnt, slechts noode afscheid van de middeneeuwsche gewoonten: zij beweerden, dat de laatstgenoemde mildere bepalingen niet van toepassing waren op *slaven*, totdat een maatregel, door het Hoog Gerechtshof van Nederlandsch Indië genomen en aan alle hoofden van gewestelijk bestuur bij Circulaire van den 14den Augustus 1848, n°. 242, medegedeeld, aan de beulen-illusien een einde maakte, door vast te stellen dat de nieuwe mildere bepalingen ook op de slaven van toepassing waren, en mitsdien de straf van rottingslagen niet meer op vrouwen mocht worden toegepast, en wat de mannen betreft slechts uitvoerbaar was tot het maximum van een aantal van twintig slagen.

Met dit régime stelde men zich tevreden en vermeende men aan de eischen der beschaving voldoende beantwoord te hebben, totdat, op aandrang van den Minister van Koloniën, den Heer I. D. Fransen van de Putte, de hier boven reeds genoemde Gouverneur Generaal L. A. J. W. baron Sloet van de Beele het koninklijk besluit provoceerde, waarin het bewijs lag opgesloten, dat de eischen der beschaving thans beter begrepen en op prijs gesteld worden. Door dat besluit is deze menschonteerende marteling uit de rij der politioneele straffen verbannen, in afwachting dat zij ook zal worden afgeschaft, dáár waar zij tot handhaving van orde en tucht onder veroordeelde mannen thans nog in stand is gehouden.

Ter inlichting van die lezers, die zich met geen opzettelijk onderzoek van den aard en de gevolgen dezer straf hebben onledig gehouden, zij het mij vergund tot eene meer bepaalde omschrijving over te gaan, van

1°. de wijze, waarop de straf wordt toegepast;
2°. de feiten, waarvoor zij wordt toegepast;
3°. de personen, die de straf opleggen en toepassen.

Waarheid en niet dan waarheid, steunende, behalve op eigen ervaring, op de authoriteit van de meest geloofwaardige personen en bescheiden, zal mijn richtsnoer zijn en blijven. Deze verzekering acht ik noodig vooraf te laten gaan, omdat aan velen, die zich nimmer met een opzettelijk onderzoek hebben ingelaten, de feiten, zoo niet ongeloofelijk, dan toch zeer overdreven voorgesteld zullen toeschijnen.

Vooreerst dan de wijze, waarop de straf wordt toegepast en hare gevolgen.

De veroordeelden worden aan den strafpaal gebonden, — soms zoodanig opgeheschen, dat zij slechts met de toonen den grond raken.

De rottingen zijn dikwerf dun, of met pikdraad omwonden, gespleten, of wel vooraf in water gelegd of in het vuur gehard.

De slagen moeten worden toegebracht op de billen, — maar vaak wordt uit onkunde of achteloosheid boven de billen geslagen, hetgeen allerverderfelijkst moet zijn voor den patient, en waardoor kwetsing van lendenen en teedere deelen wordt veroorzaakt.

De slagen worden òf in horizontale òf in perpendiculaire richting toegediend, soms met tusschenpoozen, om de strafoefening te rekken. Voorts kan meer of minder op dezelfde plek geslagen worden. Dit hangt af van de meerdere of mindere geoefendheid van de personen, die met de strafoefening belast worden.

Er zijn er, en vooral Afrikanen, die over het algemeen bloeddorstiger en met meer lichaamskrachten bedeeld zijn, die in geoefendheid in dit beulenwerk zoodanige hoogte bereikt hebben, dat zij terecht meer dan anderen de schrik der bevolking uitmaken; vandaar dan ook, dat het als eene verdubbeling van straf wordt aangemerkt, wanneer de toepassing aan zoodanige individu's wordt opgedragen. Een geval is bekend, dat een politiehoofd, bij verplaatsing, een corps van zoodanige gedisciplineerde Afrikaansche beulen in zijn gevolg medenam, en dat in de nieuwe residentie de strafoefening òf aan dezen òf aan minder geoefenden werd opgedragen, naarmate de beklaagden op mindere of meerdere welwillendheid en genadige gezindheid van het politiehoofd aanspraak vermochten te maken.

Uit een en ander volgt, dat het toedienen van rottingslagen is eene zeer ongelijk werkende straf, afhankelijk in de eerste plaats van de lichamelijke gesteldheid van het individu, dat de straf moet ondergaan, maar vooral ook van de meerdere of mindere geoefendheid en de meer of minder genadige gezindheid van den toedeeler, zoodat bij het eene individu een gelijk getal slagen nauwelijks eene lichte contusie ten gevolge

heeft, dat bij een ander ontvelling, diepe spierwonden, somtijds koudvuur, en daardoor in enkele gevallen den dood kan veroorzaken; weshalve een getal van 40 slagen in sommige gevallen eene zeer dragelijke straf kan genoemd worden, terwijl in andere gevallen door geoefende handen reeds met 10 à 12 slagen diepe vleeschwonden worden te weeg gebracht.

Ten aanzien van dit punt valt alleen op te merken, dat men het bezwaar gevoeld heeft, toen men art. 23 der Bepalingen ter regeling van eenige onderwerpen van strafwetgeving vaststelde; maar een der stadsgeneesheeren te Batavia merkte daarop zeer terecht aan, »dat de gesteld»heid van het voorwerp hoogst moeilijk te bepalen is," welke opmerking door een officier van gezondheid wordt opgehelderd door eene verwijzing naar de kiemen van gebreken of ziekten, »die zelfs dikwijls tot eenigs»zins waarneembare ontwikkeling zijn gekomen, zonder de functiën van »het individu te belemmeren"; —, zoodat dan ook de bij Art. 23 bevolen tegenwoordigheid van den resident, of van een daartoe door dezen aan te wijzen beambte, bij de strafoefening, eigenlijk niet den minsten waarborg opleveren kan, dat de lichamelijke gesteldheid behoorlijk in aanmerking wordt genomen.

Eenige eerst-aanwezende officieren van gezondheid en stadsgeneesheeren verklaarden, in antwoord op eene circulaire van den chef van den geneeskundigen dienst in 1849, »dat hun *vele* gevallen bekend waren, dat personen »na het ontvangen van rottingslagen korteren of langeren tijd lijdende »waren aan oppervlakkige of meer diepe verwondingen der billen, zelfs »met verzweringen en oppervlakkige verstoening der bilspieren, terwijl »zelfs een geval wordt medegedeeld, waar de dood bij een lijder te Wil»lem I plaats had ten gevolge van uitgebreide verzwering, van koudvuur »van de huid en oppervlakkige spierlagen der billen, veroorzaakt door »rottingslagen."

De eerste stadsgeneesheer Eisinger, die reeds menigwerf menschlievende wenken gaf, verhaalt van een Inlander te Tjiandjoer, die, na genezing der wonden door rottingslagen veroorzaakt, tengevolge van nerveuse koortsen overleed.

Den 29sten Maart 1859 werd in het stads-verband te Samarang opgenomen de Chinees Tan Tay Loen van Salatiga, lijdende, ten gevolge van 20 rottingslagen, aan belangrijke verwonding (der billen) met vrij hevige wondkoorts en opvolgende verzweringen; hij werd verpleegd tot 17 April.

Bij arrest van het Hoog Gerechtshof van Nederlandsch Indië werd uitgemaakt, dat een adsistent-resident aan een paar Inlanders stokslagen had laten toedienen, ten einde hen tot eene volledige bekentenis van hun ten laste gelegde feiten te dwingen; welke strafoefening ten gevolge had gehad, dat een der geslagenen bewusteloos was neêrgezegen. Aan het

laatstgenoemde geval, waarbij geconstateerd wordt, dat de slagen soms met zulk eene kannibaalsche woede en hevigheid worden toegebracht, dat zij de lijders in een toestand brengen, waarbij zij het bewustzijn verliezen, zou een groot aantal dergelijke gevallen kunnen worden toegevoegd, en velen, die langeren of korteren tijd in het gezegend Insulinde verkeerden, zouden in staat zijn daarvoor bijdragen uit hunne eigene omgeving te leveren.

Wanneer echter aangenomen wordt, dat levenslange verminking of verwoesting van de gezondheid slechts zelden het gevolg is geweest van eene toegediende bestraffing door rottingslagen, meen ik met evenveel recht te mogen aannemen, dat evenzeer de gevallen hoogst zeldzaam zijn, waarin de toepassing dier straf, tenzij de beulen om de eene of andere reden eene bijzonder genadige gezindheid aan den dag wenschten te leggen, afloopt zonder vrij belangrijk letsel, dat de lijders voor geruimen tijd voor hunne dagelijksche werkzaamheden volkomen ongeschikt maakt. Ten bewijze dat die beletselen vrij algemeen zijn, kan onder anderen strekken, dat te Banda, van den 1sten Augustus tot den 31sten October 1857, 38 lijders met min of meer belangrijke verwondingen ten gevolge van rottingslagen in het hospitaal werden gebracht.

Men mag aannemen, dat, wanneer de lijders meer zorgvuldig en nauwkeurig door Europeesche geneesheeren konden worden behandeld en verzorgd, in stede dat die verzorging en behandeling aan hunne eigene landgenooten wordt toevertrouwd, de beletselen meer algemeen en beter bekend zouden zijn, en men alsdan verbaasd zou staan over de treurige, zelfs noodlottige gevolgen, die het ondergaan dezer straf na zich sleept. En wilt gij weten, lezer! hoevelen er aan zoodanige treurige en noodlottige gevolgen werden bloot gesteld, verzel mij dan bij de volgende statistieke opgave.

In het jaar 1862 en het eerste halfjaar van 1863, (alzoo in een tijdvak, dat schier grenst aan het tijdstip van de afschaffing der straf) werden in onze Oost-indische bezittingen 474,375 rottingslagen opgelegd, waarvan 376,206 op Java, 16,437 op Madura, en alzoo 81,732 op de buitenbezittingen. In de Padangsche bovenlanden, met eene bevolking van ruim 800,000 zielen, is het gebruik van den rotting niet bekend.

Ook uit het navolgende is blijkbaar, hoe ongelijk deze straf wordt toegepast.

In Buitenzorg werden in 1853 4,360 rottingslagen gegeven en in 1862 17,073. In de afdeeling Buitenzorg, waar de bevolking nagenoeg geheel uit landbouwers en veldarbeiders bestaat, op den 31sten December 1863 ten getale van 357,127, werden dus niet minder dan 22,553 rottingslagen in voormelde 18 maanden uitgedeeld, of meer dan in Tagal, Pekalongan,

Bagelen, Kadoe, Patjitan en Banjoewangi te zamen, op eene bevolking van 2,259,519 zielen.

In Rembang, met 716,886 zielen, zijn 29,212 slagen toegeteld, en in Cheribon, met 912,944 zielen, slechts 11,990. In andere residentiën, niet zoo aanmerkelijk verschillende van Rembang, daalt het getal slagen b. v. tot 8,600 in Bagelen, 3,990 in Tagal. In Djokjokarta, met 356,955 Inlanders, vielen 5,745 slagen, en in Soerakarta 22,276 onder 719,257 Inlanders.

In Krawang werden 6,973 slagen uitgedeeld en in Patjitan slechts 530, terwijl het getal Inlanders op 31 December 1862, volgens het Koloniaal verslag, respectievelijk 161,092 en 107,261 bedroeg.

In Soerabaja werden 55,996 rottingslagen toegebracht, en daarop volgde eene proefneming van niet-toepassing, niet slechts zonder ongerief, maar zelfs met vermindering der politie-overtredingen.

Wij komen tot het tweede punt: de feiten, waarvoor de rottingstraf wordt toegepast.

Een der eerste rechtsregels in het strafrecht: »nullum delictum, nulla poena, sine praevia lege poenali," schijnt door den wetgever, die den Resident een onbegrensd recht tot het zwaaien van de rottingen wenschte toe te kennen, als eene doellooze en vooral lastige bepaling schier geheel ter zijde te zijn gesteld. Vandaar dan ook, dat geene bepaalde criteria voor het begaan eener overtreding worden aangenomen, maar dat de beslissing of eene handeling is eene door den rotting strafbare overtreding, bijna geheel aan het oordeel van den Resident is overgelaten. Dat dit aanleiding geeft tot juridische ketterijen en tot de grootste willekeur, hiervan levert dit deel der rechtspleging in Indië schier dagelijks de treffendste voorbeelden.

Krachtens art. 110 van het Reglement op de rechterlijke organisatie, wordt den Resident de rechtspraak toegekend op alle klachten tegen Inlanders en daarmede gelijkgestelde personen, wegens overtreding van reglementen van politie en van plaatselijke keuren.

Ofschoon de voornaamste dier reglementen vervat zijn in de Instructie voor den Hoofdbaljuw en Baljuw van Batavia (Staatsblad 1828, no. 63) en het Politie-reglement voor de stad en voorsteden van Soerabaja (Staatsblad 1829, no. 8), — welk Reglement, krachtens besluit opgenomen in het Staatsblad voor 1851, sub. no. 26, voor geheel Java, behalve Batavia, en later nog voor Benkoelen, Riouw, de Wester-afdeeling van Borneo en Banda verbindend werd verklaard, — zoo vindt men nogtans door het geheele Staatsblad bepalingen verspreid, waarbij afzonderlijke voorschriften van politie zijn vastgesteld.

Men behoeft evenwel niet te meenen, dat daardoor eenige rechtszeker-

heid aan de Inlanders en daarmede gelijkgestelde personen wordt gewaarborgd. Het is voldoende een blik te slaan in Art. 43 van het Politiereglement voor Soerabaja, en bepaaldelijk op het laatste gedeelte van afdeeling *h*, waarbij strafbepalingen worden uitgevaardigd tegen alle *met de goede zeden, orde of rust strijdende ongeregeldheden en overtredingen, welke vatbaar zijn voor eene straf van enkele politie*, om van het tegendeel overtuigd te worden.

Eene meer rekbare bepaling in meer algemeene bewoordingen kon moeilijk worden uitgedacht, om den Resident, of den hem vervangenden beambte, een onbegrensd en onbelemmerd gebruik van den rotting te verzekeren, en de toepassing daarvan afhankelijk te stellen van de beschaving, het karakter en de toevallige luimen van den rechter, en zijne bijzondere denkbeelden omtrent rust, orde en vooral goede zeden.

Het is dan ook een zeer gewoon verschijnsel, dat de eene Resident met den rotting straft, dáár waar een ander Resident zelfs geene termen voor vervolging aanwezig vindt.

Onder deze omstandigheden is het voor de Inlanders en daarmede gelijkgestelde personen eene onmogelijkheid, om een behoorlijk begrip te erlangen omtrent al hunne verplichtingen; eene onmogelijkheid om hunne gedragingen zoodanig in te richten, dat zij zich met eenige zekerheid kunnen vrijwaren voor mishandeling door middel van den rotting. Het is dus een onloochenbaar feit, dat zij te allen tijde en overal geheel in de macht zijn van de hoogere en lagere politiehoofden, wier willekeur beheerscht wordt door hunne verschillende opvattingen van recht en billijkheid, zoo niet door grillen en luimen, vaak door de nietigste oorzaken (wellicht soms door eene indigestie!) opgewekt en in werking gebracht.

Als eene politie-overtreding, en niet als de geringste, wordt aangemerkt, en verdient wel afzonderlijk vermeld te worden, al wat geacht kan worden eenige inbreuk te maken op het prestige van den Europeaan in het algemeen, en van de authoriteiten, inzonderheid die met het plaatselijk gezag bekleed zijn, in het bijzonder.

Het behoeft geen breedvoerig betoog om aan te toonen, dat de verschillende Residenten of de hen vervangende ambtenaren, waaraan de beslissing en rechtspraak is opgedragen, omtrent dit prestige al zeer verschillende begrippen en opvattingen hebben, en evenzeer verschillen omtrent de middelen, die tot de handhaving daarvan noodzakelijk kunnen worden geacht. Evenmin behoeft het breedvoerig betoog, dat dit deel der dure verplichtingen van de Inlanders en daarmede gelijkgestelde personen tot een groot aantal vexatiën en willekeurige beoordeelingen aanleiding geeft, zoodat de daarop gebaseerde veroordeelingen een zeer belangrijke plaats in deze rechtspleging innemen.

Een paar voorbeelden zullen voldoende zijn, om te doen uitkomen, wat wel eens noodig geacht wordt, om het Europeesch prestige te handhaven.

Wij verwijzen hier in de eerste plaats naar het keurig en met de meeste bezadigdheid geschreven opstel van den heer Mirandolle, voorkomende in de eerste aflevering van dezen jaargang van het Tijdschrift. Wat daar op bladz. 18 gelezen wordt, aanvangende met de woorden: »er zijn voorbeelden van Residenten," is te welsprekend dan dat het eenige toelichting zou behoeven. Wij willen er alleen nog het volgende, zeker niet minder sterk sprekend voorbeeld aan toevoegen.

Een Adsistent-Resident te Meester-Cornelis liet eenige Inlanders deels in de gevangenis werpen, deels met rottingslagen afstraffen, omdat zij zich verstout hadden, nadat hun vooraf rechtspraak wegens beweerde informaliteit geweigerd was, zich ten tweeden male, en nu onder overlegging van de geenszins door de wet gebodene, maar uitsluitend door dien rechter verlangde stukken, tot hem te wenden, met verzoek om alsnog recht te doen, — in welke handeling hij vermeende te zien, miskenning van den hem verschuldigden eerbied, krenking van zijn prestige.

Wanneer zulke feiten plaats vinden in de onmiddellijke nabijheid van de hoogste authoriteiten en van de grootste Europeesche bevolking, die zich zooveel mogelijk beijveren om soortgelijke gruwelen te voorkomen, of, bij onvermogen daartoe, de bedrijvers daarvan te tuchtigen en door openbaarmaking aan de algemeene verachting prijs te geven, — wat moet er dan wel gebeuren, en wat is dan ook dikwerf gebeurd in die residentiën, welke van den zetel van het hoofdbestuur meer verwijderd zijn, waar de Residenten en Adsistent-Residenten onder geen onmiddellijk toezicht staan, en waar velen zich almachtig wanen!?

Uit eene zeer beknopte statistiek, opgenomen in het Indisch »Weekblad van het Regt," en extractsgewijze medegedeeld in de mail-editie van het Nieuw Bataviaasch Handelsblad van den 15^{den} November 1866, blijkt ook hoe talrijk de offers zijn, welke aan de handhaving van het prestige gebracht zijn, b. v. waar wij vinden veroordeelingen ter zake van:

onverschilligheid,
onwelvoegelijke handeling,
aanmatiging,
onbeleefdheid, ja zelfs van
verdenking van brutaliteit,

welke feiten, — men mag er gerust op zijn! — voor het meerendeel met den rotting zijn beloond.

Uit de overige terzelfder plaatse aangehaalde vergrijpen, welke ter politie-rol zijn gestraft, blijkt ten duidelijkste, met welke onbegrensde willekeur deze rechtspraak wordt uitgeoefend door personen, van wier

ontwikkeling en juridische kennis de zeer curieuse qualificatiën der beweerde overtredingen eenig denkbeeld kunnen geven. De kennisneming van deze statistieke opgave, welke hier om hare uitgebreidheid moeilijk kan worden overgenomen, zal den lezer soms een medelijdenden glimlach afpersen; maar de algemeene indruk, die daardoor zal worden achtergelaten, zal wel zijn, die van eene welverdiende diepe verontwaardiging, dat de Inlanders aan zoodanige strafoefening, door rechters die de hun opgedragen rechtspraak op zoodanige wijze uitoefenden, zóó lang zijn blootgesteld geworden.

Ten slotte sta hier nog één treffend bewijs van de willekeur en de laakbare onverschilligheid, waarmede men met de rottingstraf pleegt rond te springen: een feit, dat wij aan een opstel ontleenen, voorkomende in het Bataviaasch Handelsblad van den 1sten Februari 1865 (mail-editie).

Een jeugdige karrevoerder was in slaap gevallen op zijn kar en aangereden tegen een lantaarnpaal, — (zou deze welligt op het Europeesch prestige evenzeer aanspraak kunnen gemaakt hebben?) — waardoor aan dien paal eene geringe schade was toegebracht. Toen de karrevoerder werd opgeroepen om wegens dit ongeluk op de politie-rol te verschijnen, schreef zijn meester aan den Resident, dat het hem zeer leed zou doen, indien de delinquent (?), *die een braaf en oppassend werkman was*, tot eenige straf veroordeeld worden mocht, en dat hij, meester, gaarne op zich nam de aan den paal veroorzaakte schade te vergoeden. Het lakonieke, doch voor den schrijver niet zeer vereerende antwoord was, dat hij den karrevoerder wegens het vermelde feit met twintig rottingslagen had doen afstraffen, en dat hij nu den meester uitnoodigde, het bedrag der toegebrachte schade ad vijf gulden (zegge *f* 5) te voldoen.

Nog vele, onnoemelijk vele voorbeelden van gelijken aard, getuigende van gelijke en nog grootere willekeur, zouden hier kunnen worden aangevoerd; doch het is mijne bedoeling niet om eene statistiek daarvan te leveren, en ik meen met de hier aangehaalde voorbeelden te kunnen volstaan, om den lezer in de gelegenheid te stellen de juistheid mijner bewering te toetsen, dat de algemeene bewoordingen, waarin de politioneele strafbepalingen worden uitgedrukt, aanleiding geven tot de meest willekeurige interpretatiën, en mitsdien leiden tot een algemeen misbruik (behoudens zeer zeldzame loffelijke uitzonderingen!) van het wreedaardig foltertuig van den rotting. 1)

---

1) Ik wensch niet eens met nadruk te wijzen op de vroeger bestaan hebbende bepalingen, waarbij den Residenten het genot van cultuur-procenten was toegekend, waardoor hun belang medebracht, dat door de meest mogelijke arbeiders de meest mogelijke arbeid gepraesteerd werd, zoodat elk verzuim als eene schier onvergefelijke contraventie gold. Deze bepalingen toch zijn sedert korten tijd afgeschaft, en vermeerdering van de bezoldiging der Residenten is in de plaats getreden van het genot der cultuur-procenten.

En is het dan te verwonderen, dat zich meer dan één geval heeft voorgedaan, dat een wegens eene politioneele overtreding tot rottingstraf veroordeelde door zelfmoord trachtte zich aan die onteerende pijniging te onttrekken?

Het derde punt waarbij wij de aandacht wenschen te bepalen, zijn de personen, die de straf opleggen en toepassen.

De politioneele rechtspraak, zoomede de ten uitvoerlegging der vonnissen, is, krachtens den inhoud van Art. 110 Rechterlijke Organisatie, opgedragen aán de Residenten, die hunne functiën te dezen opzichte mogen overdragen aan een daartoe aan te wijzen beambte.

Dat deze regeling in strijd is met de eerste rechtsbeginselen en noodwendig aanleiding geeft tot willekeur en slechte rechtsbedeeling, behoeft geen wijdloopig betoog.

De Residenten zijn, krachtens Art. 72 van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch Indië, belast met het vaststellen van keuren en reglementen van Politie, en aan diezelfde Residenten is tevens opgedragen de macht om de contraventiën te dier zake, — let wel! tegen hunne eigene keuren en reglementen, — na te sporen en te berechten.

Dat zoodanige vereeniging van administratief en rechterlijk gezag eene anomalie bevat in strijd met de allereerste begrippen van recht, springt te duidelijk in het oog, dan dat zulks nog eene nadere uitlegging behoeft. Volgaarne onderschrijf ik hetgeen door den heer Mirandolle daaromtrent in het boven reeds aangehaald opstel zoo duidelijk op bl. 18 en 19 is uiteengezet. Met hem stem ik volkomen in, dat hier aan het weren van misbruiken niet te denken valt, zoolang het thans geldende stelsel in wezen blijft, en dat, zoolang geene afscheiding van het administratief en rechterlijk gezag wordt tot stand gebracht, de rechtsbedeeling niet aan juridisch gevormde ambtenaren wordt opgedragen, en niet een nieuw reglement van politie wordt vastgesteld, houdende nauwkeurige omschrijving van de overtredingen met de daarop gestelde straffen, opdat niets aan de willekeur der rechters worde overgelaten, deze rechtspraak — *zelfs met de meest mogelijke goede trouw der rechters* — aanleiding geeft tot de onrechtvaardigste vonnissen, en de strafoefening ter nauwernood op den naam van rechtspleging kan aanspraak maken.

Ter ondersteuning van dit beweren kan worden gewezen op de omstandigheid

a. dat de rechtsmacht is geheel discretionair, daar toch de rekbare en voor allerlei uitlegging vatbare omschrijving in Art. 43 *h* van het boven aangehaald Politie-reglement voor Soerabaja, de deur opent voor de grootste willekeur en despotisme.

b. dat de uitoefening dier rechtsmacht en rechtsbevoegdheid is zonder eenige contrôle.

Wel is waar wordt bij Art. 10 van de Instructie voor den Hoofdbaljuw van Batavia, Staatsbl. 1828 nº. 63, voorgeschreven, dat deze hoofdambtenaar het door hem gehouden wordende register ter examinatie zal moeten toezenden aan den Procureur-Generaal, die het dadelijk zal examineeren, en aan den Hoofdbaljuw *casu quo* met zijne aanmerkingen toezenden, terwijl later, bij Art. 111 *aliena* van het Reglement op de Rechterlijke Organisatie, aan het Hoog Gerechtshof de bevoegdheid is toegekend, om zich dit register te doen overleggen; doch dit voorschrift levert geene waarborgen voor eene behoorlijke rechtspraak en is voor de rechtsbedeelden volmaakt *doelloos*.

Een ieder, die slechts eenigermate met den werkkring èn van den Procureur-Generaal èn van het Hoog Gerechtshof van Nederlandsch Indië bekend wordt, komt spoedig tot de overtuiging, dat zoowel deze hoofdambtenaar als het opperrechterlijk Collegie (trouwens alle rechterlijke Collegiën in Indië deelen in dit voorrecht!) zoodanig met werkzaamheden zijn overladen, dat de grootste energie en de meeste ijver noodig zijn, om zorg te dragen dat de zaken, aan hunne bemoeiingen opgedragen en aan hunne eigene jurisdictie toevertrouwd, behoorlijk worden afgedaan en tot geen achterstand aanleiding geven. — Hoe kan dan met mogelijkheid verwacht worden, dat zij bovendien eene, onder de bestaande bepalingen en omstandigheden vooral voor de rechtsbedeelden zoo wenschelijke contrôle op de rechtspraak van alle Residenten in Indië zullen uitoefenen?

Om eenigermate een denkbeeld te geven van den omvang der contrôle die hier zou gevorderd worden, is het voldoende nogmaals te verwijzen naar de verzameling qualificatiën van vergrijpen ter politie-rol gestraft, overgenomen in het N. Bat. Handelsblad dd. 15 November 1866, alwaar, in onnavolgbare modellen van cacographie en onzin, de meest bonte mengeling van zoogenaamde rechtsbegrippen, waarbij elke onderscheiding tusschen misdrijf, wanbedrijf en overtreding, ja zelfs van burgerlijk recht wegvalt, wordt opgedischt. Men vindt er o. a. straffen toegepast wegens:

in het bezit gevonden van een verdacht paard,
te ver gedreven bedelarij,
het niet verleenen van hulp bij gelegenheid der vechtenden,
het doen uithuwen van een te jonge meid,
valschelijke diefstal,
huiselijke oneenigheden,
voorbode van minnehandel,
rondzwerving niet voorzien van heeredienst (op vrije voeten gesteld als zijnde een ongeluk),

vechterij van moord,
het te zoek maken van zijne huisvrouw,
poging tot verleiding tot ontucht,
het plegen van liefdehandel,
moord op een paard gepleegd,
verduistering van haren man,
bezit van slechte boeken,
als een groot heer wandelen en beschonken, 1)
plannen tot overspel,
stilzwijgend huwelijk,
poging tot echtscheiding.

Ook nog wegens:

poging tot zelfmoord uit ziekte,
zich te verwonden,
buikziekte,
het niet aangeven aan de politie dat hij verwond is.

In deze laatste gevallen schijnt de rotting als een homoeopathisch middel te zijn toegediend!

»Aan zulke juridische hoofden," zeg ik gaarne den Heer Mirandolle na, »heeft men in Indië het rechterlijk gezag toevertrouwd!" Hij zelf haalt ook nog eenige voorbeelden dier medelijdenswaardige rechtspraak aan.

De lezer beslisse, of niet alleen reeds op dezen laatsten grond eene behoorlijke contrôle onmogelijk wordt!

Maar bovendien is eene contrôle voor de rechtsbedeelden *doelloos*.

De rechtspleging voor den Resident munt uit door eene onovertrefbare kortheid en wordt volkomen in vijf artikelen, 368—372 Inl. Regl., omschreven. Vormen voor eene procedure worden overbodig geacht: het hooren zelfs van getuigen is facultatief. Het mag nog als een geluk beschouwd worden, dat de wetgever als eene imperatieve bepaling voorgeschreven heeft, dat ten minste de beklaagde ondervraagd moet worden (cf. Art. 370), ofschoon de grenzen van dit geluk alweder beperkt worden doordien de Resident, krachtens ditzelfde Artikel, uitspraak doet *naar bevind van zaken*.

Weder een schoon voorbeeld dier rekbare bepalingen, waardoor deze rechtsbedeeling uitmunt!

En tot welke gevolgen zulks leidt, kan blijken uit het door den Heer Mirandolle medegedeelde, dat het meer dan eens is voorgekomen, dat de rechter, door grooten haast gedreven, en begeerig om al de aangebrachte zaken af te doen, zich zoover vergiste, dat hij den aanklager in plaats van den beklaagde straf oplegde.

---

1) [Geen compliment voor een groot heer! — RED.]

Art. 371 bepaalt, dat de uitspraken *dadelijk* ten uitvoer gelegd worden. Is alzoo eene contrôle over de rechtspraak voor den beklaagde niet volkomen doelloos? De mishandeling door de rottingstraf ondergaat hij terstond na de veroordeeling, en de ongelukkige heeft er weinig of geen belang bij, dat bij een later ingesteld onderzoek wordt uitgemaakt, of dit ten uitvoer gelegde vonnis aan de eischen van het recht of de billijkheid voldoet.

Wordt door het boven aangehaalde niet volkomen mijne meening gewettigd, dat de rottingstraf, waarvan de toepassing den dood, lichamelijke verminking, of verwoesting van gezondheid kan ten gevolge hebben en meermalen heeft gehad, en die toegepast werd voor zeer geringe, vaak denkbeeldige politioneele vergrijpen, een gruwel te noemen is, waarvan het bestaan, vooral in de verlichte negentiende eeuw, onze heerschappij over eene zoo bij uitstek lijdzame en goedaardige bevolking heeft ontsierd, doch waarvan het langer voortbestaan ons tot eene onuitwischbare schande zou hebben gestrekt?

Is het dan niet te verwonderen, dat onder het Nederlandsche volk, dat zich zelf zoo gaarne het monopolie van vroomheid en Christelijken godsdienstzin zou willen toekennen; dat uitmunt in het vormen van zendelingen en zendeling-genootschappen, in het oprichten van vereenigingen van liefdadigheid en zelfs tot bescherming van dieren; dat onder dat Nederlandsche volk niet reeds vóór geruimen tijd een schier eenparig verzet is aangeteekend tegen het voortbestaan van eene strafoefening, die door een ieder, die op beschaving en zedelijke ontwikkeling aanspraak maakt, *onteerend*, en door den waren Christen schier *misdadig* geacht moet worden?

Ik vermeen alzoo dat ik in mijn volle recht was, toen ik in den aanvang van dit opstel beweerde, dat òf het Nederlandsche volk zich zelf eene hoogere mate van beschaving toekent, dan het werkelijk bezit, òf wel, dat het zich ten aanzien van het behandelde onderwerp aan eene wreedaardige achteloosheid omtrent de aan zijn gezag onderworpen Indische bevolkingen heeft schuldig gemaakt.

Dat er in deze tijden nog menschen gevonden zullen worden, die het bestaan van de rottingstraf als een *gemakkelijk* en *heilzaam* middel tot handhaving van Europeesch prestige en almacht en tot het onderhouden van den zoogenaamden *kinderlijken* eerbied jegens den zoogenaamden *vaderlijken* overheerscher beschouwen, zal ik liever niet veronderstellen, veel minder beweren.

Maar er zullen er wel gevonden worden, die tot hunne verontschuldiging zullen aanvoeren, dat eene afschaffing uit een *politiek* (sit venia verbo!) oogpunt niet wenschelijk was, en die, niettegenstaande zij de

straf in beginsel afkeuren, voor haar behoud gestemd waren uit beduchtheid, dat het aantal overtredingen door de opheffing aanmerkelijk zoude toenemen. Doch de ondervinding heeft ook hier het bewijs geleverd, dat zulke verontschuldigingen en bezwaren vaak als dekmantel voor het gebrek aan energie en zedelijken moed worden gebezigd, terwijl het nu reeds bekend is, dat zulk eene vrees volkomen ongegrond is, en dat, sedert de toepassing van het besluit tot afschaffing, het aantal politieovertredingen, wel verre van eene *vermeerdering*, eene zeer belangrijke *vermindering* heeft ondergaan.

Een uitstel van de heilzame bepaling der afschaffing was niet langer mogelijk, en zou slechts tot vergrooting van de smet, die op ons kleefde, hebben bijgedragen.

Eene welverdiende hulde komt daarom toe aan allen, door wier energie en zedelijken moed de uitvaardiging van dit weldadig besluit werd ontworpen. Het Nederlandsche volk, maar vooral de bevolking van onze Oostindische bezittingen, is hun voor dezen maatregel den innigsten dank verschuldigd.

H. Beth.

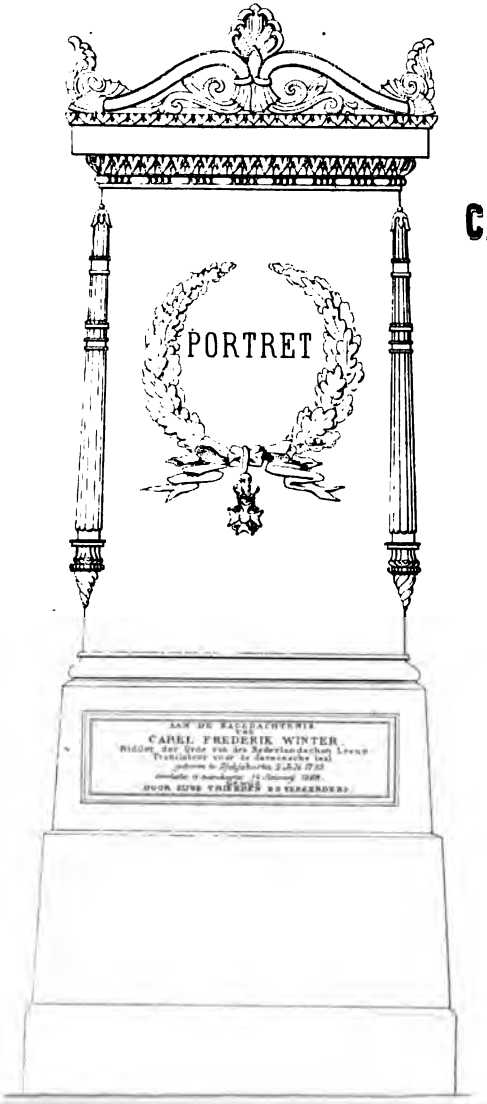

GEDENKTEEKEN

voor

CAREL FREDERIK WINTER.

onthuld

te Soerakarta den 19 Februari 1867.

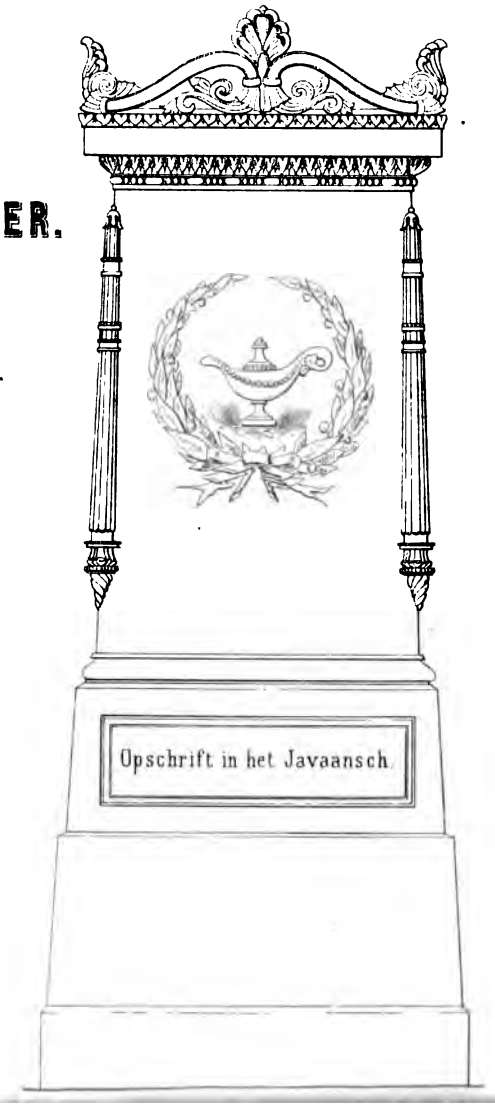

CAREL FREDERIK WINTER.

Zullen er zijn, die, dezen naam aan het hoofd van een artikel in dit tijdschrift lezende, uitroepen: alweder C. F. Winter!? Niet waarschijnlijk, is mijn antwoord, want aan dien man hebben wij zoo groote schuld van dankbaarheid, dat, ware die te kwijten door artikelen in couranten, tijdschriften enz., geen nummer daarvan mocht uitkomen zonder er een of meer van te bevatten. Hoewel ik zulk eene methode van dankbaarheidsuiting niet voorsta, moge zij, zoo noodig, de weinige regelen welke eerbied en genegenheid voor den verdienstelijken man mij in de pen geven, genade doen vinden in de oogen van zijne vrienden en vereerders!

In dit tijdschrift, jaargang 1852, 2de deel, komt eene schets voor van zijn leven en werken. In de Javasche Courant van den 29sten Januari 1859, kort na zijn overlijden in den nacht van den 13den op den 14den dier maand, plaatste een zijner leerlingen een *bericht*, dat de genoemde schets bevestigt en aanvult en waaruit de lezer dien leerling tegelijk als een man van gevoel en goeden smaak leert kennen. Beide die stukken zijn in de »Handelingen en geschriften van het Indisch genootschap te 's Gravenhage", zesden jaargang, 1859, blz. 51—63, overgenomen.

Aan het slot van bedoeld *bericht* wordt de wensch geuit, dat velen, die zich door vriendschap, erkentelijkheid of hoogachting aan Winter verbonden gevoelden, zullen samenwerken tot eene duurzame, zij het ook nog zoo eenvoudige, hulde aan zijne nagedachtenis. Die wensch is verwezenlijkt. Op den 19den Februari 1867, den vijftigsten verjaardag van onzen Koning Willem III, werd te Soerakarta een eenvoudig gedenkteeken ter eere van een afgestorvene onthuld, »niet," zooals in het Nieuw Bat. Handelsblad van den 16den Maart 1867 wordt opgemerkt; »niet van een vorst, een landvoogd of legerhoofd, maar van een nederig ambtenaar, een »inlandsch kind" in den volsten zin des woords, die van de wereld niets gezien had dan de binnenlanden van Java, en geene andere opleiding genoten had dan het lager onderwijs, dat daar in het begin van deze

eeuw te vinden was, maar door eigen ijver op het gebied van taal- en letterkunde een eervollen naam wist te verwerven, een naam, die, bij alle wisseling van inzichten en vorderingen der wetenschap, in dankbaar aandenken verdient te blijven".

Acht jaren liggen tusschen het overlijden van Winter en de onthulling van het aan zijne nagedachtenis gewijde gedenkteeken. Men meene nu niet dat de vrienden van den overledene draalden met hunne bijdragen, of dat zij daarmede karig waren. De commissie voor het gedenkteeken deed geen beroep op de meermalen misbruikte milddadigheid van de Indische maatschappij; zij hield vast aan het denkbeeld dat één enkele steen, door ware vrienden en vereerders gewijd, beter aan het doel beantwoordt, dan pracht- of praal-werken met groote sommen geld van onverschilligen opgericht. Dr. W. R. van Hoëvell, wiens warme belangstelling in Winter en zijne werken ongetwijfeld veel heeft bijgedragen tot de verbreiding van 's mans roem, ook buiten den kring der beoefenaren van Javaansche letterkunde, was zoozeer overtuigd van het onschatbare nut door Winters groote verdiensten gesticht, dat hij het voor de Orde van den Ned. Leeuw eene eer achtte, dat hare insignia op Winters borst prijkten. En als hij Jodocus Schoffel (Tijdschr. voor N. I., 21ste jaarg., 1859, eerste dl., blz. 406) laat zeggen: »blijf Winter en zijne gelijken liever onder de buitengewone Indische mannen rekenen, dan dat ge hem onder de jonge Delftsche radicalen plaatst," dan is dit eene even eenvoudige als gepaste terechtwijzing aan hen, die in 1853 meenden, den 54jarigen Winter als eene gunst te mogen verleenen een diploma, dat de studenten van Delft erlangden, als zij de vruchten van Winters studie en onderzoek hadden weten te plukken. Zeer juist beweert Dr. van Hoëvell (Tijdschr. voor N. Indië, 16de jg., 1854, eerste dl., blz. 151), dat in den regel aan ridderorden geen groote waarde te hechten is, maar dat toch Winters benoeming tot ridder om meer dan ééne reden wenschelijk was.

Eene dier redenen heeft ook mede de vrienden van Winter tot het oprichten van een gedenkteeken gedreven. De vrienden van Winter zijn ook vrienden van de landskinderen, wier taal hij met onverdroten ijver en uitnemend goed gevolg heeft beoefend, en de Javanen, groot en klein, zijn lang niet onverschillig voor bewijzen van belangstelling in hetgeen hen van nabij raakt. Men vatte dit niet zoo op, als wilde ik beweren, dat tot de geringste Javaan toe juicht en jubelt in de glorie die kangdjeng Goepermen den beoefenaar hunner taal deelachtig maakt. De zoogenaamde »kleine man" op Java staat te dien aanzien ongeveer gelijk met onze boeren, arbeiders, kaaiwerkers, sjouwerlui e tutti quanti, die hoogst waarschijnlijk zich niet verheerlijkt of verblijd zullen gevoelen omdat onze Minister van buitenl. zaken een grootkruis heeft gekregen. Maar Soera-

karta is de hoofdplaats van een nog ten halve onafhankelijk Javaansch Vorstendom, de stad waar de hoven van den Soesoehoenan en van den Pangeran Adipati Mangkoe Negoro gevestigd zijn; daar is de *fine fleur* van den Javaanschen adel, wiens afkomst en opvolging met evenveel, zoo niet meer, naijver wordt opgespoord en bijgehouden, als onder onze aristocraten het geval is. Ziet maar eens het prachtige manuscript in het bezit van professor T. Roorda, door den Pangeran Pakoe Alam aan den Gouverneur Generaal de Eerens aangeboden en waarin de genealogie en geschiedenis der Pakoe Alams van de vroegste tijden af is geboekstaafd.

Deze vorstelijke residentie was ook Winters geliefkoosde woonplaats. Soerakarta is de plaats waar het in 1831 in het leven geroepen Instituut voor de Javaansche taal gevestigd werd, waarbij in 1834 aan Winter het geven van onderwijs in het practische gedeelte werd opgedragen; Soerakarta is de plaats waar Gericke zijne bijbelvertaling en het door T. Roorda uitgegeven Jav. Nederl. woordenboek bewerkte; te Soerakarta is nog steeds de kweekschool voor Javaansehe onderwijzers gevestigd. Kortom Soerakarta was en is het centrum van de Javaansche taalstudie op Java, en zoolang Winter leefde was hij de vraagbaak voor elk en een iegelijk die in verlegenheid was omtrent afleidingen, samenvoegingen, zin, beteekenis en de vele nuancen van begrippen, die de zeer rijke Javaansche taal vermag uit te drukken. De Soesoehoenan Pakoe Boewono Senopati Ingalogo Ngabdoer Rachman Saidin Panotogomo de VII^{de} was zelf litterator: alle nachten scheef hij aan eene Javaansche geschiedenis of eene geschiedenis van Java. Winter was bij dien minzamen Javaanschen Vorst in groot aanzien en de eenige niet-Javaan wien ik met Z. H. Javaansch heb hooren spreken. Eens, bij gelegenheid dat ik met Winter een bezoek bracht of audientie had bij Z. H. (eene gunst die de Soesoehoenan al licht toestond, maar tot welker verkrijging de aanvrage een bepaalden tijd te voren door tusschenkomst van den Resident moest geschieden), om Z. H. een exemplaar van den Javaanschen almanak, een zeer verdienstelijk werk van den heer A. B. Cohen Stuart, aan te bieden, was ik van zulk een onderhoud toeziende getuige. Slechts enkele woorden kon ik nu en dan verstaan van de samenspraak, welke gehouden werd in den gedistingeerden, zachten toon, die de gesprekken van alle fatsoenlijke Javanen kenmerkt. Winter had de goedheid mij later van het onderhoud een en ander mede te deelen, dat als proeve van echt Oostersch-vorstelijke munificentie wel de vermelding waard is. Over de aanleiding tot — of liever de bedoeling van het onderhoud, mag bescheidenheidshalve gezwegen worden. De Soesoehoenan ontvangt iedere maand uit 's lands kas *f* 40,000. —, zoo ik mij niet bedrieg. Destijds bereikte van die som slechts een onbeduidend gedeelte des Soesoehoenans

kas; zij verspreidde zich over de honderden aan- en afhangelingen, die in en om des vorsten *Kraton* zich ophouden. Of de volgende gelijkenis van den Soesoehoenan het antwoord op eene vraag was, doet niet ter zake; hij zeide: »Het water dat de sawah bevloeien moet, komt van verre, en als het uit de bron rijkelijk stroomt door de leiding die van aarde en van hout is, dan deelt die van haren overvloed mede, en overal waar het water door scheuren en spleten zijpelt, daar valt het op uitgedroogden bodem, en het doet goed waar het valt, en de sawah heeft toch geen gebrek aan water."

Maar al was Winter in aanzien bij de grooten, en al werd zijn raad en hulp gezocht door van landswege aangestelde en met den doctorshoed getooide taalbeoefenaren, hij versmaadde daarom den omgang niet van hen die gering in afkomst en wetenschap waren. Door zijn volhardend onderzoeken, door zijn scherpzinnig vragen wist hij voor zijne studie, soms zelfs van geringe, zich slechts geleerd wanende Javanen partij te trekken. En opdat nu grooten en kleinen te Soerakarta zouden zien in welke vereering de nagedachtenis gehouden wordt van hem, die zijn gansche leven aan de beoefening der Javaansche taal besteed heeft; opdat zij daardoor onze zucht om nader tot hen te komen zouden waardeeren; opdat zij zouden begrijpen dat wij door de taal gansch het volk willen leeren kennen: daarom was het een lief en goed denkbeeld te Soerakarta een gedenkteeken voor Winter op te richten. Terwijl de vrienden en vereerders van Winter aan eene behoefte van hun hart voldeden, toen zij besloten hem een gedenkteeken te wijden, manifesteerden zij daardoor te gelijk het humane beginsel, dat in het streven naar harmonie tusschen het overheerschende en het overheerschte volk, uitgaande van het eerstgenoemde, gelegen is.

Dat acht jaren moesten verloopen van het plan tot de verwezenlijking, laat zich door twee hoofdoorzaken verklaren:

1°. de noodzakelijkheid voor Java om soortgelijk kunstwerk op ongeveer 3600 mijlen afstand te laten maken.

2°. het gebrek aan vervoermiddelen op Java.

De eerste oorzaak zal blijven bestaan, er is positief aan geen gunstige verandering daarin te denken, zoolang niet op Java de maatschappelijke inrichting op natuurlijke basis zal rusten. De tweede oorzaak zal misschien niet eeuwig, maar toch langdurend zijn. Het is bedroevend dit te moeten erkennen; want goede wegen en vervoermiddelen zouden inderdaad veel bijdragen om de eerste oorzaak te doen verdwijnen. Dat gemakkelijk vervoer van groote en zware lasten, voortbrengselen van natuur, industrie enz. enz., tot den bloei en de ontwikkeling van een land belangrijk bijdraagt, spreekt van zelf; voor al die zaken bestaat een innig onderling verband.

De geschiedenis van Winters gedenkteeken is eene bijdrage, onder vele, van den lagen trap en den ellendigen toestand van het transportwezen op Java.

Er is op dat eiland wel graniet en marmer; maar aan wien zal men het wijten dat mijnen en groeven niet geëxploiteerd worden? wat zal men er mede doen? hoe zal men het vervoeren enz.? Lastige vragen, — waarop de praktijk slechts antwoordt door kunstwerken uit Europa te laten komen. De duizenden kilo's wegende blokken steen, welke de heer E. Lacomblé voor het monument noodig had, ontbood hij uit België tegen een bepaalden dag in zijne werkplaats te 's Gravenhage, en toen het gereed was, werd den eenen dag order gegeven om het den volgenden dag van 's Gravenhage tot in het te Rotterdam liggende schip te vervoeren. Dat aan deze handelingen gevaar of bezwaar verbonden zou zijn, kwam natuurlijk niemand in de gedachten.

In elf kisten, ruim 14000 kilo's wegende, ging het monument in December 1864 op reis naar Soerabaja. De heeren A. van Hoboken en Zonen verleenden vrachtvrij transport. In Mei 1865 werd het te Soerabaja ontscheept. Eerst in Maart, 1866 kwam het langs de Solosche rivier te Ngawi aan. Acht maanden later, in November, was het eindelijk te Soerakarta.

Negentien maanden tijd en vermoedelijk *f* 500— à *f* 600—, kostte het transport voor elf kisten, wegende 14000 kilo's, van Soerabaja langs een waterweg tot Soerakarta, een afstand van ongeveer 170 Eng. mijlen. De afstand van Ngawi tot Soerakarta bedraagt 54 Eng. mijlen. De elf kisten waren daarover acht maanden onder weg!

Zou wijlen Cores de Vries plannen gemaakt hebben voor de bevaarbaarheid der Solosche rivier, wanneer hij niet aan de uitvoerbaarheid en de uitnemend voordeelige resultaten van zulk een werk geloofd had? Zou de heer Stieltjes in zijn adres van den 3den December 1863 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal geschreven hebben: »het weglaten der wezenlijke bijlagen I en III is vooral te bejammeren, omdat uwe vergadering daaruit had kunnen ontwaren, dat de plannen van de bevaarbaarheid der Solo-rivier enz. in direct verband staan met de spoorwegplannen en daaraan moeten sluiten," wanneer hij niet overtuigd was, zooals hij schrijft in zijn adres aan dezelfde Kamer van den 12den December 1863, dat de plannen in uitkomsten grootsch zullen zijn, al zijn die met betrekkelijk *geringe middelen* verkregen?

Het is jammer dat er geen geld is voor den aanleg en de verbetering van land- en waterwegen, of liever, het is jammer dat men er het geld niet aan besteden wil; het zou heusch onder de nuttige, productieve uitgaven behooren.

Ondanks alle moeilijkheden, prijkt echter nu Soerakarta met het gedenk-

teeken voor C. F. Winter, en het moet voor den Resident Lammers van Toornenburg, zelf een van Winters waardigste leerlingen, eene hoogst aangename voldoening geweest zijn, de verdiensten van den overledene in herinnering te brengen bij zijne talrijke vrienden en vereerders, die bij het onthullingsfeest tegenwoordig mochten zijn.

Reeds elders is eene beschrijving van het gedenkteeken gegeven; het schetsje hiernaast en de volgende opgave der afmetingen maken nadere beschrijvingen overbodig. Het geheel is 3 el hoog, de breedte aan iedere zijde is, onder 1 El 28 dm., en boven 1 el 8 dm. Het onder-voetstuk, waarop een bronzen hek, heeft aan iedere zijde eene breedte van 3 el 10 dm.

Bij het bericht in het N. B. Handelsblad van 16 Maart 1867 komt in eene noot het volgende voor betrekkelijk de inscriptie in een marmeren plaat op de voorzijde van den pilaar. »»Aan de nagedachtenis van Carel »»Frederik Winter, ridder van de orde van den Nederlandschen Leeuw, »»translateur voor de Javaansche taal, geboren te Djokjokarta 5 Juli 1799, »»overleden te Soerakarta 14 Januari 1859, gewijd door zijne vrienden »»en vereerders."" Zoo *moest* er staan; maar ongelukkig staat er voor »het sterfjaar 1860 in plaats van 1859. Het is, zooals men ons euphe»mistisch doet opmerken en wij met leedwezen erkennen moeten, »niet »»de schuld van den heer Lacomblé": maar men hoopt op de bekwaam»heid van den heer Thijssen, om de ware lezing nog te herstellen."

Met of zonder euphemisme is deze misstelling niet aan den heer Lacomblé, noch aan dengeen wien men het opzicht over het werk opdroeg, te wijten. De van Soerakarta ontvangen modellen, zoo wel in schrift als in teekening, bevatten deze fout, welke intusschen gelukkig niet tot de onherstelbare fouten behoort.

De werkzaamheid van Winter in al haren omvang te kennen, is alleen gegeven aan hen die zijn dagelijksch leven konden gadeslaan en die met hem arbeidden; maar men krijgt daarvan toch een denkbeeld wanneer men de lijst zijner oorspronkelijke en vertaalde lettervruchten inziet, waarvan hierachter eene opgave volgt. Zij bevat

1°. Zijne afzonderlijke, in druk uitgegeven werken.

2°. Zijne bijdragen, berichten en brieven in tijdschriften.

3°. Zijne slechts gedeeltelijk gedrukte of niet gedrukte werken.

Is deze opgave niet volledig, zij is het toch meer dan eenige andere tot nu toe bestaande. Over Winter zal men nog menigmaal spreken en schrijven en het zal niet aan gelegenheid ontbreken om deze lijsten aan te vullen.

D. H.

IN DRUK UITGEGEVEN WERKEN VAN WIJLEN C. F. WINTER.

N°. 1. Bratå-joedå, Råmå en Hardjoenå-Såsrå, drie Javaansche heldendichten; in Javaansch proza verkort, uitgegeven door T. Roorda. Amsterdam, J. Muller, 1845.

» 2. Duizend en ééne nacht, Arabische vertellingen; uitgegeven door T. Roorda, 2 deelen. 's Gravenhage, K. Fuhri, 1847.

» 3. Een poëtische vertaling van eenige Arabische vertellingen uit de duizend en ééne nacht, gedrukt te Batavia.

» 4. Javaansche zamenspraken over verschillende onderwerpen, eerste deel, uitgegeven door T: Roorda. Amsterdam, J. Muller, 1848. Een nieuwe editie daarvan verscheen in 1862 (1).

» 5. Een proza-vertaling van eenige anecdoten en honderd leerzame verhalen van C. Schmid; uitgegeven door T. Roorda. Delft, W. Beets, 1850

» 6. Hardjoenå-Såsrå-Bahoe. Samarang, Oliphant & C°., 1853.

» 7. Serat Menak. Batavia, Lange & C°., 1854.

» 8. Fabelen van Dieren, uit het Holl. en Eng. vertaald. Batavia, lands-drukkerij, 1854.

» 9. Darmå Wasitå; zedespreuken uit het Holl. & Eng. vertaald. Batavia, lands-drukkerij, 1855.

» 10. Lajang pipiritan såkå hing paribasan sartå woelang walåndå. Soerakarta, Gebr. Hartevelt & C°., 1855.

» 11. Vervolg op de proza-vertaling van anecdoten en leerzame verhalen van C. Schmid; uitgegeven door T. Roorda. Delft, W. Beets, 1857 (2).

» 12. Hadji-Såkå; proza-vertaling van eene oude fabelachtige geschiedenis van Java, uitgegeven door J. J. B. Gaal en T. Roorda. Amsterdam, Frederik Muller, 1857.

» 13. Het tweede deel (zie hierboven N°. 4) van de Javaansche zamenspraken, over salokas, paribasans, wangsalans en andere onderwerpen; uitgegeven door S. Keyzer. Amsterdam, J. Muller, 1858.

---

(1) Van deze samenspraken is eene bloemlezing gedrukt voor rekening van de Nederlandsche regeering, onder toezicht van T. Roorda, met een geheel nieuwe Javaansche letter (groot cursief), Amsterdam, J. Muller, 1866, gedrukt bij Joh. Enschedé & zonen te Haarlem.

(2) Van deze verhalen zijn eenige (oorspronkelijk van J. de Vletter, wiens naam op de titels van N°. 5 en N°. 11 niet vermeld staat) afzonderlijk in eene andere volgorde gedrukt te Batavia, lands-drukkerij, 1864.

STUKKEN VAN C. F. WINTER IN TIJDSCHRIFTEN.

Tijdschr. v. N. I. 1839, 2e jg., 1e dl., blz. 460—473. Oorsprong van de oudheden te Prambanan.

» 2e dl., blz. 139. Brief over de spelling van den naam Prambanan.

» 2e dl., blz. 578—588. Oorsprong van het zoogenaamde Kalangsvolk.

Id. 1840, 3e » 2e dl., blz. 588. Verbod tegen het gebruik van amfioen.

Id. 1843, 5e » 1e dl., blz. 1—88. Javaansche mythologie.

Id. » » » 1e dl., blz. 459—486, 564—613, 690—744. Instellingen, gewoonten en gebruiken der Javanen te Soerakarta.

Id. 1844, 6e » 1e dl., blz. 99—129, 368—399, 479—501. Regtspleging over de onderdanen van Z. H. den Soesoehoenan van Soerakarta.

Id. » » » 3e dl., blz. 1—36, 105—121, 219—243,

Id. 1845, 7e » 1e dl., blz. 291—314, en

Id. 1846, 8e » 1e » » 1—21. Aanmerkingen op de Javaansche spraakkunst van Cornets de Groot, tweede uitgave door T. Roorda, gevolgd door taalkundige verhandelingen over de voorzetsels en aanhangsels, door C. F. Winter en J. A. Wilkens.

Id. 1845, 7e » 2e dl., blz. 137. Berigt over eene bewering van den heer D. L. Mounier.

Verhh. v. h. Bat. Genootschap 1847, dl. 21. Ramå, heldendicht.

» » » » » 1853, » 25. Hangling Darmå.

» » » » » 1863, » 30. Lajang Damar Woelan.

Tijdschr. v. Ind. taal- land- en volkenkunde, uitgegeven door het Bat. Genootschap 1854, 2e deel (1854), blz. 459—470. Titels der Javaansche Grooten te Soerakarta.

GEDEELTELIJK UITGEGEVEN EN ONUITGEGEVEN STUKKEN.

In de leesboeken achter de grammatica van Dr. de Hollander en die van Prof. T. Roorda zijn eenige stukken uitgegeven van het Ramajana, door C. F. Winter uit het Engelsch in het Javaansch vertaald.

Nog vele geschriften en vertalingen van C. F. Winter zijn niet in druk verschenen, o. a.:

1. Een proza- en poëtische vertaling van de levensschets van Sultan Ibrahim.
2. Een proza-vertaling van den laatsten veldtocht van Napoleon.
3. Een proza-vertaling van de drie eerste stukken der Bijbelsche geschiedenis door Wester.
4. Een proza-vertaling van het leven en de avonturen van den baron von Münichhausen.

De drie laatstgenoemde werken zijn door den vertaler aan den Soesoehoenan en den Pangeran Adipati Mangkoe Negoro aangeboden.

Ongetwijfeld zijn nog vele andere handschriften van den vlijtigen man in Nederland en op Java voorhanden, waarvan nog wel eenige ten dienste der Javaansche taalbeoefening zullen worden uitgegeven.

VARIA.

Na alles wat reeds over het ontslag van den heer Keuchenius gezegd en geschreven is, schijnt ons de herinnering der volgenden bijzonderheden niet geheel overbodig.

In de zitting van de Tweede Kamer der Staten Generaal van 26 Sept. ll. zeide de heer Keuchenius het navolgende:

»Mocht de Minister van Koloniën meenen, dat ik in deze betrekking »[t.w. als volksvertegenwoordiger] zou te kort doen aan de plichten van »een Indisch ambtenaar, het staat hem volkomen vrij mij tot eene ver»wijdering uit dien dienst voor te dragen. De vrees evenwel daarvoor »zal mij nimmer beletten rondborstig mijn gevoelen zonder eenige »persoonlijke bedoeling, maar alleen in het dringend belang van Neder»landsch Indië, uit te spreken."

De Minister van Koloniën antwoordde hierop in diezelfde zitting het navolgende:

»In de eerste plaats kan ik niet nalaten mijne bevreemding te ken»nen te geven, dat de geachte spreker uit Arnhem kan hebben bedoeld, »dat ik uit de wijze waarop hij zou meenen in deze vergaderzaal de »zaken van het algemeen belang te moeten behartigen, partij zou kun»nen trekken om hem persoonlijk nadeelig te zijn. Ik had van den »geachten afgevaardigde, dien ik het voorrecht had meerdere jaren in »Indië te kennen, eene meer juiste appreciatie van mijne gevoelens »verwacht."

En wat gebeurt er nu? In de Staats-courant van 15 Mei ll. leest men het navolgende besluit. »Bij koninklijk besluit van den 12den Mei jl., N°. 34, is aan den Heer Mr. L. W. C. Keuchenius, laatstelijk lid en waarnemend vice-president van den Raad van Indië, thans op wachtgeld, met ingang van 1 Julij 1867, en onder dankbetuiging voor zijne *laatstelijk in Indië* aan den lande bewezen diensten, een eervol ontslag verleend uit 's lands dienst, met behoud van aanspraak op pensioen."

Wij hebben hier alleen nog bij te voegen, dat de Heer Keuchenius zijn ontslag uit 's lands dienst het eerst uit de Staats-courant vernam.

Uit deze feiten blijkt dat de Minister van Koloniën weder eene halve wenteling om zijne as heeft volbracht. Wij wanhopen niet hem, door voortzetting der wenteling, tot billijker gevoelens jegens den heer Keuchenius te zien terugkeeren. Maar dan zal het te laat zijn!

In den staat New-York wordt, op eene bevolking van 800,000 zielen, jaarlijks voor onderwijs uitgegeven *f* 3,123,000. Indien wij de bevolking van Java op 12 millioen stellen, dan zoude in dezelfde verhouding de post van uitgaaf voor onderwijs op het Indische budget moeten bedragen *f* 46,875,000. Volgens de laatste begrooting echter was de post van onderwijs voor de inlandsche bevolking slechts *f* 165,398, en daaronder zijn nog de buitenbezittingen gerekend, zoodat in New-York ruim 300 maal meer voor onderwijs wordt betaald dan op Java. Indien Nederland de rechten van voogd over de inlandsche bevolking van Indië vindiceert, dan moet men erkennen dat het den eersten plicht van een voogd, dien namelijk om voor de opvoeding en het onderwijs van zijn minderjarigen pupil te zorgen, tot nog toe al zeer slecht is nagekomen.

De Hoogleeraar O. van Rees heeft onlangs in de »Letteroefeningen" de nagedachtenis vernieuwd van een merkwaardig man, die in 't begin der zeventiende eeuw op het gebied der koloniale politiek werkzaam was, en zich door de juistheid zijner inzichten onderscheidde. Zie hier een paar staaltjes.

»Kooplieden", zeide Willem Usselincx, »hebben de winst tot noordster en de begeerlijkheid tot compas, en zijn dus ongeschikt om te regeeren." De Oost-Indische Compagnie heeft dit zeker overvloedig bewezen; maar wat moet het dan zijn, wanneer de Regeering de rol van koopman op zich neemt?

Dezelfde Usselincx zegt op eene andere plaats: »Het gemeene spreekwoord zegt, dat het met onwillige honden kwaad hazen vangen is, en dat gedwongen arbeid zwaar valt. Dat volk arbeidt zoo lang als de stok op den rug is. Alles wat zij doen is zonder industrie, alles doende als

onvernuftige dieren, met veel meer beweging en tijdverlies dan noodig is." Welke verlichte denkbeelden in een staathuishoudkundige der 17de eeuw!

Willem Usselincx heeft bij zijn leven voor dooven gepredikt; zou hij gehoord worden, als hij thans weêr onder ons opstond?

Door de voorstanders van het cultuurstelsel wordt steeds, als een groot argument in hun voordeel, gewezen op de toenemende welvaart der inlandsche bevolking, die dan aan de werking van dat stelsel wordt toegeschreven. De kracht van dat argument daargelaten, welke alleen kan gevonden worden in het onmiddellijk verband van de welvaart en het cultuurstelsel zoodat de eene het gevolg van het andere zijn *moet*, hetgeen nog nooit is aangetoond, zoo verdient het opmerking dat niet alle berichten van die toenemende welvaart getuigen. In het overzicht van den handel te Samarang over 1866 lezen wij reeds op blz. 1, dat de inlandsche bevolking op het einde van 1866 in bijzonder slechte geldelijke omstandigheden verkeerde, en dat betalingen, die vroeger steeds op den bepaalden tijd geschiedden, in 1866 maanden op zich lieten wachten. En op blz. 23: »De handel in edelgesteenten (diamanten en brillanten) heeft als het ware geheel opgehouden.... Het te niet gaan van dezen handel is geen onduidelijk bewijs dat de inlandsche bevolking, die grootendeels die soorten aankocht, trapsgewijze in welvaart achteruitgaat, en van hare uitgaven voor eerste levensbehoeften en kleeding niets kan afzonderen tot het aanschaffen van pretiosa's, die zij anders bij eenige ruimte van geld het eerst aankoopt." Hier is geen sprake van het een of ander district, maar van de geheele tweede afdeeling van Java, waarin verscheidene districten liggen waar het cultuurstelsel is ingevoerd. Het argument van de toenemende welvaart heeft dus uitgediend, en men zal wel doen naar een ander argument uit te zien.

In de zitting van de Tweede Kamer van 1 April 1867 heeft de Minister van Koloniën eene berekening gemaakt, waarin hij tot de slotsom komt, dat aan de bevolking bij de Gouvernements-koffiecultuur ingedeeld, een loon wordt uitbetaald van $34^{7}/_{10}$ cents voor elken dag arbeid per hoofd. In dit tijdschrift en ook elders is reeds aangetoond hoe fautief die bere-

kening is en op hoevele omstandigheden niet door den Minister is gelet. Uit de verschillende becijferingen die op grond van de officiëele verslagen gemaakt zijn om het sustenu van den Minister te weêrleggen, blijkt dat het niet mogelijk is met eenige nauwkeurigheid te bepalen hoeveel het loon van een dagwerk in de Gouvernements-koffietuinen bedraagt. Zoo lang toch die betaling geschiedt naar mate van het ingeleverde product, en men voor de koffie in de Gouvernements-landen *f* 12.50 de pikol en in de Preanger-regentschappen slechts *f* 6.50 de pikol betaalt, mag men niet ééne globale berekening op al de ingeleverde koffie toepassen. Daarbij komt het verschil van productie in elk jaar. In 1863 werden geoogst 1,102,264 pikols en in 1864 slechts 415,758. In de eene residentie werpen verder 400 boomen een pikol koffie af, in de andere ruim 100 boomen. Het aantal werkdagen, vereischt om dezelfde hoeveelheid koffie te kunnen inleveren, moet dus zeer uiteenloopen. Eindelijk is het bij eene dergelijke berekening onmogelijk in aanmerking te nemen, hoevele werkdagen er noodig geweest zijn tot ontginning van den grond, den aanplant der boomen enz. tot op het tijdstip dat er vruchten van die boomen werden geplukt. Even onmogelijk is het in die berekening op te nemen het tijdverlies dat voor sommigen ontstaat door den afstand der koffietuinen van hunne woning.

Niettegenstaande al die moeilijkheden die aan eene eenigszins juiste berekening van het loon dat bij de Gouvernements-koffiecultuur gemiddeld aan de bevolking wordt uitbetaald, in den weg staan, is toch reeds uit de officiëele cijfers genoegzaam aangetoond, niet alleen dat de berekening van den Minister geheel en al onjuist is, maar ook dat het maximum van loon gemiddeld niet hooger dan 10 à 12 cents voor een dag arbeid kan gesteld worden. Veel nut heeft eene dergelijke globale becijfering niet; want zoo al aan de bevolking van Pasoeroean een hooger loon wordt uitbetaald, dan daalt dat loon voor Bantam tot een paar centen; en nu zullen die van Bantam weinig gebaat worden door het hooge loon dat de bevolking van Pasoeroean geniet. Het voornaamste dat men er uit leert is, dat de betaling zeer onevenredig en ongelijkmatig is, dat zij niet geëvenredigd is aan den gepraesteerden arbeid, en dat zij in sommige residentiën zoo laag is, dat zij met onbeloonden arbeid gelijk staat; waaruit zich dan ook volkomen laat verklaren, waarom de Gouvernements-koffiecultuur op Java stationair blijft, terwijl de cultuur van dat product overal elders, dank zij de hooge prijzen, een enorme vlucht genomen heeft.

Met veel meer nauwkeurigheid kan echter worden nagegaan het loon aan de koffieplantende bevolking op eene particuliere onderneming uitbetaald. Volgens eene uitvoerige en uiterst nauwkeurige berekening, opgemaakt door een koffieplanter die 800 bouws woeste gronden van het

Gouvernement in huur heeft, werd door hem over een tijdvak van 8 jaren aan de op taak werkende arbeiders op zijne onderneming uitbetaald tusschen 42 en 63 cents daags, terwijl voor het werk dat niet in taak, maar in daggeld werd verricht, een loon van 25 cts. daags werd voldaan. Indien wij dus aannemen dat op die onderneming door den arbeider een 4 maal grooter loon dan bij het Gouvernement werd verdiend, blijven wij beneden de waarheid. Aan dienzelfden ondernemer kostte de pikol koffie, aan dag- en werkloon aan de arbeidende bevolking uitbetaald, *f* 10.37; daaronder was alles begrepen wat door de bevolking in vrijwilligen en door haar zeer gezochten arbeid verricht was, als: ontginning, aanleg, planten, onderhoud der tuinen, plukken, droogen, bereiden en inleveren van koffie; terwijl het Gouvernement voor een pikol koffie *f* 12.50 betaalt. Hoewel dus die partieuliere ondernemer aan zijne arbeiders 4 maal zooveel loon uitbetaalde als het Gouvernement, kostte hem de pikol toch noch veel minder. De verklaring van dit feit is, dat de koffietuinen van dien ondernemer bij denzelfden arbeid ruim 4 maal zooveel afwierpen als de gemiddelde productie der Gouvernementstuinen. Aan hem die weet hoe dikwijls en op hoevele plaatsen het belang der bevolking medebrengt, dat de Gouvernementstuinen niets opbrengen, hetwelk oorzaak is dat eene ontzaglijke hoeveelheid koffie wordt vernield, begraven en weggeworpen, kan dit niet vreemd voorkomen. En ieder die weet welke de uitkomsten zijn van dagelijksch, door eigenbelang geprikkeld toezicht, zal zich wel met ons oordeel kunnen vereenigen, dat dergelijke resultaten van de meeste koffietuinen zouden te verwachten zijn, indien zij door particulieren werden geëxploiteerd. Indien het nu waarschijnlijk is dat die Gouvernements-koffietuinen onder het beheer der particuliere industrie een product zouden afwerpen, 2 of 3, ja misschien 4 maal grooter dan thans het geval is, zouden dan niet handel en scheepvaart oneindig meer gebaat worden, indien men er toe kon besluiten om die Gouvernements-cultuur in handen der particuliere industrie te doen overgaan?

Vele Duitsche dagbladen hebben, in den roes dien de zegepraal der Pruisische wapenen te weeg bracht, ten aanzien van Nederland uitdrukkingen gebezigd, welke schenen te getuigen dat er veel gezindheid bestond om ons (doch liefst met onze Koloniën) het onschatbare voorrecht eener allernauwste vereeniging met het groote Duitsche vaderland te schenken. Ook de bekende anti-revolutionaire Kreuzzeitung had zich,

min of meer duidelijk, in dien geest uitgelaten. Dit heeft den heer Groen van Prinsterer aanleiding gegeven tot een pennestrijd met zijne »amis de Berlin." Eerst verscheen eene brochure »La Prusse et les Pays-Bas," later eene andere »l'Empire Prussien et l'Apocalypse." De laatste is, inzonderheid, bestemd om de »amis de Berlin" eenigszins gerust te stellen nopens eene uitdrukking, van een vriend des heeren Groen afkomstig, die Pruisen als de »Antichrist" zou voorgesteld hebben. Die pil konden de »vrienden" zoo maar niet slikken, zelfs van den kansel af werd daartegen in Pruisen geprotesteerd. De heer Groen doet nu zijn best om ze te vergulden.

De betuiging waarmede de heer Groen zijne eerste brochure besluit: »nous ne voulons pas être annexés," bevat alles wat Nederland tegenover de »Annexions-gelüste" van de Pruisische conservatieven of niet-conservatieven zeggen kan, en zeggen, maar ook volhouden, moet. De geschriften van den heer Groen zouden beschouwd kunnen worden als niet bestemd of geschikt om in dit Tijdschrift te worden besproken, ware het niet dat één argument, van Duitsche zijde gemaakt, door dien heer geheel met stilzwijgen ware voorbijgegaan. De Duitschers hebben namelijk de »malice" gehad om aan de Nederlanders, zoo als men zegt, eene lastige noot te kraken te geven. Zij vroegen: »hebt gij recht om jeremiades aan te heffen over het supprimeeren van eenige kleine Duitsche staten, gij die in Indië onophoudelijk het recht van annexatie ten uwen profijte toepast?" De heer Groen is het antwoord schuldig gebleven. Was wellicht het recht van de Javaansche vorsten, van den Sultan van Palembang, van den Sultan van Banjermasin of andere vorsten in den Archipel van een ander gehalte of aard dan dat van den Koning van Hannover, van den Hertog van Nassau of van den Keurvorst van Hessen? Of licht het verschil daarin, dat die Aziaten zich niet houden aan den Heidelbergschen Catechismus noch aan de Canous der Dordtsche Synode?

Pruisen deed, ten opzichte dier gekroonde hoofden, enkel en alleen wat wij in den Archipel doen: het liet het recht van den sterkste gelden! »Macht geht vor Recht" — dat is evenzeer onze leus in Indië. Met welk recht berispen wij anderen dan?

De heer Groen behoorde, zoo lang hij zich op het publiek terrein bewoog, tot de stokstijve conservatieven op elk gebied. Geen enkele maatregel, in 't belang van de Koloniën voorgesteld of ter sprake gebracht, kon ooit genade in zijne oogen vinden: al die liberalisterij, al die hervormingszucht, zij waren immers maar het werk van »de revolutie," van »den Antichrist!" Eerst zeer onlangs, en sedert de heer Keuchenius als kampvechter voor de Indische belangen is opgestaan, schijnt er bij den heer Groen eenige schemering te zijn ontstaan van twijfel over de vraag, of in Indië wel alles zoo zeer was »pour le mieux dans le meilleur des

mondes possible!" Hopen wij dat de opmerkingen zijner Berlijnsche vrienden hem zullen brengen tot de overtuiging dat *annexeeren* in Indië hetzelfde is als *annexeeren* in Europa, en dat, wanneer de machtigen dezer wereld misbruik maken van hunne kracht, de gevolgen van dat misbruik alleen dan minder afzichtelijk zijn, als de overheerscher de plichten vervult, aan elke overheid van Hooger hand opgelegd.

Het licht, dat de heer Groen aan de woorden en daden van den heer Keuchenius te danken heeft, moge helder voor hem schijnen! De door hem zoo vaak verguisde en gehoonde koloniaal-liberale partij zal dan, wellicht, spoedig een machtigen bondgenoot meer tellen. Het geldt, wel is waar, in koloniale zaken in de eerste plaats slechts »materiëele belangen," en deze domineeren toch maar al te veel in de wereld, volgens den heer Groen. Doch ook bij de bespreking van zuiver stoffelijke aangelegenheden kan men denken aan beginselen, gevorderd in de christelijke zedeleer, b. v. in de les: »doe niet aan anderen wat gij niet wenscht dat aan u geschiede," of in het antwoord op de vraag: »wie is mijn naaste?" Hoe zijn die beginselen toegepast op Indië en op de Indische volkeren, gedurende de twee en een halve eeuwen, waarin Nederland grooter of kleiner deelen van den Archipel »geannexeerd" heeft? Wie werd in Indië door de zoo uitstekend vrome en godsdienstige Nederlandsche natie gediend: God of de Mammon? Vooral in den goeden ouden tijd, waarheen de blikken van den heer Groen en de zijnen zich maar al te zeer terug wenden? En wat weegt, ten huidigen dage, zwaarder bij hen, het »batig slot" of de zucht om het eeuwenoude onrecht, zoo mogelijk, goed te maken? v. B.

Het onderstaande artikel, voorkomende in het *Leidsch Dagblad* van 9 Mei, achten wij van genoegzaam belang voor onze koloniën, om hier te worden overgenomen.

»In een der Fransche bladen, aan de Parijsche tentoonstelling gewijd, leest men eene belangrijke mededeeling omtrent eene Nederlandsche uitvinding, die, naar het ons toeschijnt, te weinig de aandacht van het Nederlandsch Publiek heeft getrokken. De thans algemeen gebruikelijke geleiding van telegraafdraden langs palen heeft voortdurend groote zwarigheden, niet alleen om het gevaar dat aan de plaatsing dier palen langs de spoorwegen verbonden is, maar omdat de draden gedurig aan den invloed der electriciteit in de lucht, aan de nadeelige werking der weêrsgesteldheid en aan beschadiging bij stormen of door kwaadwilligheid zijn blootgesteld. Vooral

in tijden van oorlog of in de koloniën, waar het toezicht op uitgestrekte lijnen, zoo niet onmogelijk, ten minste zeer moeilijk en kostbaar is, laat de geleiding langs palen veel te wenschen over. De uitvinding derhalve van een stelsel van onderaardsche geleiding, met volkomen afzondering (isolatie) der draden, zoowel onderling als van het grondmagnetisme, en zonder eenig gevaar van beschadiging of bederf, verdient bijzonder de aandacht te trekken. Daar de kosten van onderhoud, zoowel als die van toezicht, bij het gebruik dezer geleiding voor een groot gedeelte vervallen, wordt daardoor eene duurzame besparing verkregen.

»Zoodanige geleibuizen, waarin de afzondering door middel van eene schier onvergankelijke stof plaats vindt, zijn thans te Parijs, Classe 64, n^{0}. 1, ten toon gesteld door den heer A. Holtzman, industriëel te Amsterdam. De volkomen en onverstoorbare afzondering der draden wordt daarbij verkregen door een product der koolteer-destillatie, waaraan de uitvinder den naam van *brai-liquide* heeft gegeven. Deze stof is aan geen bederf onderhevig, waterdicht, bewaart de draden tegen oxydeering en sluit alle onderaardsche electrische of magnetische invloeden buiten. Om volkomen afzondering te verkrijgen moet elke telegraafdraad ten minste ter dikte van één Ned. duim van deze stof omgeven zijn. De stof zelve is zeer onkostbaar, en maakt dus de algemeene toepassing van de onderaardsche telegraafgeleiding mogelijk. De buizen waarin de aldus afgezonderde telegraafdraden worden besloten, kunnen, naar gelang van plaatselijke omstandigheden, van ijzer, hout, gebakken aarde, steen, asphalt, papier enz. worden vervaardigd, en hiervan zullen de kosten van den eersten aanleg vooral afhankelijk zijn.

»In Nederland is, op last van het Gouvernement, eene eerste proef genomen met de aanwending van dit stelsel voor 15 telegraafdraden, besloten in gegoten ijzeren buizen, geheel zooals die, thans te Parijs ten toon gesteld. Deze proefgeleiding is ter diepte van een Ned. el geplaatst langs den Rijnspoorweg en met het algemeene telegraafnet in verbinding gebracht. Uit een rapport van den Ingenieur der Staatstelegrafen aan den Minister van Binnenlandsche Zaken is gebleken, dat deze onderaardsche telegrafische geleiding, het eerst gesteld den 10^{den} Juli 1865 en aan eene bijzondere waarneming onderworpen tot 6 Juni 1866, in alle opzichten geschikt wordt geoordeeld om de telegrafische gemeenschap te onderhouden, gelijk zij dan ook voortgaat tot heden, zonder de minste stoornis, te doen.

»Ziedaar eene zaak die wel de aandacht waardig is, en waarvan ons Publiek de bijzonderheden, naar het ons voorkomt, niet het eerst uit een Fransch dagblad had moeten vernemen. Wij hebben ons van de juistheid dezer mededeeling overtuigd en aarzelen niet den heer Holtzman met de verkregen resultaten van ganscher harte geluk te wenschen.

»De olifanten op Sumatra hebben zich beijverd het nut dezer uitvinding voor de koloniën door een sprekend voorbeeld te toonen. Men weet dat men thans bezig is de telegrafische gemeenschap van Batavia met Singapore over Sumatra tot stand te brengen. Tot dat einde is een onderzeesche telegraaf gelegd van Anjer naar Telok Betong, die van daar over land moet worden voortgezet tot Siak en Bengkalis, om vervolgens weder door een onderzeeschen kabel tot Singapore vervangen te worden. De mail-editie van den *Java-bode* van 29 Maart bevat nu het volgende bericht: »De olifanten leveren meer en meer het bewijs dat zij tot eene vroegere formatie behooren, door hunne oppositie tegen de telegraafpalen, ten gevolge waarvan de telegrafische gemeenschap tusschen de Lampongs en Palembang eenige malen verbroken werd. Die tusschen de Lampongs en Java liet weinig te wenschen over."

»Wij mogen wel vragen of dit feit niet ware te voorzien geweest; en of het dus niet verstandig geweest ware, hier de onderaardsche telegraafgeleiding, waarvan de deugdelijkheid toch reeds sedert lang voldoende bewezen was, dadelijk in toepassing te brengen?"

In de »Geographie van Ned. Indië" van den heer Pijnappel, bl. 101, waar gewag gemaakt wordt van het meer van Toba in de onafhankelijke Batak-landen op Sumatra, leest men dat dit meer door de kustbewoners *aèk-daho*, d. i. »het verre water" genoemd wordt. Deze schrijfwijze en verklaring van den naam heb ik overgenomen in het door mij geschreven artikel *Sumatra*, in het »Aardrijkskundig en Statistisch Woordenb. van Ned. Indië," dl. III, bl. 606. Mijns ondanks heb ik daardoor medegewerkt tot de voortplanting eener dwaling, waaromtrent ik in een schrijven van den heer van der Tuuk de volgende terechtwijzing ontving:

»Onlangs kreeg ik uwe beschrijving van Sumatra in 't »Aardrijkskundig Woordenboek" onder de oogen, en zag daar dat gij Pijnappel volgt in den naam van het meer van Toba. Die naam is niet *aèk daó*, maar *táo* (zie *Tobasche Spraakkunst*, inleiding, bl. IV), dat Junghuhn, gelijk zoo vaak bij de Duitschers het geval is, verkeerd heeft uitgesproken. Pijnappel is daardoor in dwaling gebracht ook omtrent de beteekenis; want die verkeerde vorm deed hem aan *daó* (*verafgelegen*) denken. 't Bataksch kent het adjectieve naamwoord niet en zou dus *aèk na daó* (*'t water dat ver is*) gebruiken; want *daó* is alleen praedikaat. Vgl. *Kürzer Abriss einer Batta'schen Formenlehre im Toba-Dialekte, nach*

einem Dictat von H. N. v. d. Tuuk verdeutscht durch A. Schreiber (Barmen, 1866), § 37 a. 't Meer van Toba heet bij uitnemendheid *Het meer*, *Táo*, en verder, naarmate van de landschappen er aan gelegen, *Táo Si-lalahi*, *Táo Bakkara*, enz. Uit een brief van de Oostkust van Sumatra verneem ik, dat een Engelsch officier van Dèli uit naar 't meer is geweest, en de beschrijving van zijn tocht eerstdaags zal bekend maken. Ik ben ook aan 't meer geweest; maar alleen aan den Zuidoosthoek, in Bakkara, waar men mij wilde opeten, zoodat mijn plan om naar de Oostzijde over te steken, mislukte. Van Bakkara uit kon ik het niet overzien. De Bataks vertellen dat het zich lang uitstrekt en in het midden smal toeloopt. Aan de Oostzijde van het meer verbrandt men nog de lijken en is het land nog meer bevolkt dan aan de Westkust. De opgave van Junghuhn, dat er in het geheel niet boven de 200,000 Bataks zouden zijn, is zeker te laag; zij is gebaseerd op zijn bezoek van 't zuidelijk gedeelte der Batak-landen, waar de Padries (*orang poetih*) en ons vaderlijk bestuur de bevolking hebben verminderd."

P. J. V.

Onder de namen van Indische voortbrengselen in onze taal in gebruik, zijn er onderscheidene die onze voorouders van de Portugeezen, hunne voorgangers in de Indische wateren, hebben overgenomen, en wier vorm zich dan ook geheel of grootendeels aan de Portugeesche vormen aansluit. De eigenlijke afkomst dier woorden is niet altijd even duidelijk. Ik laat hier eenige voorbeelden volgen, die ik tevens zooveel mogelijk zal trachten op te helderen.

Benzoë. Deze voor zoo ver mij bekend is alleen in het Hoog- en Nederduitsch gebruikelijke vorm, is de algemeene bij onze hedendaagsche schrijvers (Miquel, *Flora van Ned. Ind.*, 1e *Bijv.*, *Sumatra*, bl. 72; de Sturler, *Handb. voor den landb. in Ned. O. I.*, bl. 997). Vroeger schreef men gewoonlijk *Benzoin* (Valentijn, *Sumatra*, bl. 2; Eschelskroon, *Beschrijving van Sumatra*, bl. 64; ook nog in dit Tijdschrift, jaarg. II, D. I, bl. 75). In de *Historische Beschrijving der Reizen*, D. XXI, bl. 37, leest men *benjoin;* dit is de gewone Fransche vorm, die daar uit den oorspronkelijken tekst in de vertaling zal zijn overgegaan. Radermacher, in de *Verhandelingen van het Bat. Gen.*, D. III, bl. 44, schrijft *Benzuin.* In het Engelsch luidt dit woord *benzoin* en *benjamin*, het laatste vooral in Indië gebruikelijk, in het Spaansch *benjui* of *menjui*, in het Italiaansch *belzuino* of *belguino.* Bij de Portugeesche

schrijvers, die het woord waarschijnlijk wel het eerst hebben gebruikt, vindt men *benjoim*, *beijoim* en *beijuim*. Maar in geen der woordenboeken die ik heb kunnen raadplegen, wordt eenige opheldering van den oorsprong van dit woord gegeven.

In de inlandsche talen van den Archipel verschilt het woord evenzeer in vorm als in die van Europa, maar ook hier wijzen al de vormen op één gemeenschappelijken oorsprong. Daar de echte benzoë vooral in de Batak-landen op Sumatra te huis is, mag de Bataksche vorm *kemèndjen* (Daïrisch *hamindjon*) als de oorspronkelijke het meest in aanmerking komen. »Dit *kemèndjen*", zoo schrijft mij de heer v. d. Tuuk, »is in 't Menangkabausch in 't noordelijk dialect *koemòjan*, in 't zuidelijk *koemajan*, voorts in 't gewoon Maleisch *kemenjan*, en in 't Javaansch en Bataviaasch Maleisch *menjan* geworden."

Ofschoon *beijoim*, de meest gewone Portugeesche vorm, en *kemèndjen* ver van elkander schijnen af te staan, vertoont zich eene sterke toenadering tusschen *benjoim*, dat mij de oudste Portugeesche vorm schijnt te zijn, en het afgekorte *menjan*. Het eerste kan door zeer gewone letterverwisselingen tot het tweede herleid worden, gelijk men ook in het Spaansche *menjui* de *m* weder vindt, en hiermede schijnt althans de mogelijke oorsprong van het woord te zijn aangeduid.

Intusschen wordt door Valentijn, *Groot Java*, bl. 67, eene andere verklaring van den naam *benzoë* gegeven, waaraan de heer van der Tuuk de voorkeur geeft, omdat hij niet zonder reden meent, dat de Portugeezen de namen van Oostersche producten doorgaans onmiddellijk van de Arabieren hebben ontvangen. De Arabische naam van de *benzoë* is *loebán djáwi* (vgl. Ibn Batoetah in het *Journ. Asiat.*, 1847, T. I, p. 96, 218), en hieruit zou door weglating der eerste lettergreep *bándjawi*, naar Afrikaansche uitspraak *beendjawi*, en dan door verdere verbastering *benzoin* of *benzoë* ontstaan zijn. Behalve deze verklaring van Valentijn worden ook nog twee andere gissingen, doch die in 't geheel geene waarschijnlijkheid hebben, in de Voorrede van Werndly's *Maleische Spraakkunst*, bl. IX v., opgegeven.

Betel. Deze bij de Europeanen gewone naam voor de *Sirih* der Maleiers, zou volgens Bontius, bij Piso, *de Indiae utriusque re naturali et medica*, p. 91, Javaansch zijn. Maar hoe vreemd ons zulk een dwaling ook schijnen moge in een te Batavia gevestigd geneesheer, het is zeker dat hij zich vergist heeft, daar de betel in het Javaansch in Ngoko *Soeroeh*, in Krámá *Sedah* heet. Toen ik in »de Gids" voor Maart 1867 mijne aankondiging schreef van prof. Dozy's »Oosterlingen", was de oorsprong van dit woord mij niet bekend. Doch de heer van der Tuuk schrijft mij daarover het navolgende: »*betel* is door 't Portugeesch heen uit het Tamiel, waar het *wettilei* is (zie Röttger's Woordenb., bl. 236 links r. 1).

Het wordt in 't Tamiel *werrilei* gespeld, maar twee *r*'s worden als *t* uitgesproken." Ik voeg hierbij dat de oudste vorm in 't Portugeesch *betele* schijnt te zijn, zoo als ook Bontius schrijft, en vandaar de botanische naam *Chavica betle.* Men vindt bij de Portugeezen, die het gebruik van het betel-kauwen het eerst op de kust van Malabar, waar het Tamiel te huis behoort, leerden kennen, ook de vormen *betelle*, *betel*, *bethel* en *bethe.*

Kaaiman. Deze onder de Nederlanders in Indië meest gebruikelijke naam der krokodillen, waarvan men zelfs, om zijn geheel Nederlandsch voorkomen, spottenderwijze het meervoud *kaailieden* maakt, is klaarblijkelijk het Portugeesche *Caimao* of *Caimam.* In het Portugeesche woordenboek van Moraes Silva wordt *Caimal* of *Caimao* ook als een titel van heeren en vorsten in Malabar opgegeven; maar 't is niet waarschijnlijk dat dit met *Caimao* in den zin van *krokodil* iets gemeens heeft. Dit laatste schijnt uit Amerika afkomstig. Piso, *de Indiae utriusque re naturali et medica,* p. 282, spreekt van den *Crocodilus vulgo Cayman* als van een dier in West-Indië, gelijkende op de krokodillen van Afrika en Azië, maar kleiner. Bij S. de Vries, *Curieuse Aenmerckinghen*, D. II, bl. 576, waar hij van Nieuw-Granada spreekt, leest men: »De rivieren herberghen ook 't verslindende dier, van d'Indianen genoemd *Caymans*, van de Spanjaerden *Lagartos*, zynde een slagh van crocodillen." Het woord schijnt dus òf door de Portugeezen, òf door onze landgenooten, uit West-Indië naar Oost-Indië te zijn overgebracht. Uit Bontius bij Piso, bl. 55, blijkt dat reeds te zijnen tijde de krokodil in Oost-Indië algemeen *Caynan* genoemd werd.

Niet zoo dikwijls doet zich het geval voor dat wij zulke woorden door tusschenkomst van de Spanjaarden hebben ontvangen. Dit schijnt echter te hebben plaats gehad met het volgende woord:

Leguaan, waarvoor men bij onze oude schrijvers (b. v. S. de Vries, *Curieuse Aenmerckinghen*, I, bl. 82) ook *legaan* leest. De Duitschers die ook soms *Laguan* bezigen, zullen dit vermoedelijk van ons hebben overgenomen; want geene andere Europeesche natie schijnt het woord in dezen vorm te kennen. De Franschen gebruiken *Iguan*, de Engelschen *Iguana*, wat geheel de oorspronkelijke Spaansche vorm is. De Portugeezen schijnen het woord niet te hebben aangenomen; ik vind het ten minste in geen Portugeesch Woordenboek vermeld. Voor 't overige blijkt het dat ook dit woord uit Amerika afkomstig is. Volgens het woordenboek der Spaansche academie is *Iguana* bepaaldelijk de naam eener Amerikaansche hagedissensoort, en Bontius dwaalt als hij, t. a. p., bl. 56, *Leguaan* als de inlandsche naam eener hagedis op Java doet voorkomen. Deze dwaling is reeds opgemerkt door den heer Sal. Muller, in de »Verhandelingen over de natuurl. geschied. der Ned. overzeesche bezittingen", Afd. Zoölogie, Reptiliën, bl. 37, waar hij tevens aantoont dat

de Nederlanders in Oost-Indië, den naam *leguanen* aan de hagedissen van het geslacht *monitor* gevende, niet alleen het woord hebben verbasterd, maar ook geheel andere hagedissen daardoor aanduiden, dan er oorspronkelijk meê werden bedoeld. Doch hierin zijn de Spanjaarden hen reeds voorgegaan, die zelven het woord naar hunne Oost-indische bezittingen hebben overgebracht. Dit blijkt uit het *Uocabulario de la lengua Tagala* van Fray Domingo de los Santos, waar wij op bl. 515 het Spaansche *Lagarto* door *Yguana*, als ware dit een Tagaleesch woord, en door *Bayauac* (*bijawak* der Maleiers) verklaard vinden.

P. J. V.